

โปรดแก้คำผิดใน ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

(การนับบรรทัด ให้นับลงมาจากบรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า,
ถ้ามี (จล) ให้นับขึ้นมาจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑	๑	๒๕๒๗	๒๕๑๗
๓	๘	เพราะะ	เพราะ
๑๓	๑๒	ธรรมมาสน์	ธรรมาสน์
๓๓	๗ จล	รู	รู้
๘๖	๑๑	ใหญ่	ผู้ใหญ่
๘๙	๑ จล	ไถ	ไต้
๑๕๐	๓	กमारมณ	กามารมณ
๑๗๑	๔	มน	มัน
๑๘๐	๘ จล	ไซ	ใช้
๑๘๓	๕ จล	ใช้	รับใช้
๑๘๘	๓	ของ	ขอบ
๒๑๒	๑๑	ไห	ให้
๒๑๔	๒ จล	นน	นั้น
๒๑๗	๖ จล	แม	แม่
๒๒๑	๒ จล	มน	มัน
๒๓๗	๔ จล	ควย	ควัย
๒๔๖	๖ จล	กมภีร์	กัมภีร์
๒๔๖	๒ จล	ทิบ	ทิน

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๗๖	๙	มน	มัน
๒๗๗	๗ จล	ธา	ธาตุ
๒๘๔	๘ จล	องค์แห่งของ	องค์แห่ง
๒๙๔-๕	๙ จล, ๓	อนุวิจริตะ มนสา	อนุวิจริตมนสา
๓๔๓	๒ จล	ประณาม	ประณาม
๓๕๗	๙	วน	วัน
๓๖๐	๑ จล	๔ พระ ๘ คู่องค์	๔ พระองค์ ๘ คู่
๓๖๒	๗	ศรทธา	ศรัทธา
๓๗๑	๓ จล	เรียก	เรียน
๓๘๔	๒ จล	ให้	ให้
๓๘๘	๒	ขันธ์	ขันธ์
๔๐๐	๒	โลกน	โลกนี้
๔๐๔	๕	ไซ	ไซ
๔๒๒	๔	ที่ยึดติดนั้น	ที่ไม่ยึดติดนั้น
๔๔๗	๖ จล	ผศ	ผิต
๔๕๗	๕ จล	กัณถ์	กัณถ์

ทุกแห่ง คำที่ยกมาจากบาลี จะใช้ **อากาศ**
ถ้าเป็นภาษาไทยธรรมดาจะใช้คำว่า **อากาศ**

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ เป็นคำบรรยายชุด ที่ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ระหว่างวันที่ ๕ มกราคม ถึง ๓๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๗ รวม ๑๓ ครั้ง กับคำบรรยายพิเศษต้นปี ๒๕๑๗ หนึ่งครั้ง, ในปี พ.ศ.๒๕๒๒ อีกสองครั้ง รวมตีพิมพ์ไว้เป็นภาคผนวก เพราะเป็นคำบรรยายแนวเดียวกัน, รวมเป็นเล่ม ๑๖ ครั้ง เป็นธรรมโฆษณ์หมวดสอง ชุดปกกรณีพิเศษ อันดับ ๑๔ ค. บนพื้นแถบสีแดง

จัดพิมพ์ขึ้นได้โดยใช้เงินบริจาคของคุณภุชงค์ บุญสูง ผู้เป็นทานบดี ตั้งทุนไว้ที่สวนอุศุมมูลนิธิ เพื่อจัดพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณ์เล่มใดเล่มหนึ่งของ ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ทางสวนอุศุมมูลนิธิได้เสนอท่านทานบดี ให้จัดพิมพ์คำบรรยายที่รวบรวมไว้เป็นหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ ฉบับชื่อว่า ก ข ก กา ของ **การศึกษาพุทธศาสนา** เพื่อถวายท่านอาจารย์ส่วนหนึ่ง แจกเป็นธรรม - บรรณาการตามสมควร และอีกส่วนหนึ่งสำหรับสมนาคุณแก่ผู้ช่วยเหลือในการพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ต่อไป

ชื่อของคำบรรยายเล่มนี้ ท่านอาจารย์ตั้งชื่อเป็นอุปมาให้คิดประหนึ่งว่าเป็นเรื่องเรียน ก ข ก กา ง่าย ๆ ; แต่แท้จริงมิได้ง่ายเลยสำหรับการเริ่มเรียนขั้นต้นนั้น ฉันใด, ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนาก็ฉันนั้น ; เพราะเป็นการศึกษาเบื้องต้นของวิทยาศาสตร์ทางรูปธรรม - นามธรรม อันเป็นจักรกลของกายกับจิตชั้นปรมาตม์ ถ้าผู้ใดศึกษาให้รู้แจ้งเห็นจริงของจักรกลอันนี้ จะสามารถเข้าใจธรรมชาติของทุกสิ่ง, สามารถหยั่งรู้แจ้งในไตรลักษณ์, อิทปิปัจจยตา, ปฏิจจสมุปบาท และตถตาได้โดยง่าย.

คำบรรยายของท่านอาจารย์พุทธทาส ที่สมควรจะรวบรวมเป็นหนังสือ
ธรรมโฆษณได้ ยังมีอีกมาก ; หากท่านผู้ใดประสงค์จะสร้างหนังสือนี้ไว้ใน
พระพุทธศาสนาต่อไปอีก โปรดติดต่อที่ สวนโมกขพลาราม, ธรรมทานมูลนิธิ
อำเภอไชยา หรือที่สวนอุศมมูลนิธิ

คณะผู้จัดทำ

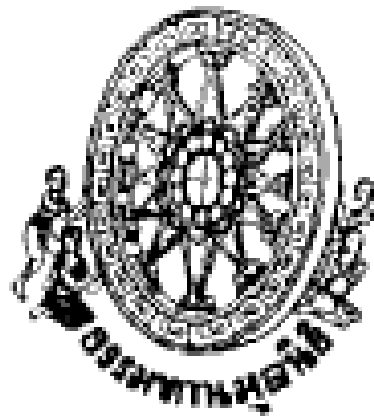
สวนอุศมมูลนิธิ

๗๗ หมู่ ๖ แขวงหนองบอน เขตพระโขนง

ถนนสุขุมวิท ซอย ๑๐๓ กทม. ๑๐๒๖๐

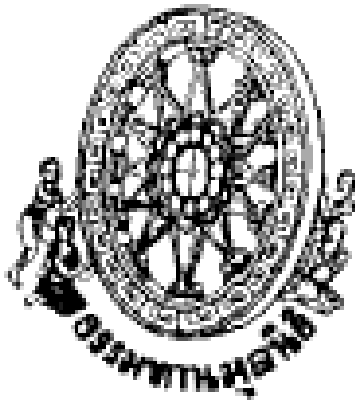
ก ข ก กา
ของการศึกษาพุทธ
ศาสนา

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธ ศาสนา

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา
ณ ลานหินโค้ง เขิงเขาพุทธทอง สวนโมกพลาราม อ.
ไชยา
ระหว่างวันที่ ๕ มกราคม ถึง ๓๐ มีนาคม พ.ศ.
๒๕๖๗
และอบรมพิเศษ ๒๕๖๗, ๒๕๖๒ (รวม ๓ เรื่อง)

ของ
พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ
จัดพิมพ์ด้วยทุน ของผู้บริจาคที่ตั้งไว้ทาง “สวนอุศุมมูลนิธิ”
เป็นอันดับที่ สิบสอง แห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้ในชุดธรรมโฆษณ์หมวดสอง
อันดับที่ ๑๔ ค บนพื้นแถบสีแดง ชุดปกกรณีพิเศษ

www.buddhadasa.in.th
www.buddhadasa.info

พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม, พฤษภาคม ๒๕๑๘

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน , สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

www.buddhadasa.in.th
www.buddhadasa.info

คือ: ร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันได้. กิจกรรมธรรมนิยาม
กำลัง ดำเนินไป เพื่อวัตถุประสงค์ ดังกล่าวนี้.

สิ่งที่น่าประหลาดใจ คือสิ่งที่สังเกตเห็นในพิธี
ฉลองนพเก้า ก็คือ เจาคำลับคำกันดีแต่เพียง "อู๋" ธรรมะ;
แต่ "โม่ง" ธรรมะ, ยังไม่มีธรรมะใช้ 4 นพเก้า
พิธีทานนั้นๆ ๑๐๐๐ แห่ง. เขาไม่ยอมตัดใจ ๑๐๐
มีธรรมะ: อย่างที่เขาได้ไว้แล้ว, เขา ยังไม่ละตาย ใน
ฤทธิ์เขาไม่มีธรรมะ, เขา ยังไม่กลัว อันตรายอันเกิด
ขึ้นจากฤทธิ์เขาไม่มีธรรมะ; นพเก้า และ นพเก้า
ธรรมะ: ยังเป็นสิ่งที่สำคัญไม่คู่กัน. กิจกรรม ธรรม-
นิยาม: ร่วมมือไป ๑๐๐๐ นพเก้า: คำ ๑๐๐๐ ธรรมะ: ยัง
กล่าวคือ: เพียงแต่ ๑๐๐๐ ธรรมะเท่านั้น.

ฤทธิ์ ๑๐๐๐ นพเก้า "สิ่งมหัศจรรย์" แห่งโลกยุคปัจ-
จุบัน นั้น นอกจากไม่มีสอนธรรมะ, มันสอนแต่ นพ-
เก้า กับ นพเก้าแล้ว ยัง สอนไป ในทาง ไม่ให้ มีภัย
ต่อโลก ต่อคน ต่อสัตว์ เป็นนพเก้าเสีย ธรรมะ และ
ผลโลกยุคปัจจุบัน คืออยู่ ๑๐๐
ปี: ที่ยาก ที่จะมีธรรมะ: มากยิ่งนักที่ เขา: นพ
เก้า ๑๐๐๐ นพเก้า: ธรรมะ ๑๐๐๐ ธรรมะ: ๑๐๐๐
ธรรมะ. คน ๑๐๐๐ นพเก้า: คน ๑๐๐๐ นพเก้า: ๑๐๐๐
๑๐ - นพเก้า - ๑๐๐๐ - ๑๐๐๐ - ๑๐๐๐ ๑๐๐๐ นพเก้า: ๑๐๐๐
๑๐๐๐, ทั้ง ๑๐๐๐ นพเก้า, ทั้ง ๑๐๐๐ นพเก้า, ทั้ง ๑๐๐๐ นพเก้า,

อีกตามนั้นตรงกัน ๑ ข้อนี้; ซึ่งเป็นการยาก ที่
ใครจะคาดถึง ให้หันไปบูชาธรรมะ แทนการ
บูชาเทพเทวา ที่มีไว้เพื่อ ทานมณีน! นี่แหละที่มา
ของกฎนี้ คือ ๖ ตระกูลโลก, โลกาทั้ง ๖ จัดไว้ อยู่ด้วย
เพื่อ แห่งทานมณีน และวิธีกรรมวิธีโลกทาน
มณีน อย่างทวีปทวีตตาทารชนโลก ที่ไม่เคยมีมาก่อน;
คือกรรมธรรมนิมิตาน์ วิธีตกอยู่ในลักขณะ เหมือน
การจับลูกขี้หมูเขา หรือ จับกิ้ง อยู่ข้าง ลูกขี้หมู เข้
โดย ไม่ ได้ ไป, แต่ พอ เรา ก็ จับ ลูก ขี้หมู ทั้ง ที่ เรา จับ
ไม่ ได้ อยู่ นั้น เอง.

ซึ่งให้ทานมรดกมณี แก่โลกกรรมนี้ มากน้อย
เพียงไร ก็ย่อมตั้งอยู่ในฐานะ เมื่อ ผู้ มี พระ คุณ
แก่ ของ เรา อย่าง ใน นี้ ทุก อย่าง อยู่ นั้น เอง. อาตมา
ขอ ให้ ๖ ทาน ของ คุณ อัน ไม่ ขาด และ อัน น้อย พร
แต่ อัน อัน ของ บรรดา ผู้ มี พระ คุณ ใน นี้ โปรด คุณ
แห่ง โลก กรรม ธรรม นิมิตาน์ นี้ ทุก ถ้วน หน้า.

ขอให้นำหนังสือพิมพ์พิมพ์ดีด มรดกทั้งปวงของชาติ
ขอได้รับผลกฤษณะแห่ง โลก กรรม ธรรม นิมิตาน์ นี้ โดย ทั่ว กัน
ทั้ง ใน ทุก อัน เป็น มี ใจ อัน ดี และ สัม ปราย ก;
ประ สพ สัน ต์ ของ
๑๖ อัน มี อยู่ ทุก อัน ใน ชาติ นี้ เอง ๕

โลกมณฑลธรรม (๑๖) พระพรหมญาณสังขาร

สารบัญ

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

๑. อารัมภกถา เกี่ยวกับ ก ข ก กา ในพุทธศาสนา	๑
๒. คำอธิบายของภิกษุอื่น (ไม่รวมในชุดนี้)	-
๓. เรื่องเกี่ยวกับธาตุ	๑๙
๔. ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับธาตุ	๖๒
เป็นต้นเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิอันร้ายแรง	
๕. การเกิดขึ้นของทุกสิ่ง ตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว	๘๙
๖. ปัญหาในวิถีชีวิต ตั้งต้นด้วยกามธาตุ	๑๒๗
๗. อารมณ คือปัจจัยแห่งเหตุการณทุกอย่างในโลก	๑๕๘
๘. ความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับปรมาตธรรม	๒๐๐
๙. ก ข ก กา ของนิพพาน	๒๓๒
๑๐. ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน	๒๗๕
๑๑. การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพาน	๓๑๙
๑๒. ก ข ก กา เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย	๓๕๔
๑๓. ประมวลเรื่อง อันเกี่ยวกับ ก ข ก กา ทั้งปวง	๓๗๙
ภาคผนวก	
เรื่องที่ ๑. เรื่อง ก ข ก กา ในวันปีใหม่	๔๐๗
" ๒. ก ข ก กา สำหรับพุทธศาสนา	๔๕๙
" ๓. เค้าโครงของพุทธศาสนา	๕๐๙

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

๑. อารัมภกถา เกี่ยวกับ ก ข ก กา ในพุทธศาสนา

ท่านองค์บรรยายเพียงหายป่วยพอทำได้จึงยังมีการบรรยายตามปกติ	....	....	๑
ให้ถือหลักว่า กิจกรรมของหมู่คณะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด	....	....	๒
ปัจจุบันไม่ค่อยสนใจปฏิบัติกิจวัตรประจำวงศ์สกุล	....	....	๓
การแสดงธรรมที่เคยจัดประจำวันในวัด ไม่ควรเลิกละ	....	....	๔
การบรรยายครั้งนี้จะรื้อฟื้นธรรมะชนิดที่เรียกว่าเป็น ก ข ก กา	....	....	๕
ผู้ศึกษาพุทธศาสนาไม่ตั้งต้นเรียนเรื่องที่กำลังเกิดที่กายวาจาใจ	....	....	๖
เขาไม่รู้เรื่องที่ควรรู้, จึงรู้เท่าที่มีอยู่เป็นตัวหนังสือ	....	....	๗
การถึงพระรัตนตรัย ต้องเรียน ก ข ก กา ของพระธรรมที่แท้จริง....	....	....	๘
ธรรมะที่เปรียบเหมือน ก ข ก กา ก็คือเกี่ยวกับขันธทั้งห้า	....	....	๙
ต้องศึกษาบททวนเริ่มตั้งแต่เรื่องธาตุหก กระทั่งธาตุปรุงกัน	....	....	๑๐
ธาตุข้างในยังมีคู่กับธาตุข้างนอก, ปรุงเป็นอายตนะตามโอกาส	....	....	๑๑
ธาตุทั้งหลาย ปรุงกันเป็นอายตนะเป็นขันธ, เป็นอุปาทานขันธ	....	....	๑๒
ต่อจากนี้ให้ภิกษุขึ้นธรรมาสน์พูดสั้น ๆ เรื่อง ก ข ก กา ทีละองค์	....	....	๑๓
ภิกษุพูดจบแล้ว, สรุปให้มองดูภายในตน เพื่อรู้เรื่องทุกข์	....	....	๑๔
ให้รู้เรื่องขั้นต้น ๆ ของความดับทุกข์คือ อายัตมมันถือมัน	....	....	๑๕
ให้รู้ไปถึงว่า ถ้ามีสติ, มีความรู้, จะปรุงเป็นทุกข์ไม่ได้	....	....	๑๖
ให้รู้จักขันธห้า ถึงขนาดเห็นธรรมชาติอย่าให้ปรุงเป็นทุกข์	....	....	๑๗
จิตเป็นประภัสสร, ต้องเข้าใจธาตุอายตนะขันธแล้วดับทุกข์ได้	....	....	๑๘

๒. คำอภิปรายของภิกษุอื่น ซึ่งบรรยายครั้งที่ ๒ ของชุด ไม่ได้รวมไว้ในชุดนี้

๓. เรื่องเกี่ยวกับธาตุ

การพูด ก ข ก กา แห่งพุทธศาสนา จะเรียกว่าของปรมาตถ์ก็ได้	....	....	๑๙
ควรถือเสียว่า พุทธศาสนาต้องเป็นปรมาตถ์ เพราะเป็นเรื่องดับทุกข์	....	....	๒๐
ตัวพุทธศาสนาต้องการให้เห็น อนัตตา ซึ่งดับกิเลสได้	....	....	๒๑
ทุกสิ่งเป็นธาตุ แต่สรุปแล้วมี ๒ : สังขตะกับ อสังขตะ	....	....	๒๒
ขอให้ตั้งต้นศึกษาเรื่องธาตุโดยละเอียด, จะเข้าใจพุทธศาสนา	....	....	๒๓
ถ้าไม่รู้จักธาตุ ไม่เห็นธาตุ ก็จะไม่เห็นอนัตตา	....	....	๒๔
พอรู้จักธาตุสังขตะ และอสังขตะก็จะรู้ว่าไม่มีอัตตา	....	....	๒๕
ต้องศึกษาให้รู้จักคุณสมบัติอันเป็นส่วนประกอบของธาตุ	....	....	๒๖
พิจารณาดูเริ่มแต่ ธาตุดิน, ธาตุน้ำ ว่ามีคุณสมบัติอย่างไร	....	....	๒๗
ธาตุไฟ ลม อากาศ มีลักษณะเฉพาะ, ส่วนวิญญาณธาตุเป็นนามธรรม	....	....	๒๘
จากธาตุ ๖ ยังประกอบเป็นธาตุอื่น ๆ ได้อีก	....	....	๒๙
ธาตุภายในมีประสาท เมื่อจับคู่กับธาตุภายนอกก็ปรุงเป็นธาตุใหม่	....	....	๓๐
อายตนะข้างในกระทบกับอายตนะภายนอก วิญญาณธาตุก็เข้าผสม	....	....	๓๑
การเกิดขึ้นแห่งธาตุแล้วปรุงจนเป็นอุปาทานขันธ์ ก็เป็นทุกข์	....	....	๓๒
ต้องมองให้เห็นว่าความทุกข์มันตั้งรากฐานอยู่บนพื้นฐานแห่งธาตุ	....	....	๓๓
อายตนะ และขันธ์แต่ละชื่อที่มีขึ้นก็เพราะมีธาตุอย่างนั้น ๆ อยู่ก่อน	....	....	๓๔
ธาตุเดิมที่ปรุงเป็นสังขารขันธ์ยังมีธาตุอีกหมวดละ ๓ มาปรุงร่วมคือ : ธาตุ	....	....	๓๕
กุศล อกุศล อัมพยากต, และธาตุกาม รูป อรูป	....	....	๓๕
ยังมีอสังขตธาตุ เรียกนิพพานหรือนิโรธธาตุ, เป็นที่ดับทุกข์	....	....	๓๖
เมื่อรู้ว่าสิ้นทุกข์ จะปรากฏเป็นธาตุว่างหรือสุญญตธาตุ	....	....	๓๗
มนุษย์ต้องเป็นทุกข์ เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุ	....	....	๓๘

คำบรรยายของภิกษุรูปหนึ่ง

สุขทุกข์ นี่เป็นเพียงสักว่าธาตุ ไม่มีตัวตนแน่นอนอะไร	....	....	....	๓๙'
พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้มีปัญญาเห็นเพียงสักว่าธาตุ	....	....	....	๔๐
ท่องคำว่า "สักว่าธาตุ" ไว้เรื่อย ทุกข์จะค่อย ๆ น้อยลง	....	....	....	๔๑
ดับทุกข์ คือดับที่จิตใจ, ที่ความรู้สึกให้รู้ว่า "สักว่าธาตุ" เท่านั้น	....	....	....	๔๒
รู้ "สักว่าธาตุ" นี้สอนให้คนฉลาด, รู้ความจริงแล้วไม่ทุกข์	....	....	....	๔๓
ถ้ารู้ตามความเป็นจริงแล้ว เรียกว่าเราได้ครูที่ประเสริฐที่สุด	....	....	....	๔๔
พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่น, รู้จริงเรื่องธาตุ, ก็หมดปัญหา	....	....	....	๔๕

ภิกษุอีกรูปหนึ่งบรรยาย :-

เรื่องธาตุนี้ต้องเรียนให้รู้ทั้งภายในภายนอกแล้วไม่ยึดมั่นฯ	....	....	....	๔๖
ต้องมีปัญญา รู้จักธาตุ, รู้วิธีทำให้ทุกข์ดับคืออริยมรรคมีองค์ ๘	....	....	....	๔๗

ภิกษุอีกรูปหนึ่งบรรยาย :-

คำว่าธาตุ กับ ธรรม นี้มีความหมายอย่างเดียวกัน	....	....	....	๔๘
พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า คนดีอยู่กับคนดีได้ เพราะธาตุเหมือนกัน	....	....	....	๔๙
นั่นทีเกิด ความทุกข์ก็เกิด, นั่นทีดับ ความทุกข์ก็ดับ, ไม่เที่ยงได้	....	....	....	๕๐
ต้องรู้จักว่าอายตนะใน - นอก - ผัสสะ - ตัณหา ไม่ใช่ตัวตนของเรา	....	....	....	๕๑
การประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อรู้เรื่องทุกข์และดับทุกข์	....	....	....	๕๒
เมื่อมีผัสสะ_เวทนา_ตัณหาแล้ว ต้องดับตรงที่ตัณหา	....	....	....	๕๓
ร่างกายนี้บางที่เรียกว่าโลก ถ้าธาตุไม่ทำหน้าที่ โลกก็สลาย	....	....	....	๕๔
อย่าให้เกิดตัณหา โดยมีวิชชาธาตุมาทัน ก็จะมีใจโล่งใจ	....	....	....	๕๕
เมื่ออาการคันธเกิด ฟังรู้ว่า สักว่าธาตุ เท่านั้นถึงที่สุดทุกข์ได้	....	....	....	๕๖
พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็เพราะรู้ปริวัฏฏ์ ๔ ของเบญจขันธ์	....	....	....	๕๗
ถ้าไม่ไปสำคัญ, ละความพอใจความกำหนัด, ก็เป็นนิโรธ	....	....	....	๕๘

[๔]

ควรสนใจธาตุที่ทำให้เป็นทุกข์ เพราะยึดถือเข้าจึงเป็นทุกข์	....	....	....	๕๙
ธาตุที่ทำให้เป็นทุกข์ มันก็ทุกข์อยู่ตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง	....	....	....	๖๐
ต้องศึกษาให้มากที่สุด ตรงเวทนาต่อกับตัณหาต้องมีสติปัญญา	....	....	....	๖๑

๔. ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิอันร้ายแรง

การศึกษาในเรื่อง ก ข ก กา นี้ยังโหลเล เอาแน่ไม่ได้	....	....	....	๖๒
ทบทวนให้รู้ว่า เรื่องธาตุต้องศึกษาให้เข้าใจทุกแง่มุม	....	....	....	๖๓
ถ้าธาตุบางธาตุไม่ปรุ้งแต่กัน ธาตุอื่น ๆ ก็มีอาจปรากฏออกมาได้....	....	....	....	๖๔
ธาตุต่าง ๆ ปรุ้งต่อเนื่องกันเป็นลำดับ ๆ ไป	....	....	....	๖๕
พอธาตุข้างในถึงกันกับธาตุข้างนอกก็เป็นโอกาสให้ธาตุอื่น ๆ เกิดอีก	....	....	....	๖๖
ธาตุที่ปรุ้งออกมาเป็นธาตุกาม, รูป, อรูป และถึงดับเป็นนิโรธธาตุ...	....	....	....	๖๗
รู้จักคุณลักษณะของธาตุ ๖ ให้ถูกเสียก่อน จะเข้าใจธาตุต่อไป	....	....	....	๖๘
แล้วต้องรู้จักคุณสมบัติ หรือสมรรถภาพของแต่ละธาตุ	....	....	....	๖๙
ธาตุอากาศ คือ ธาตุว่าง, ว่างทางจิตนั้นไม่ได้คิดนึกอะไร	....	....	....	๗๐
วิญญาณธาตุ คือ บรรดาความรู้สึกทางจิตทั้งนามธรรมและอรูปธรรม	....	....	....	๗๑
ธาตุ ๖ เป็นธาตุพื้นฐาน แต่คนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นสักว่าธาตุปรุ้งกันอยู่....	....	....	....	๗๒
ความเข้าใจผิดเรื่องธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิ	....	....	....	๗๓
มิจฉาทิฏฐินี้เป็นอันตรายต่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน	....	....	....	๗๔
มิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้นเพราะไม่เข้าใจธาตุผิดเป็นตัวกู - ของกูเสมอ	....	....	....	๗๕
เข้าใจเรื่องธาตุโดยชื่อ หรือแก้งเข้าใจผิดเพราะคดโกงก็ได้	....	....	....	๗๖
พระพุทธเจ้าทรงเตือนให้ฉลาดรู้เรื่องธาตุตามที่เป็นจริง	....	....	....	๗๗
ฉลาดเรื่องธาตุ คืออย่าเห็นธาตุเป็นตัวเราหรือของเรา	....	....	....	๗๘
ไม่รู้จักธาตุว่าเป็นสักว่าธรรมชาติเป็นเหตุให้มีความทุกข์	....	....	....	๗๙

[๕]

ทุกข์ทั้งหลายมาจากไม่รู้ความจริงที่ลึกกว่าธาตุตามธรรมชาติ	....	....	....	๘๐
พระพุทธเจ้าตรัสรู้สิ่งที่ไม่เคยใครเคยสอนมาก่อน คือ สุญญตา, อนัตตา	....	....	....	๘๑
หัวใจของพุทธศาสนาอยู่ที่อนัตตาหรือสุญญตา	....	....	....	๘๒
ถ้ายังหลงระอ่อยของโลก ก็ไม่อาจมองเห็นความเป็นธาตุ	....	....	....	๘๓
คนโง่ไปยึดถือธาตุเป็นตัวตน จึงเป็นทุกข์ขึ้นมา	....	....	....	๘๔
ตัวทุกข์อยู่ที่ความยึดมั่นถือมั่นในธาตุนั้น	....	....	....	๘๕
ผู้ไม่รู้เรื่องธาตุ จะยินดียินร้ายไปตามความหลอกของธาตุ	....	....	....	๘๖
เห็นความเป็นธาตุจะไม่เห็นเป็นตัวตนสัตว์บุคคลอะไร	....	....	....	๘๗
ต้องมีสติสัมปชัญญะ มองเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ	....	....	....	๘๘

๕. การเกิดขึ้นของทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว

การบรรยายครั้งนี้ให้เหมือนเรียน ก ข ก กา มาสัก ๕	....	....	....	๘๙
การเกิดขึ้นของทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะ จึงต้องรู้จักผัสสะให้ดี	....	....	....	๙๐
ทุกสิ่งในโลกนี้มีการเกิด - ดับ ๆ อยู่ตลอดเวลา	....	....	....	๙๑
เมื่อรู้ว่าโลกนี้มีการเกิดดับจะต้องให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่โลก	....	....	....	๙๒
การเรียนรู้เรื่องโลกในแง่ความทุกข์ จะรู้ต่อไปว่ามาจากผัสสะ	....	....	....	๙๓
ผัสสะมันตั้งต้นมาจากอายตนะซึ่งมาจากธาตุทั้งปวง	....	....	....	๙๔
ต้องรู้จักธาตุตั้งต้นจนถึงธาตุสุดท้าย ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง	....	....	....	๙๕
มนุษย์มีขึ้น เพราะมีความรู้สึกที่เรียกว่าผัสสะ	....	....	....	๙๖
ความมี - ไม่มี ขึ้นอยู่กับความรู้สึกที่มีผลออกมา	....	....	....	๙๗
ความทุกข์มีความหมาย เฉพาะแก่สิ่งที่มีความรู้สึก	....	....	....	๙๘
ความสำคัญของมนุษย์ อยู่ตรงที่เป็นเวไนยสัตว์	....	....	....	๙๙
มนุษย์ควรรู้จักตัวเองว่า ตั้งต้นอย่างไร, ไปทางไหน, จบที่ไหน	....	....	....	๑๐๐
การศึกษาพุทธศาสนามีหลายแง่ทั้งปริยัติปฏิบัติ	....	....	....	๑๐๑

เราต้องศึกษา ในแง่ปฏิบัติ เพราะเรามีความทุกข์เป็นปัญหา	....	....	....	๑๐๒
มีผัสสะใจเมื่อไร ปัญหาจะตั้งต้นเมื่อนั้น	....	....	....	๑๐๓
เพราะสัมผัสด้วยอวิชชา จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่น	....	....	....	๑๐๔
การคิดเห็นทุกข์เองมันช้า จึงควรศึกษาตามพระพุทธเจ้า	....	....	....	๑๐๕
ไม่ใช่รู้ตามพระองค์ แต่ต้องรู้ประจักษ์ด้วยใจเองและดับทุกข์ได้	....	....	....	๑๐๖
ดูความรู้สึกที่จิต จะรู้ว่า ทุกอย่างตั้งต้นที่ผัสสะ	....	....	....	๑๐๗
โลกนี้ไม่มีส่วนใดควรยึดถือ, ไปยึดเข้าก็เกิดทุกข์	....	....	....	๑๐๘
ความทุกข์ส่วนใหญ่มาในรูป รัก โกรธ เกลียด กลัว	....	....	....	๑๐๙
ถ้าเป็นผัสสะด้วยอวิชชาแล้ว จะต้องเกิดความทุกข์ทั้งนั้น	....	....	....	๑๑๐
การสัมผัสเกิดได้ด้วยสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ๖ คู่	....	....	....	๑๑๑
ความเป็นของคู่ ถ้าพบกันจะเกิดปฏิกิริยา เป็นดี - ชั่ว	....	....	....	๑๑๒
การพบกันของอายตนะ ๖ คู่ เกิดมีเรื่องนี้เรียกผัสสะ	....	....	....	๑๑๓
พอสิ่งที่เป็นคู่กระทบกัน ก็เกิดสิ่งที่ ๓ เรียกว่าวิญญาณ	....	....	....	๑๑๔
ผัสสะจะสมบูรณ์ เมื่อวิญญาณเกิดขึ้นมาแล้วด้วย	....	....	....	๑๑๕
พอผัสสะเกิดแล้ว ก็มีสิ่งอื่น ๆ เช่น เวทนา สัญญา	....	....	....	๑๑๖
เมื่อมีสัญญา แล้วก็เกิดความคิดต่าง ๆ เป็นตัวกู - ของกู ฯลฯ	....	....	....	๑๑๗
เรื่อง ตา - ใจ คู่กับรูป - ธรรมารมณ์สัมผัสกัน นี่คือเรื่อง ก ข ก กา	....	....	....	๑๑๘
พยายามศึกษา ก ข ก กา ให้รู้เรื่องผัสสะ, มีสติขณะผัสสะ	....	....	....	๑๑๙
ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาต้องรู้ชัดเจนเรื่องผัสสอายตนะ	....	....	....	๑๒๐
ต้องรู้จักผัสสะในลักษณะ ๕ คือ เกิด - เสneh - โทษ - วิชชนะ	....	....	....	๑๒๑
ต้องพยายามศึกษา รู้จักควบคุมเอาชนะผัสสะให้จงได้	....	....	....	๑๒๒
พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าถ้าไม่รู้เรื่องอายตนะทั้งคู่จะยังไม่ตรัสรู้	....	....	....	๑๒๓
จึงให้รู้จักผัสสะ แล้วจิตจะเจริญ รู้จักโลกอย่างดี	....	....	....	๑๒๔

แล้วจะเห็นได้เองว่า โลกตั้งต้นที่ผัสสะตั้งอยู่ดับไปพร้อมผัสสะ	....	....	....	๑๒๕
ต้องรอบรู้ในเรื่องผัสสาตนะอันเป็นจริงของพุทธศาสนา	....	....	....	๑๒๖

๖. ปัญหาในวิถีของชีวิตตั้งต้นด้วยกามธาตุ

ข้อที่ว่าตั้งต้นด้วยกามธาตุ เป็น ก ข ก กา ของปัญหาชีวิต	....	....	....	๑๒๗
สิ่งที่มีชีวิต จะต้องตายและสูญพันธุ์เพราะไม่ได้สิ่งที่จำเป็น	....	....	....	๑๒๘
วิถีชีวิตของสัตว์ของพืช ตั้งต้นปัญหาด้วยกามธาตุ	....	....	....	๑๒๙
ธาตุที่เป็นพื้นฐานให้โอกาสแกกามธาตุเป็นเรื่องแรก	....	....	....	๑๓๐
ธาตุพื้นฐานล้วน ๆ เริ่มด้วยส่วนประกอบที่เป็นคนแล้วขยายต่อไป	....	....	....	๑๓๑
เดิมมีธาตุ ๓ หมวด คือ กาม - รูป - อรูป แล้วขยายหมวดละ ๖	....	....	....	๑๓๒
กามธาตุปรากฏก่อน เมื่อมีธาตุภายนอกมาให้รู้จักความอร่อย....	....	....	....	๑๓๓
เริ่มแต่ทารกรู้จักอร่อย นั่นคือกามธาตุปรากฏแล้วขยายไปทุกที่	....	....	....	๑๓๔
เมื่อร่างกายเติบโต กามธาตุก็ขยายตัวเรื่อย ปัญหาทางเพศก็มากขึ้น	....	....	....	๑๓๕
กามธาตุตั้งต้นแล้วเนือยไปก็เกิดมีรูปธาตุ, อรูปธาตุ	....	....	....	๑๓๖
ในระยหนึ่งอาจมีส่วนเป็น กามธาตุ, รูปหรืออรูปฯ ก็ได้	....	....	....	๑๓๗
เมื่อใดธาตุปรุงแต่งกันจนเป็นธาตุทั้ง ๓ ปัญหาก็เกิดเป็นทุกข์ทั้งนั้น	....	....	....	๑๓๘
กามธาตุทำให้มีปัญหามากมนุษย์จึงมีระเบียบควบคุมเรื่องนี้	....	....	....	๑๓๙
ธาตุทั้ง ๓ มนุษย์เคยยกเป็นนิพพาน แต่ค้นพบว่าไม่จริง	....	....	....	๑๔๐
นิพพานในพระพุทธศาสนาต้องมีโรธธาตุ ดับกิเลสสิ้นเชิง	....	....	....	๑๔๑
โลกปัจจุบันหลงไหลในเรื่องกามธาตุยิ่งไปกว่าครั้งพุทธกาล	....	....	....	๑๔๒
บรรดาธาตุทั้งหลายยังมีธาตุอะไรซ่อนอยู่ในนั้นอีกมาก	....	....	....	๑๔๓
จะพิสูจน์ได้ตั้งที่สัตว์เกิดในครรภ์เริ่มแต่เป็นจุดเล็ก ๆ กระทั่งโต	....	....	....	๑๔๔
ธาตุที่ปรุงกัน ๓ หมวดแรกเป็นตัวต้นหายยังแบ่งเป็นฝ่ายนามธรรมได้อีก ๓	....	....	....	๑๔๕

มีคุณสมบัติต่าง ๆ ได้แก่ ธาตุสังขตะ, อสังขตะ, นิโรธธาตุ	....	....	....	๑๔๖
นิโรธธาตุเป็นเครื่องแก้ปัญหของธาตุทั้ง ๓ ข้างต้น	....	....	....	๒๔๗
ชีวิตทั้งหลายในชั้นกามารมณ หรือถึงรูป - อรูปธาตุ ก็ยังต้องการนิโรธ	....	....	....	๑๔๘
นิโรธธาตุเป็นความดับ หยุดพัก, หยุดจริงก็เป็นนิพพานธาตุ	....	....	....	๑๔๙
เมื่อไร นิโรธธาตุทำหน้าที่สมบูรณ์ ก็เป็นนิพพานธาตุ	....	....	....	๑๕๐
นิโรธธาตุเป็นที่แสดงออกของนิพพาน ช่วยให้ไม่เป็นทาสกามารมณ	....	....	....	๑๕๑
นิโรธธาตุมาช่วยคุ้มครองให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ในปัจจุบัน	....	....	....	๑๕๒
ธาตุพื้นฐานวิวัฒนาการจนเป็นโอกาสให้ธาตุลึกลับซ่อนมา	....	....	....	๑๕๓
ธาตุทั้ง ๓ คือ กาม - รูป - อรูป มาทำชีวิตหลงไหลมาเรื่อย ๆ	....	....	....	๑๕๔
ถ้าได้ศึกษาพระศาสนามีข้อปฏิบัติ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาที่ไม่ทุกข์มาก	....	....	....	๑๕๕
กามธาตุสร้างปัญหา มากจึงต้องรู้จักมีนิโรธธาตุมาช่วย	....	....	....	๑๕๖
เพิ่มพูนนิโรธธาตุให้เกิดมรรคผลนิพพานก็จะหมดปัญหา	....	....	....	๑๕๗

๗. อารมณคือปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก

ทบทวนให้เข้าใจหลักพุทธศาสนาให้ถูกต้อง	....	....	....	๑๕๘
เรื่อง ธาตุ ชันธ อายตนะ ยังเข้าใจไม่ถูกต้อง, ควรสนใจ	....	....	....	๑๕๙
เข้าใจเรื่องธาตุให้ถูกต้อง แล้วจึงจะเข้าใจกระทั่งปัญจอุปาทานชันธ	....	....	....	๑๖๐
ธรรมะข้อต่าง ๆ แยกดู จะพบความเป็นธาตุใดธาตุหนึ่ง	....	....	....	๑๖๑
ต้องสนใจธาตุพื้นฐาน ๓ หมวดเริ่มแต่หมวดที่จะประกอบเป็นกาย	....	....	....	๑๖๒
แล้วปรุงกันออกไปเป็นหมวดละ ๖ จนเป็นธาตุ ๑๘ อย่าง	....	....	....	๑๖๓
ถ้าไม่สนใจเรื่องธาตุ จะไม่เข้าใจพุทธศาสนา, ต้องศึกษาอย่างวิทยาศาสตร์	....	....	....	๑๖๔
ศึกษาให้รู้จักคำ "อารมณ" มิใช่ตามตัวหนังสือในภาษาไทย	....	....	....	๑๖๕
อารมณในบาลีหมายถึง สิ่งที่เข้ามากระทบ ตา - ใจ	....	....	....	๑๖๖

[๙]

อารมณ์เป็นสิ่งที่อาศัยกับอายตนะ เกิดความรู้สึกเป็นจิต	....	....	....	๑๖๗
พิจารณาดู อารมณ์โดยหลักธรรมชาติที่ปรุงแต่งกันอยู่ในใจ	....	....	....	๑๖๘
จะรู้จักอารมณ์ เมื่ออารมณ์มากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ....	....	....	....	๑๖๙
อารมณ์ก็คือโลกทั้งหมดที่มาปรากฏแก่อายตนะ ๖	....	....	....	๑๗๐
ถ้ารู้จักอารมณ์ ๖ จะรู้จักโลก แล้วไม่หลงโลกในแง่ใด ๆ	....	....	....	๑๗๑
อารมณ์ในโลกที่เป็นปัญหาในปัจจุบันรวมอยู่ที่วัตถุนิยม	....	....	....	๑๗๒
อารมณ์เป็นปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก	....	....	....	๑๗๓
อารมณ์เป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง	....	....	....	๑๗๔
ถ้าไม่มีอารมณ์ จิตก็จะไม่รู้รู้สึกเป็นจิตขึ้นมาได้	....	....	....	๑๗๕
จิตแท้จริง มิได้เป็นตัวตน ส่วนที่สอนกันเป็นตนนั้นเป็นฮินดู	....	....	....	๑๗๖
ที่สอนกันมาแต่ก่อน ก็มีประโยชน์เหมือนกันแต่รู้เพิ่มขึ้นก็ยิ่งดี	....	....	....	๑๗๗
พระพุทธเจ้าไม่ทรงทำลายของเก่า แต่ทรงเสริมให้สูงขึ้น	....	....	....	๑๗๘
จิตเป็นสิ่งที่เพิ่งปรากฏเมื่อได้อารมณ์ข้างนอกมากระทบอวัยวะ	....	....	....	๑๗๙
จะศึกษาพุทธศาสนาต้องตั้งต้นที่อารมณ์คืออายตนะทั้งคู่	....	....	....	๑๘๐
อารมณ์เป็นสิ่งที่มาสู่จิตก่อนอื่น จะต้องตั้งเป้าหมายให้ถูก	....	....	....	๑๘๑
จะแก้ปัญหามากมาย ในชีวิตประจำวันต้องเอาอารมณ์เรื่องนั้นมาแก้....	....	....	....	๑๘๒
อารมณ์มีอยู่คู่กับมนุษย์ สำหรับเป็นนายหรือรับใช้ก็ได้	....	....	....	๑๘๓
การคิดว่าชนะอารมณ์ ต้องพิจารณาให้ดี อาจแพ้ก็ได้	....	....	....	๑๘๔
ถ้าเป็นคนมีอารมณ์ ก็หมายความว่า เป็นทาสของอารมณ์	....	....	....	๑๘๕
ถ้าจิตบรรลุนิพพานจะไม่มีอารมณ์, อารมณ์เข้าไม่ถึง	....	....	....	๑๘๖
บุद्धรับอารมณ์เข้าไปก่อกวนข้างใน เป็นตัวกู - ของกู	....	....	....	๑๘๗
อารมณ์มีมาสำหรับให้เราเข้าใจ แล้วต่อสู้ต้านทานได้	....	....	....	๑๘๘
ศึกษา ก ข ก กา ให้ดี จะรู้จักอารมณ์, เอาชนะได้	....	....	....	๑๘๙
เมื่อเป็นทาสของอารมณ์แต่ละครั้ง ต้องรู้ทรมานจิตใจเพียงไร	....	....	....	๑๙๐

ถ้าไม่ได้ศึกษาธรรมะจากของจริง ไม่มีทางชนะอารมณ์ได้	....	....	....	๑๙๑
การตั้งต้นเอาชนะอารมณ์ คือ ก ข ก กา ของการปฏิบัติธรรม	....	....	....	๑๙๒
ตั้งต้นด้วยการบังคับตัวเอง เป็นหลักธรรมกว้างขวาง	....	....	....	๑๙๓
การบังคับตัวเองก็คือบังคับกิเลส, และรู้จักอารมณ์ที่มาล่อลวง	....	....	....	๑๙๔
เมื่ออารมณ์ถูกควบคุมไว้ได้ก็เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิต	....	....	....	๑๙๕
เราต้องบังคับควบคุมอารมณ์ เพื่อแก้ปัญหาทุกอย่างประจำวัน	....	....	....	๑๙๖
การบำเพ็ญทาน รักษาศีล ทำสมาธิ ต้องทำเพื่อชนะอารมณ์	....	....	....	๑๙๗
ต้องรู้จักใช้ธรรมะให้ถูกต้อง เช่น สัมมาทิฏฐิ, สติสัมปชัญญะฯ	....	....	....	๑๙๘
ต้องคำนึงคำนวณดูจิตตนเองว่ามีอารมณ์ในอดีตมาอย่างไร	....	....	....	๑๙๙

๘. ความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับปรมาัตถธรรม

ก ข ก กา มี ๒ ระดับ คือ ศีลธรรมกับปรมาัตถธรรม	....	....	....	๒๐๐
คำบรรยายตั้งแต่ต้นจนถึงครั้ง ๗ เป็นฝ่ายปรมาัตถธรรม	....	....	....	๒๐๑
บททวนเรื่องชั้น ๕ จะมีที่ละชั้น, เมื่ออุปาทานเกิดก็เป็นทุกข์	....	....	....	๒๐๒
การบรรยายครั้งนี้จะพูด ก ข ก กา ฝ่ายศีลธรรม	....	....	....	๒๐๓
ก ข ก กา นี้เข้าใจยาก เหมือนผู้เริ่มเรียนจะไม่รู้สึกว่าง่าย	....	....	....	๒๐๔
พุทธบริษัทจะตั้งต้น ก ข ก กา ในทางศีลธรรมก็เริ่มต้นด้วยทำไมจึงเข้าวัด	....	....	....	๒๐๕
ทายกทายิกาารู้สึกเพียงว่าเข้าวัดเพื่อฟังธรรมทำบุญให้ทาน	....	....	....	๒๐๖
หลังจากศรัทธาแล้ว ก็บำเพ็ญ ทาน ศีล ภavana	....	....	....	๒๐๗
การรักษาศีล, ภavana ที่ยังไม่ประกอบด้วยปัญญายังไม่ใช่ปรมาัตถ์	....	....	....	๒๐๘
พุทธบริษัทส่วนใหญ่ยังเริ่มดับทุกข์โดยอาศัยศรัทธายังไม่มีปัญญา	....	....	....	๒๐๙
บางคนตั้งต้นไว้ดีในส่วนศีลธรรมจะต้องทำให้สูงขึ้น	....	....	....	๒๑๐
จะต้องเจริญทางปัญญารู้จักทุกข์ และดับทุกข์ได้จึงจะเข้าสู่ปรมาัตถ์....	....	....	....	๒๑๑
ก ข ก กา ฝ่ายปรมาัตถ์มุ่งจะไปถึงนิพพาน	....	....	....	๒๑๒

เรื่องปรมาตม์สูงไกลไปกว่าเพียงป้องกันไม่ให้ตกนรก	....	....	....	๒๑๓
ความทุกข์ทั้งหมดไปสรุปอยู่ตรงที่ว่า ไม่อยากจะตาย	....	....	....	๒๑๔
ปรมาตม์จะแก้ปัญหาให้เห็นความจริงตามกฎที่ปัจจุเจตนา	....	....	....	๒๑๕
ควรมีศรัทธาประกอบด้วยปัญญาจะเป็นกำลังใจในการปฏิบัติ	....	....	....	๒๑๖
ศรัทธาหรือทาน ต้องเป็นสัมมาทิวฐิ, หมดความยึดมั่นฯ	....	....	....	๒๑๗
การรักษาศีลมิใช่เพื่ออวดคน แต่ทำเพื่อทำลายกิเลส	....	....	....	๒๑๘
การทำกัมมัฏฐาน, วิปัสสนาควรจะเป็นไปเพื่อพ้นวิภวสงสาร	....	....	....	๒๑๙
ปฏิบัติศีลธรรมมีผลเป็นความอุ่ใจบ้างเท่านั้น	....	....	....	๒๒๐
การปฏิบัติทางปรมาตม์มุ่งไปทางสิ้นอาสวะ, ถึงนิพพาน	....	....	....	๒๒๑
พุทธบริษัทแท้จริงจะต้องการทุกข์ไปนิพพานไม่วนในวิภวสงสาร	....	....	....	๒๒๒
จิตใจยังไม่รู้ธรรมะยังมีตัวกู ต้องใช้ตัวกูช่วยล้างตัวกูเสีย	....	....	....	๒๒๓
ตั้งต้นสู่ศาสนาทางศีลธรรมก่อนจะยากกว่าเริ่มทางปรมาตม์	....	....	....	๒๒๔
เราต้องการจิตที่ไม่มี ความทุกข์ ไปเรียนทางปรมาตม์เลยดีกว่า	....	....	....	๒๒๕
ควรทำพระนิพพานให้แจ้งเสียโดยเร็วที่นี้และเดี๋ยวนี	....	....	....	๒๒๖
ไปสู่ทางนิพพาน ต้องเริ่มต้นเรื่อง ชันธ์ อายตนะ	....	....	....	๒๒๗
เข้าใจเรื่องธาตุแล้วการปรุงของธาตุเป็นอายตนะ, ชันธ์	....	....	....	๒๒๘
ปฏิบัติฝ่ายปรมาตม์ไม่เอาทุกข์ จะเอาแต่ไม่ทุกข์ทำเดียว	....	....	....	๒๒๙
ถ้ายังอาศัยความเชื่อก็ต้องแก้ด้วยปัญญา	....	....	....	๒๓๐
การปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมก็มีได้ผิด แต่อีกฝ่ายหนึ่งไปเร็วกว่า	....	....	....	๒๓๑

๙. ก ข ก กา ของนิพพาน.

ทบทวน ก ข ก กา ของศีลธรรม เปรียบเทียบฝ่ายปรมาตม์	....	....	....	๒๓๒
พิจารณาให้เห็นความต่างของโลกิยะกับโลกุตตระ	....	....	....	๒๓๓
โลกุตตระ จะเป็นช่องทางลึกและเหนือสำหรับหลักจากทุกข์	....	....	....	๒๓๔

จิตที่อบรมตั้งไว้ดี ย่อมอยู่เหนือโลกเป็นโลกุตตระภาวะ	....	....	....	๒๓๕
ในโลก, นอกโลก, พ้นจากโลก ล้วนแต่อยู่ที่จิต	....	....	....	๒๓๖
วิธีคิดพิจารณาเพื่อความหลุดพ้น เรียกว่าปรมาัตถธรรม	....	....	....	๒๓๗
ตามกฎธรรมชาติ ถ้าเกิดมานานต้องรู้อะไรมาบ้าง ต้องฉลาดขึ้น	....	....	....	๒๓๘
ถ้าไม่มองเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่เลื่อนสู่ปรมาัตถ์	....	....	....	๒๓๙
ศีลธรรมต่ำลง คนไม่รู้จัก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงก่อความยุ่งยาก	....	....	....	๒๔๐
เมื่อไม่เรียน ก ข ก กา ทางศีลธรรม ก็ไม่มีหวังทางปรมาัตถ์	....	....	....	๒๔๑
บางคนไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหน เพราะมัวหลงสิ่งชั่วววน	....	....	....	๒๔๒
มนุษย์จะต้องเป็นคนดีมีศีลธรรมทั้งส่วนตัวและสังคม	....	....	....	๒๔๓
เมื่อผ่านศีลธรรมมาดีจนระอา จะเลื่อนขั้นขึ้นไปเหนือโลก	....	....	....	๒๔๔
จะเลื่อนออกไปนอกโลก ก็ต้องตั้งต้นเรียนใหม่	....	....	....	๒๔๕
จะรู้ ก ข ก กา ของนิพพานต้องเริ่มเห็นความจริงด้านใน	....	....	....	๒๔๖
"ของจริง" มีอยู่เท่าที่คน ๆ นั้น จะมองเห็นว่าจริงด้านลึก	....	....	....	๒๔๗
ความจริงด้านในเป็นธรรมะลึกซึ้ง เรียกว่าปรมาัตถธรรม	....	....	....	๒๔๘
ต้องเริ่มเรียน ก ข ก กา ฝ่ายโลกุตตระกระทั่งเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	....	....	....	๒๔๙
อย่าประมาทในเรื่องเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็น ก ข ก กา ของนิพพาน	....	....	....	๒๕๐
ต้องเห็นทุกอย่างเป็นไปตามกฎที่ปัจจุบันกลายเป็นจุดตั้งต้น	....	....	....	๒๕๑
เห็นพระไตรลักษณ์แล้ว จะเห็นภาวะที่ไม่ควรไม่ยึดมั่นถือมั่น	....	....	....	๒๕๒
ถ้าเริ่มเห็นธรรมอันไม่ควรยึดมั่นถือมั่นก็นับว่าเป็น ก ข ก กา ของนิพพาน	....	....	....	๒๕๓
พระโสดาบันเป็นผู้เริ่มเห็นความจริงด้านใน	....	....	....	๒๕๔
พระโสดาบัน เริ่มละอวิชชา ๓ : สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา, สีลัพพตตั	....	....	....	๒๕๕
ละสักกายทิฏฐิ คือความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู ที่กล้าแข็งนั้นเสีย	....	....	....	๒๕๖
ละวิจิกิจฉา คือละความลังเลในพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์	....	....	....	๒๕๗

ละสึลพัตตปราคมาส คือต้องไม่ปฏิบัติโง่งมจนเป็นไสยศาสตร์	....	....	....	๒๕๘
๓ ประการเป็นวิชาพื้นฐาน ถ้าละได้แสดงว่า รู้ ก ข ก ขา ของนิพพาน				๒๕๙
เมื่อเห็นไตรรัตน์แล้ว ก็จะมีดวงตาเห็นธรรม เรียกว่าเห็นอริยสัจจ์	....	....	....	๒๖๐
แล้วเห็นชั้นที่ ๕ เป็นตัวทุกข์, ดูให้เห็นความไม่น่ายึดถือ	....	....	....	๒๖๑
เห็นทุกข์จะเห็นเหตุให้เกิดทุกข์, ความไม่มีทุกข์, และทางพ้นทุกข์....	....	....	....	๒๖๒
พระโสดาบัน, มีคำว่า เป็นผู้ไม่ยี่นอยู่แล้วที่ประตูแห่งอมตะ	....	....	....	๒๖๓
อุปมาดุจ คนว่ายน้ำเข้าฝั่ง ถึงเขตน้ำตื้น จะขึ้นบกได้แน่นอน	....	....	....	๒๖๔
เมื่อมองเห็นความเป็นมายา แล้วมาตั้งต้น ก ข ก กา ไปนิพพานได้			....	๒๖๕
ควรพยายามทำตามพระโอวาท ที่ว่าปฏิบัติถูกต้อง จะไม่ว่างจากอรหัตต์			....	๒๖๖
พิจารณาว่า "เกิดมาทำไม" บ่อย ๆ จะละความเป็นปุถุชนได้โดยลำดับ	....	....	....	๒๖๗
ตอบคำถาม "เกิดมาทำไม" คิดให้ดีเช่นอยู่เพื่อประโยชน์ผู้อื่น ก็ยังดี	....	....	....	๒๖๘
ตอบให้ดียิ่งขึ้นก็ได้ว่า อยู่เพื่อไม่มีความทุกข์, ได้ดีที่สุดที่ควรได้	....	....	....	๒๖๙
พยายามเรียน ก ข ก กา ด้วยบทเรียนว่า อยู่ไปทำไม? ตอบให้ได้	....	....	....	๒๗๐
เรียน ก ข ก กา ของนิพพาน ต้องเรียนจากธรรมชาติข้างในคือชั้น	....	....	....	๒๗๑
พิจารณาดูโอชาของชีวิตว่าได้เปลี่ยนแปลงจากตัว ๆ มาเป็นธรรมะอย่างไร			....	๒๗๒
ถ้าปฏิบัติถึงพระโสดาบันแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่าถึงนิพพานแน่นอน	....	....	....	๒๗๓
เรียน ก ข ก กา แห่งนิพพาน จะทำให้ไม่เสียที่เกิด ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด	....	....	....	๒๗๔

๑๐. ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน

บททวนความหมายที่พูดเรื่อง ก ข ก กา	....	....	....	๒๗๕
ขั้นศีลธรรม ให้รู้จักทานศีลภาวนา, ขั้นปรมาตถ์ต้องรู้ความจริงของทุกสิ่ง			....	๒๗๖
ฟังเข้าใจเรื่องธาตุปรุงกัน กระทั่งเป็นอุปาทานชั้น	....	....	....	๒๗๗
การรู้จักธาตุต้องรู้ถึงการดับ, อัสสาทะ, อาทีนวะ, และนิสสรณะ	....	....	....	๒๗๘
ครั้งนี้จะได้กล่าวถึงลักษณะของผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน	....	....	....	๒๗๙

ผู้รู้ทุกชั้น รู้เหมือนกันหมด ต่างแต่น้อยกว่ากัน	....	....	....	....	๒๘๐
พระโสดาบันเป็นผู้เริ่มมองเห็นสิ่งทั้งปวง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	....	....	....	....	๒๘๑
พระโสดาบันรู้เพียง ก ข ก กา ของพระนิพพาน ส่วนพระอรหันต์รู้สมบุรณ์					๒๘๒
ต้องทำความเข้าใจคำว่า รู้: เริ่มรู้, รู้อยู่, รู้ถึงขนาด, รู้เสร็จแล้ว	....	....	....	....	๒๘๓
เป็นพระโสดาบันจริง จะละสังขโยชน์ ๓ ได้ถึงขนาดเปลี่ยนนิสัย	....	....	....	....	๒๘๔
องค์แห่งการบรรลุโสดาบันมี ๔ : มีศรัทธาไม่หวั่นไหวใน	....	....	....	....	๒๘๕
พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์	....	....	....	....	๒๘๕
และมีศีลขนาดอริยกันตศีล, เป็นศีลมาจากปัญญาผู้อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา					๒๘๖
มีศีลเป็นอัตโนมัติ เพราะจิตไม่เป็นทาสของกิเลส	....	....	....	....	๒๘๗
พระโสดาบันมีศีล ๕ บริสุทธ์เด็ดขาดถึงขนาดระงับภัยเวรได้	....	....	....	....	๒๘๘
แม้ไม่เจตนาถือศีล ๕ ก็ไม่ผิดอีก เพราะถอนรกรากไปหมดแล้ว	....	....	....	....	๒๘๙
พระโสดาบันปฏิบัติอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ถูกต้องครบถ้วน	....	....	....	....	๒๙๐
ท่านละกังขา ๑๐ ประการได้, กังขา คือ ความสงสัย	....	....	....	....	๒๙๑
กังขา ๑๐ ได้แก่ ๑ ละกังขาเกี่ยวกับขันธ ๕ เพราะรู้จักอนัตตา	....	....	....	....	๒๙๒
จะละกังขาในขันธ ๕ ได้ ต้องศึกษาเรื่องนี้ให้รู้แจ้ง	....	....	....	....	๒๙๓
ความรู้ลึกประจำวันจะเห็นความไม่น่ายึดถือในสิ่งต่าง ๆ	....	....	....	....	๒๙๔
ความรู้ลึกมี ๗ อย่าง, ข้อสุดท้าย อนุวิจริตมนสา ต้องมีสติรู้ทัน	....	....	....	....	๒๙๕
ท่านละกังขาในอริยสัจจทั้ง ๔ ประการได้ด้วยสัมมาทิฐิ	....	....	....	....	๒๙๖
พระโสดาบันรู้โดยไม่สงสัยว่าความทุกข์มาจากตัณหา - อุปาทานฯ	....	....	....	....	๒๙๗
พระโสดาบันละกังขา ๑๐ คือ :- ละกังขาในขันธ ๕	....	....	....	....	
ละกังขาในสิ่งแวดล้อมจิตใจ (ที่มี ๗ ลักษณะ) คือ ๑	....	....	....	....	
ละกังขาในอริยสัจจทั้ง ๔, รวมแล้วเป็น ๑๐	....	....	....	....	๒๙๘
พระโสดาบันรู้แจ้งแทงตลอดในอริยมรรค - ธรรมที่ควรรู้	....	....	....	....	๒๙๙

เป็นผู้เห็นอย่างดีแล้วในปัจจุสมุปบาทซึ่งเป็นญาयरธรรม	....	....	....	๓๐๐
ทุกคนควรคิด : เราจำแจ้งในเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นปัญหาหรือไม่?	....	....	....	๓๐๑
ญาयरธรรม คือเมื่อมีอะไรมากระทบ อย่าให้เกิดความทุกข์ได้	....	....	....	๓๐๒
ถ้ารู้ปัจจุสมุปบาท ก็คือรู้ ก ข ก กา ของพรหมจรรย์	....	....	....	๓๐๓
ควรรู้ว่าปัจจุสมุปบาทเป็นเรื่องอยู่กับตัว ต้องศึกษาให้เข้าใจ	....	....	....	๓๐๔
อานิสงส์ของการรู้ ก ข ก กา ของนิพพานจะหยั่งเห็นนิพพานได้	....	....	....	๓๐๕
การหยั่งเห็นพระนิพพาน คือ ถึงกระแส ยังไม่ถึงขั้นสมบุรณ์	....	....	....	๓๐๖
ขั้นนี้ทุกข์หมดไปมาก และจะสมบุรณ์แน่นอนต่อไป	....	....	....	๓๐๗
รู้ ก ข ก กา จริง นับว่ารู้เข้าไปตั้งครึ่งแล้ว ทุกข์เหลือน้อยแล้ว	....	....	....	๓๐๘
พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระโสดาบันเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยทิวัจฉีและทัศนะ,	....	....	....	๓๐๙
และย่อมเห็นสังขารธรรมแจ้งชัด,	....	....	....	๓๑๐
และประกอบด้วยญาณ, กับวิชาอันเป็นเสขะ,	....	....	....	๓๑๑
ญาณ เป็นความรู้ทั่วไปมากน้อยก็ได้, วิชาเป็นความรู้				
ที่จำเป็นแก่การปฏิบัติ	....	....	....	๓๑๒
กระแสแห่งพระนิพพาน คือมีการปฏิบัติระยะหนึ่ง, ไม่ถอยกลับ,	....	....	....	๓๑๓
เป็นผู้ยืนอยู่จุดประตู่ อมตะ, พันวิสัยนรก, เดรัจฉาน, เปרט	....	....	....	๓๑๔
เป็นผู้ไม่มีทุกข์, ไม่ตกต่ำ, จะมีความรู้ถึงขนาดพระอรหันต์	....	....	....	๓๑๕
พระโสดาบันยังไม่ถึงนิพพานจริง แต่แน่นอนที่จะถึงต่อไป	....	....	....	๓๑๖
พระโสดาบันก้าวข้ามเขตบุญชนได้แล้ว ที่เรียกว่าละโคตรภู	....	....	....	๓๑๗
ควรชำระปัญหาทั้ง ก ข ก กา ของศีลธรรม และปรมัตถธรรม	....	....	....	๓๑๘

๑๑. การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพาน.

บททวนคำที่กล่าวเรื่อง ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา	....	....	....	๓๑๙
การศึกษาส่วนปรมัตถธรรมสูงกว่าศีลธรรม เริ่มต้นจากธาตุ	....	....	....	๓๒๐

ผู้จะเริ่มต้น ก ข ก กา ของพระนิพนพานั้นเป็นบุญชนชั้นดีพอสมควร	....	....	....	๓๒๑
การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพนพาน นี้เป็นอุปมาอย่างยิ่ง	....	....	....	๓๒๒
การเรียนเพื่อนิพนพานจะแยกเป็นหัวข้ออุปมาเหมือนเด็ก ๆ เรียน....	....	....	....	๓๒๓
สถานที่เรียน ก ข ก กา เพื่อไปนิพนพาน ได้แก่ร่างกายคนเป็น ๆ นี้	....	....	....	๓๒๔
ร่างกายก็คือนามรูป จึงเอานามรูปนี้มาเป็นโรงเรียน	....	....	....	๓๒๕
สัญญาคารทั้งหลายเป็นเพียงอุปกรณ์เพื่อความสะดวก	....	....	....	๓๒๖
หรือพูดว่าเรียนจากชีวิต, เรียนอย่างที่อยู่ในสัญญาคาร	....	....	....	๓๒๗
เวลาสำหรับเรียน ต้องเรียนเมื่อมีเรื่อง คือต่อหน้าอารมณ์	....	....	....	๓๒๘
ต้องเรียนให้ได้ทั้งขณะเผชิญหน้าและดับหลังอารมณ์	....	....	....	๓๒๙
ขณะกำลังเสวยอารมณ์ทุกข์ - สุข - สัญญาในอดีตก็ต้องเรียน	....	....	....	๓๓๐
วิธีการเรียน : เรียนอย่างปริยัติ, กับอย่างปฏิบัติ	....	....	....	๓๓๑
เรียนอย่างปริยัติเพื่อรู้หลักวิชา, แล้วปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง	....	....	....	๓๓๒
ต้องเรียนให้ถูกต้องตรงกับเวลา, มีสติสัมปชัญญะให้มากพอ	....	....	....	๓๓๓
เมื่อบำเพ็ญวิปัสสนาถูกต้องแล้ว จะเกิดนิพเพธิกปัญญาคมเฉียบ	....	....	....	๓๓๔
การกระทำสติสัมปชัญญะที่ดีคุ้มครองได้แม้เวลาหลับ	....	....	....	๓๓๕
ผู้สอน ต้องพิจารณาว่าจะไรสอนกันแน่	....	....	....	๓๓๖
การกระทำนั้นเองเป็นผู้สอน, ธรรมชาติสอนดีกว่าคนสอน	....	....	....	๓๓๗
ความรู้สึกในจิตใจสอน ดีกว่าฟังคำพูดข้างนอกสอน	....	....	....	๓๓๘
ความเจจัดฝายสติปัญญานี้เป็นทั้งบทเรียนและผู้สอน	....	....	....	๓๓๙
ความทุกข์, ความผิด, จะสอนดีสอนจริงกว่าความสุข, ความถูก	....	....	....	๓๔๐
ผู้เรียน เป็นบุคคลหลายลักษณะ ๑. อุดมคติปัญญาดีมาก	....	....	....	๓๔๑
พวก ๒ - ๓ - ๔ : วิปจิตปัญญา, เนยยะ, ปทปรมะ ต่ำลงตามลำดับ	....	....	....	๓๔๒
คนที่รู้จักโลกมามากเป็นพวกฉลาดระดับ ๑ - ๒	....	....	....	๓๔๓

คนรู้จักโลกมามาก เราเร่งได้ด้วยการศึกษาอบรมให้ถูกวิธี	....	....	....	๓๔๔
แม้ไม่ต้องผ่านมาทุกสิ่ง ก็อาจรู้สึกได้โดยวิธีลัด, ไม่ต้องลองทุกสิ่ง	....	....	....	๓๔๕
เมื่อรู้จักโลกเพียงเวทนาแล้วไม่ต้องลองเรื่องกาม กิณ เกียรติก็รู้ได้	....	....	....	๓๔๖
วาสนาทำให้มีสติปัญญาต่างกัน, ใครมีธาตุแท้อะไรก็มีจิตหนักไปทางนั้น	....	....	....	๓๔๗
ถ้ามีธาตุหนักไปทางนิโรธธาตุ ก็อาจบรรลุอรหัตต์ได้แต่เด็ก ๆ	....	....	....	๓๔๘
การบรรลุมรรคผล ก็คือ การกวาดล้างสันดานให้หมดจากกิเลส	....	....	....	๓๔๙
ถ้าผู้ใดสะสมบารมีไว้มาก จะแก่นิสัยสันดานที่เลวได้	....	....	....	๓๕๐
การสร้างบารมี ข้อแรกต้องคบสัตบุรุษเพื่อฟังธรรมของท่าน	....	....	....	๓๕๑
การได้ฟังธรรมของสัตบุรุษเป็นปัจจัยชำระล้างนิสัยสันดาน	....	....	....	๓๕๒
เคล็ดในการเรียน ต้องศึกษาจากความรู้ลึกข้างใน, จนเป็นยถาภูต - สัมมปปปัญญา	....	....	....	๓๕๓

๑๒. ก ข ก กา เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย.

การบรรยายครั้งนี้ เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย	....	....	....	๒๕๔
ทบทวนหัวข้อที่บรรยายมาแล้ว	....	....	....	๓๕๕
การบรรยายที่กล่าวนี้ทำเป็นขั้น ๆ จนกว่าจะจบเป็นพระอรหัตต์	....	....	....	๓๕๖
การถึงพระรัตนตรัยมีได้หลายชั้น และยังมีปัญหาซับซ้อน	....	....	....	๓๕๗
การถึงพระรัตนตรัย มีทั้งชั้นสามัญและชั้นปรมัตถ์	....	....	....	๓๕๘
ตัวอย่าง "การเห็นพระพุทธรูปเจ้า" ยังมี ๒ ความหมาย	....	....	....	๓๕๙
การเห็นพระธรรม พระสงฆ์ ก็มีหลายระดับ	....	....	....	๓๖๐
เห็นพระรัตนตรัยสูงขึ้นไป ต้องเห็นอนัตตา, สุญญตา	....	....	....	๓๖๑
ขั้นศีลธรรมขึ้นอยู่กับศรัทธา, ชั้นปรมัตถ์ขึ้นอยู่กับปัญญา	....	....	....	๓๖๒
อาการที่เข้าถึงมี ๓ ระดับคือถือ, ถึงจริง ๆ, เป็นเสียเอง	....	....	....	๓๖๓
ถือด้วยสมาทาน, ถึงด้วยสติปัญญา, ถึงด้วยเป็นเสียเอง	....	....	....	๓๖๔

ลักษณะบุคคลที่เกี่ยวข้องของพระรัตนตรัยก็มีอยู่หลายชั้น	....	....	....	๓๖๕
พวกที่ไม่ถืออะไรมาก่อน, และมีสติปัญญานี้เป็นชั้นดี	....	....	....	๓๖๖
พวกที่สนใจอย่างงมงายหรือเอาอย่าง นี่ยังต้องแก้ไข	....	....	....	๓๖๗
ผู้ถึงพระรัตนตรัยโดยแท้จริง จะนับตั้งแต่พระโสดาบัน	....	....	....	๓๖๘
ปุถุชนชั้นดีจะเริ่มเห็นความประเสริฐของพระรัตนตรัย	....	....	....	๓๖๙
พระอริยสาวกมีทั้งพระเสขะและพระอเสขะ	....	....	....	๓๗๐
พวกกัลยาณปุถุชนเป็นผู้พยายามจะเห็นธรรม	....	....	....	๓๗๑
ต้องเรียน ก ข ก กา ไปตามลำดับจากพระเสขะจนถึงขั้นอเสขะ	....	....	....	๓๗๒
เราต้องเรียนโดยลำดับจากปุถุชนเป็นกัลยาณชนและสูงขึ้น	....	....	....	๓๗๓
จะเอาตัวรอดได้ต้องไม่ประมาท, มีสติตื่นอยู่	....	....	....	๓๗๔
การถึงพระรัตนตรัยให้ได้จริงถึงที่สุดก็จบพุทธศาสนา	....	....	....	๓๗๕
ถึงด้วยกาย วาจา ใจ คือมีความสะอาด สว่าง สงบ	....	....	....	๓๗๖
ควรเข้าใจความหมายของคำ สะอาด สว่าง สงบของจิต	....	....	....	๓๗๗
เมื่อสะอาด สว่าง สงบแล้ว ก็เรียกว่ามีพระพุทฺธ, พระธรรม, พระสงฆ์	....	....	....	๓๗๘

๑๓. ประมวลเรื่องอันเกี่ยวกับ ก ข ก กา ทั้งปวง.

การบรรยายครั้งนี้สรุปเรื่องที่บรรยายแล้วมาทำความเข้าใจอีกที	....	....	....	๓๗๙
บททวนการเรียนพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับการเรียน ก ข ก กา	....	....	....	๓๘๐
ต้องเรียนแบบนี้ เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นจิตใจให้เรียนใหม่อย่างดี	....	....	....	๓๘๑
พระพุทธองค์ตรัสไว้เองว่าธรรมะชื่อเดียวกันมีทั้งศีลธรรม ปรมัตถ์	....	....	....	๓๘๒
พุทธศาสนาสอนแปลกออกไป คือสอนเรื่องไม่มีตัวตน	....	....	....	๓๘๓
จะเรียนพุทธศาสนาโดยตรง ต้องเรียนเรื่องขั้น ๕ ก่อน	....	....	....	๓๘๔
ในฝ่ายศีลธรรม จะต้องรู้จริงในเรื่องสรวณาคมน์ ทาน ศีล	....	....	....	๓๘๕

ควรชำระสะสางปัญหาต่าง ๆ เริ่มแต่ฟังการบรรยายมาข้างต้น ๆ	....	....	....	๓๘๖
จะข้อมความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องชั้น ๕ เริ่มแต่เรื่องธาตุ	....	....	....	๓๘๗
ในพุทธศาสนาไม่มีเรื่องทางวัตถุ มีแต่เรื่องธาตุ	....	....	....	๓๘๘
ธาตุ, ก็มีได้เล็งถึงวัตถุ แต่เล็งถึงคุณสมบัติของสิ่งนั้น ๆ	....	....	....	๓๘๙
พิจารณาธาตุที่วัตถุต่าง ๆ จะมีคุณสมบัติครบทุกธาตุ	....	....	....	๓๙๐
ธาตุต่าง ๆ ปฐกันเป็นธาตุอื่น ๆ ปราภฏมาตามโอกาส	....	....	....	๓๙๑
ธาตุปฐกายตนะแล้วอายตนะทำหน้าที่ปฐต่อไป	....	....	....	๓๙๒
อายตนะปฐให้เกิดชั้น ๕, เป็นอย่างปฏิจสมุปบาทก็มี	....	....	....	๓๙๓
ครันปฐในฝ่ายทุกขสมบูรณ ก็ทำหน้าที่ดับทุกขต่อไป	....	....	....	๓๙๔
ควรตั้งต้นเรียนเรื่องธาตุจนรู้จักแล้วจะไม่มีปัญหา	....	....	....	๓๙๕
ถ้ารู้ว่าทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุก็จะไม่ถูกธาตุหลอก, ไม่หลงไหล	....	....	....	๓๙๖
ฝ่ายทางศีลธรรมต้องมีเรื่องสธนาคมณ ทาน ศีลให้ถูก	....	....	....	๓๙๗
การให้ทานรักษาศีลต้องรู้ว่า จะให้สละความเห็นแก่ตัว	....	....	....	๓๙๘
เมื่อสธนาคมณ ทาน ศีล ดี จะค่อยหลีกเลี่ยงจากวิภฏะได้	....	....	....	๓๙๙
ต้องฝึกให้รู้ว่า "เกิดมาทำไม" จะค่อย ๆ มองเห็นว่า "เพื่อขจัดทุกข"	....	....	....	๔๐๐
รู้ว่าเกิดมาทำไมถูกต้องแล้ว จะตั้งต้นได้ดีและรู้เร็ว	....	....	....	๔๐๑
การปฏิบัติธรรมที่เริ่มด้วยตัวกู, ก.คือ สติ ซึ่งเป็นทุกอย่างจนถึง ฮ	....	....	....	๔๐๒
มีสติแล้ว เป็นเหตุให้คิด - ทำ - พุด ได้ถูกต้อง	....	....	....	๔๐๓
ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสติหรือไม่ประมาทจะถึงมรรคผลนิพพานได้	....	....	....	๔๐๔
ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง, จะไม่เป็นทุกขเลย, เอาตัวรอดได้	....	....	....	๔๐๕
ถ้าตอบปัญหาว่าอะไร จะไปกันทางไหน? ขอให้เรียนกันใหม่	....	....	....	๔๐๖

ภาคผนวก. ๔๐๗

เรื่องที่ ๑. เรียน ก ข ก กา ในวันปีใหม่.

บรรยายพิเศษด้วยวิธีถาม - ตอบ - และซักถาม	....	....	....	๔๐๙
ซ้อมความเข้าใจในข้อที่ขอให้ปรับปรุงวิชาความรู้ใหม่	....	....	....	๔๑๐
เชิญให้สตรีผู้หนึ่งเป็นผู้ซักถาม	....	....	....	๔๑๑
ทำความเข้าใจเรื่องความทุกข์แล้วซักถามผู้ที่เชิญมา	....	....	....	๔๑๓-๔๑๖
ซ้อมความเข้าใจให้ศึกษาคำว่า "ทุกข์" ให้ถูก	....	....	....	๔๑๗-๔๑๘
ชี้แจงชั้นที่ประกอบด้วยอุปาทานชั้น	....	....	....	๔๑๙
ชั้น ๕ มิได้เกิดตลอดเวลาและเกิดคราวละอย่าง	....	....	....	๔๓๐-๔๓๒
ทบทวนอุปาทานชั้น ๕ และชั้นอื่น ๆ	....	....	....	๔๓๓-๔๓๕
ลักษณะของอุปาทานชั้น	....	....	....	๔๓๖-๔๔๐
อุปาทานชั้นหรือชั้น ๕ เป็นเรื่องชีวิตประจำวัน	....	....	....	๔๔๑
ชั้นเกิดได้ต้องอาศัยอายตนะและธาตุ	....	....	....	๔๔๒-๔๔๔
ศึกษาให้รู้จักคุณลักษณะหน้าที่ของธาตุ	....	....	....	๔๔๕-๔๔๖
การปรุงตั้งแต่อวิชชาผัสจนเป็นทุกข์เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท	....	....	....	๔๔๗-๔๔๘
ลักษณะของกิเลสและสังสมเป็นอนุสัย	....	....	....	๔๔๙-๔๕๑
อวิชชาสังสมมาจากอนุสัยและอาสวะ	....	....	....	๔๕๒
ทุกสิ่งพึงเกิดเมื่อผัสสะ ถ้ามีสติทันจิตก็เป็นประภัสสร	....	....	....	๔๕๓
จิตประภัสสรกับเศร้าหมองได้เพราะกิเลส	....	....	....	๔๕๔
ป้องกันไม่ให้อวิชชาเกิด อนุสัย, อาสวะจะอ่อนกำลัง	....	....	....	๔๕๕
ผู้ซักถามชี้แจงและได้ตอบต่อไป	....	....	....	๔๕๖-๔๕๘

เรื่องที่ ๒. ก ข ก กา สำหรับพุทธศาสนา.	๔๕๙
เรียน ก ข ก กา ของพุทธศาสนาต้องเรียนที่ ตา - หู - จมูก - ลิ้น - กาย - ใจ	๔๖๐ - ๔๖๑
เรียนโลกในแง่ของจิตใจ ที่สัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	.... ๔๖๒
ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กายใจ โลกนี้ก็เท่ากับไม่มี	.... ๔๖๓
แม้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีได้มีอยู่ตลอดเวลา	.... ๔๖๔
อายตนะ ๖ คู่กระทบกันทำให้เกิดวิญญาณ และผัสสะ	.... ๔๖๕-๔๖๗
สัมผัสขาดสติปัญญา ก็เกิดเวทนา, ตัณหา, เป็นเหตุให้ทุกข์	.... ๔๖๘
ตัณหาเกิดแล้ว อุปาทาน ภพ ก็เกิด	.... ๔๖๙
ต่อจากภพเกิดชาติ มีตัวตน และเป็นทุกข์	.... ๔๗๐
ทุกคราวที่รู้สึกเป็นตัวตน จะต้องเป็นทุกข์ เพราะเกิดภาระขึ้น	.... ๔๗๑
สิ่งที่เป็นคู่ ๆ : สุข - ทุกข์ ฯลฯ เป็นภาระหนักแก่จิตใจทั้งนั้น	.... ๔๗๒
เมื่อสัมผัสใด ๆ ต้องมีธรรมะ มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา	.... ๔๗๓
พอมีสัมผัส เกิดเวทนาขึ้น ก็รู้สึกให้ทันท่วงทีว่ามันสักว่า	.... ๔๗๔
เวทณาก็คือสักว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเท่านั้น	.... ๔๗๕
ความรู้สึกทุกแบบ ก็เป็นสักว่า ความรู้สึกเท่านั้น	.... ๔๗๖
เมื่อเกิดความคิด, มีตัวกูจะทำอะไร ก็ให้รู้สึก ว่า สักว่า ... เท่านั้น	.... ๔๗๗
ศึกษาธรรมะสูงสุด ก็เพียงทำจิตให้เป็นอิสระจากโลก	.... ๔๗๘
นักศึกษารู้ดังกล่าวมา จะไม่ต้องร้อนใจด้วย โลก โกรธ หลง	.... ๔๗๙
การมาศึกษาธรรมะ ก็เพื่อให้มีวิชา ทำให้เป็นผู้ตื่นอยู่	.... ๔๘๐
ทบทวนการปรุงของอายตนะ	.... ๔๘๑-๔๘๓
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็น ก ข ก กา ของพุทธศาสนา	.... ๔๘๔-๔๘๕
ปฏิจจสมุปปาทเป็นอาทิพรหมจรรย์	.... ๔๘๖
เรียนพุทธศาสนาต้องเรียนอย่างวิทยาศาสตร์	.... ๔๘๗-๔๘๙
ตอบปัญหาของนักศึกษาผู้สงสัย	.... ๔๙๐-๕๐๘

เรื่องที่ ๓. <u>เค้าโครงของพุทธศาสนา.</u>	....	....	....	๕๐๙
การบรรยายครั้งนี้จะพูดถึงเรื่องเค้าโครงของพุทธศาสนา	....	....	....	๕๐๙
เงื่อนต้นของความทุกข์ต้องเริ่มที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	....	....	....	๕๑๐
อายตนะ ๖ ภายใน เรียกว่าอินทรีย์ ๖ เพราะเป็นเรื่องสำคัญ	....	....	....	๕๑๑
อายตนะ ๖ ภายนอก เรียกว่า อารมณคือเป็นที่หน่วงเอา	....	....	....	๕๑๒
อายตนะใน - นอกกระทบกัน เกิดวิญญาณ ๖	....	....	....	๕๑๓
อายตนะภายในภายนอกวิญญาณทำงานร่วมกันเรียก ผัสสะ	....	....	....	๕๑๔
จากผัสสะก่อให้เกิดสิ่งอื่นต่อไป คือ เวทนา - ตัณหา	....	....	....	๕๑๕
พอเกิดความอยากเกิดกุผู้อยาก เป็นอุปาทานขึ้นมา	....	....	....	๕๑๖
มีอุปาทานผู้อยากแล้ว เกิดความมีตัวกูเป็นภพ - ชาติ	....	....	....	๕๑๗
ความดับทุกข์มีได้โดยทางตรงข้ามกับข้างต้น	....	....	....	๕๑๘
เมื่อจิตคิดได้อย่างฉลาด ก็เป็นวิชาไปตั้งแต่ผัสสะ เวทนา	....	....	....	๕๑๙
เมื่อมีสติสัมผัสใด ๆ เป็นสิ่งที่เรารู้ ก็ไม่เกิดเวทนา ตัณหา	....	....	....	๕๒๐
ผัสสะเป็นเรื่องสำคัญในทุกเรื่อง ต้องรู้ทัน, ควบคุมให้ได้	....	....	....	๕๒๑
ทบทวนย้ำข้างต้น เพื่อให้รู้จักดับทุกข์	....	....	....	๕๒๒
เรื่องที่จำเป็นต้องรู้คือปฏิจจสมุปบาททั้งฝ่ายทุกข์และดับทุกข์	....	....	....	๕๒๓
ปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น	....	....	....	๕๒๔
การเห็นปฏิจจสมุปบาท คือเห็นด้วยปัญญาภายใน	....	....	....	๕๒๕
ถ้าเรามีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์จริง จะหยุดกระแสปฏิจจจะฯได้	....	....	....	๕๒๖
พระพุทฺธเจ้าตรัสรู้เพราะเห็นปฏิจจสมุปบาท	....	....	....	๕๒๗
ปฏิจจสมุปบาทก็คือเรื่องอริยสัจฯ ซึ่งกล่าวอย่างละเอียด	....	....	....	๕๒๘
ต้องศึกษาโดยฝึกมีสติตรงผัสสะ และเดินให้ถูกทาง	....	....	....	๕๒๙
ดำรงชีวิตอยู่ในมรรคมืองค์ ๘ ก็ดับทุกข์ได้	....	....	....	๕๒๙ - ๕๓๒

ปัญหาของมนุษย์ มีเรื่องความทุกข์ เราจึงต้องดับทุกข์ให้ได้	....	....	....	๕๓๓
การฝึกมีสติให้ทันท่วงทีขณะผัสสะ จะไม่มีทุกข์เลย	....	....	....	๕๓๔
จะต้องฝึกบังคับจิตโดยวิปัสสนา จะควบคุมสติได้	....	....	....	๕๓๕
ทุกเรื่องขึ้นอยู่กับการณ์มีสติในขณะแห่งผัสสะ	....	....	....	๕๓๖
มีสติในขณะแห่งผัสสะให้ทันเวลา จะคุ้มครองได้มาก	....	....	....	๕๓๗
ขอให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าที่เสด็จอยู่ส่วนมากบนพื้นดิน	....	....	....	๕๓๘
ตอบคำถามของนักศึกษา	....	....	....	๕๓๙ - ๕๔๒

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๑ -

๕ มกราคม ๒๕๒๗

อาร์มภกตาเกี่ยวกับ ก ข ก กา ในพุทธศาสนา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

วันนี้เป็นวันเสาร์แรกของการบรรยายตลอดฤดูแล้งสามเดือนในปีหนึ่ง ๆ ของสำนักนี้. ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่เป็นอย่างดี ในข้อที่ว่า เราจะพยายามให้มีธรรมบรรยาย ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทุกวันเสาร์ เว้นแต่ฤดูฝนสามเดือนเท่านั้น.

กิจวัตรใดปฏิบัติประจำ พึงรักษากิจนั้นไว้.

สำหรับวันเสาร์แรกนี้ ก็มีคนคิดว่า อาตมาไม่สบาย ต้องไปรักษาเยียวยา กลับมาใหม่ ๆ ยังไม่สบาย คงจะทำไม่ได้ บางคนก็เลยคิดเอาว่า ไม่มีการบรรยาย ; นี้เป็นลักษณะของคนที่อ่อนแอ, จึงอยากจะขอพูดถึงเรื่องนี้เป็นพิเศษ แทรกไว้

สักนิตหนึ่ง ตลอดเวลาต่อไปข้างหน้าด้วย. ว่าวงศ์ตระกูลตระกูลหนึ่ง ซึ่งได้ บัญญัติกิจวัตร อย่างใดอย่างหนึ่งประจำตระกูลไว้แล้ว เขาก็จะทำติดกันไป อย่าง ไม่ขาดตอน หลาย ๆ ชั่วอายุคน จนกว่าจะถึงชั่วที่ถูกหลานเป็นคนเหลวไหล มัน ก็จะไม่เลิกกิจกรรมอันนั้นเสีย. เราก็เคยเห็น ๆ กันอยู่ แม้แต่ตัวอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สุด ; เช่น เรื่องตักบาตรพระตอนเช้าอย่างนี้ เคยทำกันมาเป็นชั่วคน ๆ ของ สกุลบางสกุล อย่างนี้ก็มี ครั้นมาถึงชั่วที่โหลก็เลิกไป.

ควรจะเป็นหลักสำหรับปฏิบัติว่า อย่างไร ๆ ก็จะต้องไม่ให้ผิด กิจกรรมประจำหมู่ ประจำคณะ ประจำสมาคม **ที่ได้ตั้งขึ้นไว้**นั้นล้มเลิกไป. ถ้าคนหนึ่งทำไม่ได้ คนหนึ่งต้องทำแทน มันก็ไม่ต้องเลิก ; แต่ถ้าเห็นว่า คนที่เคยทำ ทำไม่ได้ ก็ชวนกันเฉยเสีย มันก็เลิก.

เรื่องอย่างนี้ **พระพุทธเจ้าก็เคยตรัสสรรเสริญพระเถระองค์หนึ่ง** ซึ่งยืนยัน ด้วยการที่ว่า **จะดูแลคณะสงฆ์แทนองค์พระผู้มีพระภาคเจ้า ในเมื่อพระองค์หลีก อยู่ในที่สงัด** หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถจะบริหารคณะสงฆ์ได้ แต่ก็ มีพระสาวกบางองค์ที่ว่า เมื่อเห็นพระผู้มีพระภาคหลีกไปสู่ที่สงัด ตัวก็จะหลีกไปสู่ ที่สงัดด้วยอย่างนี้ มันก็ดีหรือถูกเหมือนกัน; แต่มันไม่ถูกในบางอย่าง ที่เกี่ยว แก่จะบริหารหมู่คณะ

ถ้าเรามานึกถึงเรื่องนี้แล้ว ก็ขอให้จำไว้เป็นหลักว่า **กิจกรรมของ หมู่ของคณะ** ของสมาคม ของสกุล อะไรก็ตาม **จะต้องช่วยกันพยายามรักษา ไว้อย่างเคร่งครัด** คือเป็นหลักสำหรับต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด, แล้วคณะนั้น สกุลนั้น ก็จะไม่ล้มละลาย จะอยู่ติดต่อกันไปได้หลาย ๆ ชั่ว หลายสิบชั่วอายุคน ;

แม้ว่ามันจะเป็นความไม่เที่ยง จะต้องสูญหายไป มันก็ช้ามาก คือมันจะอยู่นานมาก. นี่ช่วยกันสอนลูกสอนหลานของตน ๆ แต่ละคน ให้นำนี้ถึงวัตรปฏิบัติ ซึ่ง ปู ยา ตา ยาย ได้เคยตั้งไว้ประจำสกุลอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยจะได้เห็น คนที่ทำอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่ปู ยา ตา ยาย เคยทำ; แม้ที่สุดแต่เอาหม้อน้ำใส่น้ำกินมาตั้งไว้ที่ประตูบ้าน ก็ไม่ค่อยเห็นใครทำ ซึ่งเมื่อก่อนมีคนทำ; เพราะเขาไปคิดเสียว่า มันไม่มีประโยชน์อะไร. ที่จริงมีประโยชน์มากและหลายอย่างด้วย, จะใช้รดต้นไม้ก็ยังได้ เพราะมันอยู่ใกล้ ๆ. ต้นไม้ข้างประตูบ้าน ต้นมะลิ ต้นอะไร มันก็คงจะไม่ตาย, หรือว่าถ้าใครมาขอน้ำกิน มันก็ไม่ต้องวิ่งขึ้นไปบนเรือน, ถ้าเป็นโจรผู้ร้ายด้วยแล้วมันก็จะไม่เสียเปรียบ เพราะมันมีน้ำกินที่ประตูบ้าน อย่างนี้เป็นต้น; เราไม่ต้องให้โจรผู้ร้ายขึ้นไปกินน้ำถึงบนเรือน.

อานิสงส์ คงจะมีมากกว่านี้ ปู ยา ตา ยาย จึงได้ทำกันมา; แต่ว่าอย่างน้อยที่สุดก็คือ เมตตา กรุณา นึกถึงผู้อื่น โดยคิดว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. เราจะเหนื่อยบ้าง จะลำบากบ้างก็ยินดี แล้วเขาจะกินหรือไม่กินก็ตามใจ, จะตักน้ำมาใส่ไว้ในไหที่ประตูบ้าน เป็นกิจวัตรปฏิบัติ; ฝึกหัดนิสัยให้ขยันขันแข็ง ให้สม่ำเสมอ ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ก็ได้; ถ้าเด็ก ๆ ลูกหลานในบ้านนั้น ได้รับการฝึกหัดมาอย่างนั้น โตขึ้นมันก็ต้องเป็นเด็กดี. นี่เป็นตัวอย่างเพียงเล็กน้อย ที่จะแสดงว่าวัตรปฏิบัติประจำวงศ์สกุล ที่เคยทำสืบ ๆ กันมานั้น ไม่ใช่ของเล็กน้อยเลย.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องอย่างที่เราคิดว่าจะทำการบรรยายธรรม ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งประจำวันเสาร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่พอจะทำได้ สามารถจะทำได้โดยแน่นอน ก็ควรจะมึ้น แล้วควรรักษาไว้ เป็นเรื่องของสำนัก; ไม่ใช่ชั่วอายุคนนี้ พวกนี้ มัน ควรจะเป็นเรื่องสำนัก ที่สามารถจะทำได้ตลอดกาลไปทีเดียว ; ถ้าตั้ง ปณิธานไว้แบบนี้ มันไม่ค่อยจะเหลว. ถ้าไม่ตั้งปณิธานไว้เสียเลย มีการ กระทบกระทั่งแทรกแซงนิดเดียว มันก็เหลวได้ เลิกไปเสียได้. ฉะนั้นวัดวา อารามต่าง ๆ จึงได้เลิกอะไรไปมากอย่าง หลายต่อหลายอย่าง เพราะไม่อดทน, เพราะไม่รักที่จะทำให้เป็นของจริงจัง. เมื่อหลายสิบปีมานี้ ก็ให้เห็นได้ว่า วัดต่าง ๆ ก็มีการทำอะไรเป็นประจำ อย่างในพรรษาก็ต้องมีการแสดงธรรมทุกวันกันทุกวัด จนกว่าจะออกพรรษา. เมื่อออกพรรษาแล้ว ก็ยังมีทุกวันพระสืบทำและแปดค่ำ เจ็ดวันครั้งหนึ่ง ; เหมือนอย่างวันเสาร์ของเรานี้ ก็ทำกันได้. เมื่อเด็ก ๆ เคยเห็น ทำกันได้ทุกวัด ; แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ได้ทำ เพราะว่าชวนกันโลเลทอดอຍ ไม่ต่อสู้.

ที่นี้ก็พิจารณาดูต่อไปว่า มันเกี่ยวเนื่องกับความเสื่อมหรือความเจริญ ของพระศาสนาอย่างไรบ้าง ? **ความไม่เอาจริงเอาจัง ไม่ต่อสู้ ไม่ขยันขันแข็ง** นี้ มันเกี่ยวกับความเสื่อมหรือความเจริญ ของคณะสงฆ์ของพุทธบริษัทอย่างไรบ้าง ? คิดดูให้ดี ก็จะพอเห็นได้ว่า มันได้เสียหายไปหลายอย่าง สำหรับสิ่งที่ไม่ควร, ไม่ ควรจะเสียไปนี้ มันก็ได้เสียไปหลายอย่าง, มันก็ร่อยหรอลงไป ไม่มีความรู้ความ เข้าใจในธรรมะเป็นปึกแผ่น.

เอาละ, จึงเป็นอันว่า อยากจะขอรับรองไว้ว่า **ทั้งผู้แสดงและผู้ฟัง ควร จะถือว่า** กิจกรรมบรรยายธรรม ประจำวันธรรมสวนะ ๗ วันครั้งนี้ **ขอให้ช่วย**

กันพินพุกันขึ้นมาใหม่ทุกวัดวาอาราม, และที่ทำได้แล้ว ก็ขอให้ทำให้มั่นคง หรือยิ่ง ๆ ขึ้นไป. นี่เป็นเรื่องแทรกพิเศษ ที่นึกได้ในวันนี้.

พินความรู้ ก ข ก กา ของพระธรรมกันก่อน.

ที่นี้ก็จะได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับวันเสาร์ วันนี้เป็นวันเสาร์แรก แล้วก็ ไม่อาจจะบรรยายได้ด้วยตนเองมากนัก ก็จำเป็นบ้าง ที่จะต้องเปลี่ยนวิธีการบางสิ่ง บางอย่าง ให้มันพอทำไปได้, ไม่ต้องล้มละลายเสีย; จึงคิดว่าจะพูดเรื่องให้เห็นว่า เป็นหัวข้อสำคัญที่สุด รื้อพินขึ้นมาพูดกันใหม่, แล้วให้ภิกษุบางองค์ วิพากษ์ วิจารณ์ หรือสรุปความ หรือว่าทบทวนข้อความ สรุปใจความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น.

แต่ที่ประสงค์อย่างยี่งั้น คือจะขอถือว่า เป็นการสอบไล่ดู ว่าคนเหล่านี้ ได้เข้าใจธรรมะแล้วอย่างไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมะชนิดที่เรียกได้ว่าเป็น ก ข ก กา ของธรรมะที่เดียว ซึ่งก็ได้พูดกันเมื่อวันก่อน วันปีใหม่นี้คราวหนึ่งแล้ว เรียกว่า ก ข ก กา ของปรมาตตธรรม. ที่ต้องรื้อพินขึ้นมาเรียนกันใหม่ ด้วยความ จำเป็นอย่างยิ่ง แล้วก็สมกับว่าเป็นวันปีใหม่ ต้องมีอะไรที่ใหม่ ที่อาจจะทำให้ใหม่ ขึ้นมาได้อีก. นี้ก็เห็นว่าเรื่อง ก ข ก กา ของธรรมะนี้ เก่าเต็มทีแล้ว คร่ำ, หรือบางคนก็ถึงกับไม่รู้ว่ มันมีอยู่อย่างไรด้วยซ้ำไป; ไม่เชื่อก็ลองถามกันถูกเถอะ

อะไรเป็น ก ข ก กา ของพระธรรม ; นี้คนก็จะนึกกันไปหลาย ๆ แ่ง แล้วส่วนมากที่สุด ก็จะไม่นึกไปในแง่ของปริยัติธรรม. เมื่อนึกถึงปริยัติธรรม ก็

ต้องนึกถึงพระไตรปิฎก พระวินัย พระสูตร พระปรมาัตถ์อะไรเรื่อยไป, หรือบางคนก็จะนึกไปถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า, แล้วก็พูดไปในเรื่องนั้น ในฐานะเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของพระธรรม ก็มันเป็นกันเสียอย่างนี้. ขอยืนยันว่า เพราะมันเป็นกันเสียอย่างนี้ จึงไม่รู้พระธรรม ไม่รู้พุทธศาสนาที่จะเป็นที่ยิ่งแก่ตนได้.

ข้อนี้มันเช่นเดียวกับชาวต่างประเทศ ที่เมื่อเขามา **เรียนพุทธศาสนาแล้วไปเรียนส่วนเปลือก** หรือส่วนที่ยังไม่จำเป็นทั้งนั้น มันเรียนมากเกินไป ; เช่น ถ้าฝรั่งจะเรียนพุทธศาสนา เขาก็จะตั้งปัญหาว่าใครสอน ? เมื่อรู้ว่าพระพุทธเจ้าสอน ก็ตั้งปัญหาว่าพระพุทธเจ้าเกิดที่ไหน ? เมื่อรู้ว่าเกิดที่ประเทศอินเดีย เขาจะศึกษาประเทศอินเดียเสียก่อนอย่างแตกฉาน กระทั่งรู้ว่าประเทศอินเดียในสมัยที่พระพุทธเจ้าเกิดนั้นมันเป็นอย่างไร ? นี่มันก็เป็นเรื่องใหญ่ กินเวลา กินเรี่ยวแรง กินมันสมอง.

ที่นี้ครั้นรู้แล้ว ก็ จะเริ่มเรียนหลักพระศาสนา ก็ไปเรียนเรื่องที่ยังแปลกดี เช่น เรื่องกรรม เรื่องอนัตตา เรื่องนิพพาน เรื่องอะไรนี้; แม้จะเรียนเรื่องสังขาร มันก็เรียนอย่างเรื่องปริยัติ ปรัชญา ทำได้เลยว่า พวกชาวต่างประเทศเหล่านั้น **ไม่มาตั้งต้นศึกษาที่ ก ข ก กา ของปรมาตถธรรม คือไม่ได้มาเรียนเรื่องที่ยังกำลังเกิดอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจจริง ๆ ของคนคนนั้น; จะด้วยเหตุใดก็ยากที่จะกล่าว. แต่ว่าเขาไม่ได้เรียน แล้วจึงเลยไม่รู้เรื่องที่ยังเกิดอยู่จริง ๆ ; แต่ไปรู้เรื่องอื่นมากเกินไป.**

เขาไม่รู้เรื่องที่ควรจะรู้, โดยเฉพาะก็เรื่องที่เราเรียกกันว่า **ขัน्ह์ทั้งห้า**, ไม่ได้เรียนให้ถูกขัน्ह์ทั้งห้า; ไปเรียนแต่เรื่องชื่อของมัน, เรื่องอะไรของมัน มากมายก่ายกอง ไม่รู้ว่าเกิดที่ไหน เมื่อไร. แม้เป็นพระเป็นเถรก็เหมือนกัน ไม่ได้กว่าชาวบ้าน; เช่นพระเถรบางคนก็มีความรู้ว่า ขัน्ह์ทั้งห้าเรามีอยู่ตลอดเวลา เรามีอยู่พร้อมกัน อย่างนี้เป็นต้น, แล้วก็พูดสะเพร่าลวก ๆ ว่า ขัน्ह์ห้าเป็นทุกขอย่างนี้ **ไม่ได้พูดว่าขัน्ह์ห้าที่มีอุปาทานยึดครองเป็นตัวทุกข** มันก็เป็นเรื่องที่เขาเผลอเผลอได้ **ไม่ตรงความจริง**.

ฉะนั้นจึงให้เรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่ดีกว่า ให้มันเป็นการตั้งต้นที่ถูกต้องเรียบร้อย; ไม่ใช่ว่าพอเราจะเรียนพุทธศาสนาแล้วก็ จะต้องเรียนเรื่องพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เหมือนกับที่เขาเข้าใจกันอยู่. ถ้าอย่างนี้มันยังไกลออกไป แล้วจะไม่รู้จักพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ตัวจริงเสียด้วยซ้ำไป; จะรู้จักแต่พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เท้าที่เรียน, เท้าที่อยู่ในตัวหนังสือหรือความจำได้.

ข้อนี้เราจะเห็นได้จากการที่ว่า ในสมัยพุทธกาลแท้ ๆ เมื่อมีคนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า บางทีเป็นคนไม่นับถือมาก่อนเลย เป็นศัตรูก็นี่, ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าไปสนทนาไปได้ตาม ในที่สุดเขาเข้าใจ, เขาชอบใจ เขาถึงค่อยประกาศตนเป็นอุบาสก **นับถือพระรัตนตรัย** ต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าเป็นต้นไปจนตลอดชีวิต; พระรัตนตรัยนั้นมา **ต่อเมื่อเข้าใจธรรมะแล้ว** นี่มันจริงแท้; แต่พระรัตนตรัยที่มาก่อน มาโดยคำพูด มาโดยการสวดท่องนี่ยังไม่จริง.

ถ้าจะให้ถึงพระรัตนตรัยจริงไปตั้งแต่ต้น ก็จะต้องเรียน ก ข ก กา ของพระธรรมที่แท้จริง **ตั้งต้นด้วยเรื่องขันธห้าเป็นต้น** จนเข้าใจธรรมะนั้น เห็นธรรมะนั้น; **เห็นธรรมะนั้นจึงจะชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า**. ข้อนี้ก็เคยบอกกันหลายหนแล้ว มีพุทธภาษิตชัดเจนอยู่แล้วว่า **พระองค์ได้ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นปฏิจสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นต้องเห็นปฏิจสมุปบาท**. มันมีอยู่อย่างนี้.

นี้เห็นปฏิจสมุปบาท ไม่ใช่มันอ่านได้จากหนังสือ มันต้องเห็นอาการของปฏิจสมุปบาท **ที่มันเกิดขึ้น ดับไป, เกิดขึ้นดับไป ยุบ ๆ ยับ ๆ** ที่เนื้อที่ตัว ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ ของบุคคลนั่นเอง. พอเห็นอันนี้ก็เรียกว่าเห็นปฏิจสมุปบาท, **เห็นปฏิจสมุปบาทก็คือเห็นธรรม, เห็นธรรมก็คือเห็นพระตถาคต** ;

พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ อย่างนี้.

เพราะฉะนั้นอาตมาจึงคิดว่า ไหน ๆ ก็ปีใหม่ ก็**ควรจะมีอะไรใหม่บ้าง** ; อย่างน้อยก็วิธีเรียน หรือวิธีศึกษาที่ใหม่กันบ้าง ให้เข้าถึง ก ข ก กา ที่มีรากฐาน, คือจะต้องเรียน ก ข ก กา แล้วก็แจกเป็น กะ กา กิ กี ฆะ ขา ขิ ขี เรื่อยไป แล้วก็มี ก่า ก้า, ข่า ข้ำ ขั้ ไปตามรากฐานที่มันมั่นคง มันจะไม่มีทางผิดได้ เพราะมันเห็นชัดอยู่แก่ลูกตา. ผิดกับเรียนหนังสืออีกแบบหนึ่ง ซึ่งอาตมาเด็ก ๆ ก็เคยเห็นว่า คนรุ่นพี่สาว ลูกป่า อะไร เขาเรียนหนังสือวันแรก ก็คือเขาอ่านหนังสือลักษณวงศ์เลย. ลุงเขาสอนให้ เอาหนังสือใบแรกมาสอนให้ ๒ - ๓ บรรทัด ในหนังสือลักษณวงศ์ ก็ชักอ่านกันไปวันละ ๔ - ๕ บรรทัด เขาจำแม่นยำ ก็มากขึ้นจนเป็นไป ๆ. นั่นแหละเขาก็อ่านได้เอง มีส่วนผิดน้อย ก็ค่อย ๆ ถูกไปตามลำดับ, แล้วลองเปรียบเทียบดูเถอะว่า คนเริ่มเรียนหนังสือด้วยวิธีนี้ กับเรียน ก ข ก กา นั้นอันไหนมันจะมั่นคงกว่า ?

ถ้าจะเรียนพุทธศาสนาก็เหมือนกัน จะเรียนอย่างเหมา ๆ เอาไปก่อนก็ได้เหมือนกัน มันก็อาจจะรู้ธรรมะได้; แต่คงจะไม่ชัดเจนแจ่มแจ้ง หรือมันไม่หยั่งรากลึก. ฉะนั้น **ต้องเรียนที่ตัวธรรมะจริง** ซึ่งเปรียบเหมือนกับ ก ข ก กา **สิ่งนั้นก็คือขั้นทั้งห้า** ซึ่งเกิดขึ้นอยู่แก่ตัวเราเป็นประจำวัน. ส่วนมากเกิดเป็นเพียงขั้นทั้งห้า เหมา ๆ จึงจะเกิดเป็นปัญญาพาหนะขั้นทั้งห้า คือเป็นทุกข์กันสักทีหนึ่ง; ฉะนั้นต้องดูว่า **ขั้นห้าคืออะไร ? คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ**. เมื่อรู้ว่าแต่ละอย่างเป็นอย่างไร แล้วมันเกิดจริง ๆ เมื่อไร, เกิดอย่างไร; เกิดจริง ๆ เมื่อไร ต้องให้เห็นเหมือนอย่างที่เราเห็น ดิน ทราบ กรวด ใบไม้ ที่อยู่ตรงหน้าเรา; ต้องให้เห็นชัดอย่างนี้; แม้ว่าจะจะเป็นนามธรรมก็เห็นได้ด้วยปัญญา; เช่นว่า ตามันเห็นรูปข้างนอกเกิดความเห็นทางตา นี่เราก็ต้องเข้าใจได้ ไม่ใช่มันลึกลับอะไร.

ตาเห็นรูปก็เกิดการเห็นทางตา ทั้งหมดนี้เรียกว่า **ผัสสะ**, คือการกระทบของพวกนามธรรม **เกิดเวทนา** คือความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้น, **เกิดสัญญา** คือหมายมั่นในความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา; **เกิดสังขาร** คิดไปตามสมควรแก่สัญญานั้น ๆ, แล้ว**วิญญาณ**นี้มันก็เกิด**ซับซ้อน**ที่จะเกิดทุกข์ ก็เป็นมโนวิญญาณไปยึดเอาเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งเข้า เป็นตัวตนหรือเป็นของตน เพราะมันไปรู้สึกว่าเป็นอย่างไร เกิดความงอขึ้นมา เป็นสังขารอันที่สอง ที่สาม คือเป็นตัวเป็นตน เป็นกูเป็นของกู. นิมโนวิญญาณนี้ทำเหตุร้ายกาจอย่างนี้ คนเราจึงได้เป็นทุกข์; นี่คือ ก ข ก กา.

ก็ต้องไปดูให้ดีว่า ขั้นทั้ง ๕ คืออะไร? ขั้นที่มีอุปาทานทั้งห้านี้เป็นอย่างไร? อายตนะหกคืออะไร? ธาตุทั้งหลายที่จะช่วยกันปรุงขึ้นเป็นอายตนะหก

เป็นอย่างไร ? ธาตุอะไรเป็นพื้นฐานทั่วไป สำหรับสังขารทั้งปวง ? มีธาตุที่ตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวง, นั่นคือธาตุอะไร ? ถ้าเรียนอย่างนี้มันจะเรียนเหมือนอย่างที่เรียกว่า เรียน ก ข ก กา อย่างแจกรูป แจกอะไร อย่างไม่ยกเว้นแม้สักชนิดเดียว มันก็รู้ดี.

ต้องศึกษาทบทวนเริ่มแต่เรื่องธาตุ.

ถ้าจะไล่ขึ้นไปตั้งต้น ก็เรื่องธาตุ มีธาตุฝ่ายสังขตะหรือฝ่ายสังขารอยู่ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ นี่ธาตุพื้นฐาน. ถ้าใครไม่รู้จักก็เรียกว่ายังไม่ได้เรียน ก ข ค ง เลย จะนำเสนอสารก็มาน้อย ; ถ้าไม่รู้ธาตุดินอยู่ที่ตรงไหน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ อยู่ที่ตรงไหน, ในเนื้อในตัวของเรา หรือนอกเนื้อนอกตัวของเรา หรือในโลกทั้งสี่นี้ มันอยู่ที่ตรงไหน อย่าเพ่อไปสนใจอย่างอื่นสิ.

รู้จักธาตุดิน คือส่วนที่เป็นของแข็ง, **รู้จักธาตุน้ำ** คือส่วนที่เป็นของเหลว, **รู้จักธาตุลม** คือส่วนที่มันระเหยลอยได้. **รู้จักธาตุไฟ** คือส่วนที่มีอุณหภูมิมีการเผาไหม้, **รู้จักอากาศธาตุ** คือที่ว่างที่เป็นเหตุให้สิ่งต่าง ๆ มันตั้งอยู่ได้. ที่นี้ก็ **วิญญาณธาตุ** ที่ลึกลับ แต่เรารู้สึกได้ เพราะเรามีจิตใจที่คิดนึกอะไรได้. ฉะนั้นถ้าเราไม่รู้จักมัน เราก็นึกว่า อะไรที่คิดได้นั้นคือวิญญาณธาตุ, เป็นแต่สักว่าธาตุเท่านั้น. **หกธาตุนี้** ก็เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลาในวันหนึ่ง ๆ สำหรับที่จะปรุงขึ้นมาเป็นนั่นเป็นนี่มากมาย แต่ที่สำคัญก็คือปรุงเป็นอายตนะ. ฉะนั้นจึงต้องมีธาตุอย่างอื่น ที่ควรจะรู้ไว้อีกคือ เช่นว่า ธาตุตา สำหรับจะให้รู้แจ้งทางตา.

ธาตุหู สำหรับจะให้หูได้ยินอะไรได้. ธาตุจมูก สำหรับให้จมูกรู้กลิ่นได้. ธาตุลิ้น สำหรับให้ลิ้นรู้รสได้. ธาตุผิวหนัง สำหรับให้ผิวหนังรู้สัมผัสได้. แล้วก็ธาตุใจ ให้ใจรู้สึกได้.

ที่นี้ข้างนอกมันยังมีธาตุรูปอีกธาตุหนึ่ง, ธาตุรูป ธาตุที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ มีรูปขึ้นมา, แล้วก็ธาตุเสียงที่ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าเสียง. ธาตุกลิ่น ที่ทำให้เกิดมีสิ่งที่เรียกว่ากลิ่นขึ้นมา. ธาตุรสคือให้รู้รส ให้เกิดรสที่รู้สึกได้ขึ้นมา และก็ธาตุโณภูฏัพพะคือสัมผัสผิวหนัง คือเราจะรู้สึกสัมผัสทางผิวหนังได้ขึ้นมา. แล้วก็ธาตุัมมารมณฺ คือสิ่งที่ใจจะรู้สึกได้.

นี่กระทั่งธาตุตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือธาตุรูป เสียง กลิ่น รส มันก็ต้องอาศัย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ เหมือนกัน, มันก็เข้าจับกลุ่มกันเป็นหมูนั่นหมูนี่ แล้วก็ปรุงขึ้นมาตามสมควรแก่โอกาส ; เช่น ปรุงเป็นอายตนะทางตา อายตนะทางตานี้ มันต้องเอาธาตุตามา, แล้วก็เอาธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณอะไรด้วยนี้มา ตั้งหกธาตุแล้ว แล้วมีธาตุตา เข้ามารวมด้วย, แล้วก็ธาตุรูปข้างนอกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จึงจะเกิดสิ่งใหม่ที่เรียกว่าอายตนะทางตา หรือ จักขุอายตนะ; ถ้าไม่อย่างนั้นมันเกิดไม่ได้.

ถ้าไม่มีดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ อยู่ ก็อนธกตานี้มันมีไม่ได้, ประสาทลูกตามันมีไม่ได้, ความรู้สึกทางตามันมีไม่ได้ ถ้าไม่มีรูปข้างนอก ความรู้สึกทางตาก็มีไม่ได้. เพราะฉะนั้น**พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ตากับรูปอาศัยกัน จึงจะเกิดจักขุวิญญาณ.** คำว่าตากับรูปในที่นี้หมายถึงอายตนะทั้งนั้นนะ จักขุธาตุ หรือธาตุตา ที่ได้ธาตุต่าง ๆ มาประชุมกันแล้ว เกิดเป็นอายตนะทางตาขึ้นมาชั่ว

ขณะหนึ่ง แล้วก็จะดับไปเมื่อทำหน้าที่ของมันเสร็จ. รูปข้างนอกก็เข้ามาผสมโรงชั่วคราว แล้วมันก็จะดับไปเมื่อทำหน้าที่เรื่องนี้เสร็จ; นี่มันเป็นอย่างนี้.

ถ้าพยายามทำความเข้าใจจะเห็นสิ่งเหล่านี้ชัดเจน เหมือนเรานั่งอยู่ตรงนี้ เห็นเม็ดกรวด เม็ดทราย มด แมลง ไบไม้ ไบหญ้านี้ เห็นชัดอย่างนี้จึงจะได้, คือเห็นธาตุทั้งหลาย ที่ได้โอกาสแล้วจะปรุงกันขึ้นเป็นอายตนะ. **อายตนะคู่ นั้น ๆ ได้โอกาสแล้วก็จะปรุงขึ้นเป็นขันธุ์** : ถ้าในขณะนั้นมันโง่ไป มันก็ปรุงเป็นอุปาทานขันธุ์ แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์ นั่งร้องไห้อยู่บ้าง, หรืออะไรบ้าง. นี่คือ ก ข ก กา หรือจะเรียกว่าสูตรคุณสำหรับเด็กเล็ก ๆ เขาจะต้องเรียนก็ได้, ต้องแม่นยำ, ต้องชัดเจนถูกต้อง, จึงจะเรียนหนังสือ หรือเรียนเลขเป็นลำดับต่อไปได้.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้เรียนจากของจริงลงไปตรง ๆ อย่างกะเขาเรียนวิทยาศาสตร์อย่างนี้ : เรามักจะไปเรียนท่องจำ ไปเรียนอะไรต่าง ๆ ซึ่งเราก็กังไม่รู้ว่าอะไรไปเสียเรื่อย ๆ. ฉะนั้นเป็นพระเป็นเณรตั้งสิบพรรษาแล้ว ก็ไม่รู้ ก ข ก กา ของพระธรรม. ฟังคุณคล้ายกับเป็นเรื่องพูดเล่น แต่ว่ามันเป็นเรื่องจริงยิ่งกว่าจริง ; เป็นเณรแล้วเป็นพระแล้วก็หลายพรรษาแล้ว ก็ยังไม่รู้ ก ข ก กา ของพระธรรมแล้วจะเสียหายสักเท่าไร คือมันจะตายด้าน เป็นไปไม่ได้ สักก็มาน้อย.

ฉะนั้นวันนี้ก็เรียกว่าเป็นวันเริ่มต้นด้วย แล้วยังเนื่องในปีใหม่ด้วย เราก็ปรับปรุงระบบการเรียนใหม่ คือ **ย้อนกลับมาเรียน ก ข ก กา** กันโดยระบบใหม่ วิธีใหม่, **ที่จะให้รู้ ก ข ก กา ในพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้อง.**

ที่นี้เมื่ออาตมาไม่ค่อยจะมีแรง หรือว่ายังไม่สบายอยู่ จะพูดมากกว่านี้ ก็คงจะทำไม่ได้ จึงถือโอกาสเป็นการสอบไล่ดูก่อน ว่าพระองค์ไหน ท่านมีความรู้

ความเข้าใจในเรื่องนี้แล้วอย่างไร, ก็ขอให้ขึ้นมาพูดที่ละองค์ ละองค์; โดยสรุปใจความให้สั้น ให้กะทัดรัดชัดเจน แล้วก็จะได้เป็นที่พอใจว่า เพียงพอแล้วสำหรับการเรียน ก ข ก กา, แล้วก็จะได้แจกลูกต่อ ๆ ไป จนถึงกับเขาเรียกว่า เรียน กก เรียน กง เรียน กม เรียน เกย เรียนอะไรไปให้มันถึงที่สุดโน่น. นี่ที่คิดไว้สำหรับวันเสาร์แรกวันนี้ ก็จะพูดเรื่อง ก ข ก กา ของปรมัตถธรรมในพระพุทธศาสนา กัน หรืออาจจะเห็นว่า วันเสาร์ภาคมาฆบูชาวันนี้ จะพูดกันแต่เรื่อง ก ข ก กา ในพระพุทธศาสนา กันเสียทั้งภาคเลย ก็ยังได้.

ที่นี้ก็ถึงคราวที่จะทดสอบกันแล้ว พระองค์ไหนหรือแม้แต่เถรองค์ไหนอย่าละอาย อย่ากระดาก, ไม่ต้องละอาย ไม่ต้องกระดาก; เหมือนกับมาท่องสูตรคุณให้ฟัง หรือว่ามาแจกลูก ก ข ก กา ให้ฟัง แล้วก็แจกจากความรู้สึกที่มองเห็นอยู่ในใจ นิ่งที่ธรรมมาสน์อันนี้ก็ได้อันนี้ก็ได้, ธรรมมาสน์เล็กนะ ขึ้นนั่งบนนั้นว่าไปให้เวลาตามสมควร; แต่ต้องให้ได้เรื่องครบถ้วน ของสิ่งที่เป็นรากฐานของปรมัตถธรรม ที่เมื่อผู้ใดเห็นแล้ว ชื่อว่าเห็นปฏิจสุมุขบาท ผู้เห็นปฏิจสุมุขบาทชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ที่เห็นธรรมชื่อว่าเห็นตถาคต แล้วเราก็จะได้พระพุทธเจ้าที่แท้จริง.

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

[ต่อไปนี้ ภิกษุอื่นบรรยายต่อไป]

.....

เรื่องเบื้องต้นที่ควรรู้จัก เกี่ยวกับความทุกข์.

เอาละ, เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็เป็นการขยายใจความส่วนใดส่วนหนึ่ง. ที่นี้อาตมาก็อยากจะพูดสรุป เป็นครั้งสุดท้ายอีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้เลิกประชุม ;

แต่ถ้าเมื่อสวดธรรมบทปิดประชุมแล้ว ยังจะต้องขอร้องให้อุบาสกคนสองคน มากล่าวใจความสำคัญเท่าที่ตัวเก็บไปได้เล็กน้อย เพื่อสอบถามว่า อุบาสกได้อะไร ไปบ้าง.

คำว่า ก ข ก กา นี้ ไม่ต้องพูดแล้ว ว่าเป็นเรื่องแรกเรียน อย่างเดียวกับ A B C D, ก ข ก กา ก็เป็นเรื่องแรกที่สุด ที่คนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย. ในการเรียน, เรื่องมันมีปัญหาขึ้นมาว่า เพราะว่าเรามีความทุกข์ลำบาก เราจึง **ต้องเรียน เพื่อแก้ความทุกข์ลำบาก**; เรียนทางโลกให้รู้หนังสือรู้เลข ก็เพื่อ **แก้ความทุกข์ลำบากทางโลก, เรียน ทางธรรมนี้ เพื่อแก้ปัญหาคความทุกข์ลำบาก ในทางจิตใจ.** ก ข ก กา ในเรื่องทางจิตใจ นั่นก็คือเรื่องพระธรรมส่วนที่ว่า จะเป็นเบื้องต้นที่สุด ที่ทุกคนควรจะทราบ.

เรื่องเบื้องต้นที่สุดก็คือความทุกข์ แล้วก็มีอยู่ในตัวคนนั่นเอง คือ **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า โลกหรือความทุกข์ ก็ดี เหตุให้เกิดโลก หรือ เหตุให้เกิด ความทุกข์ ก็ดี ความดับของโลก หรือความดับของทุกข์ ก็ดี ทางให้ถึงความดับของโลก, หรือทางให้ถึงความดับทุกข์ก็ดี อยู่ในร่างกายนี้ ยาววาหนี่งที่ยังเป็น ๆ คือ มีสติปัญญาและใจ. จึงได้ความว่า เรื่องความทุกข์นั้นด้วย ความดับทุกข์ด้วย มีอยู่ในคน นี้เป็นเรื่องแรกที่สุด. ที่คนจะต้องมองดูตัวตนของตนเข้าไปข้างใน เพื่อให้เห็นเรื่องทุกข์และเรื่องดับทุกข์.**

ที่นี้จะเห็นอย่างไร เห็นหลักใหญ่ ๆ คือว่าถ้าเป็นทุกข์ก็เพราะยึดมั่นว่า ตัวเราว่าของเรา; ถ้าไม่ยึดมั่นก็ไม่มีอะไรเป็นทุกข์. เดียวนี้เรายึดมั่นไปเสีย แทบจะทุกอย่าง ฉะนั้นจึงได้มีความทุกข์มากในทางจิตใจ; นี่หลักส่วนใหญ่มั่นมี

อยู่. อย่าลืมว่า เพราะไปยึดมั่น มันจึงเป็นทุกข์. เหมือนว่าก้อนหินก้อน -
ใหญ่นี้มันหนัก แต่ถ้าไม่เอามาแบกไว้ มันก็ไม่ทำอะไรเรา; เราจึงต้องรู้จักไม่แบก.

สำหรับวัตถุข้างนอกนี้ มันง่ายที่เราจะไม่แบก; แต่วัตถุข้างใน มัน
เกิดขึ้นในใจมันทับถมจิตใจ มันก็เป็นเรื่องที่ยากกว่าเรื่องข้างนอก; จะป้องกัน
อย่าให้มันเกิดยึดมั่นถือมั่นขึ้นก็ได้ หรือว่ามันเกิดยึดมั่นถือมั่นขึ้นเสียแล้ว จะสลัด
มันเสียอย่างไร อย่างนี้ก็ได้. แต่ว่าทางที่ดีที่สุดนั้น จะต้องมีความรู้ชนิดที่
อย่าให้มันเกิดขึ้นจะดีกว่า. ถ้าเรารู้เรื่องนี้ในขั้นต้น ๆ ก็เรียกว่า ก ข ก กา
ของเรื่องความดับทุกข์ คือ อย่าไปยึดมั่นถือมั่น.

ข้อนี้อยากจะเตือนแล้วเตือนอีกอยู่เสมอว่า เมื่อจะเข้ามาบวชในพุทธ -
ศาสนา ธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ท่านให้เรียน ยถาปัจจุจย์ ปวตฺตมานํ
ธตฺตมตฺตเมวตํ ยทิทํ จีวรํ ฯ เรื่อยไปนี้ คือให้เรียนว่า มันเป็นสักว่าธตฺตตาม
ธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย นิสฺสตุโต นิชฺซีโว สุญฺโย - ไม่ใช่สัตว์
บุคคล ตัวตน เราเขา. คำว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขานั้น คือความยึดมั่น
เท่านั้น, ไม่มีตัวจริงอะไร; แต่เรามันหมายถึงมีอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นสัตว์บุคคล
ตัวตนเราเขา. อย่าให้เกิดความรู้สึกอันนี้ได้ ก็เรียกว่าไม่มีความยึดมั่น
ถือมั่น.

ทำอย่างไรอย่าให้ยึดมั่นถือมั่น ? ก็ให้รู้โดยความเป็นธาตุ ฉะนั้น
เราจึงต้องพูดกันเรื่องธาตุ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ ธาตุ -
วิญญาณ นี่ธาตุพื้นฐาน แล้วธาตุที่ว่า จะมาผสมโรง คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก
ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ. ธาตุที่จะเป็นอุปกรณ์อันนั้นอีกทีหนึ่งก็คือ ธาตุรูป

ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณภูมิลัพพะ ธาตุธัมมารมณ. แล้วยังมีอยู่เป็นระดับ ๆ **ที่ปรุ่กันขึ้นไป** ก็เป็น**กามธาตุ** ที่ทำให้เกิดความรู้สึกยึดมั่นในทางกาม. **รูปธาตุ**ให้เกิดความรู้สึกยึดมั่นที่เป็นรูป คือไม่ใช่กาม. **อรูปธาตุ** มันก็คือจะให้เกิดความรู้สึกยึดมั่นประเภท อรูปธาตุ.

ยึดมั่นกาม ยึดมั่นรูป ยึดมั่นอรูป เป็นทุกข์เหมือนกันหมด ; แต่ว่าชนิดที่มี**ธาตุสุดท้ายคือ นิโรธธาตุ** ที่จัดไว้ฝ่ายอสังขตธาตุโน้น **ที่มาช่วยแก้สิ่งเหล่านี้ได้** นั้นเราค่ออยู่ทีหลัง. เพราะว่า**เดี๋ยวนี**เราจะรู้เรื่องที่ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา คือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นรากฐานของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิลัพพะ ธัมมารมณ. จะต้องรู้มันอย่างไร. อย่าให้ปรุ่มาเป็นเรื่องกาม เรื่องรูป เรื่องอรูป ขึ้นมา. **รู้ไปถึงว่าถ้าเรามีสติ** หรือมีความรู้ **มันก็ปรุ่ไม่ได้**; ถ้าเราไม่รู้หรือเผลอไป มันก็ต้องปรุ่และเป็นทุกข์แน่.

เรื่องนี้จะให้ใครสอน ? **ก็พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ความดับไม่เหลือแห่งโลก แห่งทุกข์นี้ ก็อยู่ในร่างกายนี้; เพราะฉะนั้นธรรมชาตินั้นแหละสอน, ตัวเองนั้นแหละสอน** คือความเจ็บปวดนั้นแหละมันสอน, ความทุกข์นั้นแหละมันสอน, ลองเป็นทุกข์ให้มาก ๆ เข้า มันก็จะบอกความจริงข้ามได้เอง. **นี่ธรรมชาติไปทำอะไรให้เข้าเป็นทุกข์** แล้วมันก็เข็ดหลาบ มันก็ไม่ทำอีก; เมื่อเราทำอย่างนี้เจ็บปวด เราก็ไม่ทำอีก.

แม้แต่สุนัขและแมวมันก็รู้จัก **ว่าถ้าทำอย่างนี้แล้วมันเดือดร้อน**, แล้วมันก็ไม่ทำอีก, มันก็หลีกเลี่ยงเสีย. **ความรู้ชนิดนี้มันสะสมกันมากขึ้น ๆ เรียกว่าสติปัญญา**, ก็ใช้สติปัญญานี้ป้องกัน ไม่ให้มันปรุ่แต่งกันขึ้นมา ใน

ลักษณะที่เป็นทุกข์. ดังนั้นเขาจึงสอนเรื่องให้เห็นความจริงของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม, **เห็นความไม่ใช่ตัวตน** ของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ มันก็ไม่มีทางที่จะปรุงให้เกิดความรู้สึก ที่เป็น กิเลส เป็นอุปาทาน.

ถ้าจะแยกให้ละเอียดออกไปว่า ธาตุทั้งหลายมันจะปรุงเป็นอายตนะ, อายตนะมันจะปรุงเป็นขันธ, แล้วขันธนี้ถ้าผลอเมื่อไร มันจะเป็นที่ตั้งแห่ง อุปาทาน, กลายเป็นทานขันธขึ้นมา. เรื่อง**ขันธห้า**นี้ **ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด** เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนมากที่สุด. เมื่อเราสำรวจดูในพระบาลี ทั้งหมดแล้วพบว่า สอนเรื่องขันธห้ามากที่สุด, หรืออย่างน้อยก็เนื่องกันอยู่กับ ขันธห้า, แล้วก็เรื่องขันธห้านี้เอง ที่ทำให้บุคคลชุดแรกเป็นพระอรหันต์ คือ **พระบาลีนัตตลักษณะสูตร**. แต่มันไม่สำคัญเท่ากับข้อที่ว่า **เรื่องขันธห้า**นั้นมันคือ **เรื่องที่มีอยู่ในเนื้อในตัว**, ในกาย ในวาจา ในใจ อะไร ในตัวคนนั่นเอง คือ ขันธห้า. ฉะนั้นเรื่องจึงไม่มีเรื่องอะไรสำคัญมากเท่าขันธห้า, แล้วเรื่องต่าง ๆ ทั้งหลาย มันก็ประกอบอยู่ที่ขันธห้า. เรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องบุญ เรื่อง บาบ เรื่องปฏิเสธสมุสบาท เรื่องอริยสัจจ์ เรื่องกรรม เรื่องอะไรก็ตาม มันเนื่อง อยู่กับเรื่องขันธห้า.

ฉะนั้นรู้จักขันธห้าอย่าให้เกิดเป็นทุกข์, รู้จักเรื่องของขันธห้าถึงขนาดที่ อย่าให้เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา. ให้เป็นขันธห้า แต่อย่าเป็นอุปาทานขันธห้า คือ **ให้เป็นเพียงขันธห้าตามธรรมชาติ**, และมีสติปัญญารู้เท่าทันเสีย. อย่าผลอ ให้เป็นขันธห้าถูกยึดถือเป็นปัญจอุปาทานขันธแล้วเป็นทุกข์ นี่คือเรื่อง ก ข ก กา เพราะว่าถ้าเราทำได้นะ **ไม่เกิดอุปาทานขันธห้าแล้ว จิตใจก็จะไม่มีทุกข์** ก็

เรียกว่าเป็นประภัสสร, คือสุกใสกวาววอยู่เรื่อย เพราะไม่มีอุปกิเลสอันใดเกิดขึ้น; นั่นคือพื้นฐานเดิมแท้ของสิ่งที่เรียกว่าคนหรือจิต.

คนมีจิตเป็นประภัสสรอยู่เป็นพื้นฐาน แต่เขาไม่มีความรู้เพียงพอ, ยังไม่มีความรู้เพียงพอ หรือว่ารู้แล้วเผลอไปบ้างก็มี, จิตก็สูญเสียความเป็นประภัสสรอยู่บ่อย ๆ ; สูญที่ไรก็เป็นทุกข์ทุกที. นี่ความเข็ดหลาบสอนให้ระมัดระวังดีขึ้น ๆ ก็รักษาไว้ได้ : ฉะนั้น ความรู้ความฉลาดที่เพิ่มขึ้น ก็คือความรู้ในเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ เรื่องปัญจอุปาทานขันธ นั่นเอง อากาทั้งหลายที่เรียกว่า อากาปัจจุสมุปบาท ก็คืออากาของขันธที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน.

ฉะนั้นให้ทุกคนถือว่านี้เป็นเรื่องเบื้องต้น; เหมือนกับว่าเราจะเรียนหนังสือ เราควรจะเรียน ก ข ก กา ก่อนดีกว่า ที่จะไปเรียนคลุม ๆ เอา, อย่างคนโบราณเขาสอนให้อ่านหนังสือลักษณะวงศ์เลยทีเดียว อ่านเลย มันไม่มีรากฐาน, มันจะสำเร็จประโยชน์บ้างในวงแคบ. พออ่านหนังสือรู้เรื่องบ้าง แต่ว่าเขียนก็ไม่ค่อยจะได้, อ่านก็ผิด ๆ ถูก ๆ สะกดการันต์, จะอ่านได้แต่ที่เคยอ่านมาแล้วเท่านั้น. ฉะนั้นขอให้เข้าใจเรื่อง ๓ เรื่อง คือเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ แล้วก็เรื่องขันธ และอุปาทานขันธด้วย. นี่คือเรื่องความทุกข์ และเรื่องความดับทุกข์ เรียกง่าย ๆ กันเสียใหม่ว่า เรื่อง ก ข ก กา ของพระธรรม.

ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จในวันปีใหม่ โดยใหม่ออกไปจากปีที่แล้วมาว่าเราเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่.

[การบรรยายครั้งที่ ๒ เป็นเรื่องอภิปรายของภิกษุอื่น. ไม่ได้รวมไว้ในชุดนี้]

ผู้รวบรวม.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๓ -

๑๙ มกราคม ๒๕๑๗

เรื่องเกี่ยวกับธาตุ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

[ปรารภและทบทวน]

อาตมามีความตั้งใจไว้ว่า การบรรยายวันเสาร์ ตลอดภาคแรก ๓ เดือนนี้ จักได้กล่าวกัน โดยหัวข้อว่า ก ข ก กา แห่งพระพุทธศาสนาเรื่อย ๆ ไปทุกคราว ; แม้ไว้ในบางคราวจะบรรยายเองไม่ได้ ก็ขอให้ ภิกษุบางองค์ที่บรรยายได้ โดยปริยายโดยปริยายหนึ่ง ส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นผู้บรรยายกันเรื่อย ๆ ไป, ไม่ให้ขาด. แต่ก็ให้ยังคงอยู่ในชื่อว่า ก ข ก กา ของพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง, หรือจะเรียกให้ดีกว่านั้น ก็จะใช้คำว่า ก ข ก กา ของปรมัตถธรรมในพุทธศาสนา อย่างนี้ก็ได้อีกเหมือนกัน. อย่างแรก พูดถึงพุทธศาสนา, อย่างหลังเรียกว่า ปรมัตถธรรมในพุทธศาสนา ฟังดูคล้ายกับว่ามันคนละเรื่องกัน เป็นพุทธศาสนาธรรมดา กับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ขนาดเป็นปรมัตถ์ เป็น ๒ อย่างกันอยู่อย่างนี้ ก็เพราะ

ว่าคนเขาชอบพูดกันอย่างนี้ แล้วมันก็เป็นเรื่องว่าเขาเองเสียมากกว่า. **พุทธศาสนามีเรื่องเดียว เรื่องดับทุกข์ที่เกิดมาจากอุปาทาน**, ที่เกิดมาจากตัณหา, ที่เกิดมาจากอวิชชา, เป็นลำดับ ๆ ๆ กันไป มันมีเท่านี้. มันไม่มีต้นลึกอะไรมากไปกว่านี้ เรียกว่าเป็นเรื่องเดียวกันได้.

เดี๋ยวนี้คนมักจะถือเอาศีลธรรมขั้นต่ำ ๆ ซึ่งมันเหมือนกันทุกศาสนา และมีอยู่ก่อนพุทธศาสนาเกิดด้วยซ้ำไป ว่านี่ก็เป็นพุทธศาสนา ก็เลยเกิดมีพุทธศาสนาอย่างธรรมดา ๆ แล้วก็เกิดพุทธศาสนาอย่างที่เรียกว่าชั้นลึกซึ้ง หรือปรมาตถ์. คำว่าปรมาตถ์นี้ พระพุทธเจ้าจะไม่เคยใช้ ไม่เคยทรงใช้ด้วยซ้ำไป แต่คนชั้นหลังนี้ก็หลงใหลกันสำหรับจะใ้ล้อวด ว่าเรามีความรู้ในชั้นปรมาตถ์ อย่างนี้เป็นต้น. **ควร** จะถือเสียว่า ถ้าพุทธศาสนาแล้วก็ต้องเป็นปรมาตถ์ คือเป็นเรื่องลึกในการที่จะดับทุกข์; ฉะนั้นจึงไม่ต้องพูดให้เป็นสองอย่างสามอย่างก็ได้. นี้ควรที่จะเข้าใจกันไว้เสียตอนหนึ่งด้วย ว่าถ้าเป็น**พุทธศาสนาจริง** ก็**ไม่มีเรื่องอื่น** นอกจาก**เรื่องดับทุกข์** โดยดับที่กิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์นั้นเท่านั้น, นอกนั้นก็เป็นอย่างที่เหมือนกันในทุกศาสนา, หรือว่าเขาสอนกันอยู่ก่อนพุทธศาสนา. **เรื่องการเวียนว่ายไปตามกรรมอย่างนี้เขาสอนกันอยู่ก่อนพุทธศาสนา**; แต่ถ้าพุทธศาสนาเกิดขึ้น ก็**ต้องสอนเรื่องการหยุดเวียนว่ายไปตามกรรม** คือเอาชณะกรรมหรือวิบากของกรรมนั้นให้ได้; นั่นแหละคือพุทธศาสนา; เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาจึงถึงเรื่องดับทุกข์ ด้วยสามารถดับกิเลสดับตัณหานั้นโดยตรง.

ถ้าจะพูดในรูปของคำสอน ก็เป็นคำสอนเรื่องให้ดับทุกข์ โดยการมองเห็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งสำคัญที่สุดเพียงสิ่งเดียว คือสิ่งที่เรียกว่า อนัตตา. ถ้าใครเห็นความจริงทุก ๆ ประการ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าอนัตตา ก็หมายความว่า

เห็นพุทธศาสนา, เห็นธรรมะ, เห็นการปฏิบัติ, และผลของการปฏิบัติธรรมะในพุทธศาสนา. เราจึงพุ่งเป้าไปยังสิ่งที่เรียกว่า **อนัตตา** ซึ่งมัน **มีอยู่แต่ในพุทธศาสนา** ในศาสนาอื่นเขาไม่ใช่คำนี้, หรือถ้าในศาสนาอื่นบางศาสนาแล้ว จะหาว่าอนัตตาคือเป็นเรื่องผิดไปเสียก็ได้; เพราะว่าเขาจะสอนเรื่องอัตตา คือให้มีอัตตาที่แท้จริง. ส่วนพุทธศาสนานั้นต้องการจะให้เห็นจริง ที่จริงกว่า จริงที่สุดคือว่าเห็นอนัตตา คือความที่มันไม่ใช่อัตตา หรือมันไม่มีสิ่งที่จะเรียกว่า อัตตาโดยแท้จริง นี่ก็เรียกว่าอนัตตา.

ให้ถือว่า **ตัวพุทธศาสนาทั้งเนื้อทั้งตัวก็คือเรื่องอนัตตา**; ถ้าเห็นแล้วจะดับกิเลสทันที, กิเลสดับแล้วก็ดับทุกข์ได้; นั่นแหละตัวแท้ของพุทธศาสนา, จะเรียกว่าปรมาตมธรรม หรือจะไม่เรียกว่าปรมาตมธรรม มันก็ต้องเรื่องนี้, มันไม่มีเรื่องอื่นนอกไปจากเรื่องนี้ได้. ฉะนั้น **ขอให้สนใจเรื่องสิ่งที่เรียกว่า อนัตตา คือตัวพุทธศาสนา**.

ทุกสิ่งเป็นธาตุ : สังขตะเป็นอสังขตะ.

เมื่อมาถึงตรงนี้ อยากจะพูดเสียเลยว่า **พุทธศาสนาสอนให้เห็นทุกอย่างโดยความเป็นธาตุ, เป็นสักว่าธาตุ, ไม่มีส่วนใดที่จะถือว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตน เราเขา. พุทธศาสนาจะให้เห็นอนัตตา คือเห็นว่ามันไม่มีตัว ไม่มีตน สัตว์ บุคคล อะไร, มีแต่สิ่งที่เรียกว่าธาตุ.**

ที่นี้ในบรรดาธาตุทั้งหลายนั้น จะมีที่สืบอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็สุดแท้ ; แต่สรุปแล้วมันก็มีเพียง ๒ อย่างคือ **สังขตธาตุ** กับ **อสังขตธาตุ**.

โดยสรุปย่อ **สังขตธาตุ** ก็คือสิ่งที่มัน **มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง** ทำให้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด มันมีตัวมันเองเป็นความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง, อะไรประกอบกันเข้าเป็นสิ่งเหล่านี้ ไม่ว่าส่วนไหนก็ตาม ก็เรียกว่าธาตุทั้งนั้น. ฉะนั้นสังขตธาตุจึงมีมากมายหลายสิบหลายร้อยอย่าง เรียกว่าสังขตธาตุ เพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง นี้ก็เรียกว่าธาตุเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตน เราเขา.

ที่นี้อย่างที่สองเรียก **อสังขตธาตุ** นั้น คือตรงกันข้าม **สิ่งนี้ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง**, แล้วก็ไม่มีปรุงแต่งสิ่งใด มันตรงกันข้ามกับสังขตธาตุ โดยประการทั้งปวง. บางทีก็เรียกว่านิโรธธาตุ ธาตุเป็นที่ดับแห่งธาตุทั้งหลาย, บางทีก็เรียกว่านิพพานธาตุ ธาตุเป็นที่ดับเย็นสนิท อย่างนี้ก็มี ; เรียกกันอย่างรัดกุม ก็ควรจะเรียกว่า **อสังขตธาตุ** คือ ธาตุที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, ทรงตัวอยู่ได้โดยไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันจึงไม่เปลี่ยนแปลง มันจึงไม่ดูน่าเกลียด แต่ถึงอย่างนั้นก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ.

สังขตธาตุ ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ, **อสังขตธาตุ** ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ ; เพราะฉะนั้นมันจึงมีแต่อนัตตา. **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานั้นถูก** ; แต่ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตานั้นถูกกว่า คือว่าสังขารก็ตามวิสังขารก็ตามหมายความว่าที่เป็นสังขารก็ตาม ที่เป็นวิสังขารก็ตาม เป็นอนัตตาด้วย ; ส่วนที่ไม่เที่ยงที่เป็นทุกข์นั้น มันเป็นแต่พวกที่เป็นสังขาร หรือเป็นสังขตธาตุ.

ฉะนั้นเราจึงกล่าวได้ โดยสรุปทำยในที่สุดว่า จะเป็นธาตุชนิดไหนมันก็ล้วนแต่สักว่าธาตุ, ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา อะไรนี้.

ฉะนั้นจึงไม่ถือว่า นิพพานนั้นเป็นอัตตา แม้ว่าจะมีคนบางคน ครูบา อาจารย์ บางท่านสอนว่า นิพพานเป็นอัตตาอะไรก็ตามใจเขา, ไม่จำเป็นจะต้องไปเถียงกัน, และนี่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า **พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงไว้ชัดว่า ที่เป็นสังขตาก็เป็นเพียงสักว่าธาตุ, ที่เป็นอสังขตาก็เป็นเพียงสักว่าธาตุ.** ฉะนั้นเมื่อเป็นเพียง **สักว่าธาตุแล้วก็เป็นตัวตนไปไม่ได้**; ดังนั้นจึงเป็นอัตตา. ความรู้นี้ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส แต่เป็นที่ดับแห่งกิเลส; ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสก็ไม่อาจจะทำกรรม ดังนั้นก็ไม่มีกรรม ไม่มีผลกรรม ด้วยอำนาจของความรู้ข้อนี้. นี้คือตัวพุทธศาสนา.

ที่นี้เมื่อกล่าวอย่างนี้ ท่านทั้งหลายทุกคนก็ลองคิดดูเอาเองก็แล้วกันว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่ควรเรียกว่า ก ข ก กา ในพระพุทธศาสนา. อาตมาก็เห็นว่า **เรื่องธาตุนั่นเอง เป็นเรื่อง ก ข ก กา ในพุทธศาสนา**; เพราะฉะนั้น **ขอให้ตั้งต้นศึกษาเรื่องธาตุ ให้เข้าใจละเอียด ชัดเจนแจ่มแจ้ง** แดกฉานโดยประการทั้งปวง, ก็จะเรียกเข้าใจเรื่อง ก ข ก กา ในพุทธศาสนา. แต่ที่นี้มันมีบางคนโง่ไปว่า เรื่อง ก ข ก กา นี้เป็นเรื่องง่าย มันมีเรื่องยากอยู่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก. อาตมาไม่คิดว่าจะอย่างนั้น คิดว่า ก ข ก กา นี้ไม่ใช่เรื่องง่าย; แต่ว่าเป็นเรื่องรากฐาน เป็นเรื่องพื้นฐาน เป็นเรื่องสมุฏฐาน ของทุกเรื่อง.

เรื่องรากฐานของทุกเรื่อง **ไม่ได้หมายความว่าง่าย**; เมื่อไปเข้าใจว่าเรื่องธาตุทั้งหลายเป็นเรื่องง่ายเสียแล้ว ก็ไม่ค่อยจะสนใจ. นี้คนโดยมากที่เป็น

นักศึกษา นักธรรม นักอะไร ก็สุดแท้ มักจะดูหมิ่นเรื่องธาตุ ว่าเป็นเรื่องง่าย, แล้วก็ไม่มีสนใจให้สุดความสามารถของตน, เลยไม่มีความรู้เรื่องธาตุ. เขาก็เลยไม่รู้เรื่อง ก ข ก กา พอที่จะเป็นรากฐานอันแท้จริงของการศึกษาเรื่องพุทธศาสนานั้นได้.

อย่าลืมว่า เรื่องพุทธศาสนานั้นคือเรื่องอนัตตา; ถ้าไม่เห็นธาตุ ก็ไม่เห็นอนัตตา; ถ้าเห็นอนัตตาก็หมายความว่าเห็นธาตุ เห็นโดยความเป็นธาตุ จึงถือว่าเรื่องธาตุนี้เป็นเรื่องรากฐาน; อย่างกับว่า ก ข ก กา เป็นรากฐานของการเรียนหนังสือหน้าที่เราเรียนกันอยู่.

ที่นี้ถ้าบางคนจะคิดว่า อ้าว, ก็เรื่อง ก ข ก กา มันเป็นเรื่องง่ายนี่ เบื้องต้นง่าย ๆ นั่นคือคนโง่ที่สุด; เพราะว่าอาตมาเคยถูกตีมาหลายครั้งหลายหน เมื่อเรียน ก ข ก กา มันไม่ง่าย มันจำก็ยาก มันจำได้ยาก จำได้ไม่หมด วันหนึ่งไม่กี่ตัว, เคยถูกตีเพราะเรียน ก ข ก กา นี้มาก ตามวิธีการเรียนสมัยก่อน; จำไม่ได้ก็ตี ขี้เกียจก็ตี เผลอไปก็ตี อะไรก็ดี, ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ ซึ่งเขาให้ร้องเพลงไปพลางเรียน ก ข ก กา แต่ก็ไม่เชื่อว่ามันจะรู้ดีกว่า จะตั้งใจเรียนจริง ๆ .

เมื่อเรียน ก ข ก กา นี้ถูกตีมากกว่า เมื่อเรียนขึ้นมาถึง กะ กา กิ กี่ กระทั่งอ่านได้, เรียนหนังสือเป็นเล่ม ๆ ได้ นี้ไม่ค่อยถูกตีแล้ว ก็ต้องถือว่าเมื่อเรียน ก ข ก กา คือเรื่องหนักอกหนักใจที่สุด, เป็นเรื่องแรกเรียน แรกลงมือเรียน; ฉะนั้นอย่าได้ถือว่าเรื่อง ก ข ก กา นี้เป็นเรื่องง่าย. ขอให้นึกถึงตัวเองเมื่อแรกเรียนหนังสือคงจะไม่มีอะไรหนักอกหนักใจมาก เท่าที่จะต้องจำ ก ข ก กา นี้ เพราะมันไม่สนุกเลยอะไรก็ไม่รู้ มันจะสนุกบ้างก็ต่อเมื่ออ่านออกเป็นเรื่องเป็นราวบ้างแล้ว.

ที่พูดนี้ก็หมายความว่า อย่าให้เห็นว่าเรื่อง ก ข ก กา เป็นเรื่องง่าย ; แต่ให้เห็นว่าเป็นรากฐานเบื้องต้น เป็นพื้นฐานทั่วไป ที่เราจะต้องทำให้ดี ให้รู้จริง. เดี่ยวนี้จะลองทดสอบกันดูก็ได้ จับคนโต ๆ นี้มาให้เขียน ก ข ก กา ในเวลาอันสั้นให้เรียบร้อย ; บางทีจะเขียนผิดก็ได้, ยิ่งต้องการให้เขียนเป็นวรรค เป็นหมวด เป็นหมู่ ให้ถูกต้องตามวิธีของการจัดอักษรวิธี บางทีเขียนผิดก็ได้. บางคนไม่รู้ว่า ก ข ค ง, จ ฉ ช ซ ฌ ญ นี่มันไม่รู้ ไม่รู้ว่าเป็นวรรคอย่างไร? เพราะเหตุใดจึงต้องเป็นวรรคอย่างนั้น? ไม่ได้เรียนเรื่องอวัยวะที่เกิดแห่งตัวพยัญชนะหรือสระเหล่านี้มันก็เขียนไม่ถูก. นี่ไม่ควรจะถือว่าเรื่อง ก ข ก กา นี้เป็นเรื่องง่ายเกินไป.

เอาละ, เป็นที่ยุติกันเสียที่ว่าเมื่อพูดว่า ก ข ก กา, A B C D นี่มันไม่ใช่เรื่องง่าย ; แต่มันเป็นเรื่องรากฐาน แล้วกว้างขวางไม่มีที่สิ้นสุด. จะเรียนให้จบมหาวิทยาลัยชั้นไหนสักก็ชั้น มันก็ไม่พ้นตัว ก ตัว ข ตัว ค ตัว ง อยู่แน่แหละ ; ต้องมีพยัญชนะ มีสระอะไรเหล่านี้ เป็นรากฐานของการใช้หนังสือ เรียนหนังสือ. ข้อนี้เป็นอย่างไร การศึกษาพุทธศาสนาก็ต้องใช้ ก ข ก กา คือ เรื่องธาตุทั้งปวง เป็นเสมือนกับว่า ก ข ก กา อย่างนั้น. **พอรู้ธาตุทั้งสองฝ่าย** คือฝ่ายสังขตะและฝ่ายอสังขตะ ก็เป็นอันว่า**รู้หมด** คือ**รู้ว่าไม่มีอัตตา แต่เป็นอนัตตา**, เป็นเหตุให้จิตหลุดพ้น ไม่ยึดถือสิ่งใด ว่าเป็นตัวตนหรือของตน มันก็ดับทุกขได้ ก็นิพพาน.

ขอวิงวอนให้ท่านทั้งหลายทุกคน สนใจเรื่องธาตุ ในฐานะที่เป็น ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา หรือจะเรียกว่าของปรมาตมธรรม ในพุทธศาสนาก็สุดแท้, แล้วแต่จะชอบ. บางคนก็ชอบชื่อเสียงที่โก้ ๆ เก๋ ๆ ก็ว่ากันไป ; แต่ว่ากันโดยตรง ๆ แล้วก็ไม่ต้องก็ได้. เมื่อมันเป็นตัวพุทธศาสนาแล้วก็ไม่มีเล็ก ไม่มี

ตื่น ไม่ง่าย, แล้วต้องเรียนให้รู้ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ; ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา อย่างนี้.

นี่วันนี้ก็พูดให้เห็นกันเสียที่ว่า ก ข ก กา นี้ หมายความว่าอย่างไร. ที่นี้ก็พูดให้เห็นพอเป็นเค้า ๆ ต่อกันอีกสักหน่อยว่า ธาตุทั้งหลายนี้มันตั้งอยู่ในฐานะ เป็น ก ข ก กา อย่างไร.

ศึกษาคุณสมบัติของธาตุ.

ขอให้ทุกคนสนใจคำ ๆ เดียวนี้กันเสียก่อนว่า มันหมายความว่าอะไร ? คือคำว่า ธาตุ เขียนเป็นภาษาบาลี อ่านเป็น ๒ พยางค์ว่า ธา - ตุ ธ ฐง สระ อา ต เต่า สระ อุ อ่านว่า ธา - ตุ ๒ พยางค์; แต่พอมมาเป็นภาษาไทยเขาไปรวมกันเสียเป็นตัวสะกด อ่านว่า ธาตุ เฉย ๆ. เราใช้ภาษาไทย เราก็ใช้คำว่าธาตุ จึงถามว่า คำว่า ธาตุนี้หมายถึงอะไร ?

ถ้าจะเอาตามตัวภาษาแล้วมันยุ่งยากมาก, ทางพยัญชนะก็ยุ่งยากมาก, แปลว่าสิ่งที่ทรงตัวเองอยู่ได้ โดยเหตุปัจจัย หรือด้วยตัวมันเองโดยไม่ต้องมีเหตุปัจจัย มันยุ่งยากมาก. ฉะนั้นถือเอาตามความหมายทั่ว ๆ ไปในภาษาอื่น ๆ ด้วยก็ได้ว่า, คำว่าธาตุ หมายความว่า ส่วนประกอบ; ส่วน ที่เราไม่จำเป็นจะต้องแบ่งแยกออกไปอีกแล้ว. คือส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. ส่วนประกอบส่วนที่เราไม่ควรจะแบ่งแยกออกไปอีกแล้ว, ยุติกันเท่านั้นที่

ที่นั่นเรียกว่าธาตุ. แม้คำว่า *element* ในภาษาอังกฤษ เขาก็ให้คำแปลอย่างนี้เหมือนกัน; ส่วนประกอบส่วนสุดท้าย ซึ่งจะไม่แบ่งแยกกันอีก, ยุติอย่างนี้แหละดี, มันง่ายดี. **ขึ้นชื่อว่าธาตุแล้วก็แปลว่า ส่วนประกอบส่วนหนึ่ง ๆ** ซึ่งจะประกอบกันเข้าหลาย ๆ ส่วนเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั่นคือสิ่งที่เรียกว่าธาตุ; เมื่อเรียกว่าธาตุแล้ว ก็จะไม่พยายามแบ่งออกไปอีกแล้ว.

ที่นี้ก็ดูว่ามันมีอะไรบ้าง ? เหมือนอย่างเมื่อตะกี้นี้ พระผู้สอนสาธยายนี้ก็ได้สวดว่า บุรุษนี้ประกอบไปด้วยธาตุหก. **พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนเรานี้ประกอบไปด้วยธาตุ ๖** คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ. **ธาตุทั้ง ๖ นี้ ไม่จำเป็นจะต้องแบ่งแยกอีกก็ได้ หรือมันไม่ควรจะแบ่งแยกได้** ด้วย เช่นว่า :-

ธาตุดิน หมายถึง **คุณสมบัติที่มีลักษณะ เป็นของแข็ง กินเนื้อที่** ; จะแยกเป็น ผม ขน หน้ง นั้น มันไม่เป็นประมาณ มันมากมาย มันไม่สิ้นสุดได้. แต่ทุกอย่างมันเหมือนกันตรงที่ว่า ในสิ่งเหล่านั้นมันมีของแข็ง มีความเป็นของแข็งที่กินเนื้อที่.

ธาตุน้ำ สำหรับธาตุน้ำนี้ ก็คือธาตุที่ว่ามันเกาะกุมกันเข้า ด้วยความเหลวของมัน **เปลี่ยนรูปเปลี่ยนร่างไปได้** ; แต่ก็ไม่ละจากกัน คุณสมบัติแห่งการคุมตัวเกาะตัวกันอยู่ นี้เรียกว่าธาตุน้ำ ; จะดูที่น้ำเลือด น้ำหนอง น้ำอะไรในตัวคนนี้ได้.

ที่นี้ **ธาตุไฟ** นั้น คือความร้อนและอุณหภูมิ **คุณสมบัติที่เป็นความร้อน** และเผาไหม้สิ่งอื่นได้ นี้ก็เรียกว่าธาตุไฟ.

ที่นี้ **ธาตุลม** นั้น คุณสมบัติที่ **ระเหยได้** นี้สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง.

ฉะนั้น ดิน น้ำ ลม ไฟ ๔ ธาตุนี้เป็นเรื่องวัตถุ มีอยู่ในวัตถุทั้งหลาย : ในเนื้อก็มี ดิน น้ำ ลม ไฟ, ในเลือดก็มี ดิน น้ำ ลม ไฟ, มันจะพูดซึ่งระบุไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้; จึงต้องพูดว่า หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นของแข็ง ก็นั่นเองที่ คุณสมบัติอันนี้เรียกว่าธาตุดิน, คุณสมบัติที่อ่อนเหลวแต่เกาะตัวอยู่เสมอ คุณสมบัตินี้เรียกว่าธาตุน้ำ, คุณสมบัติที่ทำให้มีความร้อน และเผาผลาญสิ่งอื่นได้ คุณสมบัตินี้ก็เรียกว่าธาตุไฟ, ส่วนที่ระเหยขยายตัวลอยไปได้ นี้ก็เรียกว่าธาตุลม.

ที่นี้ธาตุถัดไปเรียกว่า **อากาธาตุ** คือความว่างหรือที่ว่าง หรือส่วนที่เป็นที่ว่าง หรือคุณสมบัติแห่งความว่าง ซึ่งเป็นเหตุให้สิ่งอื่นเข้าไปตั้งอยู่ได้. ถ้าไม่มีธาตุนี้ ธาตุทั้งหลายก็ไม่มีที่ตั้งเหมือนกัน; ธาตุทั้งหลายอื่นนั้น มันตั้งอยู่บนธาตุนั่น.

นี้ธาตุสุดท้ายคือ**วิญญาณธาตุ** นี้แยกออกไปต่างหาก เป็นนามธรรม เป็นนามธาตุ คือ**ธาตุที่เป็นความรู้สึก** ที่ทำความรู้สึกให้เกิดขึ้นได้. วิญญาณ - ธาตุก็ต้องอาศัยอยู่ที่ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม อากาธาตุ; หมายความว่า ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ นี้ มันจะต้องปรุงกันขึ้นเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้น, แล้วก็เป็นที่อาศัยของการเกิดความรู้สึกที่เป็นวิญญาณธาตุ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อันแรกที่สุดว่า **บุรุษนี้ คนเรานี้ประกอบด้วยธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ**. วิญญาณนั้นเป็นฝ่ายนาม ; ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นฝ่ายรูป. อากาศธาตุนี้ไม่ควรจะเรียกว่ารูปหรือนาม ; แต่เขามักจะรวมกันไว้เป็นฝ่ายนาม เพราะหมายถึงเอาความว่างไม่มีอะไร.

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ; ที่เป็นวัตถุนี้มันประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นตา เป็นผม ขน ฟัน หนัง, ที่นิยมเรียกว่าอาการ ๓๒ อย่างนี้ กระทั่งเป็นเลือด เป็นหนอง เป็นน้ำมูก น้ำลายอะไร ที่ประกอบกันเป็นร่างกายเรา. แล้ว**เตโชธาตุ** คือ **ธาตุไฟ** ก็ประกอบเข้าเป็นอุณหภูมิในร่างกาย ซึ่งจะต้องมีอยู่เท่านั้นเท่านั้น ร่างกายนี้จึงจะดำรงอยู่ได้ ไม่เนาไปเป็นต้น. **ธาตูลม** ก็คืออาการที่ขยายตัวจนระเหย ถ่ายเทได้ มันจึงทำให้ชีวิตอยู่ได้. เป็นธาตุแห่งความเปลี่ยนแปลง ; ฉะนั้น เราจึงมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เลือด เนื้อ กระดูก อะไรต่าง ๆ ครบที่ประกอบกันอยู่เป็นร่างกายนี้.

จากธาตุ ๖ ยังประกอบเป็นธาตุอื่นได้อีก.

ที่นี้ยังมี**ธาตุที่จะอาศัยร่างกายนี้**, ธาตุสำหรับการเห็น ก็เรียกว่า **จักขุธาตุ** ; ถ้าไม่มีจักขุธาตุ ลูกตาไม่อาจจะเห็นได้ หรือถ้าไม่มีจักขุธาตุ ลูกตามันก็ไม่ต้องมี. ดิน น้ำ ไฟ ลม **มันสร้างก่อนลูกตาขึ้นมาได้** กระทั่งสร้างเส้นประสาทตาขึ้นมาได้ ; แต่มันสำเร็จด้วยธาตุอีกธาตุหนึ่ง ที่เรียกว่าจักขุธาตุที่จะอาศัยเส้นประสาทที่ตา, แล้วทำหน้าที่ของมัน คุณสมบัตินี้เรียกว่า **จักขุธาตุ**. แล้วมีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ได้ยินเสียงได้ ที่จะอยู่ที่ประสาทหู ซึ่งดิน น้ำ ลม

ไฟ ประกอบกันขึ้นเป็นก้อนหู เป็นอวัยวะหู แล้วก็มีประสาทสำหรับหู, แล้วเราก็มี**โสตธาตุ** ธาตุทางหู; ยังมี**ฆานธาตุ** ธาตุจมูก ธาตุทำหน้าที่ทาง**จมูก**, **ชีวหาธาตุ** ธาตุทำหน้าที่ที่**ลิ้น**, มี**กายธาตุ**ที่ทำหน้าที่ตามผิวกายทั่วไป แล้วก็มี**มโนธาตุ** ที่จะทำความรู้สึกที่ใจ. มันเลยเกิดธาตุอีก ๖ ธาตุขึ้นมา เรียกว่า ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ซึ่งถ้า**เรียกเป็นบาลี** ก็ว่า **จักขุธาตุ โสตธาตุ ฆานธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ**; นี่ก็เป็นสักว่าธาตุอยู่ก่อน แล้วก็อาศัยอยู่ที่อวัยวะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนที่ยังเป็น ๆ นี้ มันยังเป็นธาตุอยู่ก่อน.

ที่นี้ธาตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น**สักว่าธาตุ**อย่างนี้ **ยังไม่มีเรื่องต้องได้ธาตุข้างนอกที่คู่กัน** คือว่ารูปธาตุ สัทธาธาตุ คันธธาตุ รสธาตุ โผฏฐัพพะธาตุ ธัมมธาตุ; ข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ .ข้างนอกอีก ๖ ธาตุ มันจับคู่กันเมื่อไร, มาได้คู่กันเมื่อไร มันก็จะเกิดเป็นของอันใหม่ขึ้นมา คือไม่เป็นสักว่าธาตุตาเฉย ๆ แล้ว. มัน**เป็นอวัยวะสำหรับเห็นแล้ว** ก็เรียกว่า**อายตนะ** .

ที่เคยเรียกว่า**จักขุธาตุ** มันก็เปลี่ยนเป็น**จักขุอายตนะ**, ที่เคยเป็นเพียง**โสตธาตุ** ก็กลายเป็น**โสตอายตนะ** , ที่เคยเรียกว่า**ฆานธาตุ** ก็เป็น**ฆานายตนะ** , ที่เรียกว่า**ชีวหาธาตุ** ก็กลายเป็น**ชีวหายตนะ** ; หมายถึงเมื่อมันทำหน้าที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัสทางผิวหนังได้คิดทางใจ. หมายความว่าเมื่อธาตุทั้งข้างนอกข้างในจับคู่กัน เราก็ได้สิ่งที่เรียกว่า **อายตนะข้างใน และอายตนะข้างนอก**ขึ้นมา. อายตนะข้างใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ , อายตนะข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ. แต่เปลี่ยนชื่อ

ว่าอายตนะ เมื่อตะก็เรียกว่าธาตุเท่านั้น ; ฉะนั้น ธาตุ ๖ มันก็ กลายเป็นอายตนะ ๖ ในเมื่อได้โอกาสอันสมควร คือ ได้ทำหน้าที่.

นี่ลองคิดว่าเป็นรากฐานอย่างไร, มันเป็น ก ข ก กา อย่างไร. ดิน น้ำ ลม ไฟ ทำให้เกิด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ขึ้นมาอย่างนี้, แล้วทำให้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ข้างนอกมีความหมายขึ้นมา. เมื่ออายตนะข้างนอก กับ อายตนะข้างใน กระแทกกันแล้ว วิญญาณธาตุก็ได้โอกาส ; เช่นว่าตากระทบรูปก็เกิด จักขุวิญญาณ, หูกระทบเสียงก็เกิด โสตวิญญาณ, กลิ่นกระทบจมูกก็เรียกว่า ฆานวิญญาณ, ลิ้นกระทบรสก็เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ, ผิวนั่งสัมผัสโผฏฐัพพะ ข้างนอกก็เรียกว่า กายวิญญาณ, ใจได้สัมผัสความรู้สึกทางใจก็เรียกว่า มโนวิญญาณ . นี่วิญญาณธาตุซึ่งนอกอยู่เฉย ๆ ก็กลายเป็นวิญญาณขึ้นมา ซึ่งจะเรียกว่าอย่างไรไปแล้ว ; จะไม่เรียกว่าวิญญาณธาตุเฉย ๆ แล้ว, จะเรียกว่าวิญญาณบ้าง, จะเรียก วิญญาณชั้นบ้าง หรืออะไรต่อไป เปลี่ยนรูปไปเป็นอย่างอื่นแล้ว.

ธาตุปรากฏและปรุปรุเรื่อย ทำให้เกิดทุกข์.

ที่แรก พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บุรุษนี้ประกอบด้วยธาตุ ๖ นะ ; เดี่ยวนี้มันไม่ใช่ลำพัง ๖ มันมีอะไรอีกมากเข้ามารวมกันเข้า ยักย้ายถ่ายเทไป. เช่น ธาตุตา ธาตุหู เป็นต้น, ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น เป็นต้น, แล้วมันยังมีอีกหลาย ๆ อย่างหลาย ๆ หมวด ซึ่งเราจะพูดกันในวันแรกหมดนี้ไม่ได้ เวลามันไม่พอ แล้วคนฟังก็เฟือหมด จึงพูดแต่ให้เพียงมองเห็นเป็นแนวเป็นเค้าไปว่า ธาตุ นี้มัน

คือสิ่งสุดท้าย ที่เราจะไม่แบ่งแยกอีกแล้ว แล้วมันจะประกอบกันเข้าเป็นนั่น เป็นนี่ เป็นโน่น เรื่อยขึ้นมา.

ยกตัวอย่างธาตุคู่แรก ธาตุตากับธาตुरुูปได้อาศัยกันเมื่อไร ก็เกิดเป็นอายตนะทางตากับอายตนะทางรูปขึ้นมา คือตาอาศัยรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ. วิญญาณธาตุเกิดขึ้น ทำหน้าที่ มันจะมีเรื่อง, แปลว่าธาตุทั้งหลายไม่ได้อยู่อย่างเดิมแล้ว ลุกขึ้นมาทำหน้าที่แล้ว ; อย่างเดียวกับข้อความที่พระสงฆ์สวดเมื่อตะกี้นี้ ในบทสวดนั้นว่า การเกิดขึ้นแห่งธาตุ การปรากฏขึ้นแห่งธาตุ การอะไรขึ้นแห่งธาตุ นั่นแหละ คือการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์. ที่นี้การดับไปแห่งธาตุ การไม่ตั้งอยู่แห่งธาตุนั่นแหละ คือการดับไปแห่งทุกข์. ฉะนั้นเมื่อใดธาตุลุกขึ้นมาปรุงเป็นอายตนะ เป็นขันธ เป็นอุปาทานขันธเป็นทุกข์, ก็เป็นทุกข์เท่านั้น.

ที่นี้ธาตุไม่ปรากฏด้วยเหตุใดก็ตาม, เพราะมันยังไม่ปรากฏ. เพราะไม่มีเหตุปัจจัยก็ตาม หรือว่าเพราะผู้นั้นมีปัญญา มีวิชา มีญาณอันสูงสุด, ไม่ปล่อยให้ธาตุนี้หลอก ให้เป็นตัวเป็นตน, เห็นเป็นสักว่าธาตุเท่านั้น ไม่ให้มันลุกขึ้นมาเป็นตัวเป็นตนได้; อย่างนี้ก็เรียกว่า ความดับไปแห่งธาตุเหมือนกัน, ความไม่ปรากฏขึ้นแห่งธาตุเหมือนกัน เพราะว่าเขามีปัญญาที่จะควบคุมธาตุนั้นไว้ให้เป็นแต่สักว่าธาตุ อย่างมาหลอกมาหลอนให้เป็นตัวตนขึ้นมา. ความดับไปแห่งธาตุ ก็คือความดับไปแห่งทุกข์, ความไม่ปรากฏแห่งธาตุก็คือความไม่ปรากฏแห่งทุกข์. นี้ความปรากฏแห่งธาตุก็คือความปรากฏแห่งทุกข์.

ความปรุ่แห่งธาตุเป็นการปรุ่ให้เกิดทุกข์.

ความเกิดขึ้นปรุ่แต่งขึ้นมาจากธาตุ ก็คือความปรุ่แต่งขึ้นแห่งทุกข์. นี้มันเป็นรากฐาน, มันเป็นพื้นฐานชั้น ก ข ก กา ที่เราจะต้องมองให้เห็น, ไม่อย่างนั้นเราจะมองไม่เห็นว่าเป็นความทุกข์นี้มันเกิดขึ้นมาจากอะไร. เราจะมองไม่เห็นว่าเป็นความทุกข์นี้มันตั้งรากฐานอยู่บนอะไร; ก็แปลว่าเราไม่รู้ ก ข ก กา แม้ว่าเราจะอ่านหนังสือได้ ตามวิธีอีกวิธีหนึ่ง, คือว่าอ่านหนังสือกันเลย ไม่ต้องเรียน ก ข ก กา อย่างนี้ มันก็เรียกว่าไม่รู้ดี ไม่รู้จริง มันรู้อย่างขอไปที มันรู้กันจริง ๆ ไม่ได้.

อาตมาก็ไม่ได้ยืนยันว่า เราต้องเรียน ก ข ก กา ก่อน จึงจะเรียนหนังสือได้นะ ; เพราะว่าคนเขาไม่เรียน ก ข ก กา เขาอ่านหนังสือได้ก็มี แต่มันผู้คนที่เรียน ก ข ก กา ไม่ได้. นี้ถ้าเราเรียนรู้เรื่องธาตุ ที่จะปรุ่กันเป็นอายตนะ แล้วจะปรุ่เป็นขันธ เป็นอุปาทานขันธ แล้วเป็นทุกข์ แล้วจะดับทุกข์นี้ได้อย่างไร มันรู้ชัดเจนว่า ก็เรียกว่ามันรู้ว่าเป็นหลักวิชา เป็นเทคนิค เป็นอะไรกว่า, มันทำให้สำเร็จประโยชน์ได้ง่ายกว่า. ฉะนั้น **ขอให้สนใจเรื่องธาตุ.**

ธาตุตากับธาตุรูปอาศัยกัน ก็เกิดวิญญาณธาตุ ที่ลุกขึ้นมาทำหน้าที่การเห็นทางตา เรียกกจักขุวิญญาณ ที่นี้มันก็เกิดเวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขาร-ธาตุ วิญญาณธาตุอะไรเต็มที่เกิดขึ้นมา ที่เรียกว่าขันธ.

ที่จริงมันก็มีอยู่แล้ว เพราะว่า **พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า ธาตุห้า** อีกอย่างหนึ่งก็คือ **รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณธาตุ ;** นี้ก็

แปลว่าธาตุส่วนหนึ่ง ซึ่งมันจะปรุงแต่งขึ้นมาเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ นั่นเอง. เช่นเดียวกับว่าจักขุอายตนะ นี่มันปรุงขึ้นมาจากจักขุธาตุ; ฉะนั้นขันธ์ทั้งหลายมันก็ปรุงมาจากธาตุ ที่มีชื่อตามชื่อนั้น ๆ, รูปขันธ์ก็มาจากรูปธาตุ, เวทนาขันธ์ก็มาจากเวทนาธาตุ สัญญาขันธ์ก็มาจากสัญญาธาตุ, สังขารขันธ์ก็มาจากสังขารธาตุ, วิญญาณขันธ์ก็มาจากวิญญาณธาตุ อย่างนี้.

แต่ว่าที่พูดกันอยู่ตามธรรมดา ไม่เรียกให้เต็มทีอย่างนี้ ไปเรียกสั้น ๆ ล้วน ๆ ว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เสีย เลยไม่แสดงถึงข้อที่ว่า **มัน** เป็นทั้งธาตุ, และกลายมาเป็นขันธ์อย่างไร; เพราะถ้ามันไม่มีธาตุแห่งความเป็นอย่างนี้มาก่อนแล้ว มันจะเกิดขึ้นไม่ได้, เช่น จะมีรูปขันธ์ขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีรูปธาตุ, อย่างนี้เป็นต้น, หรือจะเกิดการเห็นทางตาไม่ได้ ถ้าไม่มีธาตุตา ธาตุสำหรับดวงตา. มันมีธาตุสำหรับตา มันจึงเกิดการเห็นทางตา; ทำตาให้เป็นอายตนะขึ้นมา, มีการเห็นทางตา เกิดวิญญาณทางตา เกิดผัสสะ ทางตา เกิดเวทนาทางตา เกิดสัญญาโดยอาศัยการเห็นทางตา และเกิดสังขารคิดนึกไปตามนั้น ก็เรียกว่าสังขารขันธ์.

ธาตุเดิมปรุงเป็นธาตุใหม่กระทั่งดับ.

ที่นี้พอมาถึงตอนนี้ ก็ยังต้องนึกต่อไปถึงว่า ยังมีธาตุที่แสดงไว้โดยหมวดอื่นว่า **สุขธาตุ** - ธาตุที่ทำให้ความรู้สึกเป็นสุข, **ทุกขธาตุ** - ธาตุที่ทำให้

รู้สึกเป็นทุกข์, โสมนัสสธาตุ - ธาตุที่ทำให้ความรู้สึกเป็นโสมนัส, โทมนัสสธาตุ - ธาตุที่ทำให้ความรู้สึกเป็นโทมนัส, แล้วก็มีอุเบกขาธาตุ - ธาตุที่ไม่รู้สึกสุขหรือทุกข์, โทมนัสหรือโสมนัส. ฉะนั้นในกรณีที่เกิดเวทนาขึ้นมา เพราะเวทนาธาตุได้เปลี่ยนเป็นเวทนาขั้นแล้ว, มันก็ยังมีเวทนานั้นจะได้อาศัยสุขธาตุ ประกอบหรือทุกข์ธาตุประกอบ หรือโสมนัส โทมนัสหรืออุเบกขาประกอบ; ดังนั้นเวทนาจึงมี สุขเวทนา ทุกขเวทนา โสมนัสเวทนา โทมนัสสเวทนา อุเบกขาเวทนา อะไรก็ตาม แล้วแต่จะเรียก.

ที่นี้ถ้ามันปรุงเป็นความคิดนึกขึ้นมา เป็นสังขารขั้นขึ้นมา มันก็ยังมีธาตุหมวดอื่น ที่เรียก กุศลธาตุ อกุศลธาตุ อัပ္พยากตธาตุ ความคิดนั้นจึงมีรูปร่างเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เป็นอัပ္พยากตบ้าง หรือถ้าต่ำลงไปกว่านั้น มันก็ยังมีธาตุหมวดอื่น เช่น กามธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นกาม, รูปธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นรูปบริสุทธิ ไม่เกี่ยวกับกาม, อรูปธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่เกี่ยวกับรูป คือไม่มีรูป ไม่สนใจกับรูป.

ฉะนั้น เวทนา ก็ดี สัญญา ก็ดี กระทั่งสังขารก็ดี ในบางกรณีมันโน้มไปในทางกามารมณ์ คือเรื่องเพศ; ในบางกรณีมันไม่โน้มไปเพื่อกามารมณ์ มันเป็นรูปบริสุทธิ หรือว่าสูงไปกว่านั้นก็เป็นอรูป. นี้เพราะว่ามันมีธาตุเหล่านี้ อยู่; ถ้าได้อาศัยกามธาตุ ความรู้สึกนึกคิดก็เป็นเรื่องกามารมณ์ไป, ถ้าได้อาศัยรูปธาตุ มันก็ไม่เกี่ยวกับกาม ไปเป็นเรื่องของรูปธรรมล้วน ๆ เป็นเรื่องของผู้ที่มีจิตใจสูงไปขณะหนึ่งอย่างน้อย ไม่เกี่ยวกับกาม ไปสนใจอยู่กับเรื่องที่เป็นรูปที่บริสุทธิ กระทั่งเป็นนามธรรมบริสุทธิ.

นี่จะเห็นได้ว่า มันยังมีธาตุอีกมาก ที่เราไม่เคยสนใจ เพราะว่าเราไม่สนใจ ก ข ก กา แล้วเราก็ไม่แจกเป็น กะ กากิ กี้ กี่ กือ กู กู, ขะ ขา ขิ ขี ขื่อ ขุ ขู กระทั่งไม่ใส่วรรณยุกต์ เอก โท ตรี มันก็เลยไม่ได้แจกอะไรออกไป. แต่ถ้าเราไม่รู้ครบถ้วน เราก็สามารถจะแจกออกไปจนครบได้ ในบรรดารูปธรรมและนามธรรมก็เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป. ในวันหนึ่ง ๆ ในความเป็นสัตว์ เป็นคนเป็นอะไรที่เราสมมติเรียกกัน ในวันหนึ่ง ๆ นี้ มันมากมายเหลือเกิน, ยักย้ายถ่ายเท ปรงขึ้นมาด้วยธาตุอันนั้น แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยอำนาจของธาตุอันอื่น, แล้วก็ไปเป็นธาตุอันอื่น, แล้วก็ไปอายตนะขึ้นมา, แล้วก็ไปขันธขึ้นมา แล้วก็ไปมีเลสยึดถือ, เป็นอุปาทานขึ้นมา จนกระทั่งเป็นทุกข์, จนกระทั่งเื่อม ไม่อยากจะเป็นทุกข์จึงปฏิบัติธรรมะเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน. **ธาตุสุดท้ายคือนิพพานธาตุ** เป็นที่ดับของความทุกข์ ซึ่งบางทีก็เรียกว่า**นิโรธธาตุ**, ถ้าเรียกกว้างกว่านั้นก็เรียกว่า**อสังขตธาตุ** เหมือนที่กล่าวมาแล้ว; มันดับเหตุดับปัจจัย ดับอำนาจของเหตุปัจจัยไม่ให้ปรงแต่ง.

นี่ตั้งแต่ต้นจนปลาย ไม่มีอะไรนอกจากธาตุ บรรดาธาตุทั้งหลายที่มันปรงแต่ง เปลี่ยนแปลง วุ่นวาย เป็นทุกข์นี้ มันก็ไปจบลงด้วยนิโรธธาตุ ธาตุเป็นที่ดับ; เป็นที่ดับแห่งกาม, เป็นที่ดับแห่งรูป, เป็นที่ดับแห่งอรุรูป, ก็เลยเรียกชื่อใหม่ว่า **นิพพานธาตุ - ธาตุเป็นที่ดับเย็นสนิท**. ถ้าดับไม่มีไออุ่นเหลือเลยก็เรียกว่า **อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ**, ถ้ามีไออุ่นเหลืออยู่บ้างก็เรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ**. แต่โดยเหตุที่ธาตุนี้ไม่มีเหตุปัจจัยปรงแต่ง จึงเรียกว่า **อสังขตธาตุ**. ฉะนั้น **อสังขตธาตุ** นี้ก็ดี และ**สังขตธาตุ** ทั้งหลายที่แสนจะมากมายก็ดี เป็นสักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ ไม่มีอะไรเป็นตัวตน.

นี่เรารู้หนังสือ เดียวนี้เราเรียนหนังสือรู้ รู้แล้วว่าไม่มีตัวตน; รู้หนังสือของพระพุทธเจ้า ก็คือรู้ว่าไม่มีตัวตน, กิเลสเกิดไม่ได้ ความทุกข์เกิดไม่ได้, กรรมเกิดไม่ได้ กรรมเก่าก็สิ้นไป กรรมใหม่ก็เกิดไม่ได้; เรื่องมันก็จบ ปราภาณุอยู่เป็น **สูญญตธาตุ** หรือ **สูญญธาตุ** คือ **ธาตุว่าง** ซึ่งเป็นว่างในทางสูงสุด. โดยเค้าโครงมันก็มีเท่านั้นสำหรับ ก ข ก กา เรื่องธาตุ ก็อุตส่าห์เรียนกันไป.

นี่อาตมาอยากจะขอให้ทุกคน**สนใจเรื่องธาตุ**; ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นเรื่องง่าย; แต่ในฐานะที่เป็น**เรื่องรากฐาน**พื้นฐานสำหรับทุกเรื่อง ของทั้งหมดทุกเรื่องในพระพุทธศาสนา. **ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุ** นับตั้งแต่ชีพุนที่ไม่มีราคาสักอณูหนึ่ง แทบจะมองด้วยตาไม่เห็น ขึ้นมาเป็นดิน เป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นสัตว์ เป็นสากลจักรวาลอะไรก็ตาม มันก็สักแต่ว่าธาตุ. **นี่ในทางนามธรรม** วิญญาณก็ดี ผัสสะก็ดี เวทนามก็ดี สุขทุกข์ก็ดี ชีวิตก็ดี อะไรก็ดี มันก็เป็น**สักว่าธาตุ**. ความเกิดขึ้นก็สักว่าธาตุ, ความตั้งอยู่ก็สักว่าธาตุ, ความดับไปก็สักว่าธาตุ, มันแปลกจากที่มนุษย์พวกอื่นเขาเรียกกัน มนุษย์พวกอื่นเขาเรียกกันแต่พวกวัตถุธาตุเท่านั้น; เขาไม่รู้จักสิ่งอันมองไม่เห็นตัวเหล่านี้.

ฉะนั้นอย่าเอาไปปนกับคำว่าธาตุ ที่ลูกเด็ก ๆ เรียนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียน. ธาตุอย่างนั้นมันเป็นวัตถุธาตุ แล้วมุ่งหมายไปอีกทางหนึ่ง คั่นคว้าไปอีกทางหนึ่ง เพื่อผลอันต่างกันไปไม่เหมือนกัน; แต่ถึงอย่างนั้นมันก็รวมอยู่ในคำว่ารูปธาตุ. ที่พวกฝรั่งเขาจะคั่นเก่งเท่าไร พบกันก็สิบธาตุ ก็ร้อยธาตุ มันก็รวมอยู่ในคำว่ารูปธาตุทั้งนั้น; ไม่มีคำว่าอรูปธาตุ ไม่มีคำแปลกออกไปว่าเป็นกาม - ธาตุ นิโรธธาตุ สังขตธาตุ อสังขตธาตุ เพราะเขาต้องการแต่รู้เรื่องทางวัตถุผลิวัตถุมาให้คนมันโง่มากขึ้น, ให้มันหลงในสิ่งที่เรียกว่าธาตุนี้มากขึ้น จนไม่รู้จัก

สร้างชา จนได้บรรพชาฟันแย้งซึ่งกันไม่มีที่สิ้นสุด; เพราะไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่าธาตุ
นั่นเอง, เพราะไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่าธาตุเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น มนุษย์จึงต้อง
เป็นทุกข์, จึงต้องเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์. ฉะนั้นขอให้รู้จักสิ่งแรกทีสุดของสิ่ง
ทั้งปวง คือสิ่งทีเรียกว่าธาตุ ในฐานะเป็น ก ข ก กา ในพุทธศาสนา.

นี่อาตมาเหนื่อย ไม่มีแรงจะพูดแล้ว ต้องยุติสำหรับวันนี้ ขอร้องให้
พระสงฆ์ในท่านั่งอยู่ที่นี่ท่านบรรยายเพิ่มเติมความรู้ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น หรือ
แปลกออกไปตามที่ท่านจะทำได้. ขอให้ตั้งใจฟังต่อไปอีกครึ่งหนึ่ง เพื่อไม่ให้บ่น
มันลืมน วันเสาร์นี้ไม่ให้มันลืมน ก็เลยต้องพูดกันไปตามมีตามได้ คนละนิดคนละ
หน่อย แล้วแต่ใครจะช่วยกัน. เอาละ, ก็ขอร้องให้ทุกองค์นี้พูด เรื่อง ก ข ก กา
แห่งพระพุทธศาสนา เท่าที่ข้าพเจ้ารู้จักต่อไป. เอ้า, ใครก่อนก็ได้ตามถนัด พูด
แต่ ก ข ก กา ในระดับ ก ข ก กา แห่งพระพุทธศาสนาคุณสัก ๓ เดือน ไม่ใช่ทุก ๗
วันครึ่งหนึ่ง.

.... ..

(ภิกษุรูปหนึ่งบรรยาย)

ท่านพุทธบริษัททั้งหลาย,

แรกได้ฟังท่านอาจารย์ ได้ชี้แนะซึ่งหลักเกณฑ์ เป็นลำดับ ๆ มาแล้ว
ทีนี้ก็ให้พระภิกษุทั้งหลาย แสดงความคิดเห็น หรือ ความรู้ในเรื่องธาตุ ก ข ก กา
กันต่อไป. อาตมาจะได้มาอธิบาย หรือว่าเอาความรู้ที่ได้เคยศึกษาในพระพุทธ -
ศาสนา เกี่ยวกับเรื่อง ก ข ก กา คือเรื่องนี้ มาบรรยายหรือแสดงความ ข้อคิด
เห็นตามสติปัญญา.

ที่นี้เรื่องธาตุก็ได้กล่าวมาแล้ว เรื่องธาตุ ๖ อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุตะกั่วที่ท่านอาจารย์ก็ได้ว่าแล้วอีกอย่างหนึ่ง ในอีกหมวดหนึ่งก็มี ๖ อีก ก็เรียกว่า ธาตุสุข ธาตุทุกข์ หรือ โสมนัส โทมนัส แล้วก็อุเบกขา อวิชชา.

ที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องปัญญาที่ว่าเรื่องสุข เรื่องทุกข์ สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำไมเราจึงมีความสุข ความทุกข์อยู่? ก็ปัญหาที่ว่า**ไม่รู้จักรว่า สุขว่าทุกข์นี้มันเป็นเพียงว่าธาตุเท่านั้น** จึงเข้าไปยึดถือ โดยความเป็นตัวเป็นตน. เพราะทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นชื่อว่าธาตุแล้ว มันก็ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตนแน่นอนได้ ที่แน่นอนก็คือ อสังขตธาตุเท่านั้น, ส่วนอื่นก็สังขต - ธาตุไม่แน่นอน.

ที่นี้เรื่องความสุข ความทุกข์ อุเบกขา อวิชชา อย่างนี้มันอาศัยสิ่งปรุ่ดต่างกันขึ้น เกิดขึ้นชั่วขณะ ชั่วเวลาเท่านั้น; แต่ด้วยอำนาจที่ว่า **เราไม่มีสติปัญญาพอ** หรือฝึกมาไม่ถึงที่สุด ก็เลยเข้าไปยึดถือเอา โดยสำคัญมันหมายว่าเป็นตัวเป็นตน ซึ่งลึมนึกไปว่า ที่จริงสิ่งเหล่านั้นคือ**สุข**. ที่แปลว่า**ทงง่าย**คือมัน**ต้องทงเหมือนกัน** ไม่ว่าสุขขึ้นไหน. สุขพวกกามารมณ์ก็ดี, สุขเรื่องของได้ฉาน ได้สมาบัติอะไรก็ตามใจ; นั่นก็อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ซึ่งชั่วขณะชั่วเวลา มันก็ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอะไร แต่ว่าคนไปสำคัญมันหมายเข้า นึกว่ามันเป็นของดีของดี ของอร่อยเลยก็เข้าไปติด ไปยึด เอาว่า เป็นเรา เป็นของเราเข้า โดยปราศจากสติปัญญา จึงไม่เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง; ซึ่งที่จริงเป็นลม ๆ แล้ง ๆ เท่านั้นมันไม่ได้ตั้งอยู่นาน หรือเดียวเดียวก็หายไป, เดียวเดียวก็หายไป. แต่ทำไมจึงมาฝังแน่นอยู่ ก็อาศัยอำนาจความเคยชินที่เราไม่เคยทำในใจว่า เป็นเพียง

สักว่าธาตุเท่านั้น, จึงยินดี ปรีดา อิ่มเอิบ พร่ำสรรเสริญ เพลิดเพลิน มัวหมกกันไปในสุขธาตุนั้น. ผลสุดท้าย ตัวเองก็มีความเสีย คือเสียทางสติปัญญา, ส่วนที่ได้มา ได้มาจริง; ส่วนจิตใจมันเสีย เพราะไปยินดียินร้าย เกิดไปห่วงไหวขึ้นมา, ทำให้เพิ่มกิเลสในตัว ทำให้ระคะ หรือรักในความสุขนั้นยิ่งขึ้น, เพิ่มขึ้นมาเรื่อย. ได้รับอะไรมาก็ดีใจทุกที ดีใจทุกที ไม่เคยพิจารณา, อ้อนี่สักว่าธาตุเท่านั้น เลยเพิ่มเข้ามาเรื่อย ตั้งแต่เด็กเล็กจนมาถึงปัจจุบัน จนถึงใหญ่ ถึงแก่ ถึงตาย ไปเลยก็มี.

แต่พระผู้มีพระภาค ทรงสอนให้เราที่มีปัญญา พิจารณาเห็นเพียงสักว่าธาตุเท่านั้น มันก็ไม่มีปัญหา ในการที่จะไปรักส่วนที่สุขธาตุนั้น หรือธาตุแห่งความสุขนั้น; เพราะมันเป็นเพียงอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นชั่วคราว ๆ เท่านั้นเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทน, ขึ้นชื่อว่าต้องทนแล้ว มันก็ทุกข์ทั้งนั้น มันตั้งอยู่ไม่ได้ ดังพุทธศาสนาบอกแล้วพูดถึงความดับทุกข์ ทั้งสุข ทั้งทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา หรือ อวิชชา ก็รวมอยู่ที่ทุกข์นั่นเอง; เพราะมันทนอยู่ไม่ได้ เพราะมันอาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่ง.

ที่นี้ว่าถึงตัวความทุกข์อีก สิ่งที่เราไปชอบออกชอบใจก็ด้วยการเข้าไปยึดถือไปแบกเอาไว้. ความทุกข์นี้ก็เพียงสักว่าธาตุเท่านั้นอีก. แต่ทำไมทำให้คนเราจึงร้องไห้ร้องให้ ตีอก นอนไม่หลับ กระวนกระวาย? ก็เพราะเหตุว่า **ไปยึดถือเข้า** อีกนั่นแหละเป็น**เรื่องสำคัญ** ถือว่ามันเป็นตัวเป็นตนเข้าอีก ถือว่าความรู้ ความระลึกได้ชั่วคราวจิตเท่านั้น ก็เรียกขณิกวาท ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นขณิกวาทชั่วคราวจิต. แต่เราไปเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ มัวหมกมันอีกในสุขนั้น ก็ไม่

พิจารณาเห็นสักที่ว่า มันเป็นสักแต่ว่าธาตุ, ก็เลยทำให้มีความกระวนกระวายใจ หรือ เตื่อตร้อนใจแบบในฝ่ายลบ.

ที่นี้ในฝ่ายลบนั่นทำให้จิตใจทนยาก **ทุกข์นั้นมันทนยาก**, หรือมองเห็น แล้วน่าเอือมระอา. ในส่วนที่น่าเอือมระอา นี้ เป็นเรื่องของสรรพสังขารทั้งปวง คือมันต้องเปลี่ยนแปลงไป; แต่ทุกข์อีกทีสำหรับคนเรานี้คือ เข้าไปสำคัญมัน หมายถึง ยึดเข้ามาเป็นเรื่องทรมานร่างกาย ทรมานจิตใจ ร่างกาย ทางจิต ทางใจ อีกทีหนึ่งในทุกข์นั้น. ที่จริงทุกข์เป็นเพียงสักว่าธาตุอีกเหมือนกัน ไม่ว่าจะทุกข์แบบไหน ก็ธาตุทั้งนั้น แต่เราไม่เคยทำในใจ, ไม่เคยทำในใจไว้เลย มันผลอสติ อยู่เรื่อย, ไม่ได้ตามคิดว่ามันสักว่าธาตุ สักว่าธาตุ ไม่ได้ท่องค่านี, และกับบางที เรื่องมันหายไปตั้งหลายวันแล้ว เป็นเดือน เป็นปี ก็ยังเก็บมาทุกข์ มาร้องไห้ ร้องให้ ก็เพราะนี่ว่ามันเป็นตัวเป็นตน.

ที่จริงมัน**เป็นเพียงสักว่าธาตุ** เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป หายไปตั้ง นานแล้ว ไม่น่าจะเอามาเป็นอารมณ์อีก เลยก็ทำให้เกิดความยึดถือในตัวธาตุนั้น เป็นตัวเป็นตนขึ้นมา, เลยลุกขึ้นมาทำหน้าที่เป็นตัวทุกข์เข้าอีก ซึ่งไม่น่าจะเป็น อย่างนั้น ; เพราะว่าไม่มีสติปัญญาที่ลึกซึ้งถูกต้อง ตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ว่าให้รู้สิ่งใด รู้ตามความเป็นจริง; ไม่ใช่รู้แต่เปลือกหรือ ตื้น ๆ, ถ้าหากว่ารู้ถึงความจริงอันนี้แล้ว ถึงว่าดับไปหมดทันที มันก็เรียกว่า มันก็ค่อยน้อยลง ๆ น้อยลง, นานเข้ามันก็หมดไปเอง ถ้าหากว่าท่องเป็นสักว่าธาตุ เป็นสักว่าธาตุ ไว้เรื่อย มันมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป อย่าง นั้นเอง; มันไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตน เข้าไปจับไปฉวย หรือมัดมันไว้ให้อยู่ใน

อำนาจตัวตนของเราได้; แม้แต่ตัวเรา ก็ทำอะไรไม่ได้ ก็หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ.

ถ้าหากว่ารู้จริงอย่างนี้ ส่วนฝ่ายทุกข์ ที่จะทรมานจิตใจของเรา มันก็จะไม่เกิดขึ้น ; เพราะเราเห็น **เป็นเพียงสักว่าธาตุเท่านั้น**. คนที่มาทำให้เราทุกข์ ให้เราทุกข์นี้ ไม่ใช่ว่าคนมาทำให้เรา ไม่ใช่คนอื่นมาทำให้เรา เราเองต่างหาก; คนส่วนมากมันไปโทษคนนั้น โทษคนนี้ โทษคนโน้น มันว่าเขามาทำให้เราเป็นทุกข์ เป็นร้อน อย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา. แต่ที่จริงเป็นทุกข์ที่เราเองต่างหาก เราไปรับ เราไปยึด เราไปมัด เราไปแบกเข้าเอง; และก็โดยส่วนมากก็ไม่ได้พิจารณาเห็นตรงนี้, ก็เลยไปโทษคนนั้น คนนี้ หาว่าเขามาทำให้เราเป็นทุกข์ ก็เลยดับทุกข์กันไม่พบ ไม่รู้ว่าดับที่ไหนกันแน่.

ดับทุกข์ ก็คือดับที่จิตที่ใจ, **ดับที่ความรู้สึกของเราเอง ให้รู้ว่าเป็นเพียงสักว่าธาตุเท่านั้น** มันก็หมดความหมาย; นี้ในส่วนของความทุกข์ ที่เกิดขึ้นมาจากเวทนาที่ว่าแล้ว. เรื่องโลมผัส โทมผัส ความสบายใจ ความทุกข์ใจ ความทรมานใจ นี้ก็เพียงชั่วขณะๆ อีก เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป ; มันก็ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตน, หรือบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนี้ๆ แม้สักวินาทีเดียวก็บังคับบัญชาไม่ได้ มันก็เกิดขึ้น -- ตั้งอยู่ - ดับไป เรื่องของมันเองอย่างนั้น. **เพราะมันเป็นเพียงสักว่าธาตุ** ดังที่ว่าแล้ว.

ส่วนอุเบกขาเฉยๆ ก็ธาตุอีกเหมือนกัน ก็เป็นธาตุอย่างหนึ่งเหมือนกัน, ก็ไม่ควรที่จะเข้าไปยึดถือเหมือนกัน. **อวิชชาธาตุ** ตัวนี้ก็เป็นสักว่าธาตุเหมือนกัน; เช่นว่าเรามีความทุกข์เพราะอวิชชา ตาเห็นรูป หูฟังเสียง

ธาตุนี้ทำหน้าที่ขึ้นมา เราไม่รู้ตามความเป็นจริงเลยเกิดทุกข์; ที่รู้อันนั้นก็ เป็น อวิชชา หรือว่าเป็นสักว่าธาตุเท่านั้นเอง.

ที่นี้เมื่อเราเพลินสติไปชั่วขณะนั้น ก็ไม่ต้องมานั่งเป็นทุกข์ ยึดถือจน ร้อนกร้อนใจขึ้นมา, ถือว่าเป็นบทเรียนเสีย ว่าเรายังปัญญาอ่อนๆ ที่หลังจะไม่ ให้เกิดอย่างนั้นอีก, คือมาคิดในทางที่ทำให้เกิดปัญญา. อย่าไปคิดในทางร้องไห้ หรือว่านั่งตรอมอก ตรอมใจ เป็นทุกข์ ตีอก ร้องไห้ พิโร รำพันเสีย ; เพราะถือว่ามันเป็นไปแล้ว มันผ่านไปไปแล้ว จะเก็บเอามาเป็นอารมณ์ ในทางที่ จะยึดถือไม่ได้, เพราะเรื่องที่ทำไปแล้วจะทำคืนไม่ได้ นอกจากว่าเราจะเปลี่ยน การปฏิบัติที่ถูกต้องใหม่เท่านั้นเอง. เช่น พุดไปแล้วคำหนึ่งนี้ จะเอาเรียกคืนมา พุดใหม่ คำนั้นนะ เอามาพุดใหม่ไม่ได้ มันผ่านไปไปแล้ว, นอกจากว่าเราทำเอาใหม่ เท่านั้นเอง.

ที่นี้ ความที่เราไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็ถือว่าเป็นเพียงสักว่าธาตุ เหมือนกัน ไปผิดพลาดอะไรเข้า; ถ้าหากว่าตอนนั้นเรายังไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็อย่ามาเป็นทุกข์ ไปเก็บเรื่องนั้นเป็นทุกข์. แต่ขอให้รู้ว่าเป็นสักว่าธาตุอย่างหนึ่ง แล้วก็มาแก้ไขกันใหม่, ที่หลังจะไม่ให้เกิดอย่างนั้นอีก ไม่ไปยึดถือไว้มันก็ไม่ ทุกข์. คนโบราณจึงว่า **ผิดก็เป็นครู ถูกก็เป็นครู** มันก็มาสอนให้ทั้งนั้น เพราะ ว่า **ธาตุนี้อสอนให้คนฉลาด**; ถ้าหากว่าคนไม่รู้ ครูก็คือธาตุ บอกแล้ว ทั้งดีทั้งชั่ว.

สรุปเรื่องดีเรื่องชั่วนั้นแหละ ที่คนเรายึดถือก็เรียก **สักว่าธาตุ** เพราะ ฉะนั้นธาตุนี้อแหละที่ว่าเป็นครู, อวิชชาธาตุก็เป็นครูของเรา มาสอนเรา ถ้าหากว่า

คนไม่มีอวิชชาธาตุแล้ว ทุกข์มันไม่มีแล้ว พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นไม่ได้, แล้วถ้าไม่มีชาติ ชรา มรณะ หรือทุกข์ พระพุทธเจ้าก็ไม่เกิดขึ้น; เพราะฉะนั้นครูที่ดีที่สุดคืออวิชชานี้, อวิชชาธาตุ หรือพวกอวิชชาทั้งหลาย ก็ร้อยอย่างก็ตามใจ; **ถ้ารู้ตามความเป็นจริงแล้ว ก็เรียกว่า เราได้ครูที่ดีที่สุด** ที่ประเสริฐที่สุด แล้วสอนเราทุกวัน ตลอดเวลา เรียกว่ายังมีความรู้สักอยู่.

หรือว่าได้รับผัสสะ กระแทกกันระหว่างภายนอก ภายใน คือตาภายใน ภายนอกคือรูปเป็นต้น มาสอนทุก ๆ เวลา, แล้วรักเราเสียด้วย ไม่ใช่เกลียด. ถ้าหากว่าเกลียดจริง เขาไม่มาให้เรารู้ เราก็ไม่รู้เรื่อง ถึงรู้ก็ไม่ได้อะไร; เพราะฉะนั้นเราต้องรู้เรื่องนี้ เรื่อง**อวิชชาธาตุก็เป็นเรื่องธาตุอย่างหนึ่ง** ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแก่เราในฐานะที่เราไปโง่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้า ก็ถือว่า อ้อ, **นี่เป็นเพียงสักว่าธาตุ** อย่าไปเสียอกเสียใจแล้วเก็บเอาความโง่อันนั้นมาศึกษา ที่หลังอย่าเป็นอย่างนั้นอีก ; ผลสุดท้ายมันก็ได้ประโยชน์

แต่ถ้าหากว่าเป็นทุกข์ ไปร้องไห้ร้องให้ ไปยึดถือเข้า นอนตีอก พิโร รำพัน; ผลสุดท้ายมันแย่ที่สุดไม่ได้เรื่องอะไร มันก็ไม่ได้ปัญญา มันยังเพิ่มความทุกข์ไป, เพิ่มเข้าไป ๆ มากขึ้น. เพราะฉะนั้นให้ถือว่า หมวดนี้ก็เรียกว่า **เรื่องของธาตุ**อีกเหมือนกัน. เรื่อง ๖ อย่างคือ สุขก็เป็นธาตุ ทุกข์ก็เป็นธาตุ โสมนัสความสบายใจก็เป็นธาตุ โทมนัสความทุกข์ใจก็เป็นธาตุ อุกเขมาคือความวางเฉย ปกติธรรมดา ๆ อยู่ก็เป็นธาตุ, หรืออวิชชาก็เป็นสักว่าธาตุ อีกเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นเวลาผิดพลาดขึ้นมาอย่างไรก็ถือว่าเป็นธาตุนั้นแหละ, แล้วก็เอาความรู้เรื่องธาตุนั้นมาแก้ไขเป็นบทเรียนต่อไป แล้วจะได้รู้ถึงความจริง แล้วจะไม่ไปยึดถือมั่นในส่วนที่ ๖ นี้.

เพราะคนเราไปยึดถือในส่วนทั้ง ๖ นี้ จึงไม่พ้นจากความทุกข์ ถ้าไม่ไปยึดถือถึงแม้ว่าทุกข์ขึ้นมาแล้ว ถ้าไม่ยึดถือ ความทุกข์นั้นก็สิ้นไป ; เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงว่า **ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ล่วงมาแล้ว ในอนาคต และทั้งปัจจุบัน มันก็หมดปัญหา**. เพราะฉะนั้นเวลาทำอะไรลงไปแล้ว ถึงแม้ว่าเราปราศจากสติปัญญาไปบ้าง แต่ว่าขอให้เก็บเอาสิ่งที่ผิดพลาดนั้นนะ มาศึกษา แล้วอย่าเป็นทุกข์, จะเป็นครูที่ดีต่อไป, แล้วอย่าทำผิดอีก. ผลสุดท้ายมันก็จะได้ครูที่ดี คือสิ่งที่เรียกว่า **ธาตุนี้** ช่วยสอนเราให้รู้ความจริง ทั้งดีทั้งชั่ว ได้เป็นประโยชน์คือ ไม่มีความทุกข์ต่อไป. เพราะฉะนั้นวันนี้ก็ได้มาชี้แจง หรือนำความรู้เท่าที่มีสติปัญญา ก็ได้พูดมาก็เห็นว่าพอสมควร จึงขอยุติลงไว้เพียงแค่นี้.

....

(พระภิกษุอีกรูปหนึ่งบรรยาย)

ญาติโยม และ ท่านพุทธบริษัท ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ปีนี้นึกว่า น่าเป็นปีที่พวกเราน่าจะคิดงนกัน; เพราะว่าท่านอาจารย์ท่านก็เคยปรารภมาว่า ก่อนที่ท่านจะสิ้นชีวิตท่านบอกกว่าท่านจะพูดเรื่อง ปฏิจจสมุปปบาท. ทีนี้ท่านก็ได้พูดมาหลายเรื่องแล้วจนเรื่องสุดท้ายก็คือเรื่อง ปฏิจจสมุปปบาท. แต่ว่าทำไมท่านจึงให้เราเรียน ก ข ก กา กันใหม่ มันน่าสงสัย?

ทีนี้เรื่องที่เอาความคิดเอาเองก็ได้ หรือว่าอาจจะตรงกับท่านบางท่านก็ได้ ; เพราะว่าพวกเรานี้ฟังกันมาแล้ว แต่ว่าพวกเรานี้ไม่สนใจ พวกเราอาจจะเป็นนักเรียนที่ดีดั่งก็ได้; เหมือนกับว่าครูสอนให้เราเขียน ก ข ก กา แต่ว่าเราก็ไม่เขียน

ตามครู, ครูบอกให้เขียนตัว ก ให้เขียนหัวก่อน เราก็ไปเขียนมาจากหาง, ให้เรียนตัวนี้ให้อ่านดังนี้ แต่ว่าเราก็อ่านไม่เหมือนท่าน; พอบอกว่าลองอ่านดูซีกก็อ่านผิดทุกที นี่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นปีนี้ท่านก็ตั้งต้นให้พวกเราใหม่. นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดเพราะพวกเราไม่สนใจนั่นเอง รวมทั้งตัวอาตมาด้วย จึงเป็นอันว่าท่านก็ให้เรียน ก ข ก กา กันใหม่.

ทีนี้ในเรื่อง ก ข ก กา ในปีนี้ ท่านให้เรียนเรื่องธาตุ, หรือว่าเรื่องอายตนะ เรื่องขันธ ทั้งหมดนี้ก็อยู่ในฐานะของธาตุ คือ ท่านให้เรารู้จักเรื่องธาตุว่า **ทั้งหมดในโลกนี้** ไม่ว่าจะอยู่ข้างนอกเรา หรือว่าอยู่ในตัวเรา อยู่ที่จิตใจของเรา มันก็เป็นธาตุทั้งนั้น มันไม่มีอะไรเป็นอย่างอื่นไปได้. ถ้าหากว่าเป็นธรรม มันก็เป็นธรรมทั้งนั้น สุกแล้วแต่ที่เราจะเพ่งเล็งลงไปในเรื่องนี้. ทีนี้เรื่องธาตุนี้เราเรียนเรื่องธาตุข้างนอก; เช่นอย่างในทางโลกเขาเรียนกัน เขาศึกษากัน จนถึงโลกพระจันทร์ โลกพระอังคาร ก็เรื่องธาตุทั้งนั้น. แต่เราเรียนเรื่องธาตุนี้ คือเราเรียนเรื่องธาตุภายนอก, แล้วก็เรียนเรื่องธาตุภายใน ที่เป็นรูปธาตุ ที่เป็นอรูปธาตุ แล้วก็เรียนเรื่องธาตุสำหรับดับ คืออย่าให้ไปยึดมั่นถือมั่นในเรื่องธาตุทั้งสองนั้น เรียกว่านิโรธธาตุ หรือนิพพานธาตุ.

ทีนี้เราต้องรู้จักธาตุ นี้คือเรื่องแรก; ถ้าหากว่าเราไม่รู้จักธาตุ เราก็ไม่รู้จักหน้าที่ ไม่รู้จักอายตนะ ก็ไม่รู้จักขันธ. เวลาธาตุไปทำหน้าที่ ก็เรียกว่าอายตนะ; พออายตนะทำหน้าที่ คือ ต่ออายตนะภายนอก อายตนะภายใน เสรีจเรียบร้อยแล้วก็**เป็นขันธ**ขึ้นมา เราก็ไม่รู้อีกว่า **ขันธนั้น**พอเราไปยึดถือเข้ามันก็เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นเมื่อเราไม่รู้จักธาตุ เราก็ไปยึดถือธาตุ เราไม่

รู้จักกายตนนะ เราก็ไปยึดถืออายตนนะ ไม่รู้จักขันธก็ไปยึดถือขันธ นี่เรื่องมันเป็น
อย่างนี้ จึงต้องเรียน ก ข ก กา กันใหม่.

เราต้องรู้จักธาตุว่าตัวเรานี้มันประกอบด้วยธาตุก็อย่าง แล้วเวลา
ธาตุมันทำหน้าที่ คือมีตัวเราขึ้นมาแล้ว; พอมีตัวเราขึ้นมาแล้ว มันก็มีตา
มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ; พอมีสิ่งเหล่านี้แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ทำหน้าที่
นี้ ธาตุมันกลายเป็นแล้ว คือธาตุตามันก็ไปเห็นรูป. ที่นี้พอเห็นรูป ก็เกิดจักขุ
วิญญาณ จักขุสัมผัส, เกิดเวทนาที่เป็นสุขบ้าง ที่เป็นทุกข์บ้าง ที่เป็นอทุกขมสุข
เวทนาบ้าง. ที่นี้เราไม่รู้ พอเราไม่รู้มันก็เกิดขันธขึ้นมาอีก; พอเกิดขันธ
ขึ้นมาก็เข้าไปยึดถืออีก นี่เรื่องมันก็เป็นทุกข์ นี่เรื่องมันก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าเรารู้จักว่าตัวเราก็ประกอบด้วยธาตุ จิตใจของเราก็ประกอบด้วยธาตุ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็คือธาตุ, สิ่งที่เราเห็นคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ธัมมารมณ์ก็คือธาตุ; มันเป็นสักแต่ว่าธาตุเท่านั้น, ไม่มีอะไรที่เป็นอย่างอื่น มันเป็น
เพียงสักแต่ว่าธาตุ, พอมันเป็นธาตุแล้วก็เป็นขันธเป็นขันธนั้นก็คือธาตุ
ชนิดหนึ่งเหมือนกัน.

ที่นี้เราต้องมีปัญญา : มีปัญญารู้จักธาตุ มีปัญญารู้จักกายตนนะ มี
ปัญญารู้จักขันธ ถ้าเรารู้จัก ๒ อย่างนี้แล้ว เราก็ต้องรู้จักว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร
มันดับได้อย่างไร และวิธีไหนที่จะทำให้มันดับ และไม่มีความทุกข์ ? ก็
เรื่องอริยมรรคมีองค์แปดนั่นเอง. เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมาเรียนกันใหม่ มา
ศึกษากันใหม่ มาซ้ำชั้นกันใหม่ในปีนี้.

.... ..

(ภิกษุอีกองค์หนึ่งบรรยาย)

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การพูดหรือการบรรยายในวันนี้ก็ยังเป็นเรื่อง ก ข ก กา ตามเดิม วันก่อน ๆ ก็ได้พูดกันไปบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ละเอียด. สำหรับวันนี้ก็จะได้กล่าวเรื่อง ก ข ก กา นี้ให้มันปลีกย่อยออกไป; โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันนี้ก็เป็นเรื่องที่เคยไปค้นคว้ามา ไปจดมาแล้วก็เอามาอ่านให้ฟัง เพื่อให้ได้เข้าใจยิ่งขึ้น.

เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธน์ี่ที่เรียกว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา เพราะว่าเป็นเรื่องพื้นฐานในการศึกษาธรรมะ; ถ้าไม่รู้เรื่องพื้นฐาน ไปเริ่มศึกษาเรื่องที่เป็นปลายเหตุปลายเรื่องนี้ ก็ทำให้ศึกษายาก เข้าใจลำบาก. เรื่องธาตุเป็นเรื่องแรก หรือเป็นพื้นฐานของสิ่งทั้งปวง เพราะว่าทุกอย่างเป็นแต่เพียงธาตุทุกอย่างเป็นธรรม คำว่า ธรรม กับคำว่า ธาตุนี้ มีความหมายอย่างเดียวกัน.

คำว่า ธาตุ แปลว่าสิ่งทุกสิ่ง, สิ่งทั้งปวง ทรงสภาพไว้. อย่างเป็นสังขตธาตุก็คือ ทรงสภาพไว้ในฐานะที่เป็นเรื่องปรุงแต่ง อสังขตธาตุก็เป็นธาตุที่ไม่มีการปรุงแต่ง. นี่เป็นเรื่องธาตุเหมือนที่พระเดชพระคุณท่านได้แสดงให้ฟังแล้ว. ที่นี้ในพระสูตร พระพุทธเจ้าท่านตรัสใน พุทธธาตุสูตร ว่า ภิกษุพึงเป็นผู้ฉลาดในธาตุ, ธาตุ ๑๘ คือ ธาตุที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ล้วนก็ธาตุที่เรียกว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์, และธาตุที่เป็นจักขุวิญญาณ ใสตวิญญาณนี้อีกพวกหนึ่งจนถึง มโนวิญญาณ, อีกพวกหนึ่ง ก็เป็นธาตุที่อาศัยอยู่ในธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ และเป็นผู้ฉลาดในธาตุคือ ธาตุสุข ธาตุทุกข์ ธาตุโสมนัส ธาตุโทมนัส ธาตุอุเบกขา

ธาตุอวิชา นี้ดังที่ได้แสดงแล้ว. และธาตุอื่นยังมีอีก กามธาตุ เนกขัมมธาตุ พยาบาทธาตุ อพยาบาทธาตุ หิงสาธาตุ วิหิงสาธาตุ, ธาตุอื่นยังมีอีกคือ กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ, ธาตุอื่นยังมีอีก คือ สังขตธาตุ อสังขตธาตุ ทั้งหมดก็เป็นเพียงว่าธาตุ.

และอีกธาตุหนึ่งที่เราไม่ค่อยได้ยิน แต่ว่าคนเราคบกันนี้เพราะธาตุ, คนนั้นธาตุมันตรงกัน มันก็เลยคบกันได้. นี้ก็เป็นธาตุเหมือนกัน มีอยู่ในพระสูตรที่ว่า **พระพุทธเจ้าตรัสชี้ให้ภิกษุเห็นว่า สัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรนั้นนะ มีธาตุเหมือนพระสารีบุตร คือเป็นผู้ที่มีปัญญา, สัทธิวิหาริกของพระกัสสปนี้ คือเป็นผู้ครองในธาตุคงค์, สัทธิวิหาริกของพระโมคคัลลานะนี้เป็นผู้มีฤทธิ์, สัทธิวิหาริกของพระเทวทัตคือเป็นผู้ปรารถนาลามก.** เพราะมันอยู่กันได้ คนดีอยู่กับคนดีเพราะมันมีธาตุตรงกัน, คนชั่วมันอยู่กับคนชั่วเพราะมันมีธาตุตรงกัน. ฉะนั้นธาตุนั้นแปลว่าอย่างไร ก็แปลว่ามันเหมือนกัน ไปกันได้, คนขี้ไม้ขี้คุยมันก็ไปกันได้ คนเฉยมันก็อยู่กันได้, นี้เรียกว่ามันอยู่กันด้วยธาตุ; ลึกไปกว่าที่ได้ยินได้ฟังมา แต่ว่าอย่างนี้ยังไม่สำคัญ ยังไม่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

ต่อเมื่อธาตุมันลุกขึ้นมาทำหน้าที่ เมื่อนั้นจึงเป็นทุกข์, เรียกว่าธาตุมันมาเกิดขึ้น. การเกิดขึ้นของธาตุเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับไปของธาตุคือความดับไปของทุกข์; เพราะฉะนั้น **ต้องสนใจการเกิดขึ้นของธาตุ.** ที่นี้ธาตุมันเกิดขึ้นมันก็ต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ ก็คืออายตนะเกิดขึ้น ; พออายตนะเกิดขึ้น ก็มีการกระทบเรียกว่าผัสสะเกิดขึ้น; ฉะนั้นเรื่องที่จะพูดต่อไปนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับผัสสะ.

พระพุทธเจ้าตรัส ว่ารูปที่เห็นด้วยจักขุ หมายความว่าเมื่อตากระทบรูป, รูปที่เห็นด้วยจักขุ น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด. **ถ้าภิกษุไปเพลิดเพลิน, ไปพรำสรรเสริญ ไปเมามาก เป็นเหตุให้เกิดทุกข์.** ฉะนั้นเมื่อตาเห็นรูป ไปเพลิดเพลิน ไปสรรเสริญ หรือไปเมามาก ก็เรียกວ່ານันทิเกิด, ความทุกข์ก็เกิด. ถ้าตาเห็นรูป ไปเพลิดเพลิน ไปพรำสรรเสริญ ก็เรียกว่าไปเมามาก เพราะວ່านันทิเกิด นันทิเกิด ความทุกข์ก็เกิด, **นันทิดับ ความทุกข์ก็ดับ.** นี้ว่าในเรื่องรูป, เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็เหมือนกัน.

ที่นี้ต่อไป **สูตรที่พระนันทกะ ไปสอนนางภิกษุณี** ก็มีว่า เมื่อตาเห็นรูป ตาก็ไม่เที่ยง รูปก็ไม่เที่ยง จักขุวิญญาณก็ไม่เที่ยง, หูได้ยินเสียง หูก็ไม่เที่ยง เสียงก็ไม่เที่ยง โสตวิญาณก็ไม่เที่ยง, วิญญาณไม่เที่ยง ผัสสะก็ไม่เที่ยง; ฉะนั้น เวทนาก็ไม่เที่ยง, ฉะนั้นสุขเวทนาก็ตาม ทุกขเวทนาก็ตาม ไม่เที่ยง. เพราะเหตุว่า ตาไม่เที่ยงเสียแล้ว. หูไม่เที่ยงเสียแล้ว, ตาไม่เที่ยงเสียแล้ว, รูปไม่เที่ยงเสียแล้ว, จักขุวิญญาณไม่เที่ยงเสียแล้ว, เวทนาจะเที่ยงมาจากไหน? เพราะโดยมากเราก็ไปหลงเวทนา ว่าเวทนานี้มันเที่ยง, นี้ก็เนื่องมาจากการกระทำของธาตุ ที่ลุกขึ้นมาเป็นอายตนะ เมื่อกระทบกันแล้วก็เกิดผัสสะ และเวทนาขึ้น.

ต่อไป**พระพุทธเจ้าตรัสว่า** ภิกษุทั้งหลายพึงรู้ธรรม ๖ หมวด คือ อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนา ๖ และ ตัณหา ๖ ผู้ใดกล่าวว่ารูป จักขุ จักขุวิญญาณจักขุสัมผัส จักขุสัมผัสสชาเวทนา หรือตัณหาที่มาจากรูปนั้น เป็นอดีตแล้ว ผู้นั้นย่อมเป็นทุกข์; เพราะสิ่งนั้นปรากฏ

เกิดขึ้น และเสื่อมไป สิ่งนั้นจึงไม่ใช่ตน. ฉะนั้นถ้าผู้ใดไปยึดถือ รูป ตา หรือ เห็นรูป จักขุวิญญาณ ว่าเป็นตัวตนแล้วความทุกข์ก็เกิดขึ้น หูได้ยินเสียง เกิดโสต-
 วิญญาณ เกิดโสตสัมผัส เกิดโสตสัมผัสสชาเวทนา และเกิดตัณหาที่มาจากเสียง
 ก็เหมือนกัน. นี้เรียกว่าไปยึดถือกระทบ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้ว
 ก็เกิดเวทนาไปตามลำดับ นี้ว่าเป็นตัวตน ความทุกข์ก็เกิดขึ้น; เพราะฉะนั้น
 เมื่อเวลามีการกระทบ ต้องมีสติสัมปชัญญะอยู่ว่าไม่ใช่ตน ก็สักว่าธาตุไปตามเดิม.

วิธีปฏิบัติ เพื่อละตัวตน หรือดับสักกายะ ก็พึงเห็นว่าธรรม ๖
 หมวดนี้ ก็คือธรรม ๖ หมวดที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อายตนะภายใน อายตนะ
 ภายนอก วิญญาณ ผัสสะ เวทนา และตัณหา นี้ ไม่ใช่เรา, เนตัมม เนโส-
 หมสมุหิ น เมโส อตตอ-ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา; เพราะ
 อาศัย จักขุ กับ รูป เกิดจักขุวิญญาณ; การรวมกันของธรรม ๓ ประการ ชื่อ
 ว่าผัสสะ, ผัสสะเป็นปัจจัยเกิดสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา.

สุขเวทนาอันบุคคลถูกต้องแล้ว ไม่มีสติสัมปชัญญะ เข้าไปพรั้ง
 สรรเสริญ เพลิดเพลิน เมามก จึงเกิดราคานุสัย; หมายความว่าเมื่อตาเห็นรูป
 เกิดจักขุวิญญาณ การรวมกันของธรรม ๓ ประการ ชื่อว่าผัสสะ ผัสสะนี้เป็น
 ปัจจัยให้เกิด สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา. สุขเวทนาอันบุคคล
 เข้าไปถูกต้องแล้ว เพลิดเพลิน สรรเสริญ เมามก ราคานุสัยก็เกิดขึ้น.
 ทุกขเวทนาอันบุคคลร่ำสรรเสริญ เมามก ปฏิฆานุสัยก็เกิดขึ้น.. อทุกขม-
 สุขเวทนา อันบุคคลไม่รู้ ไม่รู้ทาง ไม่รู้โทษ ไม่รู้สิ่งอันที่เป็นที่สลัดออกแห่ง
 เวทนานั้น อวิชชานุสัยก็เกิดขึ้น.. นี้วิธีละ ราคานุสัย ปฏิฆานุสัย และ

อวิชชาอนุสัย ละในทางที่ตรงกันข้าม คือเมื่อมีการกระทบ อาศัย จักขุ รูป บวก จักขุวิญญาณ รวมกันเป็นผัสสะนี้ เกิดสุขเวทนา ทุกขเวทนามีตาม ก็อย่าไป เพลิดเพลิน สรรเสริญ และเมามวมก.

และจุดนี้แหละเป็นจุดสำคัญว่า เมื่อมีการกระทบ ทางตากระทบรูป หูกระทบเสียงนี้ จะเรียกว่ามารก็เรียกตรงนี้. พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า มีการ บัญญัติว่ามีมารนั้นก็ตรงนี้ จักขุ รูป จักขุวิญญาณ มีอยู่ ณ ที่ใด, **จักขุคือตา เห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณ มีอยู่ที่ใด ที่นั่นท่านจะเรียกว่ามาร**, หรือว่าเกิด เป็นมารขึ้นมาก็คตรงนั้น ฉะนั้นระวังให้ดีว่า เมื่อตาเห็นรูปเป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ นี้ตรงนี้จะ เป็นมารหรือไม่เป็นมาร. พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติมาร ท่านบัญญัติ ตรงนี้บัญญัติเป็นมาร บัญญัติเป็นกิเลสก็ตรงนี้.

ทีนี้มีคนไปถามว่า เราประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อรู้อะไร? พระพุทธเจ้า ก็บอกว่า **ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อรู้ทุกข์**. ก็ทุกข์มันเป็นไหน? อาศัยตากับ รูป เกิดจักขุวิญญาณ การรวมกันของธรรมทั้ง ๓ ประการ ทำให้เกิดผัสสะ ผัสสะทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหาอุปาทาน; นี้คือทุกข์. ฉะนั้นเรามา ประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อรู้ทุกข์ แล้วก็เพื่อดับทุกข์ตรงนี้.

วิธีดับทุกข์ มีอยู่สูตรหนึ่ง ในทุกขสูตร พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ทุกข์, การเกิดขึ้นของทุกข์ เพราะว่าเมื่อตาเห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณ **การรวมกันของ ธรรม ๓ ประการ ชื่อว่าผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัย ให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพ เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ชาติเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์**. นี้เรียกว่าทุกข์เกิดแล้ว.

อันนี้การดับทุกข์ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อตาเห็นรูปเกิดจักขุ - วิญญาณ การรวมกันของธรรม ๓ ประการชื่อว่าผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา, เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา. เพราะการดับ สำรอก ไม่เหลือของ ตัณหา อุปาทานก็ดับ, อุปาทานดับภพดับ ชาติดับ ทุกข์ก็ดับ แสดงว่าถ้าเรามี ทุกข์ขึ้นมา เพราะมันมีตัณหา การรวมกันของธรรม ๓ ประการ ชื่อว่าผัสสะ. ผัสสะทำให้เกิดเวทนา เวทนาทำให้เกิดตัณหา นี่มันทุกข์แล้ว เพราะตัณหาเป็น เหตุให้เกิดทุกข์; ถ้ามีตัณหาจึงต้องมีทุกข์. ฉะนั้นขณะที่เรามีทุกข์อยู่ เพราะ ว่ามีตัณหา; ฉะนั้นการดับก็ต้องดับที่ตัวตัณหา นั้น. มันก็เป็นความแปลก ประหลาดอยู่อย่างหนึ่งว่า ถ้าเราจะไปดับทุกข์นี้ดับไม่ได้ แต่ถ้าเราไปดับตัณหา คือมีความรู้จริงมาดับ ทุกข์มันค่อย ๆ ดับไปเอง.

ยกตัวอย่างว่า ไปเห็นอะไรเข้า เกิดความชอบ เกิดความอยากจะได้ ขึ้นมา นี่ก็เรียกว่าเกิดตัณหา; อยากจะได้ขึ้นมา ทุกข์ก็เกิดขึ้น มีความอยากจะได้ สิ่งที่เรียกว่า เป็นความทุกข์นี้ มีความตื่นเต้น มีความอยากจะได้ มีความตื่น เต็น จิตใจก็หวั่นไหว. ที่นี้เราจะไปดับความหวั่นไหวนี้ ดับอย่างไร, ก็ต้องรู้ ว่า ความหวั่นไหวมันเกิดขึ้น เพราะว่าเรามีตัณหา. ตัณหามาจากความที่เราไม่รู้ตาม ที่เป็นจริง มีสติสัมปชัญญะมาดับว่า อ้าว, ที่แท้จริงมันเป็นสักว่าธาตุ; พอ ดับที่ตัณหา จิตมันก็ค่อยเย็นลง ๆ ๆ ทุกข์มันก็ดับไป. เพราะฉะนั้น พระ - พุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อเวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา การดับสำรอกไม่เหลือของ ตัณหา อุปาทานก็ดับภพดับ ภพดับก็ชาติดับ ชาติดับก็ทุกข์ดับ นี่ในทุกขสูตร.

บางทีก็เรียกว่าโลกก็เหมือนกัน ตาเห็นรูปเกิดจักขุวิญญาณ การรวม กันของธรรม ๓ ประการ ไปเกิดผัสสะ. ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา, เวทนา

เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา, ตัณหาเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน, อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดภพ ภพให้เกิดชาติ ชาติทำให้เกิดโลก. นี้เรียกว่าโลก เหมือนกัน.

ที่นี้ต่อไปอีก **ในสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บางทีเรียกว่าโลก.** โลกนี้แปลว่าสิ่งที่ต้องแตก สิ่งที่ต้องแตกสลายนั้นคืออะไร? ก็คือ**จักขุสลาย รูปสลาย จักขุวิญญาณสลาย จักขุสัมผัสสลาย เวทนาอันเกิดแต่ผัสสะนั้นสลาย ก็เรียกว่าโลกสลาย.** ฉะนั้นคำว่าในร่างกายเรา นี้ ในตัวเรา นี้ บางทีก็เรียกว่าโลก ฉะนั้นใครต้องการให้โลกแตก หรือโลกสลาย ก็คือทุกข์ดับ ก็คือให้จักขุมันสลายไป รูปสลายไป. คำว่า **สลายในที่นี้ก็คือว่า ธาตุไม่ลุกขึ้นมาทำหน้าที่** ให้มันสลายเป็นธาตุอยู่ตามเดิม อย่าให้ลุกขึ้นมาทำหน้าที่; อย่างนี้เรียกว่าจักขุสลาย รูปสลาย จักขุวิญญาณสลาย จักขุสัมผัสสลาย จักขุสัมผัสสชาเวทนาสลาย เป็นต้น. นี้ก็มีตา มีหู มีจมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าไปจนครบ.

อีกสูตรหนึ่ง มีภิกษุไปถามพระสารีบุตร ถึงซึ่งความโล่งใจนั้น, เพราะเป็นคนเราที่มีความอึดอัด ไม่สบายใจ เป็นประจำวัน ดูที่ตัวเราเองก็รู้. วันหนึ่ง ๆ ก็เคยมีความคับใจ ไม่เคยมีคำอุทานออกมาว่า เขาสลายโล่ง มีแต่เจอหน้าใครที่ไหน ก็บอกว่าทุกข์ทั้งนั้น แยกทั้งนั้น เป็นไงปีนี้ แยก มีแต่คำว่าแยก, ไม่มีใครบอกว่าโล่งใจ เบาสบาย. ตอนนี่พระองค์นี้ก็ไปถามพระสารีบุตร ที่เรียกว่า**ความโล่งใจ ๆ นั้นเพราะเหตุอะไร จึงเรียกว่าความโล่งใจ ?**

พระสารีบุตรก็ตอบว่า **ดูก่อนผู้มีอายุ, เมื่อใดภิกษุรู้ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบาย เครื่องสลัดออก แห่งผัสสาตนะทั้ง ๖ คือตาเห็นรูป. หูได้ยินเสียงนี้ เกิดจักขุวิญญาณ ผัสสะนี้ เรียกว่ารู้เท่านี้แล้วเกิดการสลัดออก**

รู้ทางสลัดออกตามความเป็นจริง ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เชื่อว่าถึงซึ่งความโล่งใจ. ฉะนั้นใครอยากจะโล่งใจ ก็ต้องรู้ความเกิด ดับ คุณ โทษ และอุปายเป็นเครื่องสลัดออก ของผัสสะทั้ง ๖ นี้.

ที่นี้ภิกษุนั้นก็ถามต่อไปอีกว่า ที่มันโล่งใจยิ่งขึ้น มันโล่งใจอย่างยิ่ง, **โล่งใจถึงที่สุดนั้น ด้วยเหตุอะไร ? พระสารีบุตรก็ตอบว่า เมื่อรู้เท่านี้แล้ว ก็ไม่ถือมันด้วยอุปาทานสิ, รู้เหตุเกิด รู้คุณ รู้โทษ รู้อุปายแล้วก็ไม่ถือมันด้วยอุปาทาน.** เพราะฉะนั้นเมื่อตาเห็นรูปเป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ การรวมกันของธรรม ๓ ประการ ชื่อว่าผัสสะ ผัสสะเป็นเวทนา ก็อย่ามีตัณหา, **อย่าให้เกิดตัณหาให้มีวิชาธาตุมาทัน** คือไม่ถือมันในอุปาทาน, เมื่อนั้นจะถึงซึ่งความโล่งใจอย่างยิ่ง.

นี่คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอายตนะ หรือการกล่าวถึงเรื่องธาตุมันลุกขึ้นมาทำหน้าที่ ซึ่งมันจะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. อาตมาก็ได้เอามา คัดมา กล่าวให้ฟัง พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นส่วนน้อย และมีอีกเยอะแยะที่ว่า จุดนี้ว่า เป็นจุดสำคัญ.

ที่นี้ต่อไปเป็นเรื่องขั้นถัด เพราะว่ามันไปกระทบรูป หรือเมื่อมันลุกขึ้นมาทำหน้าที่แล้ว มันทำให้เกิดขั้นถัดขึ้นมา. นี้ก็ให้พิจารณาว่า ขั้นถัดที่เกิดขึ้นมานี้ ว่ารูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง; สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ก็ไม่ควรจะตามเห็นว่าเป็นของเรา; ฉะนั้นรูป เวทนา สัญญา สังขารนั้นไม่ใช่เรา. ถ้าจิตของภิกษุคลาย

จากรูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณธาตุ หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่ถือมั่น เรียกว่าพรหมจรรย์อยู่จบ.

นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า รูปก็เป็นธาตุ เวทนามก็เป็นธาตุ สัญญาก็เป็นธาตุ สังขารก็เป็นธาตุ วิญญาณก็เป็นธาตุ; ฉะนั้น เมื่อมีการกระทบ อายตนะ ทำหน้าที่มากระทบคือ ตาเห็นรูปเป็นต้น เกิดเป็นขั้นขึ้นขึ้นมา นี้ ฟังมีความรู้ ว่า ขั้นนั้นเป็นเพียงธาตุ เกิดขึ้นตามธรรมชาติ; เมื่อธาตุนั้นมากระทบกัน ก็เกิดเป็นธาตุขึ้นมาอีกธาตุหนึ่ง เรียกว่า ธาตุรูป ธาตุเวทนา ธาตุสัญญา ธาตุสังขาร ธาตุวิญญาณ. ฟังเห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้น ไม่ใช่ตน ไม่ใช่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ปฏิบัติเท่านี้ชื่อว่าเสร็จกิจ พรหมจรรย์ ถึงที่สุดแห่งทุกข์.

ที่ต่อไปอีกว่า **อุปาทานในเบญจขันธ์นั้นคืออะไร ?** ขันธ์ห้านี้รู้แล้ว แต่ว่าอุปาทานนั้นจะเป็นอย่างไร ? รูปอย่างใดอย่างหนึ่งในอดีตก็ดี ปัจจุบันก็ดี อนาคตก็ดี เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเจียด เลวหรือประณีต โกลหรือใกล้ก็ตาม; ถ้าเป็นไปโดยอาสวะ เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน เรียกว่า **อุปาทานในรูปขันธ์.** เวทนามก็เหมือนกัน อย่างใดอย่างหนึ่งในอดีต ในปัจจุบัน ในอนาคต ถ้าหากว่ามันมีอุปาทานเข้าไปในเวทนามัน ก็เรียกว่าอุปาทานในเวทนาขันธ์, สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เหมือนกัน.

อีกอย่างหนึ่งที่เราคิดว่า เราเลวกว่าเขา เราดีเสมอเขา เราดีกว่าเขา **นี่เพราะเราไม่รู้เท่าทันของ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ.** บางทีเราก็เก่งกว่าเขาด้วยรูป ดีกว่าเขาด้วยรูป, บางทีก็ดีกว่าเขาด้วยเวทนา, บางทีก็ดี

กว่าเขาด้วยสัญญา, บางทีก็ดีกว่าเขาด้วยสังขาร, บางทีก็ดีกว่าเขาด้วยวิญญาณ, บางทีก็เสมอกับเขาด้วยรูป, บางทีก็เสมอกับเขาด้วยเวทนา, บางทีก็เสมอกับเขาด้วย สัญญา สังขาร วิญญาณ, บางทีก็เลวกว่าเขาด้วย รูป เวทนา ตัณหา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เมื่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ฉะนั้นเราจะเลวกว่าเขา ดีกว่าเขา เสมอเขาได้อย่างไร? ฉะนั้นคนที่ถือว่า มีมานะว่า เลวกว่าเขา ดีกว่าเขา เสมอเขา **เพราะไม่รู้ตามความเป็นจริงของขันธ์ห้า** ที่ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ไม่ใช่ตน แล้วจะไปเลวกว่า ดีกว่า เสมอกันได้อย่างไร.

ที่**พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ตรัสว่า เพราะพระองค์รู้ปริวัฏฏ์ ๔ ของเบญจขันธ์นี้** คือรู้เรื่อง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, รู้เรื่องความเกิดแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, รู้ความดับแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, รู้ทางดับแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า รู้เรื่องรูป ความเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูป ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็รู้อย่างเดียวกันกับในกรณีรูปร่างนั้น.

ที่**ต่อไปพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคตพูดไม่ต่างจากชาวโลก แต่ว่า ชาวโลกนั้นพูดต่างจากพระองค์.** พระพุทธเจ้าท่านก็ยังพูดตรงกับชาวโลก; เพราะชาวโลกเขาพูดคำว่ามีกับไม่มี, ชาวโลกเรานี้พูดคำว่ามีกับไม่มี สองอย่างนี้ เรียกว่า สูดไปทางใดทางหนึ่งนี้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสมีกับไม่มีเหมือนกัน คือว่าถ้าถือกันว่าโลก สมมติว่ามี, พระพุทธเจ้าท่านก็ว่ามี, โลกสมมติว่ามี พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่ามี, คือโลกสมมติว่า รูปที่เที่ยง ยั่งยืน ไม่แปรปรวน ไม่มี พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่าไม่มีเหมือนกัน, คือแสดงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้น

ที่เขาบอกว่าที่ยังยืน แปรปรวน ไม่มี พระพุทธเจ้าก็บอกว่า เออ, ไม่มี. แต่ถ้าโลกเขาบอกว่า รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน นี่ มี พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่ามี นี่แสดงว่าพระพุทธเจ้าท่านก็พูดเหมือนกับที่ชาวโลกเขาพูด; แต่ว่าชาวโลกพูดไม่เหมือนกับพระพุทธเจ้าท่านพูด ท่านตรัส.

นี่ต่อไปพระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า *ความเป็นนิโรธ ธรรมที่เป็นนิโรธ นั้นมีอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้น ; ถ้าใครละความพอใจ ความกำหนัด ความดีใจในรูป ก็เรียกว่ามีนิโรธธรรมอยู่ในรูปนั้น, ละความพอใจใน เวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ก็มีนิโรธธรรมอยู่ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ.* ก็แสดงว่าทุกอย่างมันไม่เป็นอะไร เราไปสำคัญมันเสียเอง ; ถ้าไม่ไปสำคัญ ละความพอใจ ละความกำหนัดแล้ว สิ่งนั้นก็ เป็นนิโรธอยู่ตามเดิม สำหรับเรา.

นี่เรียกว่าได้รวบรวมเอามา อ่านให้ฟังพอสมควรแก่เวลา เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ ยังมีอีก หากมีโอกาสจะได้รวบรวมมาอีก ขอยุติไว้เพียงแค่นี้.

.... ..

(ภิกษุอีกรูปหนึ่งบรรยาย.)

สำหรับธรรมะ ก ข ก กา ในวันนี้ก็พูดซ้ำเหมือนอย่างคราวก่อนอีก. แต่การพูดหรือการฟังพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ ท่านก็หวังว่า ทั้งการฟังและการพูดนี้ จะให้ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย; คือผู้ฟังก็ฟังไป พิจารณาไป, ผู้พูดก็พยายาม ที่จะค้นหาทั้งภายในและภายนอก. ภายในคือร่างกายนี้, ส่วนภายนอก

นั่นก็คือค้นหา จากพระสูตรที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ ที่มาเหมือนอย่าง ท่านวราศักดิ์ คือรูปที่ท่านพูดไว้แล้ว เมื่อขณะนี้ ท่านได้ค้นคว้ามา คือท่านได้ ค้นคว้ามาละเอียดละออ ในทางนี้.

นี้สำหรับอาตมาก็ไม่ได้ค้นคว้า ก็เป็นแต่เพียงเก็บสาระ จากที่โน่น บ้างที่นี้บ้าง เอามาพูด, นี้สำหรับ ก ข ก กา ในธรรมะนั้นก็มี ๓ อย่าง ที่กล่าว มาแล้ว ตั้งแต่วันเสาร์แรก คือวันที่ ๕ โน้น คือกล่าวถึงธาตุ ถึงอายตนะ แล้ว ก็ถึงขันธ. **ก่อนอื่นที่จะรู้ธรรมะทั่ว ๆ ไปนั้น ท่านให้รู้จักธาตุเสียก่อน** คือ ในสูตร ๑๑๒ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ คือให้รู้จักว่าทุกสิ่งทุกอย่างนี้ เป็นธาตุ ทั้งหมด ไม่เลือกว่าอะไร ในโลกนี้ โลกอื่น หรือในสากลจักรวาล หรือในตัวเรา นี้เองก็เป็นธาตุทั้งนั้น.

ที่นี้ธาตุที่**ควรจะสนใจ**ให้มากที่สุด คือ**ธาตุที่ทำให้คนเราเกิดทุกข์**; ธาตุที่ทำให้เราเกิดทุกข์ คือธาตุที่เกิดอยู่ในตัวเรา นี้ ตั้งแต่ต้นตั้งแต่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุที่เป็นอากาศ และก็มีวิญญาณธาตุ. ธาตุทั้งหมดนี้ ถ้าหากว่าเราไม่ได้ศึกษา ไม่รู้ตามความเป็นจริงแล้ว ก็จะทำให้ไปถือ ไปยึดถือ ทำให้เป็นทุกข์ เพราะว่าธาตุทั้งหมดนี้ ที่จะทำให้เกิดเป็นทุกข์ก็คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แล้วก็มีวิญญาณธาตุ.

ตามในสูตร ๆ หนึ่ง พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า **ธาตุเหล่านี้ถ้าเราไปยึดถือแล้วมันเป็นทุกข์; เพราะว่าจะทำให้ชาติ ชรา มรณะ;** นี่คือการทุกข์เกิดขึ้น. ส่วนอากาศธาตุนั้นเป็นธาตุนอกเหนือออกไปจากธาตุทั้ง ๕ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และวิญญาณ อากาศธาตุนี้ก็เป็นธาตุรวมอยู่กับธาตุทั้ง ๕

ดังกล่าวแล้วนั้น. แต่ที่นี้ไม่ได้ศึกษา ไม่พิจารณาคือ พิจารณาภายในร่างกายของเรา ซึ่งรวมอยู่ทั้งหมด ๖ ธาตุนี้; เพราะว่าธาตุที่ทำให้เป็นทุกข์นั้น มันก็ทุกข์อยู่ตามธรรมชาติของมันแล้ว. **พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ฐิตา ว सा ธาตุ** คือว่า **ธาตุนั้นก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง**, ฐิตา ว सा ธาตุ คือตัวธาตุนั้นก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ฐิตา ว सा ธาตุ คือธาตุนั้นตั้งอยู่อย่างนั้นเอง **ธัมมัญญูฐิตตา คือความเป็นอย่างนั้นเอง.**

ที่นี้แล้วก็ถ้าหากว่า เป็นอสังขตธาตุ คือธาตุที่ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนสังขตธาตุ คือ ธาตุที่เปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจัง ทุกขัง แต่อันสุดท้ายก็เป็นอนัตตา. ธาตุเหล่านี้ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ย่อมเปลี่ยนแปลง ย่อมเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรียกว่าเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป. ฉะนั้นในการที่เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไปของธาตุเหล่านี้ เราจะไปยึดถือไม่ได้; นี้เริ่มต้นตั้งแต่มีอายตนะต่อจากธาตุแล้วก็มีอายตนะอายตนะนี้ก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และในที่นี้ที่เรียกว่าอายตนะภายใน ทุก ๆ ท่านที่นั่งฟังอยู่ที่นี้ก็มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นี้เป็นธาตุ.

ที่นี้สิ่งที่มากกระทบทางภายนอกก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คือว่าวัตถุภายนอก แล้วก็ธัมมารมณ อารมณคืออารมณที่จะมาเกิดขึ้นในใจ รูปมากกระทบกับตา เสียงมากกระทบกับหู กลิ่นมากกระทบกับจมูก รสมากกระทบกับลิ้น โผฏฐัพพะมากกระทบกับกาย อารมณมากกระทบกับใจ, อันนี้เกิดเป็นความคิดขึ้น. เมื่อเกิดอายตนะกระทบกันแล้ว นี้ก็เกิดวิญญาน ตากระทบรูปนี้ก็เกิดวิญญานขึ้น เกิดความรู้สึกขึ้น, เมื่อกระทบครั้งแรกนั้น ครั้งแรกนั้นยังไม่เกิดความรู้สึก พอรู้สึกขึ้นก็เกิดวิญญาน. เมื่อเกิดวิญญานแล้ว ก็เกิดความรู้สึกจะพอใจหรือไม่พอใจ ; นี้เรียกว่าเวทนา, ต่อจากเวทนาแล้วก็มีสัญญาจำได้หมายรู้.

ต่อจากจำได้หมายรู้แล้ว ก็เกิดสังขารปรุงแต่ง. นี้ในขั้นที่ ๕ นี้ ถ้าหากว่าเกิดขึ้นตามธรรมดา ก็เป็นธาตุตามธรรมดา. แต่ถ้าเกิดไปยึดถือขึ้น ก็ทำให้เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา.

ที่นี้ก่อนที่จะยึดถือขึ้น มันก็เกิดตรงเวทนานี้เอง; ฉะนั้นให้ศึกษาที่เวทนา พระพุทธองค์ก็ให้ศึกษาที่เวทนานี้, เวทนา นี้ถ้าหากว่าใครไม่ได้ศึกษา หรือไม่มีสติควบคุมแล้ว ความพอใจก็ดี ความไม่พอใจก็ดี หรือความอยากหนึ่ง ๆ คือว่าไม่สุข ไม่ทุกข์ นี้ก็ดี, มีเวทนาแล้วก็ทำให้เพลิดเพลิน, หลงเพลิดเพลิน มีความเพลิดเพลิน. เมื่อเพลิดเพลินแล้ว ตอนนี้ก็จะมีการกระชิบขึ้นมาเรียกว่า ตัณหา; การเพลิดเพลินนี้มีระยะอันใกล้ชิดมากกับตัณหา คือ ตัณหา เรียกว่า กระชิบว่า จะยึดหรือไม่ยึด เพลินแล้ว, แล้วจะเอาหรือไม่เอาอะไรเหล่านี้ เกิดอุปทาน ขึ้นแล้ว.

ฉะนั้นสิ่งที่จะต้องศึกษา ก็ศึกษาตรงเวทนาต่อตัณหานี้ เวทนากับตัณหาที่ต่อกันนี้ ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น ฉะนั้นสิ่งที่จะต้องศึกษาให้มากที่สุดก็คือเวทนา คือต้องมีสติ. พระพุทธองค์ให้มีสติ เมื่อมีสติ ระมัดระวังศึกษาพิจารณาอยู่เสมอว่า สิ่งเหล่านี้ก็สักว่าธาตุ สิ่งเหล่านี้เป็นสักว่าอายตนะ, สิ่งเหล่านี้สักว่าเป็นขันธ. ทั้งหมดนั้นก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้แล้วก็เปลี่ยนแปลงไป แล้วก็ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน. เมื่อพิจารณาอยู่อย่างนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้น, เมื่อปัญญาเกิดขึ้น จะเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นมีโทษ ไปยึดถือไม่ได้, เมื่อยึดถือไม่ได้พิจารณาอยู่อย่างนี้เรื่อยไปนิโรธก็เกิด, หรืออากาศธาตุ หรือความว่าง คือความดับไปแห่งขันธ อายตนะ และธาตุ ก็เป็นอยู่ตามธรรมชาติเท่านั้น, เมื่อไม่ยึดถือก็มีแต่ ถึงที่สุดแห่งความทุกข์. เรื่องทั้งหลายก็มีอยู่เท่านั้น ตอนนั้นก็พูดได้เท่านั้น

พระสงฆ์สวดคณสาธยาย.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๔ -

๒๖ มกราคม ๒๕๑๗

**ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับธาตุ
เป็นต้นเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิอันร้ายแรง.**

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในภาคมาฆบูชา นี้ เป็นการบรรยายครั้งที่ ๔ แล้ว, แล้วก็จะยังคงบรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า **ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา** อยู่นั่นเอง, เป็น ก ข ก กา สำหรับพุทธบริษัทในพุทธศาสนา; จะต้องศึกษากันให้ชัดเจนแจ่มแจ้งครบถ้วนบริบูรณ์; ถ้ายังไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นต้นแล้ว ก็ยังจะต้องศึกษากันต่อไป. โดยที่ได้สังเกตเห็นว่าที่แล้ว ๆ มา การศึกษาในเรื่องนี้ ยังโหลเลียงหละหลวม ยังเอาแน่ไม่ได้, จึงทำให้เรื่องอื่น ๆ ที่เนื่องกันอยู่นั้น พลอยมีดมัวไป.

สำหรับในวันนี้จะได้กล่าวโดยห้วนๆย่อย่อว่า **ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับธาตุ** เป็นต้นเหตุแห่ง**มิจฉาทิฏฐิอันร้ายแรง**, หรือจะพูดกลับกันอีกทีหนึ่งก็ว่า ต้นเหตุแห่ง**มิจฉาทิฏฐิอันร้ายแรง** ก็คือความเข้าใจผิดเรื่อง ธาตุ นั้นเอง. สิ่งที่เราเรียกว่า **ธาตุ** เป็นเบื้องต้น เป็นรากฐานของ**สิ่งทั้งปวง** จึงได้เรียกว่าเรื่อง ก ข ก กา. เรื่องทุกเรื่องเกี่ยวกับธาตุ ทุกแง่ทุกมุมนี้ ต้องถือว่า เป็นเรื่อง ก ข ก กา ในพุทธศาสนา สำหรับพุทธบริษัทจะต้องศึกษา.

[บททวน]

อย่างไรก็ดี จะต้องทบทวนข้อความที่แล้ว ๆ มาในบางส่วน เพื่อให้ง่ายแก่การที่จะฟังเรื่องต่อไป, หรือว่าเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ผู้จะฟังเป็นครั้งแรกในวันนี้. ถึงแม้คนที่เคยฟังมาแล้วหลาย ๆ ครั้ง ก็ยังจะต้องทำอย่างนี้อยู่เรื่อยไป คือว่าต้องทบทวน; เช่นเดียวกับเมื่อเด็ก ๆ ก็เรียน ก ข ค ง วันหนึ่งได้ ๔-๕ ตัว วันหลังจะเรียนต่อไปอีก ก็ต้องทบทวนที่เรียนไปแล้ว, ไม่อย่างนั้นมันลืมเสียมันต่อกันไม่ได้. ฉะนั้นการทบทวนสิ่งที่ได้เรียนหนังสือหรือได้ทำไปแล้วในวันก่อนนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง; แม้ที่สุดแต่การทำกัมมัฏฐาน ทำวิปัสสนา การทำในวันหลังก็ต้องทบทวนส่วนที่ทำในวันก่อนเสียก่อน จนกว่าจะมาถึงส่วนที่กำลังทำอยู่ในวันนี้ จึงทำต่อไป. นี้ขอให้จำไว้ด้วย **ว่าเป็นวิธีการที่จำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา** ทั้งในส่วนการศึกษาเล่าเรียน และการประพฤติกระทำทางกายวาจาใจเป็นต้น.

ศึกษาเรื่องความปรุงของธาตุให้เข้าใจ.

อยากจะขอรับรองอยู่เสมอว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **ธาตุ - ธาตุ** นั้นคือ**สิ่งที่เป็นส่วนย่อย** ที่สุด, หรือเป็นส่วนรากฐานที่สุด; เป็นส่วนย่อยที่ประกอบกันขึ้น

เป็นส่วนใหญ่, เป็นส่วนย่อยที่เราไม่ควรจะแบ่งออกไปอีกแล้ว เพราะแบ่งไม่ได้ หรือไม่ควรจะแบ่งก็ตามที. สิ่งที่มีลักษณะอย่างนี้ เราเรียกกันว่า ธาตุ จึงพอจะจับเค้าได้ว่า ธาตุต้องมีหลายธาตุ, ล้วนแต่เป็นส่วนย่อย ที่ไม่แบ่งกันอีกต่อไปแล้วด้วยกันทั้งนั้น ; แล้วหลาย ๆ ธาตุนี้ปรุปรวมกันเข้า ก็เกิดสิ่งใหม่บ้าง, หรือเป็นโอกาสที่จะแสดงออกมาซึ่งธาตุอื่น ๆ อีกบ้าง. หมายความว่า ถ้าธาตุบางธาตุ ไม่ได้ปรุปรุแต่งกันแล้ว ธาตุบางธาตุที่ยังเหลืออยู่นั้นไม่มีโอกาสจะแสดงให้เห็นก็มี เช่นถ้า ดิน น้ำ ไฟ ลม ๔ ธาตุนี้ไม่ประกอบปรุปรุแต่งกันแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า **รูปธาตุ** ก็มีโอกาสจะเกิดขึ้น หรือปรากฏออกมาได้. เมื่อเป็นดั่งนั้นแล้ว ธาตุที่ละเอียดลงไปก็ยังไม่ปรากฏ; เช่น เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณ - ธาตุ เป็นต้น.

ฉะนั้นต้องจำได้เป็นหลักทั่วไปว่า **ถ้าไม่มีการปรุปรุแต่งของธาตุแล้ว ก็จะมีการหยุดนิ่งอยู่** ไม่มีอะไรเกิดขึ้น, ไม่มีอะไรที่จะมีโอกาสแสดงตัวออกมาให้เห็น. นี่คือความเป็น ก ข ก กา ในแง่หนึ่งในปริยายหนึ่ง คือข้อที่ว่า **มันต้องมีสิ่งนี้** หรือมีการกระทำอย่างนี้ของสิ่งนี้ก่อน **สิ่งอื่น ๆ จึงจะออกมาหรือปรากฏขึ้น**; เมื่อเป็นดั่งนี้ก็ต่อถือว่า มันก็เป็น ก ข ก กา เพราะมันเป็นตัวแรกเป็นอันแรก นี่คือคำว่า ธาตุ.

ที่นี้สำหรับชื่อของธาตุนั้นมีมาก, มีมากมาย จนพูดได้ว่าหลายสิบอย่าง, หรือถ้าจะแจ่งกันจริง ๆ จะให้หลายร้อยอย่างก็ได้; แต่ที่จำเป็นที่สุด ที่ท่านทั้งหลายจะต้องจำได้ หรือรู้จักอย่างแม่นยำนั้น **ก็มีอยู่ไม่กี่ธาตุนัก** ในเบื้องต้น. แต่แม้ว่าจะมีอยู่ไม่กี่ธาตุ มันก็มีความจำเป็นมาก คือความจำเป็นทั้งหมดมารวมอยู่ที่จะต้องรู้จักธาตุนี้อีกก่อน.

ตามที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปคุ้นเคยกันอยู่ ก็มีอยู่ ๖ ธาตุ : คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ; เหมือนพระพุทธ - ภาษิตที่พระสงฆ์ได้สวดไปแล้วเมื่อนี้ว่า **ธธาตุโร อย์ ภิกขุ ปุริโส, ตุก่อนภิกษุ บรูษนี้ประกอบด้วยธาตุ ๖;** ดังนั้นขอให้จำไว้ให้แม่น เหมือนกับว่า ตัว ก ตัว ข ตัว ค ตัว ง คือตัวแรก **ปฐวีธาตุ** - ธาตุดิน, **อาโปธาตุ** - ธาตุน้ำ, **เตโชธาตุ** - ธาตุไฟ, **วาโยธาตุ** - ธาตุลม, **อากาศธาตุ** - ธาตุอากาศ คือธาตุว่าง, **วิญญาณ - ธาตุ** - ธาตุวิญญาณ คือธาตุจิตใจ ธาตุที่รู้สึกอะไรได้, เรียกเป็นไทยก็ว่าธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ; ควรจะเป็นสิ่งที่คล่องปากก่อน เหมือนกับที่เราเรียน ตัว ก ตัว ข ตัว ค ตัว สม ตัว ง ก่อน อย่างนั้นเหมือนกัน.

ธาตุปรุงแต่งเนื่องกันเป็นลำดับ.

ที่นี้ดูต่อไป ก็จะพบว่ามันมีเนื่องกันไปทีเดียว จะต้องมีธาตุ หมวด ๖ อีกหมวดหนึ่ง, เป็นหมวดอื่น ๆ ต่างออกไป, **ธาตุ ๖** คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ที่เรียกว่า จักขุธาตุ โสตรธาตุ ฆานธาตุ ชิวหา - ธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ อย่างนี้เป็นต้น, **แล้วมีธาตุ ๖ อีกหมวดหนึ่งซึ่งมันอยู่ข้างนอก** คือ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณสุผัสสะ ธาตุธัมมารมณ. **๖ อย่างแรก** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้น อยู่ข้างใน, **๖ อย่างหลัง** คือ รูป เสียง กลิ่น รส โณสุผัสสะธัมมารมณ นั้นมันอยู่ข้างนอก. เราก็ต้องรู้จักอีก ๒ หมวด หมวดละ ๖.

ถ้ารู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฉัมมารมณฺ์ กันจริง ๆ แล้ว ย่อมเข้าใจได้เอง อธิบายได้เองว่า; **เพราะอาศัย ธาตุ ๒ กลุ่มนี้ มันเกิดธาตุอีกกลุ่มหนึ่ง** คือ ธาตุวิญญาณ วิญญาณธาตุ ปรากฏออกมา เป็นวิญญาณทางตา, วิญญาณทางหู, วิญญาณทางจมูก, วิญญาณทางลิ้น, วิญญาณทางกาย, วิญญาณทางใจ ; ถ้าพูดให้ชัดก็คือว่าการเห็นทางตา การได้ยินทางหู การได้กลิ่นทางจมูก การได้รสทางลิ้น การรู้สึกสัมผัสผิวนั่งทาง ผิวนั่ง และการรู้สึกความคิดนึกได้ในทางจิตใจ. นี้ก็เลยได้**อีกหมวดหนึ่ง มี จำนวน ๖ อีกเหมือนกัน.**

๖ แรก คือ ธาตุดิน, ธาตุน้ำ, ธาตุไฟ, ธาตุลม, ธาตุอากาศ, ธาตุ วิญญาณ นี่มันเป็นพื้นฐาน. ๖ อันนี้อาศัยกัน มากหรือน้อยหรือเมื่อไรเวลา ไหนก็ตาม **ย่อมเป็นโอกาสให้ธาตุอื่นแสดงตัวออกมา** เป็นธาตุเห็นทางตา ธาตุได้ยินทางหู ธาตุได้กลิ่นทางจมูก รู้รสทางลิ้น รู้สัมผัสทางกาย และรู้สึกข้างในใจ, ก็เลยได้เป็น ๒๔ ธาตุ แล้ว ๔ หมวด ๆ ละ ๖.

เมื่อธาตุข้างใน มี ตา เป็นต้น ถึงกันเข้ากับธาตุข้างนอก มี รูป เป็นต้น วิญญาณธาตุ ทางตาก็ปรากฏออกมา นี้ก็เป็นโอกาสของธาตุอื่น ๆ **ต่อไปอีก** ที่จะเกิดเป็นความรู้สึกขึ้น ; เพราะการปรุงแต่งกันระหว่างธาตุเหล่านี้ นั้น เป็นธาตุความสุข ธาตุความทุกข์ ธาตุโสมนัส ธาตุโทมนัส ธาตุอุเบกขา เป็นต้น; แม้เป็นสุขเป็นทุกข์ โสมนัสโทมนัส เป็นต้นแล้ว, **มันยังแตกต่างกันออกไปอีก**, คือมันอาศัย กาม เพราะ **กามธาตุ** เข้ามาปรุงแต่งก็มี มันอาศัย รูปธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกาม เพราะ **รูปธาตุ** เข้าปรุงแต่งก็มี, แล้วเป็น อรูป-ธรรมอาศัย**อรูปธาตุ** ไม่เกี่ยวกับกาม ไม่เกี่ยวกับรูป อย่างนี้ก็มิ. แล้วก็มี**ธาตุ**

ที่สำคัญเป็นพิเศษอีกธาตุหนึ่งเรียกว่า นิโรธธาตุ - ธาตุแห่งความดับ มีอำนาจให้สิ่งต่าง ๆ ดับ, หรือมีหน้าที่ดับสิ่งต่าง ๆ นี้เรียกว่า นิโรธธาตุ จะดับเล็ก ๆ น้อย ๆ, หรือจะดับใหญ่ ๆ ดับมาก ๆ จะดับชั่วคราว หรือจะดับเด็ดขาดตลอดกาลก็ตาม ก็เรียกว่า นิโรธธาตุได้ทั้งนั้น.

นี่ ก ข ก กา ตั้งต้นขึ้นมาอย่างนี้ รู้เรื่อง ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ๖ ธาตุนี้ก่อน, แล้วรู้จักธาตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วรู้จักธาตุ รูป รส กลิ่น เสียง โสภณวัตถุ ๕ ธาตุ, รู้จักวิญญาณ ที่จะเกิดขึ้นเพราะสิ่งทั้ง ๖ นั้น, แล้วก็รู้จักผลที่จะปรากฏออกมาเป็น สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา.

ที่นี้รู้จักว่าแจกเป็นกามก็มี เป็นรูปก็มี เป็นอรูปรูปก็มี; แต่ว่าแต่ละธาตุ ๆ เมื่อทำหน้าที่ของตัวเองเสร็จแล้ว ก็ให้โอกาสแก่ธาตุพิเศษอันหนึ่งคือ นิโรธธาตุ ที่จะให้ดับไปคราวหนึ่งก่อน, แล้วมีอันใหม่เกิดขึ้นมา แล้วก็ดับไปคราวหนึ่งก่อน, อันใหม่เกิดขึ้นมา แล้วดับไปคราวหนึ่งก่อน, อย่างนี้เรื่อยไป จนถึงกับว่าสามารถทำให้มันมีความดับอย่างลึกซึ้งลงไป ถึงการดับกิเลส ดับต้นเหตุแห่งความทุกข์จริง ๆ เป็นธาตุอันดับสุดท้ายที่เรียกว่า นิพพานธาตุ, ซึ่งที่แท้ก็คือนิโรธธาตุนั่นเอง.

คำว่านิโรธธาตุนี้ เราใช้ความหมายมันกว้าง เป็นดับเล็ก ๆ น้อย ๆ อะไรทั่วไปก็ได้; แต่นิพพานธาตุ นั้นจะหมายถึงการดับกิเลส, มีอะไรเหลืออยู่บ้างก็เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ, ไม่มีไออุ่นไอร้อนอะไรเหลืออยู่เลยก็เรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ เป็นต้น.

บางคนฟังไม่ดีก็จะรู้สึกว้า เพียงเท่านั้นก็เผื่อเสียแล้ว ฟันเผื่อแล้ว ยุงยากแล้ว ลำบากแล้ว, นี่เหมือนกับเด็ก ๆ บางคน กว่าจะจำ ก ข ก กา ได้ กว่าจะจำตัว ก ข ทั้งหมดได้ทั้ง ๔๐ กว่าตัวนั้น ถูกตีถูกลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่งมากมายทีเดียว; เพราะว่าเขาไม่รู้จักสังเกต, เพราะว่าเขาเป็นเด็กโง่เกินไป. ที่นี้บางคนไม่โง่เกินไป มันก็ไม่นานนัก บางคนมันฉลาดหน่อย บอกที่เดียววันเดียว มันก็จำได้ตั้งแต่ ๔ - ๕ ตัว, ไม่กี่วันมันจำได้หมด ทั้งหมด. แต่เด็กบางคนนั้น ๔ - ๕ ตัวแรก ตั้งหลาย ๆ วันก็ยังจำไม่ได้, ยังถูกตีไม้ตีมือจนกระทั่งเปื้อนระอากันไป นี่ไม่มาเรียนอีกต่อไปก็มี.

ฉะนั้นเราจึงทำจิตใจให้ดี ๆ แม้แต่จะเรียน ก ข ก กา ก็ต้องอาศัยความรู้สึกของจิตใจที่ปรกติ สังเกตให้ดี ๆ, จำไว้ให้แม่นยำ ให้มันสุขุมรอบคอบ ซึ่งอาตมาก็ได้พยายามอย่างยิ่งแล้ว อย่างสุดความสามารถแล้ว ที่จะเลือกสรรเอามาให้เรียนกันก่อน; เหมือนกับเลือกตัว ก ข ค ฆ ง ๕ ตัวนี้มาที่แรก, มาให้รู้จักธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ กันให้ถูกต้องเสียก่อนว่ามันหมายถึงอะไร? อย่าไปเดินที่ก้อนดิน, อย่าไปน้ำที่น้ำในโอ่ง, หรืออย่าไปไฟที่เตาไฟหุงข้าว, อย่างนั้นมันไม่ถูก.

ต้องรู้จักธาตุที่คุณสมบัติหรือสมรรถภาพของธาตุ.

ธาตุดิน มันอยู่ที่คุณสมบัติ หรือสมรรถภาพส่วนที่มันทำให้เกิดการกินเนื้อที่ มันจึงปรากฏมีการเหมือนกับว่า มันแข็ง มันรูกเนื้อที่. ธาตุน้ำ คือความที่มันเหลวแต่มันเกาะกุมตัวกันอยู่ ไม่ยอมแยกจากกัน เว้นแต่มันมีเหตุสุด

วิสัย. นี้คุณสมบัติของธาตุน้ำ คือมันเกาะตัวกันแล้วเปลี่ยนรูปได้ มันจึงไหลได้
ธาตุไฟ ก็คืออุณหภูมิที่มันร้อน และมันเผาไหม้ได้. **ธาตุดม** ก็คือที่ระเหยได้
เคลื่อนที่ได้. มีคุณสมบัติหรือสมรรถภาพอย่างใดอย่างหนึ่งนี้ ก็เรียกว่า ธาตุ
อย่างหนึ่ง ๆ ใน ๔ อย่างนี้.

เรามักจะมองกันผาด ๆ เฝิน ๆ ว่า ธาตุดิน - ก็ที่ดินที่นิ่งอยู่นี้,
ธาตุน้ำ - ก็น้ำในโถงในบ่อ. เดียวนี้ก็ไม่มีธาตุน้ำ หรือแม้จะเรียนมาว่า ในตัว
เรามี ธาตุดิน : ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, ธาตุน้ำ คือ เลือด หนอง น้ำมูก น้ำลาย
ก็ตาม. แต่มันระบุดัดเกินไป จนไม่ตรงตามความเป็นจริง; เช่น จะแนะให้
สังเกตว่า ในผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้ มันก็มี น้ำ อยู่ในนั้น, ใน ผม ขน เล็บ
ฟัน หนัง ก็มี น้ำ, แล้วก็มีธาตุไฟ คืออุณหภูมิหรือความร้อน ความเผาไหม้;
ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันจะสีกร้อน, มันจะชรา มันจะ
เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้. **ธาตุดม** ก็มีอยู่ใน ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นั้นแหละ
มันจึงเปลี่ยนได้ ระเหยได้.

ที่นี้ **ในของเหลว** เช่น เลือด เช่น หนอง เช่น น้ำมูก น้ำลาย น้ำตา
น้ำปัสสาวะ อะไรก็ตามนั้น; มันไม่ใช่มีแต่ธาตุน้ำ มันมี **ธาตุดิน** อยู่ในนั้น
ด้วย, มันมี**ธาตุไฟ**คืออุณหภูมิรวมเป็นความร้อนอยู่ แม้ในน้ำมูกน้ำตานั้นด้วย
และมี**ธาตุดม**คือมันระเหยอยู่ตลอดเวลาด้วย.

เราต้องเข้าใจว่า **ตัวธาตุ**จริง ๆ นั้น หมายถึง**คุณสมบัติ**อันหนึ่ง ซึ่ง
มี**สมรรถภาพ** ที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปตามหน้าที่ของมัน จึงถูกจัดว่า เป็น **ธาตุ**
คือส่วนประกอบที่เป็นส่วนย่อยที่สุด ที่เล็กที่สุด ที่เราไม่ควรจะแบ่งแยกอีก

ต่อไปแล้ว. นี้รู้จักว่าตัวเรานี้ประกอบด้วย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ให้ถูกต้องกันอย่างไรเสียก่อน.

สำหรับ **ธาตุอากาศ** นั้น แปลว่า ธาตุว่าง คือ ธาตุ ที่ไม่มีอะไรอยู่ในเวลานั้น เป็นการให้อากาศ หรือให้ออกาสแก่สิ่งอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป ซึ่งเรียกว่า ธาตุว่าง. แต่คำว่า **ว่าง** นี้มีความหมายหลายชั้น ทั้งดีและไม่ดี ; **ว่างอย่างทางวัตถุ** ก็คือ ไม่มีอะไร, **ถ้าว่างทางจิต** ก็คือว่า **จิตไม่ได้คิดนึกอะไร**, **ว่างทางความคิดเห็นสติปัญญา** ก็คือ **ว่างจาก ความรู้สึกตัวกูว่ของกู**.

คำว่า **ว่าง** คำเดียวนี้ มันมีหลายความหมายอย่างนี้; ถ้าไม่เข้าใจดี แล้วมันก็ปนกันยุ่ง, แล้วก็ทะเลาะกัน แล้วก็เถียงกัน; เพราะต่างคนต่างถือเอาความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง. ดังนั้นแม้แต่จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อากาศธาตุ ที่มันอยู่ในร่างกายเรา ของคนหนึ่ง ๆ นี้ เป็นเรื่อง ก ข ก กา แท้ ๆ แต่ก็ไม่ได้เรียนไม่ได้เหือบตา ไม่รู้จักอากาศธาตุ ที่มีอยู่ในร่างกายของตนเอง อย่างถูกต้องแท้จริง.

สำหรับ**วิญญาณธาตุ**นั้น มันเป็นเรื่องละเอียด เพราะมันเป็นนาม - ธาตุ, เป็นธาตุที่ประหลาดที่ไม่มีเนื้อไม่มีตัว; **ต้องอาศัยสิ่งอื่นซึ่งเป็นวัตถุ - ธาตุ** แล้วมันจึง **จะแสดงอาการของมันได้**. เช่นว่าอาศัยตากับรูป ย่อมเกิด **จักขุวิญญาณ จกขุณฺจ ปฏิจฺจ รูปฺ จ อุปฺปชฺชติ จกขุวิญญาณํ, ต้องอาศัยตาด้วย รูปด้วย จักขุวิญญาณ** จึงจะบังเกิด มันบังเกิดตามลำพังไม่ได้; เพราะมันเป็นนามธรรม เป็นนามธาตุ ต้องอาศัยตากับรูปมาเนื่องกันเข้า, แล้วมันจึงจะแสดงตัวออกมาเป็นวิญญาณธาตุ อย่างนี้เป็นต้น. นี้เป็นเพียงตัวอย่างอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่าง.

วิญญาณธาตุ ยังมีมากกว่านี้ ยังเปลี่ยนไปอยู่ในรูปของสิ่งที่เรียกว่า เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ อะไรได้อีก. ในที่นี้สรุปเอาบรรดาความรู้สึกทั้งหลาย ที่เกี่ยวกับจิตใจ แล้วมาเรียกว่า วิญญาณธาตุ กันหมด ; ฉะนั้นอย่าได้เข้าใจว่า วิญญาณธาตุ ในที่นี้หมายถึง วิญญาณทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น แต่อย่างเดียว, มันยังหมายถึงไปถึงความรู้สึกอันอื่น ที่สืบเนื่องกันไป ในฐานะที่เป็นนามธรรม. เป็นอรูปรธรรม ก็เรียกว่า วิญญาณธาตุได้.

นี่ ก ข ก กา ของเรา ตั้งต้นขึ้นมาด้วยคำว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ อย่าได้ท่องเพื่อ ๆ ไปอย่างนกแก้วนกขุนทอง ; ต้องเข้าใจและมองเห็นว่า มันอยู่อย่างไร ? ที่ตรงไหน ? เมื่อไร ? จริง ๆ ในฐานะที่รู้สึกว่าธาตุอยู่ตามธรรมชาติ. ในเมื่ออะไรมันปรุงกันเข้าเป็น อายตนะ, เป็นอายตนะ คืออายตนะทางตา อายตนะทางหู, หรืออายตนะข้างนอก เป็นอายตนะคือ รูปเสียง แล้วเมื่อไรมันจะปรุงกันขึ้นมาเป็น วิญญาณ, หรือเมื่อไรมันจะปรุงกันเข้าเป็นขันท์ เป็นรูปขันท์ เวทนาขันท์ สัญญาขันท์ นั้นแหละ คุณมันจะยังมีดมนท์ทั้งนั้น. แต่ทุกคนก็ท่องได้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะมันท่องเท่านั้นเอง.

นี่รายละเอียดก็พูดกันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ว่า ธาตุจะปรุงขึ้นมาเป็น อายตนะ อย่างไร ? ปรุงกันเป็น ขันท์ อย่างไร ? แล้วเกิด อูปาทานขันท์อย่างไร ? แล้วเป็นความทุกข์ในอูปาทานขันท์นั้นอย่างไร ? แล้วจะดับทุกข์เป็นมรรค ผล นิพพาน ได้ในลักษณะใด ? ทั้งหมดนี้เรียกว่าเรื่องธาตุ เรื่องอาการของธาตุ แต่มันไปตอนปลาย ตอนเบื้องปลาย ตอนชั้นที่สุดที่ลึกขึ้นไป.

ที่นี้มาตั้งต้น ก ข ก กา กัน ให้รู้ว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ๖ ธาตุ นี้แหละเป็นธาตุพื้นฐาน, เป็นรากฐานที่จะเป็นเครื่องปรุงแต่ง หรือเป็นที่ตั้งที่อาศัย ให้ธาตุอื่น ๆ แสดงออกมา ปรุงกันต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น. เรียกว่า คน ๆ หนึ่งประกอบอยู่ด้วยธาตุพื้นฐาน ๖ ประการ, แล้วก็จะให้โอกาสแก่ธาตุอีกมากมาย ปรากฏออกมาหรือเกิดขึ้น, แล้วปรากฏออกมาในลักษณะที่คน ๆ นั้น ผู้ที่สมมติว่าเป็นเจ้าของคนนั้นแหละ มันโง่มันไม่รู้; เมื่อไม่รู้ก็เข้าใจผิดได้ ต่าง ๆ. และความเข้าใจผิดอย่างร้ายกาจที่สุดก็คือ ไม่รู้สึกว่าเป็นสักว่าธาตุ ปรุงแต่งกันตามธรรมชาติ; ไปรู้สึกว่ายว ยว่าอระย ว่าอระย แล้วภูก็ต้องการ, มันมีตัวภูที่ต้องการ, มีตัวภูที่ได้ที่เสีย. นี่มันเกิดความรู้สึกว่าเป็น ตัวภู ขึ้นมา.

ทุกคนต้องสังเกตดูเอง จะคอยฟังเอาตามอย่างเดียวไม่ได้, จะอ่านแต่หนังสืออย่างเดียวไม่ได้; ต้องสังเกตเอาเอง จากสิ่งที่มันเกิดขึ้นมาในจิตใจ. ยกตัวอย่างง่าย ๆ ว่าเมื่อกินอะไรอร่อยขึ้นมา หรือมันมีความรู้สึกอย่างไร; มันรู้สึก ว่านี่เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น หรือมันรู้สึก ว่า แกงหมู แกงไก่ แกงเลียง แกงเผ็ด น้ำพริก แล้วก็อระย แล้วก็ถูกใจ แล้วก็อยากจะเอาอีก, มันคิดไปเตลิดเปิดเปิงไปทางโน้น ไม่ย้อนมาในทางที่ว่า นี่สักว่าธาตุ เป็นไปตามธรรมชาติ.

แม้ว่าจะ *สวดบทปัจจุเวทกขณ* *ยถาปัจจุยัง* อยู่ ก็สวดกันแต่ปาก ; แม้ว่าจะอธิบายข้อความนี้ได้ มันก็อธิบายด้วยโวหารปฏิภาณ, อธิบายด้วยสติปัญญา สำหรับอธิบาย, แต่ไม่มีสติปัญญาอันแท้จริง ที่จะรู้กันจริง ๆ ว่านี่เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจ, วางเปล่าจากตัวตน

ม

ใช้สัตว์ ไม่ใช่บุคคล, ว่าบุคคลหรือเกี่ยวกับบุคคล. เช่น ของอร่อยนี้ มันก็รู้สึก
ว่าของอร่อย อาหารอร่อย แล้วตัวกูผู้กินนี้มันก็เป็นตัวเราผู้กิน; ไม่ใช่สักว่า
ธาตุด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย. **ของกินก็สักว่าธาตุ, ตัวผู้กินก็สักว่าธาตุ, ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล.**

ฉะนั้นอย่าเอาเปรียบกันนัก **อย่าเข้าข้างตัวเอง** แล้วก็เถียงอย่างหน้า
ด้าน ว่าทุกคราว ที่กินอาหารอร่อย ๆ นั้น มันมีความรู้สึกอย่างไรหรือเปล่า? รู้สึก
ว่าของกินนั้นสักว่าธาตุ, ผู้กินนั้นสักว่าธาตุ มันรู้สึกอย่างไรหรือเปล่า? เวลา
ก็ล่วงมาหลายสิบปีแล้ว อายุก็ล่วงมาถึงขนาดนี้แล้ว มันมีความรู้สึกแจ่มแจ้ง เมื่อ
กินอาหารเป็นต้นนั้นนะ ว่าสักว่าธาตุตามธรรมชาติ อย่างไรหรือเปล่า?

นี่คือการที่มองข้าม ก ข ก กา ไปหมด มันก็เลยไม่มี ก ข ก กา สำหรับ
ที่จะเป็นรากฐาน สำหรับศึกษาต่อไปข้างหน้า, หรือรากฐานมันล้มละลาย
เหมือนกับปักหลักลงในน้ำหรือในโคลนที่เหลวนี้ มันอยู่ไม่ได้, จึงขอรับรองให้สนใจ
กันหน่อย ในฐานะที่ว่ามันเป็น ก ข ก กา เป็นรากฐานของการศึกษา

ความเข้าใจผิดเรื่องธาตุ, รู้สึกเป็นตัวกู - ของกู.

ที่นี้เราก็จำกันได้มาก พูดกันได้มากแล้ว เหลืออยู่ก็แต่ว่า มันรู้จริง
หรือเปล่า? เข้าใจจริงหรือเปล่า? นี่มาลงมือเรียนกันเสียใหม่ นี่ก็จะชี้ให้เห็นใน
ข้อที่ว่า **ความเข้าใจผิดในเรื่องธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิ อันร้ายกาจ
อย่างไร.** ก็จะมีอะไรละ คือมันทำให้หลงไปว่า อร่อยบ้าง ว่าสวยบ้าง ว่า

หอมบ้าง ว่าอย่างนั้นอย่างนี้, ไปตามความรู้สึกของ กามธาตุ ก็เป็นเรื่องของ กามารมณ์ไป; แม้จะไปหลงอย่างพวกฤษีมนูนี้ หลงในรูปฌานอรุณฌาน มันก็เพราะหลง ไม่รู้จักธาตุเหมือนกัน เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสักว่าธาตุตามธรรมชาติ จิตมันก็ไปหลง. อารมณ์นั้นก็เป็นที่สักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ, จิตนี้ก็เป็นที่สักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ คือ เป็นธาตุจิต ธาตุวิญญาณ; แต่แล้วมันไม่เคยรู้สึกว่ามันเป็นธาตุ มันไปรู้สึกว่าเป็นตัวกู - ของกูเสียหมด. ผู้รู้สึกเรียกว่าตัวกู, สิ่งที่ถูกรู้สึกเรียกว่าของกู มันก็มีแต่อย่างนี้. นี้เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ อย่างร้ายแรงเกิดขึ้นแล้ว.

ที่มันยากเย็นเหลือประมาณ ก็คือเรื่องความสุข; ความสุขเกิดขึ้น ไม่มีใครรู้สึกว่าเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ; แต่ก็ไปหลงไหลในความสุขนั้น ในฐานะที่เป็นความสุข เป็นตัวตนของความสุข จะเอามาเป็นตัวตนของกู มาคู่กันอยู่กับตัวกูนี้ เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิมันเกิดขึ้นอย่างนี้ ไม่เห็นโดยความเป็นธาตุ.

มิจฉาทิฏฐินี้ คือมิจฉาทิฏฐิที่เป็นอันตรายที่สุด, คือมันเป็นอันตรายต่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน, เรายังจะความรักก็ไม่ได้, และจะความโกรธก็ไม่ได้, จะความเกลียดก็ไม่ได้, จะความกลัวก็ไม่ได้, จะความอิจฉาริษยาก็ไม่ได้, จะอะไรไม่ได้อีกมากมายหลายอย่าง **กระทั่งจะความอุตริไปเอาเรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องคิดมาคิด นี้ก็ละไม่ได้.** ส่วนเรื่องที่จะต้องคิดนั้นกลับไม่คิด ; เรื่องควรคิดอย่างนี้ ก็ไปคิดเสียอย่างอื่น, เรื่องที่ควรจะรู้สึกเพียงเล็กน้อย ก็ไปรู้สึกเสียมากมาย, เรื่องเล็กน้อยไปรู้สึกเป็นเรื่องมากมายใหญ่โต, นั่นแหละมันเป็น

เรื่องขาดทุน เป็นเรื่องของมิจฉาทิฏฐิ. ถ้ามีความเข้าใจถูกต้อง เห็นแต่สักว่าเป็นธาตุแล้ว มันจะไม่มีความทุกข์; แต่เดี๋ยวนี้ไม่เห็นอย่างนั้น ก็เกิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ นี่เป็นมิจฉาทิฏฐิส่วนที่ไม่เห็นโดยความเป็นธาตุ.

เพราะเข้าใจธาตุผิด ก็เกิดมิจฉาทิฏฐิร้ายยิ่งขึ้นอีก.

ที่นี้ยังมีมิจฉาทิฏฐิที่ร้ายกาจต่อยอดขึ้นไปอีก ก็คือว่า เมื่อได้รับคำสั่งสอนว่า มันเป็นแต่สักว่าธาตุ ดังนี้แล้ว; คนทุกจริตไม่ซื่อตรงเหล่านั้น มันก็เลยผสมโรง, พุดเอาเองเลยว่า ถ้าเป็นสักว่าธาตุแล้ว ก็ไม่ต้องถือกันสิ. ดังนั้นการที่ใครจะไปขโมยใคร, ไปประพฤติล่วงในกามต่อใคร, มันเป็นสักว่าธาตุเท่านั้น; ไม่มีบาปไม่มีกรรม, ก็ไม่ต้องถือกัน ไม่ต้องถือว่าเป็นบาปเป็นกรรม. นี่มันก็เป็นมิจฉาทิฏฐิที่ร้ายยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก, จนกระทั่งมีคนมิจฉาทิฏฐิประเภทนี้แหละ เทียวสอนกันอยู่ว่า พระอรหันต์ก็บริโภคมะพร้าวแห้ง ; เพราะว่าพระอรหันต์นี้ก็มองเห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นธาตุแล้ว, ก็เลยไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องเพศเรื่องอะไร; พระอรหันต์ก็มีการบริโภคมะพร้าวหรือสับพันธุ์ หรืออะไรได้ โดยไม่มีความหมาย, อย่างนี้ก็มืออยู่จริงในเวลา.

ในประเทศไทยเรา หรือว่าในประเทศอื่นก็ได้. มิจฉาทิฏฐิอันเลวร้ายที่สุดเกิดขึ้น เพราะไม่เข้าใจในความหมายของคำว่าธาตุโดยถูกต้อง ตามธรรมชาติก็เห็นเป็นไม่ใช่ธาตุ เป็นตัวกูเป็นของกูเสมอ มันก็มีความทุกข์ไปตามแบบนั้น, เป็นความทุกข์ไปตามแบบของคนซื่อ คนโง่ คนตรง, ที่นี้มันมีความ

ทุกข์อีกแบบหนึ่ง ของคนคด คนทุจริต มันอ้างเอาธาตุขึ้นมาบังหน้า เพื่อจะทำอะไรตามกิเลสตัณหา แล้วก็ว่าไม่บาป. เช่น *ฆ่าสัตว์ก็ไม่บาป ; เพราะว่ามีติดาบนั่นมันเป็นธาตุอันหนึ่ง*, แล้วมันก็แหวกไปในระหว่างธาตุดิน ทั้งหลายที่มันผ่าแล่งไปได้อีกแล้ว จนผ่านทะลุไปข้างหนึ่ง, คอของคนหนึ่งถูกตัดขาดไปแล้วก็ไม่มีบาปแก่ใคร เพราะว่ามันเป็นเพียงสักว่าธาตุผ่านไปในช่วงธาตุ ตามธรรมชาติเท่านั้น..

ลัทธิดังกล่าวอย่างนี้มีสอนอยู่ในครั้งพุทธกาล เป็นคู่แข่งกันกับพระพุทธรเจ้าด้วย; ที่เขาเรียกกันว่า *ลัทธิครุทั้ง ๖* มีอยู่คนหนึ่งสอนอย่างนี้แล้วก็มีคนรับเอาเหมือนกัน, แล้วมันก็ยังอยู่กระทั่งบัดนี้. พวกจิตว่างอันธพาลทั้งหลาย มันก็ถือเอาข้อนี้เป็นข้อแก้ตัว ว่า *ทำให้จิตว่าง ไม่มีตัวกู - ของกู* แล้วก็ไปทำอะไรตามกิเลสตัณหาของตน แล้วก็ไม่มีใครผิดชอบ, แล้วก็ไม่มีบาป.

นี่แหละ โทษอันร้ายแรง ของการเข้าใจผิดในเรื่องธาตุมันมีอย่างนี้ให้เกิดความทุกข์แก่คนชื่อคนตรง ไปยึดถือว่าตัวตนเข้า, ให้เกิดทุกข์เกิดโทษแก่คนคดโกง สำหรับจะเอาเปรียบคนอื่น ด้วยการอ้างเอาธาตุขึ้นมาบังหน้า. จะเห็นคนบางคนยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูดจาล้อเลียนกันอยู่ก็มี, เอามาเป็นเรื่องล้อเลียนเสียด้วยซ้ำไปว่า *ว่ามันเป็นสักว่าธาตุเท่านั้น จะถือหาอะไรกัน แล้วตัวก็ไปลวงละเมิดเขา.*

การที่คนเราในปัจจุบันนี้ เข้าใจผิดในเรื่องธาตุ โดยพาชื่อก็ได้, แกล้งเข้าใจผิดเพราะคดโกงก็ได้ มันมีอยู่ทั่วไป. อาตมาจึงถือว่า นี่แหละคือ

ความเป็น ก ข ก กา ในเรื่องของธาตุ มันเป็นรากฐานที่มีอยู่ ที่ตั้งอยู่ สำหรับจะ
 ทำความยุ่งยากลำบากให้แก่มนุษย์ เพื่อมีความทุกข์; เว้นเสียแต่ว่า เมื่อไรจะมี
 ความเข้าใจเรื่องธาตุกันให้ถูกต้องเท่านั้นแหละ มันจึงจะหายไป, คือความทุกข์
 ทั้งหมดจะหายไป. พอเข้าใจถูกในเรื่องธาตุเท่านั้น ความทุกข์ทั้งหมดจะหายไป,
 ความทุกข์อย่างเฉว คือเอาเปรียบคนอื่น ยกเรื่องธาตุมาเป็นเครื่องบังหน้าแก้ตัว
 นี้มีไม่ได้; เพราะเขามันรู้จริง แล้วก็ชื้อตรงกันจริง ๆ ไม่เป็นอันพาลถือโอกาส
 เอาเปรียบคนอื่น.

พิจจฉลาดในเรื่องธาตุ, ไม่ให้หลอกเราได้.

ที่นี้คนที่ปฏิบัติธรรมนี้ ก็มองเห็นธาตุ เข้าถึงซึ่งความจริงโดยความ
 เป็นธาตุ จนถึงกับว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธาตุ นั้น จะมาหลอกหลวงเราไม่ได้อีกต่อไป ;
 นี่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด. **พระพุทธเจ้าท่านจะทรงตักเตือนที่สำคัญที่สุด**เกี่ยวกับเรื่อง
 ธาตุนี้ มีว่า **เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ฉลาดในเรื่องธาตุทั้งหลายเถิด**, พวกเธอจงเป็นผู้ฉลาด
 ในธาตุทั้งหลายเถิด ; นี้ก็แสดงชัดอยู่แล้วว่า **คนส่วนมากนี้โง่ในเรื่องของ
 ธาตุ, ไม่ได้รู้ตามที่จริงในเรื่องของธาตุ, นี้เรียกว่า ไม่ฉลาดในเรื่องของธาตุ.**

ถ้าพูดว่า**ฉลาดในเรื่องของธาตุ** ก็หมายความว่า **ฉลาดจนมันหลอก
 เอาไม่ได้** คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ธาตุรูป ธาตุ
 เสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุธัมมารมณฺ์ นี้มันหลอกเอาไม่ได้.
 ถ้าธาตุตา ธาตุหูเป็นต้น มันยังหลอกให้เห็นสวย เห็นงาม เห็นเอร็ดอร่อยได้
 ก็เรียกว่ายังไม่ฉลาดในเรื่องธาตุ; แม้จะเป็นนักแสดงปาฐกถา พูดเรื่องนี้ได้เป็น

ชั่วโมง ๆ มันก็ยังโง่อยู่นั่นเอง, ยังไม่ฉลาดในเรื่องธาตุอยู่นั่นเอง ; เพราะว่าที่แสดงพูดได้มาก ๆ นั้น เพื่อว่าจะหาความเอรีตอรร้อยจากการแสดง, หรือจากลากสักการะ ที่จะเกิดขึ้นเพราะการแสดง ก็พูดมากด้วยสติปัญญา สำหรับที่จะแสวงหารสอรร้อย ที่จะได้จากธาตุ, ไม่ได้แสดงด้วยความรู้สึกตามที่เป็นจริงว่า สิ่งที่เรียกว่าธาตุนี้คืออะไร.

ฉะนั้นเมื่อได้ฟังพระพุทธานุญาตที่ว่า พึงเป็นผู้ฉลาดในธาตุทั้งหลายเถิด ดังนี้แล้ว ก็ขอให้มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัวลงไปสั้น ๆ ว่า ฉลาดในลักษณะที่อย่าให้มันหลอกเราได้. อย่าให้ธาตุทั้งหลายก็ธาตุ ก็สืบธาตุ ก็ร้อยธาตุก็ตามหลอกเราได้, และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๖ ธาตุเท่านั้นแหละ คือธาตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ อย่าให้มันหลอกเราได้. ให้มีสติปัญญา มีอะไร ทันท่วงทีไปหมด อย่าให้มันหลอกเราได้.

เราไม่เห็นเป็นธาตุ แต่เห็นเป็นตัวเรา เห็นเป็นของเรา. เช่นว่า มีใครมาขโมยของ ๆ เรา; เราก็ไม่เคยคิดว่า มันมาทำให้เราได้อะไร เรา ก็โกรธมัน หรือจะเอาตำรวจไปจับ เพราะมันมาขโมยของ ๆ เรา. ไม่เคยรู้สึกว่ามันมาทำให้เราได้อะไร. ไม่รู้จักตามที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยตามธรรมดาของธาตุ, หรือว่าเมื่อมีใครมาขโมยเรา นี้ เราก็กลัว และเราก็ไม่คิดว่า นี่มันจะทำให้เราดับไม่เหลือเร็วเข้า โดยไม่ต้องลงทุนอะไร. ไม่ต้องรออะไรอีก ถ้าจะมีใครมาขโมยเรา นี้ ทำไมเราจึงกลัว ? เพราะเราไม่รู้ว่า นี่มันจะมาทำให้ดับไม่เหลือเร็วเข้า ไม่ต้องรอนาน ; ก็เพราะไม่รู้จักความที่ว่ามันเป็นธาตุ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยโดยถูกต้อง มันก็กลัว. ผลสุดท้ายมันก็มีแต่เสีย ไม่มีได้

มีแต่ความทุกข์ ไม่มีความสงบเลย.

แต่ถ้าเรารู้ตามที่เป็นจริงแล้ว ไม่มีอะไรที่จะเป็นเรื่องเสีย หรือต้องเป็นทุกข์; เป็นเรื่องน่าหัวเราะทั้งนั้น : เรื่องได้เรื่องเสีย. เรื่องเป็นเรื่องตาย, เรื่องอยู่เรื่องไป, เรื่องอะไรก็ตามเถอะ, มัน เป็นสักว่าธาตุ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ, แล้วเราก็อหัวเราะได้. นี้เรียกว่าเป็นผู้ฉลาด ในเรื่องธาตุทั้งปวง

แต่ว่าที่พูดนี้มันเป็นเรื่องใหญ่เกินไป เอาแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มาพูดกันก่อน ก็ดูเหมือนจะยังมีปัญหามาก. เรื่องที่ซัดอกซัดใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำวันกะคนนั้นกะคนนี่, มีอะไรบ้างในวันหนึ่ง ๆ ของใครก็ไปสำรวจดูตัวเองก็แล้วกัน ว่าวันหนึ่งมันโกรธก็ครั้งก็หน มันอึดอัดซัดใจอะไรบ้าง, กะใครบ้าง, หรือมันกลัวอะไรบ้าง, หรือมันอิจฉาริษยาบ้าง, มันมากมาย. ในบรรดาชื่อของกิเลสและอุปกิเลสทั้งหลายนั้น ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า มันมาจากการที่คน ๆ นั้น ยังเป็นคนมากเกินไป, ยังไม่รู้จักธาตุตามที่เป็นจริง ; มันมีตัวกู - ของกู แล้วปรุงเป็นความรู้สึก ชนิดที่เรียกว่ากิเลส เป็นเหตุให้มีความทุกข์ แล้วก็มีแต่คิดเตลิดเปิดเปิงออกไป, ไกลออกไปเป็นความทุกข์ใหม่ ๆ แปลก ๆ ออกไป ; ไม่ย້อนต้นมาหาความดับหรือความหยุดเลย. มันก็เป็นโอกาสให้ถูกหลอกเรื่อยไป, ให้ธาตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้แหละมันหลอกเรื่อยไป, แล้วมันหลอกหนักขึ้น ๆ ๆ. เด็กตัวเล็ก ๆ นี้ยังถูกหลอกน้อยกว่าคนแก่ ๆ กระทั่งแก่มาแล้ว.

เกือบจะไม่ต้องอธิบายก็ได้กระมังว่า คนแก่ ๆ นี้มันถูกหลอกหนักยิ่งขึ้นไปอีกอย่างไร, ในเมื่อมาเทียบดูกับลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ มันถูกหลอกน้อยกว่ามาก. จะเห็นได้ชัดทีเดียวว่า ลูกเด็ก ๆ นั้นมันเกือบจะไม่มี ความทุกข์เลย, มีความทุกข์

ก็น้อย แล้วเป็นเรื่องเล็ก ๆ เบ็ดเตล็ดทั้งนั้น. คนผู้ใหญ่เนี่ยคิดมาก คิดลึก แล้วคิดกว้างขวาง, แล้วก็คิดไกลในอนาคตที่แสนจะไกล กระทั่งชาติข้างหน้า อีกไม่รู้จักร้อยก็ชาติพันชาติหมื่นชาติ ก็เอามาคิดเป็น, มันก็ต้องมีความทุกข์มากกว่าลูกเด็ก ๆ. ความทุกข์อันมากมายนี้ ก็มาจากการที่ไม่รู้จักตามที่เป็นจริงว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเรา

ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งความเห็นผิด หรือ มิจฉา-
อภิญญารู้ทุกชนิด : ให้เกิดตัวตน ให้เกิดของตน ให้เกิดยึดมั่นถือมั่น ไปเสีย
ทุกครั้งทุกราวที่ตาเห็นรูป, หูฟังเสียง, จมูกได้กลิ่น เป็นต้น. นี่คือคนที่โง่ต่อ
สิ่งที่เรียกว่าธาตุ ไม่ฉลาดต่อสิ่งที่เรียกว่าธาตุ; เพราะฉะนั้น เป็นอยู่สักร้อยปี
พันปี หมื่นปี มันก็ไม่รู้ ก ข ก กา ของพุทธศาสนา ไม่มีวันที่จะเข้าถึงหัวใจ
ของพุทธศาสนา.

หัวใจของพุทธศาสนาคือสุญญตา เพราะมีสักแต่ว่าธาตุ,

หัวใจของพุทธศาสนานั้น ก็คือความจริงที่ว่า ไม่มีตัวตน - ไม่มีของ
ตน เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, ห่างจากสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน, หัวใจของพุทธ-
ศาสนาคือ "สุญญตา" คือ ความว่างจากตัวตน หรือ บางทีก็เรียกว่า อนัตตา
ไม่ใช่ตัวตน, มันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. แม้มันจะมีอยู่มากมาย มันก็ไม่มี
อันไหนที่เป็นตัวตนได้, มันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า
ว่างจากตัวตน พูดว่า อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนนี้ ก็ถูกดีเหมือนกัน ตรงดีเหมือน
กัน; แต่ไม่ลึก ไม่แยบคาย เท่ากับที่จะพูดว่า สุญญตา คือ ความว่าง ว่าง
จากตัวตน ว่างจากความเป็นตัวตน ว่างจากความเป็นของ ๆ ตน.

แต่คนมันก็รู้สึกไม่ได้ แม้กินน้ำพริกไม่ถูกปากสักหน่อย มันก็มี ตัวกู ของกู ขึ้นมา ; โกรธคนนั้น ชัดใจคนนี้เสียแล้ว มันก็สูญเสียตาไม่ได้, อนัตตาไม่ได้, ไม่รู้จักธาตุทั้งหลายตามที่เป็นจริง. เป็นพระก็ดี เป็นเณรก็ดี เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ยังมีปัญหาอย่างนี้กันอยู่ทั้งนั้น สมน้ำหน้ามันที่ไม่รู้จัก ก ข ก กา ; ฉะนั้นจึงต้องพูดกันแต่เรื่องนี้ ; จะโกรธ หรือว่าจะไม่โกรธ ก็ตามใจ มันก็ต้องพูดกันแต่เรื่องที่ยังไม่รู้ คือเรื่อง ก ข ก กา, **ไม่รู้หัวใจของพุทธศาสนา ก็เพราะไม่รู้เรื่องธาตุ.**

พุทธศาสนานั้นคือเรื่อง สูญญตา เรื่อง อนัตตา. ขอให้เข้าใจไว้ด้วย. เรื่องนอกนั้นมันมีในศาสนาอื่น ศาสนาอื่นทั่ว ๆ ไป ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน เขาก็สอนกันทั้งนั้น **ศาสนาอื่นสอนเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสมาธิ แม้กระทั่งเรื่องปัญญาในบางระดับ สอนเรื่องกรรม สอนเรื่องได้รับผลกรรมเวียนว่ายไปตามกรรม ; อย่างนี้สอนอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. แต่ไม่เคยสอน เรื่อง สูญญตา เรื่อง อนัตตา.**

พระพุทธเจ้า เกิดขึ้น ท่านตรัสรู้สิ่งที่ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน; นั่นก็คือ เรื่องสูญญตา เรื่องอนัตตา คือการที่ท่านรู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุทั้งหลาย ถูกต้องตามที่เป็นจริง ว่ามันมีแต่สูญญตา อนัตตา, ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ; นั่นแหละเป็นเนื้อแท้ของสูญญตาของอนัตตา. ดูให้ดี ๆ แล้วมันจะปรุ่งกันขึ้นมาเป็นธาตุอื่นอีกก็ชนิด มันก็เป็นอนัตตา เป็นสูญญตา แม้แต่จะเป็นธาตุแห่งความดับ เป็นนิโรธธาตุ เป็นนิพพานธาตุ มันก็ยังคงเป็นสูญญตาเป็นอนัตตา. ฉะนั้น**ธาตุทั้งหลายนั้น มันเป็นอนัตตา มันเป็นสูญญตา.**

เมื่อเราไม่รู้จักรัตนตามที่เป็นจริง ก็เรียกว่าไม่รู้จักพุทธศาสนา ไม่มี
 ความรู้เรื่องพุทธศาสนา, เป็นพุทธบริษัทเพื่อ ๆ ไป ตามธรรมเนียมตามประเพณี.
 เอาเรื่องสุญญตาหรือเรื่องอนัตตาก็ตามนี้ ออกเสียแล้ว มันก็ไม่มีพุทธศาสนา ;
ถ้ามีพุทธศาสนา ก็ต้องมีสุญญตามีอนัตตา ที่เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนอยู่. ฉะนั้น
 ถ้าใครไม่รู้จักหรือไม่มองเห็นไม่สนใจสุญญตาอนัตตา ก็ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท
 เลย.

หัวใจของพุทธศาสนาก็อยู่ที่ตรงนี้. เนื้อตัวทั้งหมดทั้งสิ้นของพุทธ -
 ศาสนาก็อยู่ที่ตรงนี้, คือว่า **ความเป็นอนัตตาหรือสุญญตา** ไม่ใช่สัตว์ บุคคล
 ตัวตน หรือ**เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ**. นี่คือหัวใจของพุทธศาสนาก็ได้,
 หรือเป็นเนื้อตัวทั้งหมดของพุทธศาสนาก็ได้. **พุทธศาสนาไม่มีเรื่องอื่น** นอก
 จากเรื่องสุญญตากับอนัตตา.

ฉะนั้นเราจะต้องเข้าใจเรื่องธาตุทั้งหลายทั้งปวง ให้รู้ตามที่เป็น
 จริงว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ ; ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา.
 นี่เรียกว่าเราเข้าถึงรากเหง้าของพุทธศาสนา หรือว่าเราคว่ำเอาพุทธศาสนามาได้
 อย่างน้อยก็เอามากุมไว้ก่อน ; แม้ว่าจะไม่ไปได้มากกว่านั้น ให้เห็น คือให้เข้าใจ
 ให้รู้จัก ให้ฉลาด ในสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ อย่างถูกต้อง. อย่าให้เป็นเข้าใจอย่าง
 อันธพาลเข้าใจผิดเกี่ยวกับธาตุ.

ปัญหาศึกษาเรื่องธาตุไม่ได้ เพราะยังหลงรสอร่อยของโลก.

มันเป็นปัญหาที่สำคัญอยู่ในจิตใจของคนทุกคน. พุดกันตรง ๆ ดีกว่า
 มันไม่เสียเวลามาก คือว่าคนที่ศึกษาพุทธศาสนา กำลังคิดว่า รู้พุทธศาสนา

มานี้ ก็ยังไม่รู้จักพุทธศาสนา. ใจหนึ่งมันก็อยากจะฟังแหละ อยากจะเห็นโดยความเป็นธาตุ ; เหมือนท่านทั้งหลายทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี่ อาตมาก็ยอมเชื่อ ยอมเชื่อสักที หรือก็ทีก็ได้ว่า ท่านทั้งหลายนี้ก็ยินดีที่อยากจะฟัง อยากจะเห็น อยากจะเข้าใจ โดยความเป็นธาตุ, แต่ว่าใจหนึ่งมันอยากจะกินอะไรอร่อย ๆ อยู่ใช่ไหม ? หรือว่าอยากจะให้เขาสรรเสริญ ให้เขายกย่อง อยากมีหน้ามีตา มีเกียรติ มีเด่นมีดี ใช่ไหม ? ใจหนึ่งมันก็อยากจะเห็นโดยความเป็นธาตุ ศึกษาเรื่องธาตุ ; แต่ใจหนึ่งมันก็อยากจะกินอะไรอร่อย ๆ อยู่, ยังอยากจะได้สวรรค์ อยากจะได้วิมาน เหมือนใจจะขาดอยู่ใช่ไหม ? แต่ใจหนึ่งมันก็อยากจะศึกษาเรื่องธาตุ โดยความเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ; แต่แล้วข้างไหนมันมีน้ำหนักมากกว่ากัน.

นี่ถ้ายังละโมภโลกลาม ต่อสวรรค์ ต่อวิมาน นางฟ้า เทพบุตร อะไรนี่แล้ว มันก็เป็นคนที่ไม่มองเห็นโดยความเป็นธาตุเลย แม้แต่นิดเดียว, ไม่เห็นธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ว่าเป็นธาตุเลย มันจึงไปตะกละตะกลาม ต่อสวรรค์ วิมาน ซึ่งเป็นเรื่องเพศ เรื่องกามารมณ์ เรื่องเฮอร์ดอรร้อยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยกันทั้งนั้น. อย่างนี้แหละคือคนที่ล้มเหลวอย่างต่ำที่สุด ล้มเหลวอย่างร้ายที่สุด, เป็นวิจิกิจฉาอย่างเลวที่สุด ก็ยังละไม่ได้ คืออยากจะศึกษาเรื่องธาตุ แต่แล้วก็ยังอยากจะได้ของอร่อยอยู่ มันก็ไม่มีทางที่จะลงกันได้, คือปรับให้ลงกันไม่ได้.

มันต้องสมัครที่จะศึกษาความเป็นธาตุให้รู้จริง เพื่อต่อสู้กับสิ่งอร่อย ๆ ที่มันจะเข้ามาครอบงำจิตใจ. พอเรามีความรู้สึกอยากอร่อยต่อสิ่งใด หรือกำลังอร่อยต่อสิ่งใด ก็ต้องใช้อาวุธ คือความรู้เรื่องธาตุนี้แหละ ฟาดฟันความรู้อัน

นั้นให้แตกกระจายไป. อย่าไปเสียดายมันเลย, อย่าไปเสียดายว่ามันจะหมดอ้อย มันจะจืดไปเสีย หรือจะไม่มีของอ้อยมาบำรุงบำเรอ.

นี่มีความไม่จริงใจ ไม่แนใจ คิดได้ก็ลั้งเล ; ใจหนึ่งอยากจะศึกษาเรื่องธาตุ เพราะว่าเป็นเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนา, แต่ใจหนึ่งก็ยังอยากจะเอร็ดอ้อยในสวรรค์วิมาน ในอะไรต่าง ๆ ; ไม่อยากจะถือเรื่องธาตุแล้ว. ไม่อยากจะได้โดยความเป็นธาตุแล้ว ถ้าถือโดยความเป็นธาตุ มันก็ไม่มีเรื่องอ้อย นี่เรียกว่า ความหลอกหลวงของสิ่งที่เรียกว่าธาตุนั้น มันยังชนะเราอยู่เสมอไป, ธาตุมันยังหลอกเราได้อยู่เสมอไป. เรายังพ่ายแพ้แก่ธาตุเสมอไป; ธาตุเกิดขึ้นมาทำให้มีความทุกข์; เหมือนกับบทสวดที่ว่า การปรากฏขึ้นแห่งธาตุทั้งหลายนั้น คือการปรากฏขึ้นแห่งความทุกข์.

นี่จะไม่เรียกว่า ก ข ก กา แล้วจะเรียกว่าอะไร? เพราะว่าปัญหาของคนเรา มันไม่มีปัญหาอะไรที่จะทั่วไป เท่ากับปัญหาเรื่อง ความทุกข์ หรือเรื่อง ความดับทุกข์, เพราะมีทุกข์เราจึงต้องการดับทุกข์. ความดับทุกข์เป็นปัญหา; เพราะมันมีความทุกข์; ฉะนั้น ปัญหาอันแรกก็คือความทุกข์.

ปัญหาของผู้ไม่เข้าใจเรื่องธาตุยังมีอีกมาก.

ที่นี้คนก็จะมีปัญหาต่อไปว่า เอ้า! ถ้าเป็นธาตุแล้วทำไมต้องเป็นทุกข์? นี่จะไปโทษธาตุแล้ว. คนโง่ก็แก้ตัวแบบนั้นเอง; เพราะคนโง่ไปยึดถือธาตุ โดยความเป็นตัวตน ธาตุจึงเป็นความทุกข์ขึ้นมา ไม่ใช่ธาตุ ตัวธาตุเอง ธาตุแท้ ๆ มันเป็นความทุกข์, มันไม่เป็นอะไร มันไม่เป็นทุกข์ มันไม่เป็นสุข มัน

เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. แต่พอคนโง่ไปยึดถือธาตุ โดยความเป็นตัวตน หรือเป็นของตน ความทุกข์มันก็เกิดขึ้น ; อย่างนี้เรียกว่า ธาตุมันตั้งขึ้นมา มัน ถูกปรุงแต่งขึ้นมา มันปรากฏขึ้นมาในจิตใจของบุคคลนั้น. ฉะนั้น การปรากฏ แห่งธาตุ ก็คือการปรากฏแห่งทุกข์ ; แต่ดูให้ดีว่า ตัวธาตุนั้นไม่ใช่เป็น ตัวทุกข์ ตัวทุกข์มันอยู่ที่ความยึดมั่นถือมั่นในธาตุนั้น ว่าเป็นตัวตนหรือของตน.

คนอาจจะสงสัยว่า เอ้า, ถ้ามันสักว่าธาตุตามธรรมชาติแล้ว จะทำบุญ - ใต้บุญ จะทำบาป - ใต้บาป อย่งไรกัน ? เดียวนี้คนมันยังไม่รู้ มันยังอยากเอร็ด - อร่อยที่เรียกว่า บุญ, มันเกลียดเจ็บปวดที่เรียกว่า บาป, ก็อยากจะได้บุญ เรื่องบาปเรื่องบุญนี้ จะทำเป็นทำได้แต่คนที่ไม่รู้จักเรื่องธาตุ; ถ้ามันเกิด ไปรู้จักเรื่องธาตุโดยแท้จริงเสียแล้ว มันไม่อยากทั้งบาป, ไม่อยากทั้งบุญ, มันทำ บาปไม่ได้, แล้วก็ทำบุญไม่ได้ ; เพราะไม่ยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน หรือ เป็นของ ๆ ตนได้.

ธาตุทั้งปวงเป็นอนัตตา, มันเป็นอนัตตา หมายความว่า เป็นอยู่ตาม ธรรมชาติ ; แต่เราไม่ยอมรับ เราไม่รู้สึกรู้หาย, เราไม่มองเห็นโดยความเป็น อนัตตา. ถ้ามันอร่อยที่ลิ้น มันก็เป็นความอร่อยของกุ. ธาตุลิ้นมันก็เกิด หลอกหลวงให้รู้สึกอร่อย เป็นลิ้นของกุ. หรือจะเอาลิ้นเป็นตัวกูก็ได้, แล้วมันก็ รสอร่อยของกุ ปัญหามันเลยปนกันยุ่งไปหมด.

ถ้าเราไม่รู้เรื่อง ก ข ก กา ปัญหาจะปนกันยุ่งไปหมด ; เหมือนคนไม่รู้ ก ข ก กา นั้นแหละ มันทำอะไรไม่ได้ มันอ่านหนังสือไม่ได้. ถ้าไม่รู้เรื่องธาตุ

ตามที่เป็นจริง ก็มีปัญหามากขึ้น เพิ่มขึ้นกว่าเดิมมากมาย ; จะสงสัยเรื่องดี เรื่องชั่ว, เรื่องบุญเรื่องบาป, เรื่องทำกรรมเรื่องได้ผลกรรม อะไรไปเสียตะพึด, ไม่มีอะไรที่ไม่เป็นปัญหา ; แล้วก็แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย อย่างหนึ่งสำหรับเกลียดสำหรับกลัว คือไม่ปรารถนา ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน, อีกฝ่ายหนึ่งก็สำหรับอยากสำหรับทะเยอทะยาน สำหรับกระหาย นี่ก็เป็นทุกข์เหมือนกัน. มันก็เลยได้**ทุกข์ทั้งขึ้นทั้งลง สำหรับบุคคลที่ไม่รู้เรื่องธาตุ** ก็จะเกิดความยินดียินร้าย, ยินดีในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี, แล้วยินร้ายในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย. นี่คือคนที่ไม่รู้เรื่องธาตุ, ไม่ฉลาดในเรื่องธาตุ ธาตุมันจึงหลอกเอา.

เมื่ออาการอย่างนี้ มันกำลังเป็นอยู่แก่คนทุกคนในโลกนี้ ทั้งเด็กทั้งใหญ่ แล้วจะไม่เรียกว่าเรื่องเบื้องต้น เรื่องทั่วไป เรื่องรากฐานอย่างไรกัน? มันก็ควรจะถือว่า เป็นเรื่องต่ำที่สุด รากฐานที่สุด เบื้องต้นที่สุด. ดังนั้นอาตมาจึงเรียกว่า เป็นเรื่อง ก ข ก กา ซึ่งคนบางคนไม่ยอมเห็นด้วย **ว่าการพูดเรื่องธาตุนี้เป็นเรื่อง ก ข ก กา** เขาเห็นเป็นปรมาตถธรรม เป็นอภิธรรม เป็นอะไรมากไป จนไม่ยอมให้เป็นเรื่อง ก ข ก กา ; เพราะว่าไม่รู้จักพระพุทธศาสนา ที่จะสอนแต่เรื่องความดับทุกข์เท่านั้น, มีความดับทุกข์ที่ไหน ก็มีพุทธศาสนาที่นั่น, ไม่มีความดับทุกข์ที่ไหน ก็ไม่มีพุทธศาสนาที่นั่น. แม้ว่าจะไปพูดกันอย่างเป็นคั่งเป็นแคว เป็นปรมาตถ์ เป็นอภิธรรมอะไรให้มากมาย มันก็ไม่เป็นพุทธศาสนาไปได้. แล้วมันก็พิสูจนอยู่ในตัวแล้วว่า คนที่พูดมาก ๆ อย่างนั้นแหละยังไม่รู้จักธาตุ มันไม่รู้จักธาตุ, กำลังมีตัวกู - ของกู เต็มที่.

ปัญหาของมนุษย์เป็นอย่างนี้ เรียกว่า**ไม่รู้จักธาตุตามที่เป็นจริง** ก็เกิดมี**ฉันทวิภูติ**ร้ายแรงอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา ; อย่างต่ำที่สุดก็มี **วิจิกิจฉา** มี

ความสงสัยว่าจะศึกษาเรื่องธาตุดี หรือว่าจะหาของเอิร์ดอว์อ้อมมากินดี มันก็มี
ความลังเลอยู่แต่อย่างนี้.

ศึกษาเรื่องธาตุจะเข้าใจพุทธศาสนาถูกต้อง.

ขอให้สนใจ ก ข ก กา ในพระพุทธานุศาสนิกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง กล่าว
คือ การศึกษาเรื่องธาตุ นั้นเอง. ลูกค้ำค้ำดูที่เนื้อที่ตัว ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ มันอยู่ที่ตรงไหน? จงพยายามลูบเนื้อลูบตัว
ลูบหัวลูบเท้า ลูบค้ำค้ำอยู่ดูเรื่อย ๆ ในภายในนี้ ให้มันรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ,
จึงจะเรียกได้ว่าเป็นผู้สนใจ เริ่มต้นศึกษา ก ข ก กา แห่งพระพุทธานุศาสนิกอย่างถูก
ต้องกันเสียใหม่. ไม่จำเป็นจะเอาเรื่องนั้นเรื่องนี้เรื่องโน้นมาพูดให้ยาวความ ; พูด
กันแต่เรื่องที่ให้เห็นว่า อะไรมันเป็นรากฐาน คือเป็นธาตุ เป็นรากฐาน, เป็น
ส่วนย่อยที่สุด ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นส่วนใหญ่ต่อ ๆ ไป มันคืออะไร? แล้วก็
ดูที่สิ่งนั้นให้ดี อย่าให้เห็นเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นอะไร
ทำนองที่จะทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ขึ้นมาได้. เห็นโดยความ
เป็นธาตุอยู่โดยแท้จริงตามที่เป็นอย่างจริง.

ต้องไม่ให้โอกาสแก่จิตอันธพาลที่มันจะถือเอาโอกาสนี้แหละ โอกาสที่
สักว่าเป็นธาตุนี้แหละไปเที่ยวประทุษร้ายลูกเมียเขา หรือว่าไปขโมยเขา หรือไป
ฆ่าเขา ไปกินเหล้าเมามา, แล้วก็บอกว่า มันก็สักว่าธาตุ : เหล้าก็สักว่าธาตุ
เนื้อหนังก็สักว่าธาตุ อะไรก็สักว่าธาตุ ไปนอนคลุกฝุ่นหรือนอนอยู่ตามในคู มันก็
สักว่าธาตุ. นี่มันเป็นจิตอันธพาล ; มันเอาคำว่า ธาตุขึ้นมาสำหรับเป็นโล

บั้งหน้า, แก้วสำหรับจะทำความชั่ว. อย่างนี้ไม่ต้องพูดก็ได้ มันไม่ใช่เรื่องของเรา มันคงไม่มีแก่เรา ไม่เกี่ยวกับเรา.

มันยังเหลืออยู่แต่ว่า มีสติสัมปชัญญะทุกเมื่อ มองเห็นสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นของว่างจากตัวตน คือมันเป็นแต่สักว่าธาตุที่กำลังเป็นไปตามธรรมชาติ ตามเหตุตามปัจจัยอยู่เบื้องนี้, ให้มันเจริญก้าวหน้าไปด้วยสติปัญญา อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป ; นั่นแหละคือคนที่เรียนรู้ ก ข ก กา กิ ก็ แจกถูกไปตามลำดับ ๆ ในเวลาไม่นานนักก็จะอ่านหนังสือได้ดี รู้หนังสือได้ดี, คือรู้พระธรรม ที่เป็นตัวพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าได้ดี เรียกว่าเป็นคนรู้หนังสือกันเสียที่ ปัญหา มันก็จะหมดเอง. นี้ขอให้สนใจ ก ข ก กา กันอย่างนี้.

อาตมาก็มีเรี่ยวแรงสำหรับจะพูดในวันนี้เพียงเท่านี้ นี้เวลาก็ยังเหลืออยู่บ้าง ขอโอกาสให้พระสงฆ์บางองค์ท่านบรรยายขยายความหรือว่าช่วยกันทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ก ข ก กา นี้ต่อไป กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

อ้าว, นิมนต์องค์ที่ค้างอยู่ ที่ไม่ได้พูดคราวก่อน.

[คำบรรยายของภิกษุรูปอื่น ไม่ได้บันทึกไว้]

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๕ -

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

การเกิดขึ้นของทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายครั้งที่ ๕ แห่งภาคมาฆบูชานี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพระพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า เราจะพูดถึงเรื่อง ก ข ก กา นี้ก็เป็นครั้งที่ ๕.

คนที่ฟังไม่ถูกต้องจะรำคาญเหลือที่จะรำคาญแล้ว เหมือนลูกเด็ก ๆ เรียน ก ข ก กา ไม่น่าสนุก ก็รำคาญ ; แต่แล้วก็ต้องทนเรียนแล้วเรียนเล่า เรียนซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนรู้ ก ข ก กา, เดียวนี้ก็จะพูดเรื่อง ก ข ก กา แห่งพระพุทธศาสนา เป็นครั้งที่ ๕ เท่านั้นเอง ; เหมือนกับว่าได้เรียน ก ข ก กา มาได้สัก ๕ วันเท่านั้น, คงจะยังไม่มากมายอะไรนัก. เรื่อง ก ข ก กา แห่งพระพุทธศาสนาในวันนี้ จะได้

กล่าวโดยห้วนย่อที่ชัดเจนลงไปว่า การเกิดขึ้นของทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว. การเกิดขึ้นของทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว.

เมื่อกล่าวเช่นนี้ บางคนคงจะฟังถูกหรือนึกออก หรือเห็นเค้าเงื่อนแล้ว เพราะว่าเรื่องที่คล้ายกันนี้ เคยกล่าวมาแล้วหลายครั้งหลายหน. แต่วันนี้เอามากล่าวอีก ในรูปร่างของ ก ข ก กา คือเบื้องต้นที่สุด เพราะว่าเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยสังเกตเห็น จนไม่เห็นความสำคัญ คือไม่เห็นความที่มันเป็นสิ่งเดียวเรื่องเดียว ที่เป็นการตั้งต้นของทุกสิ่ง ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ.

ศึกษาคำว่า " การเกิดขึ้น " ให้เข้าใจก่อน.

เมื่อพูดถึงคำว่า **ผัสสะ** บางคนก็ว่าเข้าใจแล้ว เข้าใจแล้ว; นี่มันแน่นอน ก็มีคนเข้าใจเรื่องผัสสะ แต่ก็เข้าใจต่าง ๆ กันไป, เข้าใจมากบ้างน้อยบ้าง. บางคนเข้าใจไปในทางเถลไถลไปในทางอื่นก็มี แล้วแต่ว่าคน ๆ นั้นเขาเคยได้ยินได้ฟังคำ ๆ นี้มาในลักษณะอย่างไร. นี่แหละคือความจำเป็นที่ต้องเอามาพูดกันใหม่ ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ ให้ดียิ่งขึ้นไป, จนมองเห็นชัดลงไปทีเดียวว่ามันเป็นเพียงสิ่งเดียว ซึ่งเป็นที่ตั้งต้นของการเกิดของสิ่งทุกสิ่ง.

เมื่อพูดถึงคำว่า **เกิดขึ้น** นี้ก็อย่างเดียวกันอีก ; บางคนก็คิดว่าเข้าใจ แต่แล้วมันก็ ยังเข้าใจน้อยเกินไป คือ คนส่วนมากไม่เข้าใจว่า **ทุกสิ่งที่มีการเกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา** ; แม้แต่สิ่งที่เรียกกันว่าโลกนี้.

เมื่อพูดคำว่า **โลกนี้เกิดและดับอยู่ตลอดเวลา** ; บางคนไม่เข้าใจเอาเสียเลยทีเดียว แล้วยังจะหาว่าเป็นคำพูดที่บ้า ๆ บอ ๆ. หรือเป็นคำพูดที่แก้งพูดล้อกันเล่น, หรือว่าเป็นการใช้สำนวนโวหารมากเกินไป. นี่ถ้าผู้ใดไม่มองเห็นโดย**ประจักษ์ชัดว่า** แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า **โลก** โลกนี้ **มีการเกิด - ดับ ๆ** อยู่ตลอดเวลาแล้ว, **คนนั้นยังไม่รู้ธรรมะที่เป็นขั้น ก ข ก กา** ในพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาสอนให้เห็นว่า **ทุกอย่างมีการเกิด และ ดับอยู่ เสมอ** ; จะช้าเร็วเท่าไรนั้น ขึ้นอยู่กับจิตที่มีความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ. นี่คนที่เขาไม่เคยเล่าเรียน และเป็นคนที่มองกันแต่ในแง่วัตถุ ก็จะไม่เชื่อ ; เพราะเขามองเห็นแผ่นดินโลกนี้มีอยู่ตลอดเวลา แล้วก็เรียนกันมาว่า **ไม่รู้ก็แสน กี่ล้าน กี่ล้านล้าน** ปีมาแล้ว มันก็มีแล้วอย่างนี้ จะเรียกว่าเกิด - ดับ อย่างไร ? นี่ทางพุทธศาสนาพูดว่ามัน **เกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา** ไปตามขณะจิต ที่รู้สึกต่อสิ่งนี้.

นี่ขอให้พิจารณาดู ว่ามันเป็นคนละเรื่องกันถึงขนาดนี้ เป็นคนละอย่างคนละแนว คนละความหมาย. เดียวนี้เราจะ**เรียนเรื่องพุทธศาสนา** **เราจึงต้องเรียนตามหลักของพุทธศาสนา** ไม่ใช่เรียนวิทยาศาสตร์เรื่องแผ่นดิน ที่จะเรียนว่า แผ่นดินนี้มีมันมีอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ มา เป็นเวลานานเป็นล้าน ๆ ปีมาแล้ว.

ทำไมต้องแยกกันเรียนอย่างนี้ ? เพราะว่าเรียนอย่างโน้น มันดับความทุกข์ไม่ได้. ถ้าเรียนอย่างนี้ อย่างพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า **โลกมันเกิดดับอยู่ตลอดเวลา** นี่มันดับความทุกข์ได้. เมื่อเราอยากจะทำเรียนอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านสอน ก็เพื่อจะให้ดับทุกข์ได้นั่นเอง.

คนที่เรียนเรื่องโลกมาอย่างไร ย่อมมีผลเกิดขึ้นตามสมควรแก่การที่ตนเล่าเรียนมาอย่างนั้น : เช่น เรียนมาในรูปที่ว่า โลกนี้มันเที่ยง หรือเป็นรูปธรรมที่เที่ยงแท้ ก็มีผลให้คน ๆ นั้นยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เรียกว่าโลกนั้น ๆ, หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็ว่า เป็นคนติดอยู่กับโลก ติดแน่นอยู่กับโลก หมุนไปตามโลก ออกมาไม่ได้ มันก็ต้องล้มลุกคลุกคลานไปตามโลก.

ที่นี้คนหนึ่งเขาเรียนมาในลักษณะที่ตรงกันข้าม ให้รู้ตามที่เป็นจริงว่า โลกนี้เป็นอย่างไร? มีการเกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลาอย่างไร? ความรู้ชนิดนี้ไม่ทำให้ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในโลก คือไม่ต้องติดไปตามโลก มีจิตใจที่แยกออกมาได้จากโลก ก็ไม่ต้องล้มลุกคลุกคลานไปตามโลก. นี่มันต่างกันอย่างที่เรียกว่าตรงกันข้าม หรือยิ่งกว่าตรงกันข้าม.

ถ้าเราไม่รู้เรื่องสิ่งนั้น ๆ พอ ก็จะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น ๆ แล้วก็ต้องหุลู่ไปตามสิ่งนั้น ๆ; แม้แต่สังขารร่างกายนี้ เราไปเห็นโดยความเป็นของเที่ยงเป็นของตน มันก็ยึดมั่นถือมั่น แล้วมันก็จะตองหนักอกหนักใจ ต้อขึ้น ๆ ลง ๆ , หรือว่าส่วนใหญ่มันจะต้องมีความทุกข์ เพราะสังขารนี้มันจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามเรื่องของมัน.

เรื่องข้างนอกก็เหมือนกัน เรื่องทรัพย์สมบัติ เรื่องเกียรติยศชื่อเสียง, เรื่องอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ แม้แต่ชีวิตความตายอย่างไร ก็ล้วนแต่ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน, ตามเหตุตามปัจจัยของมัน. ถ้าไปยึดมั่นมันเข้าให้เป็นของเที่ยงหรือเป็นของของตน มันก็เป็นไปไม่ได้ มันก็ต้องร้องไห้ มันก็ต้องหวาดเสียว ต้อสะดุ้ง ต้อเป็นไปต่าง ๆ นานา .

นี่เป็นการชี้ให้เห็นว่า **มีความรู้** รู้อย่างไร มันก็ต้องมีจิตใจไปตามอำนาจหรือตามแนวของความรู้ นั้น ๆ. นี่ใครจะเอาอย่างไรก็ได้ ไม่มีใครว่ามันเป็นสิ่งที่เลือกเอาได้. แต่เชื่อว่าทุกคนคงจะเลือกเอา ในฝ่ายที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์; แต่แล้วจะเลือกเป็นหรือไม่เป็น เลือกถูกหรือไม่ถูก นี่มันก็อีกอย่างหนึ่ง, มันขึ้นอยู่กับข้อที่ว่า คน ๆ นั้นรู้จักความทุกข์หรือไม่? บางคนบอกว่าจะดับทุกข์ พอถามว่าเป็นทุกข์อย่างไร? ก็ไม่รู้; โง่ถึงขนาดนี้ คือ เอาความทุกข์มาให้ดูไม่ได้, แล้วก็มาขอให้ช่วยแนะนำวิธีดับทุกข์ มันก็คนบ้า, คือไม่มีความทุกข์ที่รู้สึกอยู่จริง แล้วก็มาขอให้ดับทุกข์.

ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ได้ ต้องเป็นความรู้ที่รู้จักจริงไปตั้งแต่ตัวปัญหา ที่มันมีปัญหาอยู่จริง; เช่น มีความทุกข์อยู่จริง จึงจะหาทางที่จะดับทุกข์ได้จริงเหมือนกัน. ฉะนั้นการเรียนรู้เรื่องโลกในแง่ของความทุกข์นี้ เป็นความจำเป็น คือจะช่วยให้รู้จักความทุกข์ที่แท้จริง. เพราะปัญหามันอยู่ที่ความทุกข์; ปัญหามันตั้งขึ้นมาด้วยเรื่องของความทุกข์, ถ้าไม่มีความทุกข์เราก็ไม่มีปัญหาอะไร. มองดูข้อนี้กันเสียก่อน เดียวนี้มันทนอยู่ไม่ได้ เพราะมันมีความทุกข์และเป็นปัญหา.

พอ**มีความทุกข์เป็นปัญหา** มันก็ดูง่ายต่อไปอีกว่า **มันเกิดขึ้นมาอย่างไร?** ในที่สุดมันก็ไปเข้ารูปกันกับข้อที่ว่า **มันมาจากสิ่งที่เรียกผัสสะ,** จึงเรียกว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา คือเป็นจุดตั้งต้นของเรื่องทั้งหมดจริง ๆ; แต่ก็อธิบายได้หลายแง่หลายมุม. เรื่อง ผัสสะ คำเดียวเท่านั้นอธิบายได้มากแง่มากมุม ซึ่งจะได้พูดกันเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะจบจะสิ้นที่เกี่ยวกับ ก ข ก กา ของพระพุทธ – ศาสนา.

[บททวนเรื่องธาตุ]

ถ้าจะทบทวนเรื่องที่แล้ว ๆ มา ท่านทั้งหลายก็คงจะนึกได้ ว่าเราเริ่มต้นพูดกันถึงเรื่องธาตุ, คำว่า **ธาตุ** เพราะมันมีอยู่อย่าง**เป็นพื้นฐาน** สำหรับจะให้เรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้น, หรือก่อขึ้น บนสิ่งที่เรียกว่าธาตุนั้น ๆ. ดังนั้นการที่รู้จักเรื่องธาตุทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดอายตนะและผัสสะนี้ มันเป็นเรื่องรากฐานลงไปอีก, เป็นเรื่องรากฐานขั้นต้นทีเดียว ; เพราะผัสสะมันตั้งต้นมาจากอายตนะซึ่งตั้งต้นมาจากธาตุทั้งปวง. แต่แล้วทุกอย่างนี้ก็ยังคงเรียกว่าธาตุหนึ่งได้อยู่นั่นเอง,

ธาตุที่เป็นรากฐานที่สุด คือเป็นธาตุทั้ง ๖ ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ซึ่งได้ขอรับรองแล้วขอรับรองแล้ว ว่าท่านทั้งหลาย**จงมีความเข้าใจในเรื่องนี้ ในฐานะที่เป็นเรื่องพื้นฐาน** ให้มากที่สุด, และให้ย่ำให้ทบทวนอยู่เป็นประจำวัน เหมือนกับว่า เราทำกิจประจำวัน, ในทางฝ่ายวัตถุ ทางฝ่ายร่างกาย เรื่องกินอาหาร เรื่องอาบน้ำ เรื่องไปถาน เรื่องอะไรต่าง ๆ ; เหล่านี้ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อย่างไร, ในทางฝ่ายจิตใจ ก็ควรจะมาคำนึงถึงสิ่งที่เรียกว่าธาตุให้เกิดความแจ่มแจ้งเข้าใจอยู่เป็นประจำวัน ฉะนั้นด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้นเราจึง **ตั้งต้นพูดกันถึงเรื่อง ธาตุ ที่เป็นรากฐาน** คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ, **แล้วมีธาตุที่เป็นรากฐานขั้นต่อมา** ก็คือธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ซึ่งอยู่ข้างใน คือในตัวคน, แล้วก็มีธาตุข้างนอกคือ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุธัมมารมณ ซึ่ง**เป็นธาตุข้างนอก**.

ถ้าธาตุข้างในกับธาตุข้างนอก จะมีขึ้นมาได้ มันก็ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ นั้นเอง ; ฉะนั้น ๖ ธาตุแรกมันจึงเป็นที่ตั้งของธาตุชุดต่อมา : ธาตุ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัมมารมณฺ์ และ ธาตุชุดที่ ๒ นี้ก็เป็นที่ตั้งต่อไป จะให้เกิดธาตุที่สูงขึ้นไป ละเอียดขึ้นไป ประณีตขึ้นไป เป็นรูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณธาตุ ปราภฏัตว์ออกมาได้, โดยปรุ่กันขึ้นเป็นอายตนะก่อน แล้วก็เป็นผัสสะ แล้วก็เป็นเวทนาตัณหา, หรือว่าเป็นเวทนาเป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ที่สูงขึ้นไปตามลำดับ.

การทบทวนอย่างนี้อยู่เสมอ ทำให้มีความเห็นแจ่มแจ้งในเรื่องที่สำคัญที่สุด คือ เรื่องที่เรียกว่า สุญญตาหรืออนัตตา หรืออื่น ๆ แล้วแต่จะเรียก ; แต่รวมแล้ว ก็คือเรื่องไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนนี้ แม้สุญญตานี้ก็ต้องเรียกได้ว่าธาตุ มันเป็นธาตุอันหนึ่ง เป็นธาตุแห่งความว่างในระดับสูงสุด ; ถ้าไปเล็งถึงผล มันเรียกว่า นิพพานธาตุ ก็จับกันที่ นิพพานธาตุ, สุญญตธาตุ นิพพานธาตุนี้ มันเป็นฝ่าย อสังขตธาตุ ก็จับกันเท่านั้น.

ตั้งต้นกันด้วยเรื่องธาตุที่มีปัจจุบุรณ์ปรุงแต่ง แล้วก็เรื่อยไปจนกระทั่งสูงสุด จนรู้จักธาตุที่ไม่มีปัจจุบุรณ์ปรุงแต่ง เรื่องมันก็จับกัน. ตั้งต้นด้วยเรื่องธาตุ แล้วก็เป็นไปตามเรื่องของธาตุเรื่อย ๆ ไปจนกระทั่งถึงธาตุสุดท้าย, คือธาตุที่ไม่ต้องมีปัจจุบุรณ์ปรุงแต่ง เป็นที่จับที่ลิ้น ของการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของธาตุที่มีปัจจุบุรณ์ปรุงแต่ง มันก็จับกันเท่านั้น. แต่รายละเอียดมันมีมาก ฉะนั้นเราเรียนเรื่องธาตุให้รู้ในขั้นที่เป็นรากฐาน เป็นพวงรากฐาน จึงได้เรียกว่า ก ข ก กา.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ที่นี้ก็ดูกันในหัวข้อที่จะพูดวันนี้ ว่า การเกิดขึ้นของทุกสิ่ง ตั้งต้นที่ผัสสะสิ่งเดียว เป็นเรื่อง ก ข ก กา ของมนุษย์หรือของโลกทั้งหมด หรือของอะไร ๆ ทั้งหมด.

มนุษย์มีขึ้นเมื่อมีผัสสะ.

เราจะพูดกันถึงเรื่องมนุษย์ก่อน ก ข ก กา ของมนุษย์นี้ มันมีความหมายซับซ้อนอยู่หลายชั้น ก ข ก กา ที่มนุษย์จะต้องเรียน อย่างนี้ก็ได้อีก เรียกว่า ก ข ก กา ของมนุษย์; เพราะมนุษย์จะต้องเรียนเรื่องนี้ก่อน อย่างนี้ก็ได้อีก. แต่ที่จริงมันยิ่งกว่านั้น คือว่ามนุษย์นี้มันตั้งต้นขึ้นมาจากสิ่งใด ควรจะเรียกสิ่งนั้นว่า ก ข ก กา สำหรับปรุงขึ้นมาเป็นมนุษย์; นั่นแหละจะเข้าใจเรื่องผัสสะได้ง่ายขึ้น. เมื่อใดมีผัสสะ เมื่อนั้นสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์จะมีขึ้น; เมื่อไม่มีผัสสะสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ก็ไม่มี. เมื่อไรมีผัสสะ คือความรู้สึกต่อสิ่งใด เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่ามนุษย์มี; ถ้ายังไม่ทำหน้าที่ผัสสะ ก็ยังไม่เรียกว่าเป็นมนุษย์เพราะมันไม่รู้สึกอะไร.

พอมาถึงตอนนี้ ก็อยากจะแนะนำให้เปรียบเทียบเรื่องแผ่นดินอีก คน ๆ หนึ่งมองว่า แผ่นดินโลกนี้มีอยู่ตลอดเวลา; แต่คนหนึ่งมองว่า เราจะถือเอาแผ่นดินนี้มีเท่าที่เรากำลังมีความรู้สึกต่อแผ่นดินนั้น ๆ อยู่; ถ้าเราไม่รู้สึกต่อมัน มันก็ควรจะเป็นไม่มี หรือมีค่าเท่ากับไม่มี. เช่น เมื่อเรานอนหลับอยู่ พวกแรกมันก็ถือเอา ถึงเราจะหลับไม่รู้ไม่เห็นอะไร แผ่นดินมันก็ยังอยู่, คนธรรมดา

ก็พูดอย่างนี้. ทีนี้อีกคนหนึ่งมันพูดว่า เมื่อฉันนอนหลับ แผ่นดินมันก็มีค่าเท่ากับไม่มี; เพราะฉันไม่รู้รู้สึกต่อสิ่งที่เรียกว่าแผ่นดินนั้น. ฉะนั้นสองคนนี้คนไหนจะเป็นคนโง่กว่าหรือคนฉลาดกว่ากัน ?

ถ้าว่าคนที่สลบ เช่น ฤกวางยาสลบหรือสลบเองก็ตาม มันไม่รู้รู้สึกว่าจะอะไร มี เขาก็จะถือว่าแผ่นดินนี้มีได้มี; แต่คนหนึ่งมันก็แย้งว่ามี. คนนั้นมันจะตายไปเข้าโลงไปแล้ว แผ่นดินมันก็ยังมียังมี แผ่นดินโลกนี้มันก็ยังมียังมี. แต่คนหนึ่งจะถือว่า เมื่อคนนั้นเข้าโลงตายไปแล้ว แผ่นดินมันจะมีอะไรสำหรับคนที่มันเข้าโลงตายไปแล้ว. นี่จะเอาบัญญัติคำว่า มี หรือคำว่า ไม่มี กันที่ตรงไหนแน่ ? ขอให้คุณให้ดี.

ความมีหรือไม่มี ขึ้นอยู่กับความรู้สึกที่มีผลออกมา.

ถ้าตามทางพุทธศาสนาแล้ว จะถือว่ามีหรือไม่มีก็ตาม มันก็เอาตรงที่มันมีความหมาย มีค่า มีผลอะไรขึ้นมา; ถ้ามันไม่มีความหมายอะไรเลยก็ถือว่าเท่ากับไม่มี. เช่นว่า คนตาบอด ภาพต่าง ๆ มันก็ไม่มีค่าสำหรับคนตาบอด คนหูหนวก เสียงต่าง ๆ มันก็ไม่มีค่าสำหรับคนที่หูหนวก. ถ้าเป็นคนที่ถูกงมงายไม่รู้กลิ่น แล้วกลิ่นนั้นมันก็ไม่มีสำหรับคนนั้น ; บางทีพูดกันไม่รู้เรื่องมันน่าโมโห, พูดกับคนที่งมงายไม่รู้กลิ่นอะไรเลยนี้ ให้มันดมอะไรมันก็ไม่มีความหมายอะไร, จะให้ดมของหอมอะไร มันก็ไม่มีค่าความหมายอะไร. มันเป็นอย่างนี้เรื่อยไปจนถึงเรื่องของกลิ่น, เรื่องของผิวหนัง, เรื่องของอะไรต่าง ๆ, ถ้าคนมันเป็นอัมพาตเสียแล้ว โง่เง่าทุพพะทั้งหลายมันก็ไม่มีค่าความหมายอะไร อย่างนี้.

ที่นี้ก็มาดูกันถึงเรื่องของความทุกข์ ความทุกข์มันเป็นเรื่องที่น่ากลัว
 แก่ใจ ; ไม่ใช่ปรากฏแก่สิ่งที่ไม่มีใจ. ความทุกข์ที่เจ็บปวดทรมานนี้ มันมี
 ความหมายสำหรับสิ่งที่มีความรู้สึก คือมีจิตใจ; ดังนั้นมันจึงไม่มีความหมาย
 แก่ก้อนหินหรืออะไรทำนองนี้. สำหรับต้นไม้มันอยู่ระหว่างครึ่ง ๆ คือมัน
 รู้สึกอยู่สักครึ่งหนึ่งเห็นจะได้, อันนี้เราไม่จำเป็นจะต้องไปรู้ว่า ครึ่งหรือไม่ครึ่ง
 แต่มันมีความรู้สึก เพราะเราเคยเห็นต้นไม้มันทำอาการต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด ; แม้
 ว่ามันจะไม่รู้สึกเจ็บปวด มันก็ยังไม่อยากจะทำตาย มันมีความรู้สึกต่อสู้ที่ไม่อยากจะทำ
 ตาย ขวนขวายอย่างนั้นอย่างนี้. ไปสังเกตดูให้ดี จะเห็นการต่อสู้ของต้นไม้
 เพื่อให้อยู่รอด.

นี่ความทุกข์ มันมีความหมายเฉพาะแก่สิ่งที่มีความรู้สึก ; ฉะนั้น
 เราจะต้องเอาเรื่องของสิ่งที่มีความรู้สึกนั้นแหละเป็นหลัก, ก็คือเอาเรื่องของคน
 ของมนุษย์เรา ที่มีจิตมีใจมีความรู้สึกนี้แหละเป็นหลัก เรียกว่ามนุษย์ตัวหนึ่งคือมัน
 ก็บอกอยู่แล้วมนุษย์แปลว่ามีจิตใจในระดับสูงสำหรับความรู้สึก กระทั่งจะรู้พระ
 นิพพานก็ได้ ; ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็ต้องไม่ใช่มนุษย์ มันจะเป็นคนธรรมดา
 มากเกินไป, เป็นปฏุชนมากเกินไป กระทั่งเป็นสัตว์เดรัจฉานไปเสีย.

การรู้ธรรมะต้องเป็นเรื่องของเวไนยสัตว์.

เรื่องธรรมะทั้งหมด ต้องเอาระดับของมนุษย์ ที่พอจะรู้อะไรได้มา
 เป็นหลัก ซึ่งเขาเรียกว่า เวไนยสัตว์, หมายถึงมนุษย์ที่พอจะพูดกันรู้เรื่อง
 มนุษย์ที่พอจะทำความเข้าใจกันได้, แล้วก็พาไปได้ คือ ผู้ที่พระพุทธรเจ้าท่านพอจะ

พาไปได้ จึงจะเรียกว่า เวไนยสัตว์. ถ้ามันถึงขนาดที่พูดกันไม่รู้เรื่อง พระพุทธ – เจ้าท่านก็พาไปไม่ได้แล้ว เขาก็ไม่เรียกว่า เวไนยสัตว์ ; เพราะคำว่า *เวไนย* นี้แปลว่า *พอจะพาไปได้*. ธรรมะก็เป็นเรื่องของเวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่พอจะพาไปได้.

ที่นี้คนในโลกนี้ มันมี เวไนยสัตว์กันสักก็มากน้อย ? คำพูดนี้ไม่ยกเว้นใคร ไม่ยกเว้นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือใครชนิดไหน แล้วมีอยู่สักกี่คนที่ เป็น เวไนยสัตว์ ? ที่พอที่พระธรรมของพระพุทธเจ้าจะพาไปได้. การเป็นพระเณรนี้ยังไม่รับประกันได้ ; เพราะว่าโดยจิตใจแล้ว กลับไปอยู่แถวหลังของพวกฆราวาสบางคนเสียก็มี. ฉะนั้นภิกษุสามเณรบางคนติดแน่นอยู่ในกามารมณ์ หรือในอะไรต่าง ๆ ที่แม้พระพุทธเจ้าก็พาไปไม่ได้.

ขอให้คิดดูให้ดี ๆ ว่า ความสำคัญของมนุษย์นั้น มันอยู่ตรงที่มีความเป็น เวไนยสัตว์. ฉะนั้นเรื่องที่จะพูดต่อไปนี้ ก็ต้องเป็นเรื่องในระดับบุคคลที่เป็นเวไนยสัตว์ คือพอจะเข้าใจกันได้ เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้ที่นั่น ๆ ของพระพุทธเจ้า ที่ท่านทรงสั่งสอนไว้ได้; อย่างนี้จึงเรียกว่า มนุษย์ ที่แท้จริงคือมีจิตใจสูง เรื่อง ก ข ก กา ของมนุษย์ ก็หมายความว่า มนุษย์ต้องตั้งต้นกันตรงนี้, ตั้งต้นเป็นมนุษย์กันที่ตรงนี้ คือ **เริ่มรู้จักสิ่งที่ควรรู้** แล้วใจมันก็สูงขึ้นบ้าง ก็เรียกว่า ก ข ก กา ของมนุษย์มันเริ่มต้นแล้ว เป็นการเกิดแห่งมนุษย์แล้ว อย่างนี้ก็ได้.

สำหรับคำว่า ก ข ก กา ของมนุษย์ มันมีความหมายหลายอย่างอย่างนี้ แต่สรุปแล้ว มนุษย์ต้องหมายความว่า มีปัญญาอย่างมนุษย์; ไม่ใช่ที่เกิดมาเป็นคนแล้วมันจะเป็นมนุษย์. เกิดมาเป็นคนนั้น อาตมาถือว่า เป็นกันทุกคน

ยังไม่ทันเป็นมนุษย์ ; จะเป็นอาตมาเอง หรือใครก็ตาม พอเกิดมาจากท้องแม่ มันยังไม่เป็นมนุษย์, คือมันยังไม่มีจิตใจสูงพอที่จะเข้าใจในธรรมะของพระพุทธเจ้า ไม่เป็นเวไนยสัตว์. **ต้องศึกษาอบรมกันมาเรื่อย ๆ** ถ้าถูกวิธีสำหรับบางคน ใจ มันก็สูงพอถึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์, คือเข้าไปในขอบเขตของเวไนยสัตว์ ที่พระ - พุทธเจ้าท่านพอจะพาไปได้, ที่เหลือนอกนั้นไปไม่ได้ มันก็ตายอยู่ในวิภวสงสาร ตายอยู่ในโลกนี้.

นี่จึงถือเอาผู้ที่มีปัญญาของมนุษย์ มาเป็นผู้ที่มีมนุษย์ มาเรียน ก ข ก กา ก็เรียนเพื่ออย่างขึ้นสู่ความเป็นมนุษย์ เพราะไม่รู้มาจากในท้อง. เกิดมาแล้ว ก็เรียน ก็เรียน ก ข ก กา สำหรับจะมีความรู้ สำหรับอย่างขึ้นมาสู่ความเป็นมนุษย์. ดังนั้นจึงถือว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำหรับมนุษย์ คือเรื่อง **มนุษย์จะรู้จักตัวเองว่า ตั้งต้นเป็นมนุษย์ขึ้นมาอย่างไร ? แล้วจะไปกันทางไหน ? แล้วจะไปจบกัน ที่ไหน ?** เรื่องจบนั้นยังไม่ถึง จะไม่พูดก็ได้. มันก็ตาย แต่นี้จะพูดเรื่องตั้งต้น ซึ่งเรียกว่า ก ข ก กา.

ดู ก ข ก กา ตามหลักพุทธศาสนา.

เฮ้, ที่นี้มองกันต่อไปที่ว่า เรื่อง ก ข ก กา ของความเป็นมนุษย์นี้ พวกอื่นจะพูดกันอย่างไร ; แต่เราพวกพุทธบริษัท ก็จะพูดกันอย่างที่พระพุทธเจ้า ท่านสอนไว้ หรือว่าพูดกันตามหลักพุทธศาสนา.

ที่นี้พอมาถึงคำว่า **ตามหลักของพระพุทธศาสนา** ปัญหาก็ก็น่ามีอีกว่า **พุทธศาสนาชนิดไหน ?** พุทธศาสนาเดี๋ยวนี้ก็เกิดมีหลายแบบเหลือประมาณ ; อย่าง

น้อยก็มีพุทธศาสนาอย่างเถรวาท, อย่างมหายาน เป็นต้น, แล้วก็มีพุทธศาสนาที่ประหลาด ๆ ที่แตกแขนงเกิดขึ้นใหม่ ๆ แยกออกไปจนเรียกกันไม่ถูกก็มี, เดี่ยวนี้จะเอากันแต่เพียงว่า เป็นพุทธศาสนาอย่างเถรวาท คือถือเอาตามคำสอนที่อยู่ในภาษาบาลี ที่เรียกกันว่า พระไตรปิฎก, จะเว้นพุทธศาสนาอย่างมหายาน. แม้มหายานก็มีพระไตรปิฎก แต่เราถือว่ามันมีอะไรที่แปลกออกไป, แล้วก็มี ความมุ่งหมายที่จะพูดจะสอนกันโดยวิธีการอย่างอื่น. เราก็เลิกสนใจ **จะสนใจกันแต่พุทธศาสนาอย่างเถรวาท ในพระคัมภีร์**ที่เราถือกันอยู่ทุกวันนี้ คือพระไตรปิฎกบาลีอย่างเถรวาท.

ที่นี้ ใน**พระไตรปิฎก**อย่างเถรวาทของเราทั้งหมดนี้ มันก็ยัง**มีไม่แ่งต่าง ๆ กัน** คือใน**แ่งของการปฏิบัติ**ที่จำเป็นแก่ความเป็นมนุษย์ เป็น ก ข ก กา แก่ความเป็นมนุษย์โดยตรงก็มี; ส่วนนี้กลับไม่ค่อยมีใครสนใจ. อีกส่วนหนึ่งก็เป็น**แ่งของปริยัติ** สูงขึ้นไปจนถึง ปรมัตถ์อภิธรรม อันนี้เป็นแ่งของปริยัติ; ส่วนนี้ยิ่งสนใจกันมาก แล้วก็ยิ่งเตลิดเปิดเปิงไป คือว่าไกลออกไปจากการปฏิบัติ. ไม่ตั้งต้นเป็นการปฏิบัติ ตั้งต้นแต่รู้ให้มันมากเข้า ๆ ๆ , พูดได้มากเข้า มันก็เก่งแต่ในทางที่จะพูด ในทางที่จะอธิบาย ; แต่ในจิตใจไม่มีการปฏิบัติเลย. หมายความว่า **ไม่รู้จักแม้แต่ความเป็นมนุษย์**ของตัวที่เป็นจริง ๆ คือไม่รู้จักเรื่อง ก ข ก กา อย่างที่เรากำลังว่ากัน.

แม้ว่าจะพูดถึงเรื่องเดียวกัน, พูดถึงชื่อธรรมะ ชื่อเดียวกัน มันก็ยังมีความหมายต่างกัน. เช่นว่า จะพูดกันถึงเรื่อง ผัสสะ อย่างที่ว่านี้ หรือจะขยับเข้ามาอีก พูดเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างที่กำลังจะพูดนี้ **พูดอย่างนักปฏิบัติ** มันก็มีความหมายที่แท้จริงอยู่อย่างหนึ่ง ; แต่พูดอย่างนักปริยัติ มันมีความ

หมายไปอีกอย่างหนึ่ง. มันเดินคนละทางอยู่อย่างนี้ ; เพราะเขามุ่งหมายต่างกัน. พวกปฏิบัติก็จะมุ่งดับทุกข์โดยตรง โดยเร็ว โดยด่วน รวากับว่าไฟมันไหม้อยู่ที่ศีรษะ จะต้องรีบด่วน. ส่วนนักปริยัติเขาไม่มีปัญหาอย่างนั้น ; เขามีแต่ว่าจะรู้อะไรให้ยิ่งขึ้นไป, จะตอบคำถามที่มันเพิ่มขึ้นมาใหม่เรื่อย ๆ ๆ จนในที่สุดมันก็เพ้อ, ต้องใช้คำอย่างนี้; เพราะมันเกินจำเป็นที่จะต้องรู้ มันเกิดคำพูดขึ้นมาว่า **รู้มาก - ยากนาน** อย่างนี้ หรือบ้ำหอบฟางอะไรนี้ขึ้นมา ก็สำหรับแต่พวกนักปริยัติเท่านั้นแหละ. คำพูดอย่างนี้จะไม่แก่นักปฏิบัติ.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เราจะต้องพูดกันแต่ในแง่ของการปฏิบัติ; แม้เป็นอย่างเถรวาทแท้ ๆ แล้ว ก็ยังพูดกันแต่ในแง่ของการปฏิบัติ ; **ไม่จำเป็นต้องพูดในแง่ของปริยัติ** ซึ่งมันยากที่จะยุติลงได้ หรือจะจบลงได้, ยิ่งเป็นนักเลงหนังสือแล้ว มันก็ขยายความได้ไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าจะเอากันในแง่ของการปฏิบัติ มันก็มีเหตุผลต้นปลายอย่างที่ว่ามาแล้วว่า **เรามีความทุกข์เป็นปัญหาเบื้องต้น**. เราดูว่าความทุกข์เกิดอยู่อย่างไร ? เกิดอยู่ที่ตรงไหน ? ให้รู้จัก ก ข ตัวนี้กันเสียก่อน ว่าความทุกข์นี้เป็นอย่างไร ? อยู่ที่ไหน ? แม้ที่สุดแต่จะมองกันว่า ทุกสิ่งนี้มาตั้งต้นเกิดเป็นปัญหาขึ้นเมื่อไร ?

ในแง่ปฏิบัติ ต้องรู้การตั้งต้นของผัสสะ.

สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ในชีวิตของคนเรานั้น มันตั้งต้นเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาเมื่อไร ? คำตอบก็มีอยู่อย่างที่กล่าวแล้วเมื่อตะกี้ที่ว่า มันตั้งต้นขึ้นมา เมื่อมันมีสิ่งที่เรียกว่า **ผัสสะ** นั่นเอง. มี ผัสสะ เมื่อไร ? ที่ไหน ? ปัญหาจะ

ตั้งต้นที่นั่นและเมื่อนั้น ผัสสะทางตาก็ได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางผิวหนังก็ได้ ทางใจล้วน ๆ ก็ได้ **ตั้งต้นเมื่อไรก็มีปัญหาเมื่อนั้น.**

แต่ตรงนี้ก็ต้องเข้าใจกันอีกทีหนึ่งว่า ผัสสะนี้มันมีอยู่ ๒ ชั้น เป็นเรื่องที่เคยอธิบายแล้ว ว่ามีอยู่ ๒ ชั้น คือว่า ผัสสะเฉย ๆ ผัสสะกระทบโป้ง ๆ ไปนี้ มันก็ผัสสะหนึ่ง. ผัสสะอีกอันหนึ่ง เป็นผัสสะเมื่อจิตใจเข้าไปรู้ความหมายของสิ่งนั้น นี่เป็นผัสสะที่จะทำให้เกิดปัญหา ด้วยอำนาจของอวิชชา. เขาจึงได้เรียกว่า อวิชชาสัมผัส คือผัสสะด้วยอำนาจของอวิชชา คือมีผัสสะด้วยอำนาจของความโง่ ถ้าเรามีผัสสะด้วยอำนาจของปัญญาของความรู้แล้ว ปัญหาไม่มี, จะไม่มีอะไรทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้. แต่ที่เราผัสสะหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ด้วยอำนาจของอวิชชา หรือความโง่ มันจึงเป็นปัญหา.

เมื่อตามันโง่ มันก็สัมผัสรูป ในฐานะที่เป็นสิ่งที่น่ารัก น่ายินดี น่ายึดถือ ว่า เป็นตัวกูเป็นของกู. ถ้าหูมันโง่ ก็สัมผัสเสียง ในฐานะที่เป็นสิ่งที่น่ารัก น่ายินดี ว่าเป็นของกู - ของกู. จมูกมันก็โง่ ก็สัมผัสโดยความเป็นของหอมน่าเสนาหาอะไรต่าง ๆ เหล่านี้. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มันโง่ มันไปสัมผัสเอาอะไรมา ในฐานะเป็นสิ่งที่น่ารัก น่ายินดี น่ายึดถืออย่างนี้ เขาเรียกว่ามันสัมผัสด้วยอำนาจของอวิชชา ; นี้เรียกว่า ผัสสะในที่นี่ ซึ่งเป็นที่ตั้งต้นของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.

ถ้าจะมองดูกันส่วนใหญ่ส่วนกว้าง ส่วนใหญ่ที่สุด ว่าทวารกเกิดลืมตา ออกมาจากท้องแม่ในโลกนี้ เห็นโลกนี้เข้าในสภาพอย่างนี้ ก็ลองคิดว่า ทวารกนี้ มันรู้จักโลกนี้ผิดหรือถูก ? พวกหนึ่งจะตอบว่ารู้จักถูกต้อง เพราะตามันดี หูมันดี

อะไรมันดี มันก็ต้องรู้จักอย่างที่คนทั่วไปรู้ แล้วก็ถือว่าถูกต้อง. แต่ว่าทางธรรมะนี้ ยังไม่ถือ ยังไม่ถือว่า ทารกนี้รู้จักโลกนี้อย่างถูกต้อง ; เพราะว่าทารกนี้ไม่ได้มีความรู้เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้ทุกข์ เรื่องอะไรเลย. ดังนั้นแกจึงรู้จักโลกนี้ไปตามความหมายของคนธรรมดา รู้จัก ไม่รู้ว่าทุกข์เป็นอย่างไร ? เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ? ก็เรียกว่าเราลืมตาขึ้นมาในโลกนี้ ไม่ใช่ด้วยอำนาจของวิชาหรือปัญญา มันมาในลักษณะกลาง ๆ. หรือถ้าจะถามว่ารู้หรือไม่รู้ ? ก็บอกว่าไม่รู้.

พระพุทธเจ้าก็ยังได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ทารกนั้นมิได้มีความรู้เรื่องเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติมาก่อน; ฉะนั้นเขาจึงมีวิชาที่จะยึดถืออันนี้เป็นตัวตน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นตัวตน, คือเป็นปฏิจาสมุปบาทหรือเป็นความทุกข์ขึ้นมา. ทารกธรรมดาเป็นอย่างนี้; พอทารกนี้โตขึ้นแล้ว ได้ศึกษาอะไรมาพอ พอ จึงจะเรียกว่าทารกนี้พ้นจากความเป็นทารก เพราะว่าเขารู้จักโลกทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริง.

นี่แหละเขาเริ่มเรียน ก ข ก กา กันที่ตรงนี้ ไม่ใช่เรียน ก ข ก กา เมื่ออายุ ๔ - ๕ ปี กับครูที่โรงเรียน ; นั้นสำหรับจะรู้หนังสือสำหรับจะรู้วัตถุ รู้โลกทางวัตถุ. แต่ว่าทารกนี้จะเริ่มรู้จักความทุกข์ รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ จากใจจริงของตน ว่าพอเราคิดอย่างนี้แล้วเป็นทุกข์ทุกที พอเรายึดถืออย่างนี้แล้วเป็นทุกข์ทุกที. โดยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีผัสสะ มีเวทนาอย่างนี้ นี้เรียกว่าทารกเริ่มรู้จัก ก ข ก กา ของพระพุทธเจ้า, แล้วก็เรียนหนังสือจากพระพุทธเจ้าโดยตรง.

ในที่สุดเขาก็จะรู้อย่างที่กำลังพูดนี้ว่า เพราะสัมผัสด้วยวิชา จึงเกิดความยึดมั่นถือมั่นใน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ฉัมมารมณฺ, เรียกว่าปัญหามันแยกตัวออกมาชัดเจน เป็นความทุกข์เกิดขึ้น เมื่อตา เห็นรูป เป็นต้น ด้วยอำนาจของอวิชชาสัมผัส ความหมายก็เกิดแก่สิ่งทุกสิ่ง คือ สิ่งทุกสิ่งนั้นจะให้ความทุกข์ก็ได้, จะให้ความรู้ความฉลาด ไม่มีความทุกข์ก็ได้. แต่ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามเรื่องตามราวของสามัญชนคนธรรมดาแล้ว มันเป็น **ไปเพื่อความทุกข์ทั้งนั้น**; เพราะว่าสามัญชนมิได้พกเอาสติปัญญาความรู้ มา ตั้งแต่ในท้อง ยังไม่ทันจะเรียน มันก็ต้องเรียน. เดียวนี้ก็รู้ว่าเป็นอย่างไร ๆ **คือเรียนจากของจริง.**

แต่มันก็เป็นความรู้ที่ตรงกันกับที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ แม้ว่าจะ ไม่มีโอกาสไปพบพระพุทธเจ้า, หรือว่าแม้ไม่มีโอกาสจะได้อ่านพระไตรปิฎก ; แต่ถ้าเขาเป็นคนที่มีความรู้สึกดี มีปัญญา ก็จะช่วย ๆ พบได้เหมือนกันว่า **ถ้าคิดอย่างนี้แล้วก็ทุกข์ทุกที, ถ้านึกอย่างนี้ รู้สึกอย่างนี้ แล้วก็ทุกข์ทุกที, หรือว่าถ้าทำอย่างนี้เป็นเกิดเรื่องทุกที, อย่างนี้เป็นต้น.**

แต่การที่จะให้เขาตัวเองอย่างนี้มันช้าเกินไป เพราะฉะนั้นเราามาถือเอา ประโยชน์จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ากันบ้าง คือ **ไปเอาคำสั่งสอนของท่านมา ศึกษา จะช่วยให้เร็วขึ้น**; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วจะมาวัดกันทำไม ? มาฟังเทศน์ มาฟังปาฐกถา กันทำไม ? ก็เพื่อว่าจะช่วยประหยัดเวลา. เอาความรู้ของพระ - พุทธเจ้ามาช่วย ให้มันเร็วเข้า, เรียกว่าที่จะคิดนึกเอาเองทั้งหมด ; แต่แล้วมัน จะต้องตรงกัน ถ้าถูกแล้วเป็นอันว่าตรงกัน.

อย่างไรเรียกว่าถูก ? **ที่เรียกว่า ถูก นั้น คือ ดับความทุกข์ได้.** อย่า ไปเอาถูกเอาผิดกันตามแบบปรัชญา มันจะเพ้อเจ้อ, มันจะงมงายขึ้นไปอีก ที่ว่า

ถูกหรือผิดตามแบบของปรัชญานั้น มันมากมายหลายสิบแขนง. แต่ถ้าตามแบบของพระพุทธศาสนาแล้ว มันง่ายนิดเดียว ; ถ้ามันดับทุกข์ได้แล้วเป็นถูกแน่. ดับทุกข์ได้มาก ก็ถูกมาก, ดับทุกข์ได้น้อย ก็ถูกน้อย, ดับทุกข์ได้ทั้งหมด ก็เป็นอันว่าถูกทั้งหมด, ฉะนั้นเราจึงรู้จักได้ด้วยปัญญาของเราเอง ไม่ต้องเชื่อบุคคลอื่น ไม่ต้องเชื่อม ๆ ง่าย ๆ อย่างที่ห้ามไว้ใน กาลามสูตร ๑๐ ประการนั้น.

ไม่ต้องเชื่อแม้แต่คำของครูบาอาจารย์, ไม่ต้องเชื่อแม้แต่คำของพระ - พุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. พระพุทธเจ้าท่านต้องการ, ท่านทรงประสงค์อย่างนี้ว่า สาวกทั้งหลาย อย่าได้ปฏิบัติตามคำของเราเลย. พวกสาวกทั้งหลายจงปฏิบัติตามความรู้ ที่ตัวรู้แจ้งประจักษ์อยู่ในใจออกไปเถิด ไม่ต้องปฏิบัติตามคำของศาสดาของตน ๆ. แต่แล้วมันก็ไปตรงกันนั่นแหละ.

นี่หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมีความประสงค์ให้ทุกคนพยายาม จนกระทั่งรู้จริง รู้ถูกต้อง แล้วดับทุกข์ได้, แล้วพูดออกไปตามลำพังตน ถ้าถูกแล้วก็ดับทุกข์ได้, แล้วก็จะไปตรงกันกับคำของพระพุทธเจ้าเอง ; อย่างนี้ท่านเรียกว่า ไม่ต้องปฏิบัติตามคำแห่งศาสดาตน. ปฏิบัติตามความรู้ลึกในใจของตนออกมา แล้วก็จะไปตรงกับคำของพระศาสดานั้น ก็ตามใจนั้น; อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเป็นสาวกที่แท้จริง. ท่านวางหลักไว้อย่างนั้น ว่า ในที่สุดเขาจะไม่ต้องปฏิบัติตามคำแห่งศาสดาของตน, เขาจะพูดจากความรู้ลึกภายในใจของเขาเอง ; แต่แล้วมันก็ไปตรงกันอย่างนี้.

นี่คนที่รู้ ก ข ก กา เรื่อยไป จนรู้หนังสือหน้าหา รู้หมดแล้วมันก็จะเป็นอย่างนี้. พูดอะไรออกไปจากจิตใจของตน ; ไม่ต้องปฏิบัติตามพระบาลี,

ไม่ต้องพูดตามพระไตรปิฎก, ไม่ต้องพูดตามอะไร. ขอให้พูดออกไปจากความ
รู้สึกในใจ แล้วก็จะถูก โดยที่ว่าดับทุกข์ได้ แล้วก็ไปตรงกับคำในบาลีใน
 พระไตรปิฎกเอง. อย่างนี้เราเรียกว่า ก ข ก กา ตามแบบของนักปฏิบัติ, เรียน
 หนังสือตามแบบของนักปฏิบัติ, ไม่ใช่เรียนตามแบบของนักปริยัติ หรือท่องจำ
 หรือคิด ๆ นึก ๆ คำนึงคำนวณ.

ดูความรู้สึกของจิตใจจะรู้ได้ว่า ทุกอย่างตั้งต้นที่ผัสสะ.

เอาละ ที่นี้มันก็พบได้เอง ในข้อที่สำคัญที่สุดข้อหนึ่งว่า **ทุกอย่างตั้งต้น
 ที่ผัสสะ, เกิดขึ้นก็เกิดที่ผัสสะ, ตั้งอยู่ที่ตั้งอยู่ที่ผัสสะ** จนกว่าผัสสะนั้นจะ
 ดับไป, แล้วก็ต้องหมายถึง **สัมผัสด้วยอวิชชา** ถ้าเป็นเรื่องของความทุกข์, ถ้า
 เป็นเรื่องของความไม่มีทุกข์ ก็สัมผัสด้วยอวิชชาด้วยปัญญา. **ที่นี้ตามธรรมดาคน
 ก็สัมผัสด้วยอวิชชาทั้งนั้นแหละ.** ฉะนั้นมันจึงต้องเกิดขึ้นเพราะสัมผัสด้วย
 อวิชชา, ตั้งอยู่ที่สัมผัสของอวิชชา, แล้วก็ดับไป พร้อมกับกับการดับของสัมผัส
 ด้วยอวิชชา, เพื่อไปหาเรื่องใหม่ เพื่อไปมีเรื่องใหม่. เรื่องนี้มันเสร็จไปก็ดับไป
 แล้วก็ไปตั้งต้นเรื่องใหม่.

ทุกอย่างตั้งต้นที่ผัสสะ เกิดขึ้นที่ผัสสะ ตั้งอยู่ที่ผัสสะ ; ผัสสะชนิดใด
 หรือฉลาดที่สุดแต่ มันจะมีอยู่ชั่วขณะของผัสสะทำหน้าที่อยู่. พอผัสสะไม่
 ทำหน้าที่ ดับไปแล้ว มันก็เป็นอันว่าดับไป. นี่เรื่องมันจึงเป็นเรื่อง เกิด - ดับ,
 เกิด - ดับอยู่ตลอดเวลา. **โลกนี้ทั้งโลกก็ เกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา,** จะว่า
 ร่างกายนี้ ร่างกายนี้เกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา ตามความรู้สึกของผัสสะ. จิตใจ

นี่ก็ เกิด - ดับ เกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา ตามเรื่องของผัสสะ. นี่เรียกว่าทั้งกาย ทั้งจิตนี้แหละทั้งความรู้สึกอะไรทั้งหมดนี้ มันก็ เกิด - ดับ เป็นเวลาตามเวลา ตามอำนาจของผัสสะ. **นี่โลกข้างใน.**

ที่**นี่โลกข้างนอก** รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือที่เราจะรับเข้ามาทาง ตา หู จมูกลิ้น กาย นี้ ก็ เกิด - ดับ อยู่ตลอดเวลา **ขึ้นอยู่กับผัสสะ** เป็นไปตามอำนาจของผัสสะ มันเกิดเมื่อมีผัสสะ มันดับไปเมื่อผัสสะดับ. ถ้าใครมองเห็นอย่างนี้ จะมองเห็นว่า **โลกนี้ว่างจากตัวตน** โลกนี้ไม่มีส่วนไหนที่จะยึดถือได้ว่า ตัวตน ก็เลยเป็นคนที่มึนจิตไม่ยึดถือ.

เดี๋ยว**นี้มองไม่เห็นก็ยึดถือ**; พอยึดถือก็มีผลเป็นกิเลส. พอมีกิเลส มันก็มีผลเป็นผลของกิเลส คือมีความทุกข์ เพราะความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว โดยมากก็มีอยู่ ๔ อย่างนี้ ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ แล้วยังแจกลูกออกไป เป็นตัวเล็ก ๆ ๆ , เป็นความทุกข์ตัวเล็ก ๆ ๆ อีกมากมาย. ตัวใหญ่ ๆ ก็คือความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว.

ดังนั้นจะศึกษาเรื่องนี้ ก็ต้องรู้จักสิ่งเหล่านี้ก่อน คือ**รู้จักตัวความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว นี้กันเสียก่อน.** ที่จริงมันก็เกิดอยู่บ่อย ๆ แต่เกิดแล้วก็**ไม่รู้จัก**, เพียงแต่รู้สึกแล้วก็**ไม่รู้จัก** รู้สึกรัก รู้สึกโกรธ รู้สึกเกลียด รู้สึกกลัว. **นี่รู้สึก แต่แล้วไม่รู้จักว่ามันคืออะไร? มันคืออะไรโดยแท้จริง.**

โดยสรุปความก็คือ**ไม่รู้ว่า** โอ๊ย, มันเป็นเพียงเรื่องของผัสสะด้วยอำนาจของ**อวิชชา**; มีผลออกมาเป็น ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความ

กลัว. เมื่อใดผัสสะนี้ดับไป มันก็ดับไป, พอมันเข้ามาในจิตอีก มีการสัมผัสด้วยจิตอีก มันก็เกิดขึ้นมาอีก. หรือว่าถ้ายังลืมหูลืมตาอยู่เป็นเวลานานอย่างนี้ มันก็เข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ได้ ; ถ้าเป็นเวลาอื่นนอกจากนี้ มันก็เป็นเรื่องของจิตคิดนึกขึ้นมาเองได้ โดยคิดขึ้นมาตามความรู้สึกครั้งก่อน ๆ ที่เหลืออยู่เป็นความจำ เป็นสัญญาความหมายมันจะอะไรอยู่ในใจ. นี่คือข้อเท็จจริงอันแรก ที่จะต้องรู้จักกันก่อน ว่าความทุกข์นี้มันอยู่ในรูปของ ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความปรารถนาอย่างใดแล้วไม่เป็นไปตามที่ปรารถนานั้น. ต้องรู้จักสิ่งนี้ดีจริงๆ ก่อน แล้วจึงจะค่อย ๆ รู้จักต่อไปได้ถึงว่า มันมาอย่างไร ? มันจะดับไปได้อย่างไร ?

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึง ก ข ก กา ของสิ่งเหล่านี้ ; เพราะฉะนั้นจะไม่รีบกระโดดพูดข้ามไปถึงเรื่องอะไรที่มันไกลไปกว่านี้. จะเน้นกันอยู่แต่ที่นี้ ที่ตรงนี้ว่า มันมาจากผัสสะ, เพื่อให้รู้จักผัสสะให้ดีขึ้น ตามหัวข้อที่ตั้งไว้สำหรับการพูดในวันนี้ว่า ทุกสิ่งตั้งต้นที่ผัสสะเพียงสิ่งเดียว เพื่อให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ.

พิจารณารายละเอียดของผัสสะ.

ผัสสะทางตานี้จะมีมากกว่า เพราะว่าที่เราลืมหูลืมตาอยู่มันเห็นมากกว่า, ที่หูจะมีโอกาสทำผัสสะสักครั้งหนึ่ง, หรือที่จมูกจะมีโอกาสผัสสะสักครั้งหนึ่ง, หรือว่าลิ้นนี้ โอกาสน้อยที่จะมีผัสสะกับเขาสักที เพราะว่าต่อเมื่อไปกินอะไรโน้น ลิ้นจึงจะมีโอกาสผัสสะกับเขาสักที, ส่วนผิวหนังยังมีโอกาสว่า เพราะว่าสัมผัสหนาวร้อนอะไรได้บ้าง ; แต่ถ้าพูดถึงสัมผัสระหว่างเพศแล้ว มันก็นาน ๆ ครั้งเหมือนกัน

มันมีโอกาสน้อยเหมือนกัน. ดังนั้นเรื่องตาเห็นรูปนี้ มันจะมากกว่าอย่างอื่น มันจึงเอามาไว้อันแรกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

แต่ถ้าที่คล่องแคล่วที่สุด เป็นได้ง่ายได้มากที่สุด ก็ต้องเรื่องใจ มันคิดนึกได้แว็บเดียว, เอาเรื่องอะไรในอดีตมาคิดได้แค่แว็บเดียวแหละ. แล้วคิดเป็นใหญ่เป็นโต เป็นเรื่องเต็มไปทั้งโลกก็ได้; นั่นทำเล่นกับใจสิ, ฉะนั้น **ระวังเรื่องจิต** เรื่องใจนั้นให้มาก; แต่ว่า มันจะมาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตามเถอะ เรียกว่าผัสสะเสมอกัน, และถ้าเป็น**ผัสสะด้วยอวิชชาแล้ว จะต้องเกิดความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น.**

นี่มาเรียนเรื่องผัสสะกันในวันนี้ ให้เป็นพิเศษ เฉพาะคำๆ เดียวว่า มีตา สำหรับผัสสะ มีหูสำหรับผัสสะ แล้วมันมีความสัมผัสกับอะไรเมื่อไรที่ไหน? พอสัมผัสแล้วเกิดอะไรขึ้น. **พอมีการสัมผัสทางตา สิ่งที่เราเรียกว่ารูปก็เกิดขึ้น ;** ถ้าไม่มีการสัมผัสทางตา รู้นั้นก็มิได้เกิดขึ้น หรือเท่ากับมิได้มีอยู่, เสียงก็เหมือนกัน ถ้ามีการสัมผัสทางหู เสียงก็มีขึ้น ; ถ้าบ่อกันเสีย หรือว่าหูมันพิการไปแล้ว มันก็ไม่มีเสียง. แต่เดี๋ยวนี้ว่ายังบริบูรณ์ดีทุกอย่าง **และสัมผัสเมื่อไรก็เป็นมีสิ่งนั้นเมื่อนั้น** รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทัมมารมณ ๖ ประการนี้ จะมีเมื่อมีการสัมผัสทางอายตนะทั้ง ๖.

อ้อ, ที่นี้ผัสสะหรือสัมผัสนี้ มันของอะไร? ก็ต้องเรียกว่าของคุณ. **ถ้าไม่มีคุณ มันจะสัมผัสได้อย่างไร? เพราะว่าสัมผัสมันแปลว่ากระทบ ;** ถ้ามีการกระทบ มันต้องมีของอย่างน้อย ๒ อย่าง จึงจะกระทบได้ ; แม้มันจะมีหลาย ๆ อย่าง มันก็ต้องแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย แล้วมันจึงจะมีการกระทบได้. ฉะนั้นคำว่า **ผัสสะ** ก็คือ การกระทบ, **กระทบก็ต้องมีของ ๒ อย่างนี้.**

ที่นี้ของสองอย่างนี้ มันต้องเป็นสิ่งที่มียู่โดยธรรมชาติ โดยความเป็นของคู่กันสำหรับการกระทบกัน. ถ้ามันไม่ได้มีคู่สำหรับการกระทบกันแล้วมันสัมผัสไม่ได้ ; เช่น ให้ตาไปสัมผัสกับเสียง อย่างนี้มันทำไม่ได้; เพราะเสียงมันคู่กับหู. ตามันคู่กับรูป, จะเอาตาไปเป็นคู่สัมผัสกับเสียง มันเป็นไปไม่ได้. ดังนั้นมันจึงต้องถูกคู่ ซึ่งมีอยู่ ๖ คู่ด้วยกัน แล้วสำหรับสิ่งที่มีชีวิต มีวิญญาณ มีความรู้สึกนี้ เอามนุษย์เป็นหลัก.

การที่ท่านแบ่งว่า มีอายตนะ ๖ อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็เพราะว่าเอามนุษย์เป็นหลัก; เราจะเอาสัตว์อื่นเป็นหลักมันไม่แน่, แล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องไปยุ่ง ไปรู้กับมัน. เช่นจะเอาไส้เดือนเป็นหลัก นี่มันก็ป่วยการ เพราะว่าเราไม่ได้เป็นไส้เดือน เราไม่ต้องรู้ว่าไส้เดือนมันมีอายตนะก็อายตนะ ไม่ต้องรู้ก็ได้, หรือ ปู ปลา มด แมลง อะไรต่าง ๆ นี้ มันมีอายตนะก็อย่าง เราก็ไม่จำเป็นจะต้องรู้ก็ได้. แต่ถ้าจะให้เดา เราก็อยากจะได้ว่า มันคงจะมีครบ ๖ อย่างเหมือนกัน แต่ไม่สมบูรณ์ อย่างนี้เป็นต้น ; บางอย่างไม่สมบูรณ์, บางอย่างมันมากเกินไป อะไรก็ได้. แต่ธรรมะนี้มีสำหรับมนุษย์ ; ฉะนั้นจึงเอามนุษย์เป็นหลัก, แล้วก็วาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ในลักษณะอย่างนี้ แล้วก็วาง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ไว้อีก ๖ อย่าง สำหรับเป็นคู่กัน, เป็นของคู่กันสำหรับจะทำการสัมผัสกัน, แล้วก็ปฏิกิริยาเกิดขึ้นไปเป็นลำดับ ๆ จนจะไปเป็นทุกข์ หรือว่าจะเป็นอะไร ก็แล้วแต่เรื่องของมัน.

คนโบราณก่อนพุทธกาลก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็มีความรู้เรื่องว่าต้องมีอะไรที่เป็นคู่ สำหรับที่จะสัมพันธ์กันนี้ จึงจะเกิดเรื่องราวอะไรต่าง ๆ ได้ เรื่อง อิมเอี้ยง ยินยาง หรือ อิมเอี้ยงของจีนนั้น ก็เก่าเป็นพัน ๆ ปีนี้ เก่ากว่า

พุทธกาลเสียอีก ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่เขาเรียกไม่เหมือนกัน หรือเรียกอย่างอื่น. บางทีเรียกแต่เพียงว่า อิมเอียง ก็หมายความว่า ฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งตรงกันข้าม. ซึ่งถ้ามาพบกันเมื่อไรแล้ว ก็จะทำให้เกิดปฏิกิริยาอันใดอันหนึ่งขึ้นมา.

แต่เดี๋ยวนี้ความรู้นี้มันเรียวลง เหลือแต่**อิมเอียง** **นี้ว่าฟ้ากับดิน** ; ที่มีความหมายอย่างอื่น. **ฟ้ากับดินที่ว่า ถ้าถึงกันเข้าเมื่อไรเป็นมีเรื่อง**; นั่นแหละคืออิมเอียง. ที่วิทยาศาสตร์สมัยนี้เรียกว่า บวกกับลบ มันมีลักษณะเป็น บวก อยู่พวกหนึ่ง, มีลักษณะเป็น ลบ อยู่พวกหนึ่ง. ถ้าสัมพันธ์กันเมื่อไรเป็นมีเรื่อง, เป็นมีปฏิกิริยา มีแสดงอาการออกมา เป็นพลังงาน เป็นอะไรต่าง ๆ. นี้ก็แปลว่าคนโบราณเขาก็รู้ว่ามียอะไรอยู่ ๒ ฝ่าย ตรงกันข้าม ; ถ้า**มาผัสสะกันเข้าเมื่อไรเป็นเกิดเรื่อง** : เรื่องดี เรื่องร้าย ก็ยังไม่ต้องพูด ; แต่ต้องเกิดเรื่องแน่ นี้ทุกอย่างมีลักษณะอย่างนี้เป็นรากฐาน, แล้วเรื่องอะไรต่าง ๆ มันตั้งต้นเมื่อมีผัสสะ เพราะว่าก่อนนั้นมันก็ไม่มีเรื่อง.

แล้ว**ความเป็นคู่นี้มันสูงขึ้นมา** สูงขึ้นมา จนกระทั่งเรื่องสูงสุด เป็นเรื่องทางวิญญูญาณ ทางนามธรรม ทางจิตใจ, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**คู่สุดท้ายนี้** เข้าใจว่าจะ**เป็นเรื่องของความดี - ความชั่ว ความดีกับความชั่วนี้ พอเข้ามาหา**กันแล้ว ก็มีผลเป็นการเปรียบเทียบ **ทำให้เกิดค่าขึ้นมา**, เป็นค่าของความดี เป็นค่าของความชั่ว ที่ทำให้เรายุ่งยากลำบาก เป็นทุกข์นอนไม่หลับ.

ทางวัตถุล้วน เป็นเพียงว่า วัตถุบวก, วัตถุลบ เกิดกระแสไฟฟ้าออกมา **นี้มันก็ไม่เกี่ยวกับดีหรือชั่ว**. แต่ถ้าในเรื่องจิตใจคนแล้ว มันก็มีความหมายสูงสุดอยู่ที่ดีและชั่ว. ที่ควรต้องการก็เรียกว่าดี, ที่ไม่ควรต้องการก็เรียกว่าไม่ดี

แต่ทั้งนี้สำหรับคนใจทั้งนั้น ต้องการดีก็ตาม ต้องการชั่วก็ตาม มันเป็นเรื่องของคนใจทั้งนั้น, ถ้าเป็นคนฉลาดอย่างพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านต้องการจะอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ คือไม่ให้ความชั่วบีบคั้น ไม่ให้ความดีบีบคั้น, ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ.

ฉะนั้น ผัสสะทั้งหลาย มันก็มีผลเป็น สิ่ง ๒ สิ่ง คือ ที่น่าปรารถนาของคนทั่วไป, หรือไม่น่าปรารถนาของคนทั่วไป, ที่เรียกว่า ความดี - ความชั่วนั่นเอง. เราจะต้องรู้ว่าของคู่ในโลกนี้มีอยู่สำหรับทำให้เกิดเรื่อง ; พุดอย่างคนโบราณ อย่างอิมเอียงของจีนก็เหมือนกัน คือว่า ส่วนหนึ่งกับอีกส่วนหนึ่ง ถ้ามาพบกันเข้าแล้วเป็นเกิดเรื่องมีเรื่อง. เดียวนี้ทางพุทธศาสนาเราก็ว่า มีของคู่อยู่คู่หนึ่ง คือ อายตนะภายใน กับ อายตนะภายนอก ถ้าพบกันเข้าเมื่อไหร่แล้วก็จะ มีเรื่อง ; มันอยู่เป็นคู่ ๆ กัน ๖ คู่ ข้างใน ๖ คู่ ข้างนอก ๖ คู่ พบกันเมื่อไหร่เป็นมีเรื่อง. การพบกันของสิ่งนี้เรียกว่าผัสสะ.

ส่วนที่อยู่ข้างใน มันเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกได้อยู่แล้ว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้; เพราะมันเป็นของมนุษย์ คือ สิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึก. ฉะนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันหมายถึงธาตุรู้ ธาตุวิญญาณธาตุ อะไรที่มันรวมอยู่ด้วย เป็นพื้นฐานอยู่ด้วย. ที่นี้มันจึงรู้สึกต่อ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณช้างนอก ; แต่ถ้ามันไม่กระทบกัน มันไม่มาพบกัน ความรู้นั้นก็ **ไม่รู้**, มันไม่เกิดความรู้สึกขึ้นมาได้, เพราะมันไม่รู้ว่าอะไร. ในตาก็มีธาตุรู้ ที่ในหูก็มีธาตุรู้ ที่ในจมูกก็มีธาตุรู้ อะไรก็มีธาตุรู้; แต่ถ้าไม่มีอะไรมากระทบ มันก็ไม่รู้ว่าอะไร ฉะนั้นมันจึงตายด้าน เจียบหายอยู่ในนั้น.

พอมีรูปมากระทบตา ความรู้ทางตามันก็รู้ขึ้นมา เรียกว่า **จักขุวิญญาณ**, คือ การเห็นทางตา, พอเสียงมากระทบหู มันก็มีความรู้ทางหูขึ้นมา เรียกว่า **โสต - วิญญาณ**, มีกลิ่นมากระทบจมูก ก็มีความรู้ทางจมูกขึ้นมา เรียกว่า **ฆานวิญญาณ** คือการได้กลิ่นทางจมูก, พอรสมากระทบลิ้น มันก็รู้สึกที่ลิ้นขึ้นมา เรียกว่า **ชิวหา - วิญญาณ** มันรู้รสที่ลิ้น, มีอะไรมาสัมผัสผิวน้ำแข็ง เย็น ร้อน อ่อน แข็ง นิ่มนวล หรือกระด้าง หรืออะไรอย่างนี้ มันก็รู้ขึ้นมาทางกาย เรียกว่า **กายวิญญาณ**, ถ้ามีอารมณ์ที่เป็นนามธรรมมากระทบจิต จิตมันก็รู้อารมณ์นั้น ก็เรียกว่า **มโนวิญญาณ**. นี่คือการปฏิบัติที่ปฏิบัติ เพราะการกระทบของสิ่ง ๒ สิ่ง ที่เป็นคู่. **อายตนะ** ภายในสิ่งหนึ่ง **อายตนะ** ภายนอกสิ่งหนึ่ง **พอถึงกันเข้า** มันก็เกิดส่วนที่ ๓ ที่เรียกว่า**วิญญาณ**.

เรื่องนี้ก็เคยพูดหลายครั้งหลายหน พูดซ้ำพูดซ้ำ อ่างพระบาฬีมาให้ ฟังว่า **จกขุญจ ปฏิจจ รูปเป จ อุปปชชติ จกขุวิญญาณ - อาศัยตาด้วย อาศัยรูป ทั้งหลายด้วย ย่อมบังเกิดจักขุวิญญาณ**. แต่ว่าฟังกันเฉย ๆ ฟังกันเหมือนกับว่า แรดฟังปี เปาปีให้แรดฟัง. นี่ทุกคนเป็นอย่างนี้ ท่องได้ สวดได้ ได้ยินด้วย แล้วก็เหมือนกันว่า แรดฟังปี มันก็ได้ยินว่า ตากับรูปอาศัยกันเกิดจักขุวิญญาณ อะไรนั่น, ฟังได้ยินแต่เสียงแต่ไม่ได้รู้สึกแท้จริงที่เกิดอยู่ในตัวเอง ในจิตใจของตัวเอง. เพราะฉะนั้นต่อไป**นี่ขอให้ตั้งต้น** ก ข ก กา กันที; แต่ว่าเป็น ก ข ก กา **ทางปฏิบัติ**. พอตาเห็นรูปแล้วก็ให้รู้สึกจักขุวิญญาณ, พอหูได้ยินเสียง ก็ให้รู้สึกโสตวิญญาณจริง ๆ กันสักที. ฉะนั้นจึง**ต้องอาศัยความไม่ประมาท** อย่าไปมัวรัก มัวโกรธ มัวเกลียด มัวกลัว มัวอะไรกันอยู่เลย **มีสติสัมปชัญญะ ที่จะกำหนด** เมื่อมีการกระทบ สัมผัส ทางตา ทางหู เป็นต้น ให้รู้ว่าจักขุวิญญาณ เกิดขึ้นอย่างไร.

สรุปเป็นใจความสั้น ๆ ว่า ของข้างในพวกหนึ่ง, แล้วของข้างนอกพวกหนึ่ง, พอในกับนอก สองอย่างนี้กระทบกัน จะเกิดความรู้สึกขึ้นระหว่างนั้น ที่เรียกว่า วิญญาณ. ข้างในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ข้างนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้วมารมณฺ์ ข้างในกับข้างนอกกระทบกันเมื่อไร จะเกิดสิ่งที่ ๓ ขึ้นมา เรียกว่า วิญญาณตามทวารนั้น ๆ.

ที่นี้ เรียกว่า ผัสสะ เพราะว่า ๓ อย่างนี้ถึงกันโดยสมบูรณ์ จะถือว่าข้างนอกข้างในกระทบกันเรียกว่าผัสสะ นี้ยังไม่สมบูรณ์, จะถือว่าเป็นผัสสะสมบูรณ์ ต่อเมื่อเกิดวิญญาณขึ้นมาแล้วด้วย; เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ชัดเจนต่อไป **ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺคตํ ผสฺโส - การมาถึงพร้อมกันแห่งธรรมทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า ผัสสะ, สงฺคตํ ก็มาถึงพร้อมกัน** มาถึงด้วยกัน พร้อมกัน นี้เรียกว่า สงฺคตํ. **ติณฺณํ ธมฺมานํ แห่งสิ่งทั้ง ๓ นี้, ผสฺโส** เรียกว่า ผัสสะ. นี่คือผัสสะที่ตั้งใจจะพูดวันนี้ว่า สิ่งทั้งปวงตั้งต้นขึ้นที่สิ่งที่เรียกว่าผัสสะเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น.

ผัสสะเป็นต้นเหตุให้มีโลก.

ที่นี้ ผัสสะ คืออะไร? เมื่อไร? ที่ไหน? อย่างไร? จะต้องรู้ให้ชัดเจน ยิ่งขึ้นกว่าที่แล้วมา จึงเรียกว่าเรียน ก ข กกา กันเถิด ข้าแล้วข้าเล่า. **เมื่อใดมี ผัสสะ เมื่อนั้นก็มีปรากฏการณ์** ทางตา ทางหูทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เรียกว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้วมารมณฺ์ **ที่มีความหมาย** แล้วอันนั้นคือ เรียกว่า **โลก, โลก คือ สิ่งนั้น**

โลก คือสิ่งที่ปรากฏแก่เรา ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าโลก ; ฉะนั้น คำว่า โลก นี้ไม่ใช่แผ่นดินโลก ไม่ใช่สัตว์วัตถุโลก. คำว่า **โลกในที่นี้** หมายความว่าสิ่งที่เข้ามาปรากฏแก่เรา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ชั่วขณะที่เรามีผัสสะ** คือมีความรู้สึกต่อสิ่งนั้น, ถ้าเราไม่มีความรู้สึกต่อสิ่งนั้นก็ถือว่ามันไม่มี มันมิได้เกิด มันยังมีได้เกิด ; **เมื่อยังไม่มีผัสสะ ถือว่าโลกยังมีได้เกิด.** พอมีผัสสะปรากฏผล เป็นผลแก่จิตแล้ว เรียกว่าโลกนี้มันเกิด. ที่โลกจะมีรูปร่างอย่างไร มันแล้วแต่ความโง่หรือความฉลาดของเรา, แล้วแต่วิชาหรืออวิชาของคนผู้ผัสสะนั้น. ฉะนั้นจึงเห็นโลกต่าง ๆ กัน ; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ก็ย่อมพูดได้ว่า **โลกนี้เป็นปรากฏการณ์จากผัสสะ ; เพราะมีผัสสะจึงมีโลก.**

ถ้าคุณถึงว่า ทำไมโลกนี้จึงมีความหมาย ? แล้วสิ่งที่เข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ทำไมจึงมีความหมาย ?** คือว่ามีอันตราย หรือมีความที่น่าหวาดเสียน่าสนใจ น่ากลัว น่าระวัง ; **เพราะมันเกิดผัสสะ อย่างนี้แล้ว มันเกิดเวทนา,** มันเกิดเวทนาแล้วมันจะเกิดกิเลส มี ตัณหา เป็นต้น.

เมื่อจะพูดให้ละเอียดต่อไปอีก มันก็มีเวทนาแล้ว มันก็โง่ตะครุบเอาเวทนานั้นเป็นของสำคัญ เป็นตัวเป็นตนเป็นของเราทีเดียว. ถ้าสุขเวทนาก็ยึดถืออย่างหนึ่ง, ถ้าทุกข์เวทนาก็ยึดถืออีกอย่างหนึ่ง, ถ้าทุกขเวทนาก็ยึดถือ **ในเวทนานั้น ด้วยความสำคัญมันหมายถึงเรียกว่าสัญญา** สัญญาว่าเรา สัญญาว่าของเรา สัญญาว่าสวย สัญญาว่าไม่สุข สัญญาว่าทุกข์, ใ้มากมายนับไม่ไหวสัญญานี้.

ที่นี้มีสัญญาอย่างนี้ลงไปแล้ว มันเกิดความคิด, ความคิดอย่างนั้น ความคิดอย่างนี้ ความคิดอย่างโน้น ว่าตัวกูเป็นอย่างไร. ดังนั้นสภาพที่มันคิด ว่า มันเป็นอย่างโน้นแหละ เขาเรียกว่าโลกโดยแท้จริง โลกโดยความหมายที่แท้จริง. ฉะนั้นจึงมีความคิดว่า กูเป็นมนุษย์บ้าง หรือว่ากูเป็นนั่น กูเป็นนี่ กูเป็นสัตว์ กูเป็นบุคคล; บางทีมันก็คิดไม่ตรงตามความจริง, มันเรียกหรือมัน ยึดถือไม่ตรงตามความจริง เช่น มันร้อนนอกร้อนใจอยู่ เพราะความคิดอันนี้ แต่มัน ก็ไม่เรียกว่า มันกำลังตกนรกเลย. ความคิดที่เดินไปผิด แล้วร้อนเหมือนกับไฟ สุกอยู่ที่นี่ ที่จริงควรจะเรียกว่ามัน เป็นสัตว์นรก, เวลานั้นเป็นสัตว์นรก.

จะมีใครบ้างที่กำลังคิดว่า เราเป็นนรก เราเป็นสัตว์นรก เรากำลัง ตกนรก. เปล่าทั้งนั้น, มันไปโมโหโทโสคนอื่น, หรือว่ามันเป็นความรู้สึกหรือ ความคิดที่โง่ มันก็ไม่ยอมรับว่า เรากำลังเป็นสัตว์เดรัจฉาน; เพราะมันเอา สัตว์เดรัจฉานไว้ข้างนอก เป็นสุนัข เป็นแมว เป็นกา เป็นไก่ ที่วิ่งอยู่ข้างนอก, ไม่ได้มารู้ว่ามันอยู่ข้างใน คือ ผัสสะที่ทำให้เกิด เวทนา สัญญา สังขาร แล้ว เป็นความโง่. เดียวนี้เรามีความเป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่ข้างใน, หรือว่าเรามีความหิว เป็นเปรตอยู่ข้างใน, มีความกลัวความขลาด ก็เป็นอสุรกายอยู่ข้างใน มันไม่ มองอย่างนี้.

ฉะนั้น จึงไม่มองเห็นว่า อะไร ๆ มันอยู่ที่ผัสสะ, เป็นผลของผัสสะ ก็เลยฟังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ไม่ถูก ฟังไม่เข้าใจเลย. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ทุกอย่างมันอยู่ที่ผัสสะ, เพราะผัสสะนั้นแหละตรงนั้นแหละมันเป็นที่ทำให้มีโลก, ตรงนั้นให้มีสัตว์ ให้มีบุคคล ให้มีนรก ให้มีสวรรค์ ให้มีมาร มีมารโลกพรหมโลก มีอะไรทุกอย่างอยู่ที่ตรงผัสสะนั้น.

นี่ขอให้ทุกคนไปสอบไล่ตัวเองเอาก็แล้วกัน ไปวัดดูตัวเองก็แล้วกัน ว่าเราที่มีความรู้สึกอย่างนี้หรือเปล่า? ว่า **โลกก็อยู่ที่ผัสสะ สัตว์ก็อยู่ที่ผัสสะ มนุษย์ก็อยู่ที่ผัสสะ, เทวดาก็อยู่ที่ผัสสะ** หรือแม้แต่จะเอาวัตถุล้วน ๆ เช่น แผ่นดินนี้ มันก็อยู่ที่ผัสสะ. ถ้าเราไม่สัมผัสต่อแผ่นดิน แผ่นดินมันก็ไม่มี, หรือว่าประกอบกันขึ้นเป็นโลกนี้ โลกทั้งโลกทั้งตัวโลกนี้ มันก็อยู่ที่ผัสสะ, ถ้าไม่มีความรู้สึกมันก็ไม่.

นี่ถ้าเรียน ก ข ก กา ตามแบบของพระพุทธเจ้า มันรู้อย่างนี้นะ. อย่าเห็นเป็นเรื่องไกลออกไป หรือว่าลึกเกินไป, หรือว่าไม่ใช่เรื่อง ก ข ก กา. คนยังเข้าใจผิดอยู่มากเถียงว่าไม่ใช่เรื่อง ก ข ก กา ก็ตามใจเขาสิ, เขาจะไปเอาอะไรก็ตามใจเขา เอาอะไรเป็น ก ข ก กา. แต่อาตมายืนยันอยู่เสมอว่า **ต้องเอาเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ แล้วก็สัมผัสกันออกมาเป็นอะไรต่างๆ** นี่เป็นเรื่อง ก ข ก กา.

ขอรบกวนเข้าชี้ซ้ำๆ ซากๆ ว่า จงสนใจเรื่องนี้ จงศึกษา ก ข ก กา กันเสียใหม่. **อย่าได้ประมาทอยู่เลย** ไม่ควรชะเง้อหาเรื่องเพ้ออื่น ๆ ความอยากเป็นนักปราชญ์ เรียนนั่นเรียนนี่เป็นนักปราชญ์อย่างนั้นอย่างนี้ ; มันจะน่าหัวเราะ น่าเวทนาอย่างยิ่ง สำหรับคนที่ไม่รู้ ก ข ก กา คือไม่รู้เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ แล้วปรุ่งขึ้นมาเป็นวิญญาน ผัสสะ เวทนา.

เดี๋ยวนี้คนทั้งโลก แม้พวกฝรั่งที่แสนจะเฉลียวฉลาดนี้ พวกฝรั่งเหล่านี้ก็ **ไม่รู้จักพุทธศาสนา ; เพราะไม่เรียนพุทธศาสนาให้ถูกตัวพุทธศาสนา**

แล้วก็ไม่เรียนไปตรงที่จุดตั้งต้น ที่ ก ข ก กา เขาไม่เรียนเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอย่างที่เรากำลังพูด. เขาไปเรียนในแง่อื่น และเป็นปรัชญา เป็นอะไรมากมาย เรียกอภิธรรมเรียนอะไรไปโน้น ซึ่งไม่เรียนจากตัวจริงของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วก็รู้จักสิ่งที่เกิดอยู่จริง ๆ ที่เนื้อที่ตัว ; หมายความว่าเอา กาย วาจา ใจ นี่เป็นหนังสือเรียน. เขาไปเอาอื่นเป็นหนังสือเรียน, ไปเอาพระคัมภีร์ เอาอะไรไม่รู้เป็นหนังสือเรียน ไม่เอากาย วาจา ใจ นั่นเองเป็นหนังสือเรียน.

ฉะนั้นจึงย้ำแล้วย้ำอีกว่า ทุกคนเมื่อยังมีความหวัง ที่จะได้ประโยชน์ สูงสุดแก่ตน โดยสมมติที่เรียกว่าตนนี้ แก่สังขารกลุ่มนี้ **อยากจะได้ประโยชน์ สูงสุด ตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้** เพื่อให้ถอนความยึดมั่นว่าตนเสียได้ นี้ ; **จงพยายามศึกษา ก ข ก กา ที่เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ให้รู้เรื่อง ของสิ่งที่เรียกว่าผัสสะก่อน ในฐานะเป็นเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น ที่เป็นที่ออกมาของสิ่งทั้งหลาย, เป็นความทุกข์ขึ้นมาอย่างไร? แล้วจะดับมันอย่างไร? ก็ดับ ที่ จัดการกับผัสสะให้ถูกต้อง. ถ้าจะป้องกันก็ต้องป้องกันที่ผัสสะ, ถ้าจะแก้ไข ก็ต้องแก้ไขที่ผัสสะ, ถ้าจะบรรลุมรรคผล ก็ต้องเป็นเรื่องมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ในขณะที่มันผัสสะ, อะไรก็รวมอยู่ที่ ผัสสะ จริง ๆ.**

ถ้าว่าไม่ทำอย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นคนประมาท ; ประมาทนั้นไม่ใช่อยู่ที่ไหน มันอยู่ที่ว่า ไม่รู้ใจ ไม่รู้ใจ เผลอเรือ เลินเล่อ ในการที่จะรู้เท่าทัน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; นั่นแหละคือประมาท เรียกว่าเป็นผู้ไม่ฉลาดเกี่ยวกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้, ไม่ฉลาดในเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ฟังแล้วก็น่าหัว แต่คนทุกคนว่าเขาฉลาด เขาเก่ง เขารู้เรื่องตัวของเขาเอง ; แต่ความจริงมันยังไม่มีการ ไม่ฉลาดในเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเรื่องประจำวัน, วันหนึ่ง ๆ

นี่แหละ; อย่างนั้นเรียกว่าเป็นคนประมาท ทั้งฆราวาส ทั้งบรรพชิต ยังเป็น
คนประมาท พุทธศาสนาจึงเป็นหมัน เพราะว่าคนมันกำลังประมาท.

พึงรู้คุณและโทษของผัสสะ.

เอาละ, ที่นี้อยากจะพูดต่อไปสักหน่อย เป็นการประกอบเรื่อง ว่าที่เกี่ยวกับ
กับพวกเรา พุทธบริษัทสาวกของพระพุทธเจ้านี้ **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า เขา
ไม่รู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับผัสสาตนะ.** เขาไม่มีความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับ **ผัสสา-**
ยตนะ คือ **อายตนะสำหรับการสัมผัส,** นั้นเรียกว่า เขาไม่ได้ประพฤติพรหม-
จรรย์, เขายังอยู่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้. **อวุสิต์ เตน พรหมจรรย์ - พรหมจรรย์**
อันบุคคลนั้นมิได้อยู่ประพฤติอยู่แล้ว อารกา ไซ อิมสุมา ธมฺมวินยา - บุคคลนั้นอยู่
ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ คืออยู่นอกศาสนานี้. อารกา - อยู่ห่างไกล, คืออยู่นอก
ศาสนานี้ ว่าคนนั้นมันอยู่นอกศาสนานี้ คนนั้นไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนา
นี้เลย ในเมื่อคนนั้นไม่ **ปชานาติ คือไม่รู้อย่างชัดเจน ต่อเรื่องของผัสสาตนะ** คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ไม่รู้การเกิดขึ้นการดับไป ไม่รู้เสน่ห์อันยั่วยวน ไม่รู้จักโทษอันร้ายกาจ
ไม่รู้จักอุปายเป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งอำนาจของอายตนะนั้น. แยกออกเป็น ๕ อย่าง
สำหรับการที่จะรู้อะไรให้ชัดเจนลงไป. ในกรณีนี้ ๑. การเกิดขึ้นแห่งผัสสะ
อย่างไร? ๒. การดับไปแห่งผัสสะอย่างไร? ๓. รสอร่อยหรือเสน่ห์ของผัสสะ
นั้นมีอย่างไร? ๔. โทษอันเลวทรามร้ายกาจของผัสสะนั้นเป็นอย่างไร?

๕. ทำอย่างไรเราจึงจะเอาชนะมันได้ ? ทำอย่างนี้ภิกษุใดไม่รู้ ภิกษุนั้นไม่ชื่อว่า ประพฤติพรหมจรรย์ แล้วก็ชื่อว่าอยู่นอกศาสนานี้ ออยู่นอกธรรมวินัยนี้.

นี่เขาไม่รู้จักผัสสะใน ๕ ลักษณะหรืออาการ ไม่รู้ว่าผัสสะเกิดขึ้นอย่างไร ? ไม่รู้ว่าผัสสะดับไปอย่างไร ? ไม่รู้ว่าผัสสะมีรสอร่อยหรือเสนห์ยั่วชวนอย่างไร ? ไม่รู้ว่าผัสสะมีความเลวทรามร้ายกาจอย่างไร ? ไม่รู้ว่าอุบายอย่างไร ? จึงจะระงับหรือดับ ความเลวทรามของผัสสะนี้เสียได้. ไม่รู้ผัสสะโดยอาการ ๕ อย่างนี้แล้ว. **คนนั้น** **ชื่อว่ายังไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์** ในศาสนานี้ ยังอยู่นอกศาสนานี้ นี่ฟังแล้ว มันน่ากลัว.

แล้วถ้าเมื่อถือเอาตามนี้เป็นหลักแล้ว ใครบ้างที่สามารถจะยืนยันตัวเอง ปฏิญาณตัวเองได้ว่า เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในศาสนานี้ ไม่ต้องให้ใครมาช่วย ตัดสิน ไม่ต้องให้ใครมากล่าวอีกแล้ว. **ตัวเองสอบสวนตัวเองตัดสินใจตัวเอง** ว่าเรากำลังเป็นผู้ประพฤติ ชนิดที่เรียกว่า **ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในศาสนานี้หรือไม่** ก็แล้วกัน. อย่าทำเล่นกับเรื่อง ก ข ก กา ในพุทธศาสนานี้ คือเรื่อง ผัสสะ. อาตมาอยากจะทำลงไปอีกที่ว่า ใครโง่ขนาดไม่รู้จัก ก ข ก กา ในพุทธ - ศาสนานี้แล้ว คนนั้นไม่ได้อยู่ในศาสนานี้ แต่ออยู่นอกศาสนานี้ เพราะไม่รู้ ก ข ก กา ของพุทธศาสนา คือเรื่องผัสสะ.

ไปศึกษาเอาเอง ผัสสะเกิดเมื่อไร ? ผัสสะดับเมื่อไร ? อะไรเป็น **เสนห์ยั่วชวนของผัสสะ** ? อะไรเป็นความเลวทรามร้ายกาจซ่อนอยู่ในนั้น ? **อะไรเป็นอุบายที่เราเอาชนะอำนาจของผัสสะได้** ? นี่ก็เรียกว่ารู้ ก ข ก กา เรื่องผัสสะ อย่างที่เรียกว่าถูกต้อง, หรือใช้ได้ หรือเพียงพอ.

ทั้งวันทั้งคืน จงตั้งความปรารถนา ตั้งความพยายาม ไม่ประมาทที่จะ **ศึกษารู้จัก หรือควบคุม หรือเอาชนะผัสสะนี้ให้ได้** ก็มีเท่านั้นแหละ. พระเถรก็ตาม อุบาสกอุบาสิกาก็ตาม ที่ว่าต้องการผลในพระพุทธศาสนาให้ยิ่งขึ้นไป.

ถ้าต้องการทำมาหากิน หาเงินหาทอง หาลูกหาเมีย ก็ทำไปตามเรื่อง ; เพราะว่ามันต้องการอย่างนั้นอยู่. แต่ถ้าต้องการผลที่สูงไปกว่านั้น ก็ควรทำอย่างนี้, หรือถ้าว่ามันจะอยู่ตรงกลางระหว่างกึ่งกลางก็ได้. แม้ว่าเราจะไปเกี่ยวข้องกับทรัพย์สมบัติ เงินทอง บุตร ภรรยา สามีอะไรก็ตาม **ให้รู้เรื่องของผัสสะ** ไว้บ้างตามสมควร มันจะไม่ต้องนั่งเซ็ดหัวเข่าด้วยน้ำตา หรือเซ็ดน้ำตาด้วยหัวเข่าอะไรก็ไม่ว่า เรียกว่าอย่างใดถูกก็ตามใจ ว่ามันจะไม่ต้องเป็นอย่างนั้นบ่อย ๆ. **ถ้ารู้เรื่องของผัสสะอยู่บ้าง** สัตว์นั้น ๆ ก็**จะมีความทุกข์น้อยลง** เพราะว่าเป็นปัญหาหรือความทุกข์นี้ มันเกิดจากผัสสะโดยตรงเท่านั้น เพียงอย่างเดียว. นี่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องเรียน ก ข ก กา ให้รู้จริง คือ**เรื่องผัสสะ ใครยังรู้น้อยก็อุตส่าห์เรียน, ใครยังไม่รู้เลย ก็ต้องยิ่งตั้งอกตั้งใจเรียน.**

เอาละ, ยังเหลือเวลาอีกนิดหน่อย ก็พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับพระองค์เองบ้าง ที่เกี่ยวกับ**พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง** ท่านก็ยกเรื่องผัสสะนี้เป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน คือ ยกเอาเรื่องอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทัมมารมณฺ์ ของคู่ข้างในกับข้างนอกนี้เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งผัสสะ ว่า ถ้ายังไม่รู้เรื่องนี้ ก็ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า. คือท่าน**ได้ตรัสว่า เรา ยังไม่ปฏิญาณว่า เป็นสัมมาสัมโพธิวิสุทธิสัมพุทธโธ, สัมมาสัมโพธิวิสุทธิสัมพุทธโธ - เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะด้วยสัมมาสัมโพธิ.** เดียวนี้เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า ยังไม่ตรัสรู้ สัมมาสัมโพธิญาณนั่นแหละ.

พระองค์ทรงยืนยันว่า ถ้าตถาคตยังไม่รู้เรื่องอายตนะข้างใน อายตนะข้างนอกแล้ว ยังไม่รู้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งถูกต้องแล้ว จะยังไม่ปฏิญาณตัวว่า เป็นสัมมาสัมพุทธะ คือยังไม่ตรัสรู้. **นี่บาลีมีอยู่ชัด ๆ อย่างนี้**, แต่ก็ไม่อยากจะอ้างบาลีนึก เพราะว่ามันอ้างมามากแล้ว. ใครสนใจก็ไปเปิดดูก็ได้ คัมภีร์ก็มีอยู่ **พระไตรปิฎกก็มีอยู่** อย่าง **สังยุตตนิกาย** มีมากเกี่ยวกับอายตนะนี้. เขาจัดไว้สังยุตต์หนึ่งทีเดียว เรียกว่า **อายตนะสังยุตต์** พระคัมภีร์หมวดนี้จะพูดแต่เรื่องอายตนะทั้งนั้น แล้วก็มีพูดอย่างที่เอามาพูดให้ฟังนี้ เท่าที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า นั้น **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตลอดเวลาที่ตถาคตยังไม่รู้ชัดเจนแจ่มแจ้งในอัสสาทะ** คือเส้นห้ววยวน ใน **อาทินวะ** คือโทษของความเลวทรามร้ายกาจ, **นิสสรณะ** อุบายที่จะอยู่เหนือสิ่งนี้คือ อายตนะในและนอก **ตลอดเวลาเท่านั้นยังไม่ปฏิญาณว่า เป็นสัมมาสัมพุทธะ.**

ที่เรามาพูดกันสั้น ๆ ลุ่น ๆ ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ๆ แล้วก็ เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เราก็พูดกันได้, แล้วเราก็มักจะรู้กันแต่ว่า ตรัสรู้ นั้น ตรัสรู้ อริย - สัจจ ๔ แล้วก็เรียกว่าตรัสรู้, แล้วก็ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. แต่ในที่อื่นอีกมากมายหลายแห่งนั้น ก็มีตรัสว่า ถ้ายังไม่รู้เรื่องนี้อ่างี้ ไม่รู้เรื่องนั้นอย่างนั้น ละก็ ยังไม่ปฏิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า; โดยเฉพาะในกรณีนี้ **ยกเรื่องอายตนะ ๖ ข้างในและอายตนะ ๖ ข้างนอก มาเป็นวัตถุประสงค์สำหรับปฏิญาณว่า** ถ้ายังไม่มีความรู้แจ่มแจ้งในเรื่องอายตนะเหล่านี้ ว่าเส้นห้วของมันเป็นอย่างไร? โทษของมันอย่างไร? วิธีจะเอาชนะมันให้ได้มันเป็นอย่างไรแล้ว ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้แล้ว ยังไม่ปฏิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ.

สำหรับพุทธเจ้าเอง ท่านมีหลักเกณฑ์อย่างนี้ ว่าต้องรู้เรื่องอายตนะ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งผัสสะ หรือเรื่องผัสสะอันเกิดขึ้นเพราะอายตนะนี้ ถ้ายังไม่รู้เรื่องนี้ ยังไม่เรียกว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ. ทีนี้สำหรับสาวกนั้น ท่านก็ตรัสยืนยันไว้อย่างที่พูดมาแล้วเมื่อกี้ที่ว่า **ถ้ายังไม่รู้เรื่อง ผัสสาายตนะหรืออายตนะอันเป็นที่ตั้งแห่ง ผัสสะแล้ว ก็ยังไม่ชื่อว่าประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในศาสนา** นี้เพียงเท่านี้มันก็เป็น น้ำหนักที่มากพอแล้วว่า เราจะต้องสนใจกับเรื่องผัสสะ, หรืออายตนะกันอย่างไร? หรือจะถือว่าผัสสะหรืออายตนะนี้ มันมีความสำคัญมากหรือน้อยเพียงไร?

แต่แล้วความเห็นอาจจะขัดกันอยู่ ในข้อที่ว่า อาตมาถือว่า นี่เป็นเรื่อง ก ข ก กา คือต้องเรียนก่อน ต้องเรียนที่แรก ต้องเรียนก่อนสิ่งใดหมดในเรื่องของการปฏิบัติ. ทีนี้คนอื่นเขาไม่ถืออย่างนี้ เขาว่าเรียนอื่นก่อน เรื่องนี้ยังสูงเกินไป นี่เป็นปรมาตถ์ ก็ยังไม่เรียน. นี่มันก็เลยมาคิดขวางกันอยู่อย่างนี้; ดังนั้น **ใครจะเชื่อใคร มันก็แล้วแต่ว่าใครอยากจะทำอะไร.**

ที่เอามาพูดนี้ ไม่ต้องการให้เชื่อว่า ต้องการให้ดูด้วยตนเอง, แล้วก็เชื่อตนเอง. **ให้รู้จักอายตนะให้รู้จักผัสสะ, แล้วจิตใจมีความเจริญสูงขึ้นไป** เพราะความรู้อันนี้ คือจะรู้จักโลกเป็นอย่างดี, จะรู้จักเหตุให้เกิดโลกเป็นอย่างดี, จะรู้จักความดับสนิทแห่งโลกเป็นอย่างดี, รู้จักทางให้ถึงความดับสนิทแห่งโลกเป็นอย่างดี, **ที่เรียกว่า อริยสัจ ๔** แต่ใช้คำว่า โลก แทนคำว่าทุกข์.

ที่เรียกว่า ทุกข์ นี้ มันชัดแล้ว มันทนไม่ไหว ที่เรียกว่าโลกนั้น เพราะว่ามันเป็นของหลอกหลวง มันเป็นของที่แตกทำลายยึดถือไม่ได้. แต่คนก็มาเข้าใจไปเสียว่า เป็นของเที่ยงแท้ มันคง ถาวร ยึดถือได้ ควรปรารถนาอย่างยิ่ง เป็นอย่างนี้.

ที่นี้มาพูดกันถึงข้อที่ว่า เราจะต้องรู้ว่าโลก หรือว่าเกี่ยวกับโลกทั้งหมดนี้ มันมาจากอะไร ? มันตั้งต้นที่อะไร ? แล้วมันตั้งอยู่ที่อะไร ? แล้วมันจะดับไปที่อะไร ? ถ้าเข้าใจอย่างที่อาตมาพูดแล้ว ก็เห็นได้เอง ว่าทั้งหมดที่เกี่ยวกับโลก หรือความทุกข์นี้ มันเกิดขึ้นที่ผัสสะ, ตั้งต้นที่ผัสสะ ตั้งอยู่ที่ผัสสะ ดับไปที่ดับพร้อมกันไปกับผัสสะ, เกิดขึ้นมาอีกก็มาพร้อมกับผัสสะ ตั้งอยู่บนผัสสะ ดับไปด้วยผัสสะ. เป็นคำพูดเพียง ๒ - ๓ คำ เท่านั้น ไปดูให้ดี ก็จะมีสิ่งๆ ที่เรียกว่า ก ข ก กา ของพุทธศาสนา อย่างแท้จริง.

เอาละเป็นอันว่าเราก็ยังคงพูดเรื่อง ก ข ก กา ของพระพุทธานุชาอยู่ นั่นเอง ใครจะเบื่อก็เบื่อ; แต่อาตมามันไม่รู้จักเบื่อ. ไม่มีใครฟังก็พูดบ้าไปคนเดียวก็ได้ จะพูดแต่เรื่องนี้แหละ เรื่องที่สำคัญที่สุดในพุทธศาสนา แล้วเป็นรากฐานคล้ายๆ กับเป็น ก ข ก กา แล้วมีความสำคัญมากเท่ากับตัว ก ข ก กา ; เพราะว่าหนังสือทั้งหลายทั้งหมด จะเป็นอักษรศาสตร์วรรณคดีชั้นเอกชั้นเยี่ยมอะไร มันก็ต้องประกอบอยู่ด้วย ก ข ก กา เอาสิ อักษรชนิดไหน วรรณคดีชนิดไหนละ ที่มันไม่ประกอบอยู่ด้วยเสียงของ ก ข ก กา นี้ มันก็ไม่มี เราจะถือว่าเป็นเรื่องรากฐานที่สุดก็ได้ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดก็ได้, หรือเป็นทั้งหมดทุกอย่าง ทั้งรากฐาน ทั้งตรงกลาง ทั้งเบื้องปลาย อะไรก็ได้ ไม่มีเรื่องอื่นเลย มีแต่เรื่องผัสสะเรื่องเดียว.

นี่ทำแล้วทำอีก ยืนยันแล้วยืนยันอีกว่า พุทธศาสนาไม่สอนว่า มีอะไรสำคัญมากเท่ากับเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ข้างใน, และ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ ข้างนอก, อาศัยกันแล้วก็เกิดเป็นความรู้สึกทางอายตนะนั้นๆ

ขึ้นมา แล้วก็เรียกว่าผัสสะขึ้นมา. พอผัสสะมี - ปัญหามี, ผัสสะไม่มี - ปัญหาไม่มี.

ฉะนั้นการที่จะตัดปัญหาทั้งหลายได้ ต้องเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องของ ผัสสะ, รวมทั้งเรื่องอายตนะ อันเป็นที่ตั้งแห่งผัสสะ. ถ้าเรียกรวมกันเรียกว่า เรื่องผัสสอายตนะ แปลว่าอายตนะอันเป็นที่ตั้งแห่งผัสสะ ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ข้างใน, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ข้างนอก, ถึงกัน แล้วเกิด จักขุวิญญาณ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ; มีเรื่องนี้เรื่องเดียว เป็นเรื่องตัวแท้ตัวจริงของพระพุทธศาสนา ในระยะตั้งต้น ในระยะเริ่มแรก จึงได้สมมติว่าเป็น ก ข ก กา มีคำอธิบายในแง่นี้ อย่างที่ได้ อธิบายมาแล้วในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว, และก็หมดแรงจะพูดแล้ว ก็ยุติไว้ที่ก่อน.

ขออาราธนาพระสงฆ์ท่านสวดคณาสาธยาย ตามระเบียบที่วางไว้สำหรับ ส่งเสริมศรัทธาปสาทะของท่านทั้งหลายสืบต่อไป.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๖ -

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ปัญหาในวิถีของชีวิตตั้งต้นด้วยกामธาดู.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ภาคมาฆบูชา ครั้งที่ ๖ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ซึ่งพุทธบริษัทจะต้องเรียนกันเสียใหม่อีกต่อไป ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ๕ ครั้ง. ส่วนในครั้งนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่าปัญหาในวิถีของชีวิตตั้งต้นด้วยกामธาดู. ข้อที่ว่าตั้งต้นด้วยกामธาดู นั้นแหละเป็นเรื่อง ก ข ก กา ในที่นี้ คือเป็นแง่ที่จะต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาดูจนกระทั่งเห็นว่ามันเป็นเรื่อง ก ข ก กา อย่างไร.

ทุกชีวิตมีปัญหาเรื่องการสืบพันธุ์.

สิ่งที่เรียกว่า ปัญหาในชีวิตนั้น ก็หมายถึงสิ่งที่มันทำความยุ่งยากลำบาก นั้นอย่างหนึ่ง, แล้วสิ่งที่จะต้องเอามาศึกษาให้รู้ ด้วยความจำเป็นที่จะ

ต้องรู้ แล้วก็จะได้ขจัดปัญหา หรือความยุ่งยากนั้นออกไปเสียให้ได้ นี่ก็อย่างหนึ่ง เหมือนอย่างกับว่า อยู่ในโลกนี้ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง จะเป็นปัญหาแรก อย่างเดียวกัน.

ที่เรียกว่า ชีวิต ๆ ในที่นี้ ก็หมายถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดก็ได้ ; แต่โดยส่วนใหญ่แล้วหมายถึงชีวิตชั้นที่เป็นคนเป็นมนุษย์ แต่โดยเหตุที่สัตว์ทั้งหลายที่เป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต, ต่ำลงไปกว่าสัตว์เดรัจฉาน ก็ได้แก่พวกต้นไม้ต้นไถ่ มันก็มีชีวิต, ถ้าสิ่งใดมีชีวิตสิ่งนั้นต้องมีปัญหา เป็นแน่นอน.

ปัญหาแรกก็คือ มันจะตายเพราะไม่ได้สิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็น; อย่างชีวิตต้นไม้ มันก็ต้องดิ้นรนเพื่อจะให้รอดอยู่ได้, ที่ละเอียดไปกว่านั้น ต้นไม้ทั้งหลายนี้ก็ต้องการจะมีชีวิตอยู่ ไม่สูญพันธุ์ไปเสีย; เมื่อต้องการจะอยู่ไม่สูญพันธุ์ไปเสีย ก็ต้องสืบพันธุ์เอาไว้. ดังนั้นต้นไม้ทั้งหลาย ก็มีปัญหาเรื่องสืบพันธุ์.

เมื่อพูดถึงการสืบพันธุ์ มันก็ต้องมีเพศ ๒ เพศ คือเพศตัวผู้และเพศตัวเมีย. คนทั่วไปก็พอจะรู้จักได้ ว่าต้นไม้มีเพศตัวผู้และเพศตัวเมีย, แล้วสืบพันธุ์อย่างไร จึงเป็นลูกเหลืออยู่ ไม่สูญพันธุ์ไป ? พวกที่เป็นนักวิทยาศาสตร์นักปราชญ์ ในเรื่องของต้นไม้ก็ยิ่งรู้ดี จนกระทั่งรู้ว่า ส่วนไหนเป็นเพศผู้, ส่วนไหนเป็นเพศตัวเมีย, คือไขที่รวมอยู่ในดอกเดียวกันในดอกไม้ดอกหนึ่ง มีทั้งเพศผู้เพศเมีย. หรือว่าต้นไม้ที่มีเพศผู้เพศเมียอยู่คนละดอก ก็รู้ว่าดอกส่วนไหนชนิดไหนเป็นดอกตัวผู้ ดอกชนิดไหนเป็นดอกตัวเมีย.

อย่างต้นข้าวโพด ดอกส่งขึ้นข้างบนเป็นดอกตัวผู้, ดอกที่จะเป็นรวงข้าวโพดเป็นดอกตัวเมีย, แล้วก็มี การผสมพันธุ์, จึงได้เป็นฝักข้าวโพด. แล้ว **บางชนิด** ดอกตัวผู้อยู่ที่ต้นอื่น ดอกตัวเมียอยู่ที่ต้นอื่น **ต้องอาศัยแมลง** อาศัยสิ่งบางสิ่งพาไป จึงจะมีโอกาสไปถึงกันได้. **บางชนิด**ยิ่งไกลกว่านั้นคือ **ต้องอาศัยน้ำไหล**ในลำธาร **พาเกษร**ดอกตัวผู้ที่อยู่ต้นลำธารไปหาดอกตัวเมียที่อยู่ข้างล่างที่ปลายลำธาร คือส่วนล่างของลำธารที่ไหลไปทางทะเล, อย่างนี้ก็มี ก็ตรวจพบหมายความว่าแม้แต่พืชหรือต้นไม้ ก็มีการสืบพันธุ์; และเมื่อมีการสืบพันธุ์ก็ต้องมีเพศผู้และเพศเมีย ดังนั้นก็**ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่ากามธาตุ** ด้วยเหมือนกัน.

แม้จะเป็นชีวิตที่ต่ำต้อยเช่นต้นไม้ ไม่ปรากฏชัดเจนเหมือนในสัตว์หรือในคน ก็ยังมีส่วนแห่งการสืบพันธุ์, และเมื่อมีความต้องการจะสืบพันธุ์ ก็ต้องมีส่วนแห่งกามธาตุ. ดังนั้นควรจะถือว่า **แม้ในวิถีชีวิตของพืชทั้งหลาย ก็ตั้งต้นปัญหาด้วยกามธาตุ.**

ที่นี้มาถึง**สัตว์เดรัจฉาน** สุนัข วัว ควาย เป็นต้น ก็ยังเห็นได้ชัด มีการสืบพันธุ์ มีความรู้สึกรุนแรงของสิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ, แล้วก็**เป็นปัญหา**เกี่ยวกับการสืบพันธุ์.

นี้ก็มาถึง**มนุษย์** ก็เห็นชัดว่า จะต้องมีเรื่องระหว่างเพศ. มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเพศอย่างไร ทั้งหมดนี้ก็เป็นไปด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า กาม - ธาตุ.

กามธาตุเป็นที่มาแห่งปัญหา.

ธาตุทั้งหลาย ๓ อย่างที่พระท่านได้สวดกันแล้ว เมื่อตะกี้ที่ว่า กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ เป็น ๓ ธาตุด้วยกัน กามธาตุ เป็นธาตุแรกในบรรดาธาตุทั้ง ๓ นั้น นั่นแหละ คือสิ่งที่จะถือว่า เป็นที่มาแห่งปัญหาต่าง ๆ ในขั้นต้นของชีวิต ทั้งปวง.

เมื่อพูดอย่างนี้ บางคนจะแย้งว่า มันไม่ใช่เรื่อง ก ข ก กา เสียแล้ว. อตมมาก็ยังแย้งว่า มันก็ยังเป็นเรื่อง ก ข ก กา อยู่นั่นเอง. เขาก็ไม่เรียน ไม่เอามาเรียน แล้วก็ไม่รู้ ว่ามันเป็นเรื่องเบื้องต้นอย่างไร, มันก็เลยไม่รู้ว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา กันอย่างไร จึงต้องขอรับรองให้ย้อนมาดูที่ตัว, พยายามทำความเข้าใจตัวเอง ตั้งแต่เกิดมาตั้งแต่อ่อนแต่อกจนกระทั่งบัดนี้ จะมีชีวิตอยู่สักกี่ปี หรือกี่สิบปี จนกระทั่งบัดนี้.

ปัญหาแรกที่สุด คือ**ปัญหาที่ตั้งต้นขึ้นมาด้วยธาตุอะไร** ในที่นี้ยืนยันว่า **ตั้งต้นขึ้นมาด้วยกามธาตุ** เพราะก่อนจะมีความรู้สึกประเภทกามธาตุ ปัญหาก็ยังไม่มี, มันเป็นเรื่องธรรมดาเกินไป จนไม่เรียกว่าปัญหา. เมื่อยังมีแต่ธาตุล้วน ๆ ผสมปรุงแต่งกันอยู่ ไม่เจือด้วยกามธาตุ, แม้จะมีชีวิตแล้ว ปัญหาก็ยังไม่มี. แต่เดี๋ยวนี้มันมีความลึกซึ้งเร้นลับอยู่ในข้อที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า กามธาตุก็ดี รูปธาตุก็ดี อรูปธาตุก็ดี มันมีเชื้อของมันอยู่เป็นธาตุส่วนหนึ่ง ซึ่งพร้อมที่จะแสดงตัวออกมาในเมื่อบรรดาธาตุทั้งหลายต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานได้ให้โอกาส. **ธาตุที่เป็นพื้นฐานต่าง ๆ นั้น ได้ให้โอกาสสำหรับกามธาตุ เป็นเรื่องแรก ในชีวิตคนเรา ส่วนของกามธาตุนี้เป็นเรื่องแรก เหมือนกับว่าเรื่องที่ปากคอก หรือหูกปากคอก.**

นี่แหละคือข้อที่จะพิจารณาดูกันก่อน และเรียกว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา เพราะว่ามันเป็นหญ้าปากคอก, เป็นวัวที่อยู่ปากคอกซึ่งออกได้ก่อนวัวทั้งหลาย. กามธาตุเป็นอย่างนี้ จึงถือว่าเป็นที่ตั้งต้นของปัญหาแห่งชีวิต ของสิ่งที่มีชีวิต.

ทบทวนเรื่องธาตุพื้นฐาน.

ในขั้นแรกจะต้องพิจารณาดูธาตุล้วน ๆ ซึ่งเคยอธิบายมาแล้วหลายครั้ง หลายหน แม้แต่ในบทสวดที่สวดไปเมื่อตะกี้นี้ก็ระบุถึงธาตุพื้นฐานล้วน ๆ นี้ก่อนว่าคนเราประกอบอยู่ด้วย ธาตุ ๖ คือ ธาตุ ดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุ อากาศ ธาตุวิญญาณ นี่เป็นธาตุ ๖ เป็นธาตุพื้นฐานและทั่วไป สำหรับใช้ทั่วไป.

ธาตุพื้นฐานถัดมา ก็คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ นี้ก็อีก ๖ ซึ่งก็ได้เคยสวดแล้วอธิบายแล้ว ว่าจักขุธาตุ โสตธาตุ ฆานธาตุ ชิวหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ เป็นธาตุ ๖ อีกหมวดหนึ่ง นี้ก็เป็นธาตุพื้นฐาน ซึ่ง ยังไม่มีความหมายแห่งกามธาตุ หรือรูปธาตุ หรืออรูปธาตุ เป็นต้นจนกว่ามันจะ ถึงเวลาหรือปรุงแต่งกันขึ้น.

แล้วธาตุ ๖ อีกหมวดหนึ่ง ก็คือ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุธัมมารมณห์ หมายถึงอยู่ข้างนอก รูปธาตุ สัทธาธาตุ คันธธาตุ รสธาตุ โผฏฐัพพะธาตุ ธัมมธาตุ นี้ก็ ๖ อีกเหมือนกัน.

เราได้ธาตุ ๓ หมวด หมวดละ ๖ ก็เป็น ๑๘ ธาตุ หมวดละ ๖ สามหมวดเป็น ๑๘ ธาตุแล้ว นี้เรียกว่า**พื้นฐานที่สุด**, และพื้นฐานอย่างยิ่ง ก็คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ. และ ๖ ธาตุแรกนี้เอง จะให้โอกาสแก่ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุกาย ธาตุใจ, และธาตุตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้นนี้ **ทำอะไรไม่ได้ จนกว่าจะได้ธาตุข้างนอกมาช่วย** คือธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุธัมมารมณ.

ดังนั้นเราจึงเรียก ๖ อย่างหลังนี้ว่า **ธาตุข้างนอก** คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ ที่จะเข้ามากระทบกับ**ธาตุข้างใน** คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ; แต่ทั้งหมดธาตุนี้อาศัยพื้นฐานรากฐานอยู่ที่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ.

ถ้าท่านผู้ใดเข้าใจเรื่องราวหรือหน้าที่ของธาตุทั้ง ๓ หมวดนี้แล้ว ก็จะเรียกว่ารู้ ก ข ก กา ในเรื่องธาตุ, แล้วก็จะเข้าใจเรื่องธาตุต่อ ๆ ไป จนถึงที่สุดได้โดยไม่ยากเลย ; จึงขอให้สนใจธาตุพื้นฐาน ๓ จำพวกนี้กันไว้ให้ดี ๆ ให้เข้าใจชัดเจนอยู่.

ธาตุพื้นฐานหมวดแรก ก็คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ, แล้ว**ธาตุข้างใน** ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ธาตุข้างนอก** ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ, แล้วก็จะรู้ได้ง่ายว่า นี่แหละที่ตั้งของปัญหา, รากฐานที่ตั้งของปัญหา, แล้ว**ปัญหาอะไรจะเกิดขึ้นมาก่อน ? ก็คือปัญหาที่จะเกิดมาจากกามธาตุ** ซึ่งเป็นธาตุหนึ่งในบรรดาธาตุทั้ง ๓ : **กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ**, ๓ ธาตุนี้ กามธาตุเหมือนกับวัวตัวที่อยู่ปากคอก มันจะถลันออกมาก่อนวัวตัวอื่น.

กามธาตุปรากฏเมื่อรู้จักความอร่อย.

เมื่อชีวิตตั้งต้นพอสมควรแล้ว ปัญหาเรื่องกามธาตุก็จะเกิดขึ้น เราจึงดู ตัว ก ตัว ข ของเรื่องธาตุนี้ว่า ชีวิตนี้ตั้งต้นขึ้นด้วยธาตุล้วน ๆ ๓ หมวด ๆ ละ ๒ นี้ ซึ่งเป็นธาตุกลาง ๆ. ในชั้นแรกยังนับว่าเป็นธาตุกลาง ๆ หรือจะเรียกว่า อพยากฤต คือพูดว่าเป็นอย่างไรก็ยังไม่ได้; พูดว่าดีก็ไม่ได้, ว่าชั่วก็ไม่ได้, ว่าทุกข์ก็ไม่ได้, ว่าสุขก็ไม่ได้ อะไรทำนองนี้ ยังเป็นกลาง ๆ อยู่. ชีวิตของเรา มันเริ่มขึ้นมาด้วยธาตุ ๓ หมวดนี้, ยังไม่เป็นที่ปัญหาที่ก่อน จนกว่าจะได้กามธาตุเข้ามาตามโอกาส คือกว่าจะได้อารมณ์ คือธาตุภายนอกเข้ามา สำหรับกามธาตุที่อยู่แนวหน้าหรือปากคอก.

สังเกตเอาเองง่าย ๆ ว่าเด็กเล็ก ๆ เกิดขึ้นมา ในชั้นแรกก็**ไม่รู้เรื่องอะไร** ก็มีธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ปรุงแต่งขึ้นมา เป็นชีวิตร่างกาย แล้วมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ประกอบอยู่ด้วย ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ, จนกว่าเมื่อไรเด็กทารกนั้นจะได้รับธาตุข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณ์ ที่จะมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เมื่อยังไม่มีความรู้สึกอะไรมากไปกว่านั้น ก็เรียกว่ายังเป็นชั้นกลาง ๆ อย่างว่าหิวก็ร้องไห้ ได้กินก็หยุดไป, **จนกว่าเมื่อไรจะรู้จักความอร่อย** ในสิ่งที่ได้กินเข้าไป ตอนนั้นก็บอกลาก. อาตมาก็นึกไม่ออกเหมือนกัน ว่าตัวเองเมื่อเป็นทารกนั้นรู้สึกอร่อยเมื่อไร เมื่ออายุได้กี่วัน เมื่ออายุได้กี่สัปดาห์ จึงจะรู้สึกว่ารอร่อยเป็น หรือไม่อร่อยแล้วก็โกรธขึ้นมาเป็นนี่.

ในขั้นแรกจะรู้สึกแต่ว่า หิวก็ร้องไห้ ได้กินก็หยุดไป แม้เพียงเท่านั้นก็ยังจำไม่ค่อยได้, แล้วก็จำอาการอย่างนี้ไม่ค่อยได้ด้วยกันทุกคน. เพราะฉะนั้นอย่าเอาเวลากันดีกว่าว่าเมื่อไร เมื่ออายุเท่าไร พุดได้ตามพระบาลีเลยว่า, **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง ว่า เมื่อทารกนั้นมันรู้จักยึดมั่นในรสอร่อย ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ; เมื่อนั้นทารกนั้นจะเริ่มรู้จัก ตัณหา อุปาทาน คือ รู้จัก ตัณหา อุปาทาน** ซึ่งจะเป็นที่ตั้งแห่งปัจจุสมุปบาทและความทุกข์.

เมื่อทารกนั้นรู้จักกับความอร่อย ก็เรียกວ່ານั้นแหละคือหน้าที่ หรือ การงาน หรือการแสดงออก, หรือความปรากฏ ของสิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ ; เพราะคำว่ากามธาตุในกรณีทั่วไป ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงเรื่องเพศ ระหว่างเพศผู้ เพศเมียอย่างเดียวกัน, แม้ความรู้สึกอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทาง ผิวหนัง ๕ อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นสิ่งที่สังเคราะห์รวมอยู่ในกามธาตุ, จนกว่าทารกนั้น จะเติบโตขึ้นมาตามลำดับ สิ่งทีเรียกว่ากามธาตุ ก็ขยายตัวขึ้นมาตามลำดับ จนกว่า จะมีความรู้สึกเรื่องเพศ หรือเรื่องระหว่างเพศ.

การขยายตัวของกามธาตุ.

เดี๋ยวนี้นักปราชญ์ในทางจิตวิทยา ที่เกี่ยวกับระบบจิตหรือวิญญาณนี้ เขาก็ยอมรับ ว่าความรู้สึกเหล่านี้เป็นการตั้งต้น หรือเป็นการแสดงออกในระยะต้น ๆ ของความรู้สึกทางเพศ. ฉะนั้นเด็กเล็ก ๆ ก็รู้จักกอดแม่ หรือรู้จักสัมผัสที่ นุ่มนวล ที่เป็นโผฏฐัพพะ ที่เป็นความหมายของเรื่องทางเพศในเวลาต่อมา. นี้ หมายความว่า **เชื้อแห่งกามธาตุมันก็ได้มีอยู่แล้ว, แล้วก็ได้เริ่มแสดงอาการแล้ว ;**

จึงเป็นอันถือได้ว่า **กามธาตุก็ดี รูปธาตุก็ดี อรูปธาตุก็ดี มันมีเชื้ออยู่แล้ว แต่ไม่แสดงออกจนกว่าจะได้โอกาส** คือมีการสัมพันธ์กันระหว่างธาตุข้างนอกกับธาตุข้างใน.

นี่กามธาตุก็ขยายตัวเรื่อยไป จนถึงกับอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเจริญเต็มที่, ความรู้สึกระหว่างเพศจึงเต็มที่; กามธาตุจึงได้โอกาสที่จะแสดงบทบาทรุนแรง. เดี่ยวนี้มันไม่ใช่เรื่องว่าหิวอยากจะกิน อิ่มแล้วเลิกกัน, มันเป็นความต้องการ ของธาตุที่สูงขึ้นไปกว่าธาตุพื้นฐาน คือความต้องการของกามธาตุ; ฉะนั้นจึงรุนแรงถึงขนาดที่เป็นปัญหา คือนำมาซึ่งความทุกข์ หรือนำมาซึ่งความยุ่งยากต่าง ๆ นานาในโลกนี้.

เราจะได้เห็นอาชญากรรมทางเพศนี้ หนาขึ้น ๆ ในโลกนี้ทุกวัน ๆ ตามความเจริญของมนุษย์ ที่เจริญด้วยวัตถุที่ส่งเสริมความรู้สึกทางกามธาตุ. เดี่ยวนี้ดูเหมือนว่า อะไร ๆ ในโลกนี้ ก็ตั้งหน้าตั้งตาจะผลิตกัน เพื่อส่งเสริมกำลังของกามธาตุกันทั้งนั้น, นับตั้งแต่ให้สวय นับตั้งแต่ให้ไพเราะ, นับตั้งแต่ให้หอม ให้อร่อย ให้นิ่มนวล, ที่เรียกกันว่า อารมณ์ทั้ง ๕ หรือกามคุณทั้ง ๕ ส่งเสริมให้ก้าวหน้าอย่างกะว้างไปทีเดียว.

ฉะนั้น คนจึงตกเป็นเหยื่อของกามธาตุมาก ปัญหาอาชญากรรมทางเพศจึงมีมาก; นี้ควรจะเรียกว่า ก ข ก กา ของปัญหาของมนุษย์ ในด้านอาชญากรรมทางเพศ; เมื่อไม่รู้ ก ข ก กา แล้ว จะไปรู้อะไรมากกว่านั้นได้อย่างไร? ขอให้รู้เสียทีเถอะว่า เรื่องยุ่งยากลำบากในบ้านเมือง หรือว่าโลกนี้

ส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งนั้น มันตั้งต้นขึ้นมาด้วยปัญหาทางสิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ, มันก็รุนแรงเรื่อยไป ๆ จนกระทั่งมีความเป็นหนุ่มเป็นสาวเต็มที่, จนกว่าจะเนือยไป เพราะมันล่องไป ๆ.

ธาตุกาม - รูป - อรูปจะปรากฏตามวัย - เวลา.

เมื่อกามธาตุเนือยไป โอกาสส่วนใหญ่ก็เป็นของ รูปธาตุ คือที่จะไปหลงไหลในสิ่งที่เป็นรูปบริสุทธิ เป็นรูปล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกาม ; เมื่อรูปธาตุเจริญก้าวหน้าไปได้มาก มันก็จะเนือยไป มันก็จะเกิดโอกาสให้เกิดความหลงไหลในทางอรูปธาตุ. นี่ถ้าเราจะแบ่งกันเป็นตอน ๆ ก็เป็นอย่างนี้.

คนอายุน้อย ๆ ก็เริ่มต้นด้วยกามธาตุ จนกระทั่งถึงวัยหนุ่มสาว วัยกลางคนอย่างนี้, หลังจากนั้นกามธาตุก็เนือยไป จนเป็นโอกาสของรูปธาตุ คือเป็นเรื่องวัตถุ ทรัพย์สินสิ่งของสมบัติ เป็นวัตถุอย่างนี้เสียมากกว่า, จนกระทั่งแก่ชรา ก็จะมีถึงอรูปธาตุ เช่นบุญ เช่นกุศล เช่นโลกหน้า, หรือแม้แต่ว่า เกียรติยศชื่อเสียงอันแท้จริง ก็จะมานึกกันตอนนี้นี้ ในคนหนึ่ง ๆ มีอายุยืนยาวสัก ๘๐ - ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี เป็นอย่างมาก มันก็มีการตั้งต้นด้วยปัญหาของกามธาตุ, แล้วจึงมาถึงรูปธาตุ, และมาถึง อรูปธาตุ ด้วยอาการอย่างนี้.

นี่เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งจะต้องสังเกตให้เห็น ให้รู้จัก ก ข ก กา ของปัญหาที่ตั้งต้นขึ้นมาจากกามธาตุเป็นส่วนใหญ่ เราไม่มีความสุข เรามีความทุกข์ ดันรันทนทรมาน แล้วแก้ก็ไม่ได้ และไม่รู้ว่ามันมาจากอะไร หรือบางทีรู้ว่า มันมาจากสิ่งนี้, ก็บังคับใจให้มันอยู่ในอำนาจไม่ได้ มันก็ตกเป็นเหยื่อของความรู้สึก

เหล่านั้น มันก็เลยแก้ไม่ได้, ทั้งที่รู้อยู่ว่าจะต้องแก้แบบนี้ ๆ. แต่ถ้าได้ศึกษาเรื่องเหล่านี้ให้เพียงพอ มันมีหวัง หรือมีส่วนที่จะแก้ได้มากขึ้น หรือง่ายขึ้น ดังนั้นจึงขอให้สนใจ ว่าชีวิตคนหนึ่งมันตั้งต้นด้วยปัญหา กามธาตุ แล้วก็มาถึงปัญหา รูปธาตุ แล้วก็มาถึงปัญหา รูปธาตุ ด้วยอาการอย่างนี้.

ที่นี้เราจะดูกันในข้อที่ว่า แม้ในระยะเวลาอันหนึ่ง ๆ ซึ่งเรียกว่า เป็นระยะเวลาของธาตุหนึ่ง ๆ ในเบื้องต้น เช่นในกามธาตุ ก็ยังมีส่วนที่จะต้องสลัดกันอยู่กับเรื่องของรูปธาตุหรืออรูปธาตุ; เพราะเหตุว่าสิ่งเหล่านี้มันสัมพันธ์กันอยู่ มันเนื่องกันอยู่ มันไม่ได้แยกกันโดยเด็ดขาด, และเพราะเหตุที่ว่าความเปลี่ยนแปลงมีมาก ในระหว่างความสัมพันธ์กันนี้ ฉะนั้นมันจึงมีการแทรกแซงบ้าง ระหว่างธาตุอื่น.

เช่น ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว ที่จะถือว่าเป็นระยะเวลาของกามธาตุ ; แต่ในบางครั้ง หรือบางโอกาส คนหนุ่มสาวก็ได้ลุ่มหลงในเรื่องทางกามารมณ์หรือทางเพศ จนตลอดทั้ง ๒๔ ชั่วโมง ก็ไปสนใจเรื่องวัตถุล้วน ๆ ก็มี, ไม่เกี่ยวกับความรู้สึกทางกามบ้างก็มี, หรือบางทีก็ออกไปหาความรู้สึกที่ไม่เกี่ยวกับกาม, เช่น ต้องไปนั่งพักผ่อนก็มี บางทีอยากจะนั่งอยู่หนึ่ง ๆ หรือไปนั่งที่ริมทะเลหนึ่ง ๆ ไม่มีใครมารบกวนก็มี. แต่โดยเหตุที่ว่า มันเป็นระยะเวลาของกามธาตุ มันก็หนีไม่พ้น, มันก็ต้องวิ่งมาหาเหยื่อหรืออารมณ์ทางกามธาตุต่อไปอีก ; ส่วนใหญ่มันจึงเป็นเสียอย่างนี้.

แต่สังเกตดูให้ดีแล้วว่า ไม่ได้เป็นอย่างนั้นไปตลอดเวลา มันมีส่วนแทรกแซงของธาตุอื่นเป็นธรรมดา แต่ว่ามันน้อยเกินไป ; ดังนั้นจึงไม่นับ ว่าระยะเวลา

นี้หรือวัยนี้ เป็นวัยของรูปธาตุหรืออรูปธาตุ. นี้แหละคือความเป็น ก ข ก กา ของกามธาตุ ที่ตั้งต้นขึ้นมาในชีวิตของคนเป็นระยะแรก มีโอกาสให้ธาตุอื่นแทรกแซงได้น้อยมากในชีวิตประจำวัน จนกว่าจะล่วงกาลผ่านวัย ไปเป็นผู้ใหญ่อายุมาก จึงจะเป็นโอกาสของรูปธาตุ ; ที่นี้กามธาตุก็กลายเป็นผู้แทรกแซงเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกว่าจะหมดไป; เมื่อล่วงกาลผ่านวัยไปถึงความแก่ชรา ก็เป็นโอกาสของอรูปธาตุมากกว่า ; ส่วนที่เป็นกามธาตุ หรือรูปธาตุ ก็มีการแทรกแซงบ้างเป็นส่วนใหญ่.

ถ้าเรามองดูชีวิตอย่างนี้ เข้าใจความจริงอย่างนี้ มันควบคุมปัญหาต่าง ๆ ได้ง่าย ฉะนั้นจึงขอรับรองว่า อย่าไปเบื่อหน่ายในการที่จะศึกษา ก ข ก กา อันเกี่ยวเรื่องธาตุนี้เลย.

อาตมาก็พูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่แต่เรื่อง ก ข ก กา จนคนบางคนเบื่อหน้าแล้วก็มี ; แต่มันก็ช่วยไม่ได้ มันไม่มีทางอื่น ที่ทำให้คนเราจะอยู่ได้ด้วยความสะดวก. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้ชัดเจน อย่างบทที่พระได้สวดได้ตะกั๊วนี้ ว่า**เมื่อใดมีการเกิดขึ้นแห่งธาตุ เมื่อนั้นก็มีการเกิดขึ้นแห่งทุกข์; เมื่อใดมีการดับไปแห่งธาตุ เมื่อนั้นก็มีการดับขึ้นแห่งทุกข์.** นี่หมายความว่าเมื่อใดธาตุมันปรุงแต่งกัน จนทำหน้าที่สำเร็จรูปตามหน้าที่ของ กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ เป็นต้นแล้ว **ปัญหามันก็เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งนั้น**, มันเป็นความทุกข์ที่ต่าง ๆ กัน วิทยหนุ่มสาวก็มีความทุกข์แบบหนึ่ง, พ่อบ้านแม่เรือนก็มีความทุกข์อยู่อีกแบบหนึ่ง, คนแก่ชราจนกระทั่งแก่หง่อม ก็มีความทุกข์ไปอีกแบบหนึ่ง. แต่อย่างไรก็ดี ทั้งหมดนี้มันมีมูลมาจากปัญหาเรื่องธาตุ ทั้ง ๓ นี้ทั้งนั้น จึงควรจะรู้จักมันไว้ ตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงเบื้องปลาย. ถ้าเรียนเรื่องเบื้องต้น ก็ต้องถือว่า เป็นเรื่อง ก ข ก กา.

อยากจะแนะนำให้พิจารณาว่า ปัญหาเรื่องกามธาตุ นี้มาก่อน แล้วก็ตามตามธรรมชาติ มาโดยสัญชาตญาณ มาตามปกติธรรมดา, แล้วก็ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากลำบากส่วนตัวบุคคล หรือเป็นปัญหาทางศีลธรรมของสังคม จนสังคมเสื่อม. มนุษย์จึงมีระเบียบประเพณี กระทั่งเรื่องทางศาสนา ที่จะควบคุมปัญหาที่เกี่ยวกับกามธาตุ หรือกามารมณ์นี้. ขอให้ไปศึกษาดู โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้แล้ว มีปัญหาความยุ่งยากลำบาก อันมีมูลเหตุมาจากเรื่องกามารมณ์นี้มากขึ้นทุกที เพราะว่าไม่มีใครห้ามใครได้. ในบ้านในเมืองในกรุง จึงเต็มไปด้วยสถานที่ที่ส่งเสริมกามารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย. มนุษย์ก็จะมีปัญหามาก มีความทุกข์มาก รวากับว่าตนรอกทั้งเป็นอยู่ที่นี้ อยู่ตลอดเวลา ด้วยเหมือนกัน.

กามธาตุ - รูป - อรูป เคยถูกยกเป็นนิพพาน.

ที่นี้เมื่อพูดถึงเรื่องกามธาตุ ก็มีเรื่องเป็นเรื่องราวระหว่างเพศ ถ้าทำได้ดี เขาก็ให้เป็นสวรรค์ไปเลย ว่าในสวรรค์นั้นก็ไม่มีอะไร นอกไปจากกามารมณ์ที่เป็นทิพย์, แล้วก็ได้อย่างออกอย่างใจนี้เตลิดเปิดเปิงไปทางหนึ่ง, แล้วก็ดูเอาเองว่าเป็นเรื่องดี หรือเป็นเรื่องร้าย. ที่น่าหัวอย่างยิ่ง หรือแปลกประหลาดไปกว่านั้นอีก ก็คือ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ในเรื่องทิวาสีทั้งหลายของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่มากมายด้วยกัน.

มนุษย์พวกหนึ่งมีทิวาสี ถือเอากามารมณ์สูงสุดว่าเป็นนิพพาน น่านั่นหรือไม่น่านั่น น่านหัวหรือไม่น่านหัว ก็ตาม แต่ว่าเป็นเรื่องจริง ที่ได้มีอยู่แล้วตั้งแต่

ก่อนพุทธกาล. หรือแม้ในพุทธกาลก็มี คือลัทธิที่เรียกว่า *กามสุขัลลิกานุโยค* บ้าง, *ลัทธิโลกายตะ* บ้าง. ถ้าเทียบกับเดี๋ยวนี้ ก็คือลัทธิวัตถุนิยม ที่เอาความสูงสุดทางเนื้อหนัง ว่าเป็นของสูงสุดของมนุษย์. สมัยนั้นเขาก็เรียกว่า นิพพาน เพราะมันเป็นสูงสุดของความสุขที่มนุษย์จะพึงได้ คือ **ดับความใคร่ของมนุษย์ได้มาก** ; **มนุษย์ก็รู้สึกเป็นสุขมากจนยึดเอาเป็นนิพพาน** กันคราวหนึ่ง. สมัยหนึ่ง. มีคนเชื่อถือกันมาก นับถือกันมาก นับถือลัทธินี้กันมาก นั่นก็เรียกว่า กามารมณ หรือกามธาตุก็ตาม **ถูกยกขึ้นเป็นนิพพานก่อนธาตุใด ๆ**. กาม - นิพพานมาก่อนนิพพานใด ๆ ก็จะต้องเล่าต่อไปว่า ต่อมานั้นมีอะไรเป็นนิพพาน.

เมื่อมนุษย์มีกามารมณสูงสุดเป็นนิพพานกันยุคหนึ่ง สมัยหนึ่งแล้ว ต่อมา**มนุษย์อีกพวกหนึ่ง** เกิดพบว่าเป็นเรื่องหลอกลวง ; เพราะว่าเขาได้**ไปพบความสุข** ที่เกิดมาจากสมาธิประเภทรูปฌาน คือเอารูปธรรมล้วน ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกามารมณ มากำหนดไว้ในจิต, แล้วก็กำจัดความรู้สึกที่เป็นกามารมณออกไปเสียได้จากจิต อย่างบทธวดของสัมมาสมาธิ ที่ว่าด้วยปฐมฌาน *กามเมหิ อกุสเลหิ วิวิจเจว* ที่ส่งตออกไปเสียได้จากกามและอกุศลนี้ ได้สมาธินี้มา มีความสุข ก็เลยยึดถือเอาความสุขที่เกิดจากสมาธิประเภทรูปธรรมนี้ ว่าเป็นนิพพาน. นี้ก็มีอยู่ยุคหนึ่งเหมือนกัน เรียกว่าเอาความรู้สึกที่เกิดมาจากรูปธาตุอันบริสุทธิ์นี้เป็นนิพพาน เป็นยุคที่สอง

ต่อมา**อีกยุคหนึ่ง** เกิดมีคนพบว่า นั่นก็ยังหยาบไปหน่อยไม่ประณีต จึง**ค้นหาได้ความสุขมาจากสิ่งที่ไม่มียุข** เรียกว่า**อรุณ** ; นับตั้งแต่อาภา - สานัญจายตนะ ไปจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ, แล้วก็บัญญัตินี้เป็นนิพพาน คนก็เชื่อถือกันมาก นับถือกันมากอยู่ยุคหนึ่ง.

เมื่อพระพุทธเจ้าออกผนวชใหม่ ๆ ก็ได้เข้าไปศึกษาในสำนักนี้ คือที่เอา
อรุปฌานที่เกิดมาจากอรุปธรรมว่าเป็นนิพพาน, ที่เรารู้จักกันว่า สำนักอาฬารดาบส,
สำนักกุกกดาบส ; เข้าไปศึกษาแล้วไม่พอพระทัย, **มีคำตรัสของพระพุทธเจ้าเองว่า**
เพราะนั่นเป็นแต่เพียง อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ. พระองค์
ไม่เห็นด้วย แล้วก็หลีกออกไปเสีย ไปค้นหาใหม่ จึงได้พบนิพพานอย่างในพระ -
พุทธศาสนา **ซึ่งประกอบขึ้นด้วยนิโรธธาตุ** โดยสมบุรณ์, คือจะต้องตัดกำลังของ
กามธาตุ ของรูปธาตุ ของอรุปธาตุ ออกไปเสียให้หมด ด้วยอำนาจของนิโรธธาตุ ;
ที่เราเรียกว่า**ดับกิเลสตัณหาเสียได้สิ้นเชิง.** นี่จึงจะเป็นนิพพานที่ถูกต้อง
นิพพานแท้จริง นิพพานที่มาจากนิโรธธาตุนี้มาหลังเขาหมด.

ที่แรกกามนิพพานมาก่อน **อาศัยกามธาตุ**เป็นกำลัง, แล้วต่อมา
รูปนิพพานมาก่อน **อาศัยรูปธาตุ** เป็นกำลัง, ต่อมาอรุปนนิพพาน **อาศัยอรุป -**
ธาตุเป็นกำลัง, ครั้นมาถึงพระพุทธเจ้า ก็**อาศัยนิโรธธาตุ**เป็นกำลัง **ดับกิเลสดับ**
ทุกข์สิ้นเชิง.

นี่ดูเถอะว่าทำไมจะไม่ควรกล่าวว่า **กามธาตุเป็นต้นต่อแห่งปัญหาใน**
ชีวิตมนุษย์, จนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังมีคนแบ่งเป็นพวก ๆ กัน ถือลัทธินั่นถือลัทธินี้.
พวกที่ถือเอากามารมณ์เป็นนิพพานก็ยังมีอยู่ ก็ได้แก่คนปัจจุบันนี้บางคน หรือบาง
พวก หรือจำนวนมากเสียด้วย, ไม่เห็นด้วยว่าอะไรประเสริฐไปกว่ารสทางกามารมณ์.
เขาก็ลุ่มหลง**ไม่สนใจธรรมะอื่นเลย สนใจแต่ธรรมะทางกามธาตุ** ทางกามารมณ์
ทั้งนั้น ในปัจจุบันนี้ก็ยังมี.

ฉะนั้นอย่าไปดูถูกดูหมิ่นคนสมัยก่อนพุทธกาลโน้นว่าโง่เลย เขาก็เหมือนกับคนสมัยนี้ เมื่อเขาไม่เห็นอะไร หรือไม่เข้าใจอะไรๆ ได้ดีกว่านี้ ก็ต้องเอาเรื่องทางกามธาตุเป็นนิพพาน, และมีอยู่ก่อนพุทธกาลนานไกล; กระทั่งในยุคพุทธกาลก็ยังเหลืออยู่ กระทั่งบัดนี้ก็ยังมีเหลืออยู่ แล้วจะยิ่งมากขึ้นด้วยซ้ำไป. เพราะว่าบัดนี้โลกเรากำลังหลงไหลแต่เรื่องทางกามธาตุเรื่องกามารมณ์ จะยิ่งไปกว่าครั้งพุทธกาลเสียอีก. ทำไมเป็นอย่างนั้น เพราะว่าโลกสมัยนี้ฉลาดมากขึ้นในเรื่องทางวัตถุ จึงสามารถแสวงหาหรือว่าปรุงขึ้นมา, คือปรุงเหยื่อสำหรับกามธาตุขึ้นมาได้ดีได้มากกว่าสมัยครั้งพุทธกาล ก็ควรจะถือว่า ปัญหาที่เกี่ยวกับกามธาตุนี้ เป็นปัญหาเบื้องต้นของมนุษย์ แม้กระทั่งทุกวันนี้.

ทุกอย่างเกิดจากสิ่งที่ซ่อนอยู่ในธาตุ ผสมกับเหตุปัจจัยภายนอก.

ที่นี้เราก็จะดูข้อเท็จจริงอันหนึ่ง ที่ว่า มันเป็นมาในลักษณะอย่างนี้ได้ได้อย่างไร? ในข้อนี้ อยากจะแนะนำให้สังเกตให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า **ธาตุที่เป็นปัญหา** ที่เป็นตัวปัญหา เช่น กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ นี้ มันก็มีเป็น**เชื้อที่มองไม่เห็น** ที่ซ่อนมาเสร็จแล้วในธาตุทั้งหลาย ที่จะปรุงแต่งกันขึ้นมาเป็นชีวิต. เพราะว่าธาตุหนึ่งๆ นั้น ก็มีเชื้ออะไรเก็บไว้ในนั้นมาก; อย่างว่าในธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม นี้ มันมีเชื้อ หรือมีโอกาส หรือมีความเหมาะสม ที่จะซ่อนธาตุอื่น ๆ ไว้ในนั้น; จะเป็น กามธาตุก็ดี รูปธาตุก็ดี อรูปธาตุก็ดี นิโรธธาตุก็ดี มันมี**เชื้อหรืออำนาจ** หรืออะไรก็ตาม **ซ่อนมาเสร็จอยู่ในนั้น**, แล้วเมื่อธาตุ

ทั้งหลายเหล่านี้ แต่ละธาตุมาผสมรวมกันเข้าอีก มันก็มีทางที่จะให้ขยายตัวออกมา เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นอีก. การที่เราจะเข้าใจคำว่า มีอะไรซ่อนมาแล้วในนั้นนั้น ไม่ยาก คือขอให้สังเกตดูจากสิ่งที่มองดูด้วยตาเห็นกันก่อน; เมื่อเห็นแล้วก็จะมองสิ่งที่มองด้วยตาไม่เห็นได้เป็นลำดับไป.

เช่นว่าในไข่ไก่ฟองหนึ่ง เอมามาต่อยดู จะเห็นเยื่อเหลือง ๆ ขาว ๆ อะไรไม่เห็นมีอะไรมากไปกว่านั้น หรือมีจุดชีวิตจุดหนึ่งเล็ก ๆ ซึ่งก็ดูยาก. ทีนี้เมื่อไข่ฟองนั้นได้รับความอบอุ่นพอ ทำไมเนื้อเหลือง ๆ ขาว ๆ เหล่านั้นกลายเป็นลูกไก่ได้, แล้วในลูกไก่นั้นมันก็มี ขนไก่, ขาไก่, หงอนไก่, กระดูกไก่, เลือดไก่, **อะไรอยู่ในลูกไก่นั้น มันเอามาจากไหน ? ถ้ามันไม่ซ่อนอยู่ มาเสร็จแล้วในฟองไข่** เล็ก ๆ ซึ่งอยู่ในเปลือกบาง ๆ. เพราะว่าในระยะที่ฟองไข่ฟักตัวนี้ก็ไม่มีอะไร นอกจากความร้อนที่พอเหมาะสม, ความร้อนที่เหมาะสมก็ทำให้ฟองไข่นั้น กลายเป็นไก่ เป็นลูกไก่ขึ้นมา. มันก็น่าหวั่น ที่ว่าเรากินไข่เข้าไปฟองหนึ่ง ก็เท่ากับกินกระดูกไก่, ขาไก่, ขนไก่, อะไรไก่ ไก่ทั้งหมดเข้าไปแล้วด้วย; แต่เราก็ไม่นึกอย่างนั้น ก็นึกว่ากินฟองไข่เพียงแต่เนื้อเหลือง ๆ ขาว ๆ เท่านั้นเอง. นี้เรียกว่า ไม่ดู หรือว่า ชี้เกียจที่จะดูกันมากเกินไป.

ขอให้สนใจดูว่า แม้แต่ในเรื่องวัตถุล้วน ๆ มันก็ยังมีอะไรซ่อนกันอยู่ในนั้น จนกว่าจะแสดงตัวออกมา ด้วยเหตุปัจจัยอื่น ๆ. บรรดาธาตุทั้งหลาย **ธาตุหนึ่ง ๆ ก็มีอะไรซ่อนอยู่ในนั้น** มากมายหลายอย่าง จนกว่าจะได้โอกาสได้แสดงตัวออกมา เพราะเหตุปัจจัยมันช่วยแวดล้อม. ในฟองไข่ซึ่งเป็นสัตว์ที่เป็นครรภ์อยู่ในฟองนี้ มันเห็นได้ง่าย. ทีนี้แม้จะเขยิบเข้าไปในคน ในครรภ์ของสัตว์ที่ไม่ต้องใช้ฟองไข่ มันก็ยังพอจะเห็นได้อยู่นั่นเอง. ถ้าเราเข้าใจเรื่องของฟองไข่แล้ว

ก็เข้าใจเรื่องการตั้งปฏิสนธิและการเจริญของสัตว์ ที่ไม่ต้องไขออกมาเป็นฟองก็ได้ อีกเหมือนกัน เช่น มนุษย์ เป็นต้น.

มนุษย์เกิดในครรภ์ หรือว่าสัตว์เดรัจฉานประเภทที่เกิดในครรภ์ ไม่ต้อง ออกเป็นฟองนี้ มันมีหลักเกณฑ์อันเดียวกัน; อย่างที่เขาถือกันเป็นหลักในคัมภีร์ นั้น ก็ว่าเป็น **กกละ** ก่อน คือเป็นจุดเล็กที่ใส่มาก, เล็กจนดูด้วยตาไม่เห็น เป็น กกละที่อยู่ในครรภ์ของมารดา, แล้วต่อมาจึงเป็น **อัมพุชะ** คือใหญ่ขึ้นหน่อย ต่อมาจึงเป็น **เปสิ** เป็นขึ้นเนื้อ, ต่อมาจึงเป็น **ปัญจสาขา** คือออกเป็น ๕ แฉง จะได้ เป็น หัวเป็นมือ ๒ เป็นเท้า ๒.

นี่ดูในระยะที่มันเป็นกกละ ซึ่งเป็นจุดเล็กที่แทบจะมองไม่เห็น ว่าทำไม ในนั้นมันจึงมีความที่จะเป็นสัตว์ เป็นคนออกมาในตอนหลังนี้เสร็จ; เพราะว่ามันมีช้อนมาเสร็จแล้วอยู่ในนั้น, มันก็เจริญไปตามเรื่องของมัน จนออกมาเป็น คนอย่างที่มา นั่งกันอยู่ที่นี่. ทีแรกก็เป็นจุดเล็ก ๆ; เพราะฉะนั้นต้องถือว่า ใน จุดเล็ก ๆ นั้น มันได้ช้อนความเป็นคนอย่างนี้ไว้แล้วโดยสมบูรณ์.

ดังนั้นขอให้ถือว่า ในธาตุหนึ่ง ๆ มันก็มีอะไรของมัน ช้อนมาแล้ว โดยสมบูรณ์ ตามหน้าที่ของธาตุนั้น ๆ. ทีนี้เมื่อ ธาตุ นั้น ๆ มันประกอบกัน เข้าหลายธาตุ ความที่มีอะไรช้อนกันอยู่ในนั้น มันก็ยิ่งมากขึ้น เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ทั้ง ๖ ธาตุ มารวมกัน, แล้ว เปลี่ยนแปลงไปตามความที่มันรวมกัน แล้วมันต้องมีอะไร ๆ ที่ช้อนอยู่ในนั้นมาก มายนัก มากมายกว่าที่เป็นเพียงธาตุเดียว. ฉะนั้นจึงมีความรู้สึกที่คิดนึก มีความ ละเอียดพิสดารอย่าง ความรู้สึกคิดนึกที่กว้างขวางยิ่งกว่าโลกทั้งหมด มันก็ช้อนอยู่ใน

หัวสมองเล็กๆ ๆ ของคน ซึ่งเคยซ่อนอยู่ในธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศ วิญญาณ ที่เล็ก ๆ ที่จะเรียกว่า จะไม่มีความหมาย.

ฉะนั้นขอให้นึกถึงว่า เมื่อธาตุหลายธาตุมาประชุมกุมกันเข้า. มาปรุงแต่งอย่างเหมาะสมแล้ว มันก็จะเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งที่น่าอัศจรรย์ มากมาย หลายสถาน, จึงออกมาตามอำนาจอิทธิพลของกามธาตุ ของรูปธาตุ ของ อรูปธาตุ; เกิดเป็นมนุษย์พวกที่บ้าหลังในเรื่องกามารมณ์, เกิดเป็นมนุษย์ที่บ้าหลังในเรื่องของรูปฌาน, หรือความสุขที่มาจากรูปฌาน, หรือพวกที่บ้าหลังในอรูป - ฌาน เป็นต้น. จึงเป็นของไม่แปลก ถ้าเราเข้าใจมาตั้งแต่ต้นมันก็เป็นอย่างนี้ กระทั่งธรรมธาตุทั่วไป.

ในธรรมธาตุทั้งหลาย แบ่งเป็นสังขตธาตุ คือธาตุที่มีปัจจัยปรุงแต่ง มันมีปัจจัยมากมาย มันก็ยังมีอะไรซ่อนอยู่ในนั้นมากมาย. ที่นี้อีกส่วนหนึ่ง เป็นอสังขตธาตุนี้ มันก็มีอะไรซ่อนอยู่ในอสังขตธาตุ, เป็นนิโรธธาตุ ที่มีอะไรซ่อนอยู่ในนั้น มันจึงปรากฏออกมาเป็นนิพพาน อย่างที่เราปรารถนา กันนัก หลับหูหลับตาปรารถนาก็ได้. แต่ว่าในนิพพานธาตุจะต้องมีนิโรธธาตุ ซึ่งซ่อนคุณสมบัติอะไรไว้หลายอย่าง จนมาอบรมประพฤติปฏิบัติเจริญงอกงามออกมา เป็นพระนิพพานที่ถูกต้องและสมบูรณ์ แล้วก็ดับทุกข์ได้, มันก็ไม่พ้นไปจาก นิพพานธาตุหรือนิโรธธาตุ.

นี่ขอให้เข้าใจ ให้เห็นชัดว่า ธาตุทั้งหลายประเภทที่เป็นสังขตะก็ดี ประเภทที่เป็นอสังขตะก็ดี แต่ละธาตุ ๆ นี้ ล้วนแต่มีคุณสมบัติอะไรซ่อนอยู่ในนั้น มากมาย. ที่นี้จะเจริญวิวัฒนาออกมาเป็นประโยชน์ ได้อย่างไร ; มันแล้ว

แต่สิ่งแวดล้อมหรือเหตุปัจจัย. เหตุปัจจัยที่สำคัญ ก็คือการประพฤติปฏิบัติธรรม, ถ้าเราประพฤติปฏิบัติธรรมถูกต้อง นิโรธธาตุก็จะให้ผลออกมาเป็นนิพพาน - ธาตุที่แท้จริง และถึงที่สุดได้. นี่คือเรื่องธาตุทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับสิ่งที่มีชีวิตทุกระดับ.

เมื่อเราเข้าใจคำว่าธาตุแต่ละธาตุ มีคุณสมบัติซ่อนอยู่แล้วในนั้น อย่างที่มองไม่เห็น นี่ขั้นหนึ่งแล้ว, แล้วก็เข้าใจต่อไปอีกว่า เมื่อหลาย ๆ ธาตุมาสัมพันธ์เนื่องกันอีก คุณสมบัติที่ซ่อนอยู่ในนั้น ย่อมมีลึกมากกว่ากว้างขวางไปกว่านั้นอีก, มันจึงออกมาเป็นอะไรทุก ๆ อย่างได้. ถ้าเข้าใจได้ดังนี้แล้วมันก็จะเข้าใจต่อไป คือจะเข้าใจเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความไม่มีทุกข์ และทางให้ถึงความไม่มีทุกข์ ได้โดยง่าย; จึงถือว่า เรื่องธาตุทั้งหลายนี้เป็นเรื่อง ก ข ก กา.

และขอวิงวอนว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้เบื่อหน่าย ในการที่จะศึกษาเรื่องธาตุเลย, อยากจะพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ว่า แม้แต่คนแก่แล้ว ก็ยังต้องไปเรียน ก ข ก กา กันใหม่ ด้วยเหตุผลหลายประการ, คนแก่ ๆ ที่นั่งอยู่ที่นี้ สามารถจะเขียน ก ข ให้ถูกต้องเรียบร้อยตามลำดับไหม? บางทีมันก็หลงไหลเพื่อนไปแล้วก็มี. นี่ถ้าถามกันให้ละเอียดออกไป ว่าทำไมจึงต้องมี ก ข ก กา ในลำดับอย่างนั้น หรือต้องมีออกเสียงอย่างนี้? ทำไมจึงต้องปฐด้วยสระอย่างนั้นอย่างนี้? แล้วมากลายเป็นคำอะไร? ยิ่งถามไปปัญหาเรื่องตัวหนังสือตัวอักษรนี้ มันก็ยังมีมากที่ไม่ทราบ. ฉะนั้นการที่จะเรียน ก ข ก กา กันให้ดีกว่าก่อนนั้น มันก็เป็นสิ่งที่สมควร แม้ ก ข ก กา อย่างลูกเด็ก ๆ เราก็ลืมกันเสียมากแล้ว ผู้ลูกเด็ก ๆ ไม่ได้ก็มี.

ธาตุกาม, รูป, อรูป ดับลงได้ด้วยนิโรธธาตุ.

เอาละ, เป็นอันว่าต้องเรียน ต้องสนใจที่จะเรียน ก ข ก กา เกี่ยวกับธาตุ ที่นี้ก็จะดูกันต่อไปใหม่ ถึงข้อที่ว่า ในธาตุทั้ง ๓ ที่เป็นตัวปัญหานี้ มันก็ยังมีควมลับอันหนึ่ง ซึ่งจะต้องมองให้เห็น. ความลับนี้คือข้อที่มันสัมพันธ์กันอยู่กับนิโรธธาตุตลอดเวลา ; แต่มันเป็นไปในลักษณะที่ไม่เด็ดขาด ไม่ถึงที่สุด. เมื่อก็ก็ได้พูดแล้ว ถ้าไม่ลืมเสีย ว่าธาตุที่เป็นตัวต้นหานั้น มี ๓ ธาตุ คือ กามธาตุ แล้วก็รูปธาตุ แล้วก็อรูปธาตุ. นี่ธาตุที่เป็นตัวปัญหา มันมี ๓ ธาตุ อย่างนี้, แล้วธาตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมันสร้างมาคู่กัน สำหรับแก้ปัญหานี้ มันมีธาตุเดียว เรียกว่า **นิโรธธาตุ**. นิโรธธาตุนี้คือจะเป็นผู้ช่วย เป็นผู้เกิดมาสำหรับเป็นคู่ปรับกับปัญหาเหล่านั้น.

เราก็มองไปตั้งแต่ต้น อย่างเรียน ก ข ก กา กันอีก ; อย่างว่ากามธาตุนี้ พอมันเกิดขึ้นปรุงแต่งขึ้น ในจิตใจของคนคนใดคนหนึ่ง ระวังอันไปด้วย กามารมณ์ ถ้าให้เป็นอย่างนั้นเรื่อยตลอดวันตลอดคืน มันก็เป็นบ้าและตาย, ใคร ๆ ก็ต้องเห็น ว่าถ้าฤทธิ์หรืออำนาจของกามารมณ์หรือกามธาตุนี้ มันระอุอยู่เรื่อยตลอดเวลา เพียง ๒๔ ชั่วโมง มันก็ต้องบ้าหรือตาย. เขาก็ต้องมีผลดีมีโชคดี มีอานิสงส์ **มีเครื่องคุ้มครองของนิโรธธาตุ เข้ามาช่วยระงับดับเสีย เป็นครั้งเป็นคราว** อำนาจของกามารมณ์มันจึงระงับไป ; แม้แต่ชั่วครู่ชั่วยาม มันก็พอให้ทนอยู่ได้ ไม่ต้องเป็นบ้าและไม่ต้องตาย.

นี่เราก็เห็นได้ว่า **นิโรธธาตุก็เข้ามาเจืออยู่** เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ กับความเป็นไปของธาตุทั้งหลายที่เป็นตัวปัญหา ; หากแต่ว่านิโรธธาตุนั้น **เป็นไป**

ตามธรรมชาติ ยังเป็นไปตามธรรมชาติ, มิได้เป็นไปด้วยอำนาจของการปฏิบัติ หรือการเจริญ หรือการอบรม. เพราะฉะนั้นจึงมีกำลังน้อย **ก่าจัดฤทธิ์ของ กามารมณ์ได้แต่เพียงตามธรรมชาติ**; แต่ก็ดีวิเศษที่สุดแล้ว ที่ว่าคนนั้นไม่ต้องเป็นบ้าและตาย. ฉะนั้นขอให้ขอบคุณนิโรธธาตุ หรือพระนิพพานล่วงหน้า ที่เจ็ดมาทีละน้อย, เจ็ดมาทีละน้อย มาช่วยเหลือคุ้มครองมนุษย์ ที่บ้าหลังใน กามารมณ์อยู่ในเวลานี้. ขอขอบคุณพระนิพพาน คือนิโรธธาตุ ที่เจ็ดตัวหรือแบ่ง ภาคมาทีละน้อย ๆ มาช่วยระงับดับความร้อนของ กามารมณ์ของสัตว์ ที่กำลังลุ่มหลง ใน กามารมณ์ ให้ระงับไปเป็นครั้งคราว. นี้เรียกว่าเราเรียน ก ข ก กา ของ กามธาตุ ให้รู้ว่า มันรอดอยู่ได้อย่างไร ในชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ผู้อยู่ในวิสัยของ กามารมณ์.

ที่นี้มนุษย์ที่สูงขึ้นไป ถึงขั้นรูปธาตุ พวกฤาษีชีไพร ที่พอใจอยู่ใน ความสุขอันเกิดจากสมาธิ เช่น รูปฌาน เป็นต้น มันก็มีเวลาที่หยุดพักหรือมีเวลา ที่ดับไป แห่งความหลงไหลลุ่มหลงนั้นบ้างเหมือนกัน ; มิฉะนั้นก็จะต้องเป็นบ้า อีกชนิดหนึ่ง หรืออาจจะตายไปในลักษณะอย่างหนึ่ง มันก็มีการหยุดพัก ระยะเวลา หยุดพักนั้นเป็นโอกาสหรือเป็นช่วงของ **นิโรธธาตุ** ที่จะเข้ามาช่วย มาแสดงตัว ; แต่เขาก็ไม่รู้รู้สึก เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ, มิได้เป็นไปเพราะว่าเขาอบรม ทำให้มีขึ้นมา. นี้ **นิพพานธาตุ** เข้ามาช่วยพวกที่ตั้งอยู่ในภูมิของรูปธาตุ ในลักษณะอย่างนี้ ก็ควรจะชอบใจ แต่แล้วก็ไม่มีใครชอบใจ หลงไหลอยู่แต่ส่วนที่เป็นรูปธาตุ ทั้ง ๆ ที่นิโรธธาตุจู่เข้ามา แบ่งภาคเข้ามาช่วยเหลือให้รอดอยู่ได้.

นี้พวกอรูปรธาตุก็อย่างเดียวกัน ฤาษี มุนี ชีไพร ที่มันสูงขึ้นไปกว่านั้น ไปได้ถึงขั้นอรูปรธาตุ มันก็ต้องหยุด มันก็ต้องพักผ่อน; เพราะฉะนั้นนิโรธ -

ธาตุนี้ คือธาตุที่สำคัญที่สุด ในการที่จะช่วยมนุษย์หรือสิ่งที่มีชีวิตให้มันรอดอยู่ได้.

เราก็พอจะมองเห็นได้กันแล้วในขั้นนี้ว่า ถ้าไม่มีการหยุดพัก, อะไรก็ตามใจ ถ้าไม่มีการหยุดพักแล้ว เราจะต้องตาย. ให้เราทำอะไร ให้เรานั่งโดยไม่หยุดมันก็ต้องตาย, ให้เรายืนโดยไม่หยุดมันก็ต้องตาย, เดินไม่หยุดก็ตาย, จะให้กินโดยไม่หยุดมันก็ต้องตาย, เพราะฉะนั้นมันต้องมีระยะที่หยุด ระยะที่เรียกว่าดับไประยะหนึ่ง เพื่อจะได้เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น แล้วมันจึงจะทนอยู่ได้และไม่ตาย. ฉะนั้นเราจะต้องมีการกิน การนอน การเดิน การยืน การอะไรต่าง ๆ ทุกอย่าง ทุกอย่างที่เราทำกันอยู่ที่นี่ ต้องมีระยะหยุด.

ฉะนั้นเราควรจะสนใจในเรื่องของความหยุด หรือนิโรธธาตุกันบ้าง ให้มันถูกต้องเพียงแต่ว่าเดี๋ยวนี้มันยังไม่หยุดจริง. ถ้าหยุดจริงเมื่อไร มันก็เป็นเรื่องของนิพพานไป. เดี่ยวนี้มันยังไม่หยุดจริง มันเป็นเรื่องหยุดชั่วคราว แล้วก็สลบอยู่กับการเกิด ที่เรียกว่าการดับนี้ มันสลบกันอยู่กับการเกิด เขาจึงเรียกว่าเป็น กุปปธรรม คือสิ่งที่ยังกลับไปกลับมาได้ เรียกว่าเป็น กุปปธรรม.

ดังนั้น นิโรธธาตุ ในระยะนี้แสดงบทบาทเป็นกุปปธรรมทั้งนั้น, นับตั้งแต่หยุดทางกามารมณ์ หรือหยุดทางรูปธาตุ ทางอรูปธาตุ มันเป็นกุปปธรรมทั้งนั้น, จนกระทั่งเรามาประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะหยุดกิเลส จะดับกิเลสแล้ว ; แต่มันยังดับไม่ได้ มันก็เป็นการดับชนิดกุปปธรรม คือชั่วคราวทั้งนั้น. ดังนั้นบางครั้งเราจึงรู้สึกว่ เอ๊ะเราหยุดกิเลสนี้ได้แล้ว ทำไมมันกลับมาอีก ? เพราะวานิโรธธาตุนี้ยังเป็นกุปปธรรม ยังไม่สมบูรณ์, จนกระทั่งมันเป็นกุปปธรรม

ที่ค่อนข้างมั่นคงขึ้นมาเสียก่อน, ก่อนนี้มันเป็นอุปสรรคชนิดเหลวไหล, เหลวไหล
เหลวทั้งนั้น. เดี่ยวเบื่อการมรรณม์ เดี่ยวก็หลงใหลการมรรณม์ มันก็เหลวไหล ๆ
อยู่อย่างนี้.

เหมือนกับว่ากินอาหารนั้น ถ้ากินน้ำพริกทุกวันมันก็เบื่อ เรียกว่าเบื่อ
ไม่อยากแล้ว, ต่อไปหลาย ๆ วันเข้ามันก็อยากกินน้ำพริกอีก, อยากกินเนื้อกินปลา
กินอะไรสลับไปสลับมา หลอกกันอยู่อย่างนี้. **นี่ความเบื่อชนิดนี้มันเป็นความ
เบื่อเหลวไหล; แต่ว่าเมื่อนานเข้ามนุษย์คนนั้นก็รู้ความจริงนี้มากเข้า
ความเบื่อนี้มันก็ค่อนข้างจะเป็นรูปเป็นร่าง หรือมั่นคงขึ้น, จนเป็นเรื่องความเบื่อชนิดที่
เรียกว่า ค่อนข้างมั่นคง จนกระทั่งเป็นความเบื่อที่มั่นคง แล้วมันก็จะมีความดับ
ที่มั่นคงทีหลัง.**

นิโรธธาตุ ทำหน้าที่สมบูรณ์ก็เป็นนิพพานธาตุ.

**การที่จะละการมรรณม์ก็ดี ละรูปธรรมหรืออรูปธรรมก็ดี มันก็ต้องไป
ตามลำดับ ของการดับ ที่ไม่มั่นคง แล้วก็มั่นคง จนกระทั่งเฉียบขาดลงไป.
ฉะนั้นการละกิเลส ในขั้นที่เรียกว่า บรรลุมรรค ผล นั้น เป็นอุปสรรคทั้งนั้น ;
แม้แต่ละในขั้นพระโสดาบัน ก็เป็นอุปสรรค คือว่าส่วนใดที่ละได้แล้ว มันไม่
กลับมาอีก, ส่วนใดที่ละได้แล้วไม่กลับมาอีก จนเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นอุป-
สรรคสมบูรณ์, แล้วเราก็มักจะไปมองอุปสรรคกันแต่ในขั้นพระอรหันต์ เพราะ
ละหมดและสมบูรณ์ ละกิเลสได้สิ้นเชิง.**

นิโรธธาตุนั้นแสดงตัวออกมาถึงขั้นเด็ดขาด เป็น อรูปปธรรม. กุปปะ นั้นแปลว่า **ยังหวั่นไหวย้อนหลังได้, อรูปปธรรม** แปลว่า **แน่นแฟ้นตายตัว ไม่กลับหลัง ไม่ย้อนหลัง ไม่เปลี่ยนแปลง.** ถ้าเป็นนิพพานจริงก็เป็น อรูปปธรรม ; แม้ที่เรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพาน** มันก็เรียกได้ว่า **เป็นอรูปปธรรม ;** แม้ในขั้นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ก็ยังเรียกว่า เป็น อรูปปธรรม, แต่มันบางส่วน. ถ้าถึง **ขั้นพระอรหันต์แล้ว ก็เป็นอรูปปธรรมสมบูรณ์.** นิพพานที่มีไอร้อนเหลืออยู่บ้าง รอเวลากว่าจะเย็น นี่ก็เป็นอรูปปธรรมแล้ว สมบูรณ์แล้วสำหรับขั้นพระอรหันต์. นี่เป็นนิพพานที่เรียกว่าสมบูรณ์ได้แล้ว ของความเป็นอรูปปธรรม ไม่ต้องรอจนถึงเป็นอุปาทิเสสนิพพานธาตุ.

นี่ขอให้เหลือบตามองว่า **นิโรธธาตุ** นี้มีบุญคุณอย่างใหญ่หลวง คือเป็น **ที่แสดงออกมาของพระนิพพาน** ในขั้นสุดท้าย. จุดหมายปลายทางของมนุษย์จะอยู่ที่นั่น แต่ว่าเมื่อมนุษย์ยังไม่ถึงที่นั่น มันก็มาช่วยประคับประคองให้มันพอดี, ให้มีความพอดี ในการที่จะเป็นทาสของกามารมณ์แต่เพียงพอดี, มีระยะที่จะหยุดหรือไม่เป็นทาสสลบอยู่บ้าง ชีวิตมันถึงรอดอยู่ได้.

ถ้าเปรียบเทียบกันแล้ว คนเราเป็นทาสของกามารมณ์ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน ; พอพูดอย่างนี้ก็ถือว่าต่ำ แต่มันเป็นความจริง ว่ามนุษย์นี่ยิ่งเจริญมากอย่างสมัยนี้ แล้วก็เป็นธาตุของกามารมณ์ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน ; เช่น สุนัขและแมว เป็นต้น. ไปดูเอาเองก็แล้วกัน มันก็ควรจะคิดถึงข้อที่ว่า **นิโรธธาตุ กำลังเป็นประโยชน์** แก่สุนัขและแมวมากกว่าคน มันน่าละอายที่ตรงนี้. แต่ถ้าเราจะดูกันให้จริง ๆ เราก็คงจะพบวิธี ที่จะทำให้เราเป็นทาสของกามารมณ์น้อยลง จนกระทั่งหลุดออกมาได้; เพราะเรารู้จักสิ่งที่เรียกว่า**นิโรธธาตุนั้น**แหละ

เป็นที่ดับเสีย ซึ่งปัญหาต่าง ๆ อันเกิดมาจากกามธาตุ รูปธาตุ และ อรูปธาตุ ดังที่กล่าวมานี้.

นี่คือ ก ข ก กา ที่แสดงให้เห็นว่า ปัญหาในชีวิตของสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดมันตั้งต้นขึ้นที่กามธาตุ ; อย่างที่ได้ยกตัวอย่างมาข้างต้นแล้วว่า เมื่อทารกเกิดมาใหม่ ๆ ยังไม่มีปัญหาเรื่องกามธาตุ, ยังไม่มีปัญหาเรื่องรูปธาตุ อรูปธาตุ. แต่ว่าปัญหานั้นมันซ่อนมาแล้วเสร็จในตัวธาตุทั้งหลาย ที่ประกอบกันขึ้นเป็นทารกนั้น. ฉะนั้นทารกนั้นเติบโตขึ้นมาสักหน่อย มันก็มีโอกาสที่จะเป็นที่แสดงออกของกามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ ต่อไปข้างหน้า จนต้องให้ **นิโรธธาตุ** มาช่วย **ประคับประคอง** คุ่มครองไว้บ้าง เป็นบางครั้งบางคราว อย่าให้มันเป็นบ้าเสีย, อย่าให้มันตายเสีย. ฉะนั้น **นิโรธธาตุ** ก็ไม่เคยแยกออกไปจากธาตุทั้ง ๓ นี้ จึงทำให้สิ่งมีชีวิตรอดอยู่ได้ในปัจจุบันนี้.

.... ..

เอาละ ขอสรุปความเพื่อจำง่าย ให้มันสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่ง ในความเป็น ก ข ก กา ระหว่างธาตุทั้งหลาย.

ข้อแรกก็นึกถึง **ธาตุพื้นฐานทั่วไป** มีอยู่ ๓ หมวด ๆ ละ ๖ นี้พูดซ้ำจากที่ได้พูดมาแล้ว ; แต่สรุปความเพื่อให้เห็นง่าย จำง่าย ว่า ในขั้นแรกก็มี **ธาตุพื้นฐานทั่วไป** อยู่ ๓ หมวด หมวดละ ๖. **หมวดแรก** คือ ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ, นี่เป็นพื้นฐานจริง ๆ , เป็นเนื้อเป็นหนังของธาตุจริง ๆ แล้ว ก็ถึงหมวดที่ ๒ คือ **ธาตุข้างใน** ๖ คือธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย

ธาตุใจ, แล้วต่อมาหมวดที่ ๓ อีก ๖ คือ ธาตุข้างนอก คือ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณฐัพพะ ธาตุธัมมารมณฺ์ เห็นได้ว่ามีอยู่ ๓ กลุ่ม กลุ่มละ ๖ นี้เป็นธาตุพื้นฐาน.

ที่นี้ธาตุพื้นฐานนี้ เจริญวิวัฒนาการขึ้นมา จนเป็นโอกาสแห่งการ แสดงออกของธาตุลึกลับ ที่มีเชื้อซ่อนอยู่มาแล้วในธาตุพื้นฐานนั้น ; พอธาตุพื้นฐานนั้นปรุงแต่งกันได้ที ด้วยเหตุปัจจัยข้างนอกแวดล้อม ก็มีธาตุที่จะ เป็นปัญหา ธาตุที่จะทำความร้ายกาจนั้น แสดงตัวออกมา คือ กามธาตุ แสดงออก มาก่อน; เปรียบเหมือนวัวตัวที่อยู่ที่ประตูคอก วัวตัวนี้พอเปิดประตูออกก่อน ตัวอื่น เพราะมันอยู่ที่ประตู วัวที่อยู่ข้างในต้องออกทีหลัง. ฉะนั้น กามธาตุนี้ เปรียบเหมือนกับวัวตัวที่อยู่ที่ประตูคอก มันก็แสดงออกมาก่อน.

เหมือนกับเด็กทารกพอโตขึ้น ก็วันก็เดือนก็ปีก็พูดไม่ได้ ; พอรู้จัก ความอร่อย และรู้จักยึดถือในความอร่อยแล้ว ก็เรียกว่า กามธาตุแสดงออก แล้ว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายก็ได้. บางทีจะเปรียบเทียบว่า เมื่อเด็ก รู้จักดูพวงปลาตะเพียน หรือพวกอะไรสวย ๆ ที่ชวนให้ดู แล้วพอใจอย่างนี้ก็พอ จะกล่าวได้ว่า กามธาตุทางตานี้มันเริ่มแล้ว พอได้รับคำกล่อมให้นอน กล่อมแล้ว ให้สบายแล้วให้มันนอนหลับนี้ จนมันชอบแล้ว พอจะพูดได้ว่า กามธาตุทางหูนี้ เริ่มต้นอยู่แล้ว ทีนี้ทางจมูก ทางลิ้นทางอะไรก็ไปตามลำดับ. นี้กามธาตุออกมา เป็นปัญหาอันดับแรก ตามหัวข้อของการบรรยายในวันนี้ที่ว่า ปัญหาในวิถีแห่งชีวิต ทุกชนิด มันตั้งต้นด้วยกามธาตุ และมุ่งหมายสู่การสืบพันธุ์.

ที่นี้เมื่อต่อมาอีก มันมีวิวัฒนาการทางจิตทางสมอง ทางความคิด ทางนึกนี้ มันก็เป็นโอกาสของรูปธาตุ ที่จะไปหลงไหลในความสุข ในรสอร่อย ที่มาจากวัตถุล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกาม ก็หลงไหลกันไปพักหนึ่ง. นี่ถ้าว่าไซ้คมันดี คนนั้นมันยังไม่ตาย มันมีความเจริญต่อไปอีก มันก็รู้จักไปหลงไหลในสิ่งที่ประณีต กว่านั้น คือ อรูปธาตุ คือธาตุที่ไม่มีรูปไม่มีร่าง เป็นนามธรรมล้วน ๆ.

กามธาตุเป็นไปพักหนึ่งในชีวิตคนเรา กว่าที่จะเกิดความเนือยขึ้นมา เป็นโอกาสของรูปธาตุไประยะหนึ่ง จนจะเกิดความเนือยขึ้นมา, แล้วมีโอกาสของ อรูปธาตุ ในครั้งสุดท้าย ก็จะหลงไหลแล้วในที่สุดก็ต้องได้พึงนิโรธธาตุ พึ่งมาตั้งแต่แรกนั้น มันพึ่งอย่างหลุบ ๆ ล่อ ๆ เรื่อยมา เดี่ยวเกิดเดี่ยวดับ, เดี่ยวเกิดเดี่ยวดับ นี่พึ่งในระยะแรก ๆ. แต่ก็พอประทังชีวิตนี้ไว้ อย่าให้เป็นบ้าหรือตายได้, แล้วก็มาพึ่งกันในโอกาสสุดท้าย คือการที่จะรู้จักดับหรือควบคุมอำนาจอิทธิพลของธาตุเหล่านั้นได้สิ้นเชิง นี่คือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน นิโรธธาตุทำหน้าที่สมบูรณ์. นี่เราก็ดูให้ดี ก็ควรจะขอบใจนิโรธธาตุ ที่มาประทังไว้ ประทังไว้, ประทังไว้ จนกว่าจะถึงโอกาสที่จะได้รับผลเต็มที่.

ที่นี้ระยะเวลาเหล่านี้มันเปลี่ยนแปลงได้ นี่ขอให้สนใจเป็นพิเศษในปัญหาข้อนี้หน่อย ถ้าเราปล่อยไปตามธรรมดา กามธาตุมันจะเล่นงานเราในรูปของ กามารมณ์นี้ เป็นเวลาหลายสิบปี, เอละสมมติว่าอายุ ๓๐ - ๔๐ ปี จึงจะเบื่อ กามารมณ์ นี่มันเป็นไปตามธรรมชาติ. แต่ถ้าเราจะทำให้ผิดกว่านั้นเราก็ไปรับเอาข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงไว้ ในฐานะที่เป็นนิโรธคามินี - ปฏิปทา คือการปฏิบัติธรรมทั้งหลายนี้ เอามาใช้ปฏิบัติ, มันจะระงับความรู้สึก

ที่เป็นอิทธิพลเป็นพิษเป็นอะไรของกามธาตุนี้ได้เร็วกว่านั้น ไม่ต้องรอไปจนถึงอายุ ๔๐ - ๕๐ ปี จึงจะเบื่อมันจะเบื่อได้เร็วกว่านั้น.

นี้ธาตุอื่นๆ ก็เหมือนกัน ที่จะเป็นธาตุของรูปธาตุ อรูปธาตุ ไปนานเป็นหลาย ๆ สิบปี มันจะย่นระยะให้สั้นเข้ามาได้ เพราะการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา. ฉะนั้นเราจึงรู้จักว่า พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้อย่างไร คือ**ข้อปฏิบัติ**ที่เรียกว่า**ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา**นี้ มันล้นแต่จะย่นระยะอันนี้ให้สั้นเข้าทั้งนั้น, คือจะไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมาน เกี่ยวกับกามธาตุนานถึงเท่านั้น, ไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมานเกี่ยวกับรูปธาตุนานถึงเท่านั้น, ไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมานเกี่ยวกับอรูปธาตุนานถึงเท่านั้น.

ถ้าพูดให้ตรง ๆ ขึ้นมาก็ว่า คนนี้จะไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะกามารมณ์นานถึงเท่านั้น, แล้วต่อมาเลิกจากกามารมณ์ มาสนใจเรื่องทรัพย์สมบัติวัตถุนี้ ก็จะไม่ต้องเป็นทุกข์ให้นานถึงเท่านั้น, หรือว่าต่อมาจะมีปัญหาทรมานใจเพราะเรื่องนามธรรม เช่น บุญกุศล เกียรติยศชื่อเสียง ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์นานถึงเท่านั้น. **จิตใจจะถูกเปลื้องออกมา หมดจากอำนาจของธาตุทั้ง ๓ นั้น มาเป็นธาตุว่าง** จากความทุกข์ **ที่เรียกว่า นิพพานธาตุ หรือสูญญตาธาตุ** หรืออะไรก็ตามแต่จะเรียก, คือว่ามันว่างจากการบีบคั้นจากธาตุทั้ง ๓ นั้นเอง. ข้อนี้จะทำให้มาถึงเร็วเข้า ด้วยการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา, แล้วก็ปฏิบัติไปจนถึงที่สุด ก็บรรลุมรรค ผล นิพพาน มันก็สิ้นสุดกัน มันเป็นนิพพานธาตุ คือ ธาตุดับ ขึ้นมาโดยสมบูรณ์ เรียกว่า**นิโรธธาตุปรุ่งตัวได้เต็มที่สุด เป็นนิพพานธาตุ**. ปัญหาของมนุษย์ก็จบ ปัญหาของมนุษย์สิ้นสุดลง แต่ระยะเวลาที่นิพพานธาตุปรากฏโดยสมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้ปัญหาของคนเราเนี่ย มันตั้งต้นที่กามธาตุอยู่ ; ฉะนั้นขอ
ให้ดูให้ดีว่า มันเป็นเด็กอมมือสักเท่าไร ? ภิกษุสามเณรก็ดี อุบาสกอุบาสิกาที่ดี
ถ้ายังมีปัญหาเรื่องกามธาตุมากนัก มันก็คือเด็กอมมือนั่นเอง. ขอให้เอาไปสนใจ
เป็นพิเศษ ก็รีบ ๆ โตะเร็ว ๆ หน่อย เลื่อนชั้นกันเร็ว ๆ หน่อย เพราะว่ากฎเกณฑ์
ทั้งหลายนั้นมันมีอยู่อย่างนี้. พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงไว้อย่างนี้, แสดงหนทาง
แห่งการปฏิบัติอย่างนี้. **ขอให้เข้าใจและได้ผ่านไปเร็ว ๆ** ให้ผ่านจากกามนิพพาน
นิพพานทางกามนี้ไปเสียเร็ว ๆ, แล้วก็ไปหารูปนิพพาน นิพพานทางรูปธรรม
ล้วน ๆ เสียเร็ว ๆ แล้วหารูปนิพพาน นิพพานทางอรูปธรรมไปเสียเร็ว ๆ, ในที่
สุดก็ถึงนิโรธธาตุนิพพานนี้ได้ คือนิพพานจริง ก่อนแต่ร่างกายตาย.

ฉะนั้นถ้าใครมาถึงขั้นนี้ได้เร็วเท่าไร ก่อนแต่ร่างกายตายนี้ ก็นับว่า
เป็นกำไรของคน ๆ นั้นมากเท่านั้น ; แต่ว่าแม้ที่สุดแต่ว่า ไปนิพพานเอากันใน
ระดับสุดท้าย พร้อมกับร่างกายตาย ก็ยังดีกว่าเกิดมาที่หนึ่งไม่รู้เรื่องนิพพาน.
ได้อ่านเรื่องดับไม่เหลือมาแล้ว ก็รู้วิธีที่ว่า ทำอย่างไรเราจึงจะดับไม่เหลือ
พร้อมกับร่างกายแตกดับ; แม้ว่าจะต้องแตกตายโดยกะทันหัน ก็กระโจน
พร้อมกันไปกับร่างกายมันแตกดับ ให้มันเป็นนิโรธธาตุที่สมบูรณ์ **ทันชั่วขณะ**
จิตเดียว ชั่วพริบตาเดียว ก็ยังดีกว่าไม่เคยพบ ; อย่างนี้เรียกว่า ไม่เสียที่ที่เกิด
มาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

เอาละ พุดสั้น ๆ ว่า กามธาตุสร้างปัญหาก่อนปัญหาใด ๆ, แล้วก็มาถึง
รูปธาตุ ถึงอรูปธาตุ เป็นปัญหาหนักละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น, และนิโรธธาตุก็ช่วย
ประดับประดาเรื่อย ๆ มา; ไม่ต้องตายเสีย ไม่ต้องเป็นบ้าเสีย แล้วเราก็พอกพูน

ความเจริญของนิโรธธาตุนี้ ให้เกิดเป็นมรรค ผล นิพพาน อันแท้จริงขึ้นมาได้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ ก็จะหมดปัญหา. ผู้ที่หมดปัญหานี้ เราเรียกกันว่า พระอรหันต์ เป็นอันดับสูงสุดของมนุษย์ที่เกิดมาควรจะได้.

นี่คำบรรยายวันนี้ แสดงเรื่องปัญหาในวิถีชีวิตของทุกชีวิต ตั้งต้นขึ้น ด้วยกามธาตุ นับได้ว่าแสดง ก ข ก กา ในเรื่องของธาตุพอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ ขอยุติไว้ทีก่อน.

ขออาราธนาพระสงฆ์ได้สวดคณสาธยาย เพื่อส่งเสริมศรัทธาปสาทะ ฉันทะ อุตสาหะ วิริยะ ในเรื่องการปฏิบัตินี้ ต่อไปอีกตามสมควร.

ก ข ก กา ของการศึกษาของพุทธศาสนา

- ๗ -

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

อารมณ์คือปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก.

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายครั้งที่ ๗ แห่งภาคมาฆบูชานี้ ก็ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม ส่วนหัวข้อย่อยนี้ มีชื่อว่า **สิ่งที่เรียกว่า อารมณ์ คือปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก.**

(ทบทวน.)

ขอทบทวนความจำของท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่งว่า ทุกครั้งที่แล้วมาได้พูดถึงสิ่งที่ควรจะต้องถือว่าเป็น ก ข ก กา แห่งพุทธธรรมในพระพุทธานุชา โดยเห็นว่า เป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหาเฉพาะหน้าในเวลานี้ การที่จะเข้าใจพุทธศาสนา โดยแท้จริงให้ถูกต้องไม่ได้ ก็เพราะไม่เข้าใจเรื่องเหล่านี้; เพราะจะไปสนใจเรื่องอื่นยิ่งไปกว่าจำเป็น ส่วนเรื่องที่เป็นรากฐานแท้จริงนั้น ฟันเฟืองไปหมด,

ไม่มีความเข้าใจถูกต้อง แม้ในเรื่องขันธ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ, ถึงกับเข้าใจผิดอย่างยิ่งไปเสียก็มี จึงต้องรื้อฟื้นเรื่องนี้ขึ้นมาชำระสะสางกันใหม่; มั่นดูคล้ายกับว่า จับตัวคนเฒ่าคนแก่มาเรียน ก ข ก กา กันใหม่. แต่มันเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง หรือหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงต้องทำ; ฉะนั้นขอให้พิจารณาดูให้ดี แล้วอย่าได้ทอดทิ้ง ในการที่จะกระทำเช่นนี้.

ในเวลานี้ พวกฝรั่งชาวต่างประเทศเป็นอันมาก เขาสนใจพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ถูกตัวพุทธศาสนา ใช้ปฏิบัติอะไรไม่ได้ ; ส่วนใหญ่ก็ไปสนใจในลักษณะอื่น ซึ่งไม่ใช่เป็นตัวศาสนา คือไปสนใจในลักษณะปรัชญาอะไรทำนองนั้นไปเสียเลยไม่ถูกตัวพุทธศาสนา **ที่พระพุทธเจ้าท่านประสงค์ให้ทุกคนรู้และปฏิบัติเพื่อบดับทุกข์ได้** นี่เป็นเสียอย่างนี้ ทั้งคนไทยทั้งคนฝรั่ง ก็ไม่มีทางที่จะรู้จักพุทธศาสนา, เว้นเสียแต่จะมาเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่ ให้รู้ว่าพุทธศาสนาตั้งต้นขึ้นที่อะไร ? แล้วเป็นไปอย่างไร ? ตามลำดับ ๆ ไปตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด.

แม้ในประเทศไทยเราเวลานี้ ถ้าพูดถึงคำว่าธาตุ ว่า อายตนะ แล้ว ก็มักจะถือเสียว่ารู้ดีแล้ว, แล้วก็ไม่อยากจะฟัง; มันจึงเป็นของที่พ้นเผื่อเรือรั้งอยู่ตลอดเวลาจนบัดนี้. แม้ว่าจะมีบางคนบางพวก กำลังพูดเรื่อง ธาตุ อายตนะ เรื่องขันธอยู่ ก็ไม่ถูกต้องตามที่มีอยู่ในพระพุทธรวจนะนั้น; ถึงกับ**ทายกทายิกาบางคนพูดว่า ข้าพเจ้ามีขันธทั้ง ๕ อยู่ตลอดเวลา ทั้งหลับและทั้งตื่น** อย่างนี้ก็มี. โดยที่**ที่แท้นั้น** ไม่ต้องพูดถึงเวลาหลับ; แม้เวลาตื่นอยู่แท้ ๆ เราก็**ไม่อาจจะมีขันธครบทั้ง ๕ ได้** จะต้องมีทีละขันธ ตามลำดับการเกิดขึ้นแห่งสังขารธรรมนั้น ๆ อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้ายังเข้าใจ หรือยังสอนกันอยู่ว่า เรามีชั้น ๕ อยู่ตลอดเวลา, โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้ง ๕ ชั้น พร้อมกันแบบนี้ ก็ให้ทราบเถิดว่า ไม่ตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้; เพราะเหตุนี้เอง จึงจำเป็นที่จะต้องมาตั้งต้นศึกษาเรื่องชั้น เรื่องธาตุ เรื่องอาตนะ กันเสียใหม่ให้ถูกต้อง มันจึงจะเข้าใจเรื่องอื่นถูกต้องไปตามลำดับ.

เข้าใจเรื่องธาตุถูกต้อง ก็เข้าใจเรื่องอายตนะถูกต้อง, เข้าใจเรื่องอาตนะถูกต้อง จึงจะเข้าใจเรื่องการเกิดขึ้นแห่งชั้น ๕ ได้ถูกต้อง, เข้าใจเรื่องชั้น ๕ ถูกต้องแล้ว จึงจะเข้าใจเรื่อง ปัญญาทานชั้นทั้ง ๕ ได้โดยถูกต้อง, เข้าใจเรื่องทุกข์ได้โดยถูกต้อง, แล้วจึงจะเข้าใจเรื่องความดับทุกข์ หรือมรรค ผล นิพพานได้ ตลอดถึงวิธีปฏิบัติ.

เดี๋ยวนี้สับสนไปตั้งแต่เรื่องชั้น เรื่องธาตุ เรื่องอาตนะ ก็เลยฟันเฟือง จึงเห็นว่า จำเป็นที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาทบทวนกันตั้งแต่ต้น; ส่วนที่ผิดจะได้แก้ไขให้ถูก, ที่ถูกอยู่แล้ว มันก็จะมีเครื่องรับรองให้แน่นแฟ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เมื่อพูดถึง ก ข ก กา ต้องนึกว่าเราเรียน ก ข ก กา นี้ ไม่ใช่ว่าวันเดียวจบ ยังต้องเรียนแจกถูกไปทุกตัว แล้วยังต้องใช้ผันด้วยวรรณยุกต์ ไม่เอก ไม่โท ไม่ตรี ไม่จัตวา ไปอีกทุกตัว มาถึงมีตัวสะกด เป็นมาตรากัน มาตรา ก กับ มาตรา กัก กัด กว่าจะจบหมดนี้ก็กินเวลาหลายวัน. เรื่อง ก ข ก กา ในทางธรรมะก็เหมือนกัน จะต้องอดทน สนใจศึกษาเรื่องธาตุ เป็นต้น ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง, ไม่ฟันเฟืองแก่กันและกัน จึงจะเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาในชั้นที่เป็นพื้นฐานได้.

นี่ขอให้มีความพอใจ ในการที่จะฟื้นฟู หลักธรรมที่สำคัญถึงขนาดที่เรียกว่า เป็น ก ข ก กา ในพุทธศาสนากันเสียใหม่อย่างนี้.

เมื่อพูดถึงคำว่า ก ข ก กา ก็มีคนที่ยังเข้าใจผิดอยู่ ว่ามันเป็นเรื่องง่ายเกินไป ขอให้มองดูกันในทุกแห่งทุกมุม ว่า ก ข ก กา ไม่ได้เป็นเรื่องง่าย; ถ้าเรียนอย่างลูกเด็ก ๆ อมมือ คู่มือมันจะง่าย; แต่ถ้าเรียนอย่างนักปราชญ์เรียน ก ข ก กา ไม่ใช่เรื่องง่าย. เดียวนี้มันไม่เกี่ยวกับเรื่องง่ายหรือยาก มันเกี่ยวกับเป็นรากฐานที่ลึกซึ้ง; ถ้ารากฐานไม่ถูกต้อง รากฐานไม่แน่นแฟ้น ทุกอย่างมันก็ไม่ถูกต้องและไม่แน่นแฟ้น. แต่เราต้องการให้ถูกต้องแน่นแฟ้นสมบูรณ์ เราจึงต้องทำรากฐานให้ดี ๆ.

คนเรียนหนังสือสมัยก่อน เรียน ก ข ก กา จึงรู้หนังสือแน่นแฟ้นกว่าเด็ก ๆ ที่เรียนลัด ๆ ลวก ๆ อย่างสมัยนี้. ธรรมะนี้ก็เหมือนกัน ถ้าเรียนรากฐานคือเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ โดยเฉพาะให้ถูกต้องแน่นแฟ้น และกว้างขวางแล้ว จะรู้พุทธศาสนาถูกต้องแน่นแฟ้นและสมบูรณ์; ฉะนั้นจึงขอให้สนใจเป็นพิเศษ คำว่า ก ข ก กา มีความหมายอย่างนี้.

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า **เรื่องที่เป็นรากฐานที่สุด ก็คือ เรื่องธาตุ.** คำว่าธาตุ หรือส่วนที่เราทรงตัวอยู่ได้เอง ในฐานะที่เป็นส่วนย่อย เรื่องย่อย เรื่องเล็กที่สุด ของเรื่องใหญ่ ที่เราจะแบ่งออกไปได้ ให้เป็นส่วนย่อย ๆ เท่าไร; เมื่อไม่แบ่งอีกแล้ว ก็ถือว่า เป็นธาตุอันหนึ่ง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง. ในพระพุทธานุศาสนานี้ก็เหมือนกัน ธรรมะชื่อต่าง ๆ กัน เอาไปแยกแยะออกดู ในที่สุดจะพบอยู่ที่**ความเป็นธาตุ** ธาตุใดธาตุหนึ่ง.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **อารมณ์** คือปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก; กล่าวโดยสรุปคือว่า เราจะพูดถึงถึงเรื่องอารมณ์. เรื่องอารมณ์นี้ เมื่อไปดูให้ดี มันก็ไปเป็นธาตุใดธาตุหนึ่ง; เช่น ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ หรือว่าเป็น รูปธาตุ สัทธาธาตุ คันธธาตุ รสธาตุ โผฏฐัพพะธาตุ รัสมธาตุ, นี้เรียกโดยบาลี, หรือถ้าเรียกอย่างไร ๆ เราก็ว่า ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุรัสมารมณ์ แต่ก็ไม่ค่อยมีใครเรียกกันนัก.

ศึกษาให้เข้าใจธาตุ ๓ หมวดปรุ่กัน.

ฉะนั้น จึงต้องสนใจเรื่องธาตุ เป็นพื้นฐานของทุกเรื่อง, และในการบรรยายทุกครั้งได้เตือนแล้วเตือนอีกว่า อย่างน้อยเราต้องมีความแจ่มแจ้งใน **ธาตุ ๓ หมวด** : หมวดที่ ๑ มี ๖ อย่าง คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ๆ; อย่างที่พระท่านได้สวดพระบาลีนี้ไปแล้วเมื่อตะกี้ นี้เรียกว่าเป็นพื้นฐาน ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายมนุษย์คนหนึ่ง ๆ.

นี้ธาตุหมวดที่ ๒ ก็มี ๖ อย่าง คือ ธาตุที่ประกอบกันขึ้น เป็น ตา เป็น หู เป็น จมูก เป็น ลิ้น เป็น กาย เป็น ใจ เรียกโดยบาลี จักขุธาตุ โสตธาตุ สมานธาตุ คันธธาตุ ชิวหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ.

และธาตุหมวดที่ ๓ ก็มี ๖ อย่าง อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้ (คู่กับหมวดที่ ๒) ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณภูมิจิตตธาตุ ธาตุอัมมารมณฺ; เรียกว่ารูปธาตุ สัทธาธาตุ คันธธาตุ รสธาตุ โณภูมิจิตตธาตุ อัมมธาตุ. จำเป็นภาษาไทยง่าย ๆ จะดีกว่า.

ต้องมีความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน ในธาตุ ๓ หมวด ๆ ละ ๖ นี้ จนไม่มีติดขัด แล้วจะเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น. นี้เรียกว่าเป็น ก ข ก กา ที่สุด สำหรับธาตุ ๑๘ อย่างนี้.

ที่นี้ก็สังเกตศึกษาเรื่อย ๆ มา ในชีวิตประจำวัน ว่ามีธาตุตา แล้วก็ก็มีธาตุรูป เข้ามาอาศัยกับตา ก็เกิดจักขุวิญญาณคือ การเห็นทางตาขึ้น ก็มีวิญญาณเกิดขึ้น; มันก็เหมือนกับว่า มันมีจิตได้เกิดขึ้น มีความรู้สึกเกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องตานั้นเกี่ยวกับสิ่งที่กระทบตานั้น มิใช่เป็นเรื่องเดียวกันหมดไปเสียทุกเรื่อง มันเป็นเรื่อง ๆ ไป.

ตากับรูปกับวิญญาณเกี่ยวข้องกัน นี้เรียกว่าผัสสะ ที่มีอยู่ทุกวัน. จากผัสสะนี้ก็มีเวทนา รู้สึกทางตา สบายตาไม่สบายตา นี้ก็มีอยู่ทุกวัน. เวทนามีแล้วก็เกิดตัณหา คือความอยากไปตามความต้องการของเวทนานั้นมีอยู่ทุกวัน. แล้วเกิดอุปาทานยึดถือสิ่งที่ตัณหาต้องการ เพื่อจะเป็นของเรา หรือยึดถือเอาความต้องการของเรา. บางทีก็ยึดถือเอาวิญญาณที่รู้สึกนั้นเป็นตัวเรา มันเกิดตัวเรา - เกิดของเรา ในความรู้สึกขึ้นมา, เป็นตัวกู - ของกู อย่างนี้ มันเป็นอยู่ทุกวัน. ถ้าเกิดตัวกู - ของกูอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่ามีอุปาทาน มีภพ มีชาติ มีชรา มรณะ; อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็เป็นทุกข์, รู้สึกเป็นทุกข์

รู้สึกหม่นหมอง รู้สึกหนักอกหนักใจอยู่ทุกวัน. นี่จะเรียกว่า ก ข ก กา หรือไม่ ? จะเห็นด้วยหรือไม่ ที่จะเรียกว่า ก ข ก กา ? มันเป็นเรื่องต้นที่สุด มันก็เป็นรากฐานที่สุด มันเป็นเรื่องก่อนเรื่องอื่นทั้งหมดอยู่ตลอดเวลา.

ต้องการดับทุกข์ต้องเริ่มศึกษาเรื่องธาตุ.

ถ้าไม่สนใจเรื่องอย่างนี้ เป็นไม่เข้าใจพุทธศาสนา ให้มีความเฉลียวฉลาดอย่างพวกฝรั่งสัก ๑๐ ฝรั่ง ก็ไม่มีทางจะเข้าใจพุทธศาสนา; เหมือนอย่างที่ว่า ฝรั่งเขาสนใจศึกษาพุทธศาสนากันอยู่ เป็นเรื่องศึกษาในแง่อื่นไปหมด, หรือเตลิดเปิดเปิงจนผิดพุทธศาสนาไปก็มี. เพราะไม่สนใจจะศึกษาจากข้างใน ที่เนื้อที่ตัวที่ตา ที่หู ที่จมูกเหล่านี้, ไปศึกษาเรื่องที่ว่าตามตัวหนังสือ ซึ่งอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้; จึงต้องคำนวณไปตามวิธีคำนวณ ทางตรรกวิทยาบ้าง ทางจิตวิทยาบ้าง, แล้วส่วนมากก็ทางปรัชญา ศึกษาจนตายก็ยังไม่รู้พุทธศาสนา ยิ่งเข้ารกเข้าพงของความรู้อันปรัชญา, หรือเป็นอภิธรรมยิ่งกว่าอภิธรรม จนไม่ดับทุกข์ได้เลย.

ถ้าต้องการ จะดับทุกข์ให้ได้ ต้องมาตั้งต้นศึกษาที่นี้, และต้องเข้าใจจริง ๆ แล้วต้องศึกษาตามวิธีของวิทยาศาสตร์. อย่าไปศึกษาตามวิธีทางของปรัชญา; มันต่างกันอยู่ที่ว่า ปรัชญาอาศัยสิ่งที่มีได้มีตัวจริงปรากฏอยู่ แล้วคำนวณคำนวณไปตามเหตุผล; ส่วนวิทยาศาสตร์นั้นจะต้องอาศัยศึกษาจากสิ่งที่เป็นตัวจริง ปรากฏอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้. เหมือนกับเอามาดูได้ในฝ่ามือ แล้วก็ศึกษาไปจากสิ่งนั้นตามลำดับไป จึงจะรู้ความจริงของสิ่งนั้น, เรียกว่า นี่เป็นวิธีการศึกษาอย่างพุทธศาสนา, ไม่ใช่ศึกษาอย่างวิธีปรัชญา. ศึกษาอย่างวิธีของศาสนา ก็ศึกษา

อย่างวิทยาศาสตร์ ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์. ฉะนั้นจึงเอาเรื่องที่รู้อยู่จริง เห็น อยู่จริง ปรากฏอยู่จริงข้างใน เช่น ตากับรูปมันเกิดอะไรขึ้น? หูกับเสียงมันเกิดอะไรขึ้น? จมูกกับกลิ่นมันเกิดอะไรขึ้น? เป็นหมวด ๆ ไป ตามสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ; มันรายละเอียดที่ต้องศึกษาอีกมาก. แต่ที่เอามาให้เป็น ก ข ก กา ในเบื้องต้นก็คือ ๓ หมวด ๆ ละ ๖ ดังที่กล่าวแล้ว. ขอให้สนใจให้ดีเป็นพิเศษ.

ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ เป็นธาตุที่ประกอบกันขึ้นเป็น สัตว์ที่มีชีวิต; ตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ อายตนะนี้สำหรับสัมผัสหรือรู้สึก, แล้วก็ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธัมมารมณ ข้างนอก จะเข้ามาถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ข้างนอกนี้ก็เรียกว่า อายตนะข้างนอก เป็นเบื้องต้นของสิ่งที่เป็นปัญหาของมนุษย์เรา ในชีวิตประจำวัน; เลยเป็น ๓ หมวด ๆ ละ ๖ เรียกว่า ธาตุ ๑๘ อย่าง ไม่มากไปกว่าสิ่งที่เป็นจริงในประจำวัน.

ศึกษาให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าอารมณ์.

ที่วันนี้จะพูดเรื่อง อารมณ์ ลองคิดว่ามันอยู่ในหมวดไหน? มันอยู่ในหมวดสุดท้าย คือหมวดอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธัมมารมณ. ก็แปลว่าเราจะศึกษากัน ในหมวดอายตนะภายนอก ในการบรรยายครั้งที่ ๗ นี้.

สำหรับคำว่า อารมณ์ ควรคิดพิจารณากันโดยทางตัวหนังสือก่อน คำว่า อารมณ์ในภาษาไทยนั้นเอาเป็นหลักไม่ได้; เพราะฉะนั้นขอให้เข้าใจกันเสีย

ทุกคนว่า ภาษานี้ มันเดินได้แบบนี้เอง ภาษาหนึ่งถอดออกไปเป็นภาษาหนึ่งแล้ว มันจะเดินเคลื่อนไปไม่มากนักน้อย. **ภาษาบาลีก็เหมือนกัน เมื่อมาเป็นภาษาไทยแล้ว มันก็เคลื่อนไป**, บางทีเคลื่อนไปตรงกันข้ามกลับความอยู่ก็มี.

เดี๋ยวนี้คำว่า **อารมณ์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง ความรู้สึกในใจมาก** กว่า; เช่นพื้นเพของจิตใจในขณะนั้นเป็นอย่างไร, เรียกว่าอารมณ์ของเขาเป็นอย่างไร, อารมณ์กำลังดี อารมณ์กำลังไม่ดี. นี่คำว่าอารมณ์ในภาษาไทยใช้กันไปเสียอย่างนี้ ; มันคนละเรื่องกับใน**ภาษาบาลี** ซึ่งคำว่า "อารมณ์" หมายถึง**สิ่งที่ จะเข้ามากกระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ**.

ถ้ากระทบแล้วเกิดความรู้สึกอย่างไร งุ่นง่านอยู่ในใจ อันนั้นไม่ได้เรียกว่าอารมณ์; อันนั้นก็เรียกว่า กิเลสอย่างอื่น เช่นเรียกว่า **ตัณหาบ้าง อุปาทาน** บ้าง; ถ้าจัดเป็นพวกขันธ ก็เรียกว่า **เวทนาขันธ บ้าง สัญญาขันธ บ้าง สังขาร**-**ขันธ** บ้าง; ถ้าเป็น**ความคิดที่งุ่นง่านก็เรียกว่า สังขารขันธ** ทั้งนั้น; ดังนั้นเราจะต้องถือเอาคำว่า **อารมณ์ในบาลีมาเป็นหลัก**.

คำว่า **อารมณ์** ที่จะเข้าใจกันง่าย ๆ ก็หมายความว่า **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** ที่จะมากกระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ ๕ อย่าง แล้วก็ความรู้สึกเก่าแก่ที่จะมาผุดขึ้นในใจอีกเรียกว่า **ธัมมารมณ์** ที่จะมากกระทบใจในปัจจุบันนี้ นี่ก็เป็นอันหนึ่ง เลยได้เป็นอารมณ์ ๖. อารมณ์กระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ๕ อย่างข้างนอก นี่ก็สำคัญไปพวกหนึ่ง **ที่ปรุ่งขึ้นภายในสำหรับกระทบใจ** โดยไม่ต้องอาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เลย ในเวลานั้นก็ยังมีอยู่ นี้เรียกว่า **ธัมมารมณ์** นี้ก็

ยิ่งสำคัญ; แต่ว่ารวมกันแล้ว ก็เรียกว่า อารมณ์ ได้ด้วยกันทั้งนั้น แปลว่าสิ่งที่จะมากระทบกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง.

นี่ดูให้ละเอียดตามตัวหนังสือ คำว่าอารมณ์ แปลว่า ที่หนองบัว แปลว่า **ที่ยินดีบ้าง**, มันมีความหมายละเอียดมาก. ถ้าถือเอาความหมายอย่างคนที่มิดตัวตนเป็นหลัก ธรรมชาติในฝ่ายฮินดูหรือฝ่ายพราหมณ์เขาก็จะพูดว่า **สำหรับจิตหรืออาตมันเข้าไปจับฉวยเอา**. แต่ถ้าพูดอย่างภาษาชาวพุทธ พูดอย่างนั้นไม่ได้; เพราะไม่มีจิต ไม่มีอาตมันชนิดนั้น แล้วจิตนี้ก็เพิ่งเกิดขึ้นหลังอารมณ์กระทบแล้ว; **เลยต้องพูดตามพระบาลีที่ว่า อาศัยตาด้วย อาศัยรูปด้วย ย่อมเกิดจักขุ-วิญญาณ; ตาอาศัยกับรูปคืออารมณ์นั้นได้แล้วจึงจะเกิดจักขุวิญญาณ วิญญาณหรือจิตนี้เกิดทีหลัง.**

ฉะนั้นจึงไม่พูดว่าอารมณ์ นี่เป็นสิ่งสำหรับจิตหรือตัวตนเข้าไปจับฉวยยึดเอา; ถ้าพูดอย่างนั้นมันก็จะไปเป็นฮินดูหรือพราหมณ์ไป คือมิดตัวตนไป. **พูดอย่างพุทธไม่มีตัวตน ทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนเป็นสักว่าธาตุ, ได้การปรุงแต่งที่เหมาะสมแล้ว มันก็ปรุงแต่งเป็นสิ่งใหม่ขึ้นมา ในนั้นอาจจะมีความรู้สึกโง่ไปว่าเป็นตัวเราก็ได้.**

ฉะนั้นคำว่า อารมณ์ ถ้าถือตามหลักในทางพุทธศาสนา ก็แปลว่า สิ่งที่อาศัยกันกับจิต จะเรียกว่าเป็นหนองของจิตมันก็ยังได้; ถ้าเข้าใจผิดมันก็ผิดได้; เรียกว่า สิ่งที่อาศัยกับอายตนะ แล้วก็เกิดเป็นความรู้สึกเป็นจิตขึ้นมา **จิตกำลังหนองสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ก็ได้; แต่จะให้เป็นตัวตนนั้นไม่ได้.**

โดยพยัญชนะก็มีอยู่อย่างนี้ ตัวพยัญชนะก็ยกกำหนด **อารมฺมณฺ** หรือที่มาจาก **อาลมฺพนฺ** ก็แปลว่า **ที่หนองของจิต**. ถ้าจะถือว่ามาจาก **รม** ที่แปลว่า **ยินดี** ก็แปลว่า **มันเป็นสิ่งที่หลงใหลยินดีของจิต** อย่างนี้ก็ยิ่งได้อีก.

แต่ขอให้รู้จักจากภายในดีกว่า ที่จะมารู้จักจากตัวหนังสือ เมื่อตากระทบ รูปเมื่อหูกระทบเสียง เป็นต้น มันเกิดขึ้นในใจ, แล้วสังเกตเอาที่นั่นก็แล้วกันว่ารูปที่มากกระทบตานั้นมันคืออะไร? เสียงที่มากกระทบหูนั้นมันคืออะไร? จะค่อยเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้นทีละน้อย ๆ ว่า อารมณฺนั้นคืออะไร. แต่ให้เข้าใจไว้ทีหนึ่งก่อนว่า สิ่งที่เราเรียกว่าอารมณฺ ๆ ที่มากกระทบนี้ มันยังไม่ดีไม่ชั่ว ยังไม่จัดเป็นสิ่งดีสิ่งชั่ว; มันต้องผสมปรุงแต่งเป็นความคิดอย่างนั้นอย่างนี้เสียก่อน จึงจะจัดเป็นดีเป็นชั่ว. อารมณฺล้วน ๆ ยังไม่ดีไม่ชั่ว จะได้รู้จักป้องกันอย่าให้เป็นไปในทางชั่ว, ให้เป็นไปในทางดี ได้ตามปรารถนา.

นี้เรียกว่าโดยพยัญชนะ **โดยตัวหนังสือ** คำว่า **อารมณฺ** แปลว่า **เป็นที่ยินดีแห่งจิต**, เป็นที่ยึดหนองแห่งจิต; โดยเฉพาะภาษาอภิธรรมแล้ว ก็ใช้คำว่า เป็นที่หนองเอาของจิต, คือจิตย่อมหนองสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณฺ แปลคำว่า อารมณฺบ้าง, อาลัมพะนะ แปลว่า เป็นที่หนองเอา.

เดี๋ยวนี้เราเรียนพุทธศาสนา ไม่ใช่เรามาเรียนหนังสือบาลี. เรา จะเรียนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องดูสิ่งที่เรียกว่า **อารมณฺ** โดย **หลักของธรรมชาติ** ที่ปรุงแต่งกันอยู่ในใจดีกว่า; ก็อย่างพระบาลีที่ได้ว่ามาแล้วข้างต้น ว่า **จกฺขุญฺจ ปฏฺวิจฺจ รฺูเป จ อฺุปปชฺชติ จกฺขุวิญญานํ - เพราะอาศัยตาด้วย รูปด้วย ย่อมบังเกิดจักขุวิญญาน ตินฺนํ ธมฺมานํ สงฺคติ ผสฺโส - การประจวบ**

กันของ ๓ สิ่งนี้เรียกว่า ผัสสะ, ผัสสปัจจยา เวทนา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย
จึงเกิดเวทนา, อย่างนี้เรื่อยไป จนเกิดทุกข์ จนเกิดความทุกข์, นี้เรียกว่าโดย
ธรรมชาติ.

สิ่งที่เรียกว่า อารมณ์ มีอยู่โดยธรรมชาติ ที่จะเข้ามาอาศัยกันกับตา
ข้างใน ที่มีอยู่ในตัวคน. แล้วจะเกิดจักขุวิญญาณ เป็นต้น ขึ้นในตัวคน;
จะเกิดผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ขึ้นในตัวคน; นี้โดยธรรมชาติ
พระพุทธเจ้าท่านบันดาลอะไรไม่ได้; ธรรมชาติเป็นอยู่อย่างนี้; แต่ท่านรู้เรื่องนี้
ท่านจึงนำมาสอน ว่าธรรมชาติมันมีอยู่อย่างนี้. เราจะต้องเข้าใจให้ถูกต้อง
โดยที่จะป้องกันความทุกข์ไม่ให้เกิดขึ้นมาได้, หรือถ้าเกิดขึ้นมาได้ ก็ดับ
เสียได้.

เราควรจะรู้จักอารมณ์ในฐานะที่เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ที่มีอยู่ตาม
ธรรมชาติ แล้วที่จะเข้ามาทำเรื่องทำราวขึ้นในจิตใจของคนเรา ให้เกิดปัญหายุ่งยาก
นี้ให้ดี ๆ. นี้เรียกว่ารู้จักอารมณ์จากธรรมชาติโดยตรงอย่างนี้ ดีกว่าที่จะรู้จักตาม
ตัวหนังสือ, ดีกว่าที่จะรู้จักตามคำบอกเล่าบางอย่างบางประการ ที่มันไม่มีประโยชน์
อะไร. รู้จักตามคำบอกเล่า ก็รู้จักตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสดีดีกว่า; แต่แล้วยังไม่
รู้จักตัวจริง จนกว่าจะมารู้จักจากที่เมื่ออารมณ์มากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ เข้าจริง ๆ ; นั่นจึงจะรู้จักอารมณ์. รู้จักผลที่เกิดขึ้นจากการกระทบของ
อารมณ์, รู้จักต่อไปตามลำดับ จนแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้.

นี่ขอรับรองให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า **อารมณ์** ในฐานะที่เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่จะเข้ามากระทบอายตนะภายใน คือ กระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมีเรื่องมีราวมีปัญหา.

อารมณ์ก็คือโลก.

ที่นี่จะให้ดูต่อไปอีก ว่าโดยข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่แล้ว อารมณ์นั้นคืออะไร? ถ้าจะพูดโดยข้อเท็จจริง หรือตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง ในชีวิตของคนเรา อารมณ์มันก็คือ "โลก" นั่นเอง. เดียวนี้เราไม่รู้จัก โลก ในฐานะอย่างนี้, เราไปเข้าใจความหมายของคำว่า โลก แคบไปบ้าง หรือว่าเขวไปบ้าง.

ถ้าจะรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว โลกทั้งหมดก็คือสิ่งที่จะมาปรากฏแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา, เรามีเพียง ๖ อย่าง, แล้วมันก็ปรากฏได้เพียง ๖ ทาง, มากกว่านั้นมันปรากฏไม่ได้. ดังนั้น โลก ก็คือสิ่งที่จะมาปรากฏแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างของเรา. โลกก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ ๖ ประการเท่านั้น, ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น.

ฉะนั้น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ แต่ละอย่าง ๆ ก็คือโลก ในแต่ละแง่ละมุม นั่นเอง. ที่เป็น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็อยู่ข้างนอก จะเรียกว่าอยู่ข้างนอกก็ได้. ที่เป็นอารมณ์เกิดขึ้นในใจ ปรุงขึ้นในใจก็เรียกว่า โลกข้างในก็ได้; แต่มันก็เป็นโลกอยู่นั่นแหละ; เพราะมันเป็นสิ่งที่จิตจะต้องรู้สึก จิตรู้สึกก็เรียกว่าโลกสำหรับจิต ตา หู จมูก ลิ้น กาย รู้สึก

ก็เรียกว่าโลกสำหรับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย. นี้ขอให้มองให้เห็นชัด ตามพระพุทธ ประสงค์ว่า **โลกก็คืออารมณ์, อารมณ์ก็คือโลก.**

แต่ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านมองลึกกว่านั้น ท่านตรัสถึงข้อที่ว่า ถ้ามันมา เกิดเป็นปัญหาแก่เราเมื่อไร จึงจะเรียกว่ามันมี; พอมันมา**เป็นปัญหาแก่เราเมื่อไร ก็เรียกว่าเป็นทุกข์;** เพราะว่าเราได้ไปจับฉวยยึดถือเอา ตาม ประสาทตามวิสัยของคนที่ไม่รู้จักโลก.

ถ้าพูดว่าไม่รู้จักโลก แล้วคนก็มักจะไมยอมรับ; เพราะว่า เขาจะพูดว่าเขารู้จักโลกดี. ยิ่งพวกฝรั่งสมัยนี้ นักวิทยาศาสตร์ปราดเปรื่องนั้น เขา จะไมยอมรับว่าเขาไม่รู้จักโลก. แต่ถ้าพูดตามหลักพุทธศาสนาแล้ว ก็**จะพูดได้ว่า** ยังไม่รู้จักโลกเลย เป็นคนตาบอดยิ่งกว่าตาบอด; เพราะว่าฝรั่งเหล่านั้น รู้จักโลกแต่ ในแง่สำหรับจะยึดมั่นถือมั่นเป็น ตัวกู - ของกู จะครองโลกจะอะไร เอา ประโยชน์ทุกอย่าง; เขารู้จักโลกในแง่**นี้. อย่างนี้พุทธบริษัทไม่เรียกว่า รู้จักโลก;** แต่ถือ**ว่าเป็นคนตาบอดต่อโลก, หลงยึดมั่นถือมั่นในโลก. เพราะว่าคนเหล่านั้น ไม่รู้จักโลก โดยความเป็นอารมณ์ ๖ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่นรส โผฏฐัพพะ ทัมมารมณ์, แล้วเป็นมายา คือเอาจริงไม่ได้ เป็นของชั่วคราว ๆ หลอกให้เกิดความ รู้ลึกยึดมั่นถือมั่น.**

นี้เรารู้จัก เราไม่ไปหลงยึดมั่นถือมั่นกับมัน นี้จึงเรียกว่า คนที่ รู้จักโลกไปตามหลักของพุทธศาสนา. ฉะนั้นจึงไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน หรือโดยความเป็นของตน, เรียกว่าเป็นผู้รู้จักอารมณ์ ๖ ประการ นั้น ก็คือรู้จักโลกทั้งปวง, แล้วก็ไม่หลงไปในโลก ในแง่ใดแง่หนึ่ง.

นี้เรียกว่า **อารมณ** ก็คือโลก นั่นเอง ในความหมายที่ลึกที่สุดของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่โลกก่อนดิน, ไม่ใช่โลกก่อนกลม ๆ นี้. แต่มันหมายถึงคุณค่าอะไรที่มันมีอยู่ในโลกกลม ๆ นี้ ที่จะเข้ามาทำให้เกิดปัญหา ที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กาย ที่ใจ ของคน. นั่นแหละคือตัวร้ายกาจของสิ่งที่เรียกว่าโลก เราจะต้องรู้จักในส่วนนี้ ให้เพียงพอ.

อารมณในโลกปัจจุบันมารวมที่วัตถุนิยม.

ที่นี้ดูอีกแง่หนึ่ง ก็โดยปัญหาที่กำลังมีอยู่ **อารมณในโลกนี้** ในฐานะที่มัน เป็นตัวปัญหาที่กำลังมีอยู่ มันมารวมอยู่ที่คำว่า **วัตถุนิยม**; หมายความว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ มันเป็นฝ่ายชนะ ไปหลงไหลในอารมณ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฯลฯ, แล้วก็เกิดนิยาม **หลงไหลในวัตถุ** เหล่านั้น จนเกิดความคิดใหม่ ๆ, **ปรุ้งแต่ง**ไปในทางที่จะให้หลงไหลในโลกยิ่งขึ้น ๆ, ความเจริญก้าวหน้าในโลกสมัยนี้เป็นไปแต่ในทางอย่างนี้. ฉะนั้นจึงไกลความสงบ, **ไกลสันติภาพ** ไกลอะไร ออกไปทุกที. การที่มนุษย์ที่มีปัญญาในโลกสมัยนี้ โดยเฉพาะฝรั่งที่ก้าวหน้า นั้น เขาก็จัดโลกไปแต่ในแง่ของวัตถุมากขึ้น ๆ; มันก็ไกลจากสันติภาพ ไกลจากความสงบสุขยิ่งขึ้นทุกที.

ความสะดวกสบายที่ทำให้เกิดขึ้นมาได้นั้น ไม่ได้ช่วยส่งเสริมเกิดสันติภาพ; แต่มันช่วยให้เกิดความหลงในโลกนั่นเองมากขึ้น, แล้วก็ช่วยให้หลงไหลในตัวกู - ของกู, ยึดมั่นถือมั่นเห็นแก่ตัวมากขึ้น, รวมกันแล้วมัน**ไม่มีทางที่จะเกิดสันติภาพ หรือสันติสุขในโลกได้เลย**, จึงกลายเป็นความหลอกลวงเหลือ

ประมาณ โลกจึงกลายเป็นความหลอกลวง, หรือสิ่งที่หลอกลวงเหลือประมาณในเวลานี้ เราเรียกกันว่าติดบ่วงหรือว่า **ติดเหยื่อของวัตถุนิยม**.

คำพูดทั้งหมดนี้ ล้วนแต่เป็นการแสดงให้เห็นว่า อารมณ์นี่คืออะไร; สิ่งที่เราเรียกว่า **อารมณ์นั้น คือตัวโลก** ที่กำลังหลอกลวงเราอยู่ ทุกวันอย่างยิ่ง; โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้เป็นวัตถุนิยม นี่คืออารมณ์.

ความหมายของอารมณ์ คุณค่าของอารมณ์ อิทธิพลของอารมณ์ พิษสงของอารมณ์ มันรวมอยู่ที่คำ ๆ นี้คือวัตถุนิยม ที่กำลังครอบงำโลก ยึดครองโลกแล้วมีผล คือเผาผลาญโลกให้ร้อนระอุ **ไปด้วยกิเลสตัณหา** ซึ่งร้อนยิ่งกว่าจะเผาด้วยไฟธรรมดา เพราะมันเผาจิตใจ, นั่นแหละ อารมณ์ก็คือสิ่งนี้ คือ **ความหมายของอารมณ์ กำลังอยู่ในรูปของวัตถุนิยม, เป็นตัวโลกที่ปรากฏ** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ ด้วย. **แต่เราไม่รู้จักดูกันในแง่นี้ ไปรู้จักแต่ในแง่ของเวทนาที่เป็นเสน่ห์, หรือเป็นเครื่องหลอกลวง.**

ฉะนั้นขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าอารมณ์ให้ดี, อารมณ์ทั้ง ๖ ประการนี่คืออะไร? แล้วก็จะแก้ปัญหา เกี่ยวกับความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้. แล้วถ้ามนุษย์ทุกคนรู้เรื่องนี้ ก็จะช่วยแก้ปัญหาความเร่าร้อนของโลกทั้งโลกได้ นี่คือนั่นที่เรียกว่าอารมณ์ เป็นปัจจัยแห่งเหตุการณ์ทุกอย่างในโลก. จะพูดให้กลับกันในทางดี **ที่ไม่เป็นความทุกข์** มันก็อาศัยอารมณ์เหมือนกัน; แต่รู้เท่าทันอารมณ์; ไม่ไปหลงอารมณ์, ไม่ไปเป็นทาสเป็นบ่าวของอารมณ์.

เดี๋ยวนี้มันตรงกันข้าม คือไปหลงไหลในอารมณ์, เป็นบ่าวเป็นทาสของอารมณ์, **อารมณ์มันจึงให้ผลแต่ที่เป็นทุกข์** ถ้าเรารู้จักเท่าทันอารมณ์

ก็เรียกว่าอยู่เหนืออารมณ์, ก็อยู่เหนือโลก มันก็มาทำให้จิตนี้เป็นทุกข์ไม่ได้, เป็นผู้อยู่เหนืออารมณ์หรือเหนือโลก ซึ่งจะวิเศษนาหนักที่หลัง.

เดี๋ยวนี้ก็ได้รู้ว่า อารมณ์คืออะไรพอสมควรแล้ว แล้วก็อยากจะเน้นในข้อที่ว่า มันเป็น ก ข ก กา อย่างไร? บางคนอาจจะเบื่อแล้วก็ได้ เน้นความเป็น ก ข ก กา ของธรรมะเหล่านี้. แต่ถ้าไม่เบื่อแล้วจะดี เพราะว่ายังไม่เข้าใจ. ทำไมจึงถือว่า นี่เป็น ก ข ก กา? สำหรับอารมณ์นี้มันเป็นต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง; เพราะเป็นต้นเหตุเบื้องต้นที่สุด จึงเรียกว่า ก ข ก กา เพราะว่า ก ข ก กา เป็นเรื่องแรกเป็นเบื้องต้นของทุกเรื่อง เรื่องอารมณ์นี้เป็นเบื้องต้นของเรื่องทุกเรื่อง.

ถ้าเราอย่ามี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ๕ ประการนี้ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร. เอาละ, ย่อมให้มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มนุษย์มีตา หู จมูก ลิ้น กาย; แต่ถ้าไม่มีรูปสำหรับตา ไม่มีเสียงสำหรับหู ไม่มีกลิ่นสำหรับจมูก ไม่มีรสสำหรับลิ้น ไม่มีสัมผัสสำหรับผิวหนัง เพื่อผิวหนัง มันก็ไม่มีความหมาย. มันมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ไปเปล่า ๆ มันเท่ากับไม่มี. ถ้าพูดให้ลึกกว่านี้ ก็จะมีแต่ประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ฯลฯ เท่านั้นแหละ; มันจะมีตา หู จมูก ฯลฯ โดยสมบูรณ์ไม่ได้.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ต่อเมื่อมี รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น มากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันจึงจะเกิด จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ฯลฯ, หรือที่มี ตา หู จมูก ลิ้น ฯลฯ ที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้; มิฉะนั้นแล้วมันก็มีแต่สักว่า ประสาทที่รออยู่ ที่ตา ที่ประสาทที่รออยู่ที่หู ฯลฯ.

อย่างนี้เรียกว่าอะไรเป็นต้นเหตุ จะเรียกว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ข้างนอก ที่จะมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้นเหตุ. หรือจะเรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้นเหตุ. อาตมา รู้สึกว่า ข้างนอกนั้นแหละมันเป็นต้นเหตุพื้นฐาน; เพราะมันมีอยู่ก่อน, มันมีอยู่ทั่วไป ตา หู จมูก ลิ้น กาย จะมีหรือไม่มีก็ไม่ทราบ ไม่รู้ไม่ชี้. แต่ว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มันมีอยู่โดยธรรมชาติ มีอยู่เป็นพื้นฐานก่อนแล้ว; ฉะนั้นต้องถือว่าพื้นฐานก่อนเก่าแก่ ก ข ก กา นี้ก็เรียกว่าอารมณ์ นี่คือเรื่อง ก ข ก กา ที่สุด.

ถ้าไม่มีอารมณ์จิตก็ไม่มี.

ที่นี้ดูให้ใกล้เข้ามา สิ่งที่เราเรียกว่าจิต จิตนี้ จะเป็นจิตขึ้นมาไม่ได้ ถ้าไม่มีอารมณ์. ถ้าศึกษาให้ละเอียดในทางพุทธศาสนาแล้ว ก็คงจะรู้สิ่งนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะว่าธรรมดาเราเข้าใจผิด ถือมาผิด ๆ หรือสอนกันมาผิด ๆ. โดยเหตุที่วิทยาศาสตร์พหุภพเข้ามาแล้วก่อนพุทธศาสนา, มาสอนให้พวกที่นี้เชื่ออย่างลัทธิพหุภพ คือมีอาตมัน ว่ามีอาตมมัน คือมีตัวตน. บางทีก็เรียกว่าจิต เจตภูต วิญญาณ อะไรก็แล้วแต่จะเรียก หมายถึงสิ่ง ๆ เดียวกันทั้งนั้น ว่าคนเรามีเจตภูต มีจิต มีวิญญาณ มีอาตมัน เกิดมาเสร็จจากท้องแม่. นี้ก็มีอะไรเข้ามาสำหรับให้เจตภูตหรืออาตมันนี้ แต่จะต้อง เสวย ช้องเสพอะไรต่าง ๆ อย่างนี้มันมีจิตเสียก่อนแล้ว.

โดยทางพุทธศาสนาจะไม่ถือดังกล่าวนั้น; สิ่งที่เราเรียกว่าจิตโดยแท้จริง จะมีต่อเมื่ออารมณ์ข้างนอกมากระทบอายตนะข้างใน, แล้วปรุงเป็นความรู้สึก

ขึ้นที่นั่นแล้วจึงเรียกว่า จิต เฉพาะกรณี เฉพาะเรื่องเฉพาะราว ให้ เป็นเรื่อง ๆ ราว ๆ ไป; เกี่ยวกับจิตเกิดขึ้น ไม่ยอมให้มีจิตที่เป็นตัวตนอันถาวร.

ที่จะเป็นอาตมันอันถาวร, จะเป็นตัวตนอันถาวร นั้นมันเป็นพราหมณ์ นั้นมันเป็นฮินดู เขาเข้ามาก่อน เขาสอนไว้ก่อนเสร็จแล้ว เขาจึงได้เปรียบ. **คนไทยเราจึงถือศาสนาฮินดูอยู่โดยกำเนิด** โดยในส่วนของจิตใจว่ามีตัวกู มีตัวมีตน มีอะไร มีเจตภูตวิญญาน เข้าออกร่างกายนี้ ตายแล้วมันก็ออกไปหาร่างกายใหม่, หรือว่านอนหลับมันก็ออกไปเที่ยวเล่น อย่างนี้เป็นต้น. ฝ่ายลัทธินั้นได้เปรียบ เพราะสอนอยู่ก่อนแล้ว; พุทธศาสนามาสอนสูงไปกว่านั้น โดยให้รู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า จิตโดยแท้จริงนั้น ไม่ได้เป็นตัวตนอย่างนั้น, ตัวตนอย่างนั้นก็มีได้มี.

อย่าได้เข้าใจว่า มีสิ่งที่เป็นตัวตนโดยแน่แท้ถาวรอย่างนั้นเลย; ไม่มีอัตตา ไม่มีอาตมันชนิดนั้น มีแต่ความรู้สึกที่เพิ่งเกิดขึ้น เมื่ออายตนะข้างในข้างนอกกระทบกัน แล้วสำคัญผิดเป็นตัวตน เป็นตัวตนได้เห็น ตัวตนได้ยิน ตัวตนได้ชิมได้ดม ได้รสอร่อย ได้ไม่อร่อย.

พุทธศาสนาไม่ทำลายของเก่า มีแต่เสริมให้ดีขึ้น.

เรื่องนี้เราจะไม่ทะเลาะกัน เมื่อสอนอยู่อย่างนั้นก่อนก็ได้. ขอให้ถือเอาเป็นความรู้พื้นฐานอย่างนั้นไปก่อน แล้วก็เรียนความรู้ใหม่ สำหรับถอนความรู้อย่างนั้นเสียตามสมควร; เพราะคนเราจะต้องมีความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่ง

จะอยู่โดยปราศจากความรู้อะไรไม่ได้. ถ้ามันเป็นความรู้ที่เขาสอนกันอยู่ก่อน มีประโยชน์ในทางใดทางหนึ่งอยู่, หรือว่าไปแก้ไขกันโดยตรงไม่ได้ ก็สอนให้ดีกว่าที่จำเป็นกว่าเท่านั้นเอง.

ในข้อนี้ จะขอตัดเตือนเป็นพิเศษแก่ทุกคนสักหน่อย ว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเข้าใจข้อนี้ ว่าพระศาสดาไม่ได้ทรงอุบัติขึ้นมาเพื่อจะรื้อฟื้นทำลายของเก่า; แต่ว่าทรงอุบัติขึ้นมา เพื่อจะทำของเก่าที่ยังบกพร่องอยู่นั้นให้เต็ม, คือเพื่อจะเสริมยอดขึ้นไปให้ถึงที่สุด. แต่จะไม่รื้อรากฐานให้พังทลายไป.

เราเคยเข้าใจผิดเรื่องนี้ เราจึงถือว่ามันเป็นศาสนาที่เป็นปฏิบัติต่อกัน ต้องทำลายกัน, ต้องพืดเหวี่ยงกันให้แตกกระจายไปข้างหนึ่ง, ให้ชนะข้างหนึ่ง แล้วก็เอาอันนั้นขึ้นมาเทิดทูน. แต่เมื่อสังเกตดูแล้ว พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงประสงค์อย่างนี้ ท่านไม่เคยตรัสเพิกถอนอะไรที่เขามีอยู่ก่อน อย่างจะตรัสก็ตรัสว่านั่นจะดับทุกขไม่ได้ถึงที่สุดนะ ต้องอย่างนี้.

อย่างที่ท่านเห็นสิ่งกาลมาณพไหว้ทิศ ผมเปียก ผ้าเปียก ยืนไหว้ทิศ อยู่ทีสี่แยก. ท่านถามว่า ทำอะไร? ไหว้ทิศ. ไหว้ทำไม? เพราะบิดาสอนให้ไหว้ทิศ. เพื่อประโยชน์อะไร? เพื่อความเจริญ. ท่านตรัสบอกว่า ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศกันอีกอย่างหนึ่ง ลองดูก็ได้, แล้วท่านสอนเรื่องทิศ ๖ : ทิศเบื้องหน้า บิดามารดา, ทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้าย เพื่อน, ทิศเบื้องขวา ครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องต่ำ บ่าวไพร่, ส่วนทิศเบื้องบนคือ สมณะ, ให้ปฏิบัติให้ถูกต้องต่อบุคคล ๖ จำพวกนี้ เรียกว่าไหว้ทิศ ไม่มีคำพูดที่ตรัสว่า นั่นบ้า, นั่นผิด.

ยึดถือความสำคัญว่ามีตัวตน ต่างหาก จึงจะดับทุกข์ได้, แล้วจะได้ชี้เรื่องจิตกันเสียใหม่.

ที่ว่าเคยยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นอัตตา เป็นอาตมันั้นมันไม่จริง เพราะมันเป็นเพียงธรรมชาติที่ประกอบกันขึ้นเป็นความรู้สึก เป็นเรื่อง ๆ ไปเท่านั้นเอง นี้เรียกว่า จิตเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดมี ต่อเมื่อได้อารมณ์ข้างนอกมากระทบกับอวัยวะสำหรับรับการกระทบ.

เช่น ข้างในมีจักขุประสาท ข้างนอกมีรูป เข้ามากระทบจักขุประสาท มันก็บังเกิดจักขุวิญญาณ คือความรู้สึกแจ่มแจ้งทางตาขึ้นมา คล้าย ๆ กับว่า ภูเห็นอย่างนั้นแหละ เราเห็น ภูเห็นอย่างนั้น. ที่จริง ภูนั้นก็มิได้มี แต่มีการเห็นชนิดที่มีความรู้สึกทำให้หลงไปว่า เราเห็นหรือภูเห็นก็ได้. ฉะนั้น **จิตที่ว่า เป็นผู้เห็นนั้น จึงเป็นของเพิ่งเกิด**, ฉะนั้น จิตที่ว่าจะเป็นภูได้ยินทางหู หรือได้ดมทางจมูก ได้รู้ทางลิ้น ได้สัมผัสทางผิวหนัง อะไรก็ตาม เป็นของเพิ่งเกิด, ฉะนั้นจิตจึงเป็นของใหม่ หลังจากที่ยอมรับกระทบกับอวัยวะหรืออายตนะภายใน สำหรับกระทบแล้วจึงเกิดขึ้นมาดวงหนึ่งคราวหนึ่ง เสร็จเรื่องแล้วก็ดับไป. ดวงอื่นเมื่อได้กระทบใหม่ก็เกิดขึ้นอีก; มันจึงเป็นดวง ๆ เหมือนกับฟองสบู่ชั่วขณะ ๆ ๆ; ไม่ใช่ดวงถาวร ไม่ใช่เอากองเล่นได้เป็นกอง ๆ; มันเป็นของที่มายา.

นี้เรียกว่า **จิตนี้เป็นมายา** ที่อารมณ์ข้างนอกเข้ามาช่วยสร้างขึ้น โดยกระทบที่อายตนะสำหรับการกระทบ มีกันอยู่เป็นคู่ ๆ : ตาคู่กับรูป, หูคู่กับเสียง, จมูกคู่กับกลิ่น, ลิ้นคู่กับรส, กายคู่กับสัมผัสทางผิวหนัง แล้วก็ใจคู่กับสิ่งที่จะเกิดมีความรู้สึกขึ้นในใจ เขาเรียกว่า รัมมารมณ.

นี่เรียกว่า อารมณฺ์ เป็น ก ข ก กา ที่จะต้องศึกษาให้รู้จักสิ่งทีเรียกว่า อารมณฺ์; เหมือนกับเรียน ก ข ก กา ก่อน จึงจะอ่านหนังสือได้. อารมณฺ์ คือทุกสิ่งทีมากระทบ หรือทีเรียกว่าโลก, แล้วกำลังรวมตัวเป็นวัตถุนิยม ทีกำลังครอบงำจิตใจของคนทั้งโลก ให้เดือดร้อนกันไปทั้งโลก.

อารมณฺ์เป็นจุดตั้งต้นของการศึกษา.

ทีนี้ดูความเป็น ก ข ก กา ของอารมณฺ์นี้อีกทีหนึ่ง ว่ามันเป็นจุดตั้งต้นของการศึกษา. ถ้าใครจะศึกษาพุทธศาสนา ศึกษาพระธรรม แล้วก็ต้องไปตั้งต้นศึกษาทีอารมณฺ์ก่อน คือศึกษาที รูป เสียง กลิ่น รสโผฏฐัพพะ ทีจะเข้ามารกระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย นันแหละก่อน; ถ้าไม่ถือเอาอันนี้เป้นจุดตั้งต้นสำหรับการศึกษาแล้ว ไม่มีทางจะทราบ จะรู้ จะเข้าใจอะไรได้.

นี่ไม่ต้องศึกษา โดยชนิดทีเรียกว่า ไปจำไปท่องไปอะไรทีไหน ศึกษาโดยจำโดยท่องโดยฟังเขามา นี่ใช้ไม่ได้ ไม่มีประโยชน์อะไร; จะต้องศึกษาจากทีรู้สึกอยู่จริง. แม้ว่าพระพุทธเจ้าท่านจะสอนแนะวิธี; แต่ท่านก็จะแนะวิธีทีจะต้องมาทำเอาเอง จากสิ่งทีจะรู้สึกจริงออกมาเองจากภายใน, แล้วจึงพยายามสำรวจทุกอย่าง ระมัดระวังให้ดี ไม่ประมาทอย่างยั้ง ทีจะระวังให้ดี ทีจะให้เข้าใจสิ่งทีเรียกว่า รูป เสียง กลิ่น รส ฯลฯ นั้นให้จนได้.

เดี๋ยวนีเราไม่ตั้งต้นทีจะศึกษา; เราเตรียมพร้อมทีจะล่องลอยไปตามกระแสยั่วยวนของมันมันจึงตกเป้นฝ่ายถูกกระทำ, คือ อารมณฺ์ทั้งหลายมันก็พาคนนันล่องลอยไปตามกระแสความยั่วยวน. นี้ต้องมาตั้งต้นกันใหม่ มา

ยืนอยู่บนขาของตัวเอง, ตั้งต้นที่จะศึกษา รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ กันใหม่. ให้ถือเอาเป็นเรื่องสำหรับตั้งต้น เหมือนกับว่า ก ข ก กา. ดังนั้นอาตมาจึงถือว่า **อารมณ์นี้เป็น ก ข ก กา สำหรับจุดตั้งต้นของการศึกษา.**

ที่นี้จะพูดให้กว้างออกไปกว่านั้นก็พูดได้ ว่าอารมณ์นี้มันเป็นเป้าหมาย เป็นจุดหมายของทุกอย่าง. คนเราจะทำอะไร ก็ต้องมีเป้าหมาย; นี้ไม่ใช่พูดเรื่องธรรมชาติภายใน, พูดเรื่องธรรมชาติภายนอก ว่าเราจะทำอะไร จะค้าขายหรือจะเป็นอะไรก็ตาม มัน**ต้องมีเป้าหมาย.** เป้าหมายนั้นก็คืออารมณ์, เป้าหมายต้องมาก่อนสิ่งอื่น; ฉะนั้น**อารมณ์ก็จึงเป็นสิ่งที่มาก่อนสิ่งอื่น.** เราจะเล่นการเมืองเราก็ต้องมีเป้าหมาย; ฉะนั้นเป้าหมายก็ต้องมาก่อนสิ่งอื่น จะค้าขายหรือว่าจะทำอะไรก็ต้องมีเป้าหมาย, เป้าหมายต้องมาก่อนสิ่งอื่น. แม้คนที่จะครองโลก มันก็ต้องมีเป้าหมาย เป้าหมายก็มาก่อนสิ่งอื่น นั่นเป็นเรื่องข้างนอก.

ถ้าเรื่องข้างใน เราต้องการ**จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน** เราก็ต้องมี**เป้าหมาย;** จะมีนิพพานเป็นอารมณ์ ทั้งที่เราไม่รู้จักพระนิพพาน ก็ยังดีกว่าที่ไม่มีเสียเลย. พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงแนะนำอย่างนั้น, ไม่ทรงแนะนำให้เอาสิ่งที่ไม่รู้จักอะไรเสียเลยมาเป็นเป้าหมาย. แต่ก็มีคำว่า**เอาพระนิพพานเป็นเป้าหมาย** สำหรับคนที่**มีสติปัญญา** รู้ว่า**ความทุกข์เป็นของร้อน;** ถ้าดับทุกข์ได้ก็เย็นเป็น**นิพพาน,** ก็เลยรู้ว่า นิพพานนั่นคือเย็น เพราะปราศจากความร้อนของความทุกข์, แล้วก็นุ่งหมายเอาความเย็นถึงที่สุด ไม่กลับร้อนอีกต่อไปนั่นเป็นเป้าหมาย.

อย่างนี้ เรามองเห็นได้เอง ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น เราก็สามารถ**จะมีพระนิพพานเป็น เป้าหมาย** หรือ**เป็นอารมณ์** ของการประพฤติกระทำทุกอย่าง. เราจะให้ทาน ทำบุญให้ทาน ก็มีพระนิพพานเป็นอารมณ์, จะรักษาศีลก็มีพระนิพพาน

เป็นอารมณ์, จะทำสมาธิก็มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นเป้าหมายดีกว่า. แม้แต่กำลังกระทำอย่างอื่นอยู่ ก็ต้องมีพระนิพพานเป็นเป้าหมาย. ส่วนการกระทำปัญญาหรือวิปัสสนานั้นไม่ต้องกล่าวแล้ว เพราะว่ามันต้องทำเพื่อมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายอยู่แล้ว.

เดี๋ยวนี้เราจะแก้ปัญหาคือต่าง ๆ อะไรในชีวิตประจำวัน ก็ต้องมีอารมณ์ คือเรื่องนั้นแหละเป็นอารมณ์มาแก้, แล้วก็ต้องแยกแยะอารมณ์นั้นออกไป จนถึงว่าเรื่องนี้เข้ามาทางตา, หรือเรื่องนั้นเข้ามาทางหู เข้ามาทางจมูก ทางลิ้น ทางอะไรต่าง ๆ. แม้ว่าเป็นเรื่องที่กำลังเกิดอยู่ข้างใน กำลังคิดอยู่ข้างใน คั่นอยู่ข้างใน ก็ยังจะพอมองเห็นได้ : เรื่องนี้มันเคยมาจากเรื่องทางตาสมัยก่อนโน้น, เรื่องนี้มันเคยมาจากเรื่องทางได้ยินทางหูเมื่อสมัยก่อน; เพราะเรื่องที่เกิดภายในใจนั้น ต้องมาจากเรื่องทีมาจากข้างนอก ที่เป็นอดีตทั้งนั้น มันเก็บสะสมไว้ในภายใน ฉะนั้นเรื่องธัมมามรณ์ เรื่องจิตใจนั้น ก็เป็นเรื่อง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในอดีต ทีมาเก็บสะสมไว้ข้างในทั้งนั้น.

เราจะพบอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ทั้งนั้น โดยที่ว่ามันไม่ต้องเข้าใจผิดว่าไม่มีอารมณ์ หรือมองอารมณ์อันเป็นต้นเหตุไม่พบ; มันจะพบทั้งนั้น มันอยู่ที่ว่ามองเป็นหรือมองไม่เป็นเท่านั้นเอง. นี้เรียกว่าเป้าหมายคืออารมณ์ มันต้องมาก่อนสิ่งใด ฉะนั้นเราต้องเข้าใจมันก่อนสิ่งอื่น จึงถือว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา ทีจะต้องไปแตะต้องก่อนเรื่องใด จะต้องก่อนเรื่องใด จะต้องเข้าใจมันก่อนเรื่องใดทั้งสิ้น.

นี่ขอให้ทุกท่านได้พิจารณาดูเถิดว่า มันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ทีเล็กน้อย หรือมหาศาลอย่างไร สำหรับสิ่งที่เรียกว่าอารมณ์นั้น. เราไม่เข้าใจอารมณ์ เรากำลังพ่ายแพ้แก่อารมณ์, เรากำลังเป็นทาสของอารมณ์, ถูกอารมณ์จูงจมูกไป

ในลักษณะอย่างไร; ฉะนั้นมาศึกษาเรื่องอารมณ์กันเสียใหม่ แต่ต้องมาตามวิธีที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสอนไว้ จึงจะเอาชนะได้.

อารมณ์มีอยู่คู่กับมนุษย์, เป็นนายหรือรับใช้.

ที่นี้มาคุยกันต่อไปอีก ให้ใกล้ตัวยิ่งขึ้นไปอีก; แต่ว่าให้มันกว้าง ๆ ยิ่งขึ้นไปอีก คือว่าอารมณ์นี้ มันเกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างที่แยกกันไม่ได้ อย่างที่อธิบายมาแล้ว, เดียวนี้ขอให้สรุปความ ให้มองเห็นชัดว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **อารมณ์นั้นมัน** เป็นของคู่กันกับมนุษย์ แยกกันออกไม่ได้; เพราะมนุษย์มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; อารมณ์มันก็คู่กันกับสิ่งเหล่านั้น มันหนีไม่พ้น ไม่ว่าจะลืมตาขึ้นเมื่อไร มันก็มีอารมณ์ทางตา หู ยังใช้ได้อยู่ ต้องได้ยินเสียงทางหูนี้มันแยกกันไม่ได้อย่างนี้ ก็เลยเป็นอันถือได้ว่าอารมณ์นี้มันคู่กันกับมนุษย์ แต่มันมีนัยอันสำคัญอยู่ ๒ นัย.

อารมณ์คู่กันกับมนุษย์ โดยนัยที่สำคัญ ๒ นัย คือว่า สำหรับเป็นนายมนุษย์ หรือว่าสำหรับรับใช้มนุษย์. อารมณ์ทั้งหลาย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้งหลายนั้น คู่กันกับมนุษย์; แต่ว่าสำหรับใช้มนุษย์ ให้ความสะดวกสบายแก่มนุษย์, หรือว่าสำหรับมาเป็นนายมนุษย์ บีบบังคับมนุษย์ ลากมนุษย์ให้เป็นทาสของอารมณ์. นี้ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าในทั่ว ๆ ไปทุกหนทุกแห่งทั้งโลกนี้ คนทั้งโลกนี้กำลังเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ในลักษณะที่ชนะเหนืออารมณ์ หรือว่าพ่ายแพ้แก่อารมณ์.

คนเป็นอันมากจะคิดว่าเขาชนะอารมณ์, เขาเป็นนายเหนืออารมณ์. เขาคิดว่าเขาดีเขาอวดได้. แต่ดูให้ดีอาจจะมี ความหมายที่เข้าใจกันอยู่; เช่นว่า ถ้าชายหนุ่มคนหนึ่งพยายามจนสำเร็จ ได้ผู้หญิงคนหนึ่งมาเป็นภรรยาอย่างนี้; ถ้า มองในแง่หนึ่ง ก็ว่าชนะแล้ว ชนะสิ่งนั้น ได้สิ่งนั้นมา. แต่ถ้ามองอีกแง่หนึ่ง มันเป็นการพ่ายแพ้ตลอดกาลก็ได้. คือพ่ายแพ้ที่ต้องไปเป็นทาสของเขาตั้งแต่ต้นจน ปลาย อย่างนี้เรียกว่าพ่ายแพ้.

เดี๋ยวนี้พวกวัตถุนิยม วัตถุนิยมที่เก่งที่สุดก็ต้องยกให้พวกฝรั่ง; เขา อาจจะทำให้คิดว่าเขาชนะโลก ชนะโลก ไปโลกพระจันทร์ก็ได้ จะไปโลกอังคาร โลก พระศุกร์ก็ได้ ในอนาคตข้างหน้า เพราะว่าเขาชนะโลก. เมื่อวันทีไปเหยียบดวง จันทรครั้งแรก อาตมาก็คอยดูโทรทัศน์กับเขาด้วยเหมือนกัน ฟังอะไรด้วย ได้ยิน คำประกาศของประธานาธิบดีว่า มนุษย์ได้พิชิตดวงจันทร์เป็นครั้งแรกแล้ว. นี่ เราก็นึกสะดุ้งว่าพิชิตแบบไหนกัน? ตามหลักพุทธศาสนา ก็คือพ่ายแพ้สิ้นเนื้อ ประดาตัว; แต่ถ้าพูดภาษาชาวบ้าน ก็ว่าชนะสิ้นเชิง คือเหยียบดวงจันทร์ได้.

ถ้าเรามองกันในเรื่องที่ว่า ดวงจันทร์พ่ายแพ้ แค่ไปเหยียบได้ นี้ดูจะน่าหัว มาก; แต่ไม่มองว่า ดวงจันทร์นั้นทำให้มนุษย์ต้องเป็นทาสเป็นบ่าว นับตั้งแต่ การค้นคว้า, นับตั้งแต่การลงทุน ด้วยการยากลำบาก ลงทุนด้วยชีวิต ลงทุนอะไร ต่าง ๆ. เมื่อขึ้นไปเหยียบดวงจันทร์ได้นั้น เรียกว่าพ่ายแพ้หรือชนะกันแน่? ถ้า พระจันทร์เป็นสิ่งที่มีความวิญญูญาณ ก็จะหัวเราะฟันแหว่ง.

นี่มองดูในแง่ของกิเลสตัณหา ก็คือการพ่ายแพ้ แต่ถ้ามองดูในแง่ ของวัตถุ มันก็ว่าชนะ. นี่ชนะแล้วได้อะไรบ้าง? ได้สันติสุขได้สันติภาพ หรือ

อย่างไร? นี่ดูเป็นเรื่องหลอกลวงกันทั้งนั้น, ดูจะทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เพื่อจะล้างผลาญผู้อื่นเสียมากกว่า ก็เลยไม่มีการชนะทางไหนเลย ในแง่ของธรรมะก็ไม่ชนะแง่โลกก็ไม่ชนะ. มันเป็นเรื่องผิดประสงค์ของพระเป็นเจ้า, ผิดกฎของธรรมชาติ ในข้อที่ว่า มนุษย์ควรจะทำอะไรบ้าง. **ไม่ทำสิ่งที่ควรจะทำ** โลกนี้ไม่มีสันติภาพ มันก็เลยพ่ายแพ้กันทั้งโลก. การที่ไปเหยียบดวงจันทร์ได้ คือการพ่ายแพ้ของมนุษย์ทั้งโลก มากกว่าที่จะเรียกว่า เป็นชัยชนะของมนุษย์ที่ไปเหยียบดวงจันทร์ได้.

นี่อุตสาห์เอามาพูดเสียดยืดยาว นี่ก็เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า แพ้ หรือคำว่าชนะนั่นเอง. **ถ้าเราสับสนกันในข้อนี้** จนเอาแพ้เป็นชนะ, เอาชนะเป็นแพ้แล้ว ไม่มีทางจะชนะได้. เราจะต้องเป็นทุกข์จนตายเข้าใจไป, **ไม่มีทางที่จะดับทุกข์ได้** คือไม่มีทางที่จะชนะอารมณ์หรือโลกนี้ได้.

คนธรรมดายังเป็นทาสอารมณ์.

นี่มาดูกันเสียให้ดีกว่า อารมณ์หรือโลกทั้งหลาย ที่เรียกว่าอารมณ์นี้ เรากำลังเกี่ยวข้องกับมันในลักษณะอย่างไร? **ภาษาบาลี** มีอยู่ง่าย ๆ อยู่ ๒ คำ ว่า**มีอารมณ์** กับ**ไม่มีอารมณ์**; แต่ฟังแล้วไม่มีทางที่จะเข้าใจได้ คือมันกำกวมเกินไป. แต่เดี๋ยวนี้พูดตามคำบาลีสั้น ๆ ว่า **ถ้าเป็นคนมีอารมณ์** ก็หมายความว่า**เป็นทาสของอารมณ์**, ถ้าเรา**ไม่มีอารมณ์** ก็คือเรา**ไม่เป็นทาสของอารมณ์**. เวลาใดเราไม่มีอารมณ์ เวลานั้นเราไม่เป็นทาสของอารมณ์, พอเวลาเรามีอารมณ์ หมายความว่าเรายึดถืออารมณ์เรารู้สึกต่ออารมณ์ เราก็พ่ายแพ้แก่อารมณ์, นี่เป็นหลักทั่วไป.

ที่นี้มองดูกว้าง ๆ มนุษย์ธรรมดาสามัญ คือเป็นปุถุชนยังไม่บรรลุ
นิพพาน ต้องมีอารมณ์ ไม่เคยว่างจากอารมณ์, คือจะเปลี่ยนกัน มีอารมณ์นั้น
 อารมณ์นี้เรื่อยไป แล้วก็ทุก ๆ เวลาเป็นทาสของอารมณ์เพราะไม่รู้จักอารมณ์. เป็น
 จิตที่ยังไม่บรรลุนิพพาน จิตที่ไม่มีแสงสว่าง ไม่มีปัญหาว่ารู้พระนิพพานนั้นจะมี
 อารมณ์ ฟ่ายแพ้แก่อารมณ์อยู่ตลอดเวลา, จะเป็นทาสของอารมณ์อยู่ตลอดเวลา,
 เรียกว่า**คนธรรมดา**แล้วก็มีอารมณ์ คือ**มีโลก มีอารมณ์** เป็นนายของตัวเอง.

ถ้า**จิตที่บรรลุนิพพานจะไม่มีอารมณ์** เรียกว่า **อนารมมณ** - เป็น**จิตที่
 ไม่มีอารมณ์**, อารมณ์เข้าไม่ติด อารมณ์เข้าไม่ถึง, มันเป็นจิตที่ชนะเหนืออารมณ์
 เสียเรื่อยไป; ไม่ใช่ว่าตาบอด หูหนวก; ยังคงมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ;
 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เข้ามาไม่ได้, เข้ามาไม่ถึง.

**เข้ามาไม่ถึงหมายความว่า ไม่ได้เข้ามาสำเร็จประโยชน์ในการ
 หลอกให้หลง** ให้ยึดมั่นถือมั่น; ฉะนั้นจึงเรียกว่า **ไม่ได้เข้ามา**. ที่จริงตาก็เห็น
 รูปอยู่ เป็นพระอรหันต์โดยสมบูรณ์แล้ว ตาก็ยังมีอยู่ หูก็ยังมีอยู่ อะไรก็ยังมีอยู่
 ก็ยังเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส อยู่; แต่มันไม่มีความหมาย ในทางที่จะให้
 สิ่งนั้นมาบีบคั้นท่านได้ เหมือนกับอารมณ์มันกระทำแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง. ฉะนั้น
 จึงเรียกว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย**ไม่มีอารมณ์**; ถ้าพูดอีกที ก็**ไม่มีโลก** โลกไม่มีสำหรับ
 พระอรหันต์ เพราะ**ว่าอารมณ์ไม่มีสำหรับพระอรหันต์**; ฉะนั้น**โลกไม่มีสำหรับพระ
 อรหันต์** หรือเรียกอีกทีให้เพราะกว่านั้นก็ว่า **พระอรหันต์ท่านอยู่เหนือโลก**.

ถ้าพูดว่า พระอรหันต์อยู่เหนือโลก เด็ก ๆ ก็ฟังไม่ออกอีกแหละ เพราะ
 พระอรหันต์ก็ยังเดินอยู่ในโลก บิณฑบาตอยู่ในโลก. อยู่เหนือโลกอย่างไร? ก็ต้อง

พูดภาษาธรรมดา ไม่ใช่พูดภาษาคนธรรมดา, พูดภาษาธรรมะคือภาษาของผู้รู้
ว่า พระอรหันต์มีได้มีอยู่ในโลก, พระอรหันต์ไม่มีในโลก, **พระอรหันต์ไม่มี
อารมณ์** ทั้งที่ท่านมีเครื่องรับอารมณ์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; และก็มีไข้ว่า
ท่านมิได้รับอารมณ์เลย แต่ว่า**อารมณ์อะไรเข้ามา อารมณ์นั้นหมดความ
หมายไป**, อารมณ์อะไรเข้ามาอารมณ์นั้นหมดความหมายไป; มันยิ่งกว่าคลื่น
กระทบฝั่ง ถ้ามาทางตาก็จะทำอะไรใจท่านไม่ได้, ถ้ามาทางหูก็ทำอะไรใจท่านไม่ได้
มันเหมือนกับสลายไปหมดอย่างนี้, ก็เรียกว่าไม่มีอารมณ์, **จิตของท่านไม่มี
อารมณ์** ไม่มีที่ตั้งบนอารมณ์ เลยอารมณ์ไม่มีความหมายแก่ท่าน เรียกว่า**จิตหลุด
พ้นอยู่เหนือโลก** อย่างนี้.

นี่ถ้าเข้าใจพระอรหันต์ก่อน คล้ายกับขึ้นต้นไม้จากทางปลาย, **ไปรู้จัก
พระอรหันต์มาก่อน** ว่าท่านมีจิตอย่างนี้ จนไม่มีอารมณ์ จนไม่มีโลกสำหรับท่าน
ที่นี้ก็จะเข้าใจเราปุถุชนธรรมดาได้มากขึ้น ว่าเรานี้มันตรงกันข้ามไปเสียทุกอย่าง
ทุกประการ, คือมีอารมณ์ เดี่ยวตา เดี่ยวหู จมูก ลิ้น กาย รับอารมณ์นั้น รับ
อารมณ์นี้; แล้วรับแล้วไม่ใช่มันกระทบอกกลับ, มันเข้าไปข้างใน เข้าไปก่อกวน
ข้างใน. ประจุเป็น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, เป็นตัวกู - ของกู ผลัดกัน
แล้วผลัดกันอีก วันหนึ่งไม่รู้ว่ากี่ครั้งหรือกี่สิบครั้ง **ในภาษาธรรมะนี้เรียกว่า
ตาย - เกิด**, ตาย - เกิด วันหนึ่ง ๆ **ไม่รู้กี่ครั้งหรือกี่สิบครั้ง**, **ไม่รู้กี่สิบกี่ร้อยชาติ**
ในวันหนึ่งก็อาจเป็นได้. ต่อเมื่อมีสติสัมปชัญญะพอเท่านั้นแหละ มันจึงจะน้อย
ลง ๆ, และถ้าสมบรูณ์ด้วยสติสัมปชัญญะเป็นพระอรหันต์เท่านั้นแหละ จึงไม่มีเกิด
หรือไม่มีตายในลักษณะนี้อีก คืออารมณ์ทำอะไรไม่ได้อีก.

เดี๋ยวนี้**ปุถุชน**ธรรมดาสามัญทั่วไป ก็เรียกว่า**มีอารมณ์เป็นสมบัติ**
หมายความว่าเราพอใจนี้ เราพอใจที่จะเป็นทาสของอารมณ์ แล้วจะไปโทษใคร.

เราไม่ได้มีเป้าหมายที่จะชนะอารมณ์, ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะแยกกันอารมณ์ ออกไปเสียจากของเขตของจิต; **เพราะว่าจิตนี้มันไม่รู้จักอารมณ์** มันยังมีความ เข้าใจผิดต่ออารมณ์ หลงรักต่ออารมณ์ จึงอยากจะมีแต่อารมณ์ ยึดถืออารมณ์. **สมัครที่จะเป็นทาสของอารมณ์.** นี่คือปุถุชนคนธรรมดาสามัญเป็นอย่างนี้.

นี่ไปศึกษาอารมณ์กันที่ตรงนี้ จึงจะเรียกว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา; เป็นเรื่องจำเป็นที่สุด เป็นเรื่องจริงอยู่ในชีวิตประจำวัน เราเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับ อารมณ์ ในฐานะที่ไม่รู้จักอารมณ์.

อารมณ์มีมา เอาชนะให้ได้.

ที่นี้เมื่อเรารู้จักอารมณ์ ว่าเป็นอะไรแล้วเราจะทำอย่างไร? คนบางคน เข้าใจผิด พูดคำพูดที่ฟังไม่รู้เรื่องว่า หนีอารมณ์ หนีโลก นี่มันคนบ้าหลับตาพูด. ถ้าพูดว่าหนีโลก หนีบ้านเรือน หนีอะไร มันเป็นเรื่องที่ไม่ได้; เพราะว่ามันมีมา เพื่อให้ชนะ ถ้าหนีมันก็ไม่รู้จะหนีไปไหน. **โลกหรืออารมณ์นี้มันมีมาสำหรับ ให้เขาเข้าใจ แล้วเราต่อสู้ได้** ต้านทานได้ ชนะได้ จนมันมาทำอะไรไม่ได้; เข้ามาแล้วผลัดกระเด็นกลับออกไป เหมือนคลื่นกระทบฝั่ง เหมือนพระอรหันต์ อย่างนั้น. หมายความว่า การพยายามทำให้ถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง ก็คือทำอย่าง ที่พระอรหันต์ท่านทำแล้ว. เป็นผู้ชนะอารมณ์ ก็อยู่ด้วยความผาสุก ไม่มีทุกข์ โดยประการทั้งปวง. ไม่มีความหมายแห่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มารบกวน.

เดี๋ยวนี้เรายังมีปัญหา ปัญหาคือความหมายอันน่ากลัวของ**ความเกิด** แก่เจ็บตาย, อยู่แล้วก็ยังอยากได้สิ่งที่เรียกว่า**อร่อย** หรือว่าตรงกับความรู้สึก

ของกิเลส ตัณหา; เพราะว่าเรามี อวิชชา, เราจึงไม่รู้จักรักอารมณ์ จึงได้ไปเป็นผู้หลงใหลในอารมณ์เพราะอำนาจของอวิชชานั้น. ฉะนั้น**พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสชี้ว่า มนุษย์สัตว์โลกทั้งหลายนี้ มีอวิชชาเป็นเครื่องกัน มีอวิชชาเป็นเครื่องหุ้มห่อ, หรือว่ามีอะไรต่าง ๆ ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องคลุมเอาไว้ ไม่ให้สัมผัสสัมผัส สำหรับจะเห็นว่าโลกนี้คืออะไร ?** ถ้าพูดให้ชัดว่า อารมณ์นี้คืออะไร ? รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนี่คืออะไร ? ฉะนั้นเราจึง**ไม่รู้จักรักโลก, จึงจมอยู่ในโลก, แล้วจึงถูกบีบคั้นอยู่ด้วยความหมายของการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย เพราะมันมีตัวตน.**

แต่ถ้าผู้ใด **ศึกษา ก ข ก กา ให้ดี ตั้งต้นให้ดี จะรู้จักอารมณ์ทั้งหลายดี คือจะรู้จักโลกทั้งหมดดี และจะอยู่ด้วยใจคอที่เหนือโลกขึ้นมาทีละน้อย ๆ.** บางวันที่เราไม่มีอารมณ์นั้นมันเป็นเรื่องฟลุค เรื่องบังเอิญมากกว่า; เช่น เรานอนหลับเสียเช่นนี้ ? หรือว่าจิตมันซี้เกียจไปรับอารมณ์อะไรเข้า มันหยุดพักบ้างนี่ ก็เรียกว่าไม่มีอารมณ์ได้. อย่างนี้จะเรียกว่าไม่มีอารมณ์ที่ชนะอารมณ์นั้นไม่ได้ มันไม่ได้ชนะอารมณ์; พออารมณ์มามันก็รับอีก ก็แพ้อีก.

เราศึกษากันจนถึงกับว่า ให้เราชนะอารมณ์ จะเป็นเรื่องรัก เรื่องโกรธ เรื่องเกลียด เรื่องกลัวอะไร ก็ให้ชนะขึ้นทีละนิด ๆ ๆ, ชนะทีเดียวมดคงไม่ไหว แล้วก็ชนะตั้งต้นมาตามลำดับ; เหมือนอย่างการบรรยายในครั้งที่แล้วมาว่า **กาม-ธาตุเป็นปัญหาแรกแห่งวิถีชีวิตของมนุษย์, คือธาตุที่เป็นที่ตั้งแห่งกามารมณ์ นั้นจะเป็นปัญหาแรก; ฉะนั้นคนเราจะต้องตั้งต้นด้วยการเอาชนะอารมณ์ทางกามเสียก่อน, แล้วสูงขึ้นไปที่ทางรูปทางอรูปนนั้นทีหลัง**

จะรู้จักอารมณ์ ต้องศึกษาจากเรื่องจริง.

ที่นี้ก็ศึกษาว่า **ทำไมจึงเกิดความรู้สึกที่เป็นกาม คือความหลงใหล ?** ก็**เพราะมีอวิชชา** เพราะไม่รู้ตามที่เป็นอย่างจริง; ก็จะต้องทำแสงสว่าง คืออวิชชา เพราะว่ามีอวิชชา เพราะไม่มีทางที่จะศึกษาจากหนังสือหนังสือที่ไหน นอกจากจะศึกษาจากความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน ที่ได้รับจากการเป็นทาสของอารมณ์ครั้งหนึ่ง. เป็นทาสของอารมณ์ที่น่ารัก น่าพอใจ น่าหลงใหล; ทางตาครั้งหนึ่ง ก็มาศึกษาทางหู ทางจมูก, โดยเฉพาะทางผิวหนัง; เพราะว่ากามารมณ์มีสัมผัสทางผิวหนัง เป็นที่รุนแรงกว่าเรื่องอื่น แล้วก็ไปถึงเรื่องจิตใจ ซึ่งเป็นที่รวบยอด รวบรัดเอาทุก ๆ ทางเข้าไว้ในเรื่องของจิตใจ แล้วมันทรมานจิตใจอย่างไร. นี้เรียกว่า**ศึกษา** ลงไปที่ตัวธรรมะจริง ๆ ที่มีอยู่จริง; อย่าไปเอาเรื่องอื่นมาคำนวณ.

นี่มันแต่ใช้เรื่องคำนวณอยู่นี้ เราจึงไม่เข้าใจธรรมะจริง ฉะนั้นการเรียนในโรงเรียน จะให้จบนักเรียนเอก จบเปรียญเก้าประโยค สิบประโยค มันก็ช่วยอะไรไม่ได้; เพราะมันเป็นเรื่องสอนด้วยการคำนวณ ตามแบบปรัชญาทั้งนั้น, มันไม่มีเวลาที่จะไปศึกษาจากเรื่องจริง แล้วก็ไม่นิยมศึกษาจากเรื่องจริงด้วย.

เราเรียนวิธีการในโรงเรียนแล้ว เราก็ต้องเอาไปทำการปฏิบัติจริง ในเวลาที่เราสามารถจะปฏิบัติ, คือเมื่อเกิดความทุกข์ขึ้นมาจริง ๆ, ที่รู้สึกอยู่ในใจจริง ๆ, พิจารณาความทุกข์โดยความเป็นของหลอกหลวงอย่างไร; เพราะเราไปยึดมั่นอย่างไรมันจึงเป็นทุกข์ขึ้นมา. ความสุขก็เหมือนกันอีก มันหลอกหลวงอย่างไร, ไปยึดมั่นแล้วเกิดความทุกข์อย่างไร. เดียวนี้เราก็ไม่ค่อยจะทำอย่างนั้น หรือไม่ได้ทำเสียเลย; พอมีความทุกข์ก็ร้องไห้ร้องไห้ให้ตีโพยตีพาย, หรือบันดาลโทสะอย่างนั้น

อย่างนี้เสียอีก เลยไม่รู้กัน. พอได้รับสุขเวทนา มา ก็หลงไหลเพลิดเพลินเลื่อนลอยไปเลย ก็เลยไม่ได้ศึกษาอีก อยู่ตลอดเวลา, ก็ไม่ได้ศึกษาธรรมะจริง ๆ จากของจริงตามวิธีที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า มันก็ไม่มีทางที่จะชนะอารมณ์ได้.

นี่ขอให้ตั้งต้นชำระสะสางเรื่อง ก ข ก กา กันใหม่. แต่อาตมาไม่ใช่ว่าจะดูถูกคนแก่แล้ว ก็ชวนคนแก่มาเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่; เพราะว่าถ้าเราไม่รู้เรื่องนี้แล้ว จะเป็นคนแก่ไปไม่ได้. หมายความว่า จะเรียนจบพระไตรปิฎกแล้วจะเป็นผู้รู้พระไตรปิฎกไปไม่ได้ ถ้าไม่รู้เรื่องนี้. นี่หมายความว่า จะมีอายุมากแล้วจะเป็นคนแก่ไปไม่ได้ ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ คือต้องรู้เรื่องชีวิต, ต้องรู้เรื่องโลก, รู้เรื่องจิตใจให้เพียงพอจริง ๆ ก่อน จึงจะเรียกว่าคนแก่ คือมันรู้จริง สมตามที่ได้เกิดมามีอายุยืนยาวจริง. เพราะว่า**ไม่รู้เรื่องอารมณ์** หรือสิ่งที่เข้ามาทำลุ่มหลงนั้นแหละ **จึงเรียกว่าเป็นคนไม่รู้**; ผ่านโลกมาเท่าไร ๆ ก็ต้องให้มันเป็นการก้าวหน้าในความรู้เรื่องนี้ ก็จะได้ชื่อว่าเป็นคนแก่, แก่ในทางธรรมะ ไม่ได้เอาเวลาปีเดือนเป็นประมาณ. ฉะนั้น ถ้ายังไม่รู้ ก็ถือว่าเป็นเด็กก็แล้วกัน ก็มา**ตั้งต้นศึกษา** ก ข ก กา กันเสียใหม่ **คือเรื่อง อารมณ์**.

ถ้าพูดให้ตรงกับเรื่อง ธาตุ ก็ว่า **อารมณ์ ทั้ง ๖ นี้ ก็เป็นธาตุ**; ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณภูมิจึงพะ ธาตุสัมผัส **ที่จะมากระทบกับธาตุ** คือธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ, **ซึ่งตั้งอาศัยอยู่ที่ร่างกายนี้** คือ ธาตุตา ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, **จนกว่าจะได้เข้าถึงนิโรธธาตุ หรือธาตุพระนิพพาน** อย่างนี้.

วิธีการเอาชนะอารมณ์.

เรื่องที่จะศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ต่อไปอีก ก็อยากจะพูดถึงเรื่อง การเอาชนะอารมณ์ ว่าที่จริงเรื่องนี้ก็พูดกันอยู่ตลอดเวลา; แต่ที่เราไม่ได้ใช้ชื่อว่า เอาชนะอารมณ์. เมื่อจะชนะอารมณ์ก็ต้องรู้จัก สิ่งที่เรียกว่าอารมณ์ ตามนัยดังที่กล่าวมาข้างต้น, เราจะลงมือปฏิบัติที่นี่.

อะไรเป็น ก ข ก กา ของการปฏิบัติคือการชนะอารมณ์? การตั้งต้นเอาชนะอารมณ์ นั่นคือ ก ข ก กา ของการปฏิบัติ. ฉะนั้นผู้ใดกล้าเอ่ยอ้างถึงว่าเราจะปฏิบัติ เราจะลงมือปฏิบัติธรรม, เราจะเอาจริงเอาจังกับการปฏิบัติธรรม ก็ขอให้ผู้นั้นสำนึกสักหน่อยว่า มันไม่มีอะไรนอกจากการตั้งต้นเอาชนะอารมณ์ให้ได้ มันจึงจะเป็นการปฏิบัติที่แท้จริง.

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจะรับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ; นี้จะต้องควบคุมให้ดี ให้มันมีการชนะที่นั่น, และนั่นแหละคือการปฏิบัติ จะต้องระวาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เรียกว่า อินทรีย์. ทุกครั้งที่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่เรียกว่าอารมณ์นี้เข้ามาเกี่ยวข้อง ให้มันเป็นความปลอดภัยเวลานั้นที่นั่น เมื่อนั้นทันท่วงที, ในลักษณะที่ว่า มันเกิดกิเลสไม่ได้ อาสวะกิเลสจะเกิดขึ้นไหลนองท่วมทับจิตใจไม่ได้โดยวิธีใดแล้ว เราก็จะประพฤติกระทำโดยวิธีนั้น ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อมี อารมณ์ มากกระทบ. หลักรใหญ่อยู่ที่นั่น จะเป็นเบื้องต้นก็ดี ท่ามกลางก็ดี เบื้องปลายสุดท้ายก็ดี มันอยู่ที่นั่นคือปฏิบัติชนิดที่มันเกิดอัสวะไม่ได้.

ที่นี้เราจะมองกันอย่างกว้าง ๆ ก่อนว่า ปฏิบัติเพื่อเอาชนะอารมณ์นั้น มันตั้งต้นที่ชนะตัวเองบังคับตัวเอง นี่เป็นหลักธรรมะกว้างขวางครอบโลก. เดี่ยวนี้โลกพ่ายแพ้แก่ตัวเอง ไม่มีการบังคับตัวเอง, เดี่ยวนี้คนไม่ค่อยพูดถึงการบังคับตัวเอง. ขอให้ท่านผู้สูงอายุทั้งหลายทุก ๆ ท่านแหละ ชักข้อมความจำว่า เมื่อสมัย ๕๐ - ๖๐ ปีก่อนโน้น จะได้ยินคำว่า **บังคับตัวเอง ชนะตัวเอง** นี้มากที่สุด ทั้งภาษาฝรั่งและทั้งภาษาไทย, หรือว่าที่เราไปถ่ายถอดมาจากฝรั่ง แล้วจะนิยมคำว่า **ผู้บังคับตัวเองคือสุขภาพบุรุษ**, อย่างนี้ เราจะได้ยินมากที่สุด. แต่พอมา สมัยนี้ โดยเฉพาะเวลานี้ จะไม่ได้ยินคำว่า **บังคับตัวเอง**. และยุวชนหรือว่าเด็ก ๆ เหล่านี้กำลังเป็นอย่างไร? รู้จักคำว่า **บังคับตัวเอง**นี้สักกี่เปอร์เซ็นต์? เชื่อว่าสัก ๒ - ๓ เปอร์เซ็นต์ก็ไม่ได้ แล้วคงจะเป็นอย่างนี้ทั้งโลก เพราะไม่มีใครอยากจะบังคับตัวเอง เขาอยากจะทำตามความต้องการแห่งอารมณ์; นี้เรียกว่า**ตามใจตัวเอง**.

ก็ไปอ่านข่าวต่าง ๆ ทางเมืองฝรั่งดูเถอะ ในชีวิตประจำวันของเขา เขาไม่มีการบังคับตัวเอง, แล้วยิ่งเขาเมาเสรีประชาธิปไตยด้วย ก็ยิ่งไม่ต้องบังคับตัวเอง. เขาทำอะไรแปลก ๆ อย่างหนังสือพิมพ์เมื่อ ๔ - ๕ วันมานี้ ลงข่าวถึงว่า นิสิตมหาวิทยาลัยเป็นร้อย ๆ วิ่งเปลือยกายไปตามถนน ที่คนหนาแน่น ย่านกลางพระนครเลย, แล้วก็ไปในที่ต่าง ๆ ได้. เมื่อก่อนได้ยินแต่ว่า ไปเปลือยกายกันที่ชายหาดที่ริมทะเล เดี่ยวนี้ถึงขนาดที่เรียกว่า **ใจกลางพระนคร**ยังบังคับงเท่าไรยังทำนี่เขารู้จักอะไร? อย่างไร? เขารู้จักอารมณ์อย่างไร? รู้จักโลกอย่างไร? รู้จักตัวเองอย่างไร? รู้จักว่าอะไรควรจะทำอย่างไร?

นี่การบังคับตัวเองถูกเหยียด ว่าเป็นเรื่องของคนใจ ของคนที่ไม่รู้จัก กอบโกยเอาความสุขความสำราญอะไรต่าง ๆ. นี่โลกมันเปลี่ยนแปลงขนาดนี้. นี่เรากำลัง มาพูดเรื่องครีคราะห์ที่สุดให้เขาฟังหรืออย่างไร? อาตมาเห็นว่า มันเป็นเรื่องที่ช่วย ไม่ได้; เพราะเราเป็นพุทธบริษัทสาวกของพระพุทธเจ้า เราก็คงพูดไปตาม เดิม ว่าต้องตั้งต้นด้วยการบังคับตัวเอง คือบังคับกิเลส; คำว่า **ตัวเอง มัน เป็นเรื่องของกิเลส.** เพราะว่าถ้าหมดกิเลส มีปัญญาสูงสุดแล้ว มันไม่มีตัวเอง, สิ่งที่เรียกว่า ตัว นั้นมันไม่มี. ฉะนั้น **ตัวมันอยู่ต่อเมื่อมีกิเลส; เรื่องของ ตัวมันจึงเป็นเรื่องของกิเลส,** เรื่องของกิเลสมันจึงเป็นเรื่องของตัว ถ้าเราพูดว่า **บังคับตัวเอง** เราย่อมหมายถึงการบังคับกิเลส.

ที่นี้ การบังคับตัวเอง ก็หมายความว่า **ตัวเองนั้นบังคับกิเลส;** มัน ยังพ่ายแพ้แก่กิเลส มันยังอยู่ใต้ปกครองของกิเลส; ฉะนั้น**ต้องบังคับกิเลสหรือ บังคับตัวเอง.** นี่ถ้าละเอียดประณีตที่สุด แล้วต้องศึกษาเรื่องอารมณ์ที่มาสร้าง ตัวเอง มาชักจูงตัวเอง มาล่อลวงตัวเอง **ศึกษาความเป็นมายาหลอกหลวงชั่วขณะ ของรูป รส กลิ่น เสียง โสภณูปพะ** เหล่านั้น.

เราจะไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ไม่ได้ เพราะว่าชีวิตนี้มันมีรอดอยู่ได้เพราะ อารมณ์. แต่ถ้าอารมณ์ทั้งหลายเข้ามา เพียงเพื่อเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิต นี้ไม่ เป็นไร, ไม่เรียกว่าอารมณ์ที่เป็นอันตราย. เช่น หิว เราต้องรับประทาน, หรือกระ- หาย เราต้องดื่ม อย่างนี้เป็นต้น. นี่**อารมณ์เหล่านั้นมาเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง ชีวิต** เราก็จัดให้มันอยู่เพียงเท่านั้น; เราอย่าปล่อยให้มันเลยไปถึงกับว่า มัน เป็นเหยื่อหลอกหลวงชีวิต.

เช่นอาหารการกินนี้ถ้ากินเป็นอาหารอย่างนี้ดี กินอยู่แต่พอดี; แต่ถ้าว่าเลยนั้นไป มันก็เป็นกินอโรย, ไปกินที่ไม่ควรกิน ไปกินมากกว่าที่ควรกิน กินจนเป็นอันตราย อย่างที่เรียกว่า ไม่มีความหมาย, เป็นคนกินจุบกินจิบ กินตามใจตามปากตามใจท้อง อย่างนั้นเรียกว่า พ่ายแพ้แก่อารมณ์. อารมณ์ก็กลายเป็นเครื่องมือของพญามาร ที่จะย่ำยีคนนั้น.

แต่ถ้าว่าอารมณ์ถูกควบคุมไว้ได้, อารมณ์เป็นสิ่งที่ถูกควบคุมไว้ได้ มันก็เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิต; แล้วเราจะต้องมีรูป มาทำให้ตาได้ทำงานทางตามีเสียง มาให้หูทำงานทางหู มีกลิ่น มาให้จมูกทำงานทางจมูก ฯลฯ เพื่อให้มันเหมือนกับ exercise, เพื่อให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอเพียงเท่านั้น. ให้อารมณ์อยู่ได้เพียงเท่านั้น ก็ไม่มีโทษอะไร; กลับมีประโยชน์ว่าจะได้ใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เป็นประโยชน์แก่จิตใจ, สำหรับจะศึกษาเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน อย่างนี้ก็ได้.

นี่เราต้องควบคุม หรือเอาชนะอารมณ์ ให้มันอยู่แต่ในสภาพอย่างนี้ อย่าให้มันมากกว่านี้ คือขึ้นมาท่วมท้น แล้วก็หลอกลงพาไปลงเหวลงนรก เวียนว้ายไปวิญญูสงสารไม่มีที่สิ้นสุด. นี้เรียกว่าทางธรรมะต้องมีหลักเกณฑ์อย่างนี้. ถึงทางวิสัยโลกก็ต้องมีหลักเกณฑ์อย่างนี้; มิฉะนั้นแล้ว อารมณ์นั้นจะพาไปสู่ความล่มจม. คนมีกิเลสมาก โลกมากอะไรมากนี้ มันก็ล่มจม; บังคับตัวไว้ไม่ได้ มันก็ลุ่มหลงในอบายมุขอะไรต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความล่มจม. ถ้าบังคับไม่ได้มันก็ไม่มีความล่มจม ประโยชน์ส่วนตัวได้รับ. แล้วยังล้นเหลือไปยังผู้อื่น, ก็ทำให้โลกนี้มีสันติสุขหรือสันติภาพได้.

ฉะนั้นสัตว์โลกผู้มีการบังคับอารมณ์นั้นแหละ เป็นผู้ที่มีประโยชน์แก่มนุษย์. ทุกศาสนาก็สอนอย่างนี้, คำสอนของพระเยซูพิจารณาอยู่แล้วก็สอนอย่างนี้ ว่าให้ทำประโยชน์ผู้อื่นด้วยการที่ว่า ไม่เอาเปรียบผู้อื่น. ประโยชน์มันน้อยนิดเดียว ไม่เท่าไรมันก็เต็ม, แล้วมันก็ล้นเหลือไปยังผู้อื่น เห็นแก่ผู้อื่นยิ่งกว่าตัว เพราะว่าผู้อื่นมีจำนวนมากกว่าตัว. **เดี๋ยวนี้คนเรามันเห็นแก่ตัว, สร้างตัวขึ้นมาเสียเรื่อย จนมันใหญ่เกินไป เพราะตัวมันไม่รู้จักอิมไม่รู้จักพอ, มันก็เลยจมอยู่ในเรื่องของตัวเองที่ใหญ่เกินไป, เรียกว่าเป็นวิฎฐสงสารที่ไม่รู้จักล้นสุด.**

เรื่องใหญ่ ๆ เป็นหลักใหญ่ ๆ เราต้องชนะอารมณ์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องตามความหมายของมนุษย์ ว่ามีใจสูงอยู่เหนืออารมณ์ กระทั่งเป็นผู้ชนะอารมณ์ กระทั่งเป็นผู้ชนะอารมณ์โดยเด็ดขาดเป็นพระอรหันต์.

เราจะต้องใช้การบังคับอารมณ์นี้ เพื่อแก้ปัญหาทุกอย่าง ในชีวิตประจำวันของคนทุกชั้นทุกประเภท; **แม้ที่สุดแต่ละบุหรี** เรื่องเล็ก ๆ ที่กำลังเป็นปัญหา ก็ยังต้องใช้วิธีชนะอารมณ์ ควบคุมอารมณ์, หรือจะละอะไรที่มันเล็กไปกว่านั้น มันก็ยังใช้วิธีชนะอารมณ์ นี้เราจะให้ทาน จะรักษาศีล จะทำสมาธิ อะไรต่าง ๆ ก็ดูให้ดี ให้มันกลายเป็นเรื่องที่ว่าชนะอารมณ์, อย่าไปเพิ่มเข้า.

ถ้าเราจะให้ทานเพื่อเอาสวรรค์วิมาน ดูให้ดีเถอะมันจะเพิ่มความพ่ายแพ้แก่อารมณ์, คือไปอยากมากกว่าที่แรก, ไปอยากอย่างลุ่มหลง หลงใหลมากกว่าที่แรกเสียอีก. แต่ถ้าจะให้ทานเพื่อชนะความเห็นแก่ตัว อย่างนี้มันก็ลดอารมณ์, ลดอำนาจของอารมณ์, ลดอิทธิพลของอารมณ์. ถ้าดูข้างนอกมันก็เหมือน ๆ กันแหละ; เอาของไปบริจาคทาน บริจาคอย่างนั้นอย่างนี้ ที่นั่นที่นี้ รูปอย่างเดียวกัน; แต่หมายความว่าในภายในนั้นอาจจะผิดกันก็ได้, คือเพิ่มอำนาจ

ของอารมณ์ก็ได้ ลดอำนาจของอารมณ์ก็ได้, ที่มาครอบงำจิตใจ. พูดให้ชัดก็ว่า
เพิ่มความเห็นแก่ตัวก็ได้ ลดความเห็นแก่ตัวก็ได้ การให้ทานนี้; ฉะนั้นต้องให้
ถูกวิธี. **พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัส**นักตรัสหนาว่า**ให้เลือกให้ดี ให้ระมัดระวังให้ดี
ให้พิจารณาให้ดีที่สุด แล้วจึงบำเพ็ญทาน.**

จะรักษาศีลก็เหมือนกัน ถ้าว่ารักษาศีลไม่ดี เอาสวรรค์วิมาน มันก็
เพิ่มความเห็นแก่ตัว, คือเพิ่มอำนาจของอารมณ์ในโลก ที่จะมาครอบงำเรา. ได้
ยินว่าในสวรรค์มีอารมณ์ดี มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ ที่เป็นทิพย์ เหลือที่
จะเปรียบได้กับในโลกมนุษย์ ก็อยากไปสวรรค์, ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อไปสวรรค์
อย่างนี้ก็มีมาก : นี้ก็พ่ายแพ้แก่อารมณ์หนักยิ่งขึ้น.

ทำสมาธิเพื่อไปสวรรค์; เพื่อไปพรหมโลก คือเป็นสวรรค์อีกชนิด
หนึ่ง คือมีตัวกู - ของกูที่ยืนยาวเป็นอนันตกาลไปแล้ว. นี่มันก็ยังพ่ายแพ้แก่
อารมณ์ ชนิดที่ละเอียดลึกซึ้งเหลือประมาณ, จนมองเห็นยาก ว่าเป็นการพ่ายแพ้
แก่อารมณ์.

แต่ถ้าถูกต้องแล้วมันก็ **รักษาศีล ทำสมาธิ ทำปัญญา เพื่อลดอำนาจ
ของอารมณ์** ที่จะมาครอบงำจิตใจ, ลดความเห็นแก่ตัวเรื่อย ๆ ไป จนหมดอารมณ์
เป็น **อนารมมณฺ์ คือ นิพพาน**; อารมณ์ไม่มีความหมาย ไม่มีอำนาจ ไม่มีอะไร
แก่บุคคลนั้นอีกต่อไป. จะไม่มีอารมณ์โดยเด็ดขาด ก็มีแต่นิพพาน. ถ้าเป็น
เรื่องวิภูฏสงสารแล้วก็เต็มไปด้วยอารมณ์, แล้วก็มากมายที่สุด ก็คือที่เรียกกันว่า
สวรรค์วิมานอะไรก็ตาม, มันเป็นที่หลงใหลมาก ก็ยังมีค่าของอารมณ์มาก. ใน
โลกมนุษย์นี้ค่อยยังชั่วหน่อย เพราะมีเวลาที่จะสลัดกันกับความผิดพลาด ความ
สมหวังอะไร มันเป็นการศึกษาที่ดีกว่า.

ฉะนั้นขออย่าให้เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ คือในโลกที่มันมีความพอดีสำหรับการศึกษา ไม่มีความทุกข์มากเกินไป ไม่มีความเพลิดเพลินมากเกินไป. นี่ถือเอาโอกาสนี้ ศึกษาให้รู้จักพระธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาอย่างนี้, แล้วก็สำเร็จด้วยความที่ว่า เข้าใจถูกต้อง, สัมมาทิฏฐิ ความเข้าใจถูกต้อง มันเป็นอย่างนี้ ความจริงมันมีอยู่อย่างนี้. **ความถูกต้องนี้ถ้ารักษาไว้ไม่ได้ ไม่มีสติสัมปชัญญะพอ มันก็กลับผิดได้.** ฉะนั้นอย่าประมาท ว่าความถูกต้องนั้นมันจะอยู่กับเราตลอดเวลา มันอาจเปลี่ยนเป็นผิดได้ถ้าไม่รักษาไว้ด้วยสติสัมปชัญญะ.

สติสัมปชัญญะนี้ก็ไม่ใช่จะมีได้ง่าย ๆ, มันก็ต้องตั้งอกตั้งใจมาก เหมือนกันที่จะมีสติสัมปชัญญะ, จะต้อง**มีหิริโอตตปปะ**; ถ้าพลาดที่ไร แล้วก็ให้ละอาย จนไม่รู้ว่าจะชุกหน้าไว้ที่ไหน แม้ไม่มีใครเห็น, แม้ไม่มีใครเห็น แล้วเราเผลอไปเป็นทาสของอารมณ์เข้าครั้งหนึ่ง ก็ขอให้ละอายจนไม่รู้ว่าจะไปชุกหน้าที่ไหน; อย่างนี้เรียกว่า มีหิริโอตตปปะ. ถ้าทำอย่างนี้อยู่บ่อย ๆ แล้วสติสัมปชัญญะก็จะสมบูรณ์ขึ้น ๆ. สัมมาทิฏฐิ ความรู้ถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้อง ก็จะเป็นบานเต็มที่ มีกำลังเต็มที่ ก็คือเอาชนะอารมณ์ได้อย่างสม่ำเสมอ.

ฉะนั้นขอให้**ตั้งต้นด้วยความมีหิริโอตตปปะ**, รู้จักละอายเมื่อ**พ่ายแพ้**แก่อารมณ์ ทางตาทางหู ทางจมูก ฯลฯ ทางไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ มีคนอื่นรู้ก็ได้ ไม่มีคนอื่นรู้ก็ได้; แล้วโดยมากความพ่ายแพ้อารมณ์มันอยู่ในใจนี้ใครจะไปรู้ เรารู้คนเดียว มันก็ละอายคนเดียว จึงจะเป็นความจริงเป็นเรื่องจริง.

เดี๋ยวนี้ ต่อหน้าคนมาก ๆ เขายังไม่ละอาย แล้วเขาก็จะไปละอายคนเดียวได้อย่างไร? นี่โลกกำลัง**ไม่มีหิริโอตตปปะมากขึ้น** ดังที่ปรากฏเป็นข่าวในหน้า

หนังสือพิมพ์มากขึ้น ๆ, โลกนี้มันจะไม่มีหิริโอตตปะกันแล้ว. โลกนี้ก็จะต้องเป็นไฟเดือดร้อน เพราะพ่ายแพ้แก่อารมณ์ซึ่งเป็นบ่วงของพญามาร, พญามารถือบ่วงดอกไม้ ๕ ดอก คืออารมณ์ทั้ง ๕ นี้ สำหรับคล้องสัตว์โลกไปตามความปรารถนาของพญามารนี้, ภาพอุปมาเขาเขียนอย่างนี้.

นี่คำอธิบายเรื่อง ก ข ก กา เป็นครั้งที่ ๗ ก็คือเรื่องอารมณ์, สำหรับคำว่า อารมณ์คือสิ่งที่จิตจะเข้าไปติดพัน มันเป็นเครื่องปรุงแต่งจิตขึ้น แล้วก็เป็นความเคยชิน ในการที่จิตจะเข้าไปติดพัน ในความหมาย ในคุณค่าของอารมณ์ แม้ที่เป็นอดีต แล้วก็เอาชนะยาก ถอนยาก.

ขอให้ทุกคนคำนึงคำนวนดูที่จิตใจของตนเอง ว่าเรายังมีอารมณ์ในอดีตที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจอยู่อย่างไร? เป็นความเคยชินที่จะดึงไปแต่ในทางพ่ายแพ้แก่อารมณ์อย่างไร? แล้วก็รีบรื้อถอนขึ้นมา โดยหลักธรรมะที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ในลักษณะอย่างนี้. แต่เดี๋ยวนี้ อาตมาเอามาบรรยายในส่วนที่เป็น ก ข ก กา เรียกว่าทบทวนความรู้พื้นฐานกันเสียใหม่. ขอให้สำเร็จประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายทุก ๆ ท่าน ตามสมควรแก่โอกาสเถิด.

ต่อไปนี้ก็ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดคณาสาธยายธรรมะ เป็นเครื่องกระตุ้นจิตใจในการปฏิบัติธรรมต่อไป.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๘ -

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

ความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับปรมาัตถธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ครั้งที่ ๘ แห่งภาคมาฆบูชา นี้ ก็จะกล่าวไปโดยหัวข้อใหญ่ว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม และได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย แคมเข้ามาเฉพาะวันนี้ ว่า ความแตกต่างระหว่าง ก ข ก กา ทางศีลธรรม และ ก ข ก กา ทางปรมาัตถธรรม.

ข้อนี้ได้แบ่งให้เห็นชัดอยู่แล้วว่า เรื่องที่เรียกว่า ก ข ก กา นั้นมีอยู่ ๒ ระดับ คือระดับทางศีลธรรมทั่วไป นั่นอย่างหนึ่ง, และระดับทางปรมาัตถธรรม คือสูงสุดในทางสติปัญญา นั่นอย่างหนึ่ง.

อย่างศีลธรรมนั้น ก็คือ อย่างที่สามัญชนทั่วไปจะเข้าใจได้, แล้วก็เอามาพูดกันอยู่ แล้วก็พูดกันอยู่โดยภาษาคน คือคนที่ธรรมดาสามัญพูดกันด้วยภาษา

ธรรมดา ที่นี้ที่เป็นอย่างปรมาตถธรรมนั้น เป็นเรื่องที่สูงขึ้นไป รู้เข้าใจ หรือ พุตกันแต่ในหมู่ผู้รู้, แล้วก็พูดอยู่โดยภาษาธรรม. ถ้าผู้ใดเข้าใจคำว่า ภาษาคน กับ คำว่า ภาษาธรรมดีแล้ว ย่อมเข้าใจความข้อนี้ได้ง่าย.

ในวันนี้จะได้เอามาเทียบกันให้เห็นว่า ก ข ก กา มันมีอยู่ถึง ๒ ประเภท คือ ประเภทของคนธรรมดา และประเภทของคนที่มีปัญญา ดังที่กล่าวแล้ว ก ข ก กา ของคนธรรมดา ก็เรียกว่า ก ข ก กา ของศีลธรรม ส่วน ก ข ก กา ของผู้มีปัญญายิ่งไปกว่าธรรมดานั้น ก็คือ ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมาตถธรรม.

ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา นับแต่ครั้งแรกที่สุดเป็นต้นมานั้น ได้พูดกันแต่เรื่อง ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมาตถธรรม; เพราะว่าเป็นความ มุ่งหมายโดยเฉพาะ ที่จะพูดกันให้เข้าใจในเรื่องนี้เสียก่อน; ในฐานะเป็นปัญหา รับผิดชอบ. คือว่าพุทธบริษัทเรา กระทั่งครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนอยู่ ก็กำลังสับสน ปนเปกันไปหมด ในทางพูดหรือการสอน เกี่ยวกับเรื่องเบื้องต้นที่สุดของพระพุทธศาสนา ในขั้นที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

[ทบทวน.]

นี่ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า แม้แต่จะพูดเรื่องขั้นที่ ๕ ก็พูดแต่ตาม ตัวหนังสือ ว่าขั้นที่มี ๕ คืออย่างนั้น อย่างนั้น โดยไม่ต้องรู้ว่ามันคืออะไร? อย่างไร? เมื่อไร? ที่ไหน? ที่เกิดอยู่จริง ๆ ในใจของเรานั้นก็ไม่รู้จัก จึงทำให้บางคนเข้าใจผิดไปว่า เรามีขั้นที่ ๕ อยู่ตลอดเวลา อย่างนี้ก็มี, ถึงกับบางคน เข้าใจไปว่า แม้แต่เวลาหลับอยู่ เราก็มีขั้นที่ ๕ ซึ่งมันมีค่าเท่ากับว่า เมื่อเรายัง สลบอยู่ด้วยเหตุใดก็ตาม เราก็ยังมีขั้นที่ ๕. อย่างนี้เป็นความเข้าใจผิด เพราะว่า

ตามที่ถูกนั้น เรามีขั้น ๕ พร้อมกันไม่ได้ มันมีทีละขั้น เป็นลำดับมาก ตามที่ได้แสดงให้ฟังซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่เสมอ, ซึ่งสรุปได้ความว่า เมื่อตาเห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณแล้ว จึงจะเกิดรูปขันธ์ภายใน ภายในอก, แล้วจะเกิดวิญญาณขันธ์ คือจักขุวิญญาณนั้น, แล้วจึงเกิดเวทนาขันธ์ คือรู้สึกต่อรูปที่มากระทบตานั้น, แล้วจึงจะเกิดสัญญาขันธ์ คือความสำคัญมั่นหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ลงไปที่เวทนานั้น เป็นต้น, แล้วจึงจะเกิดสังขารขันธ์ คือความคิดนึกอย่างใดอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับความสำคัญมั่นหมายในเวทนานั้น เป็นต้น. จึงเห็นได้ว่า **มันเกิดทีละขั้น**; อันหนึ่งเป็นปัจจัยแห่งอันหนึ่ง มันจึงเกิดพร้อมกันไม่ได้.

การพูด ก็พูดได้แบบนี้ แต่ผู้ฟังจะเข้าใจ จะมองเห็นแจ่มแจ้งชัดเจนหรือไม่ นั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง; แต่โดยเหตุที่เรื่องนี้เป็นเรื่องเบื้องต้นที่สุดที่เข้าใจพระพุทธศาสนาอันลึกซึ้งได้ จึงได้เรียกว่าเรื่อง ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา. เมื่อมีการเข้าใจเรื่องนี้ผิด หรือไปทำสับสนเสียหมดแล้ว ก็คือไม่เข้าใจเรื่องที่เป็นรากฐานทั้งหมดของเรื่องทั้งหลาย, ก็เป็นอันว่าเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ไม่ได้, จะเข้าใจเรื่องอายตนะ เรื่องขันธ์ เรื่องอุปาทานขันธ์ เรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์ไม่ได้. เพราะเหตุนี้เอง เป็นข้อที่บอกให้แล้วในคำว่า เราก็ฟังมามาก คิดนึกมาก หรือถึงกับพยายามปฏิบัติตามที่ทำได้ก็มี; แต่แล้วก็ยังไม่สามารถที่จะดับความทุกข์ได้ จนเป็นที่พอใจ.

โดยสรุปแล้ว ก็คือ **ไม่สามารถจะป้องกันการเกิดขึ้น แห่งปัญจอุปาทานขันธ์** คือการสำคัญขันธ์ทั้ง ๕ ขันธ์ใดขันธ์หนึ่ง โดยความเป็นตัวตนนั่นเอง. เมื่ออุปาทานขันธ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น ก็ต้องเป็นทุกข์มีความทุกข์, แล้วเราก็ไม่รู้ว่าเป็นความทุกข์ หรือจะรู้สึกว่ามันอกหนักใจบ้าง ก็ไม่รู้ว่ามัน

เป็นเพราะเหตุไร, นี้เรียกว่าไม่รู้จัก ก ข ก กา เอาเสียเลย, คือไม่รู้จักว่า ความทุกข์ ได้ตั้งต้นขึ้นมาอย่างไร. ความทุกข์ตั้งต้นขึ้นมา เรียกว่า ก ข ก กา ในปรมัตถ-ธรรมแห่งพระพุทธศาสนา.

ที่เป็น ก ข ก กา ที่สุด ก็คือ การที่ธรรมะเหล่านี้ ตั้งอยู่ในฐานะเป็น ธาตุ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณก่อน ได้โอกาส ก็ประกอบกันเข้า เป็นเรื่องความรู้สึก คือกลายรูปเป็นอายตนะภายในขึ้นมา สำหรับ รู้ต่ออายตนะภายนอก, ก็เกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา ตามสมควรแก่กรณี นั้น ๆ ซึ่งวันหนึ่ง ๆ ก็มีได้หลายคราว. ใจความสำคัญก็มีเท่านี้ สำหรับเรื่อง ก ข ก กา ในฝ่ายปรมัตถธรรม ในพระพุทธศาสนา แล้วก็ได้กล่าวกันมาโดยละเอียด คือหลายครั้งของการบรรยายแล้ว ขอให้ทบทวนดูเอง.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ที่นี้ ในวันนี้ ก็จะได้เปรียบเทียบให้เห็น ความแตกต่างกันในระหว่าง ก ข ก กา ทางปรมัตถธรรม ที่กล่าวมาแล้วนั้น กับ ก ข ก กา อีกแบบหนึ่ง ซึ่ง ยังไม่ได้เอามาพูดถึง คือ ก ข ก กา ในทางฝ่ายศีลธรรม. การที่ต้องเอามาพูดถึง แล้วเอามาเปรียบเทียบกันดูนี้ ก็มีประโยชน์มาก คือจะทำให้เข้าใจ ก ข ก กา ในทางปรมัตถธรรมได้ยิ่งขึ้นนั่นเอง ดังนั้นจึงต้องเอามาพูด และเมื่อพูดขึ้น ท่านทั้งหลายก็จะนึกได้.

แต่ว่าอยากจะแนะนำให้สังเกตอะไรมาก เป็นพิเศษขึ้นไปอีกอย่างหนึ่ง คือ ความหมายของสิ่งที่เรียกกันว่า ก ข ก กา นั้นเอง. ความเป็น ก ข ก กา นี้

เข้าใจยาก คือยากที่จะเข้าใจได้ว่า นี่มันเป็น ก ข ก กา อย่างมากที่สุดที่จะเข้าใจได้, ก็เข้าใจได้แต่เพียงว่า เรื่องอะไรเป็นเรื่องแรกที่สุด ต้องเรียนให้ได้ก่อน; เรื่องนั้นเป็นเรื่อง ก ข ก กา พูดอย่างนี้มันก็ถูก แต่ความจริงนั้น มันไม่อาจจะรู้สึกอย่างนี้ได้.

ยกตัวอย่างที่ท่านทั้งหลายเข้าใจ คือว่า เด็ก ๆ หรือเราเองก็ตาม เมื่อยังเป็นเด็กเล็ก ๆ แรกเรียน ก ข ก กา เราไม่เคยรู้สึกว่า นี่เป็นเรื่องง่าย ๆ. นี่เป็นเรื่อง ก ข ก กา, นี่เป็นเรื่องเบื้องต้น อย่างง่ายอย่างต่ำที่สุด. ลองคิดดูเถอะก็พอจะระลึกเรื่องได้ด้วยใจ; หรือถ้าระลึกไม่ได้ ก็ไปสังเกตดูเด็กเล็ก ๆ เวลานี้เด็กเล็ก ๆ คนหนึ่ง กำลังเรียน ก ข ก กา อยู่. เด็กเล็ก ๆ คนนี้เขารู้สึกว่า มันง่าย แล่งง่าย มันเป็นเรื่องเบื้องต้นเรื่องต่ำที่สุดหรือเปล่า? สังเกตดูให้ดีจะเห็นได้ว่า เด็กเล็ก ๆ จะไม่รู้สึกว่า เรื่อง ก ข ที่เขากำลังเรียนอยู่นั้น เป็นเรื่องง่าย เป็นเรื่องเบื้องต้น หรือเป็นเรื่อง ก ข ก กา. เขาจะรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสูง เป็นเรื่องมีเกียรติ เป็นเรื่องที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์

ถ้าเราไปทำให้เขารู้สึกว่าเป็นเรื่องต่ำ ๆ เขาก็ไม่อยากจะเรียน, ไม่ได้เกียรติ ไม่ได้ความทะนงตัวว่า ได้เก่งได้อะไรในการเรียน. แต่ถึงว่า เราจะไปบอกเด็กเล็ก ๆ ว่า เรื่อง ก ข ก กา นี่มันง่ายนะ เป็นเรื่องแรกเป็นเรื่องง่ายที่สุด เด็ก ๆ ก็จะไม่เชื่อ; เพราะเด็ก ๆ ไม่รู้สึกว่ามันง่าย เพราะมันทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เขาในการที่จะจำ ต้องเรียนกันแล้วเรียนกันเล่า. ถ้าเรียนอย่างวิธีโบราณก็ถูกดีตั้งหลายหน กว่าจะจบ ตัว ก ตัว ข ตัว ค ตัว ง ไปได้; แม้จะเรียนกันอย่างวิธีสนุกอย่างสมัยใหม่นี้ เด็กก็ไม่รู้สึกว่านี่เป็นเรื่องง่าย ยิ่งคงรู้สึกว่านี่เป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องดี เป็นเรื่องมีเกียรติ, ถ้าทำได้ก็เป็นคนเก่ง จำ ก ข ก กา ได้สัก ๑๐ ตัว หนึ่ง ก็เป็น

คนเก่งเสียแล้ว. นี่จะต้องเข้าใจกันก่อน แล้วก็จะเปรียบเทียบถึงเรื่องของเรา พุทธบริษัท ว่าเรากำลังมีความรู้สึกอย่างเดียวกันนั้นอย่างไร.

ขอให้นึกดูให้ดี ข้อที่เด็ก ๆ ไม่รู้สึกกว่า เรื่อง ก ข ก กา เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องเบื้องต้น เป็นเรื่องง่าย ๆ นั้นมันเป็นเพราะเหตุใด ? เป็นเพราะเหตุว่า เขายังไม่รู้ว่า เรียนหมดเรียนจบเรียนถึงที่สุดนั้นมันเป็นอย่างไร ? เขารู้ไม่ได้. ฉะนั้นพอเรียน ก ข เข้า เขาก็คิดว่านี่เรื่องทั้งหมด, เรื่องทั้งหมดมันมีเท่านี้ วันหนึ่ง ๆ ก็เป็นเท่านี้ เรื่อยไปทุกวัน ๆ มันก็เป็นเรื่องทั้งหมดเป็นเรื่องสูงขึ้นไป เป็นเรื่องทั้งหมดเพียงเท่านี้เท่านั้น. เพราะว่าจบที่ไหน ไม่รู้. เด็ก ๆ ไม่มีทางที่จะรู้ได้ว่าจบ ที่ชั้นมัธยม ที่ชั้นอุดมชั้นปริญญา ชั้นอะไรเขาไม่มีทางจะรู้; ฉะนั้นเรื่อง ก ข ก กา ก็เป็นเรื่องใหญ่โตที่สุดของเขาเป็นประจำวัน, เขาก็ค่อยเลื่อนขึ้นไปตามลำดับ จนกระทั่งได้เรียนรู้ถึงชั้นปริญญา จึงจะมองย้อนหลังมาว่าเรื่อง ก ข ก กา นี้ เป็นเรื่องเล็กจริง เป็นเรื่องเบื้องต้น.

ที่นี้พุทธบริษัทเรา จะตั้งต้น ก ข ก กา กันในทางศีลธรรม. ขออย่าว่า กำลังพูดเรื่อง ก ข ก กา ในฝ่ายศีลธรรม ไม่ใช่ฝ่ายปรมาตถธรรม. ก ข ก กา ในฝ่ายศีลธรรมนั้นมีอะไรบ้าง ?

ฝ่ายศีลธรรมต้องเริ่มต้นด้วยศรัทธาในศาสนา.

มันก็ต้องตั้งต้นด้วยเรื่องที่ว่า **ทำไมจึงเข้าวัด ?** ทำไมคนอยู่ที่บ้านจึงได้ อยากจะเข้าวัดกะเขา ? นั่นก็ต้องเพราะมีศรัทธา ในเรื่องของวัดวาอารามเรื่องของ

ศาสนา **มีศรัทธา** นี้ก่อน **จึงมาเข้าวัด**. นี่ก็เป็นเรื่อง ก ข ก กา เหมือนกับแรกเรียนตัว ก ตัว ข เหมือนกัน. แต่เราขณะนั้นจะไม่รู้สึกรู้ว่า เป็นเรื่อง ก ข ก กา เราจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องใหญ่โต เป็นเรื่องดีมาก; เพราะมันดีกว่าหลาย ๆ คนที่ไม่เข้าวัด, แล้วก็ยังไม่รู้จะเปรียบเทียบกับเข้าไป ว่าเข้าวัดเพื่ออะไร? คนเข้าวัดทำอะไรบ้าง? คนไม่เข้าวัดบางคนเขาทำอะไรบ้าง? นี่ก็ยังไม่รู้จักเปรียบเทียบ. แต่ก็เป็นอันกล่าวได้ว่า **มีศรัทธา เชื้อในพระศาสนา** เชื้อในพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็มีความรู้สึกว่าได้เรื่องดีที่สุดในเรื่องใหญ่ที่สุด สูงสุด มากที่สุด อะไรทำนองนั้น, กระทั่งว่ามีเกียรติที่สุดด้วยเหมือนกัน, เหมือนกับเด็ก ๆ พอรู้ ก ข ก กา ก็รู้สึกว่ เก่งและมีเกียรติ.

เมื่อคนเราเข้ามาในวัดครั้งแรกก็จะรู้สึกอย่างนั้น, และดูจะรู้สึกว่าไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น **หายกหายิกาส่วนมาก จะรู้สึกว่ามีอะไรมากไปกว่าเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมทำบุญให้ทาน** ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น; เช่นเดียวกับเด็ก ๆ ยังไม่รู้ว่า ก ข ก กา นี้ยังอยู่ในระดับต้น ยังจะต้องทำต่อไปอีกมาก, ทั้งนี้ก็เพราะว่ามันทำให้เกิดความภาคภูมิใจ, และที่สำคัญที่สุด ก็คือความเชื่อนั้น ได้ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นในใจ คือระงับความกลัวบางอย่างเสียได้.

เราชาวไทย ได้รับการอบรมสั่งสอนมาตามวัฒนธรรมของชาวไทย จึงมีความเชื่ออย่างนั้น มีความหวังอย่างนี้ มีความกลัวอย่างนั้น. เดียวนี้ **ได้มาเข้าวัดทำให้เกิดความเชื่อ อบอุ่นใจได้ว่า เราได้สิ่งที่ดี ว่าเราได้สิ่งที่พึง ที่พึงได้** คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, แล้วก็อบอุ่นใจว่าเราจะไม่ต้องตกนรก, แล้วก็ไม่มี ความกลัวชนิดที่เคยรบกวนอยู่. เราจึงรู้สึกพอใจมาก ดูจะเป็นเรื่องทั้งหมดแล้ว ที่มนุษย์จะต้องรู้กันอย่างนี้.

แต่แล้วต่อมา ถ้าเราศึกษามากขึ้น เราจะรู้สึกว่ เพียงมีความเชื่อเท่านั้นยังไม่พอ; เพราะมันมีความทุกข์อย่างอื่นที่มากไปกว่านั้น, กระทั่งไม่สามารถจะหยุดความกลัวได้หมดสิ้น อย่างน้อยก็ยังคงกลัวตาย, กลัวจะไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ; แม้ว่าจะได้มีศรัทธามาก ทำบุญมาก ความกลัวก็ยังไม่หยุด, คือ กลัวว่าจะไม่ได้ตามที่ตัวต้องการ, ยังมีความลังเลอยู่เสมอไป. นี่คือข้อที่มันยังไม่ถึงที่สุดมันยังเป็น ก ข ก กา อยู่.

ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า ศรัทธา ที่นำเข้ามาสู่พุทธศาสนา จึงควรจะเรียกได้ว่า เป็นขั้น ก ข ก กา ในขั้นหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องเรียนให้รู้ ให้มากยิ่งขึ้นไป ให้ศรัทธานั้นแจ่มแจ้งใสกระจ่างมากขึ้น จนกว่าจะกลายเป็นปัญญา; แต่ถ้ามันกลายเป็นปัญญาไปเสียแล้ว มันก็ไม่ใช่ ก ข ก กา ในทางศีลธรรมเสียแล้ว มันเป็น ก ข ก กา ฝ่ายปรมาตถธรรมเป็นอย่างน้อย หรือมันเลยความเป็น ก ข ก กา ไปเสียก็ได้. เดียวนี้เมื่อยังเป็นเพียงศรัทธาอยู่ ก็เรียกว่า เป็นเรื่องที่เริ่มลูบคลำในพระศาสนา, จะคว้าหาที่พึ่ง ทำความอุ่นใจ ขจัดความกลัว; แต่เนื่องจากยังเป็นเรื่องทางศีลธรรม จึงยังไม่ถึงที่สุด เป็นเรื่อง ก ข ก กา ในขั้นที่เรียกว่า ศีลธรรมยังไม่ถึงที่สุด จะต้องทำต่อไป.

หลังจากศรัทธา ก็บำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา.

ที่นี้จะถือโอกาสดูพร้อม ๆ กันไปเสียเลยว่า หลังจากศรัทธาแล้ว คือเชื่อพระรัตนตรัยแล้ว เราก็มีการบำเพ็ญทาน; เหมือนอย่างที่ทำเพ็ญกันอยู่นี้แหละ. ให้ทานวัตถุสิ่งของ, ให้ทานสิ่งต่าง ๆ ที่ควรจะให้, นี่มันเป็นเครื่องทำความอุ่นใจ

กำจัดความกลัวหวั่นวิตกบางอย่างได้; แต่ก็ยังไม่หมด มันมีขอบเขตจำกัดอยู่ เพราะเป็นเรื่องการให้ทานตามธรรมดา คือตามวิถีทางของศีลธรรม, แล้วก็เป็นสิ่งที่อาศัยอยู่กับศรัทธา คือความเชื่อ. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า **ทาน** นี้ จึงเป็น **ก ข ก กา** ในทางศีลธรรม ด้วยเหมือนกัน.

ที่นี้มาถึงการ**รักษาศีล**, คนมาอยู่วัดก็รักษาศีล, และโดยเฉพาะในวันอุโบสถก็รักษา **ศีล ๘ ศีลอุโบสถ**; ทำให้ดีที่สุด ให้สุดความสามารถของตน. นี้ก็เพิ่มความอุ่นใจได้อีก ระวังความกลัวได้อีก แต่ก็ยังไม่หมดสิ้น, จึงเรียกว่ามัน **เป็นศีลในขั้นต้น เป็นศีลที่ยังฝากอยู่กับศรัทธา** ยังไม่ได้มาจากปัญญาโดยแท้จริง. ศีลชนิดนี้จะต้องอาศัยที่พึ่ง จะต้องมีที่ฝากที่อิงอยู่เสมอ แล้วคอยแต่จะล้มลุกคลุกคลาน; เพราะว่าไม่ได้รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นอย่างจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น. ยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ มันก็มีทางที่จะขาดศีลอยู่, แล้วก็มีส่วนที่ยังต้องกลัวหรือวิตกกังวลเหลืออยู่. ต่อเมื่อไรมันเป็นศีลที่มาจากปัญญา หรือมาจากความไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อนั้นแหละมันจึงจะเป็นศีลในขั้นโลกุตตรศีล ไม่มีความเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป. แต่เมื่อยังเป็นศีลตามธรรมดาอยู่ ก็เรียกว่ามันอยู่ในประเภท **ก ข ก กา** แม้ว่ามันจะเลยขึ้นไปถึง **กะ กา กิ กิ ขะ ขา ขิ ขี** เรื่อยขึ้นไป มันก็ยังอยู่ในระดับสอนเรียนสอนอ่านอยู่นั่นแหละ.

ที่นี้จะดูไปถึงเรื่อง**สวดมนต์ภาวนา** เราก็มีการสวดมนต์ที่อบบทภาวนาต่าง ๆ ซึ่งก็เพิ่มความพอใจ ความอุ่นใจ แก้ไขความกลัวความวิตกกังวลได้มากขึ้น คือมีความรู้มากขึ้น เพิ่มความรู้มากขึ้น; กระทั่งเจริญสมาธิมันก็เป็นแล้ว เดียวนี้มันก็มีผลมากขึ้น ในทางที่จะทำความอุ่นใจหรือระงับความกลัว. แต่ก็ยังเป็น **ศีลสมาธิ** ที่ฝากไว้กับศรัทธาอยู่นั่นเอง, ยังไม่ใช่เรื่องของปรมาตมธรรม, ยังเป็น

เรื่องของศีลธรรม ที่ทำไปด้วยศรัทธาความเชื่อเป็นพื้นฐาน แล้วก็ขยันขันแข็งไปตามอำนาจของศรัทธานั้น; อย่างนี้เรียกว่าเป็นระดับศีลธรรมทั้งนั้น, ยังไม่ถึงขั้นปรมาตถธรรม.

ฉะนั้น เราพยายามในขั้นนี้มาตั้งแต่แรก จนกระทั่งบัดนี้ ถ้ายังไม่ถึงที่สุดแห่งการตัดกิเลส ก็ยังเรียกว่ายังไม่จบเรื่อง, หรือว่ายังเป็นเรื่องที่ต้องพยายามปลุกปล้ำกันไป เหมือนอย่างเรียน ก ข ก กา. ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า **ผลที่สูงสุดในทางศีลธรรมนั้น มันฝากไว้กับศรัทธาอยู่เสมอไป**; ถ้าทำให้เป็นเรื่องของปัญญา มันก็กลายเป็นเรื่องปรมาตถธรรมไปเสีย คือเป็นอีกประเภทหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้ **พุทธบริษัทส่วนใหญ่** ที่ยังตั้งอยู่ได้ด้วยศรัทธาอย่างนี้ ก็เรียกว่า **เป็นผู้เริ่มต้นทำความดับทุกข์ให้แก่ตน ตามวิถีทางของศีลธรรมซึ่งต้องอาศัยศรัทธา**; แม้ว่าจะอาศัยวิริยะ สันติ สมาธิ ปัญญา ก็ยังไม่ถึงขั้นที่จะเรียกว่าเป็นปรมาตถธรรมได้, เป็นเรื่องพิจารณากันแต่เพียงว่า สิ่งที่เรากระทำนี้ มันจะให้ผลเป็นที่พึงแก่เรา ตามที่เราต้องการอย่างนั้น ๆ. เช่นว่า ทำให้เราสบายใจ ทำให้เราอบอุ่นใจ ทำให้เราหายกลัว; อย่างนี้ก็พอเรียกว่า สติปัญญาได้บ้างเหมือนกัน แต่ก็ยังเป็น สติปัญญา ในขั้นศีลธรรม ทั้งหมดนี้เรียกว่า ก ข ก กา ทางฝ่ายศีลธรรม.

แต่อย่าลืมว่า เราจะไม่รู้สึกรู้ว่า มันเป็น ก ข ก กา เพราะว่าเราเข้าวัดมาตั้ง ๑๐ ปี, ๒๐ ปี, ๓๐ ปี, ๔๐-๕๐ ปี แล้วก็มี, เราเข้าวัด มีศรัทธา ทำทาน ถือศีล สวดมนต์ภาวนาอะไรมา เหล่านี้ตั้งหลายสิบปีแล้วก็มี, **เราไม่รู้สึกรู้ว่ามันเป็น ก ข ก กา**; เพราะเราไม่รู้สึกรู้ว่า ทั้งหมดทั้งสิ้นที่จบหมดนั้นมันอยู่ที่ไหน, แล้ว

ก็มักจะเข้าใจเอาว่า นี่คือทั้งหมดทั้งสิ้น. ฉะนั้นเราจึงไม่รู้สึกรู้ว่า ยังอยู่ในชั้น ก ข ก กา หรือว่าชั้นประถม หรือว่าชั้นมัธยมต้น ๆ อย่างนี้เราก็ยังไม่รู้สึก; เราก็มักจะถือว่า หหมดกันเพียงเท่านี้ มันมีเพียงเท่านี้สำหรับเรา.

เพราะฉะนั้นเอาตามจริงกล่าวว่า เราไม่อาจจะรู้สึกหรือรู้จักได้ว่า มันเป็น ก ข ก กา. ต่อเมื่อเรามาพิจารณาให้ดีให้สูงขึ้นไป แล้วมองลงมายังทางกลางนี้ เราจึงจะรู้สึกได้ว่า ยังอยู่ในชั้น ก ข ก กา ด้วยเหมือนกัน, แล้วก็ยังเป็นชั้น ก ข ก กา ทางฝ่ายศีลธรรมด้วย; ดังนั้นจึงต้องแยกไว้พวกหนึ่ง สำหรับเอามาเปรียบกันอีกทีหนึ่งกับ ก ข ก กา ในทางฝ่ายปรมัตถธรรม.

แม้ว่าคนบางคนจะทำพร้อม ๆ กันไปทั้ง ๒ ฝ่ายก็ได้ อุบาสกอุบาสิกา บางคนหรือบางจำพวก สามารถตั้งตนอยู่ในศีลธรรมชั้นดี, แล้วกำลังศึกษาพิจารณาในชั้นปรมัตถธรรม คือชั้นสูงที่จะถอนความยึดมั่นถือมั่น หรือทำให้หลุดพ้นได้; อย่างนี้ก็ยังมี. แม้จะไม่มากนัก ก็ยังกล่าวได้ว่ามี แต่แล้วมันก็ไปติดตันอยู่ที่ความเป็น ก ข ก กา ในชั้นปรมัตถธรรมอีกนั่นเอง. ดังนั้นจึงเป็นอันกล่าวได้โดยแน่นอนว่า แม้ว่าพุทธบริษัทพวกหนึ่ง จะตั้งตนไว้ได้ดีใน **ส่วนศีลธรรม** คือศรัทธา มีทาน มีศีล มีสวณมนต์ภาวนา มีสมาธิ เจริญกัมมัฏฐาน ตามสมควรแล้ว; แต่ถ้ายังเป็น **เรื่องของศีลธรรมอยู่** มันก็ยังไม่ใช่เรื่องถึงที่สุด, มันยังเป็นเรื่องที่จะต้องพยายามให้สูงขึ้นไปตามลำดับ คือเป็นเรื่องทางปรมัตถธรรม.

เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันแน่นอนว่า มีศรัทธาก็มีไป ให้ทานก็ทำไป มีศีลก็ทำไป ทำสวณมนต์ภาวนาก็ทำไป, มันเป็นเรื่องรากฐาน พื้นฐานอยู่ระดับหนึ่ง เพื่อความแน่นอนว่า จะไม่ตกต่ำไปกว่านั้นอีก. แต่มันมีเรื่องอยู่

ข้างหน้า คือว่าจะต้องเจริญทางปัญญาให้รู้ว่า ตัวความทุกข์จริง ๆ นั้นมันมาจากอะไร? จะควบคุม หรือว่าจะดับมันเสียได้โดยวิธีใด? นี่แหละจึงจะมาถึงเรื่อง ก ข ก กา ในทางฝ่ายปรมาตถธรรม.

ฝ่ายปรมาตถต้องมุ่งถึงนิพพาน.

เมื่อได้ยินคำว่าปรมาตถธรรม ก็ขอให้นึกถึงคำที่คนแต่ละคนเขาใช้คำว่า **พระปรมาตถ**, เขาพูดว่าพระปรมาตถ ก็คือนั่นแหละ คือ**ปรมาตถธรรม**; หมายถึงการพูดถึงธรรม ที่มีความหมาย หรืออรรถะอันลึกซึ้งอย่างยิ่งกว่าธรรมดา. *ปรมา* นั้นมันแปลว่า **อย่างยิ่ง**, *ปรมาตถะ* แปลว่า **มีอรรถะอย่างยิ่ง**, อย่างที่ธรรมดาจะไม่ได้มอง หรือมองไม่เห็น จึงต้องอาศัยการแนะนำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า, แล้วก็เป็นเรื่องราวที่ท่านสอนไว้อย่างลึกซึ้งเหมือนกัน หรือว่าอย่างสั้น ๆ ที่สุดด้วยซ้ำไป.

เช่น ท่านสอนว่า **ทุกสิ่งเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา**. พวกเราก็ไม่รู้ว่า เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา. นั้นอย่างไร, ต้องศึกษาต้องพยายามกันอีกนาน กว่าที่จะรู้ว่า **อะไรที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา**. แล้วยังได้คำสอนที่ว่า **สิ่งทุกสิ่งจะยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นตัวเราของเราไม่ได้**; อย่างนี้แล้วก็ยิ่งงงกันใหญ่; เพราะเวลาที่แล้วมา เราได้ยึดมั่นถือมั่นนี้ โดยความเป็นเรา, เป็นตัวเรา. เช่นว่านี่เป็นตัวเรา, นี่เป็นชีวิตของเรา, นี่เป็นกุศลที่เราได้ทำไว้, บุญกุศลเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของเรา, เราตายจากนี้แล้ว จะได้รับผลบุญกุศลที่เราทำไว้นี้ในชาติต่อ ๆ ไป; อย่างนี้ ล้วนแต่เป็นตัวเรา เป็นของเราไปหมด. พอได้ยินเรื่องทางฝ่ายปรมาตถธรรมว่า **ไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวเราหรือเป็นของเราได้** เราก็งง.

ตอนนี้แหละเราจะรู้ข้อเท็จจริงมาสักอย่างหนึ่งว่า เราเรียน ก ข ก กา มาคนละแบบแล้ว. เรามี ก ข ก กา ทางศีลธรรมมาอย่างถูก หรือว่าอย่างเต็มที่แล้วก็ได้; แต่เราไม่มีความรู้ ก ข ก กา ในทางฝ่ายปรมัตถธรรม เราจึงเข้าใจไม่ได้ ในข้อที่ว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของตน, มีแต่ว่าธาตุทั้งหลายมีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ประจักษ์ขึ้นมาเป็นความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้เป็นทุกข์ก็มี ไม่ทุกข์ก็มี. นี่เรื่องปรมัตถธรรมมันเป็นอย่างนี้. พอมาจับเรียนเรื่องปรมัตถธรรมอย่างนี้เข้า มันก็เป็นเรื่องตั้งต้นกันใหม่เหมือนกับเรียน ก ข ก กา สำหรับอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก.

ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมัตถธรรมนั้น เป็น ก ข ก กา สำหรับที่จะไปนิพพาน. สังเกตดูให้ดีว่า เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้ เป็นเรื่อง ก ข ก กา แต่สำหรับจะไปนิพพาน. ส่วนเรื่องที่ยึดมั่นถือมั่นเป็นเราเป็นของเรา ทำความดี ทำบุญ ทำกุศล ทำอะไรต่างๆ นี้ มันเป็น ก ข ก กา สำหรับจะอยู่ที่นี้, คือสำหรับจะเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร ที่พอจะมีความสุขบ้าง คือจะมีความสุขอุบะบ้าง, เพราะว่าเรายังทำอะไรไม่ได้มากไปกว่านี้.

นี่ก็จะขอเตือนให้นึกถึงเด็ก ๆ อีกครั้งหนึ่ง ตัวเล็ก ๆ เรียน ก ข ก กา ได้สัก ๔-๕ ตัว ๙ ตัว ๑๐ ตัว ก็ภาคภูมิใจอย่างยิ่ง; มันก็เป็นความถูกต้องแล้วที่เด็ก ๆ ควรจะภาคภูมิใจ เพราะรู้ ก ข ก กา สัก ๑๐ ตัว เพราะว่ามันดีกว่าที่ไม่รู้ ดีกว่าเด็กที่ยังไม่รู้หรือไม่ได้เรียน; เพราะว่าเขายังได้รู้ เขายังมีความสามารถที่จะรู้ได้. คนเรานี้ก็เหมือนกัน แม้จะยังไม่รู้เรื่องนิพพาน คือเรื่องทั้งหมด; แต่เราก็ยังมีความรู้เรื่องว่า ที่จะอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ จะอยู่กันอย่างไรให้มันดี, อยู่ในวัฏฏสงสารให้เป็นสุคติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีสุคติ ให้เป็นสวรรค์ที่เป็นสุคติ, อย่าต้องเป็นนรก อบาย อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นการที่จะถอนคนออกมาให้พ้นจาก นรก ทุคติ หรืออบาย นี้ มันก็เป็น ก ข ก กา ชั้นหนึ่ง คือ ก ข ก กา **ชั้นศีลธรรม**, ที่จะช่วยออกมาเสียให้พ้น ความร้อนใจ ที่จะเกิดจากสิ่งที่เรียกว่า นรก อบาย หรือทุคตินั้น **พอเราทำไปแล้ว เราก็แน่ใจสบายใจว่า** นรกนี้ไม่ตกแน่ เราไม่ตกนรกแน่ นี่มันมีความสบายสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู.

แต่แม้ว่าเราจะแน่ใจว่า นรกนี้เรายังไม่ตกแน่ เราไม่ตกแน่, เราก็ไม่อาจจะแน่ใจว่า เราจะบรรลุนิพพาน. เราอาจจะไม่มีความทุกข์อย่างในนรก; แต่เราอาจจะมีความทุกข์อย่างอื่น ที่มันไม่เหมือนกับความทุกข์ในนรก. เช่นว่า จะมีความทุกข์ในสวรรค์ก็ได้ ถ้าเป็นความทุกข์ในสวรรค์แล้วก็ยิ่งเข้าใจยาก; เพราะว่าเราไปยึดถือสิ่งใดที่ว่าตัวเรา ว่าของเราเข้า ก็จะมี ความทุกข์ทั้งนั้น. แม้พวกเทวดาในสวรรค์ ที่ไปยึดสวรรค์นี้ว่าเป็นของเรา มันก็มีความทุกข์ทันที ด้วยเหมือนกัน; **พอไปยึดสิ่งใดโดยความเป็นเราเป็นของเราแล้ว จะไม่มีความทุกข์นั้นเป็นไม่มี.**

นี่เรื่องของปรมาตถธรรม จึงสูงไกลไปกว่าที่ว่า จะเพียงแต่ป้องกันไม่ให้ตกนรก; เพราะว่าเมื่อไม่ตกนรกแล้ว ปัญหามันยังเหลืออยู่ สำหรับความทุกข์ของบุคคลผู้ไม่ตกนรก, คือผู้ที่เป็นมนุษย์ที่ดี เป็นเทวดาที่ดี นี่มันก็ยังมีความทุกข์ ความร้อนใจ แบบใหม่ๆ แปลกๆ สูงขึ้นไป ตามประเภทบุคคลนั้นๆ.

นี่ก็เคยพูดกันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ว่าคนชั่วคนพาลมีความทุกข์ไปตามแบบของคนชั่วหรือคนพาล, คนขอทานก็มีความทุกข์ไปตามแบบของคน

ขอทาน แม้ว่าเขาไม่ได้เป็นคนชั่ว เพราะว่าคนขอทานบางคนก็ไม่ได้เป็นคนชั่ว; แต่ เพราะว่าเขามีกรรมอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาทุกข์พลภาพเขาก็ต้องขอทาน, เขาก็มีความทุกข์ไปตามแบบขอทาน. ถ้าเขายึดถือว่าเขาเป็นขอทาน มีการยึดถือในตัวตนของตน อย่างนั้นอย่างนี้ ก็น้อยอกน้อยใจ ก็ต้องเป็นทุกข์เท่านั้นเอง. หรือว่าขอทานมาได้มากยึดถือโดยความเป็นของตน ไม่อยากให้เป็นอย่างไรไป มันก็เป็นทุกข์นอนไม่หลับ. ถ้าว่าเป็นเศรษฐี มันก็มีความทุกข์ไปตามแบบของเศรษฐี; ไปดูให้ดี เศรษฐีส่วนมากก็มีนรกขุมใหญ่ ๆ อยู่ในใจ นอนไม่ค่อยจะหลับ ร้อนออกร้อนใจอยู่ตลอดวันตลอดคืนก็ว่าได้.

นี่แม้เป็นมนุษย์ ก็มีความทุกข์ตามแบบของมนุษย์, เป็นเทวดาก็มีความทุกข์ไปตามแบบของเทวดา, เป็นเทวดาในชั้นพรหมสูงสุด ก็ยังมีความทุกข์ไปตามแบบพรหม, คือยึดถือตัวตน ว่าเป็นตัวตนที่ดีที่สุด ไม่มีตัวตนชนิดไหนจะเสมอ แล้วก็ไม่อยากตายเหมือนกันหมด. ขอให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า**ความทุกข์ทั้งหมดมันไปสรุปอยู่ตรงที่ว่า ไม่อยากจะตาย**; มนุษย์ก็ยังไม่อยากจะตาย, เทวดาในชั้นกามาวจรสวรรค์ ก็ไม่อยากจะตาย, เทวดาชั้นพรหม คือชั้นรูปาวจร อรูปาวจร ก็ไม่อยากจะตาย. พอมีวิเวกแห่งความตายก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น แล้วไม่มีวิเวกอะไรมากก็คิดนึกเอาได้, กลัวตายขึ้นมาเองได้ ทั้งที่ยังไม่ต้องตาย.

ถ้าพิจารณาดูให้ดีจะเห็นว่า **คนเรามีความทุกข์ที่เกี่ยวกับความตายนั้น โดยที่มันไม่ได้มีเรื่องที่จะต้องตายเลย** ก็มีอยู่เป็นส่วนใหญ่. หรือความทุกข์อื่น ๆ ที่เราเป็นทุกข์นั้น มันเป็นเพราะเราไปคิดผิดวิธี มันก็เลยเกิดวิตกกังวลเป็นทุกข์ขึ้นมา, ทั้งที่เรื่องนั้นมันไม่ต้องเป็นอย่างนั้น. ถึงที่จะตายจริง จะทุกข์จริง มันก็ไม่ได้มาให้เห็นอย่างนั้น, มันตายไปแล้ว มันทุกข์ไปแล้ว. **ที่เอามา**

คิดสำหรับให้ เป็นทุกข์หรือให้กลัวตายนี้ มันเป็นคิดสำหรับจะให้ทุกข์, หรือให้กลัวขึ้นมา โดยไม่มีประโยชน์อะไร ไม่มีความหมายอะไร. นี่เขาเรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ในของตน ยึดมั่นถือมั่นจะให้เป็นอย่างนี้ อย่างนี้, อย่าให้เป็นอย่างนั้น อย่างนั้น. แม้มันยังไม่ทันจะเป็น มันก็วิตกล่วงหน้าไว้ว่าจะจะเป็น แล้วก็ เป็นทุกข์เสียแล้ว ถ้ามันมากไป มันก็เป็นบ้าไปแล้วมันก็ตาย.

ธรรมะในชั้นสูงสุด ในเรื่องปรมาตถธรรมนั้น มันมีความมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาข้อนี้. คือให้ทุกคนมองเห็นเสียตามที่เป็นจริงว่า มันยึดถือว่าตัวว่าตน ว่าของตนไม่ได้, มันเป็นธาตุธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย หรือตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. ที่เราฟังกันมากมายแล้ว ถ้าเห็นแจ่มแจ้งถึงขั้นนั้นก็เรียกว่าเข้าถึงปรมาตถธรรม.

เดี๋ยวนี้เรายังไม่เข้าถึงปรมาตถธรรม กำลังพยายามอยู่ ก็เรียกว่า กำลังเรียน ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมาตถธรรม ซึ่งเป็น ก ข ก กา ฝ่ายพระนิพพาน ก ข ก กา ที่จะนำไปสู่พระนิพพาน, เรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพานก็ได้, ยังไม่ถึงนิพพานยังเป็น เพียงการพยายามตั้งต้น ปล้ำปลุกกันอยู่ เพื่อให้เข้าใจคำว่า **สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา**, ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา นี้ ปล้ำปลุกกันอยู่ตลอดเวลา ก็ยังรู้ไม่ได้ ยังเข้าใจไม่ได้. **จิตใจมันยังอยู่ในขั้นศีลธรรมอยู่เสมอไป**, ยังจะมี ตัวเรา มีของเรา มีอะไรของเรา. เรามีชีวิตของเรา เราไม่ยอมตาย เราไม่อยากตาย, เราก็กลัวได้ตลอดวันตลอดคืน; อย่างนี้ เพราะว่าเราเรียน ก ข ก กา ของศีลธรรมก็ยังไม่จบ, แล้วเราก็เรียน ก ข ก กา ของฝ่ายปรมาตถธรรมไม่ได้, หรือว่าได้เหนื่อยเกินไป จนไม่อาจจะปล่อยวางบางอย่างหรือบางส่วนออกไปได้.

นี่เป็นการเปรียบเทียบให้เห็น ความแตกต่างกัน ระหว่าง ก ข ก กา ๒ ชนิด ก ข ก กา ทางฝ่ายศีลธรรมเราก็คงปล้ำปลุกกันอยู่ยังไม่จบ, ส่วน ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมัตถธรรมนั้น น่ากลัวว่า จะยังไม่ได้ลงมือเรียน เลยก็ได้, หรือว่าเรียนก็เรียนอย่างนกแก้วนกขุนทองอย่างนั้นเอง.

ฝ่ายศีลธรรมศึกษาให้รู้ แล้วเลื่อนให้สูงขึ้นถึงปรมัตถ์.

เรามีหน้าที่ที่จะต้องเรียน ให้ทะลุไปทั้ง ๒ ฝ่าย เราก็คงต้องเรียนฝ่ายที่ถึงเข้าก่อนเป็นธรรมดา คือฝ่ายศีลธรรม; เพราะว่าเราไม่ได้มีบุญวาสนามากพอ ที่ว่าเกิดขึ้นมาแล้วก็จะรู้ปรมัตถธรรม แล้วก็จะปล่อยวางสิ่งทั้งปวง, แล้วเป็นพระอรหันต์ได้ ตั้งแต่อายุ ๑๕ ขวบ อย่างที่กล่าวไว้ในคัมภีร์. นั้นเป็นเรื่องพิเศษมากเกินไป เราไม่นึกถึงก็ได้, เราไม่กล้านึกถึง. ถ้าเรานึกถึง ว่าพระอรหันต์ ๑๕ ขวบก็มีนี่, ก็นึกถึงเพื่อให้เกิดกำลังใจ ว่าเราไม่ใช่อายุ ๑๕ ขวบนี้. ฉะนั้นเราควรจะพยายามทำอะไรได้บ้าง เพื่อว่าจะจะเป็นกำลังใจ สำหรับทำในส่วนที่มันยังเป็นหน้าที่ของเราอยู่ในเวลานี้ แม้ในเรื่องศีลธรรม.

ถ้าเราจะมีศรัทธา ซึ่งเป็น ก ข ก กา ทางศีลธรรมนี้ เราก็มีศรัทธาให้เจริญ ให้ก้าวหน้า, คือให้ศรัทธานี้มันก้าวหน้าขึ้นไปจากความมมงาย เป็นศรัทธาที่ไม่มมงาย คือมันมีปัญญาเข้ามาทุกที. เมื่อก่อนนี้เชื่อตาม ๆ เขา เดี่ยวนี้ก็เชื่อตัวเองได้. เมื่อก่อนเชื่อพระพุทธเจ้าก็ยังไม่แน่ใจ มันสักว่าเชื่อ ๆ ไปอย่างนั้นเอง; ต่อมาปัญญา พิจารณาเห็นตามนั้น เชื่อปัญญาของตัวเอง แล้วก็ไปตรงกับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มันก็เลยเชื่อพระพุทธเจ้ามากขึ้น.

ฉะนั้นขอบอกไว้ทุกคนว่า **เรื่องศรัทธา**นี้ ยังมีที่จะต้องให้สูงขึ้น ๆ ขึ้นไปอีกมาก ไม่ใช่มันมีเพียงเท่านี้. ถูกแล้วเรามีความเชื่อตัวเรา ว่าเรามีศรัทธา ๑๐๐% ในพระพุทธเจ้า; แต่ว่าเราเชื่ออย่างเหมา ๆ เอา ศรัทธานั้นยังอาจจะปลุกฝังให้มันเจริญ ให้มันรุ่งเรื่องด้วยปัญญาได้; โดยพิจารณาให้รู้จักพระพุทธเจ้า รู้จักพระธรรม รู้จักพระสงฆ์ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้ว**ศรัทธาจะเจริญยิ่งขึ้นไป** ด้วยเหมือนกัน คือเป็น**ศรัทธาที่จะกลายเป็นสัมมาทิฐิ** ไปในที่สุด.

ที่นี้ ก ข ก กา เกี่ยวกับศรัทธานี้ มันไปถึงไหนกันแล้ว มันแจกลูกไปถึงไหนกันแล้ว, หรือว่ามันบริสุทธิ์บริบูรณ์ ถึงขั้นที่จะกลายเป็นปัญญา, หรือเป็นศรัทธา ที่ตั้งรากฐานอยู่บนปัญญาอย่างแท้จริงแล้ว อย่างนี้เป็นต้น. นี้เรียกว่าเรียน ก ข ก กา ที่เกี่ยวกับศรัทธา ซึ่งเป็นเรื่องทางศีลธรรมนั้น ให้รู้เร็ว ๆ เร็ว ๆ ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ.

เรื่องการให้ทาน ก็เหมือนกัน ถ้าเราให้ทานเพื่อจะเอาหน้าเอาตา, เราก็เลื่อนขึ้นไปเสีย แล้วไม่ใช่ให้ทานเพื่อเอาหน้าเอาตา ให้ทานเพื่อมันเป็นบุญกุศลที่แท้จริง. เมื่อเป็นบุญเป็นกุศลที่แท้จริงแล้ว ก็ยังเลื่อนต่อขึ้นไปอีกว่าเราให้ทานชนิดที่ไม่เอาอะไรก็ได้; เพราะว่าถ้าเราขึ้นเอาอะไรไว้ โดยความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็เป็นเครื่องหนัก แม้แต่บุญหรือกุศลนั้นแหละ ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็จะเป็นของหนักทั้งนั้น. ฉะนั้นถ้าเราให้ออกไป เพื่อให้มันหมดความยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันก็เป็นของเบา; ฉะนั้น **การให้ทานให้ถูกต้อง**นี้ มันจึงเป็นเรื่องให้ เพื่อให้มันหมดความยึดมั่นถือมั่น, ยึดมั่นถือมั่นอะไรใดไว้ ก็ให้สิ่งนั้นออกไปเสีย ให้มันหมดความยึดมั่นถือมั่น; อย่างนี้เรียกว่า **การให้ทาน** ของเรานั้น **เจริญงอกงาม จนกระทั่งไปเป็นเรื่องของปัญญา** หรือเรื่องปรมัตถ-

ธรรมไปในที่สุด; ไม่ใช่เป็นการเรียน ก ข ก กา อยู่ที่เรื่องการให้ทาน มัวนั่งนับว่าให้คนนั้นจะได้หน้าตาอย่างนี้ ให้อย่างนี้จะได้วิมานก็หลัง อย่างนี้เป็นต้น; ไม่มัวนั่งนับนั่งคิดอยู่อย่างนี้.

นี่มันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ที่มันมากไป มันก็เป็นเรื่องรำคาญ เป็นเรื่องหนักอกหนักใจ จิตใจมันไม่เกลี้ยงเกลา; เพราะเรายึดมันถือมันในส่วนกำไร ที่เราจะได้มาจากการให้ทาน. ถ้ายังขึ้นทำอย่างนั้นอยู่ ก็ยังต้องเรียกว่ามัวเรียน ก ข ก กา ที่เกี่ยวกับการให้ทานอยู่นั่นเอง, ยังไม่รู้จักหนังสือหนังสือหาที่สูงขึ้นไปเกี่ยวกับการให้ทาน.

รักษาศีลก็เหมือนกันอีก ถ้าจะรักษาศีลอวดคน; นี่มันก็เป็นเรื่อง ก ข ก กา ในเรื่องการรักษาศีล. ถ้าอย่างไรก็ลองรักษาศีลอย่าให้ใครมันรู้ นี่บางทีจะเลื่อนขั้นได้เร็วกว่า ที่จะมัวรักษาศีลอวดคน.

เดี๋ยวนี้ก็มีคนเป็นอันมาก ที่จะทำอะไรสักหน่อย ก็ต้องทำอวดคน นี่มันเป็นการลดให้ต่ำลงไป ควรจะเลิก ๆ กันเสียบ้าง; เพราะว่าเรื่องอวดเรื่องอะไร นี่มันเป็นเรื่องยึดมันถือมัน มันเพิ่มกิเลส. แล้วถ้ายังไม่ต้องอวดไม่ให้ใครรู้อย่างนี้ มันไม่เพิ่มกิเลส, มันทำลายกิเลสได้มากกว่า. เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ปู่ ยา ตา ยาย เขาจึงพูดว่า **ปิดทองที่หลังพระนั้น มันได้บุญกว่าปิดทองหน้าพระ**; คนต้องปลงตก ต้องมีความคิดที่ถูกต้องหรือเชื่อถือจริง จึงจะสมควรปิดทองข้างหลังพระ ซึ่งไม่ค่อยมีใครเห็น. นี่ก็เรียกว่า **ไม่ทำอะไรเพื่อให้อวดคน**; ถ้ายังทำอะไรเพื่ออวดคนอยู่ มันก็เป็นเรื่อง ก ข ก กา เหมือนลูกเด็ก ๆ เขาเรียน ก ข ก กา ถ้าใครไปขอยกยอเขา เขาก็เรียนใหญ่อย่างนี้ เพราะว่าเขาเรียนอวดคน.

เรื่องศีลธรรมก็เหมือนกัน มันก็เป็นเรื่อง ก ข ก กา ถ้าจะให้มันก้าว - หน้า ก็อย่าได้ทำเพื่ออวดคน; จะสวดมนต์ภาวนา, จะเจริญสมาธิกัมมัฏฐาน, ก็ต้องไม่เป็นเรื่องอวดคน. เดียวนี้แม้แต่เรื่องวิปัสสนา เรื่องอะไรต่าง ๆ มันก็เป็นเรื่องอวดคนกันเสียโดยมาก; มันก็ยิ่งตกต่ำใหญ่, มันตกต่ำทางจิตใจ, คือมันทำเพื่อจะอวดคน มันก็ไปเป็น ก ข ก กา อยู่นั่นเอง เพราะมันช่วยส่งเสริมให้เกิดกิเลส.

ขอให้ชักซ้อม สอบสวน ชักฟอก เรื่อง ก ข ก กา ของตน ๆ ด้วยกัน ทุกคน ว่า ก ข ก กา ของเรา นี้ มันก้าวหน้ามาหรือเปล่า? แม้ในทางศีลธรรม ก ข ก กา ทางศีลธรรมของเรา นี้ มันเจริญรุ่งเรือง มันเติบโตขึ้นมาอย่างถูกต้องหรือเปล่า? แล้วมันก็จะได้ไปหา ก ข ก กา ในทางฝ่ายปรมาัตถธรรมซึ่งสูงสืบต่อไป. ก ข ก กา ทางฝ่ายศีลธรรม ก็จะเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ ทำดีแล้วหรือยัง? คือว่าทำให้มันพร้อมที่จะขึ้นมาจากวัฏฏสงสารหรือยัง? พอมันพร้อมแล้ว มันก็จะได้ออกไปจากวัฏฏสงสาร ไปตามทางของนิพพานได้.

เปรียบเทียบผลการปฏิบัติศีลธรรมกับปรมาัตถ.

ที่นี้ก็จะเปรียบเทียบให้เห็นชัดยิ่งขึ้นไปอีกหน่อย คือให้เห็นความแตกต่างระหว่าง ก ข ศีลธรรม กับ ก ข ปรมาัตถธรรม.

ถ้าเรื่อง ทางศีลธรรม มันก็เพียงเป็นเครื่องอุ้มใจ แน่ใจ หรือ บรรเทาความกลัวได้ตามสมควร แต่ไม่สามารถจะหมดความกลัวโดยสิ้นเชิง.

แต่ถ้าเป็นเรื่องราว**ปรมาตถธรรม** นั้น มันอุ่นใจเกินกว่านั้น หรือ**ทำลายความกลัวความวิตกกังวลอะไรต่าง ๆ ได้หมดจนไม่มีเหลือ**. เรื่อง**ศีลธรรม**จะกำจัดความกลัวได้แต่บางระดับ อุ่นใจได้แต่บางระดับ, แต่ถ้า**ปรมาตถธรรม**แล้ว มันจะ**ถอนรากถอนโคน** ทำให้ไม่ต้องกลัวอีกต่อไป คือมันจะอุ่นใจได้โดยอัตโนมัติ; นี่มันต่างกันอยู่อย่างนี้.

และเรื่องของ**ปรมาตถธรรม**นั้น มันเป็นเรื่องที่**ถูกต้องมาตั้งแต่ต้น** คืออาศัยความจริงหรือว่าสัจจะมาตั้งแต่ต้น; ฉะนั้นจึงสามารถจะเป็นจุดตั้งต้นได้ทุกแขนง แม้ว่าเราจะปฏิบัติอยู่ในโลกนี้. ถ้ารู้**ปรมาตถธรรม**จริง ก็ยังปฏิบัติได้ดีกว่า และถ้ารู้จัก**ปรมาตถธรรม**จริง การตั้งต้นนั้นมัน**ตั้งต้นเพื่อจะบรรลุมรรคผล นิพพาน** มากกว่า.

ยกตัวอย่างว่า เราจะให้ทานอย่างนี้ ถ้ามีความรู้เรื่อง**ปรมาตถธรรม**มาเป็นต้นทุนแล้ว มันก็จะ**ให้ทานเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน** เหมือนที่คนแต่ก่อนเขาว่า ให้ทานนี้ให้เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ. นี่มันให้ทานด้วยความรู้ทาง**ปรมาตถธรรม**ว่าอาสวะนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ ให้สิ้นอาสวะ คือไม่ยึดมั่นถือมั่น. แต่ถ้าคนไม่รู้ถึงขนาดนั้น เมื่อให้ทานนั้น เขาก็จะอธิษฐานว่า ขอให้ได้เกิดในสวรรค์ ขอให้เกิดทันพระศรีอาริย์, ขอให้ได้เกิดอะไรชนิดที่มีอะไรสวยสดงดงาม น่าสนุกสนานมาก อยู่เท่านั้นเอง.

เราจะเห็นได้**การอุทิศทาน** หรืออธิษฐานผลของทานแตกต่างกันอยู่เป็น ๒ อย่าง คือพวกหนึ่งว่าให้ได้ไปสวรรค์ ได้ไปสุคติ มีความสุข, เขาต้องการความสุข ตามที่เขาอยากจะได้, ส่วนพวกหนึ่งเขาอธิษฐานทานของเขาว่า ขอให้เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ. หรือให้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพานในอนาคตกาล.

พวกหนึ่งไปในความสุขอย่างที่เขาต้องการ ก็คือว่า เกิดสุข เกิดรวย เป็นเทวดา เป็นอะไรตามที่เขาอยากจะต้องการก่อน, นี้ก็เรียกว่าชั้นศีลธรรม. แต่ถ้าต้องการสิ้นอาสวะต้องการนิพพานแล้ว ก็เป็นปรมาตถธรรม. ฉะนั้นการให้ทานแบบหนึ่งก็เป็นศีลธรรม, การให้ทานอีกแบบหนึ่งก็เป็นปรมาตถธรรมได้. เราเริ่มทำให้มันดีไปโดยเร็ว ก็เรียกว่าเราเขยิบให้มันพ้นจากการเวียน ก ข ก กา ให้เป็นการเรียนหนังสือหนังสือหา รู้จักอะไรต่อไปให้ถึงที่สุด.

ที่นี้อยากจะเปรียบกันว่า การที่จะศึกษาให้รู้เรื่องของปรมาตถธรรม ว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่นไปตั้งแต่ที่แรกนั้น มันก็ไม่น่ากลัว ไม่ใช้น่ากลัว. บางคนเขามันน่ากลัว ถ้าจะไม่เอาอะไรเสียเลย มันก็ไม่ได้อะไรเลย มันว่าง มันเค้งคว้าง มันไม่ได้อะไร ฉันทไม่ชอบ, อย่างนี้ก็มิ. นี้เพราะว่าเขาไม่เข้าใจเรื่องพระ-**นิพพาน**, เห็นว่าพระนิพพานไม่ได้อะไร. แล้วบางคนเข้าใจไปว่า พระนิพพานนี้มันจืดยิ่งกว่าน้ำจืด มันไม่หวาน มันไม่เค็ม มันไม่มีรสอร่อยอะไร อย่างนี้, เข้าใจไปอย่างนี้ก็มิ; เพราะว่าเขาไม่ติด ชอบใจในรสหวาน รสเค็ม รสมัน รสอะไรต่าง ๆ นี้ พอพูดถึงรสจืดก็เข้าใจเป็นว่ามันไม่มีรสอะไร.

แต่ที่จริงเรื่อง**พระนิพพาน**นั้น มันไม่ใช่จืด; แต่มันไม่รู้จะเรียกว่าอะไร, มันเพียงแต่ว่า มันไม่เหมือนอย่างที่คุณเขาปรารถนากันเท่านั้น, มันไม่หวาน ไม่ขม ไม่เค็ม ไม่เปรี้ยว ไม่มัน ไม่เผ็ด ไม่อะไร, คือ มันเป็นรสที่ไม่มี ความทุกข์อะไรเลย. ไม่รบกวนความรู้สึกอะไรเลย. ถ้ามันเผ็ด หรือมันหวาน หรือมันขม หรือมันเปรี้ยว มันรบกวนความรู้สึก ให้ลิ้นของเราเนี่ยมันปั่นป่วน เมื่อเรายังไม่เบื่อก็ว่ากันไปได้, เรายังไม่เบื่อ เราอยากจะทำให้ลิ้นของเราได้รับรสแปลก ๆ รบกวนปั่นป่วนอยู่เรื่อย ก็ได้เหมือนกัน, แล้วก็ได้รสที่เราชอบ คือรสหวาน รสมัน

รสอะไรสุดแท้. แต่เรื่องพระนิพพานนั้น มันไม่มีเครื่องรบกวนอะไรเลย มันจึงบอกไม่ถูก จะว่าจิตมันก็ไม่ใช่, จะว่าเย็นมันก็ไม่ใช่. ที่จริงมันก็บอกไม่ได้; แต่เราก็ต้องพูดสมมติว่ามันจิตอย่างยิ่ง, หรือมันเย็นอย่างยิ่ง, หรือมันวิเศษอย่างยิ่ง ไปตามคำที่จะเอามาพูดให้สนใจกันขึ้นมาได้.

นี่ขอให้รู้จักเปรียบเทียบว่า เรื่องของศีลธรรมนี้ มันจะวนอยู่ในเรื่องวิภูฏสงสารไปก่อน ดี ๆ สูงขึ้นไปยิ่งขึ้นไป จนกว่าจะหลุดพ้นออกไปได้. ส่วนเรื่องปรมาตถธรรมนั้น มันไม่รอเพื่ออย่างนั้น มันอยากจะออกไปจากสิ่งรอบร่ำรบกวน รุกตุงนังนี้ ออกไปให้พ้น เรียกว่าปรมาตถธรรม. ฉะนั้น ก ข ก กา มันก็ต้องต่างกันบ้าง, ก ข ก กา ของวิภูฏสงสาร ของเวียนว่ายไปในวิภูฏสงสาร มันก็อย่างหนึ่ง, ก ข ก กา สำหรับพระนิพพาน มันก็ต้องอีกอย่างหนึ่ง.

แล้วที่เอาตมาเอามาพูดเสียมากมาย เอามาชักซ้อมความเข้าใจกันเสียมากมายที่แล้วมาแต่หนหลังนั้น ก็เรื่อง ก ข ก กา สำหรับไปพระนิพพานทั้งนั้น; เพราะพุทธบริษัทที่แท้จริง จะต้องการเรื่องดับทุกข์และไปนิพพานทั้งนั้น, ไม่ต้องการจะมาวนเวียนอยู่ในวิภูฏสงสาร แม้ชั้นดีเลิศ ชั้นสวรรค์ชั้นสุดยอดอย่างนี้ ก็ไม่ประสงค์, ไม่ต้องการความทุกข์โดยประการทั้งปวง จึงมาศึกษาพระพุทธศาสนา มันเลยเหนือความสุขขึ้นไปอีก. ความสุขมันก็รบกวน ลองมีความสุขชนิดนั้น ความสุขชนิดนี้ ความสุขชนิดโน้น มันก็รบกวน, ผู้อยู่เหนือความสุขไปเสียไม่ได้.

นี่เรารู้จักทำจิตใจให้อยู่เหนือความสุข; แม้ว่าร่างกายนี้มันยังอยู่ในโลก มันยังกระทบพบเห็นสิ่งที่ไม่น่ารัก ไม่น่าพอใจอยู่ในโลกก็ช่างมัน; แต่จิตใจของเรานั้นมันอยู่เหนือความรบกวนเหล่านั้นได้. แม้เราจะต้องกิน ต้องดื่ม

ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องเจ็บไข้ ต้องเป็นอะไรต่าง ๆ ไปตามธรรมดาโลก ก็ข้างหัวมัน มันก็เป็นไปตามเรื่องของโลก; จิตใจของเราให้มันอยู่เหนือนั้นไว้เรื่อย คือ **อย่าให้มันเกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์** เพราะสิ่งเหล่านั้นได้. ถ้ามันเกิดขึ้นก็อาศัยความรู้เรื่องปรมาตถธรรม เรื่องไม่ยึดมันถือมันนี้ เข้ามาตัดออกไปเสีย. อย่าให้มันมารบกวนจิตใจให้เดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ได้.

ความไข้เจ็บนี้มันต้องมาแน่ แต่ถ้ามันมาแล้ว เรารู้เท่าทันเราก็หัวเราะได้ ว่าเออ, นี่มันมาสอนให้กุศลลดให้รู้จักอะไรมากขึ้น, แล้วก็จะได้หัวเราะเยาะความเจ็บความไข้อะไรได้มากขึ้น แล้วมันจะได้หายเร็ว, หรือถ้ามันเป็นความเจ็บไข้ที่ไม่อาจจะหายได้ ก็หัวเราะว่า มันก็อย่างนั้น. ถ้ามันเป็นความเจ็บไข้ที่ทำให้ต้องตาย ก็ยิ่งหัวเราะใหญ่กว่า ก็ดีแล้ว กูไม่ต้องรอนาน, ไม่ต้องลำบากนาน มันก็จะได้ตายไปในส่วนร่างกาย. **ส่วนจิตใจแท้จริงนั้น ไม่รู้สึกว่ามีตัวกู;** เขาเรียกว่าจิตมันหลุดพ้น มันมีแต่จิตที่หลุดพ้นจากสิ่งที่มารบกวน, จิตอย่างนี้เขาไม่ได้เรียกว่า ตัวกู ไม่ได้เรียกว่าตัวตน. **ที่เรียกว่าตัวกู เรียกว่าตัวตน เฉพาะเมื่อยังไม่รู้ธรรมะ** หลงไปว่าเป็นตัวกู หลงไปว่าเป็นตัวตน.

เดี๋ยวนี้เรายังมีตัวกู และยังมีตัวตน เพราะเรา **ยังไม่รู้ธรรมะ** เราก็ **ใช้ข้อนี้แหละเป็นเครื่องมือสำหรับแก้ลา** ให้ตัวกูมันช่วงล่างตัวกู, ให้ตัวกูมันฉลาดขึ้น ๆ, แล้วมันช่วยเพิกถอนตัวกู, ถ้าความตายมา ก็ดีเหมือนกัน มันจะได้ดับ ถ้ามันไม่มา ก็ดีเหมือนกัน ยังจะได้ทำประโยชน์ต่อไป; แต่แล้วก็ไม่ใช่เพื่อตัวกู มันก็เลยไม่มีความทุกข์ ไม่มีความทุกข์อะไรกับใคร. นี่เขาเรียกว่า ปรมาตถธรรม คิดดูเถอะว่ามันปรมาตถ์หรือไม่ปรมาตถ์? มันลึกซึ้งหรือไม่ลึกซึ้ง? มันลึกซึ้งถึงขนาดที่ไม่มีตัวตนไม่มีตัวกู ขนาดที่เป็นทุกข์ไม่ได้.

ฉะนั้นการที่ว่า เราเริ่มเข้ามาสู่ศาสนานี้ เริ่มเข้าวัดเข้าวา เป็นคนโง่ มาเข้าวัดเข้าวานี้ เราก็จะเรียน ก ข ก กา เรื่องศีลธรรมไปก่อนก็ได้ คือทำบุญให้ทาน ไปตามเรื่องเพื่อมีตัวกุที่ดีกว่า ไปอย่างนี้ก็ได้อีก มันก็ถูกเหมือนกัน; แต่ว่าถ้าใครจะสมัครเรียนเรื่องไม่มีตัวกุ มีแต่สังขารเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่ตัวกุ อย่างนี้ มันก็ได้เหมือนกัน มันยากลำบากหน่อย; แต่ถ้าว่าโชคดี มีผู้สอนดี มีผู้แนะดี มีสิ่งแวดล้อมดี มันก็เข้าใจได้.

ให้นึกถึงที่ว่า พระอรหันต์อายุ ๑๕ ขวบก็มีได้ แม้ว่าเป็นกรณีพิเศษ. เดี่ยวนี้เราก็ไม่ใช่คนอายุ ๑๕ ขวบแล้ว, เราเกิดมา ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๔๐-๕๐ ปี กันแล้วก็มี, ก็พอจะนึกได้ว่า ถ้าเราอย่าไปยึดมั่นถือมั่นอะไร เราก็ไม่มีความทุกข์แน่. ฉะนั้น ทำอะไรก็ทำไปโดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้มัน ไปเร็วกว่ากันมาก, มันเหมือนกับว่ามีโชคดี มีบุญวาสนามาก เรียน ก ข ก กา พักเดียวจบหมด. เมื่อคนอื่นเรียนตั้งหลายปี เราเรียนพักเดียวจบหมด นี้จะไม่ดีหรืออย่างไร, มันเป็นคนรู้เร็ว เป็นคนฉลาด, เป็นคนรู้ได้ง่าย, เรียนอะไรพักเดียวก็จบได้หมด มันก็ดีเหมือนกัน.

นี้เรียกว่า ให้รู้จักเปรียบเทียบว่า เราจะตั้งต้น ก ข ก กา แบบศีลธรรม เรื่อย ๆ ไปแล้วก็คู่ ๆ กันไปกับเรื่องปรมาตถธรรมมันก็ได้, และบางคนมันเก่งกว่านั้น ตั้งต้นเรื่องทางปรมาตถธรรมเลยก็ได้, เพราะว่าถ้าหาก ตั้งต้นทางปรมาตถธรรมถูก มันก็ไม่ใช่เข้าศึกษาเรื่องทางศีลธรรมอะไร; แต่จะกลับทำให้มีศีลธรรมถูก มีศีลธรรมดี มีศีลธรรมเร็วยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าเสียอีก.

นี้ก็อยากจะบอกว่า เรื่องปรมาตถธรรมนั้น มันเป็นเรื่องจริงแท้ของธรรมชาติ, แล้วมันเป็นเรื่องศึกษาธรรมชาติของคนฉลาด. ส่วน เรื่องศีลธรรม

นั่น ไม่ได้เพ่งเล็งถึงธรรมชาติอันกว้างขวางอย่างนั้น เพ่งเล็งถึงปัญหาเฉพาะคน คือว่า คนมันหม่นหมองใจเป็นทุกข์ ไม่รู้ว่าจะตั้งจิตตั้งใจไว้อย่างไร เขาก็มีระบอบทางศีลธรรมเข้ามา ให้ ว่าให้เชื่ออย่างนี้ ให้กระทำอย่างนี้ ให้ชวน- ขวายเป็นอย่างนี้ แล้วความทุกข์นั้นมันก็จะน้อยไปเอง, นี้อย่างนี้ก็ได้อีก มันก็มีเหมือนกัน ว่าให้เชื่ออย่างนี้ ให้ให้ทานอย่างนี้ ให้รักษาศีลอย่างนี้ก็ทำไป, ก็ขจัดความทุกข์ไปได้เหมือนกัน ทีละน้อยหรือตามลำดับ อย่างเรียน ก ข ก กา ไปตามลำดับ.

แต่ถ้าจะเรียน ก ข ก กา อย่างพระปรมาัตถ์นั้น มันกระโดดไปเรียนเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เลย; แม้แต่เนื้อหนังร่างกายของเรา ของตน ของกู อะไรก็ตามนี้ มันก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือไม่ใช่ของกู; เมื่อตัวกูนี้ก็ไม่ใช่ตัวกู คือว่า มันเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นทรัพย์สินสมบัติของตัวกู มันก็อย่างเดียวกันอีก แม้แต่บุญกุศลมันก็เป็นอย่างเดียวกันอีก.

ฉะนั้นเราต้องการจิตที่ไม่ยึดถืออะไร นั่นแหละคือเป็นจิตที่ไม่มี ความทุกข์, เป็นจิตที่ได้รับความไม่มีทุกข์เลย ประเสริฐที่สุดตรงนั้น. มันประเสริฐ กว่าจิตที่ได้รับความที่มีความทุกข์น้อยหน่อย มีความทุกข์น้อยหน่อยแต่ยังมีความทุกข์, และมีความทุกข์น้อยหน่อยเรื่อย ๆ ไปกว่าจะหมดทุกข์. นั่นมันก็อีกแบบหนึ่ง แบบที่มันไปอย่างอื่นไม่ได้ แล้วก็มี ความทุกข์ร้องให้ไปพลางก็ทำบุญไปพลาง; ก็ได้ร้องให้น้อยลงหน่อย, แล้วก็ทำบุญมากขึ้นหน่อย ก็ร้องให้น้อยลงหน่อย จนกว่าจะไม่ร้องให้.

แต่ถ้ามันมีวิธีอื่น มันมีถึงกับที่ว่าไม่ต้องร้องให้เลย อย่างนี้มันก็มีเหมือนกัน. ถ้าพระพุทธเจ้ามาโปรดสัตว์ ท่านโปรดวิธีอย่างที่เราเรียกว่าไม่ต้องร้องให้ทั้งนั้น. ส่วนวิธีที่จะร้องให้ไปพลางนี้ เขาก็ทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป, เว้นไว้แต่สัตว์ที่มันจะทำอย่างดีที่สุดไม่ได้ มันก็ทำอย่างดีน้อย ๆ ดิรจง ๆ ลงมา; อย่างนี้ ก็เรียกว่าทำไปพลางก็แล้วกัน. แต่ว่าใครจะสมัครใจทำอย่างยัดเยียด ยัดยาด ยัดยาวอย่างนี้อยูอย่างนั้น มันก็คงไม่ถูกแน่, และถ้ามองเห็นว่ามันมีวิธีที่จะทำให้เร็วกว่านั้น มันก็คงเลือกเอาวิธีเร็วกว่านั้นกันทั้งนั้น.

ถึงนิพพานเร็วได้โดยทางปรมาตม์.

แล้วมันมีปัญหาอยู่ที่ว่า จะพบวิธีอย่างนั้นได้อย่างไร มันจะเป็นโชคดีหรือไม่ ที่ว่าจะได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยตรงโดยแท้จริง ที่จะให้เพิกถอนความยึดมั่นถือมั่นเสียได้หรือไม่? มันเป็นอย่างนี้ต่างหาก หรือว่าถ้าจะมองไปที่บุคคลนั้น บางทีอุปนิสัยมันยังต่ำ มันยังเข้าใจไม่ได้ มันยังมีมมทนที่เกินไปก็ได้. แต่ใครบ้างจะไปประมาณตัวเองว่า เป็นคนมีดี มีมมทนจนไม่รู้จักลืมหูลืมตาเสียเลย นี่มันก็ไม่มี. เราไม่อยากจะเป็นคนมีมมทนถึงขนาดนั้น. ถ้าว่าเรายังมีมมทน เราก็สมัครที่จะเป็นคนมีมมทนแต่น้อย; แล้วเราก็อยากที่จะให้มันสว่างไสวโดยเร็ว อยากจะให้ความมีมมทนน้อย ๆ มันหมดไปโดยเร็ว, ให้เป็นสว่างไสว ลืมหูลืมตา เห็นแจ้งแก่พระนิพพาน, ทำพระนิพพานให้แจ้งนี้ โดยเร็วที่นี้และเดี๋ยวนี้. ฉะนั้นควรจะหมายมั่นกันอย่างนี้ ว่าให้มันโชคดี ให้ได้ฟังคำสั่งสอนที่ถูกต้อง, และให้ได้เข้าใจคำสั่งสอนนั้นโดยชัดเจนและโดยเร็ว ให้ความมีมมทนมันหายไปโดยเร็ว. นี้เรียกว่า ไปตามทางของพระนิพพาน.

ไปตามทางพระนิพพานก็จะตั้งต้นโดยวิธี ก ข ก กา ของพระ-
 นิพพาน คือเรียนให้รู้ ให้เข้าใจ เรื่องธาตุทั้งปวง ที่ได้โอกาสแล้วก็ปรุงกัน
 ขึ้นมาเป็น อายตนะ แล้วก็ปรุงขึ้นมาเป็น **ขันธ** ปรุงขึ้นมาเป็น **อุปาทานขันธ**
 แล้วเป็นทุกข์ แล้วก็ดับไปเป็นคราว ๆ, เห็นว่ามันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ
 อย่างนี้ ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเรา ที่ตรงไหนเลย คือ ก ข ก กา สำหรับ
 ปรมาตถธรรม

จะพูดซ้ำแล้วซ้ำเล่าสักกี่ครั้ง ก็ร้อยครั้ง ก็พันครั้ง ก็พูดอย่างนี้เท่านั้น
 ว่า**มันมีแต่สิ่งที่เรียกว่าธาตุ** ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
 ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณนี้ ๖ ธาตุ. แล้วก็ มี ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก
 ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ **ที่ปรุงออกมาตามธรรมชาติจากธาตุนั้น ๆ.** แล้วก็ มี
 ธาตุรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ อัมมารมณเฑาะว์ ข้างนอก แล้วมากระทบกันเข้ากับ
 ธาตุข้างใน เกิดเป็น**ผัสสะ** อย่างนี้ก็เรียกว่า ธาตุเหล่านั้น ได้ปรุงขึ้นมาเป็น
 อายตนะ กระทบกันเป็นผัสสะ, แล้วก็**มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร** ที่เรียกว่า
ขันธ ๕ เป็นอย่างนี้อยู่ทุก ๆ ๗ ไม่เว้นแต่ละวัน.

แต่จิตนี้มันยังโง่ จิตนี้มันยังมีดอยู่ มันไม่รู้สักว่า นี่เป็นไปสักว่าธาตุ
 ตามธรรมชาติ. จิตนี้จะรู้สักว่าเป็นตัวกู เป็นตัวตน เป็นของตน กูได้เห็น กูได้ยิน
 กูได้อะไรต่าง ๆ แล้วกูต้องการอย่างนั้น กูต้องการอย่างนี้ กูจะทำให้มากขึ้นไปอีก
 จะได้อย่างนั้นจะได้อย่างนี้ มันมีตัวกูเรื่อย; นี้เรียกว่าเป็นจิตที่ไม่รู้ เป็นจิตที่
 ไม่รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานเลย.

นี่เรามาพูดกันเพื่อให้รู้ **เพื่อให้จิตนี้รู้** ว่ามีสักธาตุตามธรรมชาติปรุง-
แต่งเป็นอายตนะ ปรุงแต่งเป็นขันธ เป็นอุปาทานขันธ แล้วเป็นทุกข์. ฉะนั้น
จึงขอร้องซ้ำแล้วซ้ำเล่าอีกว่า **ให้เข้าใจเรื่องธาตุก่อนเป็นเรื่องแรก**, แล้วเข้าใจ
เรื่องอายตนะที่จะปรุงเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขณะหนึ่ง ๆ แล้วก็จะปรุงเป็น
วิญญาณทางตา ทางหู ฯลฯ, แล้วมี เวทนาทางตา ทางหู ฯลฯ, แล้วก็มีสัญญา
มันหมายเวทนานั้น อย่างนั้นอย่างนี้ ของกูอย่างนั้นอย่างนี้, แล้วมีสังขารคิดนึก
อย่างนั้นอย่างนี้ ว่าล้วนแต่เป็นสักว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ตัว
ไม่ใช่ตน ไม่ใช่คนอย่างนี้อยู่ทุกวัน ๆ.

นี่คนเรียนลัด ชนิดที่ว่าจะเป็นพระอรหันต์ได้ในอายุ ๑๕ ขวบ เป็น
เด็กอายุ ๑๕ ขวบนี้ ก็เรียกว่า มันยังโง่คืดน้อยกว่า ว่าคนโต ๆ อายุ ๕๐, ๖๐ ขวบ
อาจจะรู้ได้เร็วกว่าเด็กอายุ ๑๕ ขวบ ถ้ามีการสอน หรือว่าได้ยินได้ฟัง ได้ปฏิบัติ
ให้มันถูกทาง.

ขอให้ทุกคนรู้ว่า มันมีจุดตั้งต้นอยู่ ๒ แผนกอย่างนี้ จะเลือกเอาอย่าง
ไหนก็เลือกเอาเถิด. จะเลือกเอา ก ข ก กา ทางศีลธรรมเรื่อย ๆ มา อย่างที่เป็นมา
แล้วก็ได้ มันไม่ผิดอะไร; แต่มันก็ช้าก็ืดอาด. แต่จะเลือกเอา ก ข ก กา
ทางปรมาตถธรรม คือ ก ข ก กา ของพระนิพพานก็ได้; แต่ต้องตั้งอกตั้งใจเป็น
พิเศษ, ต้องจริงกันหน่อย ต้องใช้สติปัญญามาก. **ต้องศึกษาให้เข้าใจเรื่องธาตุ
เรื่องอายตนะ** แล้วก็**เรื่องขันธ เรื่องอุปาทานขันธ เรื่องทุกข์ เรื่องดับ
ทุกข์ คือเรื่องมรรค ผล นิพพาน** ลัดตรงไปยังนิพพาน. ตั้งต้นที่ ธาตุ
ที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา นี้, แล้วก็รู้ความจริงเรื่อยไปจนไม่ยึดมั่น
แล้วก็ เป็นนิพพาน นี้ ก ข ก กา ของปรมาตถธรรม.

....

วันนี้เพียงแต่เอามาเปรียบเทียบกันให้ดู ว่า ก ข ก กา ทางศีลธรรม ซึ่งเรากลานุ่มง่ามกันมาเป็นเวลาหลายปีหลายสิบปีแล้ว มันก็มีอยู่แบบหนึ่ง; มันไม่ผิดอะไร มันเป็นเพียงเท่านั้น. มันเป็นเพียงมีโชคดีเท่านั้น ไม่มีโชคดีกว่านั้น, ที่นี้อีกแบบหนึ่งเป็น ก ข ก กา ทางปรมาตถธรรม สำหรับเรื่องที่มีโชคดีกว่า เร็วกว่า, ก็ศึกษาเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ เรื่องอุปาทานขันธ เรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์ เรื่องมรรค ผล นิพพาน ตรงไปนั้น.

ถ้าจะมาต่อชนกัน ก็หมายความว่า ก ข ก กา ทางศีลธรรมนั้น อุตสาห์ทำความดี สร้างสมความดี ๆ ๆ เรื่อยมา ก็อยู่ด้วยความดี แล้วก็มีความทุกข์ตามแบบของคนดีเรื่อย ๆ มา จนทนไม่ไหว, จนว่าอยากจะพ้นไปจากนี้อีกที; แล้วมันก็จะกระโดดข้ามไปฝ่าย ก ข ก กา ทางปรมาตถธรรม คือไม่สนใจกับความดี, สนใจแต่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง, ทุกข์อย่างเลวก็ไม่เอา, ทุกข์อย่างกลางก็ไม่เอา, ทุกข์อย่างดีที่สุดก็ไม่เอา, **จะเอาแต่เรื่องไม่ทุกข์ทำเฉยเท่านั้น นี่มันเป็นเรื่องของปรมาตถธรรม.** ลองคิด ๆ ดูไปตามคำที่พูดนี้ แล้วก็จะเข้าใจความแตกต่างว่า มันแตกต่างกันอย่างไร. ระหว่างการเรียน ก ข ก กา ทางศีลธรรม และการเรียน ก ข ก กา ทางปรมาตถธรรม ?

เอาละ ที่นี้ก็สรุปความตอนท้ายนี้ว่า ก ข ก กา ทางศีลธรรมนั้น มัน **ตั้งต้นขึ้นจากความเชื่อ** แล้วมันก็ไปตามอำนาจของความเชื่อ, หรือผลแห่งความเชื่อ. เราไม่มีปัญญาเห็นได้เอง เราก็ต้องเชื่อไปก่อน. นี่ ก ข ก กา ทางศีลธรรม ตั้งต้นขึ้นมาจากความเชื่อ แล้วก็เป็นไปตามอำนาจของความเชื่อเรื่อย ๆ ไป แล้วก็มีผลแห่งความเชื่อ ที่ได้เชื่อแล้วมีผลอย่างไร นั่นแหละเป็นเครื่องรับรอง มันก็ดำเนินไปได้ตามอำนาจของความเชื่อ. นี่มันระยะหนึ่ง จนกว่าจะถึง

หัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งจะเป็นเรื่อง ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมาตถธรรม ที่มันตั้งต้นขึ้น ด้วยสติปัญญา ไปตามอำนาจของเหตุผล.

เหตุผลนี้จะโดยคำนวณใคร่ครวญก็ได้ ในขั้นต้นก็เหตุผลใคร่ครวญ คำนวณทั้งนั้น. ต่อมามันก็เหตุผลจากความสังเกตเห็น, แล้วรู้สึกได้ในใจเอง. นี่ก็เป็นเหตุผลที่จริงกว่า จนกระทั่งว่า เมื่อไรมันไม่ต้องใช้เหตุผล เมื่อนั้นมันก็พ้นจากความเป็น ก ข ก กา.

ถ้ายังอาศัยความเชื่อ ความเชื่อช่วยพาไป ๆ ก็ยังเป็น ก ข ก กา แบบ ศีลธรรม, ถ้าอาศัยการตั้งต้นที่ปัญญาที่อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล, เป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุผล. นี่ก็เป็น ก ข ก กา ทางปรมาตถธรรม. ถ้ามันเป็นไปหนักเข้า ๆ มันก็อยู่เหนือเหตุผล เป็นปัญญาสมบูรณ์ นี่มันก็เลิกความเป็น ก ข ก กา มันไม่มีความเป็น ก ข ก กา อีกต่อไป.

ที่นี้ถ้าว่าเราจะมาเหลือบตาดู โดยเล็งเอาพระนิพพานเป็นจุดหมายกัน แล้ว ก็ลองคำนวณดูเองว่า เรากำลังมุ่งง่ามอยู่ที่ ก ข ก กา ในขั้นไหน อย่างไร? ถ้าสมมติว่า ใครเขาหรือไม่เขาก็สุดแท้แต่. อยากจะสมมติว่า ถ้าจะเพ่งเล็งเอาพระนิพพานเป็นเป้าหมายกันแล้ว เดียวนี้เรากำลังคลานมุ่งง่าม ๆ อยู่ที่ ก ข ก กา ประเภทไหน? ที่ ก ข ก กา ประเภทศีลธรรม หรือว่า ก ข ก กา ประเภทปรมาตถธรรม? อยู่ที่ประเภทไหน และได้มากน้อยเท่าไร? และอย่างไร? นี้จะให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นไป ว่ามันมีความแตกต่างกันอย่างไร ในระหว่าง ก ข ก กา ทางศีลธรรม กับ ก ข ก กา ทางปรมาตถธรรม, นี้พวกหนึ่ง. กับพวกที่ไม่ต้องเรียน ก ข ก กา อีก

ต่อไป เพราะว่าเขาถึงฝั่งถึงตลิ่งแห่งการศึกษาแล้ว; นี่ไม่ต้องเรียน ก ข ก กา กันอีกต่อไป มันก็ต่างกันมาก.

ที่นี้ในพวกที่ยังต้องเรียน ก ข ก กา นี้ มันก็ยังต่างกันมาก คือพวกหนึ่งก็คล้ายตัวมดเต็มอยู่ที่ ก ข ก กา ประเภทหนึ่ง, พวกหนึ่งก็กำลังวิ่งไปอย่างเรียกว่า ก ข ก กา ประเภทลัด, ประเภทเรียนลัด และตรงแล้วเร็ว คือเรียนตั้งต้นด้วยการไม่มีตัวตนไปจากเรื่องธาตุตามธรรมชาติ เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา ไม่มีตัวกู ไม่มีชองกู นี่มันก็เร็ว.

นี่เราจะอยู่ในพวกไหน ก็คงจะรู้จักตัวเองได้; แต่แล้วก็ให้เข้าใจว่า มันไม่มีผิดแล้ว ไม่มีพวกไหนผิดแล้ว มีอยู่แต่ว่า ควรจะไปให้เร็วกว่านั้น ให้ถูกยิ่งขึ้นไปกว่านั้น นั่นแหละจึงจะเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาท. อย่ามัวประมาทเกี่ยวกับเวลา เกี่ยวกับอายุ เกี่ยวกับร่างกายสบายดี เกี่ยวกับมีกินมีใช้อยู่, อย่ามัวประมาทด้วยเรื่องอย่างนั้นอยู่. รีบพยายามทำจิตใจให้มันถึงขั้นสว่างไสว หลุดพ้นไม่มีความทุกข์ ไม่เกิดความทุกข์, มีอะไรเข้ามาทำให้มีความทุกข์ ก็หัวเราะเยาะได้ แล้วก็ไล่ตะเพิดให้มันกลับไป. วันคืนล่วงไปโดยไม่ต้องมีความเป็นทุกข์เลย นั่นคือว่ามันรู้แล้ว ไม่ต้องมัวเรียน ก ข ก กา อยู่ต่อไปแล้ว.

เอาละเดี๋ยวนี้เราก็พูดถึงความแตกต่างระหว่าง ก ข ก กา ๒ ชนิด ให้เห็นความแตกต่างที่ว่า ควรจะเลือกกันอย่างไร พอสมควรแก่เวลาแล้ว ว่างโอกาสหน้าก็จะพูดถึงเรื่อง ก ข ก กา สำหรับพระนิพพานโดยตรง สืบต่อไป.

ต่อไปนี่ก็ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ท่านได้สวดธรรมปริยาย ส่งเสริมศรัทธา ความเชื่อหรือความกล้าหาญ ในการเรียนพระศาสนา นี้ ตามควรแก่เวลาต่อไปอีก ขอนิมนต์ได้.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๙ -

๒ มีนาคม ๒๕๑๗

ก ข ก กา ของนิพพาน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๙ แห่งภาคมาฆบูชา ซึ่งจะ
ได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ ที่เรียกว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม
แต่ว่าในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยแยกออกมา ว่า ก ข ก กา ของนิพพาน.

[ปรารภและทบทวน.]

ในครั้งที่แล้วมา ได้มีการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง ระหว่าง ก ข
ก กา ทางศีลธรรม กับ ก ข ก กา ทางปรมัตถธรรม. ถ้าท่านทั้งหลายมีความเข้าใจ
ในความแตกต่างอันนี้ ก็ย่อมเป็นการง่าย ที่จะเข้าใจได้ว่า ก ข ก กา แห่งพระ-
นิพพานนั้นเป็นอย่างไร.

ขอให้ทบทวนดูให้ดีว่า ก ข ก กา ของศีลธรรมนั้น มันเป็นเรื่อง
หนึ่งต่างหาก คือ เป็นเรื่องในเบื้องต้นของคนทั่วไป, และเป็นเรื่องทีกล่าวโดย

ภาษาคน, และเป็นเรื่องทีกล่าวสำหรับบุคคล ผู้ยังมีความรู้สึกว่ามีตัวมีตน มีอะไรเป็นของตน สำหรับจะยึดมั่นถือมั่น จึงต้องมีระเบียบทางศีลธรรม ซึ่งเป็นเครื่องควบคุมให้คนเหล่านั้น ยึดมั่นถือมั่นแต่ในทางที่ถูกที่ควร. และให้ยึดมั่นน้อยลง ๆ เพราะว่าความยึดมั่นนั้นเป็นทุกข์ จนกว่าเมื่อไรเขาจะมองเห็นว่าความยึดมั่นนี้เป็นทุกข์ ก็เริ่มเบือนหน้าต่อการที่จะยึดมั่น เรื่องของศีลธรรม ก็มาสิ้นสุดกันที่ตรงนี้.

ต่อแต่นั้นไป ก็เป็นเรื่องทางปรมาัตถธรรม ของบุคคลผู้จะไม่ยึดมั่นถือมั่น เห็นโทษแห่งความยึดมั่นถือมั่น พร้อมกับได้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะถือว่า เป็นตัวเราหรือเป็นของเรา, คือเห็นเป็นธรรมชาติไปทั้งนั้น. นี้ก็เป็นเรื่องทางปรมาัตถธรรม ของบุคคลผู้เห็นธรรมะในชั้นลึก. นี้แหละคือข้อที่มันแตกต่างกันอยู่เป็น ๒ อย่าง หรือเป็น ๒ ชั้น.

ชั้นศีลธรรม ก็เพื่อประโยชน์แก่การที่จะเวียนว่ายไปในโลกอย่างดี เวียนว่ายให้ดี อยู่ในสภาพที่เรียกกันว่าดี. ครั้นมองเห็นว่าการเวียนว่ายนั้น แม้จะดีอย่างไร ก็ยังเป็นไปเพื่อความทุกข์. จึงอยากจะไม่ต้องเวียนว่าย คือไม่ต้องเป็นไปตามกระแสโลกนั่นเอง.

พิจารณาให้เห็นความแตกต่างของโลกียะกับโลกุตตระ.

ขอให้ท่านในใจให้เห็นแจ่มชัด ในความแตกต่าง ระหว่างโลกียธรรม ธรรมะที่ประพฤติเป็นไปเพื่อประโยชน์ในโลก กับ โลกุตตระธรรม ธรรมที่จะอยู่เหนือโลก ข้ามขึ้นพ้นจากโลก ว่ามันมีอยู่อย่างนี้.

การพิจารณาเช่นนี้ มีประโยชน์อยู่ในตัวมันเอง คือว่าเมื่อ**ยิ่งพิจารณาโลกไปเท่าไร ก็จะมีรู้จักโลก** และไม่หลงไหลในโลก มากขึ้นเท่านั้น, ความหลงไหลในกาลก่อน มันก็เบาบางไป. พิจารณาให้เห็นโลก ให้รู้จักโลก ในทุกแง่ทุกมุม, หรือที่สำคัญที่สุด ก็คือ การปฏิบัติตนอยู่ในโลกเพื่อประโยชน์อะไร ? แล้วผลที่ได้ที่ดีที่สุดนั้นเป็นอย่างไร ? นี่พิจารณาอยู่อย่างนี้ ก็ทำให้รู้จักโลกดีขึ้น.

ถ้าพิจารณาใน**ส่วนโลกุตตระ** แม้ว่าจะเป็นการพยายามที่จะพิจารณา ทั้งที่ยังไม่เห็นอยู่ ก็ยังมีประโยชน์อยู่นั่นเอง คือ **จะเป็นช่องทาง ที่จะให้เห็น** สิ่งที่ลึกกว่าหรือเหนือกว่า **สำหรับจะเป็นที่หลบหลีกจากความทุกข์** หรือความยากลำบาก ที่จะต้องเป็นไปในโลก หรือเป็นไปตามกระแสโลก.

ที่นี้คนบางคนก็จะไม่เข้าใจ คือ **เข้าใจผิด** ถึงกับว่ามันอยู่กันคนละทิศคนละทาง เหมือนกับที่เข้าใจกันโดยมาก **ว่าโลกุตตระนั้นมันอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้** คือมันอยู่ไกลไปยิ่งกว่าที่จะเรียกว่า นอกฟ้าหิมพานต์. นี้เพราะว่าเขาจะได้รับการสั่งสอนมาผิด ๆ หรืออะไรก็ตามที่ ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างนี้กันอยู่โดยมาก.

เมื่อเรื่องนี้ไม่ได้บิบบัณอะไร ให้ต้องสนใจมากเป็นพิเศษ ก็เลยปล่อยไว้อย่างนั้น, จนกระทั่งบัดนี้ มันก็ยังเป็นอย่างนั้น จนกระทั่งจะตายไป มันก็ตายไปด้วยความรู้สึกอย่างนั้น. นี้เรียกว่าเกิดมาทีหนึ่ง **ก็ไม่รู้ทิศเหนือ ทิศใต้ ไม่รู้ว่าจะไปกันทางไหน.**

ถ้าได้รับการแนะนำที่ดี ได้ยินได้ฟังคำสอนในพระพุทธศาสนาของ พระอริยเจ้า อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะได้รู้ว่า ทั้งหมดนี้มันอยู่ในจิต หรืออยู่ใน สิ่งที่เรียกว่าจิต. ในคนคนหนึ่งถ้าจิตคิดผิด หรือถึงกับตั้งจิตไว้ผิด โลกนี้ มันก็เป็นภัยเป็นอันตราย หรือเป็นความทุกข์ แก่จิตชนิดนั้น; เพราะว่าจิต ชนิดนั้นมันยังเป็นจิตที่โง่, หรือเป็นจิตที่ยังเป็นโลก ๆ มากเกินไป, ไม่รู้จักสิ่งที่ เรียกว่าโลก. โลกนี้มันก็หุ้มห่อเอา จึงเป็นจิตที่มีความทุกข์ เนื่องมาจากสิ่ง ที่แวดล้อมอยู่รอบ ๆ ตัว คือโลกนั่นเอง. ความเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นภาวะที่ อยู่ในโลก หรืออยู่ภายใต้โลกด้วยซ้ำไป.

ที่นี้ในทางที่ตรงกันข้าม ถ้าว่าจิตนั้นได้อบรมดี, มีความเข้าใจดีใน ธรรมะ ในขั้นที่เป็นปรมาัตถธรรม จิตนั้นก็จะเป็นจิตที่แจ่มแจ้งสว่างไสว หรือจะ เรียกว่า เป็นจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง, อะไร ๆ ในโลกนี้ก็ไม่สามารถทำจิตชนิดนี้ให้ เป็นทุกข์ได้, เพราะสิ่งทั้งหลายจะแวดล้อมเข้ามาที่จิตอย่างไร จิตก็อยู่เหนือสิ่ง เหล่านั้น ทุกอย่างไป ทุกที่ไป ทุกหนทุกแห่ง. จิตที่อบรมดี ตั้งไว้ดี ย่อมมี ลักษณะอยู่เหนือความบีบคั้น หรือความท่วมทับ ของสิ่งที่เรียกว่าโลก ภาวะ ของจิตชนิดนี้จึงเรียกว่า เป็นโลกุตระภาวะ, คือเป็นภาวะที่อยู่เหนือโลก.

ทุกเรื่องรู้สึกได้ที่จิต.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ภาวะที่จิตจะอยู่ใต้โลก มันก็อยู่ที่จิตนั้นแหละ, ภาวะที่จิตจะอยู่เหนือโลก มันก็อยู่ที่จิตนั้นแหละ; ฉะนั้นถ้าอยากที่จะเรียกเป็นว่า โลกิยธรรม กับ โลกุตระธรรม ก็แสดงว่ามันอยู่ที่จิตนั้น, เป็นไปในโลกหรือว่า

เป็นไปนอกโลก มันก็อยู่ที่จิตนั้น; เพราะว่าแม้แต่ตัวโลกเอง มันก็เป็นสิ่งที่
รู้สึกได้ด้วยจิต, รู้สึกได้ที่จิต.

ผู้มีปัญญาจะมองเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าโลกนั้น มันก็คือสิ่งที่รู้สึกอยู่ใน
ในจิต; ไม่ใช่สิ่งที่เคลื่อนกลาดอยู่ตามพื้นแผ่นดินทั่ว ๆ ไปนั้นจะเรียกว่าโลก.
นั้นเป็นภาษาคนธรรมดาพูด, ภาษาคนที่ยังไม่รู้ธรรมะพูด; แต่คนที่รู้ธรรมะ
จริงแล้ว จะรู้ว่าอะไร ๆ มันรู้สึกอยู่ที่จิต ถ้าไม่รู้สึกอยู่ที่จิต มันก็
เหมือนกับไม่มี. โลกนี้มันจะใหญ่โตมหึมาสักเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่ปรากฏแก่จิต
มันก็มีค่าเท่ากับไม่มี.

ที่มันจะมาเป็นการดีหรือการชั่ว เป็นการได้หรือเป็นการเสีย หรือ
เป็นอะไรทุก ๆ อย่าง; มันก็เป็นต่อเมื่อเข้ามาปรากฏแก่จิต หรือเกี่ยวข้องกับแก่จิต.
ฉะนั้นจึงเห็นว่า **โลกก็ดี พ้นจากโลกก็ดี นอกโลกก็ดี** อะไรเหล่านั้นมันอยู่ที่จิต; ;
แล้วแต่ว่าจิตนั้นมันจะเป็นจิตชนิดไหน, แล้วมันจะอยู่ในภาวะเช่นไรในเมื่อสิ่ง
ต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้นเข้ามาแวดล้อมจิต.

มันก็เกิดเป็นเรื่อง ๒ เรื่องขึ้นมา คือเรื่องของคนที่ยังไม่รู้ กับเรื่อง
ของคนที่อยู่ถึงที่สุด หรือรู้สึกซึ่ง. คนที่ยังไม่รู้ก็มีความมันหมายไปตามความไม่รู้,
มันจึงเกิดมีความเข้าใจเป็นตัวเป็นตน เป็นของของตน, ยึดมันถือมันมันจึงมีดีมีชั่ว
มีได้มีเสีย มีเกิดมีตาย มีอะไรต่าง ๆ, ไปตามประสาของผู้ที่ยังไม่รู้หรือรู้น้อย. ฉะนั้น
จึงมีระเบียบปฏิบัติแบบหนึ่ง สำหรับบุคคลประเภทนี้ ก็เรียกว่า ศีลธรรม.

ที่นี้ **บุคคลที่รู้แล้ว**เกินกว่านั้น ยังมีปัญหาอยู่ที่ว่า **อยากจะหลุดพ้น** ไปจากสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ หรือที่เคยยึดถือมาแล้ว หรือกำลังยึดถืออยู่ ก็ตาม, นี่จะทำอย่างไร. เขาก็**มีวิถีคิดพิจารณา**ของเขาอีกแบบหนึ่ง **เพื่อจะหลุดพ้น**ออกไปให้ได้ ซึ่งเรียกว่ามันเป็นธรรมะที่สูงขึ้นไป, มีอรรถะคือ ความหมายที่ยิ่งขึ้นไป, มีประโยชน์หรืออานิสงส์ที่จะพึงได้รับก็ยิ่งขึ้นไป ในส่วนนี้ เราเรียกว่า **ปรมัตถธรรม**.

นี้ก็ขอให้ดูต่อไปอีกสักชนิดหนึ่งว่า ทั้ง ๒ สิ่งนั้นมันไม่ได้อยู่ที่ไหน, มันอยู่ที่คน ที่มีจิตใจแตกต่างกันอยู่ เป็น ๒ อย่าง หรือ ๒ พวก ๒ ประเภท ในโลกนี้นั่นเอง. หรือถ้าจะดูให้ละเอียดเข้าไปอีก ก็จะพบว่าคนคนเดียววันนั้นแหละ **เมื่อเด็ก ๆ** หรือว่ายังเป็นคนหนุ่มสาวคนแรกรู้จักโลก นี่มันก็มีจิตชนิดหนึ่ง, ครั้นได้ล่วงกาลผ่านวัยไปมาก **รู้จักโลกนี้มาก** ก็มีจิตอีกชนิดหนึ่ง.

เพียงเท่านี้ก็เห็นได้ว่า **เรื่องของคนหนุ่มก็เป็นเรื่องของศีลธรรม, เรื่องของคนแก่ที่ถูกต้อง** คือเป็นคนแก่สมกับเป็นคนแก่จริง ๆ มันก็เป็นเรื่อง **ของปรมัตถธรรม**. เมื่อคนหนุ่มจะไปมัวเฝ้ามัวหลงในสิ่งที่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตตา**, คนแก่ไม่ควรจะไปมัวเฝ้าในเรื่องที่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตตา**, ถ้าไม่อย่างนั้นก็ควรจะเรียกว่าคนแก่; เพราะคำว่าคนแก่ควรจะเป็นเรื่องแก่ของสติปัญญา สมกับที่ว่าได้เห็นโลกมามาก ได้ล่วงกาลผ่านวัยมามาก มันแก่ด้วยเวลา ฉะนั้นมันก็ต้องแก่ด้วยสติปัญญา. ถ้ามันได้อย่างนี้ ก็เรียกว่าถูกต้อง ตามที่ธรรมชาติกำหนดให้ คือ คนหนุ่มกับคนแก่มันควรจะไม่เหมือนกัน. ถ้าเหมือนกันแล้วจะไปมัวเรียกว่า คนหนุ่มคนแก่ทำไม หรือจะเรียกให้ดีกว่านั้น ก็ต้องเรียกว่า

คนอ่อนกับคนแก่, คนอ่อนด้วยสติปัญญา; เพราะมันมีเวลาที่เกิดมาน้อย, นี่มันก็อย่างหนึ่ง. ทีนี้คนมันแก่ด้วยสติปัญญาเพราะเวลาที่เกิดมามาก นี่มันก็อย่างหนึ่ง.

นี่เรียกว่าเอาตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ตามธรรมดาสัมมุขเป็นหลัก ว่ายิ่งอยู่ไปนาน มันก็ควรจะยิ่งรู้อะไรมากขึ้น เป็นกฎธรรมดาในคนคนหนึ่งนั่นแม้จะเป็นคนที่มีสติปัญญาน้อยจะเป็นคนโง่; ถ้าให้อยู่ไปนาน มันต้องรู้อะไรมากกว่าเมื่อมันแรกเกิดมา. แต่ถ้าคนมันฉลาด ยิ่งอยู่ไปนาน ก็ยิ่งรู้อะไรมาก, มากกว่าที่คนโง่แม้จะอยู่ในโลกเป็นเวลานาน. แต่อย่างไรก็ดี มันไม่หนีหลักในข้อที่ว่า ถ้าเกิดมานานมันก็ต้องรู้อะไรมาก, มันก็ต้องฉลาดกว่า; ความผิดความถูก ความได้ความเสีย ความสุขความทุกข์ นั้นแหละ มันเป็นครูที่สอนให้อยู่ในตัว.

ขอให้สังเกตดูสุนัข ตัวที่อายุมากหลายปี มันฉลาดกว่าสุนัขที่เพิ่งเกิด. สุนัขพันธุ์เดียวกัน หรือที่มีอะไร ๆ คล้าย ๆ กัน ถ้าอายุมันมาก มันก็ไม่รู้อะไรมากฉลาดมาก, รู้จักจิตใจของเจ้าของมากกว่าสุนัขตัวที่เพิ่งเกิด. เราจะสังเกตดูสุนัขสักตัวหนึ่งตัวเดียวก็ได้ ว่าตั้งแต่มันแรกเกิดจนบัดนี้แล้วจนบัดนี้อายุมันตั้ง ๑๐ กว่าปีแล้ว มันฉลาดขึ้นทุกปี ๆ อย่างไม่. นี่เรียกว่า จะพบสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมดาอย่างหนึ่ง ว่ายิ่งอยู่ไปนาน มันก็ยิ่งรู้อะไรมาก, จนกระทั่งมันรู้ราวกับว่าเป็นคนละตัว คนละอย่าง คนละพันธุ์.

ทีนี้มนุษย์ก็ไม่ควรเสียเปรียบในข้อนี้ เมื่ออยู่ไปมากอยู่ไปนาน ควรจะรู้อะไรมาก เมื่อมากมันก็ต้องไม่ซ้ำกัน มันต้องมากออกไปจริง ๆ เหมือนกัน. ดังนั้นการที่ไประคนกันอยู่กับสิ่งที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา นานเข้า ๆ มันก็ควรจะรู้จักว่า นี่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา กันบ้าง จึงจะถูกต้อง.

ถ้าอายุยิ่งมากเข้า ก็ยิ่งไม่มองเห็นความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ของสิ่งต่าง ๆ, แล้วจะเรียกว่าอะไร ? ก็ไม่ควรจะเรียกว่า คนนี้ได้เติบโต เติบโตใหญ่ ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นไปเป็นแน่ คือมันไม่ได้มีอะไรที่จะขยายออกไป มันหยุดชะงัก, ก็คือคนที่ไม่เติบโต หรือไม่แก่นั่นเอง. มันผิดกฎของธรรมชาติอย่างนี้ ก็ต้องเรียกว่าคนบ้า, แต่จะโทษเขานักก็ไม่ได้ เพราะมันมีบางสิ่งบางอย่างมาทำให้บ้า; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ โลกสมัยนี้ มันมีอะไรมากมาย ที่เข้ามาทำให้คนเป็นบ้า; โดยทางสติปัญญาแล้ว มันไม่เจริญเติบโตขึ้นไปตามลำดับ, **ไม่สามารถจะเลื่อนจากศีลธรรมขึ้นไปสู่ปรมาตถธรรม; มีหน้าขำมันกลับมีศีลธรรมที่เลวลง ๆ** มันมีศีลธรรมที่ถอยหลัง มีศีลธรรมที่เลวลง. โลกของเราจึงได้เป็นอย่างนี้ ในสภาพมีศีลธรรมที่ถอยหลัง มีศีลธรรมที่เลวลง. โลกของเราจึงได้เป็นอย่างนี้ ในสภาพปัจจุบันนี้ทั่วไปทั้งโลก, คือมัน**มีความเสื่อมในทางศีลธรรม** ก็เลยจะพูดอะไรกัน ถึงเรื่องปรมาตถธรรม เพราะเรื่องทางศีลธรรมมันก็มีแต่เสื่อมเสียแล้ว.

โลกปัจจุบันเรียน ก ข ก กา แต่ทางวัตถุ.

ขอภัย ที่จะต้องปรับทุกข์กันในข้อนี้สักหน่อยหนึ่ง ว่าโลกในปัจจุบันนี้ มันยังเป็นอย่างนี้หนักขึ้น คือมันเกิดความนิยม ในการที่จะแยกเอาธรรมะหรือศาสนาออกไปจากประชาชน. เดี่ยวนี้เรียกว่ากำลังจะเป็นกันทั้งโลก; พวกฝรั่งที่เขาก้าวหน้าในทางผลิต ในทางพัฒนาอะไรต่าง ๆ นั้นแหละเป็นผู้นำก่อน ในการที่แยกธรรมะหรือแยกศาสนา แยกศีลธรรมนี้ออกไปจากประชาชน, คือ**ทำให้ประชาชนศึกษาแต่ในเรื่องผลิตเพื่อเศรษฐกิจ, เพื่อเป็นอยู่ด้วยสุขภาพ** อนามัยนี้ ให้ได้ตามใจไปเสียทุกอย่างที่กิเลสมันต้องการ, ก็เป็นเหตุให้ลุ่มหลงไปในทางนี้.

ส่วนทางเรื่องธรรมะหรือศาสนานั้น เขายกให้เป็นเรื่องส่วนตัว
บุคคล ใครสนใจก็ไปหาเอาเอง; แม้จะลำบากเท่าไรก็เชิญไปหาเอาเอง ในหลัก
 สูตรของการศึกษา ไม่มีเรื่องศีลธรรม เรื่องศาสนา เรื่องพระเจ้า. ในการที่จะให้คน
 ได้รับสิทธิพิเศษอะไรในการทำงาน หรืออะไรก็ตาม ก็ไม่ยกเอาเรื่องศีลธรรม หรือ
 เรื่องศาสนามาเป็นเครื่องทดสอบ, หรือว่าเป็นเครื่องให้คะแนน, ก็เอาเรื่องเก่งแต่
 ในทางที่จะผลิตจะทำตามกิเลสนั้นมากกว่า. ดังนั้นเรื่องธรรมะ หรือ เรื่อง
 ศาสนามันจึงขาดความสนใจ ศีลธรรมมันก็ต่ำลง.

นี่เป็นต้นเหตุ ที่ทำให้คนเราในโลกนี้ ในสมัยนี้ เป็นบ้า, คือยังอยู่ไป
 เท่าไรก็ยังไม่รู้จัก **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ในสิ่งทั้งปลายทั้งปวง. ที่จะอยู่เป็น
 ปกติ มันอยู่ไม่ได้ เพราะจิตใจมันเป็นบ้า; เพราะว่ามันมองไม่เห็นความเป็น
อนิจจัง ทุกขัง อนตตา อย่างที่กล่าวแล้ว.

นี่คือตัวปัญหา ที่ทำความยุ่งยากลำบากให้แก่มนุษย์เรา, รวมทั้ง
 พวกเราพุทธบริษัทไม่กี่คนที่นั่งอยู่ที่นี้ก็เหมือนกัน มันเป็นปัญหาอย่างเดียวกัน,
 และเป็นปัญหาที่เราไม่ได้สร้างขึ้น. แต่ว่าเป็นปัญหาที่เราต้องได้รับผล คือความยุ่ง
 ยากลำบากจากปัญหานั้น แล้วมันเป็นสิ่งที่คอยมาดูดลากเรา ให้ออกไปจากแนวทาง
 ของธรรมะ. ถ้าเราผลอนิดเดียวทนอยู่ไม่ได้ เราก็ต้องกระโจนลงไป สู่การกระทำ
 ชนิดที่ทำให้หลงไหลมัวเมาในโลกนี้, ก็เลยไม่ต้องพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าปรมาตตธรรม,
 ก็คือจะ**ไม่ได้มีโอกาสตั้งต้นเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน**. มันกลายเป็นว่า
 เรียน ก ข ก กา ของศีลธรรม ในโลกนี้ก็ไม่มีหมดไม่สิ้น, และบางทียิ่งกว่านั้นมันก็คือ
 ไม่ได้เรียนเสียเลย; เพราะว่ามันไปมัวเรียน ก ข ก กา แต่ของวัตถุนิยม, คือ ก ข

ก กา ของเรื่องความสนุกสนานเริงร่าอวยทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง ไม่รู้จักสร้าง ไม่รู้จักซา จนกระทั่งตายเน่าเข้าโลงไป.

เรียน ก ข ก กา ของวัตถุนิยมก็ไม่จบ แล้วทำอย่างไรที่จะได้มาเรียน ก ข ก กา ของศีลธรรม, และเมื่อไม่ได้เรียน ก ข ก กา ของศีลธรรมแล้ว มัน ก็ไม่มีโอกาสไม่มีหวัง ที่จะเรียนก ข ก กา ของปรมาตถธรรม, ที่จะเรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพานในที่นี้.

นี่แหละคือเรื่องเบื้องต้น ที่จะต้องมองเห็นให้ชัดเจนอยู่ เราจึงจะ ค่อยก้าวไปตามทางของพระพุทธศาสนา สูงขึ้นไปตามลำดับได้ ไม่พลาดเวลา, คือ ว่าเวลาในชีวิตนี้จะเพียงพอ. เราจะมีความก้าวหน้าไปตามลำดับ แล้วก็ถึงที่สุดจุด หมายปลายทางได้ โดยที่ไม่ต้องตายเสียก่อน แม้ว่าจะมีอายุเพียงไม่เกิน ๑๐๐ ปี. ข้อนี้ก็ข้อที่จะต้องทำไว้ในใจเสมอ ว่าไม่มีใครที่มีอายุเกิน ๑๐๐ ปี, โดยทั่ว ๆ ไปจะพูดว่าอย่างนี้, แล้วจะจัดจะทำกันอย่างไร ให้ได้รับประโยชน์สูงสุด ที่มนุษย์ ควรจะได้รับทันกันใน ๑๐๐ ปี.

เมื่อเป็นเด็ก ก็ให้ได้รับธรรมะอย่างเด็กที่ดีและเต็มเปี่ยม, เมื่อเป็นหนุ่ม สาว ก็มีธรรมะอย่างคนหนุ่มสาวที่ดีและเต็มเปี่ยม, เมื่อเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ก็มี ธรรมะของพ่อบ้านแม่เรือนที่ดีและเต็มเปี่ยม, ครั้งต่อมาเป็นคนแก่ ก็มีธรรมะ ของคนแก่ ถูกต้องบริบูรณ์ดีตามแบบของคนแก่. ครั้นมาเป็นคนชราแก่หง่อม ก็ยังมีธรรมะที่แจ่มใส ที่สดใส ที่เข้มแข็ง ที่แก่กล้า ถึงกับเอาชนะปัญหาต่าง ๆ ไม่แม้แต่ความตาย คือความตายก็ไม่มีปัญหาสำหรับคนชนิดนี้ กลับยิ้มเยาะความ ตายได้ ทั้งที่ฟันไม่มีสักซี่หนึ่งอย่างนี้ก็ทำได้. ก็เรียกว่าเป็นคนที่ได้เดินไปจน

ถึงที่สุด ที่มนุษย์จะต้องเดิน, แล้วก็เดินทันแก่เวลาอายุของตัว ที่พูดกันโดยสรุป ง่าย ๆ ว่า มันจะไม่เกิน ๑๐๐ ปีไปได้.

เมื่อดูพฤติกรรมของคนบางคน มันก็น่าเวทนาสงสาร ซึ่งจะทำให้สรุปผล ได้ว่า ต่อให้คนชนิดนี้มีอายุสัก ๕๐๐ ปี มันก็เดินไม่ถึงปลายทาง หรือตั้ง ๑,๐๐๐ ปี มันก็ยังจะไม่เดินถึงปลายทางอยู่นั่นเอง เพราะเขาเป็นคนบ้า ไม่รู้ว่าจะเดินไป ทางไหน; เพราะมันแต่ติดตามสิ่งที่มายั่วยวนมาหลอกลวง ที่เขาทำกันขึ้น ใหม่ ๆ ในโลกนี้ อย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น.

ขอให้พิจารณาดู ก็จะพอมองเห็นได้ว่า เรื่องการค้นคว้า หรือการ ผลิตการประดิษฐ์ การทำอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา สำหรับทำให้คนโง่หลงใหลไม่ รู้จักสร้างนี้ มันจะยังเป็นไปอีกนาน แล้วมันจะยิ่งมาก ยิ่งรุนแรง หรือยิ่งเก่งกล้า ขึ้น, นี้ระวังให้ดี. ถ้าเราพลาดตกหลุมนี้แล้ว ก็จะเป็นอย่างที่ว่า **ไม่รู้จักก้าว หน้าในทางจิตใจ.**

ฉะนั้นเราจะต้องเก่งถึงขนาดว่า เราอยู่ในโลกที่มีสิ่งยั่วยวนเหลือประมาณ อย่างนี้ได้ โดยที่ไม่ต้องถูกล่อลวงหลอกให้หลง, ถ้าจำเป็น จะเอาสิ่งเหล่านี้มา ใช้เป็นอุปกรณ์การเป็นอยู่อย่างสะดวกตายอะไรบ้างก็ได้; แต่ต้องไม่ใช่เพื่อ จะมายั่วมาหลอกให้ลุ่มหลงอยู่แต่ในสิ่งเหล่านี้ จนเห็นแก่ตัวจัด, จนไม่มีความ สงบใจเลย; แม้แต่นอนก็ไม่หลับสนิท มันต้องสะดุ้ง มันต้องฝันร้าย; เพราะ ความที่เห็นแก่ตัวจัด. แล้วมันก็จะเข้าไปในทางที่ว่า มันออกมาเป็นการกระทำทาง กาย ทางวาจา, แล้วก็เบียดเบียนซึ่งกันและกัน, แล้วก็ฆ่าฟันซึ่งกันและกัน ก็ทำ ให้ตายไปเสียก่อนแต่ที่จะได้ทำประโยชน์อะไรที่สูงขึ้นไป.

นี่โลกนี้กำลังเป็นอย่างนี้ แล้วเราก็ต้องอยู่ร่วมกับเขา ในโลกที่กำลังเป็นอย่างนี้. ฉะนั้นจึงต้องมีธรรมะ ชนิดที่มันจะแก้ปัญหานั้นได้. นั่นแหละคือ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของธรรมะในพระพุทธศาสนา ชนิดที่จะทำให้คนเรานี่ มีความสามารถอยู่เหนือโลก, เหนือความทุกข์ที่จะเกิดมาจากโลก, เหนือความดึงดูดของโลก ที่จะดึงดูดลงไปหาความต่ำ ความทรมาน ความเลวในทางจิตใจ.

.....

สรุปความว่า ทั้งหมดที่ให้บทพจนกันดูนี้ เพื่อให้แยกให้เห็นว่า มันมีเรื่องที่มีมนุษย์จะต้องเผชิญ หรือว่าแก้ไขให้มันลุล่วงไป อยู่เป็น ๒ ระดับ คือ เป็นระดับศีลธรรมระดับหนึ่ง, แล้วก็ระดับปรมัตถธรรมระดับหนึ่ง.

เมื่อเกิดมายังเล็กอยู่ **ไม่รู้อะไรมาก** ไม่อาจจะรู้ปรมัตถธรรม ก็ผ่านมาจากศีลธรรม เป็นคนที่ดีมีศีลธรรม. ถ้าเป็นเด็กมันก็เป็นเด็กดี มีความซื่อสัตย์ มีความอ่อนน้อม มีความกตัญญูกตเวที มีอะไรต่าง ๆ ทุกอย่าง ที่เรียกกันว่าศีลธรรม.

ศีลธรรมนี้ก็ขยายขึ้นมาถึงกับว่า **จะประพตให้ดี** ให้ถูกทั้งส่วนตัวและส่วนสังคม, ให้ถูกทั้งที่เรียกว่า ในขั้นต่ำ ๆ สำหรับมนุษย์ ขั้นสูง ๆ สำหรับเทวดาในสวรรค์. นี่ก็อย่างเดียวกันนั่นแหละ **จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ มันก็อยู่ที่จิตนั่นแหละ,** หรือว่าจะเอาวัตถุภายนอกเป็นเครื่องวัด มันก็หมายความว่า ถ้าเป็นมนุษย์มันก็มีบริโศคกามคุณ ชนิดที่แลกเอามาด้วยเหิงือ. แต่ถ้าเป็นเทวดาในสวรรค์นั้น มันก็ไม่มีอะไรมาก นอกจากว่าไซคดี มันมีโอกาสที่จะบริโศคกามคุณ

โดยที่ไม่ต้องแลกเอาด้วยเห็ญ; จะเป็นเพราะว่าก่อนหน้านั้น มันได้ทำอะไร
ไว้มาก มันก็หากามคุณได้ง่ายได้มากในบัดนี้ โดยที่ไม่ต้องแลกเอาด้วยเห็ญ. แต่
ระวังให้ดี พอมิเห็ญเมื่อไรเทวดานั้นก็ต้องตาย.

ถ้าใครเคยอ่านหนังสือเรื่องนี้มาก่อนแล้ว ก็จะพบว่า พอมิเห็ญก็จุด
เท่านั้น ข้อความในคัมภีร์ต่าง ๆ เขากล่าวไว้อย่างนี้ ว่า**เทวดานั้นพอมิเห็ญออกก็จุด**
เท่านั้น **คือตายจากความเป็นเทวดาเท่านั้น.** ทั้งนี้เพราะว่ามันไม่มีอะไร **เพราะ**
มันมีความหมายแต่เพียงว่า กำลังสนุกสนานเพลิดเพลิน เสวยผลของสิ่งที่ได้ทำไว้
แต่ก่อนด้วยเห็ญ. เด็ญนี้ก็มาไม่ต้องมีเห็ญ แล้วก็เสวยกามคุณนั้น; พอมัน
หมดฤทธิ์หมดเดชเข้า มันก็ต้องหันไปหาเห็ญอีก มันก็คือตายจากความเป็นเทวดา,
แล้วมันมีอะไรดีกว่ากันที่ตรงไหน ในเมื่อคนหนึ่งมันก็บริโภคกามคุณ เพียงแต่ว่า
มันไม่ต้องมีเห็ญในขณะนั้น เพราะว่ามันทำไว้ดีมาแต่ก่อน. **ผู้ที่มิปัญญาใน**
ส่วนปรมาตมธรรม จึงมองเห็นว่า ไม่ไหว ในการที่จะหลงไหลไปในเรื่องเหล่านี้,
จะมีเห็ญหรือจะไม่มีเห็ญ มันก็เหมือนกัน.

ฉะนั้นเราพิจารณาให้ดีให้เห็นว่า อะไรจะเป็นที่น่าพอใจ, อะไรเป็นสิ่งที่
ที่ควรจะบูชา, แล้วทางนั้นมันมีอยู่อย่างไร ที่จะเดินไปได้.

ในที่สุดก็มาถึงเรื่องราวที่กล่าวแล้วนี้ **ว่าเมื่อได้ผ่านเรื่องของศีลธรรม**
มาดีแล้ว, มีความสุขตามแบบของคนที่อยู่ในโลกนี้แล้ว, ซึ่งจะต้องมีเห็ญบ้าง
ไม่มีเห็ญบ้าง หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง เอื่อมระอาแล้วมันก็จะเลื่อนชั้น ออกไป
ให้พ้นขอบเขตเหล่านี้, ที่เรียกว่าเห็ญโลก นอกโลก พ้นโลก ไม่ต้องขึ้น ๆ ลง ๆ
ฟู ๆ แพบ ๆ อย่างนี้ นี่มันจึงเหมือนกับว่าขึ้นศักราชกันใหม่.

ในที่บางแห่งก็ได้ยิน ก็ได้เห็น พุทโดยใช้คำว่าโลกใหม่ ซึ่งก็มีความถูกต้องอยู่บ้างเหมือนกัน, คือ**เอาพระนิพพานเป็นโลกใหม่** เป็นโลกอื่น ที่มันแตกต่างตรงกันข้ามจากโลกนี้, อย่างนี้เรียกว่าโลกใหม่ เอาพระนิพพานเป็นโลกใหม่ เอาเป็นเมืองใหม่ มันก็ถูกต้องอย่างสมมติ. แต่ถ้าไม่สมมติพูดกันจริง ๆ แล้วก็ควรจะพูดตามที่พูดกันอยู่โดยมาก ว่า**เหนือโลก** ว่า**พ้นโลก** ว่าออกไป **นอกโลก** นั้นแหละถูกต้องกว่า.

เมื่อออกไปนอกโลกได้ มันก็เรียกว่าถึงที่สุดของโลก ปัญหามันก็จบ, เลยประมวลเรื่องทั้งหลายมาดูในคราวเดียวกัน ก็จะพบได้ว่า, เรื่องทั้งหมดนั้นมันแบ่งได้เป็น ๒ ตอน คือ **อยู่ในโลกให้ดีให้ถูกต้อง** ตามแบบของโลก นี่ตอนหนึ่ง เป็นของศีลธรรม, และ**ก็ออกไปนอกโลกให้ได้** ให้สำเร็จ นี่ก็เป็นอีกตอนหนึ่ง เป็นเรื่องของปรมาัตตธรรม, เป็นโลกุตระธรรม.

เรื่องในชีวิตของคน ก็เกิดเป็น ๒ ตอนขึ้นมา เป็นตอนที่ต้องอาศัยศีลธรรมเพื่ออยู่ในโลกนี้ให้ดี นี่ตอนหนึ่ง; ก็ต้องตั้งต้นด้วย ก ข ก กา เหมือนกัน, **ทำ ก ข ก กา ในทางศีลธรรมให้ดี** จนเจริญเต็มที่. ทีนี้พอมาถึงระยะที่ ๒ ที่จะต้องเลื่อนออกไปนอกโลก มันก็ต้องตั้งต้น ก ข ก กา กันใหม่ เพราะมันคนละเรื่องคนละแบบ มันก็ต้องเรียนอีกวิธีหนึ่ง, ซึ่งต้องตั้งต้นกันใหม่ **ก็เลยต้องเรียน ก ข ก กา กันใหม่** สำหรับออกไปนอกโลก, ซึ่งในทีนี้ก็จะเรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน.

สรุปเรียกชื่อให้สั้น ๆ ง่าย ๆ ก็ว่า **ก่อนหน้านี้ เราเรียน ก ข ก กา ของวิภูฏสงสาร**, เราเรียน ก ข ก กา ของวิภูฏสงสารมาจนถึงที่สุดแล้ว ทั้งดีทั้งชั่ว

ทั้งสุขทั้งทุกข์ ทั้งบุญทั้งบาป. นี่ครบถ้วนแล้ว ก็เรียกว่าจบ ก ข ก กา ของวิภู-
สงสารแล้ว; ก็ตั้งต้นใหม่เป็นเรื่อง ก ข ก กา ของพระนิพพาน. ท่านผู้ใด
มีความสนใจในเรื่องนี้ อยากจะทำให้ได้ทันแก่กาลแก่เวลา ก็จงใคร่ครวญให้ดี
ให้สำเร็จประโยชน์ ให้ทันแก่เวลาจริง จึงจะเรียกว่าไม่ประมาท.

เอาละ, ทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่อง ก ข ก กา ของนิพพานโดยตรง อย่าง
ละเอียดไปที่ละอย่าง หรือที่ละแง่มุมตามลำดับ ให้สุดความสามารถที่อาตมาที่
เป็นผู้พูดนี้จะพูดได้อย่างไร.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้)

จะรู้ ก ข ก กา ของนิพพาน ต้องเป็นผู้รู้ความจริงด้านใน.

ในขั้นแรกจะตั้งปัญหาขึ้นมาสักข้อหนึ่ง ว่าใครจะเป็นผู้เริ่มรู้ ก ข
ก กา ของนิพพาน ? ว่าใครคนไหนจะเป็นผู้เริ่มรู้ เริ่มเรียน ก ข ก กา ของ
พระนิพพาน ? ใครควรจะได้ชื่อได้นามว่าอย่างไร ? ก็อาศัยตามเรื่องราวต่าง ๆ ใน
พระคัมภีร์ในบาลี ในเหตุผลข้อเท็จจริงที่ได้ผ่านกันมาแล้ว ก็พอจะกล่าวได้เป็น
ข้อ ๆ ไป หรือว่าให้มันเป็นแง่ ๆ เป็นมุม ๆ ไป ให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มันเป็นเรื่อง
เป็นมุมที่เราจะมองกันได้แปลก ๆ แล้วก็เรียกชื่อกันไปแปลก ๆ ทั้งที่ว่าโดย
เนื้อแท้แล้ว มันเป็นเรื่องเดียวหรือเป็นสิ่งเดียว.

ในขั้นแรกก็จะพูดกันอย่างคลุม ๆ อย่างกำปั้นทุบดิน ไม่ผิด เสียทีหนึ่ง
ก่อนว่า, **ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้เริ่มเห็นความจริงในด้านใน, ผู้นั้นจะต้องเริ่มเห็น**

ความจริงในด้านใน. **นี่ใครอยากจะเรียน ก ข ก กา ของนิพพาน คนนั้นต้องตั้งต้นพยายาม ด้วยการมองเห็นความจริงในด้านใน เป็นความจริง, แล้วทำไมต้องแบ่งเป็นด้านนอกด้านใน ด้านลึกด้านตื้น ?** นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องสังเกตให้เห็นอีกเหมือนกัน; เพราะว่าคนโง่ก็มีความจริงของคนโง่, คนมีปัญญาก็มีความจริงของคนมีปัญญา, มันแลกกันไม่ได้ มันแทนกันไม่ได้. ลองไปพูดกับคนโง่ซิ ทำไมมันจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง ? ก็เพราะว่าคนโง่ก็มีความจริงของคนโง่โดยเด็ดขาดอยู่อย่างนั้น. ถึงคนมีปัญญาเหมือนกัน มีปัญญาอยู่หลายชั้น ปัญญาอย่างตื้น ๆ , มันก็มีความจริงตามแบบของปัญญาตื้น ๆ หรือเงื้อง่ามันก็พูดกันไม่รู้เรื่องกับคนที่ปัญญาจริง.

ขอให้จับเป็นหลักเกณฑ์ให้ได้อันหนึ่งว่า **สิ่งที่เรียกว่าของจริงนั้นมันมีอยู่เท่าที่บุคคลคนนั้น จะมองเห็นว่าจริงเท่านั้นเอง;** ถ้าเขามองเห็นว่าจริงไม่ได้ มันก็ไม่มีความจริงอื่นนอกไปจากนั้น. ฉะนั้นจึงพูดว่า **ทุกคนมีความจริงเป็นของตนเอง ตามที่เขามองเห็น** ซึ่งเป็นเหตุให้เขาหัวดีคือ ถือกฎฐิติมานะอะไรต่าง ๆ.

ขอให้สังเกตตัวเราเอง เมื่อตอนแรก ๆ เราก็มีความจริงหรือความถูกต้องนั้นอย่างหนึ่ง; ครั้นมาบัดนี้เรามีความจริงหรือความถูกต้อง ซึ่งมันเลื่อนมันเปลี่ยนไปอย่างหนึ่ง; แต่แล้วเราก็ไม่ค่อยจะสังเกตให้ดี.

เขาเรียนรู้มาอย่างไร เขามีความคิดเห็นอย่างไร ในที่สุดเขาก็จะถือเอานั่นเป็นความจริง, นอกนั้นไม่จริง. แม้ว่าจะเอาความจริงแท้ของพระพุทธรเจ้ามาสอน เขาก็ฟังแต่หู หรือว่าเขาจับไว้ด้วยปาก; แต่เขาไม่มีความจริงอย่างนั้นไม่ถือหลักความจริงอย่างนั้น จนกว่าเขาจะเข้าใจ จะรู้แจ้งในความจริงเหล่านั้น.

ความจริงในเรื่องเดียวกันมันก็มีหลายชั้น ยิ่งเมื่อคนละเรื่องแล้วมันก็มีมาก. เช่นว่าความจริงของเด็ก ๆ ความจริงของคนแก่ นี่มันเป็นไปด้วยกันไม่ได้. ความจริงของงู, ความจริงของคนฉลาด, ความจริงของคนพาล, ความจริงของบัณฑิต, มันก็รวมกันไม่ได้. แต่ต่างฝ่ายต่างถือเอาความเป็นจริงทั้งนั้น.. ฉะนั้นขอให้สรุปความว่า ความจริงนั้นมีหลายอย่างหรือมีหลายชั้น; อย่างน้อยก็มีขั้นต้นและมีขั้นลึก ความจริงขั้นต้น มันก็ไปต้น ๆ, ความจริงขั้นลึกก็ไปลึก ๆ, มีความจริงด้านนอกความจริงด้านใน.

ส่วนธรรมะนั้น มันเป็นความจริงด้านใน, แล้วก็ยิ่งในลงไป คือยิ่งลึกลงไป จนกว่าจะถึงที่สุด ว่าธรรมะนี้เป็นของลึกซึ้ง; ยิ่งปรมาตมธรรมก็ยิ่งลึกซึ้ง; เพราะชื่อมันบอกอยู่แล้ว ว่าธรรมะอันลึกซึ้งมีอรรถอันยิ่ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เรียกว่าปรมาตมธรรม. นี้คนที่รู้แต่ศีลธรรม จึงเข้าใจปรมาตมธรรมไม่ได้; อย่างที่เดี๋ยวนี้ก็มีไม่กี่คน **ที่จะยอมรับว่าไม่มีตัวตน,** หรือยอมลงเห็นด้วยว่า ไม่มีตัวตน **นี่ก็ยังหายากเสียแล้ว;** ไม่ใช่เป็นผู้มองเห็น หรือว่ารู้แจ้งแทงตลอด เพียงแต่ให้เห็นด้วยเหตุผล ยอมรับว่ามันไม่มีสิ่งี่ควรเรียกว่าตัวตน **นี่ก็ยังหายากเสียแล้ว.** ฉะนั้นเราจึงไม่มีที่จะพูดกับใครก็คนนัก, เรื่องอนัตตา เรื่องไม่มีตัวตนในโลกนี้ในเมืองไทยนี้ มันก็กำลังเป็นอย่างนี้.

เห็นความจริงด้านในคือเห็นไตรลักษณ์.

ฉะนั้นผู้ที่เริ่ม ก ข ก กา ของพระนิพพานนั้น ต้องเริ่มทำตนเป็นผู้มองความจริงในด้านใน, ให้เห็นความจริงในด้านใน ขึ้นสักระดับหนึ่ง

ก่อน คือ ก ข ก กา ของพระนิพพาน ในระดับแรกระดับต้นนั้นแหละ จึงจะเรียกว่า เป็นผู้เริ่มเรียน ก ข ก กา ของฝ่ายโลกุตตระ. ใช้คำรวม ๆ กำปั้นทุบดิน ว่า **เริ่มเห็นความจริงด้านใน** กันในระดับหนึ่งก่อน.

ที่นี้ขยายความออกไปขั้นหนึ่งก็ว่า **เป็นผู้ที่เริ่มเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา.** ขอให้ทุกคนที่นี้ ที่นั่งอยู่ที่นี้ **ทบทวนระลึกย้อนหลังไป** เมื่อยังเป็นเด็ก ๆ แล้วอายุมากขึ้น ๆ จนกระทั่งเดี๋ยวนี้. สมมติว่ามีอายุ ๖๐ ปี ๗๐ ปี แล้วตรวจดูว่า **ได้เริ่มมองเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตา เมื่อไร, เมื่ออายุเท่าไร ?** หรือว่าไม่เคยมองเห็นเลย เพียงแต่ได้ยินได้ฟังเสียงบนธรรมาสน์ หรือว่าได้อ่านตัวหนังสือในหนังสือ **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา.**

ที่อาตมาว่านี้ หมายความว่า แม้แต่ว่าวิเวกหรือร่องรอยของ **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ก็ยังดี, ก็ยังเอาอยู่ดี ว่าได้เริ่มมองเห็นวิเวกหรือร่องรอยของ **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** เมื่อไร ? แล้วก็มองดูลูกเด็ก ๆ ที่กำลังวิ่งเล่นอยู่เดี๋ยวนี้ มันจะมองเห็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ได้อย่างไร ?** แล้วเมื่อมีอายุสูงขึ้น มากขึ้น ๆ มันจะเริ่มมองเห็น **ได้เมื่อไร ?** นี่เดี๋ยวนี้ กระทั่งมาเป็นมารดา กระทั่งมาเป็นบิดา ของเด็ก ๆ แล้ว มันก็มองเห็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** เมื่อไรหรืออย่างไร ?

ข้อนี้มันก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมอยู่มากเหมือนกัน สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ไม่มีอะไรสำคัญมากเท่ากับวัฒนธรรมประจำชาติ ประจำคน ประจำชนชาตินั้น ๆ ถ้าว่ามันเป็นชนชาติที่เขาสนใจเรื่องธรรมะกันอยู่เป็นประจำแล้ว โอกาสที่จะได้ฟัง ได้ยิน ได้เห็น ได้เข้าใจเรื่อง **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** มันก็มีมากกว่า. ถ้าเราเป็นลูก เป็นหลานของคุณย่าคุณยาย ที่ไปวัดเสมอ เราก็มีโอกาสที่จะได้ยินได้ฟังเรื่องนี้

ก่อนกว่าเด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานของคุณย่าคุณยาย ที่มีวสาละวันแต่เรื่องโลก ๆ หรือว่าในชนเหล่าอื่น ที่ถือศาสนาอื่น ที่ไม่มีเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา อย่างนี้ก็ยิ่งไม่มีโอกาสที่จะได้ยิน. นี่ดีที่ว่าเป็นพุทธบริษัท เป็นคนไทย ในประเทศไทยนี้ มันมีโอกาสดังกล่าวได้มากกว่า แต่แล้วก็พิจารณาดูว่า เราเริ่มได้ยินเมื่อไร เรามีความรู้สึกในเรื่องนี้เมื่อไร เราเริ่มเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา บ้างเมื่อไร.

แล้วที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า จิตใจมันได้เปลี่ยนแปลงอย่างไรหรือเปล่า ถ้าว่าจิตใจมันไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรเลยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ยอมรับสภาพเสียว่าไม่ได้เห็นก็แล้วกัน ไม่ได้เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา ทั้งที่พูดได้ ทั้งที่เทศน์ได้ ในเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา แต่จิตใจมันก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลง ไปตามความหมายของ อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา ก็เรียกว่าเป็นผู้ไม่เห็นเสียดีกว่า เพราะฉะนั้นเป็นพระเป็นเถร ก็อย่าได้อวดดีไปเลย เป็นอุบาสกเป็นอุบาสิกา ก็อย่าได้ประมาทไปเลย ในเรื่องเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา นี้ แม้วามันจะเป็นเพียง ก ข ก กา ของนิพพาน มันก็ไม่ใช่ว่าเรื่องเล็กน้อย.

ขอให้ทบทวนให้ดี แล้วสรุปความให้ดี ให้มองเห็นชัดว่า เราเริ่มเห็นความไม่น่ายึดมั่นถือมั่น ของสิ่งทั้งหลายรอบตัวเรานั้นเมื่อไร นับตั้งแต่เราเกิดมาจนบัดนี้ เราได้เริ่มมองเห็นความไม่น่ายึดมั่นถือมั่น ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรานั้นเมื่อไร เราเริ่มรู้สึกต่อความจริงอันนี้เมื่อไร หรือว่าเรายังคงยึดมั่นถือมั่น เงิน ทอง ข้าวของ ทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี อะไร อยู่ตลอดเวลาจนบัดนี้ ไม่เคยมองเห็นภาวะที่ไม่น่ายึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้นเลย.

เรื่องนี้มันไม่ช่วยได้ เพราะมาบวชเป็นพระเป็นเถร แม้วาอยู่ที่บ้านเป็นอุบาสก อุบาสิกา ก็มีโอกาสดังกล่าวได้ ไม่แพ้เป็นพระเป็นเถร ถ้าเป็นพระ

เป็นเณรที่ไม่สนใจ ไม่พยายามที่จะสนใจจะเห็น แล้วยังไม่เห็น, ยิ่งจะล้าหลังชาวบ้าน อุบาสกอุบาสิกา ที่อยู่ที่บ้านด้วยซ้ำไป. เพราะว่าถ้าเป็นฆราวาสที่ต้องต่อสู้มาก ดิ้นรนมาก กระทบกระทั่งกับความทุกข์มาก; อย่างนี้มันมีโอกาสเห็นง่ายกว่าที่ว่าเป็นพระเป็นเณร แล้วนอนสบาย เล่นสบาย อะไรสบายเสียเรื่อย ๆ ตลอดวันตลอดคืน.

ฉะนั้นขอให้นึกเสียว่า เป็นคนกันก็แล้วกัน เป็นมนุษย์กันก็แล้วกัน, ไม่ต้องแบ่งแยกกันเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส, ไม่ต้องแบ่งแยกว่าเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชาย. ขอถือเอาเป็นหลักว่า เป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกคิดนึกได้ เกิดแล้วก็เติบโตขึ้นมา; ความรู้สึกคิดนึกมันก็ยึดถือสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ๆ มากขึ้น, แล้วมันเริ่มสะดุ้ง หรือว่าคลายออก เพราะไปมองเห็นชัดความไม่น่ายึดมั่นถือมั่น ในสิ่งบางสิ่งเข้าเมื่อไรในเงินทองทรัพย์สมบัติก็ดี ในบุตรภรรยาสามีก็ดี ในอะไรก็ดี, ว่ามันล้วนแต่เป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือที่เรียกว่า เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจัยตานั่น ได้เริ่มมองเห็นอย่างนั้นเมื่อไร นั่นแหละเป็นจุดตั้งต้น ของการเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

ถ้าใครได้มองเห็น ภาวะอันนี้แห่งจิตใจของตนแล้ว ก็ให้ถือเอาจุดนั้นเป็นจุดตั้งต้น ของการเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน. จะเมื่ออายุเท่าไร จะเมื่อมีเรื่องอะไร อะไรก็สุดแท้เถอะ; แต่ถ้าเราเริ่มมองเห็นว่าไม่มีอะไรที่ควรจะไปบ้ากับมัน, ขออภัยใช้คำหยาบ ๆ ว่าไปบ้ารักกับมัน ไปบ้าเกลียดกับมัน ไปบ้ากลัวบ้าโกรธบ้าอะไรต่าง ๆ ไปบ้ากับมัน, เริ่มมองเห็นข้อที่ว่า ไม่ควรจะไปบ้าหลงไหลอะไรกับมัน; นั่นแหละเป็นจุดตั้งต้น. เรียกว่าเป็นการเห็น

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ โดยที่ไม่ต้องได้ยินได้ฟังคำว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ก็ได้; เพราะคำว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นภาษาบาลี**, เป็นภาษาต่างประเทศ คนอาจจะไม่รู้ความหมาย ไม่รู้สื่อก็ได้. แต่ในภาษาจิตใจ **แล้วมันเหมือนกันหมด** ทุกชาติทุกภาษา **คือเริ่มเห็นความหลอกลวงของสิ่งต่าง ๆ**, เริ่มมองเห็นว่า **ไปยึดถือหมายมั่น** นั่นนี่เข้าแล้ว **มันเป็นทุกข์ทุกที**. เริ่มเห็นว่ามันเป็นไปตามธรรมชาติ **ไม่มีตัวตนแท้จริงอะไร** ที่จะเป็นตัวตนของใครได้ อย่างนี้. **ถ้าความรู้สึกอันนี้เกิดก็เรียกว่า เขาเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา**, โดยพูดว่า **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ก็พูดไม่เป็น ไม่เคยพูด ไม่รู้ภาษาที่ลึก ๆ ภาษาอื่น อย่างนี้; แต่กลับรู้เห็นธรรมชาติที่แท้จริง ตัว **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ที่แท้จริง.

เรื่องนี้สำคัญมาก จนถึงกับ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราท่านได้ใช้คำสูงสุดเต็มเข้าไป **เรียกว่าพระไตรลักษณ์, พระอนิจจัง ก็มี, พระทุกขัง ก็มี, พระอนัตตา ก็มี**, ทั้งที่สิ่งเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ **ทำไมเราไปเรียกว่าพระเข้า?** ก็เพราะว่ามันเป็นสิ่งประเสริฐ **ในฐานะที่ต้องรู้จัก** ถ้ารู้จักแล้วมันกลับคุ้มครอง. ใครไปเห็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** แล้ว, **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ที่เห็นนั้นจะคุ้มครอง **ไม่ให้มีความทุกข์**.

มันก็ถูกแล้วที่จะเรียกว่า **พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา** รวมกันเรียกว่า**พระไตรลักษณ์**; เห็นแล้วคุ้มครอง, คุ้มครองยิ่งกว่าพระเครื่องที่แขวนคอ. เห็นธรรมะ เห็นพระไตรลักษณ์ก็เรียกว่า**คุ้มครองที่สุดเลย** คือ **ถ้ายังมีความทุกข์อยู่** ก็หมายความว่ายังไม่เห็น **คือยังไม่มีการคุ้มครอง**.

เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สรูปความลงไปได้เพียงคำเดียวว่า **เห็นภาวะที่ไม่ควรไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดก็ตาม**. ก่อนนี้เราไม่เห็นเราก็ยึด

มันถือมัน; พอเริ่มเห็นภาวะลักษณะที่ไม่ควรจะยึดมันถือมัน, ไม่น่าจะยึดมันถือมันเท่านั้น ก็เรียกว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

เช่นก่อนนี้ก็ยึดมันถือมันในเงิน ซึ่งชอบกันมากที่สุดในโลกนี้ เพราะว่าเป็นปัจจัยให้สำเร็จตามความใคร่; มันก็ยึดมันถือมันในเงิน. ต่อมาถึงวันหนึ่งอายุมากเข้าแล้วก็มองเห็นว่า เงินนี้กลับจะเป็นเครื่องทรมานคน ทำอันตรายคน, ปล่อยไว้เฉย ๆ ดีกว่า. อย่าต้องไปยึดมันถือมันมันเลย ก็เรียกว่าเห็นอนุปาทานนิยภาวะ, **อนุปาทานนิยธรรม - ธรรมอันบุคคลไม่ควรยึดมันถือมัน; หรือภาวะอันบุคคลไม่ควรยึดมันถือมัน;** นี้ได้เริ่มเห็น.

เรื่องทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ก็เหมือนกัน เรื่องบุตร ภรรยา สามี อะไรต่าง ๆ ก็เหมือนกัน มันควรจะอยู่ในฐานะที่ว่าเป็นของธรรมชาติ; เมื่อยังไม่รู้จักเกี่ยวข้องกันไปตามบุคคลที่ไม่รู้; **พอรู้แล้ว ก็เกี่ยวข้องกันไป ในฐานะที่เป็นบุคคลที่เป็นผู้ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน** สำหรับจะออกไปเสียจากกองทุกข์. เมื่อยังไม่รู้ การเป็นัวเมียกันก็เป็นคู่บ้าด้วยกัน, เป็นเพื่อนบ้าด้วยกัน. แต่พอรู้แล้ว การเป็นัวเมียนี้ อาจจะเป็นเพื่อนที่ดีของกันและกัน สำหรับจะออกไปจากกองทุกข์อย่างนี้ได้. มันสำคัญอยู่ที่ว่าเห็นหรือไม่เห็น; ถ้าเห็น ก็รู้เข้าใจถูกต้อง มันก็ทำไปอย่างหนึ่ง, ถ้าไม่เห็นมันก็ทำไปอีกอย่างหนึ่ง; ฉะนั้นมนุษย์ทุกคนมันก็มีปัญหาอย่างนี้.

ขอให้ได้ดูเอาเองว่า **จุดตั้งต้นของเรา ที่ได้เริ่มเห็นอนุปาทานนิยธรรม.** ซึ่งตรงกันข้ามกับอุปานิยธรรมนี้เราเห็นเมื่อไร; อย่างนั้นมัน ก ข ก กา ของการถึงพระนิพพานได้ตั้งต้นแล้ว.

พระโสดาบันเป็นผู้เริ่มเห็น ก ข ก กา ของนิพพาน.

ที่นี้จะวัดผลด้วยอะไรต่อไปอีก? เมื่อลงมือเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานได้สำเร็จในขั้น ก ข ก กา นี้ ขอรบสูญเสียเลยว่าได้แก่ความเป็นพระโสดาบัน. ความเป็นพระโสดาบันนั้นแหละ เป็นคนเริ่ม ก ข ก กา ของพระนิพพาน, ยังไม่ถึงนิพพาน.

แต่พอพูดอย่างนี้ คนส่วนมากก็จะค้าน แล้วก็ด่าว่า ท่านพุทธทาสนี้พูดอะไรเอาเอง, พูดแหวกแนว พูดนอกเรื่อง พูดไม่เหมือนคนอื่นพูด; เช่นพูดว่าเป็นพระโสดาบันนี้ เป็นผู้เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน. นั่นเขาฟังไม่ดี เขาไม่เข้าใจ เขาไม่จัดรูปเรื่องให้มันเข้ารูปกัน. เราได้พูดแล้วว่าส่วนหลังภาคหลัง คือปรมาัตถธรรมนั้น มันเป็นเรื่องหนึ่ง. การที่จะย่างเท้าเข้ามาตั้งต้นเข้ากับที่ส่วนนั้นนั้น มันไม่มีอะไรอื่น นอกจากความเป็นพระโสดาบัน. หรือว่ากำลังปฏิบัติอยู่อย่างสุดความสามารถเพื่อจะเป็นพระโสดาบัน.

นี้หมายความว่าก็เริ่มมองความจริงด้านใน, เริ่มมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้ว, แม้ยังไม่ถึงที่สุด ก็เริ่มปฏิบัติเพื่อจะต่อต้านกิเลสหรือความยึดมั่นถือมั่น. นั่นแหละคือพระโสดาบัน, รวมทั้งผู้ที่กำลังปฏิบัติ เพื่อความเป็นพระโสดาบัน. ฉะนั้นใครเรียน ก ข ก กา ของนิพพาน ก็คือพระโสดาบันที่แท้จริง, หรือว่าแม้แต่ผู้ที่กำลังปฏิบัติเพื่อเป็นพระโสดาบัน ก็คือผู้ที่เริ่มลงมือ เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

นี่ใครเริ่มในข้อนี้ ในลักษณะอย่างนี้ ก็ไปดูเอาเองก็แล้วกัน, ใครจะไปดูแทนกันได้. ดูกิริยาท่าทางเอาแน่ไม่ได้, มันเรื่องตบตาได้ มันเครื่องหลอกกันได้ มันพูดหลอกกันได้. ฉะนั้นทุกคนต้องรู้ของตัวเอง ว่าใครเริ่มเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน. คือเริ่มพยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความเป็นพระโสดาบัน, จนกระทั่งเป็นพระโสดาบันแล้ว ก็จะเรียกแต่เพียงว่า รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน เท่านั้น ยังไม่ถึงพระนิพพาน.

นี่พระโสดาบัน มีเครื่องวัด โดยสรุปแล้วก็เรียกว่า เป็นผู้ละ : เริ่มละโมหะที่เป็นพื้นฐาน, โมหะหรืออวิชชาขั้นพื้นฐานนั้นได้เริ่มละ. ปุณฺณมีโมหะ มีอวิชชาขั้นพื้นฐานเต็มที; แต่พระโสดาบันนั้นเริ่มละอวิชชาหรือโมหะ ที่เป็นพื้นฐานรากฐานนี้ ออกไปได้หมด.

เรื่องนี้ได้พูดมามากแล้ว ได้บรรยายมามากแล้ว พิมพ์เป็นหนังสือ หน้าหา ปรากฏอยู่มามากแล้ว ไปหาอ่านได้ แล้วบางคนก็จำได้ดีด้วย ที่อาตมาเคยพูดอย่างไร. ข้อนี้ได้แก่เรื่องที่เคยอธิบายมากมายโดยละเอียดว่า พระโสดาบัน ได้ละสักกายทิฏฐิอย่างไร, ละวิจิกิจฉา อย่างไร, ละสีลัพตปราคาส อย่างไร, รวมกันเป็น ๓ อย่าง พระโสดาบันละได้ จึงได้ชื่อว่าพระโสดาบัน.

สิ่งที่ ๑ ละสักกายทิฏฐิ คือปุณฺณมีตัวกูเต็มที : มีตัวกูอย่างหยาบ ๆ, แล้วก็มีตัวกูเต็มที, มีสักกายะเต็มที; เพราะฉะนั้นจึงกลัวตายเต็มที, ยิ่งเป็นปุณฺณขั้นดีดีมาก ยิ่งกลัวตายมาก, คนจนยังกลัวตายน้อย คนรวยยิ่งกลัวตายมาก. ปุณฺณที่มีความทุกข์มากกลัวตายน้อย, ปุณฺณที่มีความทุกข์น้อยยิ่งกลัวตายมาก, ปุณฺณที่ไม่ปรากฏความทุกข์เสียเลย ยิ่งกลัวตายมากขึ้นไปอีก. ฉะนั้นมนุษย์นี้

กลัวตายน้อยกว่าเทวดาชั้นกามาวจรกุศล, เทวดาชั้นกามาวจรกุศลอยู่ด้วยกามคุณที่อ้อมหน้าสำราญ ก็เลยกลัวตายมาก ไม่อยากตายมาก. ทีนี้เทวดาชั้นพรหมมีความสุขละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก; **เทวดาชั้นพรหมจึงยิ่งกลัวตายมากกว่าเทวดาชั้นกามาวจรอีก.**

พูดโดยสมมติเป็นอย่างนี้ เอาคล้าย ๆ กับว่าเป็นโลกคนละโลก; แต่ถ้าพูดโดยเนื้อแท้ ก็คือจิตใจของบุคคล ที่ถ้ามีความทุกข์มากมันก็อยากตาย. หรือกลัวตายน้อย. ถ้ามีความสุขมากมันก็ไม่อยากตาย หรือมันกลัวตายมาก, ยิ่งมีความสุขประณีตละเอียดเท่าไร มันก็ยิ่งไม่อยากตายมากขึ้นเท่านั้น.

ฉะนั้นเมื่อพูดว่า สักกายนิโรธ, **สักกายนิโรธ - ดับเสียซึ่งสักกายะ** นี้พวกพรหมชั้นสูงสุดนั้น กลัวมากกว่าสัตว์ใด ๆ ยิ่งกว่าเทวดาในกามาวจร ยิ่งกว่ามนุษย์ หรือผู้ที่ทุกข์ทรมาน เกือบจะตายมิตายแหล่ เช่นสัตว์นรก เช่นเปรต นี่มันก็ยังไม่ค่อยกลัวตายซี เพราะมันจะตายมิตายแหล่อยู่แล้ว แต่**คนที่สบายมันจะกลัวตายมาก.**

เรื่องสักกายะเป็นอย่างนี้ แปลว่ากายของเรา ตัวกู - ของกู ในชั้นหยาบในชั้นพื้นฐานทั่วไป นี่ปุถุชนมีเต็มที. แต่**ผู้เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน เริ่มละสักกายะอันนี้** ซึ่งเป็นองค์อันหนึ่งที่**พระโสดาบันจะต้องละ,** ฉะนั้นละตัวกู - ของกู ที่มันแกก้าเข้มแข็งนั้น เสียสักระดับหนึ่ง ก็**เรียกว่าเริ่มเรียน ก ข ก กา ของนิพพาน.**

ที่**นี้สิ่งที่ ๒** เรียกว่า **วิจิกิจฉา** คือ **ความลังเล** นี้ก็อธิบายมากแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ครั้งอื่น ๆ แล้วที่พิมพ์อยู่ก็มากแล้ว. สรุปความว่าลังเลใน

ความเป็นมนุษย์, ลังเลในการปฏิบัติเพื่อออกไปจากทุกข์, ลังเลในความดีความชั่ว, ลังเลในการที่จะขึ้นไปพ้นความดีความชั่ว มันลังเลไปหมด; มันไม่แน่ใจ เพราะมันมีดมันเง มันไม่รู้จะวางจิตใจอย่างไรแน่ อย่างนี้เรียกว่าลังเล. จะเอาข้างธรรมะดี หรือว่าจะเอาข้างโลกดี นี่ก็ยั้งลังเล, เป็นพระเป็นเณรก็ยั้งลังเลว่าจะบวชอยู่ดี หรือว่าจะสึกออกไปดี. นี่หมายความว่า **ยังลังเลว่าจะเอาข้างธรรมะดี หรือว่าจะเอาข้างโลก ๆ ดี.** ถึงชาวบ้านก็เหมือนกัน ก็ยั้งลังเลว่าไปหาพระพุทธเจ้าดี, หรือว่าจะอยู่กับกองเงินกองทองดี อยู่กับเกียรติยศชื่อเสียงอะไรดี นี่มันก็ลังเล. **นี่ลังเลพื้นฐานมันเป็นอย่างนี้.**

เมื่อได้ยินพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ยั้งลังเล ว่านี่พูดกันจริงหรือเปล่า? แล้วมันจะดับทุกข์ได้จริงหรือเปล่า? เพราะยังมองไม่เห็น ว่าธรรมะนี้จะดับทุกข์ได้จริง. เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา จะดับทุกข์ได้จริงหรือเปล่า? มันก็ยั้งลังเล นี่เรียกว่า**ลังเลในพระธรรม.**

เมื่อลังเลในพระธรรม ก็คือลังเลในพระพุทธเจ้า, ลังเลต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, แล้วมันก็ต้องเลยลังเลต่อพระสงฆ์ ว่าพระสงฆ์ที่ปฏิบัติกันอยู่นั้น ถูกหรือเปล่า? ดับทุกข์ได้จริงหรือเปล่า? มันลังเลต่อพระพุทธต่อพระธรรม ต่อพระสงฆ์, ลังเลต่อการปฏิบัติของตัวเองเพื่อจะดับทุกข์ อะไรต่าง ๆ มันลังเลไปหมด, กระทั่งบางที่มันลังเลถึงขนาดว่า ตายดีหรืออยู่ดีก็อาจจะมีได้.

ฉะนั้นมันต้องมีความแน่นอนลงไป **ในข้อปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์, เพื่อมรรค ผล นิพพาน** นั้นแหละ **ต้องแน่นอนลงไป,** ปราศจากความลังเล.

รู้จักพระพุทธเจ้าจริง รู้จักพระธรรมจริง รู้จักพระสงฆ์จริง จนไม่มีความลังเลใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อีก. นี้ก็เรียกว่า ละวิจิกิจฉาได้ เป็นการรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานองค์หนึ่งเหมือนกัน.

ที่นี้ **สิ่งที่ ๓ สิ้นพัตตปราคาส** นี้ คือ ความมมงายทั้งหลาย. การประพฤติกะทำที่ไม่อยู่ในอำนาจของเหตุผล เรียกว่าสิ้นพัตตปราคาส. แม้ปฏิบัติดีปฏิบัติถูกต้องอยู่แต่ ๆ แต่ไม่รู้จักการปฏิบัตินั้น ๆ ว่ามันเป็นเหตุผลอย่างไร ก็ปฏิบัติไป, อย่างนี้ก็เรียกว่าสิ้นพัตตปราคาส. **ตัวหนังสือมันก็บอกอยู่แล้วว่าลูปคล่าศีลและพรตด้วยความโง่.** ฉะนั้น ผู้ที่ปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครัด กลายเป็นลูปคล่าศีลพรตด้วยความโง่ก็ได้, หรือว่าความลูปคล่าศีลพรตนั้นแหละ จะทำให้ปฏิบัติเคร่งกว่าคนอื่นเหลือประมาณ อย่างนี้ก็ได้อีก.

ฉะนั้นเราจะปฏิบัติอะไร ต้องเห็นชัดอยู่ว่า ข้อปฏิบัตินั้นมันจะละกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างไร; แล้วปฏิบัติลงไปอย่างนี้แหละเรียกว่าถูกต้อง, ไม่เป็นสิ้นพัตตปราคาส; หรือว่าปฏิบัติอย่างนั้นเหมือนกัน แต่มันโง่มมงายทำไม มันก็เรียกว่าสิ้นพัตตปราคาส.

สิ้นพัตตปราคาสอย่างอื่นมันมีอีก มันมีโง่มมงายต่ำไปกว่านั้นอีก ซึ่งเป็นเรื่องของไสยศาสตร์ ของอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย; แต่ใจความสำคัญมันอยู่ที่ว่า มันไม่รู้จักหรือมันไม่มีเหตุผลในการปฏิบัติเช่นนั้น, มันเพียงแต่ปฏิบัติตาม ๆ กันไป ด้วยความมมงาย. กระทั่งมาบวชนี้ ก็บวชมมงาย, กระทั่งมาปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ก็ทำอย่างมมงาย, อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นสิ้นพัตตปราคาสหมด

มันก็ต้องละ. ที่ชาวบ้านจะต้องละ ที่บรรพชิตจะต้องละหรือทุกคนจะต้อง
ละความมมมายเหล่านี้, ก็เลยเรียกว่า รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

นี่ตามหลักก็ได้ยืนยันไว้ แสดงไว้เพียง ๓ อย่างเท่านั้นพอ; ละสักกายะ-
ทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสได้ ก็เป็นพระโสดาบัน.

นี่ขอให้คุณให้ตีว่า ทั้ง ๓ อย่างนี้ มันคือโมหะพื้นฐาน, อวิชชาพื้น
ฐาน, ความโง่พื้นฐาน ของมนุษย์เรา. พอเกิดมาจากท้องแม่ มันก็เริ่มสะสม
ความโง่พื้นฐานนี้มากขึ้น ๆ มากขึ้น.

ไปดูเรื่องของเด็ก ๆ เาเองก็แล้วกัน ว่ามันเพิ่มสักกายะ ตัณหา - ของกู
มากขึ้นอย่างไร. มันเพิ่มความลังเล ไม่รู้จะไปทางทิศไหนมากขึ้น ๆ อย่างไร.
เด็กคลอດออกมาจากท้องแม่นี้ มันไม่รู้ว่าคลอດมาทำไม? เกิดมาทำไม? จะไป
ข้างไหน? มันไม่รู้ ยืนเหลียวหน้าเหลียวหลังอยู่ ไม่รู้จะไปข้างไหน มันจึงเต็มไปด้วย
วิจิกิจฉา. ทีนี้มันก็ถูกลากถูกวาไป ตามสิ่งแวดล้อม จนกว่ามันจะพบทาง
ที่ถูกต้องจึงจะหมดวิจิกิจฉา.

ทีนี้สีลัพพตปรามาสนี้ก็มิได้ง่าย เด็ก ๆ พอคลอດออกมา มันก็
อยากดี, มันก็กลัวตาย. ฉะนั้นถ้าใครบอกวันนี้ดี นี้แก้ตายได้ กันตายได้ มัน
ก็เอา, มันก็เลยเป็นเรื่องสีลัพพตปรามาส มากขึ้น ๆ มากขึ้น กว่าจะมาพบ
พระพุทศาสนา ที่เป็นแสงสว่าง.

ดังนั้นจึงถือได้ว่า การละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส
๓ อย่างนี้ เป็นเครื่องบอกว่า เป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน; ฉะนั้น

ผู้ใดกำลังพยายามปฏิบัติอยู่เพื่ออย่างนี้ ก็เรียกว่า สงเคราะห์ไว้ในพวกที่เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นเราจะพูดว่า พระโสดาบันก็ดี, ผู้ที่กำลังพยายามปฏิบัติเพื่อความเป็นพระโสดาบันก็ดี, นั้นแหละคือผู้เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

พระโสดาบันนั้นเริ่มเห็นอริยสัจ.

ที่นี้พูดให้เข้าใจชัดต่อไปอีก คือพูดด้วยถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่มาก ก็ต้องว่า ผู้เริ่มเห็นอริยสัจ มีดวงตาเห็นธรรม, มีดวงตาเห็นธรรม มันก็เป็นเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่โดยส่วนใหญ่; เริ่มเห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้, สิ่งใดมีเกิดแล้วก็ต้องมีดับ. เพราะฉะนั้นจะไปเปลี่ยนแปลงมันไม่ได้, เริ่มเห็นอย่างนี้ก็เรียกว่า เริ่มมีดวงตาเห็นธรรมชาติอันแท้จริง เรียกว่ามีดวงตาเห็นธรรม. นี้เรียกอีกอย่างหนึ่ง เขาก็เรียกว่า เห็นอริยสัจ : เห็นว่าทุกข์เป็นอย่างไร, เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร, ความไม่มีทุกข์เป็นอย่างไร, ทางให้ถึงความไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไร. ที่นี้โดยส่วนใหญ่เห็นกลับกันเสีย เอาสุขเป็นทุกข์ เอาทุกข์เป็นสุข มันยุ่งไปหมดทำอะไรถูกใจ ถูกกับกิเลส ก็กลายเป็นสุขไปหมด.

เดี๋ยวนี้มาเริ่มมีดวงตาเห็นธรรม อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง ว่า ความทุกข์นั้นเป็นอย่างไร? ก็เนื่องจากเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เห็นความน่าเกลียดของสิ่งเหล่านั้น ก็เรียกว่าเห็นทุกข์ ในความหมายที่กว้างขวางที่สุด. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์; แม้แต่ก้อนหินนี้ก็ไม่เที่ยง ฉะนั้นก้อนหินนี้

ก็เป็นทุกข์ ในความหมายที่ว่า ดูแล้วมันน่าเกลียดเหลือเกิน มันน่าระอาใจเหลือเกิน. ที่ว่าก่อนหินนี้ มันก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย มันมีการเกิดดับ มีการเปลี่ยนแปลง มีความเป็นมาตา, ทั้งที่มันเป็นก้อนหินแข็งอย่างนี้แหละ. นี้ก็เรียกว่า **เห็นความทุกข์ ในแง่ที่ว่ามันดูแล้วน่าเกลียด.** นี่ถ้าเราไปยึดถือ จะให้เป็นของเรา ตามความเหมาะสมของเราเข้า จิตใจของเราก็เป็นทุกข์; หรือว่าสิ่งใดมีความรู้สึก มีชีวิตมีความรู้สึก แล้วสิ่งนั้นมันก็เปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นมันก็เป็นทุกข์, มันรู้สึกเป็นทุกข์อยู่ในใจของมันเอง.

นี่ความทุกข์มีหลายความหมาย หลายปริยาย หลายรูป หลายภาวะ. ดูให้เห็นความที่ไม่น่าไปหลงรัก ไม่น่าไปยึดถือ นั่นก็เรียกว่าเริ่มเห็นทุกข์. และโดยส่วนใหญ่ท่านก็ระบุให้ดูที่ **ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ไสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส.** ต้องการอย่างไรแล้วก็ได้ไม่ได้ตามที่ต้องการนั้น.

สรุปแล้วก็คือ **ปัญจุปาทานขั้นที่ ๕ ประการเป็นตัวทุกข์** คือไปหมายมันให้ขั้นใดขั้นหนึ่งเป็นไปตามประสงค์ของตน : ให้รูปเป็นไปตามความประสงค์ของตน, ให้เวทนาเป็นไปตามความประสงค์ของตน, ให้สัญญาเป็นไปตามความประสงค์ของตน, ให้สังขารเป็นไปตามความประสงค์ของตน, ให้วิญญาณเป็นไปตามความประสงค์ของตน. พูดอย่างนี้มันก็ยิ่งฟังไม่ถูก; เพราะพูดด้วยภาษาบาลี. ถ้าพูดตามภาษาไทย ๆ หน่อยก็ว่า ทุกอย่างที่มันเกิดขึ้นในจิตใจ ในกาย ในใจ ในอะไรรู้สึกคิดนึกอยู่นี้ **จะให้เป็นตัวตน ให้เป็นของตน** เป็นไปตามความปรารถนาของตนไปเสียหมด; **นั่นแหละคือความยึดมั่นถือมั่นเบญจขันธ์**

ที่เป็นตัวทุกข์; ให้รู้จักตัวทุกข์อย่างนี้ก่อน เราเรียกว่ารู้จัก **ทุกข์** ข้อแรกของ **อริยสัจ**.

ที่นี้เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ คือว่าตัณหา อุปาทาน. ถ้ามีตัณหาก็คงมีอุปาทาน พอถึงอุปาทานก็ปรากฏเป็นความทุกข์, เพราะไปยึดถือ ยึดถือเข้าเป็นความทุกข์, มันเป็นคำพูดที่ฟังง่าย; เป็นภาษาธรรมดาที่ฟังง่าย คือว่าถ้าไปยึดถือเข้าก็หนัก; ถ้าอย่าไปยึดถือเข้ามันก็ไม่หนัก เพราะมันไม่ได้ยึดถือ.

ที่นี้เมื่อจิตไปยึดถือ นั่นนี้เป็นตัวตนของตนเข้ามันก็หนัก หนักก็คือเป็นทุกข์. ฉะนั้นความทุกข์มาจากความยึดถือ คืออุปาทาน, อุปาทานนั้นมาจากตัณหา คือความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งตามความต้องการนั้น. **พระพุทธเจ้า** ท่านระบุดัณหาว่า เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ โดยผ่านทางอุปาทาน หรือเอาตัวอุปาทานเป็นตัวทุกข์เลยก็ได้. นี้รู้**อริยสัจ**ข้อ ๒.

แล้วความไม่มีทุกข์ มันก็ตรงกันข้าม คือ ความไม่ยึดถือ ความไม่มีตัณหา ไม่มีทุกข์. นี้**อริยสัจ**ข้อ ๓.

ที่นี้ทางปฏิบัติ เราอยู่ให้ถูก เป็นให้ถูกให้ฉลาด. เมื่อฉลาดแล้วก็ทำถูกทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางใจ ก็ไม่มีความอยาก, ไม่มีความยึดถือ ก็ไม่มีความทุกข์ นี้เรียกว่า **อริยสัจ**ข้อ ๔.

ใครได้มองเห็นเค้าความข้อนี้ทั้ง ๔ อย่าง อย่างถูกต้อง คนนั้นเรียกว่าเริ่มเห็น**อริยสัจ** แม้ไม่สมบูรณ์ แต่ว่าถูกต้อง เริ่มเห็น**อริยสัจ**อย่างถูกต้อง

อย่างครบถ้วน แต่ยังไม่สมบูรณ์ คือไม่ถึงที่สุด. ฉะนั้นพระโสดาบัน ก็คือผู้เริ่มเห็นอริยสัจจ์ อย่างถูกต้องในระดับหนึ่ง, แล้วเห็นต่อไปอีก ก็เป็นพระสกิทาคามี อนาคามี กระทั่งเป็นพระอรหันต์, เห็นอริยสัจจ์ถึงที่สุด เดี่ยวนี้พระโสดาบันก็คือ ผู้ที่เห็นอริยสัจจ์ ๔ ด้วยดวงตาที่แจ่มใส ชนิดที่เห็นธรรมดาได้. นี้คนที่เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน ก็คือพระโสดาบัน เข้ามาในเขต ก ข ก กา ของพระนิพพาน ไม่เท่าไรก็จะรู้หมด ถึงตัวพระนิพพาน.

พระโสดาบันคือผู้ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน.

ที่นี้ดูต่อไปอีก ให้เข้าใจชัดขึ้น ก็ดูที่คำพูดนั้น ๆ อีกทีหนึ่ง. พระโสดาบัน แปลว่า ผู้ถึงกระแส, ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน. พระโสดาบันเรียกเป็นไทย ๆ มันก็แปลก โสดาบันนะ โสตะ + อาบันนะ หรือโสดา อาบันนะ ว่า ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส. กระแสคือการไหลไปที่แน่นอน เรียกว่ากระแส; เดี่ยวนี้เป็นกระแสแห่งพระนิพพาน. พระโสดาบันมาถึงนี้ มาถึงจุดนี้แล้ว เทียงแท้แน่นอนต่อพระนิพพาน; เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าพระโสดาบัน ผู้ถึงกระแส.

ที่นี้พระโสดาบัน มีคำเรียกอีกมากมายหลายชื่อ หรือหลายสิบชื่อ แล้วชื่อที่น่าสนใจ ที่สุดก็คือ อมตทวารเร จิโต - ผู้ยืนอยู่แล้ว ที่ประตูแห่งอมตะ. พระโสดาบันคือผู้ที่ยืนอยู่แล้วที่ประตู หรือว่าก้าวข้ามธรณีประตูแห่งอมตะคือนิพพาน. แต่ยังไม่ได้เข้าไปถึงกลางเมือง ยังไม่ไปถึงกลางเมืองนิพพาน; แต่ถึงประตูหรือก้าวข้ามธรณีประตู. นี้บาลีเขาเรียกว่า อมตทวารเร จิโต - ตั้งอยู่แล้วที่ประตู. ไปยืนอยู่แล้วที่ประตูแห่งอมตะ นี้ก็เป็นพระโสดาบัน เป็นผู้เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

อุปมาอย่างอื่นมีอีกมาก; เช่นว่า ถ้าว่าเป็นคนตกทะเล ว่ายหาฝั่ง ก็เป็นผู้ที่ถึงเขตน้ำตื้น จะเดินขึ้นไปบนบกได้โดยแน่นอน นี่ก็เรียกว่าพระโสดาบัน; ผิดจากคนที่ตกทะเลไปแล้วจมลงไป แล้วมันตายเลย หรือว่าผุดขึ้นมา ๒-๓ ครั้ง แล้วมันก็จมลงไปอีกแล้วก็ตายเลย หรือว่ากำลังมุ่งเข้ามาหาฝั่งเห็นทิศทางแล้ว มาถึงเขตน้ำตื้นแล้ว; นี่ก็เรียกว่าพระโสดาบัน, ผู้ที่ถึงเขตน้ำตื้นของ วัฏฏสงสาร กำลังจะขึ้นบก ก็เรียกว่า ผู้เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

ฉะนั้นอย่าได้กลัวพระนิพพาน จนถึงกับทำอะไรไม่ถูก; ถ้าเข้าใจ ข้อความเหล่านี้แล้ว จะเห็นว่า พระนิพพานนั้นก็อยู่ในวิสัย; เพราะเหตุว่าความเป็นพระโสดาบันนั้นมันอยู่ในวิสัย. เมื่อเป็นพระโสดาบันได้ ก็ถึงนิพพาน ได้โดยแน่นอน; ฉะนั้นขอให้ทำความเข้าใจความเป็นพระโสดาบันนี้ ให้อยู่ในวิสัยเสียก่อนเถิด เรียกว่าเรียน ก ข ก กา ของนิพพาน เป็นผู้เที่ยงต่อนิพพาน เป็นผู้ไม่เวียนไปสู่ความตกต่ำอีก.

ทั้งหมดนี้มันก็มากอยู่แล้ว เป็นหัวข้อที่อาจจะพิจารณาเห็นมากมายอยู่แล้ว. พุดไปอีกมันก็อย่างนี้แหละ มันก็มีอีกมาก มันก็ไม่จำเป็น; แต่ว่าหัวข้อที่พุดไปแล้วนี้ มันจำเป็นหรือว่าพอแล้ว สำหรับที่จะพิจารณาให้เห็นว่า เป็น ก ข ก กา แห่งพระนิพพาน.

ก่อนนี้เราไม่ประสีประสา ต่อซีกหรือฝ่ายแห่งพระนิพพาน มันจมอยู่ในวัฏฏสงสาร, มันก็เรียน ก ข ก กา ไปอีกทางหนึ่ง คือสำหรับจะจมอยู่ในวัฏฏสงสาร; จะไปหลงความดี, จะไปติดอยู่ในความดี, จะเวียนว้ายไปในความดีไปในสวรรค์ไปในสุคติอะไร มันติดอยู่เท่านั้น. นี่เรียกว่า ก ข ก กา ของวัฏฏสงสาร

ที่นี้พอสิ่งเหล่านั้น ถูกมองเห็นเป็นของที่หลอกลวงมายา ยึดถือเข้าแล้วเป็นทุกข์ มันก็เริ่มเปลี่ยนเป็นเรื่องของพระนิพพาน, ก็ตั้งต้นเรียน ก ข ก กา กันใหม่ สำหรับไปนิพพาน จะไม่ให้เรียก ก ข ก กา แห่งนิพพานแล้ว จะให้เรียกว่าอะไร.

คนที่ไม่เข้าใจ คนที่ยึดมั่นถือมั่น จะไม่ยอมเรียก, แล้วก็จะหาว่าท่านพุทธทาสนี้บ้าแล้ว แหกแนว สอนไม่มีเหตุผลไม่เหมือนใคร ที่มาบอกว่ามี ก ข ก กา แห่งพระนิพพาน, คล้าย ๆ กับพระนิพพานนี้มันช่างง่ายเสียเหลือเกิน เหมือนกับ ก ข ก กา. แต่ถึงอย่างไรก็ยังยืนยันอยู่ว่า มันเป็น ก ข ก กา แห่งนิพพาน, มันขึ้นศักราชใหม่ มันก้าวขึ้นไปสู่โลกอื่น ซึ่งเป็นเรื่องเหนือโลกโลกที่เหนือโลกโลกที่พ้นโลก. ฉะนั้นเราก็**ต้องตั้งต้นใหม่สิ**; เหมือนกับไปเกิดใหม่ เป็นเด็กอ่อนกันใหม่, ไปเรียน ก ข ก กา กันใหม่; แต่มัน**เพื่อไปสู่จุดสุดท้ายจุดปลายทาง คือพระนิพพาน**. ฉะนั้นก็จะขอเรียกว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน, หรือ ก ข ก กา ทางฝ่ายปรมาตถธรรม **ไปเรียนเข้าแล้ว มันก็จะเป็น ก ข ก กา ของพระนิพพาน** ที่ทำให้ลู่ถึงนิพพาน.

ฉะนั้น ถ้าว่ายังหลับหูหลับตาไม่ยอมฟัง แล้วคอยแต่จะค้านอยู่เสมอว่า **เรื่องพระนิพพานไม่ใช่่ง่าย** ไม่ใช่อยู่ในวิสัย, หรือแม้แต่พระโสดาบัน ความเป็นพระโสดาบันนี้ ก็มีใช่่ง่าย แล้วมันไม่อยู่ในวิสัยของคนธรรมดาสามัญ; โดยเฉพาะคนในสมัยปัจจุบัน มนุษย์สมัยนี้ ในโลกสมัยนี้ อย่าไปพูดถึงพระโสดาบันเลย. คนนั้นมันโง่เอง, **คนนั้นแหละชุดหลุมฝังตัวเอง** ฝังให้มิด ให้ลึก, ให้มิด ให้ลึก จนไม่มีทางที่จะไผ่ขึ้นมาได้อีก มันก็อยู่ที่นั่น.

แต่เดี๋ยวนี้เราอยากจะทำตามพระพุทธโอวาท **ที่ตรัสว่า ปฏิบัติให้ถูกต้อง เป็นอยู่ให้ถูกต้อง โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์.** นี่เราจึงพยายามไปตามนั้น เพื่อให้มันเข้าไปในกระแสแห่งความถูกต้องที่เรียกว่า มรรคมรรค ๘ ประการนั้น, เป็นความถูกต้อง ๘ ประการ รวมกันเข้าแล้วเป็น**อริยมรรค** นั้นมัน**เป็นกระแสแห่งความถูกต้อง.** นี่เราก็สร้างกระแสนี้ขึ้นมา; ถ้าถึง**กระแสนี้เรียกว่า พระโสดาบัน** ก็เรียกว่าผู้ที่เริ่มเรียน ก ข ก กา หรือว่ารู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานแล้ว, แล้วก็อ่านต่อไป, แล้วก็เรียนต่อไป ๆ มันก็จะรู้พระนิพพานได้. นี่ขอให้ฟังเรื่องทั้งหมดนี้ ในฐานะเป็นเรื่องจริงในจิตในใจ. อย่าฟังเป็นเรื่องในหนังสือ. อย่าฟังเป็นเรื่องเสียงเรื่องคำพูด เอมากล่าวกันอย่างเพื่อใจอ ไม่รู้ว่าอะไร. **ขอให้ฟังในฐานะเป็นเรื่องจริง แล้วก็**เป็นเรื่องในจิตในใจ.**** เมื่อยังมองเห็นอยู่ว่าเป็นปุถุชน ก็มองเห็นความเป็นปุถุชนให้ดี ให้ถูกต้อง มันจะเลื่อนเป็นกัลยาณปุถุชนได้, แล้วมันก็จะค่อยเลื่อนไปหา ความเป็นพระอริยเจ้าได้.

เดี๋ยวนี้เราเป็นปุถุชน เอละ, ยอมเป็นปุถุชน เราจะมองหาจุดหมายปลายทางกันที่ไหน? **ปุถุชน** คนนี้ **จะมองจุดหมายปลายทาง ของชีวิตนี้** **ที่ไหน?** ดูมันจะมีดมมณฑ์ มันช่างเป็นปุถุชนเสียเหลือเกิน กระทั่งไม่รู้ว่ามันจะไปที่ไหน; มันจะก้าวหน้าไปทางไหน, มันจะเจริญไปทางไหน มันก็ไม่รู้. อย่างจะรู้มันก็เรื่องที่นี่ เงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี มีหน้ามีตา มีเกียรติ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้, เรียกว่า **เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ** **นี่พอแล้ว** ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้. นี่มันช่างเป็นปุถุชนเสียเหลือเกิน แล้วเป็นปุถุชนไปจนตาย หรือว่าจะโชคดีจะค่อยเปลี่ยนได้ ก็ลองไปพิจารณาดู.

เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานด้วยบทเรียน "อยู่ไปทำไม".

แต่อาตมาอยากจะยืนยันว่า ถ้าขยัน อุตส่าห์ พยายาม พิจารณา ในข้อที่ว่า เกิดมาทำไม? เกิดมาทำไม? จะไปข้างไหนกัน? นี่ให้บ่อย ๆ เอะ มันจะค่อย ๆ ละ ค่อย ๆ ห่างจากความเป็นปุถุชนเกินไป มาเป็นปุถุชนที่เบาบาง ปุถุชนชั้นดี. แล้วก็ต้องทำจริง แล้วก็ต้องไม่ละอายุในข้อนี้, คือถ้ามีวละอายุในข้อนี้แล้ว มันจะไม่กล้าคิดตรง ๆ ไม่กล้าคิดจริง. นี้เรียกว่าคนโกหกตัวเอง, หลอกหลวงตัวเอง มันหลอกหลวงตัวเอง ไม่ให้กล้าคิดไปในทางที่จะหลุดพ้นออกไปได้; เพราะมันไม่รู้ มันพยายามที่จะปล่อยไปตามความสะดวกสบาย ตามความเคยชิน ตามความยึดมั่นถือมั่น ยึดถืออยู่อย่างไรวกก็จะเอาแต่อย่างนั้น. ไม่กล้าคิดที่จะให้แปลกไปจากนั้น; ถ้าใครมาพูดถึงเรื่องที่แปลกออกไป ก็ไม่ยอมรับฟัง เพราะวาทิฏฐิ-มานะของตัวมันเต็มปรี แบบที่เขาเรียกกันว่า *น้ำชามันล้นถ้วย มันใส่ลงไปอีกไม่ได้*. นี้ถ้าว่าจะสับเปลี่ยนกันเสียบ้าง, เอาทิฏฐิมานะนั้นออกไปเสีย, แล้วเอาทิฏฐิอย่างอื่นเข้ามาแทน บางทีจะเร็วขึ้น.

ปัญหาอันหนึ่งที่ดีที่สุด ก็คือปัญหาที่นี้ ที่เรียกว่า **เกิดมาทำไม** นี้? มีชีวิตอยู่ทำไม? เดี่ยวนี้มีชีวิตอยู่ทำไม? ถ้าคิดเดี๋ยวนี้ไม่ออก, นั่งอยู่ที่นี้ไม่ออก ก็เอาไปคิด เมื่อจะนอนหรือเมื่อจะตื่นนอน, หรือเมื่อเวลาที่มันโปร่งสบาย ไม่มีอะไรรบกวน หรือว่าจิตมันกำลังเข้มแข็งคมกล้า, ไปคิดว่านี่อยู่ไปทำไม? เรานี้ อุตส่าห์หาเงิน หาทอง เลี้ยงอะไร อยู่กันไปทำไม? อยู่กันไปทำไม? ตั้งปัญหาว่าอยู่กันไปทำไมนี่เรื่อยไปเถอะ แล้วจะพบจุดปลายทางว่า **อยู่กันทำไม**.

ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว มันหมดความอยู่, เพราะละอัสมีมานะ ว่าตัวว่าตนได้, ไม่มีตัวตนแล้วไม่มีความอยู่. ฉะนั้นพระอรหันต์ท่านจึงหมดปัญหาว่า "อยู่กันไปทำไม" ท่านไม่มีปัญหานี้.

แต่ถ้าว่าใคร ปุณฺณโง่ ๆ ไปคะยั้นคะยอให้ท่านตอบ ว่าท่านอยู่ไปทำไม, จะไปคะยั้นคะยอพระอรหันต์ ให้ตอบว่าอยู่ไปทำไม. **พระอรหันต์ก็จะตอบว่า อยู่ออยู่ รอคอยความตายสิ** อย่างนี้มีในบาลี ไม่ใช่เอาตามว่าเขาเอง. **มีคำของพระอรหันต์ บางองค์** หรือหลายองค์ **ท่านตอบอย่างนั้น ว่าอยู่เหมือนลูกจ้างรอเวลาจ่ายเงินค่าจ้าง ตอนเย็น**, อยู่เหมือนกับพวกลูกจ้างรอเวลาจ่ายเงินค่าจ้างในตอนเย็น. นี่ถ้าใคร ไปบังคับให้พระอรหันต์ท่านตอบว่า อยู่ไปทำไม; ท่านก็ตอบอย่างนี้. แต่ที่จริง ท่านมิได้อยู่, ท่านมิได้มีตัวสำหรับจะอยู่, มันก็คือมิได้อยู่ แล้วก็มีได้อะไร.

แต่นี้จะตอบภาษาคนธรรมดา, ตอบ**ภาษาชาวบ้าน** ให้พอชาวบ้าน ฟังรู้เรื่องบ้าง **ก็ว่าอยู่ออยู่ รอคอยความตายสิ** เพราะไม่ต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไรเลย, แล้วอยู่ทำไม มันก็อยู่กว่ามันจะดับลง, มันก็ไม่มีความทุกข์เหมือนกัน, อยู่อย่างนั้นก็ไม่มีความทุกข์เหมือนกัน. แต่ว่าพวกปุณฺณทั้งหลายไม่เอา, คงไม่เอาอยู่ออยู่ รอคอยความตายนี้คงไม่เอา. ฉะนั้น ไปทำนา ไปทำสวน ไปหาเงิน ไปอะไร มันยังจะดีกว่า. แต่พระอรหันต์ท่านก็ไม่ได้ต้องการอย่างนั้น; เพราะถ้าว่าอยู่เฉย ๆ มันก็ตายเองก็ได้, เรียกว่า**อยู่ออยู่ รอคอยความตาย**, คล้าย ๆ กับว่าจะตอบประชดคนโง่ที่ไปถามมากกว่า; เพราะเมื่อพระอรหันต์ท่านอยู่ ท่านก็เป็นตัวอย่างที่ดี สอนธรรมะ อยู่ด้วยที่เนื้อที่ตัว, เป็นตัวอย่างที่ดี มีประโยชน์แก่ประชาชนในโลกอยู่แล้ว. อย่างนี้ก็อยู่เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนอื่นในโลกก็ได้เหมือนกัน.

ที่นี้เรา **ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์** หรือว่าแม้แต่ว่าพระโสดาบันนี้ก็ยังไม่ เป็นพระอรหันต์ **ก็อยู่ไปทำไม ?** คงจะอยู่เพื่อความ เป็นอรหันต์ ในใจของ ใครคิดอย่างไรก็ไปรู้กันเองก็แล้วกัน ว่าอยู่ไปทำไม. บางคนก็อยู่เพื่อหาเงิน ให้ลูกเรียนจนจบ ก็อยู่ไปอย่างนี้ก่อนก็ได้; แต่จะคิดเผื่อล่วงหน้าไว้ก็ไม่เป็นไร ว่ามันจะอยู่ไปทำไมในที่สุด, หรือถ้าลูกมันโตแล้วขึ้นไปอีก มันจะอยู่ไปทำไม ลูกนั้นมันก็ไม่มีสิ้นสุดสิ มันก็อยู่เลี้ยงลูกกันต่อ ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด, มันก็ทำให้ราคา ของมนุษย์ตกต่ำหรือหมดไป.

มัน**ควรจะอยู่เพื่ออะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งสูงสุดหรือดีที่สุด**, นอก นั้นมันเป็นเรื่องสมัครเล่นไป เหมือนกับว่าทำไปพลางเดินไปพลาง, เดินทางไป พลางทำไปพลาง กว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง. **ที่ทำไปพลางนั้น มันก็ส่งเสริม การเดินทางให้ถึงจุดหมายปลายทาง;** ฉะนั้นถ้าใครหาทรัพย์สมบัติให้ดี มีบุตร ภรรยา สามีให้ดี มีเกียรติยศ ชื่อเสียง อะไรให้ดี มีให้ดีให้ลูกนั้น มันจะส่งเสริม การเดินทางที่ดี ที่ไปถึงจุดหมายปลายทางได้เร็วขึ้น.

ฉะนั้น **ขอฝากปัญหานี้ไว้สำหรับทุกคน** ว่า มีเวลาเมื่อไรเป็นคิดเถอะ ว่า**อยู่ไปทำไม ?** ที่อยู่นี้อยู่ไปทำไม ? ถ้าคิดไม่ถูกแล้วจะเศร้า อยากจะตายด้วยซ้ำ ไป; ถ้าคิดไม่ถูกมันจะเศร้าสร้อยอยากจะตาย. ถ้าคิดถูกแล้วมันจะกล้าหาญ, มันจะ**ทำสิ่งที่ว่าอยู่ไปทำไมนั้นแหละได้** แล้วก็**ได้จริง ๆ** ด้วย ว่าอยู่เพื่อทำอะไร, มันจะทำสิ่งนั้น**ได้จริง ๆ** ด้วย.

จะพูดอย่าง ฟังไม่ถูก มันก็พูดได้ **อยู่เพื่อไม่มีความทุกข์, แล้ว บำเพ็ญประโยชน์** แก่ผู้อื่นไปเรื่อย ๆ กว่าร่างกายมันจะแตกดับ. แต่ถ้าพูดอย่างนี้

จะมีใครเอากี่คน, จะมีใครสมัครเอาสักกี่คน? เพราะคนยังโง่มาก ยังไม่สมัคร จะเอาอย่างนี้แน่นอน. ฉะนั้นอยู่ไปทำไม, อยู่ไปทำไม, คิดไป เพื่อมันเลื่อนชั้นตัวเอง, เพื่อเลื่อนชั้นตัวเอง, ในที่สุดก็ไปที่จุดนั้น มันไม่มีที่อื่น.

นี่ขอให้ใช้อุบายอันนี้ เลื่อนชั้นตัวเอง : อยู่ไปทำไม? แล้วมันก็อยู่ไปเพื่ออันนั้นแหละ ให้ใกล้เข้าไป, พอไปถึงแล้ว มันก็ยังมีอีก ก็ไปอีก, ก็เลื่อนไปอีก, ไปถึงแล้วก็มีอีก, ก็เลื่อนไปอีก มันก็ถึงจุดหมายปลายทาง.

นี่เรียกว่าพยายามที่จะเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน ด้วยบทเรียนว่า อยู่ไปทำไม. ถ้าอยู่เพื่อกิน เพื่อเล่น เพื่อหัว เพื่อกินเหล้าเมายาร่าเริงเต็มทีอะไร อย่างนี้ก็อยู่เพียงวิภวสงสาร. แต่ถ้าว่ายังมีอะไรยิ่งกว่านั้น ดีกว่านั้น อยู่ไปเพื่อสิ่งนั้น คืออะไร แล้วก็เรียกว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน. ไปเข้าชั้นเรียน ก ข ก กา สำหรับไปพระนิพพานกันได้หรือยัง? ต้องใช้คำว่าได้หรือยัง? เพราะบางคนยังไม่เอา. ต้องถามดูว่าจะสมัครไปเข้าเรียนชั้น ก ข ก กา ของพระนิพพานกันหรือยัง?

ถ้าถามว่ายากนักหรือ? ถ้าเข้าใจตามนี้มันไม่ยาก, มันไม่ยากนัก มันต้องอยู่ในวิสัย. ถ้าสิ่งนี้อยู่เหนือวิสัย การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็เป็นหมัน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็เป็นหมัน. เพราะว่าสิ่งนี้ไม่เหลือวิสัย; เพราะฉะนั้น คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่ใช่หมัน.

ก ข ก กา ของพระนิพพาน เรียนจากธรรมชาติภายใน.

นี้จะเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานกันที่ไหน? บางคนอาจจะตอบได้แล้ว ว่าจะเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานกันที่ไหน บางคนอาจจะตอบได้แล้ว; เพราะเคยพูดกันมามากแล้ว. ถ้าสรุปความอีกที ว่า**ต้องเรียนจากธรรมชาติที่เป็นภายใน** แล้วก็**ต้องเรียนอย่างวิทยาศาสตร์** อย่าเรียนอย่างปรัชญา, อย่าเรียนอย่างวรรณคดีอักษรศาสตร์, มันจะเตลิดเปิดเปิงไปไหนก็ไม่รู้. อย่าเรียนอย่างปรัชญา มันจะเตลิดเปิดเปิงเข้ารกเข้าพง, แต่ต้องเรียนอย่างศาสนา คือเรียนอย่างวิทยาศาสตร์, ต้องมีของจริงมาเรียน แล้วทำไปตามลำดับ. มีความทุกข์ที่เบญจขันธ์ มาสำหรับเป็นบทเรียน แล้วก็เรียนให้มันเห็นชัดให้มันก้าวไปผ่านไป; นี้ก็ว่าเรียนอย่างวิทยาศาสตร์. **เรียนจากธรรมชาติ คือขันธ์ทั้ง ๕** นี้เป็นธรรมชาติ แล้วก็อยู่ภายใน ไม่ใช่อยู่ข้างนอก. ขันธ์ไหนเกิดขึ้นเมื่อไรให้รู้จัก, แล้วเรียนจากขันธ์นั้น นี้เรียกว่าเรียนจากธรรมชาติ เรียนจากข้างใน เรียนอย่างวิธีวิทยาศาสตร์ อย่าเรียนอย่างปรัชญา จะเป็นบ้า.

ทำผิดวิธีมันก็กลายเป็นบ้า; แม้แต่การปฏิบัติธรรมะปฏิบัติศาสนา ถ้าทำผิดวิธี มันก็เป็นบ้าได้เหมือนกัน, ยิ่งเรียนนี่ยิ่งเป็นบ้าได้ง่ายกว่า เพราะมันเตลิดเปิดเปิงได้ง่าย ฟุ้งซ่านได้ง่าย, เรียนจนเป็นบ้านี้เป็นของธรรมดาที่สุด.

ฉะนั้นขอให้เรียนจากธรรมชาติ เรียนจากข้างใน แล้วในที่สุดก็ให้เห็นได้ว่า มันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นที่น่าพอใจ; แม้ที่สุดแต่ความเชื่อ ก่อนนี้เรามีศรัทธาอย่างไร, เดียวนี้เรามีศรัทธาที่สูงขึ้นไปอย่างไร. ก่อนนี้ความเชื่อมัน

งมกาย, เดี่ยวนี้ศรัทธาความเชื่อมั่นไม่มมกาย. ก่อนนี้ศรัทธาเชื่อในพระพุทธเจ้า, เดี่ยวนี้ก็เปลี่ยนศรัทธาเป็นเชื่อตัวเองได้. เชื่อตัวเองได้ เชื่อความเห็นแจ้งของตัวเองได้; นั่นแหละคือพระพุทธเจ้าจริง. **ปัญญาเห็นธรรมะ ธรรมะนั้น เป็นพระพุทธเจ้า**, นั่นเป็นพระพุทธเจ้าจริง; เชื่อธรรมะนั้นเรียกว่าเชื่อตัวเอง นี่มันเลื่อนขึ้นมาได้อย่างนี้.

ที่แรกมันโง่ มันก็เชื่อตามคนอื่นพูด, ต่อมากันก็สมัครเชื่อพระพุทธเจ้าตามตัวหนังสือ, ต่อมาก็มีพระพุทธเจ้าจริง และเชื่อสติปัญญาของตัวเองจริง ไม่ต้องเชื่อพระพุทธเจ้า. หรือถ้าพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า **เชื่อพระพุทธเจ้าที่จริง ที่แท้จริง ที่มีอยู่ในใจจริง ๆ**; นี่อย่างนี้ดีกว่าเชื่อพระพุทธเจ้าที่อยู่ในพระคัมภีร์ หรืออยู่ที่ไหนก็ไม่รู้.

นี่เรียกว่าคนที่เข้ามาในขอบเขตนี้ มันก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของเรื่องราวอันนี้ไม่เหลือวิสัย ไม่ยากเกินไป. แต่มันต้องมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง มีการทดสอบได้อย่างหนึ่ง ว่าเดี๋ยวนี้ไอชาแห่งชีวิต, ออกจะเป็นศัพท์แสงที่ประหลาด ๆ อยู่หน่อย ว่าไอชาแห่งชีวิตได้เปลี่ยนไปอย่างไร.

เมื่อก่อนนี้เราชอบอะไร สิ่งนั้นเป็นไอชาแห่งชีวิตในขณะนั้น. **เดี๋ยวนี้เราชอบอะไร เราบูชาอะไร; นี่คือนไอชาแห่งชีวิตเดี๋ยวนี้.** เมื่อก่อนนี้ชอบกินแกง กินกับ กินอาหาร มันก็เป็นไอชาแห่งชีวิต; เดี่ยวนี้ชอบกินธรรมะ ชอบกินพระธรรม มีพระธรรมเป็นไอชาแห่งชีวิต. **ไอชาแห่งชีวิตมันก็เปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนจากกิน กาม เกียรติ มาเป็นธรรมะ.** ก่อนนี้กิน หรือกาม

หรือเกียรติ ที่ถูกอกถูกใจนั้นเป็นโอชาแห่งชีวิต. เดียวนี้ธรรมะคือความสงบเย็น หรือความสะอาด สว่าง สงบ จากการรบกวนของกิเลสนี้เป็นโอชาแห่งชีวิต.

เรื่องนี้ได้อธิบายละเอียดแล้ว หลายครั้งหลายหนแล้ว; เมื่อพูดถึง **เรื่องความสุข** โดยเฉพาะในเรื่องวันมาฆบูชา เทศน์เรื่องความสุขก็จะพูดถึงเรื่องนี้เป็นโอชาสูงสุดของชีวิต. ไปทบทวนดูเองก็แล้วกัน.

นี่มันจะเปลี่ยนแปลงมาก สุนัขที่เคยกินอุจจาระ เดียวนี้จะไม่กินอุจจาระแล้ว นี่มันจะเปลี่ยนขนาดนี้; เคยเป็นสุนัขที่กินอุจจาระ เดียวนี้จะไม่กินอุจจาระแล้ว, หรือแม้ที่สุดแต่คนที่มันเคยชอบกินน้ำตาล เดียวนี้มันจะไม่กินน้ำตาลแล้ว มันจะกินสิ่งอื่นที่มันดีกว่าน้ำตาลหรือสูงกว่าน้ำตาล.

นี่มาเข้าโรงเรียน **เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน** แล้วมันจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างนี้, เขาไม่เขาก็ตามใจ นี่บอกไว้ เพื่อคิดล่วงหน้า ว่ามันต้องเป็นอย่างนี้. เรียนแล้วก็ได้ประกาศนียบัตรเหมือนกัน ชั้นประถมหนึ่ง **พระพุทธเจ้าท่านก็รับรอง ปาฏิโกโค** แปลว่า **นายประกัน** **พระพุทธเจ้าเป็นนายประกัน** ว่า**พระโสดาบันนี้จักต้องนิพพานเป็นแน่นอน**. ฉะนั้นขอให้กระเถิบเข้ามา กระเสือกกระสนเข้ามาจนกระทั่งถึงกระแสดแห่งพระนิพพาน, เรียน ก ข ก กา แห่งพระนิพพานได้แล้ว. พระพุทธเจ้าท่านก็ออกประกาศนียบัตรให้ รับรองให้ว่า **ผู้นี้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน ไม่มีการเวียนกลับอีกเป็นธรรมดา**. อย่าทำเล่น มันไม่ใช่ของเล่น ไม่ใช่ของเล็กน้อย พระพุทธเจ้าออกประกาศนียบัตรให้แก่ผู้ที่เรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานได้สำเร็จ **ว่าจะเป็นผู้ถึงนิพพานได้โดยแน่นอน**.

นี้อาตมาเรียกว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน เป็นคำอธิบายส่วนหนึ่งของ ก ข ก กา แห่งประมัตตธรรม ที่มันคู่กันอยู่กับ ก ข ก กา แห่งศีลธรรม ซึ่งเป็นเรื่องโลก, ก ข ก กา แห่งปรมัตตธรรม มันเป็นเรื่องโลกุตตระ; เรียกให้น่าสนใจ ก็เรียกว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน ที่จะทำให้คนเราเกิดมาที่หนึ่ง ไม่เสียที่ที่เกิดมา คือจะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์พึงจะได้รับ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพระพุทธศาสนา.

เอาละ, เป็นอันว่า การบรรยายเรื่อง ก ข ก กา แห่งนิพพานนี้ มันมีอยู่อย่างนี้ แล้วก็พอสมควรแก่เวลาอย่างนี้ ก็ต้องขอยุติไว้ตามที่สมควรแก่เวลา เพื่อเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ท่านจะได้สวดคณสาธยายธรรม ที่เป็นเครื่องกระตุ้นกำลังใจของบุคคลผู้จะเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานได้อีกวาระหนึ่ง เอ้า นิมนต์สวดได้.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๑๐ -

๙ มีนาคม ๒๕๑๗

ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ครั้งที่ ๑๐ แห่งภาคมาฆบูชา นี้ ก็ยังจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม หากแต่จะมีหัวข้อย่อยตามลำดับ อย่างที่เคยมีมาแล้ว สำหรับในวันนี้ว่า ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน.

[ทบทวน.]

ท่านทั้งหลายจะต้องทบทวน ใจความของเรื่องนี้ ที่ได้ผ่านมาแล้วตามลำดับ ว่าเรากำลังพูดถึงเรื่อง ก ข ก กา มีความหมายในข้อที่ว่า เป็นเรื่องที่ต้องตั้งต้นกันใหม่, จะเป็นการเรียนใหม่, หรือจะเป็นการทบทวนใหม่, ก็แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นอย่างไร. บางคนจะคิดว่าเป็นที่น่าละอาย ที่จะต้องมาทบทวนการเรียน ก ข ก กา กันใหม่ ถ้าพูดอย่างนี้มันก็น่าละอาย ทั้งฝ่ายผู้สอนคือผู้พูด และฝ่ายผู้ฟังหรือผู้เรียน. ผู้เรียนต้องมาเรียน ก ข ก กา กันใหม่ เขาก็ไม่ค่อย

จะยอมและกระดาก ถึงผู้สอนถ้าต้องมาสอน ก ข ก กา กันใหม่ มันก็น่าจะละอายด้วยเหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้เรื่องมันไม่เป็นอย่างนั้น คือมันมีความจำเป็นที่จะต้อง **ทบทวน**, หรือ **เรียนซ้ำ**ส่วนที่เป็น ก ข ก กา กันใหม่; ดังที่ได้ขอร้องท่านทั้งหลายอยู่แล้วเป็นประจำ ว่าอย่าได้อิดหนาระอาใจ ที่จะต้องทำอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ.

ขอให้นึกดูถึงสมัยที่เราเรียน ก ข ก กา กันจริง ๆ มันต้องเรียนซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทั้งเช้าทั้งเย็น วันแล้ววันเล่า, ถูกเขาตีก็ครั้ง กว่าจจะรู้หนังสือในชั้น ก ข ก กา นี้ไปได้. ถึงอย่างนั้นเราก็ยังทนได้ และเราได้เคยทนมาแล้ว, เพราะทำกันมาแล้ว จนผ่านมาได้. เดี่ยวนี้มันเป็นเรื่องเรียนธรรมะ แต่ในขั้นต้นมันก็มีลักษณะอย่างเดียวกับที่ว่าเรียน ก ข ก กา นั้นเหมือนกัน; ดังนั้นจึงได้ให้ชื่อว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา หรือ ก ข ก กา สำหรับพุทธบริษัท.

ในชั้นที่เป็นศีลธรรม มันก็มี ก ข ก กา ไปแบบหนึ่ง : **รู้จักให้ทาน รู้จักมีศรัทธา รักษาศีลภาวนา**ไปตามเรื่อง นี้เรียกว่า ก ข ก กา ในชั้นศีลธรรม. พอมาถึง ก ข ก กา ในชั้น **ปรมัตถธรรม** ก็ต้องรู้จักศึกษาความจริงของสิ่งทั้งปวง คือ **เรียนรู้เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ เรื่องอุปาทานขันธ** เป็นต้น; ล้วนแต่เป็นเรื่องภายใน เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจที่ลึกซึ้งทั้งนั้น; แต่ก็ยังคงเรียกว่า ก ข ก กา คือเป็นของที่เริ่มต้น แล้วก็เรียนต่อไปจนกว่าจะรู้ถึงที่สุด. เราได้ทบทวนกันมาทุก ๆ ครั้ง ที่มีการบรรยาย ให้สนใจเป็นพิเศษ ให้ละเอียดลอออย่าได้ประมาท ในเรื่อง que เรียกว่า ก ข ก กา นี้.

ในครั้งที่แล้วมาก็ได้พูดถึง ก ข ก กา ของ **นิพพาน** ก็หมายความว่า เป็นเรื่องที่ต้องเรียนในชั้นแรก เพื่อการรู้ **นิพพาน**, ยุติลงที่ว่า การพยายาม

ปฏิบัติ จนกระทั่งเป็นพระโสดาบัน นี้เรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน. และตัว ก ข ก กา ของเรื่องนี้ ก็คือธาตุทั้งหลาย มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ เป็นต้น มีรายละเอียดดังที่พระผู้สวด ได้สวดบทพระพุทธรักษา เกี่ยวกับเรื่องธาตุไปแล้วเมื่อตะกี้.

ถ้าเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าธาตุ เป็นธาตุ ๆ ไป ก็เหมือนกับว่าเราได้เรียน ตัว ก ตัว ข ตัว ค ตัว ง แล้ว ธาตุนี้ยังจะต้องปรุงกันเข้าเป็นอายตนะ, อายตนะนี้ทำหน้าที่แล้ว ก็ยังจะปรุงกันขึ้นเป็นขันธ เป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ถ้าผลออกไปมีอุปาทาน ก็เกิดเป็นอุปาทานขันธและเป็นตัวทุกข์. มันก็เหมือนกับว่า แจกลูกขึ้นไปตามลำดับ กะ กา กิ กี ขะ ขา ขิ ขี จนกว่าจะครบถ้วน. การเรียน ก ข ก กา ของนิพพาน ก็ต้องเรียนเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ อย่างนี้เอง, ที่จะเรียนให้ละเอียดออกไป มีสระครบถ้วนแล้ว ยังจะต้องผันด้วยไม้วรรณยุกต์ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี จัตวาอะไรไปตามเรื่อง.

เช่นเรารู้เรื่องธาตุ ก็จะต้องรู้ในหลาย ๆ ลักษณะ ตามที่จะรู้ได้อย่างไร, เช่นรู้ว่าธาตุ เช่นธาตุดิน เป็นต้น นี้มีลักษณะอย่างไร, และประเภทของธาตุนี้จะแจกไปได้ก็ประเภท และว่าสมุฏฐานของธาตุนี้ได้แก่อะไร, เพราะมีอะไรเป็นสมุฏฐาน ธาตุนี้จึงเกิดขึ้นและตั้งอยู่. หรือจะเรียกว่า มีอะไรเป็นสมุทัยของธาตุนี้, คือว่าธาตุนี้มันจะงอกงามขึ้นมาได้อย่างไร ด้วยอาศัยอะไร แล้วอะไรเป็นอตัณหะ เป็นนิโรธของธาตุนั้น ๆ.

อตัณหะ อย่างที่เราเรียกในภาษาไทยว่า อัสตง นี้คือดับไปชั่วขณะ ๆ ตามวาระ เหมือนพระอาทิตย์ดับในตอนเย็น รุ่งขึ้นก็โผล่หน้ามาอีก แล้วก็มีอัสตง

อีก **อัตรังคมะหรืออัสตงนี้** หมายความว่า **มันดับชั่วคราวตามวาระ**. ส่วนนิโรธที่แท้จริงนั้น หมายถึง **ดับสนิทไม่มีเหลือ**; ส่วนใดดับไป ส่วนนั้นก็ดับสนิทไม่มีเหลือ ไม่ผุบ ๆ โผล่ ๆ เหมือนกับดวงอาทิตย์.

นี่ก็ต้องรู้ว่าธาตุนี้มันมีการอัสตง คือดับชั่วคราวอย่างไร, มีการดับโดยสนิทอย่างไร, แล้วยังรู้ว่าธาตุนี้มีอัสสาทะ คือเสน่ห์ที่หลอกให้คนหลงอย่างไร, แล้วธาตุนี้มีอาทีนวะ คือพิษอันร้ายกาจที่มันซ่อนไว้ได้เสน่ห์ สำหรับทำอันตรายคนนั้น มีอยู่อย่างไร, และในที่สุดก็รู้ว่า นิสสรณะคืออุบายที่จะออกพ้นไปเสียได้จากโทษทุกข์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับธาตุนั้น มีอยู่อย่างไร.

ก็ลองคิดดูให้ดีว่า การที่จะรู้อะไรสักอย่างหนึ่ง ให้ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ และมีประโยชน์ในการดับทุกข์นั้น มันมีแง่มุมต่าง ๆ ที่จะต้องรู้ อย่างน้อยก็อย่างที่ว่ามาแล้ว. **ทบทวนอีกทีหนึ่งก็ว่า รู้ว่ามันมีลักษณะอย่างไร, มันมีประเภท** คือจะจำแนกแจกแจงออกไปได้ก็อย่างที่พวก, **มันมีสมุฏฐาน** คือที่ตั้ง, แล้วมันมี**สมุทัย** คือที่เจริญงอกงามขึ้นมาอย่างไร, **มันจะอัสตงหรือมันจะนิโรธ** ด้วยลักษณะอย่างไร, **มันมีเสน่ห์** หลอกหลวง และมีโทษทุกข์ที่ซ่อนไว้ สำหรับทำอันตรายนั้นอย่างไร, และข้อสุดท้ายก็คือ **อุบายที่เราจะเอาชนะ** หรืออยู่เหนือสิ่ง ๆ นั้นได้อย่างไร.

ในเรื่องธาตุจะมีที่ธาตุ มันก็ต้องรู้**ครบโดยอาการ**เหล่านั้น, อายตนะก็เหมือนกัน ต้องรู้จักอายตนะนั้น ๆ ครบโดยอาการเหล่านี้, เมื่อปฐขึ้นเป็นขันธก็ต้องรู้**ครบโดยอาการ**เหล่านี้, ยิ่งเมื่อเป็นอุปาทานขันธ ก็ยิ่งจะต้องรู้ให้ชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก, จึงจะเรียกว่าเป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน ก็**รู้แจกถูก**ขึ้นมา

ตามลำดับ แล้วก็รู้ผันไปตามวรรณยุกต์ต่าง ๆ จนครบถ้วนทุกอย่างทุกแง่ทุกมุมนี้เรียกว่า ผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน กันในลักษณะอย่างนี้.

คำอธิบายในหลาย ๆ ครั้งมาแล้ว ก็ล้วนแต่อธิบายเรื่องอย่างนี้ทั้งนั้น. ส่วนในวันนี้จะได้กล่าวถึงลักษณะของผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน ต่อจากครั้งที่แล้วมา. ในครั้งที่แล้วมาเรียกว่าเรื่อง ก ข ก กา ของนิพพาน. ส่วนในวันนี้เรียกว่า เรื่องผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน. ผู้ที่รู้ ก ข ก กา ของนิพพานโดยแท้จริงนั้น มีเรื่องราวอะไรที่น่าสนใจบ้าง ก็จะได้พูดกันวันนี้.

ในครั้งที่แล้วมา เมื่อพูด ก ข ก กา ของนิพพาน ก็ได้แสดงให้เห็นชัดแล้วว่า ได้แก่การปฏิบัติเพื่อความ เป็นพระโสดาบัน, ปุถุชนเหมือนกับคนตาบอด คนไม่รู้หนังสือ, แล้วก็เริ่มเรียนหนังสือเรื่องนิพพาน. การลงมือเรียน ก็คือการปฏิบัติเพื่อความ เป็นพระโสดาบัน. ความ เป็นพระโสดาบันนั้นแหละ เป็นเบื้องต้นเป็นเงื่อนไขของการบรรลุนิพพาน; เพราะว่าถ้าถึงพระโสดาปัตติมรรคปัตติผล ก็คือแน่นอนว่าจะต้องถึงนิพพาน.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ที่นี้จะได้ดูกันให้ละเอียด ถึงตัวผู้รู้ ก ข ก กา นั้น โดยเปรียบเทียบกันว่า ปุถุชนไม่รู้เลย, พระโสดาบันก็เริ่มลืมตา, แล้วต่อไปจากนั้นก็ลืมตามากขึ้น จนเป็นพระอรหันต์ ก็คือรู้ถึงที่สุด.

อริยบุคคลรู้เรื่องเดียวกัน แต่ต่างระดับ.

ในตอนนี้มีข้อที่จะต้องทราบเป็นหลักทั่วไปหรือเป็นพื้นฐานเสียก่อนว่า จะเป็นพระโสดาบัน ก็ตาม พระสกิทาคามี อนาคามี หรือพระอรหันต์ ก็ตาม **เรื่องที่ท่านจะต้องรู้นั้นมันเหมือนกันหมด**; แต่ว่ามันรู้ได้มากน้อยกว่ากัน จนถึงกับเกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยกว่ากัน.

เป็นพระโสดาบันก็รู้ แต่ไม่รู้ถึงขนาดที่จะหลุดพ้นได้; ข้อนี้มีพระบาลีชัดเจนอยู่แล้วว่า **ยถา ภูตฺ ปชานาติ - พระโสดาบันย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริง ซึ่งสมุทัยเป็นต้น** ของปัญจอุปาทานชั้นร์. พระโสดาบันรู้ชัดธรรมชาติสังขารธรรมเหล่านั้น; แต่ส่วนพระอรหันต์นั้น มีพระบาลีขยายความต่อไปว่า **ยถา ภูตฺ วิทิตวา อนุปาทา วิมุตโต โหติ คือรู้แจ้งตามที่เป็นจริงอย่างนั้นแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน**, มันเป็นเรื่องที่ต่อกันไป **พระโสดาบันนั้นมีลักษณะว่า ย่อมรู้ชัดซึ่งธรรมนั้น ๆ ตามที่เป็นจริง**, ส่วนพระอรหันต์นั้นมีพระบาลีว่า **ครันรู้แจ้งซึ่งธรรมนั้น ๆ ตามที่เป็นจริงแล้ว ย่อมเป็นผู้หลุดพ้น เพราะไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน**.

ข้อนี้หมายความว่า **สิ่งที่รู้นั้นคือสิ่ง ๆ เดียวกัน**; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เรื่องชั้นร์ หรือเรื่องปัญจอุปาทานชั้นร์เป็นส่วนใหญ่ ว่ามีสมุทัยอย่างไร. มีนิโรธอย่างไร, มีทางที่จะให้ถึงความดับนั้นได้อย่างไร. **พระโสดาบันเป็นแต่ผู้รู้แจ้ง** ในแนวธรรมหรือกระแสแห่งธรรม หรือความจริงนั้น ๆ ว่ามีอยู่อย่างไร, เรียกว่าดวงตาเห็นธรรม พอที่จะเป็นเครื่องรับประกันได้ว่า จะไม่เดินผิดทางอีกต่อไป. แต่ว่าความรู้ของท่านั้น ยังไม่เพียงพอ ถึงกับจะทำให้จิตใจเกิดการเปลี่ยนแปลง

อย่างใหญ่หลวง; เพราะฉะนั้นการรู้ของท่านนั้น จึงเป็นแต่เพียงการบรรลุความเป็นพระโสดาบัน. ครั้งต่อมาความรู้ที่ได้เจริญแจ่มแจ้งต่อไปอีก แทนที่จะเป็น ปชานาติ ก็กลายเป็น วิทิตวา, รู้แจ้งยิ่งขึ้นไปอีกตามที่เป็นจริง, ผลแห่งความรู้แจ้งนั้นมีมากพอ ถึงกับทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางใจ คือ จิตหลุดพ้น ไม่ยึดมั่นถือมั่น สิ่งใดอีกต่อไป.

นี้แหละคือเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจกันไว้ ในฐานะเป็นหลักพื้นฐาน ซึ่งอาตมาจะต้องเรียกว่า ก ข ก กา ต่อไปอีกตามเดิม; แต่ว่าคนบางคนหรือคนส่วนมาก คงจะไม่เห็นด้วย คือไม่ยอมให้เรียกความรู้แบบนี้ว่า ก ข ก กา. แต่อาตมาขอยืนยันว่า มันเป็นเรื่องแรกของการที่จะบรรลุนิพพาน, เป็นเรื่องแรกที่สุด จึงเรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน, จนถึงกับจัดพระโสดาบัน ให้เป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานเท่านั้น.

พระโสดาบันเป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน, ฟังดูให้ดี; เพราะมีทางที่จะเข้าใจผิดได้. ส่วนบุญชนคนธรรมดานั้น ยังไม่รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานเลย, มันเหมือนกับคนตาบอด คนตามองอะไรไม่เห็น ไม่ประสีประสาในเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง. ถ้าเริ่มมองเห็นสิ่งทั้งปวง โดยความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่ามันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ มันแน่นนอนลงไปอย่างนี้ ก็เป็นจุดเริ่มต้น ที่จะละจากความเป็นบุญชน ขึ้นมาสู่ความเป็นพระอรียเจ้า และเป็นอันดับแรก คือพระโสดาบัน.

มันต่อกันอยู่กับเรื่องของบุญชน จัดบุญชนไว้เสียโลกหนึ่งหรือฟากหนึ่ง; อีกฟากหนึ่งก็เป็นเรื่องของพระอรียเจ้า, แล้วก็ตั้งต้นเรื่อง ก ข ก กา ฝ่ายพระ-

อริยเจ้า กันตรงที่ความเป็นพระโสดาบัน. ฉะนั้นผู้ที่ควรจะได้ নামว่า รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานถึงขนาดแล้วนั้น ก็ได้แก่พระโสดาบัน; แม้จะ ความรู้นั้นยังไม่มากพอ ถึงกับจะทำให้จิตนี้หลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงโดยสิ้นเชิงได้.

นี่ก็เป็นพระพุทธานุภาพที่ตรัสไว้ เป็นหลักสำหรับที่จะต้องกำหนดจดจำ ให้ดี มิฉะนั้นแล้วจะเกิดความสับสนปนเปกันไปหมด, หรือถึงกับเกิดความท้อแท้ ไม่อยากจะศึกษาอีกต่อไปก็ได้, เพราะมันยุ่งยากพันเผื่อนัก อย่างว่าพระโสดาบัน ก็รู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือรู้ อริยสัจ. พระอรหันต์ก็รู้ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือรู้ อริยสัจ. สิ่งที่ต้องเรียนต้องรู้เหมือนกัน แล้วทำไมมาบรรลุนิพพานต่างกัน ในระดับที่ต่างกัน อย่างนี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้ได้แนะนำให้พิจารณาดู ให้ละเอียดว่า มันอยู่ที่ตรงนี้ คือว่ารู้เรื่อง เดียวกัน, รู้อย่างเดียวกัน แต่มันยังไม่เท่ากัน, คือในขั้นต้นมันยังไม่มากพอ ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ. อย่างเดี๋ยวนี้เราก็เรียนจากตำรา ท่องได้ จำได้ พูดก็ได้ สอนก็ได้ เทศน์ก็ได้; แต่แล้วก็ยังไม่รู้ว่า รู้สิ่งนั้นตามที่เป็นจริง. นี่ก็เพราะว่ามันไปจำเขามา โดยที่อยากจะดีบ้าง, อยากจะเก่งบ้าง, แต่ในจิตใจนั้น ไม่ได้รู้โดยธรรมชาติ หรือว่ารู้ด้วยจิตใจที่เข้าถึงตัวธรรมชาตินั้น ๆ. มันจึงต้อง เขยิบต่อไปว่าจะลงมือตั้งต้นรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงรอบตัวเรา ให้ลึกซึ้งถึงขนาด ที่เรียกว่า รู้ด้วยจิตใจของเรา.

นี่แหละได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า มันต่างกันอย่างไร ในระหว่าง ๒ ฝ่าย คือฝ่ายพระโสดาบัน ซึ่งเป็นเพียงผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน; ส่วน พระอรหันต์นั้นเป็นผู้รู้พระนิพพาน โดยสมบูรณ์ พ้นจากความเป็น ก ข ก กา

ไปแล้ว. ถ้าผู้ใดฟังเข้าใจ ก็จะทำให้เกิดความกล้าหาญ แน่ใจเพียงพอที่จะมีความ
สำนึกว่า **เรื่องการบรรลุมรรค ผล นิพพาน นั้นไม่เหลือวิสัย**; และโดย
เฉพาอย่างยิ่ง **ความเป็นพระโสดาบันนั้นไม่เหลือวิสัย** เพราะมันเป็นเพียงการ
เริ่มต้น ลงมือเขียน ก ข ก กา ของนิพพาน.

เรื่องที่จะพูดกันโดยละเอียดในวันนี้ ก็คือเรื่องตอนนี้ คือเรื่อง**ลักษณะ**
ของพระโสดาบันที่จะเริ่มรู้จัก ก ข ก กา ของพระนิพพานนั้น ว่าเป็นอย่างไ.

เราควรจะทำ**ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับคำว่ารู้หรือผู้รู้**นี้ ให้มันเป็น
ขั้น ๆ ตอน ๆ ไป ให้มันแน่ชัด; เช่นว่า กำลัง**รู้**อยู่ กำลัง**เริ่มรู้** หรือกำลัง
รู้อยู่ ยังไม่ถึงขนาด แล้ว**ก็รู้ถึงขนาด** แล้ว**ก็รู้เสร็จแล้ว**.

รู้อยู่ คือยัง**รู้ไม่เสร็จ**, **รู้**ไม่ถึงที่สุด **รู้**ไม่จบ **รู้**ไม่มั่นคง **รู้**ไม่รุนแรง
จนถึงกับเปลี่ยนนิสัยได้; ฉะนั้นคำว่า **รู้**อยู่ กับ **รู้**แล้ว นี้มันต่างกันมาก. ที่นี้
รู้อยู่ ยัง**ไม่ถึงขนาด** มันก็ไม่พอที่จะมีความเปลี่ยนแปลง; ถ้า**รู้ถึงขนาด**
มันก็เรียกว่า**พอจะเพียงพอได้**; แต่มันยังไม่แน่นอน ว่าคนนั้นมันจะรักษาไว้
ให้ยืดยาวถึงที่สุดจริง ๆ ได้หรือไม่ คือให้ถึงขนาดที่เรียกว่า **รู้เสร็จแล้วได้หรือไม่** ?

ถ้าว่าที่จริง บุคคลเราถ้าเป็นบุคคลขั้นดี คืออย่าเป็นบุคคลที่เลวเกิน
ไปแล้ว ในบางครั้งบางครั้งก็มีความรู้เหมือนกัน **รู้**เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
บ้างไม่มากก็น้อย, นี้เรียกว่า**รู้**เหมือนกัน เป็นส่วนน้อยนี้ ก็เรียกว่ายังไม่ถึงขนาด
คือยังไม่ถึงขนาดที่จะเปลี่ยนแปลงจิตใจเดิมได้. จิตใจเดิม ๆ ของบุคคลเป็นอย่างไร
มันไม่เปลี่ยนแปลงได้ เพราะ**รู้**ไม่ถึงขนาด; ครึ่ง**รู้ถึงขนาด** มันจะเปลี่ยนแปลง.

ถ้าเป็นพระโสดาบัน ก็เรียกว่า รู้จริง รู้ถึงขนาด จนถึงกับเปลี่ยนแปลงภาวะเดิม ๆ ของจิตใจ, คือเปลี่ยนแปลงสันดานเดิม ๆ นั้นได้; แม้ไม่ทั้งหมด มันก็เปลี่ยนได้ในบางส่วน. แต่โดยเหตุที่รู้จริง และรู้ถึงขนาดนั้นแหละ การเปลี่ยนนั้นจึงเปลี่ยนจริง; ไม่ใช่เปลี่ยนกลับไปกลับมา แม้ไม่เปลี่ยนหมดก็ตามเถอะ. แต่ถ้าส่วนใดเปลี่ยนได้, ส่วนนั้นก็เปลี่ยนจริง คือไม่กลับไปกลับมาอีก. อย่างที่เรียกว่า พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ได้เพียง ๓ อย่างเท่านั้น, แต่ท่านก็จะได้จริง เพราะรู้ถึงขนาดที่จะทำลายสังโยชน์ ๓ ประการนี้ได้จริง. มันจึงเป็นความรู้ที่ถึงขนาดที่จะเปลี่ยนแปลงนิสัยสันดานจิตใจ ในส่วนแรกนี้ได้ อย่างนี้เป็นต้น. เรียกว่าลักษณะของผู้รู้ มันก็ยังมีอยู่หลายชั้น หลายระดับอย่างนี้.

องค์แห่งของการบรรลุพระโสดาบัน.

ที่นี้จะดูกันต่อไปให้ละเอียด โดยเฉพาะที่ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพาน กล่าวคือพระโสดาบันนั้น เรื่องเกี่ยวกับพระโสดาบันนี้ก็มีตรัสไว้มากมาย, อย่างไรเรียกว่าเป็นพระโสดาบัน นี้ก็ตรัสไว้มากมาย เรียกว่า **โสดาปัตตติยังคะ** แปลว่า **องค์แห่งการบรรลุความเป็นพระโสดาบัน.**

องค์แห่งความเป็นพระโสดาบันนี้มีมาก และที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ นั้น ๆ ก็เช่นว่า : เป็นผู้มีศรัทธา ไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงอีกต่อไปในพระพุทธเจ้า ๑, ในพระธรรม ๑, ในพระสงฆ์ ๑, แล้วก็มีอริยกัณฑ์ศีล คือศีล

ที่เป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า อีก ๑, รวมเป็น ๔ องค์ ๔ นี้เป็นองค์แห่งพระ-
โสดาบัน.

มีศรัทธาไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงในพระพุทธเจ้าอีกต่อไป นี้ก็
หมายความว่า พระโสดาบันต้องรู้จักพระพุทธเจ้าจริง ๆ ถึงขนาดนั้น. ที่ว่า**รู้จัก**
พระพุทธเจ้าจริง ก็**ต้องรู้คุณธรรมที่ทำให้ความเป็นพระพุทธเจ้า** เช่น ความหมด
กิเลสโดยสิ้นเชิงของพระพุทธเจ้า, ความไม่มีทุกข์เลยของพระพุทธเจ้า, พระโสดา-
บันรู้จักพระพุทธเจ้าจริงถึงขนาดนี้ จึงมีศรัทธาไม่หวั่นไหวหรือไม่เปลี่ยนแปลงใน
พระพุทธเจ้าอีกต่อไป.

สำหรับพระธรรมนั้น **พระโสดาบันรู้สิ่งที่เรียกว่าพระธรรม** ว่า
จะเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้จริง, เห็นชัดอยู่อย่างนั้นจริง ๆ. นี้จึงจะ
เรียกว่า รู้จักพระธรรมจริง ๆ จึงมีศรัทธาในพระธรรม อย่างที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้
อีกต่อไป.

สำหรับพระสงฆ์ **พระโสดาบันก็รู้ว่า พระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่**
ปฏิบัติได้อย่างนั้นจริง ไม่ใช่คนโลเลเหลวไหล, และว่าพระสงฆ์นี้เป็นเครื่อง
พิสูจน์ว่า ธรรมะนี้ไม่เหลือวิสัย, และพระสงฆ์นี้เป็นบุคคลจะหาได้ในโลก, ก็เลย
มีความเชื่อหรือมีศรัทธา ในความเป็นพระสงฆ์ ว่ามีอยู่จริง แล้วก็น่าเลื่อมใสจริง,
และพยายามปฏิบัติเพื่อความเป็นพระสงฆ์นั้นด้วย ก็เลยเรียกว่า มีศรัทธาในพระ-
สงฆ์จริง ๆ.

นี่ปุถุชนคนไหน ที่มีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้.
ถ้ามีอย่างนี้มันก็ไม่เป็นปุถุชน ก็เลยจากความเป็นปุถุชน คือเป็นพระโสดาบัน.

คนที่มีศรัทธาอย่างนี้ ย่อมจะมีศีลดีถึงขนาดที่เรียกว่า **อริยกันตศีล** คือศีลเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า เป็นศีลที่ไม่ตลบตลึง, เป็นศีลที่กัลป์กลอกไม่ได้ ว่าเป็นศีลที่มาจากปัญญา ที่รู้จัก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็เลยล่วงศีลไม่ได้.

ถ้าบุรุษคนพาลหรือคนธรรมดาไม่มีศีลไม่ได้ จะมีศีลให้ได้ ก็ต้องตั้งอกตั้งใจ ที่จะรักษาศีลตามสิกขาบท มันก็เลยเป็นการต่อสู้ ยึดยึดติดติดกันไปตามเรื่อง ที่เพียงแต่จะรักษาอันนี้ไว้ให้ได้; เพราะว่ามีได้มีปัญญามาช่วยให้มันง่ายขึ้น แต่ถ้าผู้ที่เป็น**พระโสดาบันมีปัญญา**เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาหรือเห็นธรรมะอย่างอื่น ๆ ของสังขารทั้งหลายทั้งปวง มันก็เกิดความไม่ยึดถือ ในบางสิ่งบางอย่าง ในบางระดับซึ่งเป็นเหตุให้กิเลสถอยกำลังอยู่แล้ว. ฉะนั้น **การรักษาศีลจึงเป็นไปได้ง่าย และเป็นไปได้โดยบริสุทธิ์ผุดผ่อง** ไม่ต่างไม่พรั่น, ถึงขนาดที่เรียกว่า **ศีลที่พระอริยเจ้าพอใจ**.

นี่ศีลของคนธรรมดา ต้องอาศัยเจตนา; ส่วน**ศีลของพระอริยเจ้า** ท่าน**อาศัยปัญญา** รากฐานจึงมั่นคงกว่ากันมาก. ฉะนั้นเมื่อท่านผู้ใดจะมีศีลอย่างพระโสดาบันมี ก็จงพิจารณาในทางปัญญาให้มาก กระทั่งเกิดความรู้สึกจางคลาย ในความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่เป็นเหยื่อของกิเลสเหล่านั้น. อย่างนี้อยู่เฉย ๆ มันก็ไม่มีทางจะขาดศีล, แล้วคิดดูซิ ว่าจิตใจมันสูง ถึงขนาดที่จะไม่ไปหลงไหลในเรื่องเฮอร์ดอรรอย สวยงาม สนุกสนาน เป็นที่ตั้งของกิเลส อย่างนี้มันก็จะทำให้อยู่เฉย ไม่อยากจะไปล่วงศีล. แต่**คนโง่ที่ยังหลงไหล** ในเรื่องสวย เรื่องงาม เรื่องเฮอร์ดอรรอย เรื่องต้องการอะไรต่าง ๆ มากมายอย่างนี้ เมื่อไม่ได้มันก็ต้องไปเอามา โดยยอมขาดศีล **ไม่นึกถึงศีล**.

เพียงแต่ศีล มันก็ผิดอย่างนี้เสียแล้ว ว่าพระอริยเจ้ามีศีลได้ด้วยเหตุอะไร, ด้วยสมมุฏฐานอะไร. แล้วบุรุษจะมีศีลได้ด้วยสมมุฏฐานอะไร, ฉะนั้นถ้ายังจะต้องมีอะไรบังคับ มีอะไรชักจูง มีคนมาจ้างให้รักษาศีล หรือมีอะไรมาชู้ให้กลัว สำหรับจะรักษาศีล; อย่างนี้ก็ต้องเป็นศีลของบุรุษนไปก่อน.

ถ้าจิตใจสูงถึงขนาดที่ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส เพราะมีปัญญาเพียงพอแล้ว มันก็เป็นศีลขึ้นมาโดยอัตโนมัติ, เป็นศีลที่ไม่ต้องอาศัยเจตนา แต่อาศัยปัญญา. ถ้ายังอาศัยเจตนาอยู่ มันก็ยังล้มลุกคลุกคลานอยู่; เหมือนกับที่ว่าคนบุรุษนธรรมดารักษาศีลจนตาย ก็ไม่เคยมีศีลบริสุทธิ์ผุดผ่องได้. **ถ้าเป็นพระอริยเจ้าอาศัยสติปัญญา** มันอยู่เหนือเจตนา มันบังคับไว้ได้ด้วยปัญญา, **ก็เลยมีศีลได้** โดยแทบว่าไม่ต้องรักษาศีล, ไม่ต้องตั้งใจจะรักษาศีล, มันก็มีศีลเสียได้ด้วยอำนาจของปัญญา คือความคิดมันไม่เป็นไปในทางที่จะไปฆ่า ไปลัก ไปทำให้มันผิดศีล อย่างใดอย่างหนึ่ง.

ถ้าพูดด้วยภาษาธรรมดาให้ฟังง่ายกว่านี้ ก็เรียกว่า คนมันดีเสียแล้ว, คนมันดีถึงขนาดที่จะทำอย่างนั้นไม่ได้อีก, มันดีเกินกว่าที่จะไปทำผิดอย่างนั้นเสียแล้ว, นี่คือพระอริยเจ้า. **ถ้าเป็นบุรุษนมันไม่ถึงขนาดนั้น มันต้องระวังกันเรื่อยไป,** มันต้องคอยห้ามปราม, ควบคุมอยู่เรื่อยไป, ต้องผูกต้องล่ามต้องคอยกระตุกอยู่เรื่อยไป มันก็ยังเอาไว้ไม่ค่อยจะอยู่.

ฉะนั้นพระโสดาบันเป็นผู้มีอริยกัณตศีล เพราะว่าละ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมพัตตปราคมาสได้. ไม่ไปหลงในเหยื่อต่าง ๆ ในโลกนี้ ซึ่งเป็นเหตุให้เราผิดศีล.

นี่พระโสดาบันเป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน ในอันดับแรก ยังเป็นได้มากถึงอย่างนี้. เราก็รู้กันอยู่ทั่วไป ได้ยินได้ฟังมากกว่าอย่างอื่น ว่าพระโสดาบันนั้น มีศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ไม่คลอนแคลน เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป แล้วมีอริยกันตศีลด้วย.

พระโสดาบันสามารถระงับภัยเวรได้.

ที่นี้ที่รู้กันมากอีกอย่างหนึ่ง ก็ว่าท่านระงับภัยเวรทั้งหลายได้ **อริยสาวกสุส ปญจ ภยานิ วุปสนุตานิ โหนติ - ภัยทั้งหลาย ๕ อย่างของพระอริยสาวกนั้นเข้าไปสงบ รำงับแล้ว.** ภัยทั้งหลายในที่นี้หมายถึง **ความทุกข์, โดยเฉพาะศีล ๕** นี้แหละ เรียกว่าภัย หรือสิ่งที่ควรกลัว ๕ ประการ. **ปญจ ภยานิ - ภัยทั้งหลาย ๕ ประการ, อริยสาวกสุส ของพระอริยสาวก, วุปสนุตานิ - เป็นธรรมชาติที่จะเข้าไปสงบรำงับแล้ว;** ก็แปลว่าอันตรายที่มันจะเกิดแก่คนเรา ๕ ประการ เนื่องมาจากการกระทำ **ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท และสุราเมรยมัชชชชะ** นี้หมดแล้ว ถูกกระทำให้ระงับไปแล้ว เกิดขึ้นมาไม่ได้; เพราะว่าท่านมีสติปัญญา มีศรัทธา อย่างที่ว่ามาแล้วนั่นเอง.

ในพระบาลีบางแห่ง ในสูตรบางสูตร **พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงองค์แห่งความเป็นพระโสดาบันไว้สั้น ๆ ที่สุด ว่าภัย ๕ ประการของท่านนั้นระงับแล้ว.**

บางคนจะฟังไม่เข้าใจ ว่าถือศีล ๕ ได้บริสุทธิ์ เต็ดขาด นี่เป็นพระโสดาบันได้หรือ ? ถ้าเขารู้ว่าการ**มีศีล ๕** ของพระโสดาบันนั้น มีถึงขนาดที่ว่า

ระงับภัยโดยสิ้นเชิง ไม่เป็นภัย ขึ้นมาได้อีกต่อไปแล้ว. ย่อมหมายความว่า จิตใจ หรือสันดานของพระโสดาบันนั้นเปลี่ยนไปมาก.

แต่ในที่นี้เราจะระบุไปแต่เพียงว่า จะทำความผิด ๕ ประการนั้นไม่ได้ อีกต่อไป, โดยไม่ต้องมีเจตนาที่จะเว้น มันก็เป็นการเว้นอยู่ในตัว; อย่างนี้จึงจะเรียกว่า **อุปสมุต** คือ **เข้าไปสงบระงับแล้ว**. แม้คำว่าเชื่อ หรือรกรากที่จะทำให้ทำผิด ในศีล ๕ ประการนี้ มันถูกถอนไปหมดแล้ว ก็เลยไม่มีทางอีกแล้ว ที่ว่าพระโสดาบันจะผิดศีล ๕ ประการ. ฉะนั้นจึงพูดได้อย่างที่คนไม่ค่อยเข้าใจ หรือไม่ค่อยยอมเชื่อว่า ถือศีล ๕ ได้บริสุทธิ ก็เป็นพระโสดาบันได้.

แต่ถ้าว่าที่จริง ก็ควรจะพูดอย่างอื่น พูดอย่างพระพุทธรูปเจ้าตรัสนี้แหละ ถูกต้อง ว่าภัย ๕ ประการสงบระงับแล้ว. ถ้าจะพูดว่า ถือศีล ๕ ได้บริบูรณ์ นี่มันยังพิงยาก; เพราะว่าคำว่าถือนี่มันต้องหมายถึงเจตนา, มันต้องมีเจตนา มันจึงจะเป็นการถือ; แต่ถ้ายังเป็นเจตนาหรือมีเจตนาอยู่ มันยังไม่สงบระงับแน่ เพราะฉะนั้นมันจะกลายเป็นว่า พูดแล้วจะไม่เชื่อ ว่าต้องไม่ถือนี่ศีล ๕ นั้น จึงจะเป็นพระโสดาบัน หรือไม่ถือนี่ศีล ๕ แต่มันกลับมีศีล ๕; เพราะว่ารกรากของการทุศีล ๕ นั้นมันถูกทำลายไปหมดแล้ว. ฉะนั้นท่านไม่ต้องถือนี่ศีล ๕ ไม่มีเจตนาที่จะถือนี่ศีล ๕ แต่มันก็ผิดศีล ๕ ไม่ได้อีกต่อไป.

ส่วนคนธรรมดาที่มันต้องถือนี่, ต้องถือนี่ให้เคร่ง ต้องตั้งเจตนาจะถือนี่ให้เคร่ง นี่มันยังเป็นบุญชนอนอยู่, และเมื่อยังมีถือนี่ด้วยเจตนาอยู่อย่างนี้ มันก็ **สมบูรณ์ไม่ได้**; เพราะมันยังมีเรื่องมารบกวนอยู่ตลอดเวลา, เพราะว่าไม่ได้ทำลายต้นเหตุให้ทุศีลนั้นเสีย ด้วยอำนาจของปัญญา เหมือนพระโสดาบัน.

นี่ความของ**บุญชนที่ถือศีล** แล้วมันมีไม่ได้ ส่วน**พระโสดาบันไม่ถือศีล** แต่กลับ**มีศีลสมบุรณ์**; มันต่างกันอยู่อย่างนี้. พุดแล้วมันก็ฟังยาก; แต่ความจริงมันก็เป็นอย่างนี้ ถ้าพุดให้ชัดอีกทีหนึ่งว่า คนที่ดีถึงขนาดแล้ว **ไม่ต้องถือศีล ก็มีศีล** คือไม่ไปทำผิดศีล. ส่วนที่คนยังไม่ดีนั้น แล้วมีเจตนาจะถือศีล ก็ยังถือไว้ไม่ได้ เพราะคนมันเลวมันคอยแต่จะผิดศีลเรื่อย.

ฉะนั้นเราจะรู้จักพระโสดาบันกันในข้อที่ว่า เพียงแต่ว่าภัยทั้งหลาย ๕ ประการ ของพระอริยสาวกนั้น เข้าไปสงบราบแล้วก็ได้. นี้เรียกว่าเป็นองค์ที่แสดงความเป็นพระโสดาบัน โดยสมบุรณ์ด้วยเหมือนกัน.

พระโสดาบันปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ ได้สมบุรณ์.

ที่นี้ในที่อื่น ๆ ก็มีตรัสว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเรียกว่ากระแส ผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อย่างถูกต้องและครบถ้วน แม้ในระดับแรก ก็เรียกว่า ผู้ถึงกระแส คือ เป็นพระโสดาบันด้วยเหมือนกัน.

ท่านเป็นผู้ที่มี**สัมมาทิฏฐิ** มีความรู้ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ถูกต้อง น้อย่างหนึ่ง, แล้วมี**สัมมาสังกัปปะ** คือมีความดำริ ใฝ่ฝัน ปรารถนา ถูกต้อง น้อย่างหนึ่ง, **สัมมาวาจา** ท่านมีการพูดจาถูกต้อง, **สัมมากรรมันโต** ท่านมีการงานถูกต้อง, **สัมมาอาชีโว** มีการเลี้ยงชีวิตถูกต้อง, **สัมมาวาจาโม** พากเพียรพยายามถูกต้อง, **สัมมาสติ** ระลึกระจำใจตลอดเวลามั่นถูกต้อง, **สัมมาสมาธิ** ปักใจมั่นแน่วแน่อยู่อย่างถูกต้อง. ก็เป็นความถูกต้อง ๘ ประการ รวมเข้าด้วยกัน

เรียกว่ากระแสด ผู้ปฏิบัติอยู่ในกระแสนี้ เรียกว่าพระโสดาบัน. เรื่องมันก็อย่างเดียวกันอีกว่า จะมีศีลสมบูรณ์, จะมีศรัทธาในพระรัตนตรัย ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน.

เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ พุตกันมายืดยาวแล้วโดยรายละเอียด จึงไม่พูดอีกในวันนี้ พูดแต่เพียงให้ระลึกนึกถึง ว่า**พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่าผู้ที่ดำรงตนอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น คือผู้ที่ตั้งอยู่ในกระแสแห่งพระนิพพาน เป็นลักษณะของพระโสดาบัน.**

การตั้งอยู่ในกระแสของอริยมรรคมีองค์นี้ก็ดี, การที่มีเวรภัยทั้ง ๕ รำจับสิ้น ดับสิ้นไปแล้วก็ดี, การมีศรัทธาในพระรัตนตรัยและมีอริยมรรคกันตศีลก็ดี, เป็นองค์แห่งพระโสดาบันที่รู้จักกันมาก.

พระโสดาบันละกัంగా ๑๐ ได้.

ที่นี้อยากจะพูดเรื่องที่ไม่ค่อยจะเคยได้ยินได้ฟังต่อไปอีก ว่าพระโสดาบันนั้น มีอะไรอีกบ้าง ในฐานะที่เป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานแล้ว. ในสูตรที่สำคัญหลาย ๆ สูตร มีข้อความเหมือน ๆ กัน ในทีฎฐิสังยุตต์ สังยุตตนิกาย กล่าวไว้ว่า **พระโสดาบันละกัంగా ๑๐ ประการได้, ละกัంగాได้ ๑๐ ประการ.**

สิ่งที่เรียกว่ากัంగాนี้ ไม่ทราบว่าจะเรียกในภาษาไทยอย่างไรดี ก็ต้องเรียกว่ากัంగాไว้ก่อน; เพราะเป็นคำที่มีความหมายแปลก หมายถึงความสงสัย

หรือความลังเล, ความอยากรู้, ความอยากรู้อีก, ความเข้าใจไม่หมด, เหล่านี้ ก็เรียกว่า กังขา คำเดียวก็พอ.

พระโสดาบันละกัంగా ๑๐ ประการได้, ไม่มีกัంగా ๑๐ ประการ; คือ **ไม่มีกัంగా ๕ ประการ ในชั้นที่ทั้ง ๕** ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ เรียกว่าชั้นที่ ๕. ในชั้นที่ ๕ ประการนี้ พระโสดาบันไม่มีกัంగా เกี่ยวกับอนัตตา เป็นต้น.

คนธรรมดาที่มีกัంగా นับตั้งแต่ **ไม่รู้ รู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ สงสัย ลังเล ไม่แน่ใจ**, ยังจะต้องรู้ต่อไปอีก ก็เช่นที่ว่า ไม่แน่ใจในความเป็นของไม่เที่ยงของ ชั้นที่ ๕. ไม่แน่ใจในความเป็นทุกขของชั้นที่ ๕, ไม่แน่ใจในความเป็นอนัตตาของ ชั้นที่ ๕; ฉะนั้นจึงได้ร่ำไห้ในชั้นที่ ๕ ยึดชั้นที่ ๕ หรือชั้นใดชั้นหนึ่ง โดยความเป็นตัวตน อยู่เสมอทุกวัน วันละหลาย ๆ ครั้ง.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **เมื่อมีเวทนาเกิดขึ้นเป็นสุขเวทนา, คนใจก็ ย่อมหลับตาไม่ประสีประสาต่ออะไรหมด**, นอกจากจะหลงใหลยึดมั่น ในสุขเวทนาที่เกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ, เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางไหนก็สุดแท้ หรือจะคิดฝันเอาก็ได้ รู้สึกเป็นสุขเวทนาแล้ว, ความคิดมั่นแน่วลงไป เป็นตัวภูมิความสุข มีสุขเวทนา เป็นสุขเวทนาของกู มั่นชินเป็นนิสัยเสียอย่างนี้. เรียกว่ามีอนุสัย มีวิชขานุสัย มีราคานุสัย เป็นต้น วันหนึ่งข้า ๆ ซาก ๆ แล้ว ๆ เล่า ๆ ไม่รู้ก็ลืมครั้ง ก็ร้อยครั้ง, มั่นชินเป็นนิสัยอย่างนี้; ฉะนั้นจึงไม่มี ความรู้ว่า ชั้นที่ ๕ นี้ แต่ละชั้นนี้เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. มันกลายเป็นไม่รู้ไปเสียทีเดียว ไม่ใช่แต่เพียงว่าลังเล หรือรู้บ้างไม่รู้บ้าง หรือว่ายังอยากจะ

รู้ต่อไปอีกอย่างนี้ มันก็ไม่ถึงขนาดนั้น. มันเอาเป็นขนาดที่เรียกว่า ไม่รู้สึกเสียเลย แล้วก็หลงไหลในขั้นทั้ง ๕.

ส่วนพระโสดาบันนั้น ไม่มีกังวล หรือเยื่อใยอะไรเหลืออยู่ สำหรับจะไปยึดมั่นถือมั่น ขั้นทั้ง ๕ นั้นโดยความเป็นตัวตน; อย่างนี้เรียกว่า ละความกังวลในขั้นทั้ง ๕ เสียได้.

นี่คนที่อยากจะเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพาน ก็ลองทดสอบดูตัวเองก็แล้วกัน ว่าในวันหนึ่ง ๆ นั้น จิตใจของเราเกลี้ยงเกลาไปจากกังวลเหล่านี้หรือเปล่า? หรือว่าผลอไม่ได้ ผลอแล้วเป็นยึดถือ ไม่ในรูปก็ในเวทนา, ไม่ในเวทนามก็ในสัญญา หรือในสังขาร หรือในวิญญาน. คือมันมีตัวกู – ของกูอย่างใดอย่างหนึ่ง ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไปเสียเรื่อย ในวันหนึ่ง ๆ จนเป็นนิสัยไปเสีย, และมันยังไม่ถึงขนาดของพระโสดาบัน ที่เรียกว่า ไม่เหลือเยื่อใยไว้สำหรับจะกังวล คือสงสัยหรือดั่งเล ในความไม่ตัวตน ของขั้นทั้ง ๕.

นี่การเรียน ก ข ก กา จึงต้องตั้งต้นที่ขั้น ๕ อย่างที่ได้พูดมาแล้วหลาย ๆ ครั้ง ในวันก่อนว่า ให้รู้จักขั้น ๕ ให้ดีเสียก่อน, ไม่อย่างนั้นแล้วจะไม่รู้ว่าขั้น ๕ คืออะไร อยู่ที่ไหน, แล้วก็จะไม่รู้ว่า กังขานในขั้น ๕ นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ที่ใด และเมื่อไร ที่ไหน. ต้องรู้จักขั้น ๕ กันจริงๆ อย่างที่ได้ทบทวนมาแล้วว่า เรียนขั้น ๕ กันเสียใหม่ แล้วก็มารู้กังขานในขั้น ๕ ที่คนเราจะมีกังขานในขั้น ๕ เหลืออยู่ แล้วก็จะได้รู้ว่า มันเหลืออยู่อย่างไร, แล้วจะได้แก้ไขอย่างไร. มันต้องเรียนตัว ก ก่อน แล้วมันจึงจะไปรู้ถึง กา กิ กิ กิ ได้; ฉะนั้นจึงขอรับรู้ว่า อย่าเบื่อหน่าย อย่าอดทนระอาใจ ที่จะต้องตั้งต้นกันใหม่ หรือว่าทบทวนกันใหม่ในเรื่อง ก ข ก กา.

นี่พระโสดาบัน ละกัขาในชั้นที่ ๕ ได้เด็ดขาด, ไม่ได้สงสัยในความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของชั้นที่ ๕ อีกต่อไป นี่เรียกว่าละกัขาได้ ๕.

ที่นี้พระโสดาบันละกัขาในสิ่งที่รู้สึกสำนึกอยู่เป็นประจำวันได้ โดยความเป็นของที่ว่า ไม่น่าจะยึดถือเลย, ไม่ควรจะยึดถือเลย.

ความรู้สึกประจำวันนี้ ในบาลีระบุไว้ชัด อย่างนี้ว่า **ทิฏฐะ** ในสิ่งที่เราได้เห็น, **สุตตะ** ในสิ่งที่เราได้ยินได้ฟัง, **มุตตะ** ในสิ่งที่เราได้กลิ่นด้วยจมูก รู้รสด้วยลิ้น หรือสัมผัสที่ผิวหนัง อย่างนี้เรียกว่า มุตตะ, แล้วก็**วิญญาตะ** รู้แจ้งทางวิญญาตแล้วก็ **ปัตตะ** ในสิ่งที่เราได้รับแล้ว ได้มีแล้ว ได้บรรลุแล้ว, **ปริเยสิตะ** ในสิ่งที่เรากำลังเที่ยวแสวงหา ขวนขวายหวังอยู่ ปรารถนาอยู่ **อนุวิจริตะ มนสา** ในสิ่งที่จิตใจมันเข้าไปฝังอยู่.

นับดูก็จะได้เป็นเรื่อง **ทิฏฐะ สุตตะ มุตตะ วิญญาตะ ปัตตะ ปริเยสิตะ อนุวิจริตะ มนสา**. ในบรรดาสิ่งที่เราเกี่ยวข้องอยู่เป็นประจำวันมากมาย เรามีสิ่งที่เราได้เห็น สิ่งที่เราได้ฟัง แล้วสิ่งที่เราได้ดม ได้ลิ้ม ได้สัมผัสทางผิวหนัง และสิ่งที่รู้แจ้งด้วยใจ แล้วสิ่งที่ได้รับแล้ว และสิ่งที่เที่ยวแสวงหาอยู่แล้วสิ่งที่จิตใจมันเข้าไปหลงไหลพัวพันอยู่.

นี่ขอให้สังเกตดู มันเป็นเรื่องจริง ๆ, เป็นเรื่องที่มีอยู่จริง แล้วเป็นไปจริงในวันหนึ่ง ๆ นี่คนธรรมดาที่ไม่อาจจะละกัขาในสิ่งเหล่านี้ได้ คือยังจะมีห่วงใย หลงรักใคร่ หลงไหลอาลัยอาวรณ์ในความคิดที่จะถือเอามาเป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา, หรือในความรู้สึกว่า มันควรถือว่าเป็นตัวเราเป็นของเราอยู่นั้นแหละ ในสิ่งเหล่านี้ นี่พระโสดาบันก็ละกัขา ในสิ่งทั้งหมดนี้ได้ แล้วก็นับเป็น

ข้อเดียวข้อหนึ่งเท่านั้น, นับเป็นข้อเดียวเท่านั้นว่า **ท่านละกัขาในทิฏฐะ สุตตะมุตตะ วิทยุญญาตะ ปัตตะปริเยสิตะ อนุวิจิริตะ มนสา** เสียได้.

อาตมาอยากจะแนะนำให้สังเกตข้อสุดท้าย ที่เรียกว่า **อนุวิจิริตมนสา** **สิ่งที่ใจของเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน มีอะไรบ้าง ?** นี่มันต้องเป็นคน ๆ ไป. บางคนมันมีเรื่องบุตร บางคนมีเรื่องภรรยา บางคนมีเรื่องสามี บางคนมีเรื่องทรัพย์สมบัติ, มันแล้วแต่เหตุอะไร. **สิ่งใดกำลังมีอยู่เป็นปัญหา เป็นเรื่องราวของคนนั้นในวันนั้น.** แล้วให้สังเกตดูให้ดีว่า **จิตใจของคนนั้น มันจะเกี่ยวข้องกับแต่ในสิ่งนั้น** คือ จิตใจมันจะคำนึงนึกถึง. นี่ก็เรียกว่าจิตใจมันเกี่ยวไป เกี่ยวไป ด้วยใจในสิ่งนั้น เป็นประจำวันตลอดวันของคนนั้น, เรียกว่าเรามีเรื่องอะไรที่ฝังใจ หรือมันเป็นปัญหาอยู่ในจิตใจ เราจะเป็นอย่างนี้. นี่ก็แสดงว่ามันลึ้มไปแล้ว. มันหลงเห็นเป็นตัวตน เป็นของตนไปมากแล้ว; ฉะนั้นจึงเรียกว่า **ไม่รู้ประสีประสา** ที่จะละเสีย.

แต่**พระโสดาบัน ท่านละกัขาในเรื่องอย่างนี้แล้ว;** ฉะนั้นจึงไม่มีเรื่องที่ยึดติดกันโดยความเป็นตัวตน สำหรับจิตที่มันเกี่ยวไปในเรื่องนั้น ๆ. แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ให้รู้ได้ว่า **ไม่ถึงขนาด** หมดสิ้นเชิง ถึงกับเป็นพระอรหันต์; แต่ว่า**ท่านเริ่มละได้** อย่างน้อยก็จะมี**สติรู้ทันท่วงที**ว่า นี่มันไม่ควรจะไปหลงกับมัน, **ไม่ควรจะไปหลงไหลกับมัน.** ที่เราได้เห็นก็ดี ได้ฟังก็ดี ได้ดมก็ดี ได้ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี ได้สัมผัสผิวหนังก็ดี ได้รู้แจ้งคิดด้วยใจก็ดี ได้รับแล้วก็ดี กำลังเกี่ยวแสวงหาอยู่ก็ดี หรือมีอยู่แล้วสำหรับจิตไปหลงไหลมัวเมาอยู่ก็ดี, **ไม่มีความสงสัย** ความโง่ ความหลงเหลืออยู่ สำหรับจะไปผูกพันกับสิ่งเหล่านั้น. นี่เรียกว่าละกัขาในข้อนี้ได้.

ที่นี้พระโสดาบันละกัขาในอริยสัจจทั้ง ๔ ประการได้ เรื่องอริย-
สัจจ ๔ ประการนี้ จะไม่บรรยายให้เสียเวลา เพราะว่าพูดกันมากมายก่ายกองแล้ว
โดยรายละเอียด ไปหาอ่านดูก็ได้. แต่สรุปเอาแต่ใจความ ก็คือเรื่องทุกข์, เรื่อง
เหตุให้เกิดทุกข์, เรื่องความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, เรื่องทางให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์ นี่พระอรหันต์เข้าใจถูกต้อง ด้วยสัมมาทิฏฐิแห่งอัฐังคิกมรรค ก็รู้
เรื่องอริยสัจจ ๔ นี้อย่างถูกต้อง, ไม่ผิดได้อีกต่อไป. เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความโง่
ความสงสัยอะไรเหลืออยู่ สำหรับจะเข้าใจผิดอีกต่อไป.

จะยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า คนธรรมดาจะคิดว่า ความทุกข์นี้เกิดมา
จากผีสาวเทวดา เกิดมาจากโชค เกิดมาจากเคราะห์, หรือแม้ที่สุดแต่เกิดมาจาก
กรรมเก่า หรือว่าแม้ที่สุดเกิดมาจากพระเจ้าอะไรอย่างนี้ คนธรรมดาจะคิดอย่างนั้น.
แต่ถ้าพระโสดาบันก็จะคิดว่า มันมาจากตัณหา คือสมุทัย คือกิเลส, แล้วท่าน
ก็มีความคิดที่เด็ดขาดลงไป ไม่เหลือไว้สำหรับสงสัยอะไรอีก ว่ามันอาจจะ
ไม่ใช่มาจากกิเลส หรือไม่ใช่เป็นเรื่องของกรรม.

ตอนนี้มันเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะละเอียด บางอย่างก็เข้าใจยาก เช่นเรา
จะคิดว่า ความทุกข์นี้มีได้มาจากกรรมเก่าอย่างเดียว; ถ้าว่าความทุกข์มันมาจาก
กรรมเก่าอย่างเดียวแล้วก็ เราก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะกรรมเก่ามันยังไม่หมด. เดี่ยว
นี้มันเป็นความทุกข์ที่มาจากกรรมใหม่ ๆ นี้ก็ได้, หรือความทุกข์นี้อาจจะทำให้สิ้นไป
ด้วยการทำกรรมใหม่ ๆ ก็ได้, มันไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจของกรรมเก่าทั้งหมดทั้ง ๑๐๐
เปอร์เซ็นต์; แม้ว่าจะเป็นไปตามอำนาจของกรรมเก่า แต่สามารถจะปิด
เพิกถอน เสียให้หมดไปได้ด้วยการทำกรรมใหม่ที่ถูกต้อง. อย่างนี้ก็เรียกว่า
เป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง.

หรือถ้าจะว่าความทุกข์นี้มาจากพระเป็นเจ้าอันสูงสุด มันก็หมดทางที่จะแก้ไข; เพราะว่าเราจะไปต่อรองอะไรกับพระเป็นเจ้าไม่ได้ ถ้ามาจากพระเป็นเจ้า เราก็ไม่มีอำนาจที่จะดับทุกข์; เพราะฉะนั้นเราจะไม่ถือว่า ความทุกข์นี้มาจากพระเป็นเจ้า อย่างที่เขาพูด ๆ กัน; แต่มันมาจากกิเลสตัณหา ที่เราจะละก็ได้, ที่เราจะแก้ไขก็ได้. ถ้าจะพูดว่าความทุกข์มาจากพระเป็นเจ้า ก็กิเลส นั้นแหละเป็นพระเป็นเจ้า อย่างนี้จะดีกว่า.

นี่คนธรรมดาไม่เห็นอย่างนี้ กำลังสงสัยลังเล : พร้าไปหมด ว่าความทุกข์นี้มันมาจากอะไรก็ไม่ว่า. มาจากผีสิงเทวดาก็ได้, มาจากโชคชะตาราศีมาจากพระเจ้า มาจากอะไร ๆ ก็ไม่ว่า มากมายเหลือเกิน.

แต่ถ้าเป็นพระโสดาบัน ท่านก็รู้ว่ามันมาจากตัณหา, หรือมาจากอุปาทาน ที่มาจากตัณหาอีกทีหนึ่ง, หรือถ้าต้นตอของมัน ก็คืออวิชชา ความไม่รู้ถูกต้องในเรื่องนี้ ทำให้เกิดตัณหา อุปาทาน ขึ้นมาแล้วก็เป็นทุกข์, อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เรียกว่า พระโสดาบันท่านละกังขา ที่เกี่ยวกับอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ประการได้; ไม่เข้าใจผิด ไม่ลังเล ไม่เคลือบแคลง ในเรื่องอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ท่านเห็นแจ้งอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ถึงขนาดนี้ จึงได้เป็นพระโสดาบัน.

แต่ขอเตือนตรงนี้อีกหน่อยว่า อย่าลืมนะว่า แม้จะเป็นพระอรหันต์ ก็ต้องรู้เรื่องอริยสัจจ์ ๔ นี้ให้ยิ่งขึ้นไปอีก, รู้อริยสัจจ์ ๔ เพียงเท่านี้เป็นพระโสดาบัน, รู้อริยสัจจ์ ๔ มากขึ้นไปอีกนิด ก็เป็นพระสกิทาคามี, ขึ้นไปอีกก็เป็นพระอนาคามี, ถึงที่สุดก็เป็นพระอรหันต์. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ในชั้นพระโสดาบันนี้ ท่านละ

กัณฑ์ที่ทำให้ความคิดความเชื่ออะโรมันสับสนนั้นเสียได้แล้ว, ไม่มีกัณฑ์ที่จะสับสนในเรื่องของอริยสัจ ๔ อีกต่อไป. นี้เรียกว่าพระโสดาบันท่านละกัณฑ์ในอริยสัจทั้ง ๔ เสียได้ นี่นับเป็น ๔ ข้อ, ก็เลยเป็นกัณฑ์ ๑๐.

ละกัณฑ์ในชั้น ๕ เสียได้ นี่นับเป็น ๕, ละกัณฑ์ในสิ่งที่มันเข้าเกี่ยวข้อง แวดล้อมเราในประจำวันนี้เสียได้ นี่นับเป็นหนึ่ง ละกัณฑ์ในอริยสัจทั้ง ๔ เสียได้ นี่นับเป็น ๔ ก็เลยรวมกันแล้วเป็น ๑๐; เรียกว่าท่านละกัณฑ์ ๑๐ เสียได้ ในลักษณะหนึ่ง ในระดับหนึ่ง เพียงเพื่อความเป็นพระโสดาบัน. ถ้าละได้มากขึ้นไปกว่านั้น จนถอนอุปาทานอะไรได้อีกทีก็เป็นพระอรหันต์เท่านั้นเอง. ดังนั้นจึงถือเอาว่า ละกัณฑ์ ๑๐ ประการ ในลักษณะอย่างนี้ นั่นแหละคือผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน, ผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานนี้ คือพระโสดาบันอย่างที่กำลังมาแล้ว.

ในที่สุดก็อยากจะแนะนำให้เห็นว่า ก ข ก กา ที่เป็นปัญหายุ่งยากนั้น คือกัณฑ์. บุญชนธรรมดาจะเต็มไปด้วยกัณฑ์ คือความไม่แน่ใจ ความสงสัย ความไม่รู้, ความที่ต้องรู้เพิ่มเติมอีก อะไร นั่นเรียกว่ากัณฑ์. คนธรรมดา คนเป็นบุญชน จะเต็มไปด้วยกัณฑ์ ไม่อย่างนั้นก็อย่างนี้ ในวันหนึ่ง ๆ; ฉะนั้นถ้าเริ่มจะละกัณฑ์ในขั้นพื้นฐานเสียได้ในระดับนี้ ก็คือความเป็นพระโสดาบัน.

ฉะนั้น ความไม่รู้ตัว ก ความไม่รู้ตัว ข ความไม่รู้ตัว ค ง กะ กา ก็ นี่คือกัณฑ์ ของการเรียนหนังสือ. แต่เดี๋ยวนี้หนังสือที่เรียนนี้มันเป็นเรื่องพระนิพพาน; ฉะนั้น รีบ ละกัณฑ์ในชั้นทั้ง ๕. ละกัณฑ์ในสิ่งที่เข้ามา

กระทบกระทั่งเรา ในชีวิตประจำวันเป็นประจำ แล้วก็ละกัขาในอริยสัจจ ทั้ง ๔ เสีย, ก็เรียกว่ารู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

พระโสดาบันรู้แจ้งแทงตลอดในฉาวยธรรม.

ที่นี้หลักเกณฑ์อีกอันหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงแสดงไว้ มีพระบาลีว่า ฉาวยธรรมอันประเสริฐของอริยสาวกนั้น เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นเห็นอย่างดีแล้วด้วย ปัญญา แแทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา. อริโย จสฺส ภาโย - ฉาวยธรรมอันประเสริฐของอริยสาวกนั้น, สุทฺถิโฐ - เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นเห็นหรือเข้าใจดีแล้ว, สุปฏิวิโท - แแทงตลอดเฉพาะดีแล้ว, ปญฺญา - ด้วยปัญญา. นี้กลายเป็นเรื่อง ปฏิจจ - มุขปาทเรียกว่า ฉาวยธรรมเฉย ๆ, นี้ หมายถึงธรรมที่ควรรู้. แต่ในพระบาลีนี้จะถึงถึงปฏิจจมุขปาท โดยรายละเอียดที่เคยบรรยายกันมาแล้วอย่างมาก มายนั่นแหละ, ปฏิจจมุขปาทนั้นแหละ เรียกว่า ฉาวยธรรม.

ถ้าเอาแต่ใจความสั้น ๆ ก็เรียกว่า อิทัปปัจจยตา คือความจริงในข้อที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี, เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อ ๆ กันไป. แต่ที่สำคัญที่สุดนั้น คือที่มันเกี่ยวกับมนุษย์เรา ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์เรา ให้เห็นชัดอยู่เสมอว่า เมื่อตาเห็นรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นทางตาแล้วก็ตาด้วยรูปด้วย การเห็นทางตาด้วย มาถึงพร้อมกันแล้วก็เรียกว่าผัสสะ เพราะผัสสะนี้เป็นปัจจัยก็มีเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยก็มีตัณหา ตัณหาเป็นปัจจัยที่มีอุปาทาน แล้วมันก็มีทุกข มีภพ มีชาติ มีทุกข. ความที่ทุกขมันก่อขึ้นมาตามกฎเกณฑ์

อันนี้ ที่เรียกกันว่าปฏิบัติสมุปปาตนี้ เรียกว่าญาณธรรม แปลว่าธรรมที่ควรรู้. ญาณธรรมในที่นี้หมายความว่า เป็นธรรมที่มนุษย์ควรจะรู้, มนุษย์ต้องรู้, ถ้าไม่รู้จะมีความทุกข์. ฉะนั้นญาณธรรมที่มนุษย์จะต้องรู้จริง ๆ ในที่นี้ ก็คือ ปฏิบัติสมุปปาต.

เดี๋ยวนี้เราก็ไม่เข้าใจปฏิบัติสมุปปาต ทั้งที่ท่องได้ พูดได้ สอนได้แล้วก็สอนผิด ๆ เสียก็มี; แต่โดยใจความแล้ว มันก็เป็นเรื่องคล้าย ๆ กับที่แล้งมาเมื่อตะกี้นี้ ที่พูดว่า อะไร ๆ ที่เข้ามาทางตา ทางหู นี่ คือว่าได้เห็น ได้ฟัง ได้ดม ได้ลิ้ม ได้รู้สึก ได้ติดตาม ได้แสวงหา แล้วก็คิดได้นึก ได้ครุ่นอยู่ในใจนั่นแหละ มันเป็นอาการแห่งปฏิบัติสมุปปาตด้วยเหมือนกัน. แต่เมื่อจะแยกให้ชัด ก็ขอให้ทุกคนศึกษาเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อมีอะไรเข้ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเกิดอะไรขึ้น เป็นลำดับ เป็นลำดับ นี้เรียกว่าปฏิบัติสมุปปาต.

ถ้า **สุทิฏฐิ** - เป็นผู้เห็น เห็นอย่างดีแล้วในปฏิบัติสมุปปาต หรือ **สุปฏิวิจิโต** - รู้แจ้งแทงตลอดดีแล้วในปฏิบัติสมุปปาต นี้ก็เรียกว่าพระโสดาบัน; มันไม่มีอะไรแปลกต่างแยกกัน เป็นคนละชนิดหรือคนละพวก; แม้ว่าจะได้กล่าวไว้หลายชนิดหลายพวก แต่มันถึงถึงจิตใจของบุคคลที่เรียกว่าพระโสดาบัน. ถ้าเป็นพระโสดาบันแล้ว จะมองกันในแง่นี้ จะเป็นอย่างนี้, มองกันในแง่โน้น จะเป็นอย่างโน้น, จะมองในแง่โน้น จะเป็นอย่างนั้น, หลายอย่างหลายแง่ก็ได้. แต่มันไม่พ้นไปจากอย่างที่ว่ามานี้ คือ **รู้แจ้งในเรื่องที่ควรจะรู้** จนเรื่องนั้นไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป.

รู้แจ้งในเรื่องนั้น ๆ จนเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป นี่ไม่ใช่เล่น ๆ, ไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ นี้. **เดี๋ยวนี้เรารู้แจ้งในเรื่องนั้น ๆ** จนเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป **หรือเปล่า ?** ไปคิดดูให้ดี ทุกคนนะไปคิดดูให้ดี, ว่าเรารู้**แจ้งหรือเข้าใจ** **แทงตลอดในเรื่องนั้น ๆ** จนเรื่องนั้น ๆ ไม่เป็นปัญหาอีกต่อไปหรือเปล่า ? บางทีมันจะเป็นปัญหาไปหมดเสียด้วยซ้ำไป; เรื่องสุนัข เรื่องแมว เรื่องไก่ เรื่องหมู เรื่องอะไรต่าง ๆ นี้ มันก็ยังมีมาเป็นปัญหาได้. นี่เรื่องที่มีมากกว่านั้น เกี่ยวกับคนกันนี้มันมีมาก มันเป็นปัญหาไปหมด. รู้แจ้งจนว่า เรื่องนั้นจะต้องเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นอย่างนั้น ไปตามกฎเกณฑ์อย่างนั้น. อย่างมาเป็นปัญหาขึ้นมาได้ หรือเป็นปัญหาสำหรับให้เกิดความทุกข์ร้อน หม่นหมองใจ อย่าให้มันมีขึ้นมาได้.

ถ้ามันเป็นปัญหาของภาระงานที่ต้องทำ ก็ทำไปโดยไม่ต้องหม่นหมองใจ. ให้ปฏิเสธลงไปเสียเลยว่า **กูไม่ได้เกิดมาเพื่อมีความทุกข์**; ใช้คำหยาบ ๆ ด่ามันเลยว่า **กูไม่ได้เกิดมาเพื่อจะเป็นทุกข์. ฉะนั้นกูจะไม่ยอมเป็นทุกข์ แต่ว่าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ให้ได้; เรื่องอะไรมันจะเกิดขึ้นเป็นประจำวัน จะเอาชนะให้ได้, แล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ด้วย.**

แต่ที่นี้มัน ยากลำบากอยู่ ตรงที่ว่ามันโง่เกินไป **ที่จะไม่คิดอย่างนี้, ที่จะไม่เป็นทุกข์อย่างนี้, มันเป็นทุกข์เสียก่อนเสมอ. มันจะต้องให้ศึกษาเพื่อไว้ก่อนล่วงหน้าว่า มันต้องเป็นอย่างนี้** ในบรรดาสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ ที่มันจะเข้ามากระทบ มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ มันต้องเป็นอย่างนี้ คือตามกฎของปัจจุสมุปบาท:-

เมื่อได้เห็นก็มีการเห็น แล้วก็มีการกระทบด้วยการเห็น แล้วก็เกิดเวทนา คือ สบายตาหรือไม่สบายตาหรือเฉย ๆ นี้, แล้วก็จะเกิดความสำคัญมันหมาย

ในสิ่งที่ได้เห็นนั่นแหละ. ถ้าสบายตาที่สำคัญไปอย่างหนึ่ง, ที่ไม่สบายตาที่สำคัญไปอย่างหนึ่ง, ที่เฉย ๆ กลาง ๆ ก็สำคัญไปอย่างหนึ่ง; มันโง่ตลอดเวลาทุกเรื่อง ก็เลยไปยึดถือโดยความเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ดีบ้างชั่วบ้าง ให้มันร้อนใจ หรือให้มันกระวนกระวายไปเสียหมด.

เดี๋ยวนี้พระโสดาบัน ท่านเห็นถูกต้อง ท่านแทงตลอดอย่างดีใน **ญาณธรรม** คือสิ่งที่คนควรจะรู้นี้ จึงเรียกว่าท่านรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน ชนิดที่แน่นอนที่ว่า จะต้องถึงพระนิพพานเป็นแน่นอน.

ที่อาตมาเอามากล่าวหลาย ๆ อย่าง พร้อม ๆ กันอย่างนี้ ก็เพราะว่ามัน จะเหมาะแก่คนบางคน ซึ่งไม่เหมือนกันทุกคน. ถ้าผู้มีปัญญามาก สมมติว่าเขา เกิดมาดี มีปัญญามาก โดยนิสัยแล้ว พูดแต่เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว ว่าสิ่งที่มนุษย์ ควรจะรู้ เขารู้ เขารู้จริง ๆ.

แล้วสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้ หรือญาณธรรมนี่คืออะไร ? คือว่าเมื่อมี อะไรเข้ามากระทบเราแล้ว อย่าให้มันเกิดความทุกข์ได้นั้น มีเท่านี้เอง, มันมา กระทบเราทางตา ทางหู ทางจมูก อะไรก็ตามใจ อย่าให้มันเกิดความทุกข์ขึ้นมาได้, โดยที่รู้เสียก่อนแล้วว่า เมื่อมากระทบเราแล้ว ถ้าเราปล่อยไปอวิชชาเกิดขึ้น แล้ว มันก็จะไปไปในทางที่จะเป็นทุกข์จนได้. เห็นอะไรก็เป็นทุกข์, ได้ยิน อะไรก็เป็นทุกข์, ได้สัมผัสอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นทุกข์; เพราะอวิชชา มันเกิดขึ้น ผสมเข้าไปในเรื่องนั้นทุกทีไป คือเราไม่รู้จริงในเรื่องนั้น ๆ. สรุป แล้วก็คือ **ไม่รู้ในลักษณะที่ทำให้ไปยึดมันถือมัน**, สำคัญมันหมายโดยความเป็นตัวเราเป็นของเรา, เป็นตัวกูเป็นของกู.

ที่นี้พระพุทธเจ้า ท่านยังตรัสไว้อีกว่า ปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็น เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือเป็นพระอาทิพรหมจรรย์; *อภิสมยสังยุตต์ สังยุตต-นิกาย* มีข้อความนี้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ว่าปฏิจจสมุปบาทเป็นอาทิพรหมจรรย์, เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์, *อาทิ* หรือ *เบื้องต้น* มันคือตรงกับคำว่า ก ข ก กา ก ข ก กา ของพรหมจรรย์ คือปฏิจจสมุปบาท. ถ้ารู้ปฏิจจสมุปบาท ก็คือรู้ ก ข ก กา ของพรหมจรรย์.

พรหมจรรย์ในที่นี้หมายถึง การประพฤติเพื่อดับทุกข์สิ้นเชิง. ไม่ใช่พรหมจรรย์เด็ก ๆ เล่น. พรหมจรรย์อย่างภาษาไทยธรรมดา หมายถึงประพฤติ อย่างขั้นต้นก็ได้. แต่ถ้าพรหมจรรย์อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสแล้ว ก็หมายถึง ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์สิ้นเชิง คือเป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น; เช่นท่านบวชคนด้วย *เอหิภิกขุอุปสัมปทา* วาจา นี้ท่านไม่ได้ตรัสอะไรมาก; ท่านว่า *มาเป็นภิกษุ ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งความทุกข์* เท่านั้นเอง. พรหมจรรย์ของท่านในที่นี้หมายถึง ปฏิบัติเพื่อทำที่สุดแห่งความทุกข์, การปฏิบัตินั้นชื่อว่า พรหมจรรย์.

อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ หรืออะไรเป็น ก ข ก กา ของพรหมจรรย์? *ท่านตรัสไว้ในพระบาลีนี้ว่า* เรื่องปฏิจจสมุปบาท. เรื่องปฏิจจสมุปบาทก็คือเรื่องให้รู้ว่าอะไรเป็นทุกข์, อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อะไรเป็นความดับทุกข์, อะไรเป็นทางให้ถึงความดับทุกข์. ฉะนั้น *เรื่องปฏิจจสมุปบาท* นั้นแหละกลายเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของพระนิพพาน, คือเป็น ก ข ก กา ของการปฏิบัติที่เรียกว่าพรหมจรรย์ก็แล้วกัน.

เดี๋ยวนี้เราไม่เข้าใจ, ไม่รู้เรื่องปฏิจสุมุปบาทอย่างถูกต้อง, รู้ผิด ๆ อย่างนกแก้วนกขุนทอง ก็มีผลเท่ากับไม่รู้ ก็คือไม่รู้ ก ข ก กา ของพรหมจรรย์. ฉะนั้นอย่าได้เข้าใจว่า เรื่องปฏิจสุมุปบาท นั้นเป็นเรื่องอยู่นอกวิสัยที่เราควรจะรู้; ขอให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องที่อยู่กับเนื้อกับตัว, มันเกิดอยู่กับนเนื้อกับตัวเป็นประจำวัน ต้องรู้ เพื่อจะได้จัดการให้มันถูกต้อง แล้วก็ไม่มีอะไรผิดอีกต่อไป; ก็เลยได้ชื่อว่าเป็น ก ข ก กา ของพรหมจรรย์, คือกระแสแห่งการปฏิบัติเพื่อจะดับทุกข์สิ้นเชิง นี้ ก ข ก กา แห่งพรหมจรรย์อย่างนี้.

ฉะนั้นเรื่องปฏิจสุมุปบาทนี้ นอกจากจะเรียกว่า ญาຍธรรม คือสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้ แล้วยังตรัสเรียกว่า เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์. มันเป็นเรื่องต้น หรือเป็น ก ข ก กา นั้นแหละ แห่งพรหมจรรย์ด้วย; ฉะนั้นอย่าเอาเรื่องปฏิจสุมุปบาทไปแขวนไว้เสียบนเพดาน ไม่มาเกี่ยวข้องกัน มันเป็นเรื่องที่เกิดอยู่จริง เกี่ยวข้องอยู่จริง ที่กาย วาจา ใจ ของเราอยู่จริง เป็นประจำวัน. แต่แล้วเราไม่รู้ ก็เลยถือว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ต้องรู้, เอาไปแขวนไว้เสียที่ไหนก็ไม่รู้ แล้วมันก็แก้ปัญหาที่เกิดอยู่จริงที่เนื้อที่ตัวนี้ไม่ได้.

ฉะนั้น ก็เลยไม่ต้องพูดถึงความเป็นพระโสดาบัน คิดดูซิ มันโง่ถึงขนาดนี้ แล้วจะเป็นพระโสดาบันอย่างไร; ความทุกข์มันเกิดอยู่ที่เนื้อที่ตัวนี้ แล้วเรื่องที่จะดับความทุกข์ได้นั้น เอาไปเก็บไว้เสียที่ไหนก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นก็เป็น**บุถุชน** ยิ่งกว่า**บุถุชน**, **จึงต้องทบทวนกันใหม่**; ศึกษากันใหม่ เรียกว่าเรียน ก ข ก กา ของพรหมจรรย์กันเสียใหม่; แต่ในที่นี้จะเรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน.

นี่ที่พูดมาทั้งหมดนี้ พอเป็นตัวช่วยให้เข้าใจบุคคลประเภทหนึ่ง ตามที่บัญญัติในที่นี้ว่า เป็นผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน คือ พระโสดาบัน ท่าน ละกังขา ๑๐ ประการเสียได้, แล้วก็รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งญาณธรรม คือสิ่งที่ มนุษย์ควรจะรู้ ในฐานะที่ญาณธรรมนั้นเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์. นี่มันก็คง จะแปลกไปบ้าง จากการบรรยายครั้งก่อน ๆ แต่มันเรื่องเดียวกัน คือ เรื่องพระ โสดาบันด้วยกัน. นี่เรามองพระโสดาบันในมุมอื่น หรือในทิศทางอื่น มันก็มองเห็น อย่างนี้, คือยิ่งกว่าที่จะมองเห็นแต่เพียงว่า มีศรัทธาในพระรัตนตรัย มีอริย- กันตศีล หรือว่าละเวรภัยทั้ง ๕ ได้ หรือว่าดำเนินอยู่ในมรรคมรรค ๘ ประการ. นั่นมันยังเรียกว่า คำพูดยังมากไปกว่าที่จะพูดว่า รู้ญาณธรรม คือสิ่งที่มันเกี่ยวกัน อยู่กับเราทุกวัน ๆ ทุกวันเวลานาทีนี้ ให้เรื่องนี้ ให้แก้ปัญหาเรื่องนี้ให้ได้.

อานิสงส์ของการรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน.

เฮ้อ, ที่นี้ต่อไปชั่วเวลาเล็กน้อยนี้ ก็อยากจะพูดถึงเรื่องผลประโยชน์ หรืออานิสงส์ ของการรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน. นี้เรียกว่า จะเรียก อย่างเขาเรียกกันสมัยนี้ว่าประเมินผลก็ได้.

ผลของการรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน ในขั้นที่เป็นพระโสดาบันเต็ม รูปแล้วนี้ **พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้หลายอย่าง; แต่อย่างที่เราจะมาพูด ถึงก่อน** ก็อย่างในพระบาลี อภิสมยสังยุตต์ สังยุตตนิกายอีก นั่นเอง จะเรียกว่าเป็นผล ขั้น ก ข ก กา ก็ได้ **คือบุคคลนั้นจะยังเห็นพระนิพพานได้ โดยที่ยังไม่ถึงพระ- นิพพาน; เหมือนกับบุคคลมองเห็นน้ำในบ่อลึกชัดเจน แต่ยังไม่ถึงน้ำ**.

นี่เราทำความเข้าใจในอุปมาก่อน แล้วก็จะเข้าใจอุปมาได้ ถ้าตามันก็ตีแสงสว่างมันก็มี บ่อน้ำมันก็ไม่ได้ลึกเกินไป คนก็มองเห็นน้ำที่ใสแจ๋วอยู่ในบ่อนั้น ว่าเป็นน้ำที่กินได้. แต่เดี๋ยวนี้มือของเรายังสั้น ยาวไม่พอ จะตักน้ำไม่ถึง, เชือกก็ไม่มี ถังก็ไม่มี, แต่เราเห็นน้ำนั้นชัด ว่าเป็นน้ำที่กินได้แล้วเรามีความแน่ใจว่าน้ำนั้นกินได้ และเราจะต้องทำให้มันกินได้โดยแน่นอน ในเวลาต่อมา. **ในเวลาที่ยังกินไม่ได้** ยังกินไม่ถึง; แต่เห็นชัดแล้วว่า น้ำนี้กินได้. **นี่พระโสดาบันเป็นเพียงผู้ยังเห็นพระนิพพาน**, หนองเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์, เห็นพระนิพพาน ยังไม่ลุถึงพระนิพพานโดยสมบูรณ์ เป็นเพียง**ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน**.

แต่ในอีกปริยายหนึ่งวิหารหนึ่งจะเรียกว่า ถึงพระนิพพานในอันดับพระโสดาบันก็ได้; แต่ให้เข้าใจว่า นั้นยังไม่ใช่นิพพานที่สมบูรณ์. ถ้าจะเอาการบรรลุมรรคผลขั้นพระโสดาบัน ว่าเป็นการถึงนิพพานขั้นหนึ่ง ก็มันเป็นขั้นหนึ่งเท่านั้น ในขั้นถึงกระแสแห่งพระนิพพานเท่านั้น. หรือจะถือเอาว่า **สังโยชน์ ๓ ประการที่ดับไปได้ เป็นนิพพานของพระโสดาบัน** มันก็ได้; แต่มันก็มีสังโยชน์เหลืออยู่อีก.

เดี๋ยวนี้เราเล็งถึงพระนิพพานโดยสมบูรณ์ แล้วก็จะถือว่าพระโสดาบันนี้เป็นผู้ยังเห็นพระนิพพาน, มีพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่จ่อหน้า; แต่ยังคงจะต้องพระนิพพานนั้นไม่ได้. นี้เรียกว่า ก ข ก กา ที่เป็นผล ผลที่เป็นขั้น ก ข ก กา คือผลขั้นแรกที่จะให้เราอนุমানได้ มันมีอยู่อย่างนี้.

อาตมาเชื่อว่า บางทีพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสข้อนี้ ก็เพื่ออย่าให้คน ถอยกำลังใจ, อย่าให้คนเสียกำลังใจ ไม่กล้าคิด กล้าเอื้อม เอาพระนิพพาน. ท่านจึงว่า มันก็ยังมีอยู่ในระดับหนึ่ง ที่ว่ามองเห็นพระนิพพาน แม้ยังไม่ทัน จะถึง มันก็แน่ที่จะถึงนิพพาน; เหมือนกับคนเห็นน้ำในบ่อ แต่ยังไม่ถึง.

ฉะนั้น คนทั่วไปควรจะนึกถึงข้อนี้แหละเป็นข้อแรก เป็น ก ข ก กา ของผลแห่งการบรรลุธรรม. อย่าทำถอยยว่าไม่ถึง ไม่มีวันถึง ไม่อาจจะถึง; แต่ให้รู้ชัดว่ามันอาจจะถึงได้โดยวิธีนี้ก่อน, แล้วมันก็จะถึงได้โดยสมบรูณ์โดยแน่นอน ในโอกาสหลัง. อย่างถ้าบุรุษนี้เห็นน้ำชัดในบ่อนี้อย่างนี้แล้ว; ฉะนั้น การที่จะพยายามไปหาถังมา หรือไปหากระบอกลมา ไปหาสายเชือกมา หรืออะไรต่อ ๆ กันเข้า ตักน้ำกินให้ได้ น้ำมันไม่ยาก มันลำบากน้อย กว่าที่จะหาจนพบบ่อน้ำนี้. ให้เทียบเคียงอย่างนี้ ว่าลำบากเหลือเกิน ที่กว่าจะมาพบบ่อน้ำนี้, แล้วพบบ่อน้ำนี้แล้ว. ปัญหาเหลืออยู่นิดหน่อยว่า น้ำมันยังลึกลงไปตักไม่ถึง; แต่เราเห็นชัดแล้ว เป็นที่แน่นอนแล้ว. ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาอะไรที่ว่า จะไม่ได้, มันมีแต่ว่า จะต้องได้ คือช้าหรือเร็ว, ก็ไปตัดเถาววัลย์มา ไปตัดกระบอกลมา แล้วก็ตักน้ำขึ้นมา กินได้, นี่ก็เป็นเรื่องสุดท้าย.

นี่การประเมินผล ในขั้นแรกของความเป็นพระโสดาบันนี้, มันให้กำลังใจมากถึงอย่างนี้ทีเดียว.

ที่นี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรถัด ๆ ไปอีก จะเปรียบเทียบความทุกข์ทั้งหมดไป แม้ในชั้น ก ข ก กา แห่งความเป็นพระโสดาบันนี้. ท่านตรัสว่า ความทุกข์มันหมดไปมาก จนเหลือที่จะเปรียบได้ กับส่วนที่เหลืออยู่; เช่น

เปรียบด้วยฝุ่น ดินหรือฝุ่นทั้งโลกนี้. ถ้าผู้ปฏิบัติถึงขั้นที่เป็นพระโสดาบันนี้แล้ว ความทุกข์ก็จะเหลืออยู่เหมือนกับว่า ฝุ่นติดที่ปลายเล็บเท่านั้น.

ฝุ่นทั้งโลกนั้นหายไปแล้ว คือความทุกข์ที่เท่ากับฝุ่นทั้งโลกนั้นหายไปแล้ว. หรือถ้าเปรียบกับน้ำในมหาสมุทร ก็หายไปเกือบหมด เหลือแต่น้ำสักว่าติดอยู่ปลายใบหญ้า. ความทุกข์จะเหลือน้อยเท่านั้น หรือถ้าเปรียบขนาดภูเขาหิมาลัยอย่างนี้ก็ทั้งขนาดภูเขาหิมาลัย, ความทุกข์ในขนาดเท่านั้นได้หายไป, เหลือความทุกข์อยู่ปริมาณเท่าสักว่า ก้อนกรวดเล็ก ๆ ๒ - ๓ เม็ดเท่านั้น. นี่ท่าน **คำนวณผลของการบรรลุพระโสดาบัน.**

ที่นี้ผู้ฟังก็จะไม่เชื่ออย่างที่อาตมาว่า ที่จะจัดพระโสดาบันให้เป็นผู้แรกรู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานนี้, หรือว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน คือความเป็นพระโสดาบันนี้ ก็จะไม่เชื่อ. แต่ที่อาตมาก็จะพูดให้ชัดว่า **รู้ ก ข ก กา นั้นแหละขอให้รู้จริงเถอะ มันเป็นการรู้เข้าไปตั้งครึ่งตั้งค่อนแล้ว;** เพราะว่าถ้าไปเทียบกับความบุญชุนแล้ว มันไกลกันมา ไม่รู้ก็ร้อยเท่า พันเท่า หมื่นเท่า. ความมีดีของบุญชุน ความยังห่างไกลต่อพระนิพพานของบุญชุน นั้นมันมากมายเหลือเกิน. แต่ว่าขึ้นมา ถึงขั้นเป็นพระโสดาบัน แม้จะเป็นขั้นแรก, ขั้นแรกถึงกระแส นี่ก็เรียกว่า มันผิดกันมาก. แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องเรียกว่า แรกถึงกระแสแห่งพระนิพพาน.

ให้ถือเอาเป็น ก ข ก กา ชนิดที่รู้จริง, รู้แน่นอนว่า เราจะรู้หนังสือได้โดยแน่นอน; ไม่ใช่มีว่าแต่ว่า ก ข ก กา อยู่ทีนั้น มันรู้แจกสระไปหมด, รู้จักผันไปตามวรรณยุกต์ทั้งหมด, รู้จักเอามาต่อกัน กล้ากัน สนธิกัน อะไร อ่านเป็นคำเป็นอะไรได้แล้ว. นี่เรียกว่ารู้ ก ข ก กา คือรู้ทุกตัวอักษรอย่างนี้.

ความเป็น ก ข ก กา นี้ มันหมายถึงเริ่มรู้; แต่ว่าขั้นที่เรียกว่าเริ่มรู้นั้น มีมาตรฐานอย่างไร เท่าไร มันต้องรู้กันโดยสมบูรณ์; อย่างน้อยก็เรียกว่ารู้ไม่เหลือ ในเรื่องที่จะต้องรู้; หากแต่แล้วยังทำไม่ได้ เหมือนกับเห็นน้ำในบ่อนี้เห็นชัดแล้วแต่ยังตักกินไม่ได้. หรือ **พระโสดาบันรู้โดย ปชานาติ** รู้แจ้งแล้ว. แต่ **ว่ายังไม่ วิทิตฺวา - ถึงกับที่กำจัดให้หลุดพ้นไปจากความยึดมั่นถือมั่นเหล่านั้นเหล่านั้นได้.**

นี่ระดับมันต่างกันอยู่อย่างนี้ แต่ถึงอย่างไรก็ต้องยอมรับว่า ที่ต้องรู้ ต้องเห็น หรือต้องมองดูนั้น ได้รู้ ได้เห็น ได้มองดูแล้ว, คือ **พระพุทฺธเจ้าท่านได้ตรัส บทบัญญัติอื่น ๆ ไว้อีก** เพื่อให้รู้จักพระโสดาบันยิ่งขึ้น; แต่ในความหมายเดิมหรือเท่าเดิม. **พระโสดาบัน เป็นทวิภูมิจำป้อน, เป็นทสสนสัมปັນโน;** ถ้าไม่เคยได้ยิน ก็ได้ยินเดี๋ยวนี้อีกได้ ว่าพระโสดาบันเป็น **ทวิภูมิจำป้อน - สมบูรณ์ด้วยทวิภูมิจำป้อน และทสสนสัมปັນโน - สมบูรณ์ด้วยทสสน.**

ทวิภูมิจำป้อน ก็ - สมบูรณ์ด้วยความเห็น, แล้วทสสนสัมปັນโน - สมบูรณ์ด้วยการเห็น. ท่านสมบูรณ์ด้วยความเห็น, และสมบูรณ์ด้วยการเห็น, นี้เพื่อให้มันชัดเจน มันไม่มีอะไรเหลือ **ความเห็น** ถูกต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ก็มีอยู่ แต่ถ้าไม่มี **การเห็นมันก็ไม่ใช่ไม่ได้.** ถ้าว่ามี **ความเห็น ก็ต้องมีการเห็นด้วย,** คือหลังจากการเห็นแล้วจึงมีความเห็น. ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ได้; แต่เพื่อไม่ให้มันกำกวม พระพุทฺธเจ้าท่านเลยตรัสไว้ทั้ง ๒ บท ว่าพระโสดาบันนั้น **สมบูรณ์ด้วยความเห็น และสมบูรณ์ด้วยการเห็น.**

ที่นี้มองดูพวกเราตัวเองบ้างซิ สมบูรณ์ด้วยอะไร? สมบูรณ์ด้วยความเห็นไหม? แล้วสมบูรณ์ด้วยการเห็นไหม? ดูมันจะยังไม่มีทั้ง ๒ อย่าง คือ **ความเห็น**

มันยังไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่าไม่สมบูรณ์ด้วยทิวฐิติ. ที่นี้ทิวฐิตินั้นมันมี หรือมันไปอยู่เสียที่ไหนก็ไม่ทราบ, มันไม่เอามาทำหน้าที่ มันไม่เอามาเห็น คล้าย ๆ กับว่าบางคนมีตา แต่มันไม่ดู.

เดี๋ยวนี้ใครกำลังมีตาแล้วไม่ดูบ้าง? ก็ลองคิดดู มันอาจจะเป็นอย่างนั้น กระมัง; ทำไมทุกคนก็มีตา แล้วทำไมจึงไม่เห็น. ที่นี้เรื่อง **ธรรมะมันลึก** กว่านั้น **ต้องมีตาอีกชนิดหนึ่ง** แล้วก็จะ **ต้องดูอีกทีหนึ่ง** ด้วย. เดี่ยวนี้มีตาทำไมจึงไม่ดู? เดินสะดุดก้อนหินนี้ล้มบ่อย ๆ นี่ มันมีตาแล้วมันไม่ดู. นี่เรียกว่าตาเนื้อ ๆ ตาข้างนอกก็ยังเป็นเสียอย่างนี้, มีตาแล้วก็ไม่ได้ใช้ตานั้นให้เป็นประโยชน์. ที่นี้ทาง **ธรรมะ** เขาเรียก **ธรรมจักขุ** แล้วก็ยิ่งใช้ยากกว่านี้; มัน **ต้องมีตา** ด้วย และต้องมีการใช้ตานั้นด้วย. **พระองค์จึงตรัสว่าพระโสดาบันนั้น เป็นทิวฐิตีสัมปันโน เป็นทัสสนสัมปันโน, สมบูรณ์ด้วยความเห็น สมบูรณ์ด้วยการเห็น.**

ที่นี้ถัดไปอีกก็ตรัสว่า **อาคโต อิมํ สหุทุมมํ ปสฺสตี อิมํ สหุทุมมํ, อาคโต อิมํ สหุทุมมํ มาแล้วสู่พระสังฆธรรมนี้. พระโสดาบันนั้นเป็นผู้มาแล้วสู่สังฆธรรมนี้ ปสฺสตี อิมํ สหุทุมมํ - ย่อมเห็นซึ่งสังฆธรรมนี้.** นี่ ฉะนั้นอย่าทำเล่นกับพระพุทธเจ้า ท่านจะตรัสอะไรชนิดที่มันไม่มีช่องโหว่ หรือไม่มีทางที่จะผิด หรือว่าช่องโหว่ให้เขาค้าน อย่างที่เขาเรียกกันสมัยนี้ว่า มันไม่มี *logic* ท่านจะสมบูรณ์ด้วย *logic* แม้ในคำตรัสของท่าน.

อาคโต อิมํ สหุทุมมํ - มาสู่สังฆธรรมนี้, ปสฺสตี อิมํ สหุทุมมํ - ย่อมเห็นซึ่งสังฆธรรมนี้. ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับบางคนมาที่วัดนี้แล้ว แต่ไม่เห็นวัดนี้ละ

เข้าใจไหม ? มาที่วัดนี้กันมาก ๆ แต่ไม่เห็นวัดนี้. นี่พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสว่า **มาสู่สังฆธรรมนี้ และย่อมเห็น** ซึ่งสังฆธรรมนี้, นั่นแหละคือพระโสดาบัน.

แต่ถ้าเราจะให้มันเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้ ต้องหมายถึงคนที่**มีตา, มีตาดิ คือที่มีปัญญา** ขอแต่ให้ได้มาเถอะ มันก็จะเห็นแหละ, หรือถ้ามันเห็นเข้า มันจะมาหรือไม่มากที่สุดเท่า แล้วมันเห็นก็แล้วกัน.

แต่เดี๋ยวนี้ ท่านจะตรัสอย่างไรก็ไม่ทราบ แต่อาตมาถือว่า ท่านจะตรัสให้มันไม่ให้มีช่องโหว่, จึงตรัสว่าเป็นผู้มาแล้วสู่สังฆธรรมนี้, แล้วก็ย่อมเห็นซึ่งสังฆธรรมนี้, คือมาแล้วสู่ความรู้อันถูกต้องในพระศาสนา นี้ แล้วก็ให้เห็นธรรมนั้น ๆ จริง ๆ ด้วย นี่พระโสดาบันท่านเป็นอย่างนี้.

เสกฺขเณ ญาเณน สมนุภาคโต - ประกอบพร้อมแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ, เสกฺขาย วิชฺชาย สมนุภาคโต - ประกอบพร้อมแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ, ท่านใช้คำ ๒ คำพร้อมกันไป **ญาณ** แปลว่า**ความรู้, วิชา** ก็แปลว่า **ความรู้ ญาณ** ก็แปลว่า**ความรู้, วิชา** ก็แปลว่า**ความรู้,** แล้วมันต่างกันอย่างไร? ตามปกติมันก็ใช้แทนกัน เรียกว่า **เป็นคำแทนกันได้;** แต่นี่ก็เป็นคำที่ย้ำให้มันมาก.

ความรู้เฉย ๆ ความรู้ ู้ไวมามาก ๆ; อย่างรู้ไว้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด นี้ก็เรียกว่าญาณก็ได้. ถ้าเรียกว่า **ญาณ** แปลว่า **ความรู้**นี้ ู้ไม่มีเขตจำกัด, ู้อย่างความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอดก็ได้. แต่ถ้าว่าเป็น**วิชา**แล้ว ต้องเป็น**ความรู้ที่ถูกใช้,** ความรู้ที่อาจจะใช้และถูกใช้ คือ**ความรู้ที่คู่กันอยู่กับการปฏิบัติ.**

ต้องมีความรู้สำหรับการปฏิบัติ, แล้วก็ได้ปฏิบัติตามความรู้นั้น ความรู้นั้นก็เรียกว่าวิชา.

ในกรณีทั่วไปธรรมดาในโลกนี้ คนบางคน รู้-รู้-รู้-รู้ มากแล้วไม่ได้ปฏิบัติอะไร ไม่ทำอะไร รู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด. แต่ถ้าว่า **ความรู้ใด ๆ** เขาเอามาปฏิบัติสำเร็จประโยชน์แก่การเลี้ยงชีวิต, หรือการทำประโยชน์ผู้อื่นอะไรก็ตาม นี่ก็เรียกว่าวิชาได้, สำหรับภาษาบาลีเป็นอย่างนี้. เพราะฉะนั้นเมื่อจะเอาความหมายที่จำกัดรัดกุมกันหน่อยแล้ว **ญาณ** กับ **วิชา** ก็มีความหมายที่กว้างแคบกว่ากัน. **ญาณ** เป็นความรู้ทั่ว ๆ ไป มากน้อยเท่าไรก็ได้; แต่ถ้า**วิชาเป็นความรู้ที่จำเป็นแก่การปฏิบัติ** ที่ต้องมีเดียนั้น เวลานั้นในขณะนั้น ต้องใช้มันในขณะนั้น. **นี้พระโสดาบันมีทั้งญาณ มีทั้งวิชา.**

สำหรับเสขบุคคล คือคนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ผู้ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ จะต้องมีญาณอะไรบ้าง? จะต้องมีวิชาอะไรบ้าง? พระโสดาบันก็มี. ฉะนั้น **พระโสดาบันนี้** ก็เรียกว่า **เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยญาณ ด้วยวิชา** ซึ่งเป็นเสขะ คือของบุคคลที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ท่านมีพร้อม.

ที่นี้บทต่อไป พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ธมฺมโสดํ สมาปนฺโน - เป็นผู้มาถึงพร้อมด้วย มาถึงทั่วแล้ว ซึ่งกระแสแห่งธรรม. ธมฺมโสดํ** แปลว่า **กระแสแห่งธรรม** มาถึงแล้วซึ่งกระแสแห่งธรรม. ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน, **กระแสแห่งธรรมนี้**หมายถึงกระแสแห่งพระนิพพาน. ที่เรียกว่ากระแส นั้น ในภาษาธรรมดาเขาแปลว่า **เกลียวที่มันไหลไปอย่างไร้อะไรต้านทาน หรือว่าต้านทานยาก; อย่างนี้ก็เรียกว่า กระแส หรือ โสดา.**

ที่นี้กระแสนแห่งพระนิพพาน นั้นหมายความว่า มีการปฏิบัติอยู่ระยะหนึ่ง หรือตอนหนึ่ง, ซึ่งถ้าถึงนั้นแล้วจะไม่กลับหลัง. ถ้ายังกลับหลังอยู่ได้ ยังไม่เรียกว่า ธมฺมโสโต หรือกระแสแห่งพระนิพพาน ต้องปฏิบัติมา, ปฏิบัติมา, ปฏิบัติมาจนถึงระยะหนึ่งขั้นหนึ่ง ซึ่งกลับหลังอีกไม่ได้ ก็เรียกว่า ธมฺมโสโต พระโสดาบันตั้งอยู่ที่จุดนี้.

บางทีในทางวัตถุ อาตมาเคยเปรียบเทียบให้เขาฟังว่า เหมือนกับเรา ถีบรถจักรยานขึ้นสะพานโค้ง เมื่อเราได้พยายามถีบด้วยเรี่ยวแรงแข่งขาขึ้นมา จนถึงจุดสูงสุดของสะพานโค้ง. ที่นี้ยังเหลือแต่จะลงไปทางต่ำนี้ จุดนั้นแหละจะเรียกว่า จุดที่เป็นกระแสแห่งธรรม คือจะไม่กลับอีกแน่นอน มันมีแต่จะไปเองไหลไปเอาข้างโน้น. พระโสดาบันมีลักษณะเหมือนกับอย่างนี้ คือมาถึงจุดนี้ที่กลับอีกไม่ได้เพราะมันถึงกระแสแห่งพระนิพพาน.

ที่นี้ ท่านเรียกด้วยบทต่อไปอีกว่า *อริโย นิพเพธิกปัญโญ*. *อริโย* แปลว่า *ประเสริฐ*, *นิพเพธิกปัญโญ* แปลว่า *มีปัญญา* เป็นเครื่องเจาะแทงซึ่งกิเลส. ปัญญา นี้มีหลายชนิด ปัญญาบางชนิดไม่เจาะแทงกิเลส ฉะนั้นต้องระบุให้ชัดว่า ปัญญาที่เจาะแทงกิเลส เรียกเป็นภาษาบาลีว่า *นิพเพธิกปัญโญ*, *นิพเพธิกปัญญา* ปัญญาที่จะเจาะแทงกิเลส. ผู้ใดมีปัญญานี้เรียกว่า *นิพเพธิกปัญโญ คือ ผู้ที่มีปัญญาเป็นเครื่องเจาะแทงกิเลส*. คนปุถุชนไม่มีปัญหาถึงขนาดนี้ แต่พอปฏิบัติมาถึงความเป็นพระโสดาบันแล้ว เรียกได้เลยว่า ท่านเป็นผู้มีปัญญาถึงขนาดที่เรียกได้ว่า เจาะแทงกิเลส; เพราะอย่างน้อยก็ได้ทำสังโยชน์ ๓ ประการให้สิ้นไป, หรือจะถือเอามาตรฐานที่ว่า เพราะรู้ฉันทธรรม คือปฏิจัมมุปบาทนั้น. ถ้ารู้ฉันทนี้จริงก็เรียกว่า มีปัญญาเป็นเครื่องเจาะแทงกิเลสได้.

บทสุดท้ายก็ว่า **อมตทวาริ อามจุจ ตัญจติ** แปลว่า **ยืนอยู่จุดประตูแห่งอมตะ, ยืนอยู่จุดประตูแห่งอมตะ**. นี่เป็นเรื่องสมมติ ให้พระนิพพานนี้เหมือนกับบ้านเมือง, แล้วก็มีประตู คือถ้าไปยืนอยู่จุดประตูเหยียบธรณีประตูนั้นแหละ เรียกว่าพระโสดาบัน เป็นผู้ยืนอยู่จุดประตูแห่งพระนิพพานอันเป็นอมตะ. ถ้าโดยอุปมานี้แล้วก็ยังเข้าไปในเมือง แต่ว่ายืนอยู่จุดประตู. ฉะนั้น ที่อาตมาเรียกว่า ก ข ก กา ของพระนิพพาน ก็ควรจะถูกระมัด, ไม่ควรจะคัดค้านกันนัก เพราะว่าไปยืนอยู่จุดประตูเท่านั้น **ยังไม่ได้เข้าไปในประตู**. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ต้องถือว่า มันเป็นการประเมินผลได้ เป็นที่แน่นอนว่า พระโสดาบันท่านเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ก็แสดงผลให้ชัดเจนไปอีก ก็เรียกว่า **ชินนริโย – เป็นผู้สิ้นราคอันสิ้นแล้ว** : จะนรกชนิดไหนก็ตามใจ สิ้นแล้ว หหมดแล้ว จะนรกใต้ดินหรือนรกในใจ ในอก อะไรก็สิ้นแล้ว.

แล้วก็ **ชินตริจจนโยนิโย - เป็นผู้มีกำเนิดตรัสจจนอันสิ้นแล้ว** คือจะสิ้นความเป็นสัตว์ตรัสจจนอีกต่อไป, **หรือว่าจะไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ตรัสจจนอีกก็ได้**, หรือว่าอยู่เป็นคนที่นี้ จะไม่โง่อย่างสัตว์ตรัสจจนอีกต่อไปก็ได้. แต่ความหมายที่ดีกว่านั้น ควรจะถือว่า **จะไม่โง่อย่างสัตว์ตรัสจจนอีกต่อไป**; เพราะสัตว์ตรัสจจนนี้มันหมายถึงความโง่. **เดี๋ยวนี้เราจะไม่โง่ในเรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, เรื่องความดับทุกข์, ทางแห่งความดับทุกข์อีกต่อไป**. นี่ก็เรียกว่า จะไม่เกิดความโง่อย่างสัตว์ตรัสจจนอีกต่อไป.

ชินปีตติวิสโย - มีวิสัยแห่งเปรตสิ้นแล้ว คือสิ้นวิสัยแห่งเปรตแล้ว; จะเปรตรูปร่างน่ากลัวอย่างที่เขาพูดกันก็ได้ **ไม่เป็นเปรตอย่างนั้นอีกต่อไป**;

จะไม่เป็นเปรตเพราะหิวกระหายอย่างอยากถูกลอตเตอรีเป็นต้น ไม่เป็นเปรตอย่างนี้ด้วย, ไม่เป็นเปรตอย่างไหนหมดเลย. คือไม่มีความอยากที่จะแผดเผาหัวใจชนิดไหนอีกต่อไป. นี้เรียกว่า มีวิสัยแห่งเปรตอันสิ้นแล้ว.

ขีณายทุกขคติวินิปาโต - มือบายและทุกขคติและวินิบาต อันสิ้นแล้ว, อบายทุกขชนิดสิ้นแล้ว, ทุกขคติทุกชนิดสิ้นแล้ว, **วินิบาต** คือความตกต่ำทุกชนิดก็สิ้นแล้ว; หมายความว่าลงต่ำไม่มีอีก ความต้องทนทุกข์ลำบากไม่มีอีก ความเดือดร้อนอย่างที่เราเรียกว่าอบายนั้นไม่มีอีก เพราะว่าจิตใจที่ถอนความยึดมั่นถือมั่นได้ในบางระดับแล้ว.

โสดาปनुโน เรียกว่าผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส **อวินิปาตมฺโม** - ไม่มีความตกต่ำเป็นธรรมดา, **นียโต** - เป็นผู้เที่ยง, **สมโพธิปรายโน** - มีสัมโพธิเป็นเบื้องหน้า. ผู้ที่เป็นพระโสดาบันนั้น จะไม่ตกต่ำอีกเป็นธรรมดา **นียโต** แปลว่า **เที่ยง** คือเที่ยงต่อพระนิพพาน. ถ้ายังไม่เป็นพระโสดาบัน ยังไม่เป็นที่แน่นอนว่า เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน, ก็แปลว่าเพียงจะละจากความเป็นบุญชนขึ้นมา ในลักษณะที่เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน. บุญชนไม่มีการเที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน **สมโพธิปรายโน** นี้ก็ขยายความนี้ชัดขึ้นว่า มีสัมโพธิเป็นที่ไปในเบื้องหน้า คือจะมีความรู้ถึงขนาดเป็นพระอรหันต์ **สมโพธิ - รู้ถึงที่สุด รู้พร้อม** รู้กันอย่างเป็นพระอรหันต์นี้ จะมีในเบื้องหน้า นี้อันประสงค์ความเป็นพระโสดาบัน.

ที่นี้พระพุทธเจ้า ท่านยังได้ตรัสไว้ อย่างที่ควรสนใจอย่างหนึ่งว่า คนชนิดนี้ไม่ต้องเชื่อคนอื่น, คนชนิดนี้จะเชื่อตัวเอง. ฉะนั้นพระโสดาบันไม่ต้อง

เชื่อคนอื่น คือเช่นไม่ต้องให้ใครมาช่วยตั้งให้ว่า แกเป็นพระโสดาบัน; ถ้าพระโสดาบันเป็นพระโสดาบัน ก็จรรู้ว่า เรานี้เป็นพระโสดาบัน อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นเมื่อปรารถนาอยู่ นี้เรียกว่า **โส อากงขมาโน - อริยสาวกนั้นเมื่อปรารถนาอยู่ - อดตนา ว อดตานิ พุยากรเยย - ย่อมพยากรณ์ซึ่งตนไว้ด้วยตนนั้น ทิว, ชินนิรโยมุหิ - ว่าเราเป็นผู้มีนรกอันสิ้นแล้ว, ชินตริจจนโยนิโย - ว่าเราเป็นผู้มีกำเนิดเดรัจฉานอันสิ้นแล้ว, ชินปิตุติวิสโย - ว่า เรามีเปรตวิสัยอันสิ้นแล้ว, ชินาปายทุคคตวินิปาโต - ว่าเราเป็นผู้มีอบาย ทุกคติ วินิบาต อันสิ้นแล้ว, โสตาปนโนหมสมิ - เราเป็นพระโสดาบัน คือเป็นผู้ถึงกระแสแล้ว, อวินิปาตธมโม - มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา, นียโต - เป็นผู้เที่ยงแท้, สมโพธิปรายโน - มีสัมโพธิเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ดังนี้.**

นี้ว่าการเป็นนั้น จะพยากรณ์ตัวเองได้ว่าเป็น ไม่ต้องมีใครมาออกประกาศนียบัตรตั้งให้ว่าเป็นก็เพราะว่าเป็นทิวฐิสัมปันโน, เป็นทสสมสัมปันโน อะไรต่าง ๆ อย่างที่ว่ามาข้างต้นแล้ว. เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าเป็นหรือไม่เป็น แล้วก็ไม่ต้องเชื่อตามคนอื่น คนอื่นจะมาบอกว่าเป็นหรือไม่เป็น มันก็ไม่ต้องเชื่อแต่ว่าเชื่อความรู้ของตัวเองอย่างนี้.

นี้พิจารณาคุณก็จะเห็นว่า มันเป็นเรื่องที่สมบูรณ์อยู่ในตัว, เป็นผู้หยั่งเห็นพระนิพพาน ยังไม่ถึงพระนิพพานก็จริง, แต่แน่เที่ยงแท้ต่อพระนิพพานนั้น ความทุกข์สิ้นไปมาก จนเรียกว่าแทบจะไม่มีเหลืออยู่ เหมือนกับเทียบขี้ฝุ่นที่ปลายเล็บกับฝุ่นทั้งโลก.

นี่คือความที่มีความเห็นอย่างถูกต้อง ถึงขนาดเป็นพระโสดาบัน และสามารถที่จะเริ่มเป็นครั้งแรก, เริ่มเป็นครั้งแรกในการรู้จักตัวเอง. ก่อนนี้เราถือว่าบุญคุณทั้งหลายนี้ ไม่ได้รู้จักแม้แต่ตัวเอง ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร, ไม่รู้เรื่องชั้นวรรณะ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ อะไรเป็นอะไร. ฉะนั้นการแรกเริ่มรู้จักตัวเอง นี้ก็คือความเป็นพระโสดาบัน จนถึงกับรู้ว่า เดียวนี้เราเป็นพระโสดาบัน แต่ไม่ใช่ใช้คำว่า พระโสดาบันสำหรับไอ้ฮวด สำหรับเกียรติยศ สำหรับแต่งตั้งอะไรทำนองนั้น. โสดาบันในที่นี้ก็แปลว่า **ผู้ที่เข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน.**

ภาษาที่พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้ แต่เขาใช้กันมาก คำว่า **โคตรภู** แปลว่า **ละโคตรบุญคุณเสียได้** แล้วก็เข้าไปสู่โคตรของพระอรหัตต์ นี่เป็นภาษานอกพระบาลี แต่ก็ยังเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ถือเป็นเครื่องทดสอบได้ เหมือนกับว่ามีเส้นแบ่งเขต ฝ่ายนี้เป็นฝ่ายบุญคุณ ฝ่ายนี้ก็เป็นฝ่ายอรหัตต์; ฉะนั้นพระโสดาบันคือผู้ที่ก้าวข้ามเขตนั้นไปได้นั่นเอง. แต่ก็ยังอยากที่จะเรียกว่า ผู้รู้ ก ข ก กา แห่งพระนิพพาน มาเยือนอยู่จุดประตูแห่งอมตะ ยังไม่ได้เข้าไปในเมืองนั้น.

นี่คืออานิสงส์ของความเป็นพระโสดาบัน แล้วก็เรียกพระโสดาบันนี้ว่าเป็นผู้รู้ ก ข ก กา แห่งพระนิพพาน, เพื่อให้รู้จัก ก ข ก กา ที่เราทุกคนจะต้องเรียนกันใหม่ จะต้องทดสอบกันใหม่ จะต้องตั้งต้นกันใหม่ ให้ดียิ่งขึ้น; เสียอย่างเดียวแต่ว่าเรามันฮวดดี เราไม่ยอมเป็นเด็กที่จะเรียน ก ข ก กา เราไม่ชอบทำอะไรซ้ำ ๆ ซาก ๆ, เราลืมไปว่า เมื่อเราเริ่มเรียน ก ข ก กา ครั้งกระโน้นเราเรียนอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ เรียนแล้วเรียนอีก ทั้งเข้าทั้งเย็นเป็นวัน ๆ เดือน ๆ เราจึงรู้ ก ข ก กา. แต่พอมาถึง ก ข ก กา ของพระธรรมนี้ เราไม่สมัครที่จะอดทนถึงขนาดนั้น ไม่

ยอมช้า ๆ ชาก ๆ ขนาดนั้น, เราพอดีเป็นผู้ใหญ่เสียเรื่อย ไม่ยอมเป็นเด็ก มันก็ไม่อาจจะเรียน ก ข ก กา ได้ นี่มันขัดกันอยู่ที่ตรงนี้.

ฉะนั้นขอให้ไปคิดกันดูเสียใหม่เถอะ ให้มันมีการชำระสะสางไปแต่เบื้องต้น. ตั้งแต่ขนาดที่เรียกว่า ก ข ก กา ที่เดียว, จะเป็น ก ข ก กา ของศีลธรรมก็ทำให้ดี, เป็น ก ข ก กา ของปรมัตถธรรม ก็ทำให้ถึงที่สุด ปัญหาที่จะจบกัน.

นี่การบรรยายในวันนี้ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว เรื่องผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพาน ขอฝากไว้ให้นำไปคิดพิจารณา. ต่อไปนี้ขอให้พระสงฆ์สวดธรรมกถาที่จะเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นกำลังใจแก่ท่านทั้งหลาย ต่อไปอีกวาระหนึ่ง.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๑๑ -

๑๖ มีนาคม ๒๕๑๗

การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพาน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ครั้งที่ ๑๑ แห่งภาคมาฆบูชา นี้ ยังคงกล่าว
ไปโดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม ; แต่
มาถึงตอนที่เรียกโดยหัวข้อย่อยว่า **การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพาน.**

[ทบทวน.]

ผู้ที่ไม่เคยฟังตอนต้น ๆ มาก่อน ก็อาจจะงงบ้าง เพราะเรื่องติดต่อกันมาตามลำดับ ดังนั้นจึงต้อง**ขอทบทวน** ว่าคำบรรยายชุดนี้ จะกล่าวถึงโดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา; หมายความว่า **ขอร้องให้พุทธ - บริษัทเรียน ก ข ก กา กันใหม่** เพราะว่าเท่าที่เรียนมาเดิมนั้น มันเผลอก็มี, มันรู้ไม่จริงรู้ผิด ๆ ก็มี, แม้แต่เรื่องขั้นพื้นฐาน เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ. ดังนั้นจึงต้อง**ขอร้อง**

ให้มาสะสางกันใหม่ ไปตั้งแต่ต้น, ให้เข้าใจตั้งแต่คำว่า ธาตุ แล้วคำว่า อายตนะ คำว่า ชันธ์ คำว่าอุปทานชันธ์ ซึ่งเป็นตัวทุกข์ และการปฏิบัติเพื่อดับซึ่งความทุกข์นั้น อันได้แก่ มรรค ผล นิพพาน.

ก ข ก กา คำนี้ หมายถึงเรื่องเบื้องต้น, แต่ว่าเรื่องเบื้องต้นนี้ มันกลับมีความสำคัญ คือเป็นฐาน, ถ้าพื้นฐานไม่ดี สิ่งก็ตามมาก็ไม่ดี. ดังนั้น **เรื่องพื้นฐาน** หรือ ก ข ก กา **จึงต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้อง** หรือดีที่สุด. นี่เรื่องเบื้องต้นเรื่องพื้นฐานนี้ มันก็มีหลายเรื่อง, ฉะนั้นเราจึงต้องดู ว่ามัน **เป็นเรื่องทางศีลธรรมสำหรับคนทั่วไป** หรือว่ามันเป็น**เรื่องทางปรมาัตถธรรม** ของผู้ที่ต้องการจะศึกษาสูงถึงขนาดความหลุดพ้น.

ถ้าเป็นเรื่องศีลธรรมของบุคคลทั่วไป ก ข ก กา มันก็เป็นเรื่อง ให้มีศรัทธาที่ถูกต้อง ให้มีทาน มีศีล มีอะไรไปตามลำดับ เพื่อประพฤติดี มีความสุขอยู่ในโลกนี้ และคำพูดทั้งหมดที่พูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เป็นภาษาคนธรรมดา.

แต่ที่นี้ถ้าหากว่า มันเป็นเรื่อง**ส่วนปรมาัตถธรรม** คือสูงขึ้นไปกว่าศีลธรรม, คือเป็นเรื่องที่จะชี้ให้เห็น ความไม่มีบุคคล ไม่มีสัตว์ ไม่มีตัว ไม่มีตน มันก็ตั้งต้นกันไปอีกแนวหนึ่ง, แล้วคำพูดก็เป็นภาษาธรรมโดยเฉพาะ. ดังนั้นจึง **ต้องตั้งต้นด้วยเรื่องธาตุ** ด้วยเรื่อง **อายตนะ** ด้วยเรื่อง **ชันธ์** คือจะแจกสิ่งที่เรียกกันว่าสัตว์ว่าคนนี่ ให้แหกกลากฎไป ไม่เหลืออยู่สำหรับความเป็นคน. ที่นี้พุทธบริษัทเราก็มีทั้ง ๒ ชนิด คือกำลังศึกษาศีลธรรมก็มีอยู่, และชนิดที่กำลังสนใจเรื่องปรมาัตถธรรม เพื่อการบรรลุนิพพานก็มีอยู่

เรื่อง ก ข ก กา ที่ได้บรรยายมานี้ ก็ได้บรรยายมาตามลำดับ นับตั้งแต่แยกออกเป็นเรื่องศีลธรรม และเรื่องปรมาัตถธรรม แล้วก็ได้บรรยายในส่วนที่เป็นปรมาัตถธรรม จนถึงกับเรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน. การจะศึกษาก็ดี ปฏิบัติก็ดี เพื่อนิพพานนั้น จะต้องตั้งต้นกันอย่างไร นี้ก็เรียกว่า ก ข ก กา ของนิพพาน, และยิ่งกว่านั้น ยังระบุเอาการบรรลุโสดาบันนั้น ว่าเป็นการเริ่มต้น ก ข ก กา ของนิพพาน คือจะไม่เริ่มต้นไปตั้งแต่เรื่องของบุคคลคนธรรมดา ที่มีตัวมีตน ต้องการจะเกิดดี เกิดสวย เกิดรวย อย่างนี้ก็ตัดไปไว้เสียพวกหนึ่ง.

พอจะเริ่มต้น ก ข ก กา ของพระนิพพาน แล้วก็ย่อมจะหมายความว่า บุคคลคนนั้นเป็นบุคคลขั้นดี เห็นชีวิตเห็นโลก เห็นอะไรต่าง ๆ มา พอสมควรแล้ว, เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เคยหลงเคยงมงาย มาพอสมควรแล้ว จึงเริ่มเปลี่ยนแปลง ; นับตั้งแต่ละความเห็นที่ว่าตัวว่าตนอย่างหยาบ ๆ นั้นเสียได้เข้าใจพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ชัดเจน, ไม่ฝากไว้กับความเชื่อที่โยกไปโยกมา เหมือนของคนธรรมดา. เข้าใจการปฏิบัติ เพื่อดับทุกข์อย่างชัดเจน, ละการปฏิบัติอย่างบุคคลที่งมงายมาตั้งแต่แรกนั้นเสียได้ ; อย่างนี้ต่างหากเรียกว่าคนที่ลงมือเรียน ก ข ก กา แห่งนิพพาน. ฉะนั้นขอให้ทำความเข้าใจอย่างนี้ให้ถูกต้อง จึงจะฟังเรื่องราวที่จะกล่าวต่อไปนี้ได้ถูกต้องเช่นเดียวกัน.

ผู้รู้ ก ข ก กา ของนิพพานนั้น ก็หมายถึงพระโสดาบัน ทำไมจึงกล่าวพระโสดาบันว่า เป็นคนเรียน ก ข ก กา ? ก็อย่าลืมนะ มันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของขั้นนิพพาน. ถ้ามันเป็น ก ข ก กา ของบุคคลมันก็อย่างหนึ่ง มันก็ต้องเรียนเรื่องสรวณคมณฺ์ เรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องอะไรไปตามลำดับ เพื่อจะเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารให้ดี ๆ. แต่ถ้าเป็นเรื่องของพระอริยเจ้า, หรือว่าเริ่มขึ้นสู่ขอบเขต

ของพระอริยเจ้า มันก็กลายเป็นการเริ่มเรียนเรื่องไม่มีตัวตน. เรียนเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน หรือเป็นตัวกูเป็นของกู, นี่มันต่างกันอยู่อย่างนี้ ฉะนั้นการเริ่มเรียน ก ข ก กา ของพระนิพพานนั้น จึงได้เรียนปรมาัตถธรรมทั้งหลาย คือธาตุ คืออายตนะ คือขันธ คืออุปาทานขันธ ซึ่งมันเป็นการรวมเรื่องกิเลสและความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงเข้าไว้ได้หมด เพื่อเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนดในสิ่งต่าง ๆ ในวิภูษะนี้. นี่คือผู้รู้ ก ข ก กา ของพระนิพพานนั้น ต้องตั้งต้นกันตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป เป็นการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ว่าท่านละอะไรได้บ้าง.

บัดนี้ก็มาถึงตอนที่ จะกล่าวถึงการเรียน หรือวิธีเรียน สำหรับเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานนี้ มันก็ต้องแปลกจากการเรียน ก ข ก กา เพื่อไปสวรรค์ ไปวิมาน ไปอะไรต่าง ๆ อย่างที่เขาต้องการกันนั้น; ฉะนั้นเราก็ต้องถือว่า มันเป็นอีกระบบหนึ่ง ระดับหนึ่ง หรืออีกชั้นหนึ่ง.

[ทบทวนให้ทำความเข้าใจเรื่องอุปมา.]

ที่นี่จะขอทบทวนอีกส่วนหนึ่ง ก็คือ ทบทวน การอุปมา ว่าเดี๋ยวนี้ คำบรรยายชุดนี้ก็เต็มไปด้วยอุปมา, และก็ใช้อุปมาตามลำดับ; นี้เกี่ยวกับการเรียน นี้ก็เรียกว่าอุปมา; การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานนี้เป็นอุปมาอย่างยิ่งราวกับว่าเด็ก ๆ เรียน ก ข ก กา. นี่เอาไปอุปมากับการเรียน ก ข ก กา ของเด็ก ๆ. แต่ว่าเป็นการเรียนของผู้ที่ไม่ใช่เด็ก คือมีอายุมาก อาจจะมีอายุหลาย ๆ สิบปี แต่แล้วก็ยังเท่ากับเด็ก; เพราะว่าเรื่องที่จะต้องเรียนนั้น มันเป็นเรื่องนิพพานคือมันสูงเกินไป กว่าที่คนธรรมดาสามัญแม้อายุหลายสิบปีจะรู้ได้, ก็เลยเปรียบเทียบว่าเหมือนกับเรียน ก ข ก กา กันอีกครั้งหนึ่ง. นี่คำบรรยายวันนี้จึงได้ชื่อว่า การเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพาน.

เรียนศีลธรรมนั้นเรียนด้วยภาษาคน, เรียนปรมัตถธรรมนั้นเรียนด้วยภาษาธรรม, ต้องแยกกันเป็น ๒ อย่างนี้เรื่อยไป. ภาษาคนในที่นี้กลายเป็นเรื่องอุปมาไปในที่สุด. ส่วนภาษาธรรมนั้นเป็นคำพูดตรง ๆ จริง ๆ. นี่ต้องทำความเข้าใจอย่างนี้ จึงจะฟังเรื่องต่อไปนี้ได้ถูกต้อง.

การเรียนเพื่อนิพพานก็คล้ายการเรียนธรรมดา.

ที่นี้สำหรับการเรียนนี้ จะแยกเป็นหัวข้อให้เหมาะสมกับการอุปมาสืบต่อไป ว่าในการเรียนหนังสือนั้น ตามธรรมดาสามัญของเด็ก ๆ นี้; เราจะต้องแยกแยะดูให้ดี ว่ามันมีอะไรบ้าง. อย่างแรกที่สุด ก็จะต้องนึกถึงสถานที่เรียน เช่น โรงเรียนซึ่งเต็มไปด้วยเครื่องใช้เครื่องมือในการเรียน จะเป็นวัดวาอารามก็ได้ ก็เรียกว่าสถานที่เรียน, มันต้องถูกต้อง และมันต้องเหมาะสม. สำหรับการเรียนตามชั้นเชิงนั้น ๆ ถ้าจะเรียนเพื่อนิพพาน มันก็ต้องมีสถานที่เรียนที่เหมาะสมกับการเรียนเรื่องนิพพาน.

ที่นี้ก็เวลาเรียน จะเรียนกันเวลาไหนแน่ ถ้าเด็ก ๆ ที่โรงเรียนมันก็เรียนตามเวลา ที่เขากำหนดไว้ ว่าไปโรงเรียนกันเวลานั้นเวลานี้; เรียนที่โรงเรียนก็มี, เรียนที่บ้านเป็นการบ้านก็มี. นี่เรียนเช้า เรียนบ่าย เรียนค่ำ เรียนที่โรงเรียนเรียนที่บ้าน อย่างนี้ก็เรียกว่า เวลาไหนก็มีการเรียน เวลานั้นก็เรียกว่าเป็นเวลาเรียน. นอกจากเวลาเรียนแล้วก็ยังมี วิธีการเรียน ตามที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม บัญญัติไว้อย่างไร ก็ต้องมีวิธีการแห่งการเรียนนั้นด้วย; นอกจากนั้นอีกก็ยังมีผู้สอน ผู้สอนที่ดี คือครูบาอาจารย์ แล้วที่นี้ก็ต้องมีตัวผู้เรียน คือ

นักเรียนนั้นด้วย เป็นเด็กปัญญาอ่อนก็มี เด็กโง่ก็มี เด็กป่วนกลางก็มี เด็กฉลาดก็มี, นี้เรียกว่ามันเป็นปัญหา เกี่ยวกับผู้เรียน.

คิดดูให้ดีเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ว่ามันต้องมีอย่างถูกต้อง. ก็ถูกต้องตามอะไร? ถูกต้องตามเรื่องตามราวของมัน. ถ้าเป็นเทคนิค ก็ต้องเป็นเทคนิคของธรรมชาติ. อย่าไปกล่าววดว่าคนเป็นผู้รู้เทคนิค หรือวางเทคนิค; ที่จริงธรรมชาติเป็นผู้วาง เราผู้ธรรมชาตินั้นจึงสามารถที่จะวางเทคนิคของสิ่งต่าง ๆ ให้มันถูกต้อง ตามที่ธรรมชาติมันต้องการ, เรียกว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพราะว่าเราไม่สามารถจะทำให้ผิดกฎเกณฑ์ของธรรมชาติได้. **สถานที่เรียน ก็ดี เวลาเรียนก็ดี วิธีเรียนก็ดี ผู้สอนก็ดี ผู้เรียนก็ดี ล้วนแต่ต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามเทคนิคของธรรมชาติทั้งนั้น**; ยิ่งคนเรียนมันไม่เหมือนกันด้วยแล้ว มันก็ยิ่งต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างอื่นอีกมาก, คนเรียนมันมีหลายชนิด.

สถานที่เรียนเพื่อนิพพาน.

เอาละ, ที่นี่เราจะพูดกันถึงสถานที่เรียนก่อน. ถ้าเรียนอย่างลูกเด็ก ๆ มันก็เรียนที่โรงเรียน มันเป็นโรงเรียนข้างนอก เป็นโรงเรียนทางภายนอก; แต่ถ้าจะเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานแล้ว สถานที่เรียนนั้นอย่าได้เข้าใจว่า เป็นโรงเรียนโรงเรียน วัดวาอารามอย่างนี้, **โรงเรียนสำหรับ ก ข ก กา เพื่อไปนิพพานนั้นได้แก่ร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้, แต่เป็นร่างกายที่ยังเป็น ๆ คือรู้สึกคิดนึกอะไรได้**; ไม่ใช่ร่างกายที่ตายแล้ว ซึ่งมันไม่มีความรู้สึกอะไร ในร่างกายที่ยัง

เป็น ๆ นั้น มันมีจิต มีสิ่งที่เกิดกับจิต หรือปรุงแต่งจิต. นี่ก็ต้องรู้จัก เพราะ
ว่าร่างกายนี้ไม่ใช่เป็นร่างกายล้วน ๆ , ร่างกายล้วน ๆ มันอยู่ไม่ได้ มันต้องมีจิตด้วย
และมีสิ่งที่เกิดอยู่กับจิตเพื่อความเป็นจิตที่สมบูรณ์.

ขอให้นึกถึงคำว่า นามรูป, นามรูป : **นาม** แปลว่า **จิต**, **รูป** แปลว่า **กาย**.
นามรูปนี้แยกกันไม่ได้; ถ้าแยกกันแล้วมันสลายหมด, มันไม่มีอะไรอยู่ได้ตาม
ลำพัง. นามกับรูปต้องอยู่ร่วมกัน ผสมเป็นอันเดียวกันจึงจะเรียกว่า นามรูป.
เหมือนกับเราทุกคนที่กำลังมีชีวิต ที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็โดยเหตุที่**นามรูปไม่ได้แยกกัน**,
ไม่ได้แยกเป็นกายและจิต แล้วก็อยู่ด้วยกันคนละแห่งคนละที่. มันกลายเป็นสิ่งที่
รวมเป็นสิ่งเดียวกัน จนต้องเรียกว่า **นามรูป**, ไม่เรียก นาม กับ รูป; ถ้าเรียก
อย่างนั้นก็หมายความว่า ยังไม่รู้ถึงที่สุด. ถ้ารู้ถึงที่สุดต้องเรียกว่า มันเป็นสิ่งเดียว
กัน และให้ชื่อมันใหม่ว่า **นามรูป เป็นสิ่งเดียวเท่านั้น ไม่ใช่สองสิ่ง** ; นั้น
แหละมันจึงจะเป็นชีวิตอยู่ได้. ฉะนั้นตองเอานามรูปนี้มาเป็นโรงเรียน เป็น
ห้องเรียน หรือเป็นทุกอย่าง ที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเรียน.

ที่นี้ **คนส่วนใหญ่** ก็ต้องการแต่จะฟัง แล้วก็ไปเรียนที่วัดนั้นวัดนี้,
เรียนธรรมะนั้นธรรมะนั้น, กระทั่งถึงเรียนอภิธรรมเป็นต้น. ถ้าอย่างนี้มันเป็นเรียน
ก ข ก กา อย่างลูกเด็ก ๆ อยู่เรื่อยไป และ**ไม่ใช่ ก ข ก กา เพื่อนิพพาน** ; มัน
เป็น ก ข ก กา เพื่อปริยัติ, เพื่อมีความรู้อย่างปริยัติ, แล้วก็ไปรับจ้างสอนเขาเพื่อ
ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง มันเป็นเรื่องข้างนอกไปเสียอย่างนี้.

ถ้าเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานกันแล้ว **ต้องเรียนด้วยโรงเรียน** คือ
ร่างกายนี้ ที่ยังเป็น ๆ คือมีจิตใจ คือเรียนจากนามรูป : ก็ไปแยกดูว่า มันเป็น

แต่เรื่องธรรมชาติในภายในอย่างนี้. แม้ว่าเขาจะนั่งอยู่ในโรงหนังโรงละครหรือตลาด ที่ไหนก็ได้ ที่ล้วนแต่แจจ้อแจ๋อ้อไปหมด ก็เรียกว่าเขานั่งอยู่ในสุญญาคาร คือที่สงบ ; เพราะว่า ตา หู จมูก ลิ้น ใจของเขาไม่รับอารมณ์เหล่านั้นเลย. **จิตไปแน่วแน้อยู่กับธรรมชาติในภายใน เรื่องขันธ์ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ :** นี่จึงถือว่า **สภาพที่เป็นอย่างนั้น นั้นแหละ เรียกว่าสุญญาคาร** คือเรือนว่าง หรือ **ที่สงบสงัดอันแท้จริง.**

เพียงเท่านี้ ก็ขอให้เปรียบเทียบกันดูเถิดว่า มันต่างกันอย่างไร ; แม้แต่เรื่องโรงเรียนจะเรียน ก ข ก กา อย่างลูกเด็ก ๆ เรียน, หรือจะเรียน ก ข ก กา เพื่อความร่ำรวย หรือเพื่อความไปสวรรค์วิมาน นี่มันก็เรียนอย่างอื่น ใช้โรงเรียนอย่างอื่น. แต่ถ้า**เรียนเพื่อนิพพาน** แล้วก็จะ**ต้องใช้โรงเรียนคือนามรูป.** ถ้าพูดอย่างสมัยใหม่หน่อยก็จะพูดว่า**เรียนจากชีวิต,** เรียนจากตัวชีวิตนั่นเอง, แล้วก็เรียนอย่างที่เราเรียกว่าอยู่ในสุญญาคาร เพราะว่าจิตไม่ได้ออกไปจากร่างกายนี้. ความคิดนี้ทั้งหลายไม่ได้ออกไปจากร่างกายนี้ **ภาวะอย่างนี้เรียกว่า สงบสงัดอย่างยิ่ง,** กำลังอยู่ในที่ว่างอย่างยิ่ง, ไม่มีอะไรบกวน.

ข้อนี้ต้องทำให้พอดี คนโดยมากที่เขาอยากจะทำมันแล้วถือเคร่ง ก็ต้องไปหาที่อย่างนั้น หาที่อย่างนี้ ในที่สุดก็ไม่พบดอก; แม้จะไปนั่งอยู่กลางดงในป่าคนเดียว จิตมันก็ยังกลับมาที่บ้าน. ฉะนั้น**ต้องรู้จักทำให้พอดี** คือว่าปรับปรุงนั้นแหละให้พอดี ; **ถ้าจิตมันสงบสงัดในภายในแล้ว มันก็ไม่ลำบากที่จะหาสงบสงัดข้างนอก.** ถ้าคนแรกเรียนจะคิดว่า จะไปหาที่ในป่าในถ้ำบ้าง, ก็ต้องคิดดูให้ดี. บางทีมันไปเพิ่มปัญหาอย่างอื่น เช่น ความหวาดกลัว ความอะไรต่าง ๆ มันก็มี ต้องไปปรับปรุงให้พอดี นั่นก็เป็นส่วนอุปกรณ์ประกอบเท่านั้นเอง.

โรงเรียนอันแท้จริง สำหรับ**ผู้ที่**จะเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานนั้น คือร่างกายนี้. ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ต้องอยู่แต่ในขอบเขตอันนี้, อย่าให้จิตออกไปนอกขอบเขตอันนี้ ก็เรียกว่าเรามีโรงเรียน สำหรับการเรียนเพื่อนิพพาน. นี้กล่าวโดยย่อ ๆ สถานที่เรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานนั้นเป็นอย่างนี้.

เวลาสำหรับเรียน.

นี่ดูต่อไปถึงเวลาเรียน ลูกเด็ก ๆ เขาก็เรียนตามชั่วโมงที่ครูกำหนด ; เรียนเพื่อได้ผลเป็นการรู้หนังสือสอบไล่ได้ เป็นเวลาเช้า เวลาบ่าย เวลาค่ำ เรียนที่โรงเรียนก็มี, เรียนที่บ้านเป็นการบ้านก็มี. แต่ว่าหลักเกณฑ์อันนี้ เรามาทำอุปมา แล้วก็เอามาใช้ได้กับการเรียนเพื่อนิพพาน ก็ได้เหมือนกัน. อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เรียนโดยมีร่างกายนี้เป็นโรงเรียน มีชีวิตนี้เป็นโรงเรียน **นี้เวลาเรียนก็ต้องเรียนเมื่อมันมีเรื่องให้เรียน.**

เรื่องให้เรียนนี้มันก็มีหลายชนิด หลายระดับ; ฉะนั้นก็พอจะแยกได้ว่า เราจะเรียนเมื่อมันมีเรื่อง, มัน**มีเรื่องเกิดแก่จิตใจ** เขาเรียกว่า **เรียนต่อหน้าอารมณ์** ; เมื่อมีอารมณ์มากกระทบจิต ก็เป็นเวลาหนึ่งเหมือนกัน ที่ต้องเรียน. เวลานี้ยิ่งเรียนยาก เหมือนกับว่าครูให้โจทย์เลขที่ยากที่สุดมาเรียน มาทำ เรียกว่าเรียนต่อหน้าอารมณ์, คือเรื่องแรงร้ายอารมณ์ใหญ่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในจิต. แต่คนโง่จะคิดว่า อื้อย ไม่ใช่เวลาเรียน หันเตลิดเปิดเปิงไปเสียที่อื่น, ไม่เรียน. แต่ถ้าคนฉลาดเขาจะคิดว่านั่นแหละ **เวลาที่ดีที่สุด จำเป็นที่สุด** ที่เราจะต้องเรียนเมื่อเรื่องต่าง ๆ มันเกิดขึ้นในใจ, กำลังยุ่งยากที่สุดแก่จิตใจ นั่นคือเวลาที่ดีที่สุดสำหรับการเรียน.

แต่ก็ลองไปคิดดูเถอะว่า ใครบ้างคิดอย่างนี้ ; เขาจะไปกินเหล้าเสียบ้าง, ไปทำอะไรเสียบ้าง, ไปกลบเกลื่อนอารมณ์ด้วยเรื่องอย่างอื่น แม้แต่ผู้ที่ไม่กินเหล้า มันก็ยังคิดว่าเรียนไม่ได้ ก็ไปทำอย่างอื่น ก็เลยเสียโอกาสอันดีพิเศษไปเสีย.

อย่างนี้เรียกว่าเรียนในที่ต่อหน้าอารมณ์ : อารมณ์ชั่วทางตา อารมณ์ชั่วทางหู อารมณ์ชั่วทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางผิวหนังอะไร ; ล้วนแต่เป็นเวลาที่เรียกว่า อารมณ์รบกวน, เผลอหน้ากับอารมณ์ เราก็ต้องเรียนให้ได้ มันเป็นเวลาสำคัญเวลาหนึ่ง. **นี่เวลาลับหลังอารมณ์** คือกำลังไม่มีอะไรมารบกวน **เป็นเวลาว่างหรือโปร่งสบาย** อย่างนี้ก็เป็นเวลาหนึ่งที่ต้องเรียน ; แม้ว่ามันจะต้องเรียนคนละอย่าง ก็จัดว่าเป็นเวลาเรียนด้วยเหมือนกัน.

ถ้าพูดอย่างนี้แล้ว มันคล้าย ๆ กับว่า ไม่มีเวลาว่าง **แม้กระทั่งเวลาหลับ** ก็ยังต้องจัดให้เป็นการเรียน. เวลาตื่นอยู่มันไม่มีเวลาว่าง เพราะว่าเราต้องเผชิญอารมณ์ หรือไม่เผชิญอารมณ์ ก็มี ๒ อย่างเท่านั้น, มันก็ต้องเรียนทั้งสองเวลา, กระทั่งเวลาหลับ ก็ต้องมีการจัดการทำให้การหลับนั้นมันเป็นการหลับที่ดี อย่างที่เรียกว่าหลับมีสติสัมปชัญญะอย่างสีหไสยา อย่างนี้เป็นต้น. ขอให้คิดดูที่ว่าแม้แต่เวลาหลับ มันก็เป็นเวลาเรียน ถ้าจะเรียน ก ข ก กา เพื่อไปนิพพานกันจริง ๆ เรียกว่า**ลับหลังอารมณ์** นี่อย่างนี้เรียกว่า**ลับหลังอารมณ์ อารมณ์ไม่รบกวน ก็ต้องเรียน.**

ที่นี้ยังมีอีกแขนงหนึ่ง ซึ่งจะต้องนึกถึงว่า **เรียนเมื่อกำลังเสวยอารมณ์ ;** มีความสุข ความทุกข์ หรืออะไรก็ตาม ที่เรียกว่าอารมณ์ กำลังเสวยอารมณ์, น้ำตาเต็มหน้าเวลามีทุกข์ อย่างนี้ **ก็ต้องจัดเป็นเวลาเรียน, เรียกว่าเรียนเมื่อกำลังเสวย.**

อารมณ์ ทั้งที่น้ำตานองหน้า. หรือว่ามันร้อนผ่าวหายใจไม่ออกอะไรก็ตาม, ก็ต้องจัดหรือปรับให้มันเป็นเวลาเรียนให้จนได้. หรือ **เวลาที่เสวยอารมณ์ที่เป็นสุข** ก็อย่าไปลึงโลด หลงไหล เพลิดเพลิน มัวเมาเสีย, **จัดเวลาที่เสวยอารมณ์อันเป็นสุขนั้น ให้เป็นเวลาเรียนเสียด้วย.**

ที่นี้ยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า **เจตนาจะเรียนจากสัญญาในอดีต** สัญญานี้ก็คือความจำหมาย ในอดีตก็คือที่แล้วมาแต่หนหลัง. เราต้องขุดค้นตามความจำหมาย ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีต เอามาเรียน; อย่างนี้ก็ไม่เรียกว่าเรียนต่อหน้าอารมณ์ หรือลับหลังอารมณ์อะไร. เราไปนำเอาของในอดีตมาเป็นอารมณ์ มาเรียน นี้เรียกว่าเรียนจากสัญญาในอดีต; หมายความว่า **กำลังทบทวนเรื่องในอดีต** เอามาสอบสวนทบทวนให้มันฉลาดยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เรื่องอดีตนี้ก็ช่วยได้มาก ถ้าใครรู้จักทบทวนเอามาศึกษา มันก็จะ**เป็นครูบาอาจารย์ที่ดี**; ยิ่งมีอดีตมากก็ยิ่งมีทางที่จะรู้อะไรได้มาก. ดูแต่สุนัขเถาะ สุนัขตัวไหนอายุมาก ตัวนั้นจะมีความเฉลียวฉลาดมาก เพราะว่าอดีตมันมีมาก; **นี่ก็คือเวลามันเป็นผู้สอน.** ฉะนั้นถ้าเรามี**เรื่องในอดีต**มาก ก็หมายความว่า **มีอะไรที่สะสมไว้มาก** พอที่จะคุ้มเอามาเรียน, ขุดเอามาเรียนอีก มันก็ดีมาก คือดีกว่าที่จะไม่มีการกระทำอย่างนี้.

ที่ว่า**เรียนจากสัญญาในอดีตนี้** ไม่ใช่เอามาวิตกกังวล มาร้องไห้ มาเสียใจ, มาอาลัยอาวรณ์ ทำนองนั้น; แต่เอามาเป็นเครื่องเปรียบเทียบ, ซึ่ให้เห็นความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ความไม่น่ายึดถือ, หรืออะไรทุก ๆ แ่งทุก ๆ มุมที่อดีตมันจะสอนได้; นี้เรียกว่า**เรียนจากสัญญาในอดีต**; เวลาที่เรียนอยู่อย่างนั้นเรียกว่า เป็นเวลาเรียนจากสัญญาในอดีต.

สรุปแล้ว เวลาเรียนของเราก็มีว่า : **เรียนต่อหน้าอารมณ์ที่กำลัง** ประดังกันเข้ามา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, **หรือเวลาเรียนลับหลังอารมณ์** กำลัง ไม่มีอารมณ์อย่างนั้น. เรากำลังเป็นอิสระแก่ตัว จะคิดนึกศึกษาอะไรก็ได้ หรือว่า **เรียนเวลาที่กำลังเสวยอารมณ์สุขอารมณ์ทุกข์** อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่, หรือว่า **เวลาเรียนนั้นเป็นเวลาที่สุดค้นเอาสัญญาในอดีตทั้งหลายมาพิจารณา** ก็เรียกว่าเวลาเรียนของผู้ที่เรียน ก ข ก กา เพื่อไปนิพพาน กล่าวโดยย่อ ๆ ก็เป็นอย่างนี้.

วิธีการเรียน.

ที่นี้ก็ดูต่อไป ถึงเรื่องวิธีการเรียน. **วิธีการเรียน**นี้ ก็เป็นปัญหาที่ยุ่งยากลำบากมากเหมือนกัน เพราะมันกว้างขวางเหลือเกิน; จะแยกให้เป็นส่วนใหญ่ ๆ ที่สุดก่อน สัก ๒ ชนิด ว่าเรียนอย่างไร **เรียนปริยัติ**, แล้วก็ว่า **เรียนอย่างไรปฏิบัติ**. ปริยัติก็เป็นการเรียน, ปฏิบัติก็เป็นการเรียน. คนบางคนจะกำลังฟังไม่ถูก ว่าทำไมเรียกปฏิบัติว่าเป็นการเรียน? เพราะเขาแยกการเรียนเป็นปริยัติ, แล้วเอาความรู้นั้นมาปฏิบัติ, แล้วจะมาเรียกว่าการเรียนอย่างไรอีก ที่จริงมันเป็นการเรียน.

เรียนปริยัตินั้นเรียนจากหนังสือ, เรียนจากคำสอน, เรียนจากคำพูดอะไรต่าง ๆ ; มีความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ มีการคิด การถาม การจำ เป็นส่วนสำคัญ ก็ได้รับความรู้อย่างปริยัติ ยังไม่เคยปฏิบัติเลยก็ได้ นี่ก็เรียกว่าเรียนโดยวิธีปริยัติ.

ที่นี้**เรียนโดยวิธีปฏิบัติ**นั้น ไม่ใช่เรียนอย่างนั้น ; ก็**ต้องเอาเรื่อง**ที่รู้สึกอยู่ในใจจริง ๆ มาคิด มานึก มาพิจารณา. อย่างว่าทำกรรมฐานอย่างนี้

เมื่อทำกรรมฐานอยู่ก็ต้องเรียกว่าเรียนอยู่เหมือนกัน, กำลังเรียนอยู่เหมือนกัน ; แต่เรียนด้วยวิธีปฏิบัติ. ถ้าว่ากำหนดลมหายใจก็เรียนให้รู้เรื่องลมหายใจ จากลมหายใจนั้น. อย่าไปเรียนจากหนังสือ แม้ว่าครั้งแรกจะเรียนหนังสืออานาปานสติ มาก่อน ; เดียวนี้มันไม่ใช่เรียนหนังสือเล่มนั้นแล้ว. มาเรียนจากลมหายใจโดยตรง.

ที่ว่าเรียนจากลมหายใจโดยตรงนี้ ก็คือเรียนข้อเท็จจริงต่าง ๆ นานา - ประการ หลายประการ จากลมหายใจนั้นโดยตรง, หรือว่าเรียนจากความเจเนจัดของสิ่งที่ผ่านมาแล้ว. เอมาคิด มานึก มาทบทวนอยู่; เหมือนอย่างทีพูดเมื่อตะกี้ นี้ว่า สัญญาในอดีต เอมาทบทวนอยู่. อย่างนี้ก็เรียกว่าเรียนอย่างวิธีปฏิบัติ. หรือว่าถ้าความรู้สึกอารมณ์อะไรต่าง ๆ มันเกิดขึ้นในใจ แล้วก็จัดการกับอารมณ์นั้น ๆ ให้เป็นที่เรียบร้อย หรือถูกต้องไป. นี้ก็เรียกว่าการเรียน มันเป็นการเรียนอย่างวิธีปฏิบัติ.

เป็นอันว่าจะเรียนอย่างปริยัติ เพื่อความรู้ ทางหลักวิชาทั่ว ๆ ไปก่อนก็ได้, แล้วก็มีการเรียนด้วยการปฏิบัติ เพื่อเกิดความรู้แจ้งแทงตลอด, เป็นญาณเป็นทัสสนะเพื่อทำลายกิเลส. นี้วิธีการเรียน ก ข ก กา เพื่อนิพพานมันมีอยู่อย่างนี้. ถ้าวิธีการเรียนอย่างลูกเด็ก ๆ เรียนในโรงเรียน สอบไล่ได้ มันไม่มีวิธีการอย่างหลัง ; มันมีแต่อย่างแรก คือเรียนจากหนังสือ เรียนจากครู เรียนจากสิ่งของ เรียนจากอะไรต่าง ๆ , แล้วก็เพื่อความรู้ ในขอบเขตเท่าที่จำกัดไว้เท่านั้น, ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ต้องเรียนให้ถูกต้องกับเวลา.

ที่นี้วิธีการเรียน ที่จะต้องดูกันต่อไปอีก มันก็เนื่องกันอยู่กับเวลาเรียน ที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง วิธีการเรียน จะต้องจัดต้องทำให้ถูกต้องกับเวลา ซึ่งจัดเป็นเวลาเรียนนั้นเป็นลักษณะ ๆ ไป. เมื่อตะกี้ก็พูดแล้วว่า เวลาเรียนมีแยก เป็น : เรียนต่อหน้าอารมณ์ เมื่ออารมณ์ประดังประดาเข้ามา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วในเวลาอย่างนี้ จะมีวิธีการเรียนอย่างไร ตามหลักธรรมะทั่วไป? **หลักส่วนใหญ่ก็ว่า ในเวลาอย่างนี้มันขึ้นอยู่กับสติสัมปชัญญะ.** เมื่อเรากำลัง ถูกอารมณ์แวดล้อม, เผชิญหน้ากับอารมณ์, วิธีการเรียนก็คือ**มีสติสัมปชัญญะ ให้มาก ให้ถูก ให้พอ. สติสัมปชัญญะนั้นต้องถูกเรื่องถูกราว** แล้วก็**มาก พอสมควร**นั่นเอง. เรียกว่าหัดวิธีมีสติสัมปชัญญะ กันที่ตรงนั้นแหละ. **เมื่อ เผชิญหน้ากันเข้ากับข้าศึก ก็ต้องมีสติสัมปชัญญะรับหน้าข้าศึก** จนเอาชนะข้าศึกให้ได้. ถ้าว่าเรียนต่อหน้าอารมณ์แล้ว วิธีการเรียนก็คือทำให้มีสติสัมปชัญญะ.

ถ้าเป็นเวลาเรียน**ลับหลังอารมณ์** นี้ก็ต้องจัดเอาซี, จัดเอาตามที่ว่า เราจะต้องการอย่างไร; โดยเฉพาะก็คือ**เรื่องทำสมาธิ ทำวิปัสสนา ทำปัญญา ต่าง ๆ**, ระบบนั้นระบบนี้ ตามที่เราชอบใจว่าจะทำอะไร; เพราะได้โอกาสลับหลังอารมณ์ อารมณ์กำลังไม่รบกวน. เราจะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รูปไหน แบบไหน อย่งไรก็ได้, ก็เลยฝึกไปในทางให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นส่วนใหญ่ เตรียมพร้อมไว้.

นี่ถ้าว่าเป็นเวลาที่กำลัง**ส่ายอารมณ์** เวลาที่น้ำตานองหน้าอยู่ด้วยความทุกข์ อย่งนี้จะเรียนอะไร, จะเรียนวิธีใด, มันก็ลำบากมากที่จะเรียนในเวลา

อย่างนี้, หรือว่าวิธีการที่จะเรียนในเวลาอย่างนี้ มันก็ต้องเก่งกว่าธรรมดา มันต้องมีอะไรหลาย ๆ อย่าง : มีสติสัมปชัญญะก็มี, มีปัญญาใช้เหตุผลก็มี, แต่ก็อยากจะมี **คำสูงสุด** คำหนึ่ง ซึ่ง **มีไว้ใช้** สำหรับธรรมะชั้นสูงสุดมาใช้ในที่นี้ว่า สิ่งนี้เรียกว่า **นิพเพธิกปัญญา** นั่นแหละอาจจะมาช่วยได้, ใช้คำว่า "อาจจะ" นี้ก็เพื่อให้ว่ามันอาจจะเหลือวิสัยของคนธรรมดาก็ได้ ที่จะมีปัญญาอย่างนี้ หรือว่าจะเอามาใช้ได้หรือไม่.

นิพเพธิกปัญญา แปลว่า **ปัญญาเป็นเครื่องเจาะแทงกิเลส**; โดยเฉพาะเจาะจงนั้น หมายถึง **เมื่อได้บำเพ็ญวิปัสสนาถึงที่สุดแล้ว ถูกต้องดีแล้ว สมบูรณ์แล้วก็จะเกิดปัญญาประเภทนี้ขึ้นมาเจาะแทงกิเลส** นี้ก็ยืมคำนี้มาใช้ สำหรับจะให้มันตรงกับเรื่องหน่อย ว่ากำลังเสวยอารมณ์ กำลังมีปัญหา มาก กำลังน้ำตานองหน้าอยู่. **มันต้องมีปัญญาที่คมเฉียบ** เหมือนอย่างนั้นเหมือนกัน มันจึงจะทำให้ น้ำตาแห้งไปได้ในทันที, ได้ความรู้ที่เฉียบแหลมอย่างใดอย่างหนึ่งมา แล้วก็ตัดความรู้สึกที่กำลังมีดมัว กำลังกลุ่มมุ่มจิตใจนั้นออกไปได้ มีความหมายเหมือนกับ ศาสตร์อาวูฐที่คม เอามาใช้สำหรับกวาดล้างอารมณ์ในขณะนั้น **อารมณ์ทุกข์ก็อย่างหนึ่ง, อารมณ์สุขก็อย่างหนึ่ง. คำ ว่าอารมณ์ในที่นี้** หมายถึงเฉพาะแต่ที่ **มันรุนแรง** จะเป็นทางความทุกข์ก็ได้, จะเป็นทางความสุขก็ได้, คือว่าความยินดีก็ดี ความยินร้ายก็ดี มันรุนแรง.

ที่นี้เมื่อตะกี้ก็ได้พูดถึงเรื่องเวลาที่เราหลับเราก็ต้องเรียน ; นี้วิธีการเรียนในเวลาที่เราหลับนั้นจะต้องทำอย่างไร. นี้ก็มีอยู่ชัดแล้วใน **พระคัมภีร์ทั้งหลาย เรื่องสีหไสยาสน์** เราต้องมีสติสัมปชัญญะที่จะหลับ ; ถ้าหลับตามวิธีนั้น เวลาหลับลงไปแล้ว ก็จะปลอดภัยได้โดยอัตโนมัติในตัวมันเอง, **คือความไม่เผลอสติเลย แม้แต่ในเวลาหลับ.**

จะชี้ตัวอย่างให้เห็น เหมือนอย่างว่าเรื่อง **สีหไสยาสน์** นี้ มีหลักว่ามี **สติสัมปชัญญะสมบูรณ์**; เมื่อนอนลงไป วางมือ วางเท้า ไว้อย่างไร กำหนดแม่นยำ กระทั่งถึงผ้าห่ม. นี้ขออภัยที่ใช้คำพูดอย่างนี้. แล้วเมื่อตื่นขึ้นมา ก็ดูว่า มือ เท้า ผ้าห่ม เป็นต้นนี้ มันยังอยู่ในสภาพเดิมหรือไม่; ถ้ามือเท้ามันเคลื่อนไป หรือ ผ้าห่มมันเคลื่อนไปแล้ว ก็เรียกว่ามันเสียไปแล้ว.

ถ้าเป็นราชสีห์ ก็ดำตัวเองว่าไอ้ชาติหมา มันนอนอย่างหมา ไม่นอนอย่างราชสีห์ แล้วมันก็นอนใหม่ เพื่อให้ได้เช่นนั้น. นี้ไปอ่านดูเรื่องสีหไสยาสน์ ในพระคัมภีร์มันมีอยู่อย่างนี้ สีหไสยาสน์ แปลว่านอนอย่างราชสีห์. เมื่อราชสีห์เขานอนแล้วเขาจะกำหนดอย่างนี้ แล้วพอตื่นขึ้นมา ต้องไม่มีอะไรเคลื่อนที่; แม้แต่ว่าก่อนกรวดสักเม็ดหนึ่ง มันได้เคลื่อนที่ไปเพราะเขาดิ้น. ถ้าก่อนกรวดมันเคลื่อนที่ไปสักเม็ดหนึ่ง, เขารู้เขาดิ้นเวลานอน เขาก็ดำตัวเองว่าไอ้ชาติหมา.

นี่ดูเถอะ ความที่ว่า มีสติสัมปชัญญะ มันคุ้มครองได้อย่างไร; แม้ในเวลาหลับนั้นมันยังคุ้มครองได้ ด้วยอำนาจของวิธีการที่ดี, คือการกระทำ **สติสัมปชัญญะที่ดี**. นี้วิธีการเรียนตลอดเวลาที่หลับ มันก็เป็นวิธีการที่ทำไว้ดีที่ตั้งไว้ดี, ที่ฝึกฝนให้มันเป็นนิสัย, กระทั่งเวลาตื่น มันก็ตื่นได้ตรง แม้แต่เวลานาที.

นี่ไม่ใช่เรื่องพูดเพ้อ ๆ มันเป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้. อาตมาก็ยืนยันว่าเคยปฏิบัติได้ เมื่อตั้งใจจริงมันเคยปฏิบัติได้, มันจะตื่นตรงเผลอไม่ผิดแม้แต่หนึ่งนาที. แต่พอเรื่องมันยุ่งยาก มันมีอะไรมาก มันก็เลื่อนไปอีกเหมือนกัน; แต่ถ้าตั้งใจปฏิบัติไม่มีอะไรรบกวน ทำอยู่อย่างนั้นไม่กี่วัน มันจะหลับและตื่นได้ตรงเผลอ, ไม่พลาดแม้แต่หนึ่งนาที นี่เป็นต้น. นี่ก็เรื่องของ การหลับนั้นมันก็ยังควบคุมได้ ก็

ใครไปปลุกมันละ, ที่ให้มันตื่นขึ้นมาตรงเผงแม้แต่นาทีนี้ แสดงว่ามันมีอะไรที่มันสัมพันธ์กันอยู่ แม้ในเวลาหลับ, จึงขอให้ถือว่า **แม้แต่เวลาหลับก็ต้องมีการเรียน และมีวิธีการเรียน.**

นี่คือ**วิธีการเรียน** ก ข ก กา เพื่อไปนิพพานนั้น มันมีอยู่อย่างนี้ ต่อหน้า**อารมณ์** ก็ดี **ลับหลังอารมณ์**ก็ดี **กำลังเสวยอารมณ์**ก็ดี แม้กระทั่ง**เวลาหลับ.**

ผู้สอน ก ข ก กา เพื่อไปนิพพาน.

เข้า, ที่นี้จะพูดกันถึงผู้สอน การเรียนนี้มันต้องมีคนสอนและมีคนเรียน. เดี่ยวนี้เราจะพูดถึงคนสอนก่อน ลูกเด็ก ๆ เรียนหนังสือที่โรงเรียน ท่านทั้งหลายก็เห็นอยู่แล้วว่า มีครูสอน, บางทีก็เป็นครูจริง ๆ, บางทีก็เป็นเพียงลูกจ้างรับจ้างสอนหนังสือเท่านั้น ไม่มีความเป็นครูเลยก็มี. แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องเรียนกว่าผู้สอนอยู่ดี ที่โรงเรียนก็มีผู้สอน. แต่เรียน ก ข ก กา เพื่อไปนิพพานนี้ใครจะเป็นคนสอน? เข้า, ถ้าเรียนที่โรงเรียนมัธยม โรงเรียนบาลี มันก็เป็นเรื่องเรียนปริยัติ เหมือนกับลูกเด็ก ๆ เรียน; นั้นไม่ใช่เรียนเพื่อนิพพาน มันเรียนเพื่อรู้ปริยัติ, เหมือนเด็ก ๆ เขาเรียนเพื่อจะมีความรู้. นั้นเรียกว่าคนสอน, คนด้วยกันพูด สอน หรือมีหนังสือหน้าตาเรียบร้อย ที่พิมพ์ขึ้นไว้โดยที่มีคนสอนแล้วเขาก็พิมพ์ไว้ มาอ่านเอาบ้าง มาฟังเอาบ้าง. นี้เรียกว่า **คนสอน, คนด้วยกันพูด, คนด้วยกันสอน.**

สำหรับเรื่อง ก ข ก กา เพื่อไปนิพพานนั้น ไม่ได้มุ่งหมายถึงข้อนี้ แม้เราจะฟังคำสอนเรื่องพระนิพพาน แต่เราไม่ถือว่า นั้นเป็นผู้สอนโดยตรงหรือ

โดยแท้จริง. ถ้าจะถือว่าพระพุทธรูปเจ้าสอน อย่างนี้ก็ไม่ได้ ; แต่อย่าลืมว่า พระพุทธรูปเจ้าท่านยังยอมรับแต่เพียงว่า ท่านเป็นผู้ชี้ทางเท่านั้น แล้วก็เดินเอง.

ทีนี้เรามาดูให้ละเอียดอีกทีหนึ่ง ว่าอะไรมันสอนกันแน่ ? ท่านเป็นผู้ชี้ทางแล้วเราก็มายพยายามเดิน, แล้วอะไรมันสอนกันแน่ ? **เมื่อทำอะไรลงไป อันนั้นแหละมันสอน** ; นี่ก็ถึงเด็กเขาสอนเดินมันก็ต้องเป็นเรื่องความพยายามที่จะทำหรือจะเดินนั้นแหละมันสอน. ดูแต่ลูกสัตว์ไม่ต้องมีใครสอน หรือเพียงแต่เห็นตัวอย่าง แล้วมันก็ทำ, แล้วมันก็มีความรู้ขึ้นมาสำหรับเรื่องนั้น ๆ , แล้วมันก็เดินได้, หลาย ๆ หนเข้ามาเดินได้. นี่เราต้องการจะให้ฟังถึง **ผู้สอนที่ดีกว่าคน คือการกระทำนั่นเองมันสอน.**

อยากจะพูดไว้สำหรับฟังง่าย ๆ และเป็นการช่วยความจำที่ดี ว่า**ธรรมชาติสอนนั้นแหละดีกว่าคนสอน.** เพราะธรรมชาตินั้นมันสอนจริง ; คนสอนนั้นมันสอนอย่างที่เรียกว่าไม่จริง, เมื่อพูดได้มันก็สอนได้ หรือว่าตัวเองปฏิบัติไม่ได้ ไปจำคำของคนอื่นมาพูด มันก็ได้ ; นี่มันเรียกว่ามันยังไม่จริง ; ถ้าธรรมชาติสอนมันจริงกว่า. ดังนั้น **พระพุทธรูปเจ้าท่านจึงตรัสว่า ที่ฉันพูดนี้อย่าเพื่อเชื่อ ต้องไป ทบทวนหรือต้องไปผ่านเหตุการณ์นั้น ๆ ดูก่อน แล้วเห็นจริงตามนั้นแล้วจึงค่อยเชื่อ. นี่ท่านให้โอกาส ให้ธรรมชาติมันสอน.** ฉะนั้นท่านสอนอะไร ท่านจึงสอนอย่างที่เราเรียกว่า เพียงแต่บอกแนว แล้วก็ไม่ต้องการให้เชื่อ.

นี่คนเรามันมักจะติเกินไปในการที่จะเชื่อ, มันเชื่อตะพึด มันเชื่อมงาย, มันก็ไม่มี การทดสอบ, ไม่มี การเห็นจริง แล้วจึงค่อยเชื่อ; เพราะไม่ให้โอกาสแก่ธรรมชาติ สำหรับจะช่วยสอน, ธรรมชาติก็ไม่มีโอกาสจะแทรกแซง อย่างนี้เป็นต้น.

เหมือนอย่างมานั่งตรงนี้ ฟังอาตมาพูด จะเรียกว่าสอนก็ได้ นี่มันก็ยัง
ไม่จริง ยังไม่ดี ; แต่ถ้าให้ธรรมชาติสอน คือธรรมชาติทั้งหลายเหล่านี้ มันมี
อิทธิพลแวดล้อมจิตใจ ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น, แล้วจิตใจมันว่าง สงบ เย็น รู้ว่า
ความสงบเย็นนั้นเป็นอย่างไร ? **เรียนจากความรู้สึกในใจ ที่ธรรมชาติเป็นผู้บ้น
ให้** อย่างนี้**เรียกว่าธรรมชาติสอน** ; อย่างนี้มันดีกว่าที่คนจะสอน. แม้ว่าอาตมา
จะพร่ำอธิบายคำว่าสงบ คำว่าเย็น คำว่าว่าง คำว่าหยุด อะไรนี้ มันก็ไม่เข้าใจได้ คือ
ไม่รู้สึกได้ ; อาจเข้าใจได้บ้าง แต่ก็ไม่ถึงที่สุด, แล้วก็ไม่รู้จริง. **แต่ถ้าว่าจิต
ใจมันได้เป็นอย่างนี้แล้ว โดยธรรมชาติบีบบังคับนั้นเรียกว่าจะรู้จริง** ว่า
จิตใจที่มันหยุดนั้นเป็นอย่างไร, จิตใจที่เย็นนั้นเป็นอย่างไร, ว่าง สะอาด สว่าง สงบ
นั้นเป็นอย่างไร, นี้**เรียกว่าธรรมชาติสอนดีกว่าคนสอน.**

สรุปแล้วมันก็อยู่ที่**ความรู้สึกที่จิตใจนั้นแหละสอน** ดีกว่าที่**ฟังคำ
พูดข้างนอกสอน**, ให้**ความรู้สึกในจิตใจสอน.**

ที่นี้จะต้องเรียกว่า **ความรู้สึกในความรู้สึก**; เดี่ยวจะฟังไม่ค่อยถูก
ว่า**ความรู้สึกในความรู้สึก**, **ความรู้สึก**ที่มีอยู่ในขณะที่เรากำลัง**มีความรู้สึก ให้อันนั้น
แหละสอน** จะเรียกเหมือนที่เขาเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า **experience** หรืออะไรอย่างนี้ก็ได้ ;
เพราะว่าคำว่า **experience** ในทางธรรมะนี้ หมายถึง**ความรู้สึกในใจ**. ไม่ใช่ความ
ชำนาญทางร่างกาย หรือ**รู้สึกทางร่างกาย**. **ความรู้สึกที่ผ่านมา** จนเกิดความยินดี
ยินร้าย เกิดความโง่เกิดความฉลาด อะไรนี้ **เรียกว่าความรู้สึก** ที่มันมีอยู่ในขณะที่
เรามี**ความรู้สึก** แล้วมัน**สอนดีกว่าอย่างไหนหมด**; แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ที่เป็นทุกข์นั้นแหละสอนดีกว่า; เพราะว่ามันเหมือนกับว่า มันบอกความจริง.
ในเวลาที่เราเป็นสุขนั้น มันมาหลอก ให้เข้าใจผิดไปว่า โลกนี้เป็นสวรรค์ เป็นวิมาน

เป็นความสุข มันมาหลอก ; แต่ถ้าเมื่อทุกข์แล้ว นั้นมันบอกความจริงว่า ธรรมตามันเป็นอย่างนี้. ฉะนั้นในเวลาที่เป็นทุกข์แล้ว ก็ให้เอาความทุกข์ นั้นแหละเป็นครูเถิด นั้นแหละครู มันก็ไปอยู่ที่ความทุกข์, ความทุกข์สอน ดีกว่าความสุขสอน.

แต่ถ้าว่าจะเอาความรู้สึกถึงขนาดสูงขึ้นไปเป็น**ความเจเนจัด เชี่ยวชาญ หรือเจเนจัด** คือว่าผ่านมาอย่างช้า ๆ ชาก ๆ อย่างนี้มันก็สูงขึ้นไป เรียกว่า **spiritual experience** อีกทีหนึ่ง. อันนี้ดีและมีประโยชน์มาก, มันเป็นที่บทรียน เป็นทั้งผู้สอน เป็นอะไรเสร็จอยู่ในตัว. นี้ถ้าเรามีปัญหาเมื่อไร อันนี้จะวิ่งมาช่วย. ฉะนั้นมันจึงยิ่งกว่าครูผู้สอน มันกลายเป็นผู้ช่วยไปอีกด้วย **spiritual experience**, แต่เขาใช้กันทั่ว ๆ ไปแล้วเดี๋ยวนี้ เป็นคำที่มีความหมายว่า **ความเจเนจัดในทางฝ่ายสติปัญญา ฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ ที่เป็นอุปกรณ์ที่ทำให้มนุษย์เรารู้จักธรรมชาติ.**

อันนี้สอนได้ละเอียดลออสุขุมที่สุด ถ้าเราจะมีครู ก็ควรจะมีครูอย่างนี้จึงจะเรียกว่า มีครูอย่างละเอียดลออที่สุด สุขุมลึกซึ้งที่สุด. ถ้าจะเอาพระพุทธรูปเจ้า เป็นผู้สอน ก็อย่าลืมนะว่า ท่านจะยอมรับแต่เพียงว่า **อกุขาตาโร ตถาคตตา - ตถาคต** ทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางเท่านั้น, แล้วต้องไปทำเอาเอง จนเกิด **experience**, สูงขึ้นไปถึง **spiritual experience**, อันนั้นแหละมันจะสอน, แล้วจะบรรลุมรรค ผล นิพพาน, เพราะเหตุนั้น. แม้ว่าจะมีคนบางคน จะบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ตรงข้างหน้าตรงพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า ตรงนั้น เวลานั้น มันก็ได้ผ่านอย่างนี้มาหมด; เพราะเขาเคยมี **spiritual experience**, เขาจึงฟังพระพุทธรูปเจ้าเพียง ๒-๓ คำ เข้าใจแจ่มแจ้งแทงตลอด, บรรลุความเป็นพระอรหันต์ ที่ตรงพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า ตรงที่นั่งกันอยู่นั่นเอง.

คำว่า **ศาสดา** แปลว่า **ผู้สอน** ; แต่ว่ามันไม่ใช่สอนอย่างสอน ก ข ก กา ในโรงเรียนลูกเด็ก ๆ แล้วไม่ใช่สอนอย่างสอนด้วยปากพูด หูฟัง ; **สอนอย่างทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ในจิตในใจของบุคคลผู้นั้น** ; ถ้าท่านแนะนำวิธีให้ไปปฏิบัติตาม หรือว่าพูดชนิดที่มันจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้นในเวลานั้น ; อย่างนี้ นี่คือ **พระศาสดาที่แท้จริง เป็นผู้ปลุกให้ตื่นจากความหลับ คือกิเลส**.

ที่นี้ยังมีคำที่จะสรุปได้อีกคำหนึ่ง ที่คนโบราณเขาพูดไว้ ว่า **ผิดก็เป็นครู ถูกก็เป็นครู**. คำว่า **ครูก็คือคำว่าศาสนานั่นเอง** ; ฉะนั้นเราอาจจะพูดได้ใหม่กว่า **ผิดก็เป็นศาสดา ถูกก็เป็นศาสดา**. ความผิดมันก็สอนได้, ความถูกมันก็สอนได้ ข้อนี้เกือบจะไม่ต้องอธิบายแล้ว เพราะว่าอย่างน้อย แต่ละท่านนี้คงจะเคยทำผิดและทำถูกมาแล้ว, แล้วเคยผิดแล้วก็นึกได้ จนรู้จักถูก อย่างนี้เรียกว่า **ความผิด** นั้นแหละมัน **สอนให้รู้จักถูก** ; นี้ถูกก็เป็นครู, ถ้าเราพอใจในการที่เราได้ทำถูก ประสบผลสำเร็จ ก็รู้สึกว่ามันเป็นครู.

แต่อย่าลืมว่า อาตมาขอท้วงหรือย้ำไว้เสมอว่า **ความทุกข์สอนดีกว่าความสุข** เพราะฉะนั้น **ความผิดนี้จะสอนดีสอนจริงกว่าความถูก**. ความถูกมันก็สบายไป พอความผิดนี้มันก็ต้องเดือดร้อน; แต่คนก็ไม่ต้อนรับความผิด อย่างเป็นครู ก็เลยไม่ได้ความรู้จากความผิด. ถึงแม้เมื่อทำถูกก็เหมือนกัน ก็มักจะสะเพร่า, เป็นคนสะเพร่า, เป็นคนเลินเล่อ, ไม่ได้รับความรู้เต็มที่จากการกระทำถูก. เพราะว่าไม่ค่อยจะสนใจ, ความผิดที่สอน, ความถูกก็สอน, ความผิดก็สอน อย่างเจ็บปวด, ความถูกก็สอนอย่างอ่อนหวานอะไรนี้. แต่แล้ว **ความผิดนี้จะสอนได้ดีกว่า**; แต่แล้วคนก็ไม่ค่อยสนใจเรียน จากตัวความผิดและความถูก ที่มีอยู่

เป็นประจํานั่นเอง. นี้ขอให้ไปคิดดูด้วย ว่าจริงหรือไม่จริง ? เรามีการทำผิด ทำถูกอยู่เป็นประจำวัน ; แต่เราก็ไม่เคยมาเป็นครูสอน, หรือว่าเอามาเป็นครูสอน ให้เต็มที, แล้วทำมันน้อยเกินไป.

ทั้งหมดนี้เรียกว่า ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สอน แล้วเป็นเรื่องในจิตใจ แล้วก็เป็นเรื่องของสติของสัมปชัญญะ ที่จะมาช่วยเหลือให้มีการสอนที่ดี, แล้วไม่ต้องมีผู้สอนชนิดที่เป็นคน และมีผู้สอนชนิดที่เป็นธรรม เป็นธรรมะ, มีความรู้สึกในจิตใจที่มีลักษณะเป็นธรรมะ อย่างใดอย่างหนึ่ง ข้อใดข้อหนึ่งอยู่. นั่นแหละจะเป็นครูสอน ช่วยจําคำว่า ผิดก็เป็นครู ถูกก็เป็นครู ไว้ด้วยก็แล้วกัน.

ผู้เรียนเป็นบุคคลหลายลักษณะ.

ที่นี้ดูถึงผู้เรียนกันบ้าง, ผู้เรียนถ้าเป็นโรงเรียนลูกเด็ก ๆ ก็ดู ผู้เรียน ก็คือลูกเด็ก ๆ กระทั่งเป็นวัยรุ่น กระทั่งเป็นหนุ่มสาว เรียนในมหาวิทยาลัย นี้ก็เรียกว่าผู้เรียน มีหลายชนิดหลายขนาด คือ ใจมากใจน้อย หรือฉลาด หรือฉลาด อย่างยี่งี้ ก็มีตามเรื่องตามราว. แต่ที่นี้ถ้ามาถึงผู้เรียน เรียน ก ก ข ก กา ไปนิพพาน แล้ว เรายังมีทางที่จะพิจารณาได้มากกว่านั้น ตัวนักเรียนคนนั้น เป็นคนมีสติ - ปัญญาระดับไหน.

เกี่ยวกับสติปัญญา นี้ ท่านวางระดับไว้ น่าฟังเหมือนกันว่า : พวก ที่ ๑. ระดับดีมากเรียกว่า อุกคตัตถุญญ คนพวกนี้พูด ๒-๓ คำ ก็เข้าใจได้เอง เป็นคั่งเป็นแคว กว้างขวางไปเลยนี้ เป็นพวกอุกคตัตถุญญ, ไม่ต้องอธิบายอะไร มาก บอกแต่หัวข้อ ก็จะเข้าใจเสียแล้ว, มันมีความเจนจัดทางวิญญาณมาก.

ที่นี้ พวกที่ ๒ เรียกว่า วิปจิตตัณญู พวกนี้ต้องการคำอธิบายบ้าง มันอยู่ในเกณฑ์ฉลาดเหมือนกัน ฉลาดมากเหมือนกัน แต่ยังต้องการคำอธิบายที่มากพอสมควร.

ที่นี้ พวกที่ ๓ เรียกว่าเนยยะ คำนี้แปลว่า พอจะพาไปได้เท่านั้นเอง, พอจะนำไปได้ คือมันไม่ฉลาด ไม่เรียกว่าอยู่ในเกณฑ์ฉลาด, หรืออาจจะค่อนข้างโง่งก็ได้ คือฉลาดน้อยมาก. แต่แล้วก็ยังอยู่ในพวกที่ว่า พอจะนำไปได้ คือว่า อุตส่าห์พร่ำสอนชี้แจง เข้าชี้ปริพรีโรยอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้นแล้วก็พอที่จะทำให้เขาเข้าใจได้ หรือนำไปได้ หรือว่าบรรลุนิพพานได้เหมือนกัน.

ที่เหลือ พวกที่ ๔ สุดท้ายก็พวก ปทปรมะ นี้ก็แปลว่าไม่ไหว, แม้พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้ สำหรับคนประเภทนี้.

นี่เราดูที่ว่าเรา, พวกเราทั้งหมดที่นั่งอยู่ที่นี้ หรือว่าที่อยู่ในโลกทั้งหมด ก็ตาม เป็นพวกไหนโดยมาก? หรือว่าเราเองนี่จะเป็นพวกไหนดี? ถ้าว่าอยู่ในลักษณะ ที่ว่าพูดกันอย่างไร เท่าไร อย่างไรก็ไม่มีทางจะเข้าใจธรรมะได้แล้ว มันก็ต้องเป็น ปทปรมะ; หมายความว่าอาจจะไม่รู้เรื่องพระนิพพานได้, จนตายไม่รู้เรื่องพระนิพพานได้. ฉะนั้นพวกนี้ก็จะได้แต่เพียงว่า ไปสวรรค์, ให้ทำดีมากๆ ไว้แล้วก็ไปสวรรค์ แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นว่าไปสวรรค์แน่; เพราะว่าเราทำได้ ทำดี ทำบุญทำกุศลอย่างนั้นอย่างนี้. เหมือนที่เขาถือกันนั่นแหละ ฟังเทศน์ที่ร้อยครั้ง ฟังอะไรก็พันครั้งก็อย่าง ก็ยึดถือว่านี่พอแล้ว แน่แล้ว ตายแล้วไปสวรรค์, อย่างนี้ก็เรียกว่ายังไม่พบกับนิพพาน เป็นพวกปทปรมะ. สำหรับไปนิพพาน, ก ก ข กา ของพระนิพพาน ก็ยังไม่อาจจะเกิดเป็นแสงเป็นทอแสงอะไรขึ้นมาได้ในบุคคล

ประเภทนี้. มันก็เหลือแต่พวก ๓ พวกข้างต้น พวกที่เรียกว่าเนยยะนี้จะต้องพูดกันแล้วพูดกันอีกจนตาย ก็พอจะรู้อะไรได้บ้าง ส่วนที่อธิบายบ้างก็รู้แล้ว ไม่ต้องอธิบายเลยก็รู้ มันก็จะหายาก.

นี่ก็พูดให้ฟัง เพื่อว่าจะได้รู้จักนึก รู้จักเทียบเคียงกันนั่นเอง ว่าเราจะอยู่ในพวกไหน? อย่างน้อยก็ขอให้อยู่ในพวกที่เรียกว่า เนยยะ อานว่า เนยยะ คือพอจะนำไปได้.

ที่นี้ก็ดูถึง พฤติ จริง ๆ ข้อเท็จจริงที่มันเป็นจริง ของการที่จะทำ ให้คนเรามันแตกต่างกันอย่างนั้น เป็นพวก ๆ ไป อาตมาอยากจะระบุไปยังสิ่ง ๆ หนึ่ง เรียกว่า **ความรู้จักโลก**, **ความรู้จักโลก**.

ขออภัยที่จะต้องย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ยกตัวอย่างด้วยสุนัข เมื่ออายุมันมากเข้า มันก็รู้จักโลกมากเข้า มันฉลาด มันทำอะไรได้หลายอย่าง. ฉะนั้นสุนัขตัวที่มีอายุเกิน ๑๐ ปี ขึ้นไปแล้ว ฉลาดกว่าลูกสุนัขมาก เพราะว่ามันรู้จักโลกมากกว่าลูกสุนัข.

นี่คนเราก็เหมือนกัน ถ้ารู้จักโลกมาก **ชีวิตผ่านมามาก สุขทุกข์ผ่านมามาก**, เรียกว่าอย่างโชกโชน ก็ดูเหมือนเขาจะเรียกกันอย่างนั้น จนมีความรู้จักโลกมาก. นี่คนที่รู้จักโลกมากนี้แหละ มันจะเป็นพวกอุคฆติตัญญูหรือ วิปจิตตัญญู ไม่ต้องอธิบายพูดแต่หัวข้อมันก็รู้ หรืออธิบายบ้างพอสมควรมันก็รู้ เพราะว่าเขาเป็นผู้ที่รู้จักโลกมากเหลือเกิน.

อย่าไปประณามโลกให้มันมากนัก ว่าโลกนั้นแหละมันสอน ความผิดมันสอนความถูกมันสอน โลกนั้นแหละมันสอน. ฉะนั้นถ้าใคร**รู้จักโลกมากพอ**

คนนั้นจะสามารถกระโดดขึ้นไปอยู่เหนือโลกได้ เป็นโลกุตตระ เป็นนิพพานได้. ขอให้สนใจ ในคำว่า**จงรู้จักโลกนี้ ให้มันถูกต้อง**, และ**ให้มันมากพอ ให้มันถูกต้อง**แล้วยิ่งขึ้น ๆ จนมันมากพอและสมบูรณ์. ความรู้จักโลกนี้แหละจะทำให้เป็น อุดมัตถุญญ วิปจิตถุญญ หรือเนยยะได้ อย่างใดอย่างหนึ่ง; **ถ้าไม่รู้จักโลกเสียเลย ก็จะต้องร้ายเป็นพวกปทปรมะ** พระพุทธเจ้าก็โปรดไม่ได้ เพราะว่าเขาไม่รู้จักอะไรเลย.

ที่นี้ คำว่า**รู้จักโลกหรือคนผู้รู้จักโลกนี้**, สำหรับคนนี้มันไม่ใช่สุนัขนะ มันไม่ใช่สัตว์นะ ; เพราะว่าคนมันสามารถเรียน สามารถอบรม สามารถเร่งเร่ง ให้มันเร็วได้. ถ้าสุนัขมันไปตามธรรมชาติ ความฉลาดของมันไปตามธรรมชาติ. แต่ว่า**คนเรานี้เร่งได้ ด้วยการศึกษาดูด้วยการอบรมที่ถูกต้อง** มันเร่งได้. ฉะนั้นอายุน้อยมันก็อาจจะรู้จักโลกได้, นี้คนที่อายุมากแต่ไม่มีการศึกษาโลก ไม่รู้จักโลก มันก็เป็นไปได้เหมือนกัน เขาอายุเป็นประมาณนักก็ไม่ค่อยได้. ฉะนั้นเราจะไม่พูดว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เพราะมันอยู่ที่ว่า **ความรู้จักโลกมากนั่นแหละคือผู้ใหญ่, ความรู้จักโลกน้อยนั่นแหละเด็ก** ฉะนั้นไม่ต้องเอาอายุสังขารนี้เป็นประมาณกันนัก.

และอีกทีหนึ่ง ก็ไม่ควรจะพูดว่า เป็นบรรพชิตหรือเป็นคฤหัสถ์ มันอยู่ที่ว่ามีสติปัญญา มีความคิดนึกที่ดีที่ถูกหรือไม่ต่างหาก. **ฆราวาสก็รู้จักโลกได้, บรรพชิตก็รู้จักโลกได้** แม้ว่าไม่ต้องไปจมอยู่ในโลก มันก็รู้จักโลกได้. ฉะนั้นจึงมีพระอรหันต์เด็ก ๆ , ในพระคัมภีร์ก็มีกล่าวถึงพระอรหันต์อายุ ๑๕ ขวบ ซึ่งมีสัก ๒ - ๓ องค์เห็นจะได้ ตามที่เขียนไว้. นี้ก็เป็นเครื่องยืนยันว่า แม้เด็กนี้ถ้ามันมีอะไรที่ทำให้รู้จักโลกมากได้ มันก็พอที่จะเป็นโลกุตตระ เป็นผู้ข้ามขึ้นเหนือ

โลก เป็นโลกุตตระได้เหมือนกัน, แล้วบรรพชิตหรือสมรวาสมันก็ไม่แน่, ว่าสามเณร อายุ ๑๕ ปี เป็นพระอรหันต์ได้. อย่างนี้ก็มิเขียนไว้ มันก็ไม่เคยผ่านโลกบางอย่าง หรือไม่เคยอะไรบางอย่าง แต่มันก็มีค่าเท่ากับการผ่านเหมือนกัน.

ฉะนั้นการที่ไม่ต้องผ่านอะไรไปเสียทั้งหมด นั้นแหละมันก็มีผลได้เท่ากับว่า ได้เคยผ่านอะไรไปทั้งหมด ; เพราะมันอาจจะรู้สึกได้ โดยวิถีลัด หรือวิถีกระโดด วิถีกระโดดไกล. ถ้าเขารู้ว่าสุขเวทนา ที่เรียกกันว่าความเอร็ด - อร่อยสนุกสนานเอร็ดอร่อยอย่างยั้งนี้ มันเป็นมายา เป็นของหลอกหลวงเป็นของมายาแล้ว, มันไม่จำเป็นที่จะต้องไปลอง หาความเอร็ดอร่อยสนุกสนานเหล่านั้น ทุกแบบทุกแง่ทุกมุม เพราะจิตมันเชื่อแน่ว่า ความสนุกสนานเอร็ดอร่อยอะไรมันก็ไม่มากไปกว่านี้ มันเป็นมายาเป็นสิ่งหลอกหลวง; จะเป็นเรื่องกามคุณก็ดี, เป็นเรื่องเกียรติยศชื่อเสียงก็ดี เป็นอะไรก็ดี **ไม่ต้องไปลองมันก็เปื้อน** หรือว่ามันเฉยได้ ; ฉะนั้นจึงเป็นพระอรหันต์ได้ แม้ว่าอายุ ๑๕ ปี และเป็นเพียงสามเณร.

อย่าไปโง่เหมือนพระเณรบางองค์ที่โง่มาก **ที่มักจะพูดว่า ต้องสึกออกไปลองมีลูกมีเมีย มีนั่นมีนี่เสียก่อน** จึงจะรู้เรื่องเปื้อนหนายคล้ายกำหนด ; **นี่มันเป็นเรื่องแก้ตัวของคนที่ไม่เอาจริง.** มันอาจจะถูกบ้างในคำที่เขาพูดอย่างนั้น มันอาจจะมีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่ที่มันไม่จำเป็นจะต้องเป็นอย่างนั้น มันถูกกว่า, มันเป็นเรื่องข้อแก้ตัวของคนเหลวไหล โดยเฉพาะของพระเณรที่เหลวไหล. หรือว่าที่เขายอมแพ้, แต่เขาไม่ยอมสารภาพ เขาเลยหาทางออกมาแก้ตัวอย่างนี้ก็มี.

ความจริงมันอยู่ที่รู้จัก ความเป็นมายาของเวทนาทั้งหลาย สุขเวทนามีดี ทุกขเวทนามีดี อทุกขมสุขเวทนามีดี ล้วนแต่เป็นมายา. ฉะนั้นในโลกทั้งหลาย

ในเรื่องโลกทั้งหลายมันไม่มีอะไรมากกว่านี้ คือไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ ที่มันจะให้เพียง สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ก็เลยไม่ต้องไปลอง, **ก็ไม่ต้องไปลอง เรื่องกาม เรื่องกิน เรื่องเกียรติเรื่องอะไรต่าง ๆ ก็ได้.** จิตใจมันก็หลุดพ้นไปได้ นี้เรียกว่า **คนรู้จักโลก โดยไม่ต้องผ่านโลก.**

นี้อาตมาจะพูดผิดหรือพูดถูก ก็ไม่แนเสียแล้วเหมือนกัน ; แต่อาภักภิกิริยาต่าง ๆ มันแสดงว่าเขารู้จักโลกสมบูรณ์ โดยไม่ต้องผ่านโลก คือเขารู้ว่า โลกมันให้อะไรบ้าง มันให้เพียง ๓ อย่างเท่านั้น. แล้ว ๓ อย่างนั้นเป็นเรื่องหลอกทั้งนั้น มันก็ไม่ต้องลอง, ก็เลยรู้จักค่าของโลกหรืออะไรของโลกทั้งหมด โดยที่ไม่ต้องผ่าน เข้าไปในโลกทุกกระเปียดนี้ ; เพราะส่วนสำคัญที่มันอาจจะรู้ได้นั้นมันมีอยู่ ว่า **โลกมันให้อะไรได้เพียงเท่านั้น แล้วทั้งหมดนั้นเป็นเพียงมายา** อย่างนี้จะเรียกว่าคนที่รู้จักโลกถึงที่สุด.

นี่คนไม่รู้จักโลก มันก็ตรงกันข้าม ก็เป็นปทปรมะก็มีได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งคุณหัสถ์ทั้งบรรพชิตได้ด้วยเหมือนกัน.

วาสนาทำให้มีสติปัญญาต่างกัน.

ที่นี้อาจจะพูดถึงอีกหมวดหนึ่ง ที่ทำให้คนเราต่างกัน เป็นอุคสมติ - ตัญญู วิปติตัญญู เป็นต้นนั้นมันก็คือวาสนาแห่งบุคคลนั้น หรือว่าธาตุแท้แห่งบุคคลนั้น มันมีค่าใช้แทนกันอยู่ เรียกว่าวาสนา.

วาทนาคำนี้แปลว่า **เครื่องอยู่ เครื่องนอน เครื่องอาศัย** ก็หมายความว่า **อะไรที่มันนอนอยู่ หรืออาศัยอยู่ ในสันดานของบุคคลนั้น นั้นเรียกว่าวาทนา**ของบุคคลนั้น บางคนมีกามธาตุเป็นวาทนา, บางคนมีรูปธาตุเป็นวาทนา.

ถ้าคนที่มีกามธาตุเป็นวาทนา คนเหล่านั้นก็มัวเมาหมกมุ่นในกามารมณ์ **อย่างหนาแน่น** อย่างเหนียวแน่นมาตั้งแต่ต้นจนปลายนี้; เพราะว่าเขามีกามธาตุเป็นวาทนา อยู่ในสันดานของเขา. กามธาตุก็คือธาตุที่ทำให้รู้สึกในทางกาม คือเรื่องเพศ ค่าของเพศ อะไรทำนองนี้; ถ้ากามธาตุเป็นวาทนาของคนนั้น คนนั้นก็มีความหนักในเรื่องกาม.

แล้วบางคนมีรูปธาตุเป็นวาทนา เขาก็ไม่ค่อยจะมีความรู้สึกชนิดกามนั้นออกหน้า; แต่มีความรู้สึกในสิ่งที่ว่าเป็นรูปธรรม รูปบริสุทธิ คือสิ่งที่ เป็นรูปธรรมทั้งหลายนี้, แต่ไม่มีความหมายเป็นกามารมณ์. เขาไปชอบอย่างนั้น แม้ที่สุดแต่จะเป็นของเล่นก็ได้ หรือว่าคนหนึ่งมันจะชอบต้นไม้ ชอบธรรมชาติ ชอบอะไรนี้ จนไม่สนใจเรื่องกามารมณ์. นี่เป็นตัวอย่าง ก็เพราะว่าเขามีรูปธาตุเป็นวาทนาของเขา.

นี่ถ้าบางคนจะมีอรูปธาตุ **อรูปธาตุ** แปลว่า**ธาตุที่ไม่มีรูป** คือเป็นนามเป็นวาทนา คน ๆ นี้ก็จะไม่ชอบกามารมณ์ แล้วก็ไม่ชอบรูปธรรม วัตถุสิ่งของ ไม่สะสมเครื่องลายครามอะไรนั้น; แต่ว่าจะชอบเกียรติยศชื่อเสียงหรือบุญกุศลอะไรต่าง ๆ ที่มันเป็นนามธรรม แล้วเขาก็หลงใหลชวนชวายเป็นในทางนามธรรม นับตั้งแต่เกียรติยศชื่อเสียงเป็นต้นไป เพราะว่าเขามีอรูปธาตุเป็นวาทนา.

ฉะนั้นคนเหล่านี้เมื่ออยู่ในโลกนี้ มันก็สัมผัสโลกในแง่ต่าง ๆ กัน ;
 ดังนั้นเขาจึงรู้จักโลกไม่เหมือนกัน เหมือนกับว่าคนสวมแว่นตาเขียวก็เห็นโลกเขียว,
 คนสวมแว่นตาแดงก็เห็นโลกแดงอย่างนี้, มันรู้สึกหรือมันมองไปในแง่ที่ต่างกัน นี้
 ก็ทำให้คนเราต่างกัน ในส่วนที่จะมีปัญหา คือยุ่ง.

นี่ถ้าเผชิญว่าจะมีบุคคลอีกสักประเภทหนึ่ง เขามีนิโรธธาตุเป็นวาสนา.
นิโรธธาตุ แปลว่าธาตุแห่งความดับ ธาตุแห่ง**ความหยุด** ธาตุแห่ง**ความสงบ**, นิโรธ-
 ธาตุทำให้คนอย่างนี้ชอบความหยุดความดับ ความสงบ. ถ้าเขามี**นิโรธธาตุ**
เป็นวาสนาแล้ว อาจจะมีบรรลุความเป็นพระอรหันต์ได้ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปีก็ได้
 เพราะเขามีธาตุแห่งความหยุด ความดับ ความสงบ มันง่ายหรือมันพร้อมที่จะเข้าใจ
 หรือรับเอา หรือรู้สึกความดับ ความหยุด ความสงบ เพราะว่าเขามีนิโรธธาตุเป็น
 วาสนา ฉะนั้นเด็กคนนี้ก็จะมีไม่หลงใหลในอะไรมาแต่เด็ก จะไม่ร้องไห้มาแต่เด็ก จะ
 ไม่อะไรโง่งมาแต่เด็ก, เขาจะหยุด มันจะสงบ มันจะเยือกเย็น เหมือนกับว่า
 จะเป็นพระอรหันต์มาเสียตั้งแต่ในท้องอย่างนี้.

นี่เราเรียกว่า มันมีวาสนาในสันดานต่างกัน ; บางคนก็มีกามธาตุ
 บางคนก็มีรูปธาตุ บางคนก็มีอรูปธาตุ บางคนก็มีนิโรธธาตุ. ฉะนั้นเราจึงเห็น
 ความแตกต่างกันระหว่างคนเรา ที่แจกเป็น**อุคฆติตัญญู** พูดคำเดียวก็รู้เรื่อง,
เป็นวิปจัตัญญู ต้องอธิบายกันหน่อย, เป็น**เนยยะ** ก็ต้องพ้อสาสนชี้แจงกันมาก
 อย่างนี้เป็นต้น. นี่เราอยู่ในพวกไหนก็ไปคิดดูเอง.

แต่แล้วมันมีโชคดีที่ว่า สิ่งเหล่านี้มันแก้ไขได้, แม้จะเป็นนิสัยสันดาน
 นี้ เป็นสิ่งที่แก้ไขได้. ใครเข้าใจไปว่า นิสัยสันดานเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้

เรียกว่าคนนั้นก็ยังไม่รู้จัก, ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่านิสัยสันดาน แล้วเขาไม่รู้จักพุทธ - ศาสนาด้วย. ถ้าเขารู้จักพุทธศาสนาเขาจะรู้ว่า **สิ่งต่าง ๆ นี้เป็นไปตามเหตุปัจจัย ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา**; เพราะฉะนั้นต้องแก้ไขได้ คือแก้ไขที่เหตุปัจจัย. ฉะนั้นเราก็พยายามแก้ไขข้อบกพร่อง แม้ที่เป็น **ชั้นสันดาน** คือใน ส่วนลึก เรียกว่ากวาดล้างสันดานกันได้เลย.

การบรรลุมรรคผล ก็คือการกวาดล้างสันดานนั่นเอง ให้หมดไป จากกิเลสอนุสัย ที่สะสมไว้ในสันดาน. ฉะนั้นคอยพยายาม**ศึกษาและปฏิบัติ พระพุทธศาสนาให้ถูกวิธี จะแก้สันดานแก่นิสัยได้**. มันก็เป็นความหวังอัน หนึ่ง ที่ว่า **จะเปลี่ยนจากปทปรมะ ก็ได้**; แต่ว่าคนปทปรมะนี้ จะไม่ยอมรับ ฟัง จะไม่ยอมแก้ไขไปเสียตะพึดก็ได้. เพราะฉะนั้นก็ตายเปล่า. **แต่พวกที่เป็น เนยยะนี้ อาจแก้ไขได้มาก**, ก็เลื่อนขึ้นมาเป็นวิปจิตัญญู เป็นอุคชติตัญญู พูดคำเดียวรู้เรื่องก็ได้.

ฉะนั้นขอให้เตรียมแก้ไขเสียตั้งแต่บัดนี้ โอกาสข้างหน้า มันอาจจะฟัง ธรรมะข้อใดข้อหนึ่งข้อเดียว แล้วรู้แจ้งแทงตลอดไปเลยก็ได้; เพราะว่าเขาแก้ไข นิสัยสันดาน ชำระนิสัยสันดานให้สะอาดยิ่งขึ้น เป็นการเตรียมพร้อมไว้.

สร้างบารมีขึ้นเพื่อแก้ไขนิสัยสันดาน.

ที่นี้ก็ยังมีเรื่องที่คล้ายกับสันดานหรือนิสัย ก็คือเรื่องที่เราเรียกว่า**บารมี**. **บารมี**นี้มีความหมายที่เกี่ยวกันอยู่ หรือว่ายุติกันแล้วก็ได้ ว่ามันมีอยู่สักสองความ

หมาย, คำนี้แปลว่า **เครื่องให้ข้าม, เครื่องให้ข้ามไปฝั่งโน้น** ก็เรียกว่าบารมี หรือ **เครื่องทำให้เต็มเปี่ยมบริบูรณ์** ก็เรียกว่าบารมี.

ถ้าเรามีบารมีมาก ก็คือว่าเราได้สะสมสิ่งที่เป็นประโยชน์ไว้มาก ; เช่นเราให้ทานมาก เราก็มีบารมีในทางทานนั้นสะสมไว้มาก, มันก็ง่ายแก่การที่จะสลัดสละความยึดมั่นถือมั่น มี**ทานบารมีศีล บารมี ปัญญาบารมี ขันติบารมี** อะไรหลาย ๆ บารมี. แต่คำว่าบารมีนี้มันก็มีความหมายตรงที่ว่า **ทำให้มากพอเข้าไว้จนเต็ม** สำหรับจะใช้ในกรณีนั้น ๆ ; เช่นเราหัดอดทนมาก เราก็จะเป็นผู้อดทนที่ดีที่สุด บรรดาผู้อดทน. หรือว่าเราจะเป็นคนมีศีล ก็รักษาศีลให้มันมาก ให้มันจริง ให้มันถูก ให้มันยิ่งขึ้นไป เราก็จะเป็นคนมีศีล.

ฉะนั้นถ้าผู้ใดสะสมบารมีไว้มาก มันก็จะแก่นิสัยสันดานที่เลวได้เหมือนกัน; เพราะว่าถ้าเอาอันนี้ออกไป ใส่อันนี้ลงไป อันโน้นก็ต้องถอยไป ; เหมือนว่ามันมีน้ำเสียอยู่ในโอ่ง ถ้าเราปล่อยน้ำดีน้ำสะอาดลงไปเรื่อย น้ำเสียมันก็ถูกดันให้ออกไปออกไป ๆ, น้ำดีมันเข้าอยู่แทนมากขึ้น ๆ. นี่สันดานของคนเราก็เหมือนกับโอ่งนี้ มันอาจจะนองเนื่องอยู่ด้วยกิเลสอนุสัย นี่เราก็ปล่อยบารมี คือการกระทำส่วนที่ถูกที่ดีมากเข้า ๆ ๆ เติมลงไป ๆ ; นั่นมันก็ถอยไปได้ คือ**เปลี่ยนความเคยชิน**นั่นเอง. ถ้าอยู่อย่างวิทยาศาสตร์หน่อยก็พูดว่า **เปลี่ยนความเคยชินที่เป็นนิสัยนั้นมันเปลี่ยนได้.**

นี่ก็เป็นอันว่าเราจะ**จัดเรื่องวาสนา** แก้ไขเรื่องวาสนาหรือ เรื่องนิสัย **เรื่องนิสัย เรื่องบารมีให้มันถูก** นี้จะจัดกันอย่างไร ? ถ้าว่าอยากจะให้มันเร็ว เรียกว่าเป็นนักเรียนที่เรียนลัดจริง ๆ ก็**ต้องทำให้ถูกไปตั้งแต่ต้น**, และเชื่อว่า

จำเป็นสำหรับทุกคน อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ก็มีหลักว่า จะต้องคบ
สัตบุรุษ.

ข้อแรกจะต้องคบสัตบุรุษ สัตบุรุษนั้นคือคนดีก็ได้ คนสงบก็ได้, สัต
มันแปลว่าดี ก็ได้ ว่าสงบก็ได้. คำว่าสัตบุรุษนี้เคยเป็นชื่อของพระอรหันต์ ใน
พระบาลีพระไตรปิฎกปัจจุบันนี้ก็เคยพบ คำว่าสัตบุรุษเป็นชื่อของพระอรหันต์.
ในจารึกผอบศิลาขึ้นกระดุกของพระอรหันต์บางองค์ ก็ใช้คำว่าสัตบุรุษ เช่นสัปบุริ-
สัสสะ สารีปุตตัสสะ, สัปบุริสัสสะ โมคคัลลนัสสะ, พระสารีบุตรผู้เป็นสัตบุรุษ
พระโมคคัลลนเป็นผู้เป็นสัตบุรุษ, เคยมีจารึกที่ผอบหินที่บรรจุกระดุกของท่าน.
ฉะนั้น คำว่าสัตบุรุษนั้น เคยใช้แก่พระอรหันต์ในยุคครั้งพุทธกาล ; แต่
เดี๋ยวนี้เราลดความหมายของคำนี้ลงมา เป็นคนดีคนสงบก็แล้วกัน.

นี่คบสัตบุรุษ ก็คบคนที่สงบสงัด ที่กำลังเดินไปตามทางของพระ -
อรหันต์. จะคบสัตบุรุษได้อย่างไร ? ก็ไปแก้ปัญหาเอาเอง ; ก็ต้องอยู่ใน
ถิ่นที่มีสัตบุรุษ, แล้วยังต้องพยายามเข้าไปติดต่อกับสัตบุรุษ ว่าเราอยู่ร่วมเมือง
กันกับสัตบุรุษ. แต่ถ้าเราไม่ไปหา ก็ไม่มีทางจะคบกับสัตบุรุษ ; ฉะนั้นเรา
ต้องเข้าไปหา หรือเข้าไปนั่งใกล้สัตบุรุษ ซึ่งจะมีโอกาสให้ได้ฟังธรรมะ ได้รับคำ
สั่งสอนแนะนำชี้แจง. นี้เรียกว่าได้โอกาสฟังธรรมจากสัตบุรุษ.

ที่นี้ก็ต้องพยายามทำความเข้าใจในธรรมะที่ได้ฟังนั้น ; นี้ไม่ใช่ฟังอย่าง
นกแก้วนกขุนทอง ที่ฟังกันอยู่โดยมากเวลานี้. คนโบราณเขาใช้คำล้อว่า ฟังทาง
หูซ้ายแล้วมันก็ออกไปเสียทางหูขวา ; ฉะนั้นฟังจนตายมันก็ไม่ได้เรื่องได้ราว
คือไม่ได้ความรู้อะไรเพิ่มขึ้น. นี้ต้องฟังสัตบุรุษ ชนิดที่เข้าใจธรรมะของสัตบุรุษ

แล้วก็เอาไปปฏิบัติ ก็รู้แจ้งแทงตลอดในธรรมะนั้น ก็บรรลุมรรค ผล นิพพาน ได้, คือหลุดพ้นได้. วิธีลัดดูจะไม่มีวิธีไหนลัดกว่านี้แล้ว ต้องเกี่ยวข้องกับสัตบุรุษ แล้วก็รู้ธรรมะจากสัตบุรุษ แล้วก็ปฏิบัติ จนหลุดพ้นได้.

นี่ขอให้มองดูว่า ทุกอย่างนี้จะต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ; การคบสัตบุรุษก็เป็นเหตุเป็นปัจจัย ก็ได้ฟังธรรมะของสัตบุรุษ, ธรรมะนั้นก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะเอามาชะล้างนิสัยสันดานของเรา. การชะล้างนิสัยสันดาน คือ การปฏิบัติธรรม นี่ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะทำให้บรรลุมรรคผลนิพพาน ; ฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เด็ดขาดตายตัว ของเหตุปัจจัย.

เราต้องเป็นคนฉลาด ในการจัดการทำกับสิ่งที่เรียกว่าเหตุปัจจัย แล้วเราก็จะโตเร็ว โตเร็วในทางวิญญาน, เป็นผู้ใหญ่ในทางวิญญาน คือเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในโลก แล้วก็รู้จักโลกได้เร็ว เรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ ; ไม่ใช่อายุมากเสียเปล่า ๆ ไม่ใช่หัวหงอกเสียเปล่า ๆ , แล้วไม่รู้อะไร นั้นเรียกว่า คนไม่โตยังเป็นเด็กอมมือหัวงอก เข้าโลงไปเลย, เป็นเด็กอมมือเข้าโลงไปเลยก็ได้ ; เพราะมันไม่รู้จักโต. แต่ถ้าวา รู้จักโลก, รู้จักความจริงของโลก, รู้จักเหตุให้เกิดโลก, รู้จักความดับของโลก, ทำให้มีความดับโลก อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสนั้น นี่คือนเป็นผู้ใหญ่ อายุหน่อย ๆ ก็ได้ ๑๕ ปีก็ได้. นี่เป็นอันว่า เราได้พิจารณาจนถึงตัวผู้เรียนพอแล้ว.

ไปทบทวนดูก็แล้วกันว่า เราจะต้องรู้เรื่องสถานที่เรียน ร่างกายที่เป็น ๆ อยู่นี้เป็นโรงเรียน แล้วเวลาเรียน คือเวลาที่เผชิญกับอารมณ์, หรือดับหลังอารมณ์ หรือแม้แต่เวลาหลับ ก็ต้องจัดให้เป็นเวลาเรียน. วิธีการเรียน ก็มีให้เหมาะแก่เวลาเรียน แล้วผู้สอนนั้น ไม่มีอะไรดีเท่ากับความรู้จักโลก ความที่

เรารู้จักโลกนั้นจะเป็นผู้สอนที่ดี แล้วเป็นผู้เรียนที่ดี ก็หมายความว่า ปฏิบัติถูกต้องตามความรู้ที่เราจักโลก ; เพราะฉะนั้นเราก็สามารถที่จะอยู่เหนือโลก.

สรุปความแล้ว เคล็ดลับมันอยู่ที่ว่าเราต้องเรียนจากความรู้สึกโดยตรง ในความรู้สึก ที่มีอยู่ในความรู้สึก. อย่าหวังที่จะเรียนจากฟังอาตมาเทศน์ หรือว่าอ่านหนังสือหรืออะไรทำนองนั้น. ต้องเรียนจากความรู้สึกข้างใน ซึ่งเรียกว่า ธรรมชาติอันลึกซึ่งมันจะสอนให้, แล้วก็รู้จักเหตุ รู้จักปัจจัย รู้จักความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ของสิ่งเหล่านั้นด้วย; รู้สิ่งทั้งหมดนี้แล้ว มันก็เห็นอนิจ - จัง ทุกขัง อนัตตา ได้โดยง่าย. เป็นอันว่า จะรู้จักสิ่งทั้งปวงในลักษณะที่ควรรู้อย่างถูกต้อง ตามที่เป็นจริง เรียกว่ายถาภูตสัมมัมปัญญา.

นี่คือวิถีทางของการเรียน ก ก ข ก กา เพื่อนิพพาน ; จะเป็นการรู้แบบเฉื่อยชา หรือจะเป็นการรู้แบบสายฟ้าแลบ มันก็ไม่พ้นจากหลักเกณฑ์เหล่านี้ ; ไม่ใช่ว่ามันจะต่างกันในเรื่องเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยมันเหมือนกัน, แต่ถ้ามันถูกวิธีแล้ว มันก็เร็วเหมือนสายฟ้าแลบ ถ้ามันไม่ค่อยถูกวิธีแล้วมันก็เฉื่อยชาอืดอาดไปบ้าง. ฉะนั้นขอให้สนใจว่าเราจะต้องเรียนเพื่อนิพพานนี้ ด้วยการตั้งต้นอย่างนี้ ตั้งต้นโดยวิธีนี้ เพราะฉะนั้น อาตมาจึงเรียนว่าเรียน ก ก ข ก กา เพื่อนิพพาน.

แสดงวิธีการเรียนและโรงเรียน และเวลาเรียนพอสมควรแล้ว ก็นับว่าการบรรยายในวันนี้ให้ความรู้ในข้อนี้โดยเฉพาะ ในข้อนี้โดยสมบูรณ์แล้ว ก็ขอยุติไว้ที.

ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านได้สวดธรรมคณสาธยาย เพื่อส่งเสริมศรัทธาปสาทะ ให้เข้มแข็งต่อไป.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๑๒ -

๒๓ มีนาคม ๒๕๑๗

ก ข ก กา เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๑๒ แห่งภาคมาฆบูชาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงจะกล่าวโดยหัวข้อว่า ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา ต่อไปตามเดิม และจะขอก้าวโดยหัวข้อนี้อีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะหมดการบรรยายแห่งภาคนี้, และในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย แยกออกไปว่า ก ข ก กา เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย.

ท่านทั้งหลายที่เคยได้ฟังมาแต่ต้น ก็จะสามารถได้ว่า ได้กล่าวแต่เรื่อง ก ข ก กา กันไปเสียทั้งนั้น อย่างน่ารำคาญ แต่ถ้าสังเกตดูให้ดีก็จะพบว่า ได้กล่าวถึงธรรมะนั้น ๆ ที่ตั้งอยู่ในลักษณะแห่งความเป็น ก ข ก กา นั้น ต่างกันเป็นชั้น ๆ , เป็นเรื่อง ๆ ไป. แต่สำหรับผู้ที่ไม่เคยฟังมาก่อน เพิ่งมาฟังในครั้งนี้ ก็ย่อมจะฉงน

บ้างเป็นธรรมดา มันเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะช่วยได้ เพราะเป็นการบรรยายชุดใหญ่ ติดต่อกันมาตามลำดับ. แต่ถึงอย่างไรก็ยังขอทบทวนข้อความบางอย่าง เพื่อให้ติดต่อกันไป และเพื่อประโยชน์แก่บุคคลบางคนผู้เผชิญได้มาฟังในครั้งนี้เป็นครั้งแรก.

[ทบทวน.]

ที่เราเรียกว่า ก ข ก กา สำหรับพุทธบริษัทนั้น หมายถึงพุทธบริษัทสมัยนี้ ซึ่งมีการศึกษาที่พื้นเผื่อ ; มากก็จริงแต่ยังพื้นเผื่อ จนถึงกับว่าเรื่องที่เป็นชั้น ก ข ก กา หรือชั้นต้นชั้นต่ำที่สุด ก็เข้าใจไม่ได้ และยังพื้นเผื่อ. ดังนั้นเราจึงต้องหยิบเรื่องนี้ขึ้นมาสะสางกันเสียใหม่ กลายเป็นการทำสังคายนาเรื่อง ก ข ก กา ; ถ้าไม่ทำอย่างนี้ มันจะทำให้เรากลายเป็นพุทธบริษัทหรือเป็นชาววัดที่หัวหงอกเปล่า ๆ, คือว่าเป็นชาววัดกันมาจนหัวหงอก แต่ไม่มีความรู้สมกันกับที่เป็นคนแก่หัวหงอก. ฉะนั้นอย่าได้รังเกียจว่า จะต้องมาเรียน ก ข ก กา กันทั้งที่หัวหงอกแล้ว, ทั้งนี้ก็เพราะว่า ก ข ก กา ในความหมายนี้ มันมีหลายระดับ มีได้ทุกระดับของบุคคลหรือของธรรมะ, หรือมีได้ทั้งระดับศีลธรรม และปรมาตถธรรม หรือที่ท่านทั้งหลายมักจะเรียกกันว่า ระดับโลกียธรรม และระดับโลกุตระธรรม.

ถ้าจะดูที่ตัวบุคคลโดยตรง ก็จะพบว่า บุคคลแต่ละชั้นแต่ละพวก ก็มีการตั้งต้นของตน ๆ ให้เหมาะแก่สถานะแห่งจิตใจของตนด้วยกันทุกคน ; ถ้าจะแยกกันเป็นพวกบุุชชนฝ่ายหนึ่ง กับพวกอริยเจ้าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นสองฝ่ายแล้ว มันก็ยังผิดแผกแตกต่างกันหลายระดับ ในฝ่ายหนึ่งอีกนั่นเอง.

เป็นพวกบุุชชนก็ยังแยกออกไปได้เป็นอย่างดีน้อยยสัก ๓ พวก : คือเป็นบุุชชนชั้นที่อ่อนมาก, หรือว่าชั้นอันทพาล เรียกว่าพาลบุุชชนนี้ก็มี, อยู่ใน

ระดับกลาง ๆ จะเรียกว่า**บุถุชนเฉย ๆ** นี้ก็มี, เป็น**บุถุชนชั้นดี**เรียกว่า**กัลยาณ - บุถุชน**. ถ้าไปแยกดีมากขึ้นน้อย แล้วยิ่งมากขึ้นออกไป, จะแยกเป็นพาลมาก เป็นพาลน้อย มันก็ยิ่งมากขึ้นออกไป, ฉะนั้นเอาแต่สัก ๓ ชั้นก็พอแล้ว ว่าเป็น พาลบุถุชน นี้ก็ต่ำที่สุด แล้วยิ่งเป็นบุถุชนเฉย ๆ ก็คือบุถุชนกลาง ๆ ทั่ว ๆ ไป แล้วยิ่งก็บุถุชนชั้นดี ทั้ง ๓ พวกนี้ ก็มี ก ข ก กา ของตนโดยเฉพาะ. คือการที่เขาจะ ตั้งต้นศึกษา และปฏิบัติของตนอย่างไร.

ที่แปลกไปกว่านั้น ที่คนโตมากจะไม่ยอมรับ ไม่ยอมเข้าใจด้วยก็ได้ นั่นคืออาตมายังกล่าวไว้ว่า **แม้ในพระอริยเจ้าหลาย ๆ พวกนั้น ก็มี ก ข ก กา ของตนเอง** เช่นเดียวกับบุถุชนจะต้อง ก ข ก กา มีของตน ๆ ตามพวกเป็นลำดับไป เพื่อให้มันดีขึ้น จนเปลี่ยนพวก ก ข ก กา ของพระโสดาบันมีอยู่อย่างไร ก็ได้กล่าว มาแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ก ข ก กา เพื่อนิพพาน. ครั้นเป็นพระโสดาบันแล้ว ท่านก็ต้องกระทำต่อไป เพื่อความเป็นพระสกิทาคามี เป็นต้น. อันนี้อาจจะกล่าวว่า มันเหมือนกับการตั้งต้นเรียนชั้นต่อไป คือเรียน ก ข ก กา สำหรับชั้นต่อไป ทำอย่างนี้เรื่อยไป จนกว่าจะเป็นพระอรหันต์ จึงจะจบ เรื่อง.

นี้แหละเป็นเหตุให้มีสิ่งที่เขาจะต้องตั้งต้นต่างกัน เป็นพวก ๆ ไป ตั้ง หลายพวกอย่างนี้ ; นี้ก็เรียกว่า ก ข ก กา ของคนพวกหนึ่ง ๆ มีได้หลายระดับ มีได้ทุกระดับของบุคคล ทั้งประเภทที่เป็นโลกิยะหรือโลกุตตระ คือเป็นบุถุชนหรือ เป็นพระอริยเจ้า.

ที่ปัญหามันมีว่า เราสมัสนี้เรียนก้าวก่ายกันอย่างฟันเฟือง, แล้วไม่เคยปฏิบัติให้เสร็จ เป็นเรื่อง ๆ ไป หรือเป็นชั้น ๆ ไป ; เพราะว่าเรามันละโมภต่อกรที่จจะรู้ หรืออยากจะอวดดี มากกว่าที่จะปฏิบัติให้ได้ผลจริง ๆ ข้อนี้เป็นเหตุให้ฟันเฟืองสับสนกันไปหมด จนต้องสะสางกันใหม่ จึงทำให้อาตมาเห็นว่า ชักชวนกันมาเรียก ก ข ก กา กันใหม่ เป็นพวก ๆ ไป เลยเรียกการบรรยายชุดนี้ว่า ก ข ก กา สำหรับพุทธบริษัทจะต้องสนใจ.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

สำหรับในวันนี้ ที่ให้หัวข้อย่อยแยกออกมา นั้น แยกออกมาเรียกว่า ก ข ก กา เกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัย นี้ก็ยังเป็นปัญหา คือจะไม่เข้าใจได้ทันที. การถึงพระรัตนตรัยนี้เรียกกันว่า **สรณคมน์** ; ทุกคนถ้าเคยมาวัด ก็จะได้ยินคำว่า สรณาคมน์ รับสรณาคมน์. สมัยก่อน ๆ ยังพูดกันมากกว่าสมัสนี้ด้วยซ้ำไป ถึงคำว่าสรณาคมน์ คอยระวังไม่ให้สรณาคมน์ของตนขาด, คอยเตือนซึ่งกันและกันว่าอย่าทำให้สรณาคมน์ขาด, เดียวนี้ชักจะอ่อนไปเลือนไป ไม่ค่อยจะพูดถึง แต่ถึงอย่างนั้นสิ่งนี้ก็ยังมีอยู่ ยังเป็นปัญหาอยู่.

ถึงพระรัตนตรัยมีได้ทั้งในชั้นศีลธรรมและปรมาตถ์.

การถึงพระรัตนตรัย รับเอาพระรัตนตรัยมาเป็นที่พึ่งนี้ คนทั่วไปก็คิดว่า เป็นเรื่องเบื้องต้นสมกับที่จะเป็น ก ข ก กา จริง. แต่ในที่นี้อยากจะบอกให้ทราบว่าการถึงพระรัตนตรัยนั้นมีหลายชั้น ไม่ใช่จะมีแต่ชั้นจับตัวมาไหว้สรณาคมน์ มันยังมีอีกหลายชั้น แล้วมันยังมีปัญหาซับซ้อนอยู่ในนั้น หลายอย่างด้วยกัน, ซึ่ง

ถ้าเรามองดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่า มันมีอยู่หลายชั้น คือถึงมากถึงน้อย นั่นก็มี, หรือว่าถึงอย่างจริงและถึงอย่างไม่จริง นั่นก็มี, จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล แล้ว ก็ยังกล่าวได้ว่า เป็นการถึงพระรัตนตรัย ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ถ้ามองดูกันตามนัยะอันนี้แล้ว การถึงพระรัตนตรัยนั้นไม่ใช่เป็นเรื่อง ก ข ก กา ชั้นเด็กอมมือ คือชั้นที่แรกเรียน, ขอให้ฟังดูให้ดีต่อไปอีกครั้งหนึ่ง.

ขอให้ท่านผู้ฟังที่เคยฟังมาแล้วบางท่าน ทบทวนถึงการบรรยายบางครั้ง ที่แล้วมา ซึ่งมีอยู่ครั้งหนึ่ง ซึ่งได้เน้นให้เห็นชัดเจนว่า การถึงพระรัตนตรัยนั้นมีทั้งชนิดศีลธรรมและชั้นปรมาตถธรรม ; หมายความว่าในชั้นภาษาคน หรือชั้นการประพฤติปฏิบัติขั้นสามัญทั่ว ๆ ไป นี้ก็มีการถึงพระรัตนตรัยแล้ว, และแม้ในชั้นที่สูงสุด ลึกซึ้ง สำหรับผู้มีสติปัญญา ก็ยังมีการถึงพระรัตนตรัยเรียกว่าในชั้นปรมาตถธรรม.

ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ? ทั้งนี้ก็เพราะว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **พระรัตนตรัยนั้น** ก็มีหลายระดับนั่นเอง. ที่แรกเรียน แรกฟัง หรือสะพว่่า ก็จะมีความรู้ความเข้าใจอย่างคร่าว ๆ ว่า พระรัตนตรัยก็คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เท่านั้นเอง, แล้วเขาก็คิดว่า เมื่อได้ออกทวารว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ เป็นต้น จนจบไปแล้วเขาก็มีพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. อาตมาคิดว่าคงจะเป็นอย่างนี้กันโดยมาก จึงได้เห็นว่่า พระรัตนตรัยนั้นมีเพียงเท่านั้น ; สำหรับผู้ที่ตั้งใจจริง จะให้ได้รับประโยชน์จริง ๆ เป็นผู้ที่อยากจะถึงความจริง ยังจะต้องคิดอีกมาก ; เพราะว่่าสิ่งที่เรว่่ากันว่า **พระรัตนตรัยนั้น**มีอยู่หลายระดับ.

จะยกตัวอย่าง เช่น พระพุทธเจ้า. **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเรา, แม้ว่าผู้นั้นจะนั่งชิดกันอยู่ ถึงขนาดจับจีวรของพระองค์ไว้ ผู้นั้นก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา คือเห็นพระตถาคต.** ส่วนผู้ที่เห็นธรรม แม้จะไม่เคยเห็นรูปร่างเนื้อตัวของพระองค์ ยังได้ชื่อว่าได้เห็นพระตถาคต ; เพียงเท่านี้ก็พอจะบอกให้ทราบได้แล้วว่า **พระพุทธเจ้าอย่างน้อยก็มีสองความหมายเสียแล้ว คือรูปร่างของท่าน เนื้อตัวของท่านนั้นก็มีความหมายหนึ่ง จะถึงท่านเป็นที่ฟังได้อย่างไร, ที่นี้อีกความหมายหนึ่ง ก็คือธรรมหรือธรรมะที่มีอยู่ในพระหฤทัยของท่าน หรือเป็นคุณสมบัติแห่งการดับทุกข์ได้สิ้นเชิงของท่านมันไม่มีรูปร่างอย่างนี้. นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้า หรือว่าเป็นพระตถาคตอีกระดับหนึ่ง.**

เมื่อนึกถึง**พระพุทธานิยามิต** อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีว่า **ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจสุมุปปาท, ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต.** หมายความว่า ผู้ที่จะเห็นพระตถาคตจริง ๆ นั้น ต้องเห็นปฏิจสุมุปปาท คือเห็นอาการที่ความทุกข์เกิดขึ้นจริง ๆ , และเห็นอาการที่ความทุกข์ดับลงไปโดยสิ้นเชิงจริง ๆ. ที่นี้การที่จะเห็นจริงนั้น มันเห็นที่อื่นไม่ได้. นอกจากเห็นในตัวเอง, ในตัวของผู้นั้นเอง. ฉะนั้นเขาเห็นปฏิจสุมุปปาทในตัวของผู้นั้นเอง ก็คือเห็นธรรมในตัวของเขาเอง, ก็คือเห็น**พระพุทธเจ้า** หรือ**เห็นพระตถาคต**ในตัวของเขาเอง. นี่ผู้ใดกำลังเป็นอย่างนี้บ้าง ? ผู้ใดกำลังเห็นแจ้งปฏิจสุมุปปาทในตัวเองอย่างนี้บ้าง นี่มันจะมีปัญหาเกิดขึ้นอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าก็มีหลายระดับอย่างนี้ ; ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าสำหรับลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ แล้ว ก็จะเอาตัวบุคคลนั้นแหละเป็นหลัก, เมื่อบุคคลนั้นไม่ได้

มีอยู่ ก็เอาพระพุทธรูปเป็นหลัก, บางทีก็เอาพระธาตุเป็นหลัก หรือแล้วแต่ว่าจะเอาอะไรตามความเข้าใจของเขาว่านี่เป็นพระพุทธรเจ้า, นี้ก็มีอยู่เป็นชั้น ๆ ด้วยเหมือนกัน. ในทางวัตถุภายนอกก็มีหลายชั้น ในทางจิตใจภายในก็มีหลายชั้น เพราะว่าการเห็นธรรมนั้นมันต่างกัน ไม่ใช่ระดับเดียวกัน ; เพราะฉะนั้นพระพุทธรเจ้าจึงมีหลายระดับอย่างนี้.

นี้พระธรรมก็เหมือนกัน ไม่ผิดแปลกอะไรกัน คือ พระธรรมมีหลายระดับ ธรรมะชั้นไหนที่เห็นว่าเห็นแล้ว ได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธรเจ้า นั่นก็เป็นระดับเดียวกันกับพระพุทธรเจ้า หรือเป็นสิ่งเดียวกันกับพระพุทธรเจ้า ; แต่ก็ยังมีพระธรรมที่ต่ำลงไปจากนั้นอีก ก็จะได้เห็นพระธรรมชนิดที่เป็นเพียงพระพุทธรเจ้าองค์น้อย ๆ ยังไม่โตยังไม่สมบูรณ์.

นี้การที่จะเห็นพระสงฆ์ ก็มีหลายระดับ; อย่างที่ท่านทั้งหลายก็ทราบ และท่องกันอยู่ว่า พระสงฆ์ ๔ คู่ ๘ พระองค์ คือโสดาบันปัตติมรรค โสดาปัตติผล, สกิทาคามิมรรค สกิทาคามีผล, อนาคามิมรรค อนาคามีผล, อรหัตตมรรค อรหัตตผล, นับเป็น ๔ คู่ ๘ พระองค์ อย่างน้อยก็ ๔ ระดับหรือ ๘ ระดับอยู่แล้ว. แล้วยังมีผู้ที่กำลังพยายามปฏิบัติเพื่อเป็นพระโสดาบัน นี้ก็จัดเป็นพระสงฆ์, แล้วแม้ผู้ที่เราเรียกกันว่า สมมุติสงฆ์ คือยังไม่มี การปฏิบัติที่มุ่งตรงไปยังพระนิพพานอย่างนี้ ก็ยังเรียกว่าพระสงฆ์อยู่นั่นเอง; จึงมีพระสงฆ์โดยอนุโลมบ้าง, มีพระสงฆ์แท้จริงบ้าง ซึ่งทั้งสองพวกนี้ก็ยังมีหลายระดับในฝ่ายหนึ่ง เช่น พระอริยสงฆ์ที่แท้จริงก็ยังมีตั้ง ๔ พระ ๘ คู่องค์ ก็มีหลายระดับ.

พระรัตนตรัยก็มีหลายระดับ ฉะนั้น การถึงพระรัตนตรัยก็ต้องหลายระดับ. นี้เราก็อธิบายทวนดูตัวเราเองก็แล้วกัน ว่าเดี๋ยวนี้เองนั่นแหละ ซึ่งรู้จักตัวเอง รู้จักจิตใจของตัวเองดี ว่ากำลังถึงพระรัตนตรัยในระดับไหน ? มันจะเป็น ก ข ก กา ก็มากน้อย ? จะเป็น ก ข ก กา ของเด็กชั้นอนุบาลหรือว่าชั้นที่สูงขึ้นไปกว่านี้จะต้องทำสังคายนา.

ที่นี้ที่ว่าจะแยกออกเป็นเพียงสองฝ่าย ให้มันศึกษาง่าย คือฝ่ายศีลธรรม และฝ่ายปรมัตถธรรม, เพียงสองฝ่าย ก็พอเห็นได้ง่ายขึ้นไปอีก ว่าเอากันทาง **ฝ่ายศีลธรรมสำหรับปฏิบัติของบุคคลทั่วไป** เป็นชาวไร่ ชาวนา ชาวป่า ชาวสวน อะไร ก็มีการถือพระรัตนตรัยในลักษณะอย่างนั้น. รู้จักพระรัตนตรัยแต่ในลักษณะอย่างนั้น นี่เป็นชั้นศีลธรรม ; เช่นแล้วแต่จะได้ยินได้ฟังมาว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลชนิดใด แล้วการถึงพระรัตนตรัยนั้น ก็ไปรับสรณาคมนี พุทธัง สรณัง คัจฉามิ เป็นต้น, แล้วก็เป็นอันว่าเป็นการถึง เสร็จแล้วก็รักษาระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ, สำหรับผู้ที่ เป็นพุทธมามกะ หรือเป็นอุบาสกอุบาสิกา จะพึงระวังรักษาไว้เป็นอย่างดี นี้ก็เรียกว่าถึงพระรัตนตรัยในชั้นศีลธรรม.

แต่ถ้าเป็นในชั้นปรมัตถธรรมแล้ว ยังไปไกลกว่านั้น คือจะต้อง **รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริง ที่ลึกซึ้ง** ที่เป็นพระองค์จริง ขนาดที่ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท" อย่างนี้เป็นต้น. กระทั่งเห็นพระรัตนตรัยที่สูงยิ่งขึ้นไป ในความหมายแห่ง **ความเป็นอนัตตา สุญญตา** ในที่สุด อย่างนี้ก็ยังมี.

นี่การถึงพระรัตนตรัยจึงมีได้หลายระดับ อย่างน้อยก็ให้เป็นสัก ๒ ประเภท คือ ประเภทศีลธรรม และ ประเภทปรมัตถธรรม.

ที่นี้อาจจะขอให้ทุกคน **สอบสวนดูการถึงพระรัตนตรัยของตน** อีกครั้งหนึ่ง ว่าเป็นการถึงพระรัตนตรัยชั้นศีลธรรม หรือ ชั้นปรมัตถธรรม. ถ้าเป็น**ชั้นศีลธรรม** ก็เป็นสิ่งที่**ขึ้นอยู่กับศรัทธา** ถ้าเป็น**ชั้นปรมัตถธรรม** ก็ย่อม**ขึ้นอยู่กับปัญญา** แต่**ก็มีทั้งศรัทธาทังปัญญา** เจือกัน. หากแต่ว่า**ชั้นศีลธรรม** นั้น**ศรัทธา**ออกหน้า ใน**ชั้นปรมัตถธรรม**นั้น**ปัญญา**ออกหน้า. ไปพิจารณาดูพระรัตนตรัยของตน ๆ ดูด้วยกันทุกคนเถิด ก็จะเข้าใจคำที่ว่า การถึงพระรัตนตรัยนั้น มีเป็นชั้น ๆ หรือเป็น ๒ ประเภทอย่างนี้.

นี่มีความเป็น ก ข ก กา อยู่ที่ไหน ก็จะได้พิจารณากันดูต่อไป ก ข ก กา ชนิดที่ว่าลากตัวมาวัด สอนให้ว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ นี้ มันก็เป็น ก ข ก กา ชั้นที่ต่ำที่สุด. ที่นี้แม้จะรู้จักธรรมะมากขึ้นไปกว่านั้น มันก็ยังเป็น ก ข ก กา อยู่อีกนั่นเอง ; เพราะว่าได้เลื่อนชั้นเขียบออกไปทุกที ไปที่จุดตั้งต้นในระดับที่สูงขึ้นไปทุกที. ฉะนั้นไปแตะเข้าที่ตรงไหน มันก็เป็น ก ข ก กา ที่ตรงนั้น เพราะว่าต้องตั้งต้นใหม่ เหมือนกับคนที่เรียนแล้วเลื่อนชั้น นี้เลื่อนชั้นกันอย่างไร ก็จะพูดถึงกันต่อไป.

อาการที่เข้าถึงพระรัตนตรัย.

ที่นี้จะพูดถึงสิ่งซึ่งอาตมาจะขอพูดซ้ำ ๆ อย่างไม่เบื่อหน่าย เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้เคยพูดมาหลายครั้งแล้ว ก็ยังจะพูดอีก, คือว่าการถึงพระรัตนตรัยนั้น

เมื่อพูดถึงกิริยาอาการที่ถึงแล้ว ก็จะแบ่งออกเป็นสัก ๓ ระดับ คือถึงด้วยการถืออย่างหนึ่ง, แล้วถึงด้วยการถึงจริง ๆ นี้อย่างหนึ่ง, แล้วถึงด้วยการเป็นเสียเอง นี้อย่างหนึ่ง.

สรณาคมน์ แปลว่า **มาสู่สรณะ**. ที่นี้มันไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน? มันก็ต้องรับเอาที่เขาบอกให้ไว้ทีก่อน เอามาถือไว้ก่อน ตามที่เขาว่า นี้เรียกว่าเป็นการถือ; เช่น **นับถือ** พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ยังไม่ทันจะทราบเรื่องราวอะไร การรับถือของคนเข้ามาใหม่ หรือคนใหม่ต่อศาสนา จะเข้ามาถือศาสนานี้ยังไม่ถึงหัวใจของพุทธศาสนา. ดังนั้นจึงเรียกว่าถือไปก่อน **รับถือไว้ก่อน** ยังไม่เข้าถึงหัวใจ; **นี้เรียกว่าการถือ** ก็ถือกัน ด้วยสมาทานด้วยวาจา **แล้วก็ตั้งใจ** จะทำตามนั้น, ดู ๆ มันก็เป็นพิธีอยู่มาก **เป็นระเบียบหรือพิธี** เท่านั้นเอง.

คนนั้นจะพยายาม ให้มีความรู้ความเข้าใจ ให้มีความจริงจังกในการถือ นั้นให้มากขึ้น คือพยายามศึกษาค้นคว้าไม่หยุดหย่อน ให้ได้รับประโยชน์ ให้ได้รับผล แห่งการถือประจักษ์แก่ใจของตน ๆ. ต่อมาก็เลื่อนขั้นขึ้นมาเป็นการถึง. การถือ นั้นถือด้วยพิธีก็ได้, **สมาทานด้วยวาจาก็ได้**; แต่การถึงนั้น ทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะมันเลื่อนขั้นขึ้นมาแล้ว มันเป็นการถึงด้วยสติปัญญา ด้วยความรู้สึก, มีความรู้ที่พระรัตนตรัยเป็นอย่างไรมากขึ้น, แล้วก็รู้สึกต่อความรู้สึกที่ว่า ถ้าเรามีการถึงพระรัตนตรัยแล้ว มันมีผลอย่างไร เช่นว่าเป็นความสงบสุขอย่างไร. หรือแม้แต่เพียงเราเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เต็มที่เท่านั้น ในจิตใจของเราก็รู้สึกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็จะต้องรู้ด้วย; **นี้เรียกว่ามันเลื่อนขั้นมาเป็นการถึง**.

แล้วการถึงนี้เป็นไปหนักเข้า ๆ มันก็ขึ้นไปเป็นขั้นดี ขั้นที่เป็นพระ
อริยเจ้า อริยสาวก อริยเจ้าในที่สุด คือเป็นพระอรหันต์แล้ว นั่นก็ได้กลายเป็น
พระรัตนตรัยเสียเอง, คือว่าพระอรหันต์นั้นมีสภาพแห่งจิตใจเหมือนกันกับ
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือเป็นความหมายของคำว่า พระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ อยู่อย่างครบถ้วน, มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นเนื้อเป็นตัว
ของท่านไปเลย. นี่จึงเรียกว่าถึง**พระรัตนตรัย ด้วยการเป็นเสียเอง**. นี่หมายถึง
ความว่าจิตใจ วิญญาณ อะไรต่าง ๆ ของท่าน มันเป็นเหมือนพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ เสียเอง.

การถึงพระรัตนตรัย เราดูกันให้กว้างขวางทั่วไปแล้ว จะแบ่งได้เป็น ๓
ขั้นอย่างนี้ คือ **ถือด้วยศรัทธา** ด้วยการสมาทาน ด้วยการประกอบพิธี นี้ก็อย่าง
หนึ่ง, แล้วการถึง**ด้วยสติปัญญา** ด้วยความรู้สึกลึก นี้ก็อย่างหนึ่ง, แล้วก็ถึง**จริง ๆ**
คือเป็นเสียเอง เป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เสียเอง ทั้งเนื้อทั้งตัว นี้ก็
อย่างหนึ่ง.

นี่ขอพูดซ้ำในที่นี้อีก แล้วก็พูดอีก ไม่มีความกลัวว่าใครจะเบื่อ ;
เพราะว่านี่มันเป็น ก ข ก กา อยู่ในทุกระดับ, เรียน ก ข ก กา สำหรับถือ, ครั้นได้
ถือแล้ว ก็เรียน ก ข ก กา สำหรับถึง, ครั้นถึงแล้วก็เรียน ก ข ก กา สำหรับที่จะ
เป็นเสียเอง มันเลยมี ก ก ข กา ดักหน้าอยู่เรื่อยไป.

การบรรยายโดยละเอียดเกี่ยวกับคำ ๓ คำนี้ **มีอยู่แล้ว**ในการ
บรรยายชุดที่เรียกว่า **โอสาเรตัพพธรรม**, คือปีแรก ๆ ของการบรรยายวันเสาร์ที่
นี้. ฉะนั้นถ้าเมื่อมีการพิมพ์ออกมาแล้วก็ขอให้ศึกษาดูอย่างละเอียดที่นั่น. ในที่นี้

ต้องการแต่เพียงจะเตือนซ้ำ ๆ หรือย้ำ ๆ อยู่เสมอว่า ระวังให้ดี อย่าให้มันเป็นเรื่อง หลับหูหลับตาเหมา ๆ กันไป โดยไม่รู้ว่าจะไร. ให้รู้จักแยกให้เห็นชัด เป็นชั้น ๆ ว่า มันเป็นการถือ เป็นการถึง แล้วมันการเป็นเสียเองเลย อย่างนี้. อย่างนี้เป็นอย่างน้อย.

ลักษณะบุคคลที่ถือและถึงพระรัตนตรัย.

ที่นี้จะให้เห็นความเป็น ก ข ก กา ในการถึงพระรัตนตรัยให้ชัดยิ่งขึ้นไป อีก ก็จะได้ชี้ให้เห็นลักษณะแห่งบุคคล ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย ที่มีกันอยู่เป็นชั้น ๆ .

เมื่อจะจำแนกโดยบุคคล ก็ขอให้มองดูให้ไกลไปทางข้างต้น, แล้วจึง ค่อยมองดูให้ไกลไปทางข้างปลาย ว่าบุคคลที่จะเข้ามารับนับถือพระรัตนตรัยนั้น ก็ยังมีอยู่เป็นหลายชนิดหลายอย่าง ; เช่นพวกที่ถือที่ฟังอย่างอื่นมาก่อน นี้ก็พวกหนึ่ง, พวกที่ไม่ถือที่ฟังอะไรเลยมาก่อน นี้ก็พวกหนึ่ง, แล้วพวกที่เป็นชาว พุทธโดยกำเนิดหรือโดยทะเบียน นี้ก็พวกหนึ่ง. เอาจมาพูดพร้อม ๆ กัน เพราะว่ามันไม่ค่อยจะต่างกันนัก.

ในชั้นแรก คนที่ถือลัทธิอย่างอื่นมาก่อน ถือผีถือสาวเชื่อเทวดา เชื่ออะไรต่าง ๆ มาอย่างเต็มทีก่อน แล้วจะมาเปลี่ยนเป็นถือพระรัตนตรัย นี้มันก็มี อยู่พวกหนึ่ง. นี้บางคนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่เชื่อไม่ถืออะไรมาก่อนเลย ; เพราะ ว่าเขามันเกิดมาในตระกูลที่เป็นอย่างนั้น, หรือว่าเขามันอุตรีเกิดไม่เชื่อขึ้นมาเอง

ก็ได้ นี่คนพวกนี้ไม่ถืออะไร ไม่เชื่ออะไร ไม่ยอมรับฟังอะไรด้วยซ้ำไป นี่มาก่อนก็พวกหนึ่ง สองพวกนี้มันก็เหมือนกันไม่ได้ เห็นอยู่ได้ชัดแล้ว.

การที่จะเข้ามาถือพระรัตนตรัยนี้ มันก็ต้องมองเห็นว่า พระรัตน – ตรีดีกว่าสิ่งที่เขาถืออยู่ก่อน ; เช่น ถือผี ถือสงฆ์ ถืออะไรต่าง ๆ นี้ พอมาได้ยิน ได้ฟังเรื่องพระรัตนตรัย ก็เลยชอบใจ จึงสลัดสิ่งที่เคยถืออยู่แต่ก่อนนั้นออกไป มารับถือใหม่อย่างนี้. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว เขาก็ไม่ยอมถือแน่ คือไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. ถ้าพวกที่ไม่ถืออะไรมาก่อน ก็เผชิญว่าเขาเห็นว่า นี่แหละมันดีแน่ ดีกว่าไม่ถืออะไรเลย แล้วนำถือที่สุด. ถ้าเขาเป็นคนที่มีสติปัญญา อย่างนักคิดนักวิทยาศาสตร์นี้ ถ้าเขาเข้าใจได้ เขาก็จะถือทันที แม้ว่าเขาจะไม่เคยถืออะไรมาก่อน.

แต่แล้วมันก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นเหมือนกันไปหมด ; มันมีคน คือดั่งมันมีคนงมงาย หรือว่าบางทีก็เข้ามาถือ, รับถือเอาด้วยความงมงายก็มี คนที่ไม่ถืออะไรมาก่อน หรือว่าถืออะไรมาก่อนแล้วก็ตาม เปลี่ยนมาถือพุทธศาสนา อย่างงมงายก็มี ; ทั้งนี้เพราะว่ามันยังมีคนอื่นอีกพวกหนึ่งเป็นชาวพุทธมาแต่กำเนิด คือบิดามารดาเป็นชาวพุทธ เกิดมาในบ้านเรือนแห่งชาวพุทธ จดทะเบียนก็ว่าเป็นชาวพุทธ. แต่แล้วก็ไม่รู้จักพระรัตนตรัย นี้ก็ยังมีอยู่ ; นั่นก็ต้องถือว่า เป็นพวกที่ยังงมงาย อยู่เหมือนกัน มันก็จะต้องตั้งต้นเหมือนกับผู้ที่ไม่ได้ถืออะไรมาก่อนเลยก็ได้, หรืออาจจะไปเหมือนกับผู้ที่ถืออะไรอย่างผิด ๆ มาก่อนแล้วก็ได้ ; เพราะการถือเอาอย่างที่ไม่มีความหมายนั้น มันยอมเป็น สัตว์พัตตาปรามาสไปทั้งนั้น แต่มันเป็นชั้นดีหน่อย ที่ว่าจะดึงเข้ามาหาจุดศูนย์ กลางได้.

สิ่งที่ทำให้เขามาสนใจในสภาวะที่ฟังอันนี้ มันจึงมีได้แม้ในลักษณะที่งมงาย, และแม้ในลักษณะที่หูตาสว่าง. ที่งมงายนั้น เช่นเพราะกลัว พอเกิดอะไรที่เขากลัว อันนี้เผชิญไปแก้ความกลัวได้ เขาก็เลยรับเอา, หรือว่ามีความงมงาย แต่ถูกเกลี้ยกล่อม ถูกชักชวนอะไรก็ได้ หรือว่าแม้ที่สุดแต่ว่าด้วยอำนาจของสัตบุรุษญาณแห่งการเอาอย่าง, สัตบุรุษญาณนี้ก็นำคนเข้ามาถือศาสนาได้.

บางท่านอาจจะยังไม่เข้าใจ นี่เป็นการกล่าวด้วยภาษาจิตวิทยา ว่าบรรดาสัตว์ที่มีชีวิตนั้น ยังมีสัตบุรุษญาณแห่งการเอาอย่าง เหลืออยู่ด้วยกันทั้งนั้น นับตั้งแต่สัตว์เดรัจฉานขึ้นมาทีเดียว จนมาถึงคน, เห็นอะไรแล้วชอบเอาอย่าง, และเพราะเอาอย่างนี้แหละ มันจึงทำให้ทำอะไรเป็น เหมือนกับลูกสัตว์ตัวเล็ก ๆ เพิ่งเกิดมาจากท้องแม่ มันก็เห็นแม่ทำอย่างไร มันก็ทำอย่างนั้น, จนกระทั่งมันทำได้เหมือนแม่จะเดิน จะวิ่ง จะทุก ๆ อย่าง มันเป็นสัตบุรุษญาณแห่งการเอาอย่าง. นี่คนเราก็เหมือนกัน พอเห็นอะไรเป็นตัวอย่าง ถ้าเป็นที่น่าสนใจด้วยแล้ว ก็ยิ่งอยากจะทำเอาอย่าง. การถือพระรัตนตรัย โดยสัตบุรุษญาณแห่งการเอาอย่าง นี้ก็ยังไม่พอ ยังจัดไว้ในพวกที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขด้วยเหมือนกัน. นี้รวมความว่าพวกที่ไม่รู้จักพระรัตนตรัยอย่างถูกต้องมาก่อน นั้นก็มี ก ข ก กา โดยเฉพาะของพวกเขา อีกประเภทหนึ่งแบบหนึ่ง วิธีหนึ่งทีเดียว.

ที่นี้สูงขึ้นมา ก็มาถึงพวกที่รู้จักพระรัตนตรัย เพราะมีการศึกษามีการชี้แจง นับตั้งแต่ว่า มีการตั้งใจที่จะศึกษาหรือชี้แจงกัน จนกระทั่งรู้ตามลำดับกลายเป็นพวกที่เริ่มล้มตา รู้จักพระรัตนตรัย. เขาก็จะมีความรู้สึกชนิดหนึ่งเกิดขึ้น ที่เรียกว่ามีเหตุผลในตัวมันเอง โดยไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น ว่าเป็นสิ่งที่เอา

เป็นที่พึงได้แน่ ว่าเป็นสิ่งที่จะเป็นที่พึงที่แท้จริง. คนเหล่านี้จะเรียกว่า เป็นผู้เริ่ม ก ข ก กา ชั้นที่น่าดูน่าเลื่อมใส ; เริ่มมีความเชื่อลงไปว่า นี่เป็นที่พึงอันแท้จริง ไม่มีที่พึ่งอื่น แม้ว่าจะเอาได้ไม่หมด ก็รู้แน่ว่า นี่เป็นที่พึงได้แท้จริง. ฉะนั้น กิริยาอาการที่เรียกว่า ก่อนนี้เคยรับถือมาอย่างพิธีรีตอง ก็เปลี่ยนเป็นอาการที่เรียกว่า ได้ถึงพระรัตนตรัยในระยะเริ่มแรก ; แต่ก็เป็นการถึงโดยแท้จริง. เขาต้องการจะลงรากตัวเองให้แน่นแฟ้น, เขาก็ทำยิ่งขึ้นไปตามลำดับ หลังจากที่ยังมองเห็นว่า นี่เป็นที่พึ่งได้จริง ก็พยายามทำให้แน่นแฟ้น มันจะลงรากตัวเองให้แน่นแฟ้นลงไป ในพระรัตนตรัยหรือพระพุทธศาสนา นี้เรียกว่าเป็นพวกที่ถึง.

ที่นี่เมื่อถึงแล้ว ก็มีการปฏิบัติต่อไป จนให้ถึงถึงที่สุด. อาตมาอยากจะพูดลงไปเลย ใครจะเชื่อก็ได้ไม่เชื่อก็ได้ แล้วคนส่วนใหญ่ก็คงจะไม่เชื่อ คือจะพูดว่า ผู้ที่ถึงพระรัตนตรัย โดยแท้จริงนั้น จะต้องนับตั้งแต่พระโสดา - บันขึ้นไป, นอกนั้นเป็นเพียงการถือ ถือด้วยศรัทธา ยังไม่เรียกว่าถึงพระ - รัตนตรัยโดยแท้จริง ; ถ้าจริงก็จริงในการถือ.

ถ้าถึงพระรัตนตรัยจริง ๆ แล้ว ต้องนับตั้งแต่พระโสดาบัน ผู้มีดวงตาเห็นธรรมเป็นครั้งแรก, เห็นธรรมจึงจะเห็นพระพุทธเจ้า เห็นพระตถาคต เห็นพระธรรม เห็นพระสงฆ์ จึงจะสามารถถึงได้จริงเป็นครั้งแรก ก็เลยจัดเอาพระโสดาบันนี้เป็นการตั้งต้น ก ข ก กา ในฝ่ายโลกุตตระ. แล้วท่านก็ต้องปฏิบัติเรื่อยไป จนเป็นสกิทาคามี อนาคามี และเป็นพระอรหันต์ในที่สุด ก็เรียกว่าเสร็จ การปฏิบัติ จบกิจพรหมจรรย์ คือเป็นพระรัตนตรัยเสียเอง ; อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า พระอรหันต์นั้นท่านเป็นพระรัตนตรัยเสียเอง มันจึงหมดเรื่องกัน หมดปัญหากัน. ที่ว่าจะถือพระรัตนตรัยไปทำไมกันอีกก็ไม่มี และต้องถึงอีกก็ไม่มี

ทอแสงขึ้นมาในจิตใจของเขา. อาการที่ถึงพระรัตนตรัยนั้น มันก็มีอีกแบบหนึ่ง
นี่ใน ๓ บุญชน ก็มีอาการต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ในฝ่ายพระอริยสาวก หรือพระอริยเจ้า ก็แบ่งเป็น ๒ พวกคือ ;
พระเสขะ คือพวกที่ยังไม่บรรลुพระอรหันต์ ก็ถึงถึงจริง ๆ คือเริ่มถึง แล้วก็ถึง
จริง ๆ ยิ่งขึ้นไป ๆ. นี่มันเป็นไปได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงแห่งจิตใจ ที่ละกิเลส
หรือสังโยชน์ได้. คำอธิบายเรื่องนี้มีละเอียดแล้ว ในเรื่องนั้น ๆ ว่าละสังโยชน์
อะไรได้, แล้วก็พระอริยเจ้าชั้นไหนจนกระทั่งละกิเลสสังโยชน์ได้หมด ก็เป็น
พระอรหันต์ ; นี่เป็น**พระอเสขะ**, ไม่ต้องมีการปฏิบัติอีกต่อไป มันก็เป็นถึง
ที่สุดแห่งการถึง อย่างที่เรียกว่าเป็นเสียเอง ดังที่กล่าวแล้ว.

ดูที่กิริยาอาการแห่งการถือ และการถึง มันก็ต่างกัน อย่างนี้ ; ฉะนั้น
ในการต่างกันแต่ละชั้นๆ นั้น มันมีจุดตั้งต้นเพื่อขึ้นขั้นใหม่ ถือว่าเป็น ก ข ก กา
แห่งการถึงพระรัตนตรัยเป็นลำดับมา อย่างนี้. เพราะว่าเราไม่สามารถจะซี้ดไปได้
เด็ดขาด ว่าตรงไหนเป็น ก ข ก กา โดยเด็ดขาด, มันจะเปลี่ยนเรื่อยไปตามลำดับ
ของความเจริญก้าวหน้า แห่งจิตใจ ตามขั้นนั้นๆ.

ความแตกต่างระหว่างการถือกับการถึง.

ที่นี้จะดูให้ละเอียดออกไปอีกสักหน่อย ความแตกต่างระหว่างการถือ
กับการถึง มันก็น่าสนใจ การถือของบุญชนนั้นก็ยังมีว่า ถ้าเป็นบุญชนชั้นเลว
หรือชั้นธรรมดา นี่ มาถึงพระรัตนตรัยด้วยเหตุปัจจัยภายนอกผลักดันเข้ามา

เช่นการคบสัตบุรุษเป็นต้น คือคบคนดี แล้วเขาชวน เขาแนะนำ เขาชักชวน. นี้เรียกว่าเป็นเหตุปัจจัยภายนอก คือการกระตุ้น หรือการชักชวนอะไร กระทั่งการบังคับหรือเซ็นไป ของบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม ; นี้เรียกว่าปัจจัยภายนอก. ถ้าเป็นบุญชนชั้นธรรมดาสามัญ ก็มีปัจจัยภายนอกอย่างต่ำ ๆ คบบุคคลไม่ถึงชั้นสัตบุรุษ ก็ยังได้, ทำให้มีการทำพิธีประกาศตัวถึงพระรัตนตรัย ก็เป็น ก ข ก กา ของบุญชนชั้นนี้ไป.

ที่นี้ก็มาถึง **กัลยาณบุญชน** คือบุญชนชั้นดี นี้เราต้องยอมรับว่า มันเริ่มเปลี่ยนเป็นปัจจัยภายในถ้าเป็นบุญชนชั้นดี **จะต้องเริ่มเปลี่ยนเป็นปัจจัยภายใน** ; ไม่ใช่การบังคับผลักดัน หรือหลอกล่อของคนภายนอก ของปัจจัยภายนอก. เขาเริ่มมีปัจจัยภายใน คือมีความเข้าใจแจ่มแจ้งถึงขนาด ที่จะเป็นธรรมะอุทัย อย่างที่ว่ามาแล้ว คือธรรมะเริ่มไขแสงขึ้นมาราว ๆ ในจิตใจของเขา เป็นปัจจัยภายในให้เขาถือพระรัตนตรัยในระดับใหม่. นี้เขาก็**ทำให้มากในสัมมาทิฏฐิ** นี้คือธรรมะอุทัย ในชั้นที่มันยังไม่รุ่งเรื่องนี้ ทำให้มันรุ่งเรื่องขึ้น พยายามในการที่จะเห็นธรรม หรือเห็นแสงสว่างนั้น ให้มากยิ่งขึ้น.

การกระทำอย่างนี้มันก็เป็นการเรียนรู้ ก ข ก กา ของกัลยาณบุญชน มันไม่มีทางที่จะเป็นอันเดียวกันได้ กับบุญชนชั้นธรรมดาหรือชั้นต่ำ. แต่พอเขาเลื่อนชั้นทีหนึ่ง เขาต้องมาตั้งต้นใหม่ที่หนึ่ง มีบทเรียนประเภท ก ข ก กา ให้อีกทีหนึ่ง มันต่อกันไม่ติด มันต้องเรียก ก ข ก กา เสมอไป, เพราะอันหนึ่งทำด้วยปัจจัยภายนอก, อันหนึ่งทำด้วยปัจจัยภายใน, อันหนึ่งทำด้วยความมกมาย อันหนึ่งทำด้วยสติปัญญา อย่างนี้.

ที่นี้ **กัลยาณบุณฺชน** ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ไป ก็จะเข้าเขตของพระ - **อริยเจ้า**. ถ้าเป็นชั้นเสขบุคคล พระโสดาบัน กระทั่งพระอนาคามีอย่างนี้ ก็ยังมีจิตใจภายในนั้นมากขึ้น, มีกำลังแรงขึ้น มีการเห็นธรรมในภายใน เลื่อนขึ้นไปตามลำดับ ก็เป็น ก ข ก กา ของท่านแต่ละชั้น. แม้ว่าเรื่องที่ท่านเรียนนั้น มันจะเป็นเรื่องเดียวกัน, แต่มันต้องตั้งต้นที่จุดใหม่ เมื่อจะละกิเลส หรือสังโยชน์ อันอื่นต่อไป. อย่างนี้อยากจะเรียกว่า ลงมือเรียนใหม่ เป็น ก ข ก กา ทั้งนั้น ; มันจะได้ง่ายดี พุดก็ง่าย ฟังก็ง่าย เข้าใจก็ง่าย, แล้วมันก็ไม่ค่อยรู้สึกเหนื่อย โดยทำให้มันเป็นชั้น ๆ ไปทีละชั้นทีละชั้นอย่างนี้.

ที่นี้เมื่อพระเสขบุคคลเหล่านั้น ได้ก้าวหน้าไปตามลำดับ **ในที่สุดก็ถึงขั้นสุดท้าย ที่เรียกว่าพระอรหันต์ หรืออเสขบุคคล** นี้ชั้นเดียวเท่านั้น ที่อยากจะยอมรับว่า มันเป็นการพ้น, **พ้นจากความเป็น ก ข ก กา**. ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้วก็เป็นผู้รู้หนังสือ ไม่ใช่เรียน ก ข ก กา แล้วก็พ้นจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน, คืออยู่เหนือการกระตุ้นของปัจจัย ทั้งที่เป็นปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน เรียกว่าพ้นจากเหตุปัจจัย ที่จะกระตุ้น ; ก็แปลว่า ก ข ก กา นี้มีทุกตอน ที่คนเราจะเลื่อนขึ้นไปตามลำดับ ให้ทำเหมือนกับว่าเราเรียน ก ข ก กา ทุกตอน ไม่อย่างนั้นจะไม่สมบูรณ์.

ที่นี้ก็มาถึงขั้นสุดท้าย ก็**พ้นจากความเป็น ก ข ก กา ก็เรียกว่าเป็นผู้จบการเรียน ;** ทางศาสนาก็เรียกว่า เป็น**ผู้อยู่จบพรหมจรรย์**, หรือประพฤติจบพรหมจรรย์ สิ่งที่จะต้องทำเพื่อถึงที่สุดนั้น มิได้มีเหลืออยู่อีกต่อไป. นี้ก็เรียกว่า **ผู้จบพรหมจรรย์, จบการเรียน จบการศึกษา พ้นเหตุ พ้นปัจจัย ก็คือพ้นทุกข์** โดยประการทั้งปวง.

นี่แหละคือสิ่งที่อาตมาเรียกว่า ก ข ก กา, แล้วมันก็เป็น ก ข ก กา ของ ก ข ก กา กันเรื่อยไป จนกว่าจะถึงที่สุด. ใครจะมองเป็นไม่ใช่ ก ข ก กา ก็ได้ ถ้าเขามีวิธีทำอย่างอื่น. แต่เดี๋ยวนี้รู้สึกว่ามันต้องตั้งต้นกันแบบนี้ไป, และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ขั้นต้นที่สุดนี้ก็กำลังเผื่อ** จึงได้หยิบเอาคำนี้ขึ้นมาใช้ เพื่อเข้าใจง่าย, แล้วก็เพื่อละอาย ว่ามันไม่เลื่อนขั้นกันเสียเลย, แล้ว ก ข ก กา ก็ไปจบลงในที่สุด คือไม่ใช่ ก ข ก กา มันสลับซับซ้อนกันอย่างไร ก็พิจารณาดูเอง.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี การเรียกร้องเช่นนี้ คนอื่นอาจจะเรียกร้องเป็น อย่างอื่นก็ได้. สำหรับอาตมานั้น อยากจะแบ่งเป็นชั้น ๆ ให้เห็นง่าย ให้เข้าใจง่าย แล้วตั้งต้นง่าย ; ให้มีการตั้งต้นที่ดี ที่สุดความสามารถ สุดฝีมือ ทุกระดับ ทุกตอนไป, จากความเป็นบุญชนชั้นธรรมดา มาเป็นกัลยาณบุญชน, แล้ว มาเป็นพระเสขบุคคล, แล้วก็จบลงด้วยความเป็นพระอเสขะ มันก็จบ.

วันนี้ ที่บ้านนี้เมืองนี้ เขาเรียกว่าวันจบบปี คือวันสิ้นเดือนสี่นี้ เขาเรียกว่าวันจบบปี ก็อยากจะให้นึกถึงคำนี้กันบ้าง; มันจบอย่างไม่รู้จบ ปีหน้ามันก็มีวัน อย่างนี้อีก มันมีวันจบบปีอีก เรียกว่ามันจบอย่างไม่รู้จบ, แล้วมันจบอย่างน่าสงสาร. มันก็ดีสำหรับคนที่ชอบไม่รู้จักจบ หรือว่าจะต้องทำกันเรื่อยไป, เกือบจะงมหายไปทีเดียว. ถ้าจะทำให้รู้จักจบ จบบปีจบเดือนกันเสียบ้าง ; **เราต้องรีบเรียน ก ข ก กา อย่างนี้แหละ ให้มันเร็วเข้า แล้วให้มันจบ ก ข ก กา กันเสียที.**

เดี๋ยวนี้มันเหมือนกับว่า ถืออย่างงมมหาย วันจบบปีจบเดือน มันก็ต้อง ทำอย่างนั้นอย่างนี้ มันสมกับเขาถือกันมา เขาทำกันมาแล้วก็ไม่รู้จักจบอย่างไร ก็เลยกลายเป็นเรื่องขั้นต้น หรือว่าขั้นลูกเด็ก ๆ ไปหมด. ถ้าอยากให้อจบเร็ว ๆ ก็ปีนี้

ก็เลื่อนชั้นสักชั้นหนึ่งซิ, แล้วปีหน้าก็เลื่อนอีกชั้นหนึ่ง, ปีโน้นก็เลื่อนอีกชั้น คือเรียน ก ข ก กา ให้มันสำเร็จ. **เราเลื่อนไปได้ปีละชั้น, ปีละชั้น ก็ยังพอจะเรียกว่า จบในหนึ่งปี แต่ละปี, แต่ละปีเรื่อยไปจนจบเลย จบชนิดที่ไม่ต้องเรียนอีก ไม่ต้องมีอีกก็ได้.**

นี่ถ้าจะถือเอาประโยชน์ของการที่ วันนี้เป็นวันจบปี จบเดือน ตามธรรมเนียมบ้านนี้เมืองนี้นะ แล้วก็มาทำบุญกันเป็นพิเศษอะไรเป็นพิเศษ **ขอให้เข้าใจคำว่าจบ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. อย่าให้มันจบแล้วจบเล่า, จบแล้วจบเล่า, ชนิดที่ไม่มีอะไรยิ่งขึ้นไปเสียเลย. ความที่จะเอาตัวรอดได้นั้น อยู่ที่ความไม่ประมาท; ความไม่ประมาทนี้หมายถึงความรู้ด้วย คือ ไม่หลับหูหลับตา อยู่ด้วย. คนที่ไม่รู้ อยู่อย่างหลับหูหลับตา นั้นแหละก็เป็นผู้ประมาทอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน.**

คำว่าประมาทนั้น เขาหมายถึง **อยู่ปราศจากสติ** คือไม่มีสติ, มัน **เหมือนกับหลับไหล.** ที่นี้คนที่ไม่รู้จักจบ ไม่รู้จักอะไรนี้ มันก็คือคนหลับไหล ; ฉะนั้นจึงเรียกว่าคนประมาท. ฉะนั้นถ้าจะให้พ้นจากความเสียหายอันนี้ หรือความถูกดำเนินคดีในข้อนี้ ก็ต้องรู้จักความไม่ประมาท, คือ**มีสติ ตื่นอยู่ ไม่หลับไหล, รู้ว่าเราจะต้องทำอะไร, มันเป็นมาอย่างไร, จะต้องเป็นอย่างไร, แล้วจะไปจบลงที่ตรงไหน และดี.**

ถึงพระรัตนตรัยให้ได้จริง ก็จบพรหมจรรย์.

หวังว่า จะสนใจเรื่องจบการเรียน ก ข ก กา กันเสียให้เร็วที่สุด ให้สุดความสามารถของตน แม้ในหัวข้อที่เรียกว่า **การถึงพระรัตนตรัย** เท่าที่พูดมานี้.

ถ้าท่านเข้าใจ ท่านก็จะมองเห็นได้ว่า อาตมาไม่ได้พูดเรื่องอื่นเลย ว่าพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น **ไม่ได้มีอะไรนอกจากการถึงพระรัตนตรัยให้ได้.**

พูดอย่างนี้เขาก็ไม่เชื่อเสียแล้ว บางคนก็หาว่าพูดแหวกแนวบ้าง, พูดเล่นลิ้นโวหารอะไรบ้าง, พูดว่า **ไม่ต้องทำอะไร ถึงพระรัตนตรัยได้อย่างเดียวเท่านั้น**, มันก็**จบพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา**. นี่ก็เพราะว่าคนเหล่านี้เขาเอาเรื่องสรณาคมนี่ ไว้ให้เป็นเรื่องสำหรับลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ , แล้วก็ปฏิบัติ ศีล ทาน สมาธิ อะไรเรื่อย ๆ ไป **ไม่รู้ที่ชั้นที่ระดับ แล้วจึงจบ, จบศาสนา.**

เดี๋ยวนี้อาตมา มาบอกว่า **ไม่ต้องทำอะไร, ถึงพระรัตนตรัยให้ได้ให้จริง ให้ถึงที่สุดเท่านั้น ก็จบพระพุทธศาสนา**; ก็ไปคิดดูเอาเอง ว่าผู้ที่จะเห็นธรรมะอย่างพระพุทธเจ้า คือเห็นปัจจุสมุปบาทนั้น จะต้องทำอย่างไรบ้าง, มันจึงจะถึงได้จริง แล้วก็จบพรหมจรรย์จริงเหมือนกัน. บางคนก็ไม่ยอมให้พูดอย่างนี้ ว่าไม่ต้องทำอะไร นอกจากถึงพระรัตนตรัยให้ได้เท่านั้น ก็จบกิจพรหมจรรย์ในพุทธศาสนา.

หลายคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็อาจจะคิดอย่างนั้นก็ได้ คือไม่เชื่อ, หรือคิดว่าอาตมาพูดเล่นโวหาร มันก็จริงเหมือนกันแหละ ที่จะพูดเล่นโวหาร; แต่มันเป็นโวหารที่จริงที่สุด, แล้วเป็นโวหารที่เป็นประโยชน์ที่สุด คืออย่าให้มันมากเรื่องมากราวจนเวียนหัว มีแต่เรื่องเดียวว่า **ถึงพระรัตนตรัยกันได้ให้จริง ให้ถึงที่สุด แล้วก็จบพรหมจรรย์**. เดี่ยวนี้มันมีแต่ถือ ๆ ไว้ ตามธรรมเนียม ตามประเพณีตามพิธี; เหมือนกับลิงมันถือดวงแก้วไว้ มันจะมีประโยชน์อะไรบ้าง. ถ้าลิงมัน

ถือดวงแก้วไว้ นั่น มันคงมีประโยชน์น้อยมาก. ฉะนั้นจะต้องทำให้ใช้ประโยชน์ให้ได้ถึงที่สุด ในเมื่อเรามีการถือพระรัตนตรัย ; รัตนาก็แปลว่าแก้วอยู่แล้ว, รัตนตรัยก็แปลว่าแก้ว ๓ ดวงอยู่แล้ว ; สิ่งตัวนี้มีโอกาสดีมาก ได้ถือแก้วตั้ง ๓ ดวง, แต่มันก็จะเป็นสักว่าถืออย่างถึงถือแก้ว มันไม่ถึงซึ่งประโยชน์ของแก้วนั้นเลย.

เมื่อมีความสะอาด สว่าง สงบ แล้วชื่อว่าถึงรัตนตรัย.

เพื่อให้เรื่องมันน้อยเข้า ให้มันลำบากน้อยเข้า ก็ควรจะคิดอย่างนี้, พยายามให้ถือกันให้ดี, แล้วก็เปลี่ยนเป็นถึง แล้วถึงไปตามลำดับ, แล้วก็ถึงที่สุด ด้วยการทำทุกอย่างนี้ ; กาย วาจา ใจนี้ ให้เป็นเหมือนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือมีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบนี้ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป ๆ ไม่มีอะไรมากกว่านั้น.

ถ้าว่าจะปฏิบัติเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ มันก็มีจุดอยู่ที่จุด ๆ เดียวอีกเหมือนกัน ว่าความยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวเป็นตนเป็นของ ๆ ตนนี้ ทำให้เห็นแก่ตัว. ครั้นเห็นแก่ตัวแล้ว ก็เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง, จะจาระโนออกเป็นรายอย่าง ว่ามีก็อย่าง มันนับไม่ไหว มันมากเกินไป. สรุปเป็นสิ่ง ๆ เดียวว่า มันมีความยึดมั่นถือมั่น แล้วก็เห็นแก่ตัวกู เห็นแก่ของกู; **ถ้ามีตัวกูมีของกู พระรัตนตรัยก็ไม่มีที่อยู่** ; เพราะว่าตัวกู - ของกูในที่นี้ หมายถึงยึดมั่นถือมั่น ด้วยอุปาทาน ด้วยกิเลสที่เรียกว่าอุปาทาน โดยความเป็นตัวกูเป็นของกู.

เมื่อเอาอันนี้ ร่างกายนี้ ทรัพย์สมบัตินี้ เป็นตัวกูเป็นของกูแล้ว พระรัตนตรัยก็เข้ามาไม่ได้, คือเข้ามาเป็นของบุคคลคนนั้นไม่ได้ เพราะบุคคลผู้นั้น ไปเอาที่สิ่งภายนอกนั้น เป็นตัวกู - ของกูเสียจนเต็มเนื้อที่ ที่จิตใจมันจะยึดถือได้. ฉะนั้นต้องยอมเฉย หรือว่าปล่อยวาง สิ่งเหล่านั้นกันบ้าง แล้วก็มาดูที่ **ความสะอาด สว่าง สงบ ของจิตใจ** ซึ่งมันเป็นความหมายของคำว่า **พระรัตนตรัย**.

อาตมาพยายามอธิบายให้เจ้านาค หรือให้ใครทั่ว ๆ ไปนี้ **เข้าใจพระรัตนตรัยได้ง่าย ๆ ด้วยคำว่า สะอาด สว่าง สงบ** สามคำนั้น ; เพราะเป็นคำที่เขารู้จักดี ถ้าทำผิด ทำชั่ว ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ก็ว่าไม่สะอาดแล้ว ก็สะดุ้ง ก็รีบละเสีย. นี่ถ้าเขาไม่รู้ จนถึงกับไปทำผิดอย่างนั้น มันก็สะดุ้ง ก็รู้เสีย ก็รีบรู้เสีย, รู้หลักสำคัญที่ว่า ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดแล้วก็เป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น.

สำหรับ**ความสงบ**นั้น มันพอจะ**คลำเองได้**ด้วยกันทุกคน ; มัน**ร้อนมันเป็นทุกข์ ก็เกลียดก็กลัว** ก็อยากจะหลบหนีกันอยู่แล้ว, ก็พอจะขยับขยายได้ด้วยการคาดคะเน ด้วยการเดาก็ได้. เพราะว่าแม้แต่สุนัข มันก็ยังรู้ว่านอนตรงนี้ไม่สบาย ก็เขยิบไปนอนตรงโน้น, ไม่สบายอีกก็เลื่อนไปตรงโน้นอีก, ไม่สบายอีกก็เลื่อน เดี่ยวก็พบที่นอนสบาย. นี่มนุษย์ก็เหมือนกัน เมื่อวางจิตใจไว้ในลักษณะอย่างนี้ มันร้อนมันไม่เป็นสุข ก็ลองเปลี่ยนไปวางไว้อย่างอื่น ในรูปอื่น ก็วางเรื่อย ๆ ไป เปลี่ยนเรื่อย ๆ ไป. เดี่ยวมันก็พบจุดที่มันพอจะทนได้ **อยู่ด้วยความสงบ** นี้เรียกว่า **ธรรมชาติสอน** มันดีอย่างนี้ มันรู้จริง คนด้วยกันสอนมันยังไม่รู้จริง ยังต้องให้ธรรมชาติในภายในมันสอนอีกทีหนึ่ง.

ที่นี้เมื่อสะอาด สว่าง สงบ ได้ มันก็เรียกว่ามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีแก้ว ๓ ดวง. สามดวงนี้จะเรียกเป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ได้ ; แต่ใจความมันอยู่ที่ความสะอาดสว่าง สงบ นั้น นี่เป็นการถึงพระรัตนตรัย ไม่ใช่เพียงแต่ถือไว้เฉย ๆ. ฉะนั้นถ้าท่านผู้ใดทำพิธีรับสรณาคมน์ ข้าแล้วข้าเล่า อยู่เสมอ ๆ แล้วรู้สึกว่าจะใจมันยังไม่สงบ หรือว่าไม่สะอาด ไม่สว่าง อะไรก็ตามนี้ ก็แก้ไปเสียเรื่อย ๆ อย่านอนใจ ให้มันค่อย ๆ มีความสะอาด สว่าง สงบ เกิดขึ้น แล้วก็จะไม่เสียที.

นี้อาตมาได้บรรยายในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๑๒ เรื่อง ก ข ก กา สำหรับพุทธบริษัท แล้วจะมีอยู่อีกครั้งเดียว แล้วก็จบเรื่อง ก ข ก กา ของพุทธบริษัท, สำหรับวันนี้ก็พูดถึง การถึงพระรัตนตรัย ในฐานะที่ว่า เมื่อยังไม่ถึงอยู่เพียงใด เราจะต้องสนใจในฐานะเป็นเรื่องแรก, เป็นจุดตั้งต้นอยู่เพียงนั้น, แล้วก็เลื่อนจุดตั้งต้นต่อไป ๆ จนกว่าจะถึงจุดสุดท้าย. มันก็ไม่ยากลำบาก คือไม่เกินความสามารถ, ไม่เกินวิสัยของบุญชนคนธรรมดา ที่หวังดีมีความรักตัว ซื่อตรงต่อตัวเอง แล้วก็รักตัวเองว่า เกิดมาทั้งทีให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้, มันก็จะต้องได้เป็นแน่นอน.

นี่ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ก่อน ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ท่านจะได้สวดพระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ในโอกาสต่อไป.

ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา

- ๑๓ -

๓๐ มีนาคม ๒๕๑๗

ประมวลเรื่องอันเกี่ยวกับ ก ข ก กา ทั้งปวง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ภาคมาฆบูชา ล่วงมาถึงอันดับที่ ๑๓ ในวันนี้แล้ว และเป็นอันดับสุดท้ายของภาคนี้. การบรรยายทุกครั้งในภาคนี้ ได้กล่าวด้วยเรื่อง ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนาในแง่มุมที่ต่าง ๆ กัน เรียกชื่อปลีกย่อยออกไป ตามใจความสำคัญของเรื่องนั้น ๆ ส่วนวันสุดท้ายวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ประมวลเรื่องอันเกี่ยวกับ ก ข ก กา ทั้งปวง.** นี้หมายความว่า เรื่อง ก ข ก กา หลายชนิด ที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่วันก่อน ๆ นั้น วันนี้จะได้สรุปความเอามากกว่าในที่เดียวกัน, เพื่อเป็นการทบทวน และเพื่อสะดวกแก่การทำ ความเข้าใจพร้อม ๆ กันด้วย.

(ปรารภและทบทวน.)

สิ่งแรกที่สุด ที่ได้ยกขึ้นมาปรารภเรื่อย ๆ มา ก็คือข้อที่ว่า เราพุทธ - บริษัททั้งหลาย **ไม่รู้จักรื่องที่เป็นชั้นรากฐานที่สุด** ขนาดที่ควรจะเรียกว่า ก ข ก กา กันอยู่เป็นส่วนใหญ่, หรือจะรู้บ้าง ก็ไม่ถึงขนาดที่จะสำเร็จประโยชน์ได้. นี่มันเป็นเพราะว่า **เราทำได้ฝึกกันเรื่อย ๆ มา คือไม่ได้ศึกษาเรื่องที่เป็นรากฐาน** ; แต่แล้วก็สั่งสอนกัน อย่างที่เรียกว่าขอไปที หรือจะเรียกว่าอย่างรีบด่วน หรือว่าไม่อยากจะลำบาก เกินกว่าที่จำเป็น.

ถ้าจะยกตัวอย่าง ก็เหมือนอย่างว่า **เราเรียนหนังสือโดยไม่เรียน ก ข ก กา ก็ทำได้** ; เหมือนคนโบราณเขาเรียนหนังสือ ก็สอนให้อ่านเลย ; เช่นเอาหนังสือเรื่องลักษณะวงศ์มาเปิดใบแรกก็ให้อ่านเลย, สอนอยู่ไม่เท่าไรก็อ่านได้เหมือนกัน. คนพวกนี้ก็ไม่รู้ว่า ก ข ก กา นั้นเป็นอย่างไร. หรืออีกทางหนึ่ง เราเรียนภาษา, โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศ เราก็เรียนรู้เรื่อง เรียนแปลให้รู้เรื่องเท่านั้น, แล้วก็ยังไม่รู้ไวยากรณ์เลย ; เช่นนี้จะเรียกว่า รู้ภาษานั้นดีไม่ได้ ต้องเรียนไวยากรณ์อีกทีหนึ่ง เนื่องจากไวยากรณ์นั้น มันเป็นเรื่องไม่ชวนเรียน มันน่าเบื่อ คนก็ไม่ค่อยจะเรียน, แม้มีให้เรียนก็เรียนอย่างเสียไม่ได้ ; การรู้ภาษานั้นจึงไม่สมบูรณ์ เพราะไม่ได้เรียนไวยากรณ์.

เดี๋ยวนี้พุทธบริษัทเรา ก็เรียนพุทธศาสนากันในลักษณะอย่างนั้น คือเรียนสอนอ่านสวดกันไปเลย โดยไม่ต้องเรียน ก ข ก กา หรือว่า**เรียนรู้เรื่องอะไร** คร่าว ๆ ไป โดยไม่ต้องรู้หลักสำคัญที่เป็นชั้นรากฐาน แต่ละอย่าง ๆ ของธรรมะนั้น ๆ. นี่คือความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ ที่ทำให้เรารู้ธรรมะนั้นอย่างชัด

แจ้ง แต่อาตมาเอามาเรียกว่า ก ข ก กา ที่เรายังไม่ได้เรียน. ที่เรียกว่า ก ข ก กา
อย่างนี้ บางคนก็ไม่เห็นด้วย คือไม่ยอมรับว่ามันเป็น ก ข ก กา เพราะมันเป็นของ
ยาก ; แต่ถ้าว่าโดยแท้จริงแล้ว เรื่องรากฐานทั้งหลาย ที่ควรจะเรียนก่อนอื่นนั้น
ต้องเรียกว่าเรื่องเบื้องต้น หรือเรื่อง ก ข ก กา.

เอาละ, เป็นอันว่า เรามาปรองดองกันในข้อที่ว่า การพูดว่าต้องเรียน
ก ข ก กา กันใหม่นี้ ขอให้ถือเอาเป็นเครื่องกระตุ้นจิตใจ ให้ตั้งหน้าตั้งตาเรียน
กันเสียใหม่, เรียนกันเสียใหม่ให้เป็นอย่างดี คนที่ไม่รู้จักละอาย ก็ควรจะละอายกัน
เสียบ้าง ว่าเรียนมาถึงบัดนี้แล้ว ก็ยังไม่รู้เรื่อง ก ข ก กา. การพูดเช่นนี้ก็เลยได้
ผลเพิ่มขึ้นไปในข้อที่ว่า จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้คนที่ซ้ซลาดนั้นกล้า
หาญกันบ้าง, คนที่ไม่ค่อยละอายนั้น จะได้รู้จักละอายกันเสียบ้าง, จะได้
ขยันขันแข็ง ในการที่จะเรียนเรื่องที่เป็นรากฐาน หรือเป็นเบื้องต้นที่สุด จนควร
จะเรียกว่า ก ข ก กา ดังที่กล่าวแล้ว.

ก ข ก กา มีทั้งฝ่ายศีลธรรมและปรมาตถ์.

อาตมาได้เคยกล่าวมาทุกครั้งที่บรรยาย ว่าเรื่อง ก ข ก กา นั้น มีทั้งฝ่าย
ปรมาตถธรรมและฝ่ายศีลธรรม. ฝ่ายปรมาตถธรรม คือเป็นธรรมะชั้นจริง คือ
ชั้นที่ไม่สมมติ คือเป็นธรรมะที่บอก สอนเรื่องไม่มีตัวตน ; ส่วนศีลธรรม
นั้น เป็นเรื่องที่เหมาะสมให้เป็นบุคคล และมีตัวตน, คำสอนประเภทที่มีตัวมีตน
เป็นหลัก สำหรับจะได้เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความสนใจ ความพยายาม ให้แก่

ตนเอง ; อย่างนี้ก็เรียกว่าเรื่องศีลธรรม ; ส่วนเรื่องปรมัตถธรรมนั้น พยายามจะสอนแต่ในแง่ที่ว่า มันไม่มีสิ่งที่จะเรียกว่าตัวตน.

นี้พระพุทธานุภาพ ที่พระพุทธรู้ได้ตรัสไว้เอง **มี ทั้ง ๒ ประเภท คือ ประเภทศีลธรรม ก็มีประเภทปรมัตถธรรมก็มี**; แม้ในธรรมะชื่อเดียวกัน คือ เรื่องบุคคล ว่ามีบุคคลหรือไม่มีบุคคล.

ตัวอย่าง เช่น **เมื่อทรงสอนเรื่องศีลธรรม**, ก็สอนอย่างเช่นกับว่า **เรามีกรรมเป็นของเรา เราทำกรรมใดไว้ เราจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น, เราทำดีก็ทำตามเราทำชั่วก็ตาม เราจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น** อย่างนี้มันมีตัวเรา มันมีตัวคน เรียกว่าตรัสสอนอย่างศีลธรรม, และเป็นเรื่อง ก ข ก กา ที่สุด **คือคล้อยตามความรู้สึกสามัญสำนึกของสัตว์ทั้งหลาย** ที่ไม่เคยฟังธรรมะมาแต่ก่อน, ก็รู้สึกว่ามีตัวมีตน, หรือได้ฟังธรรมะที่เป็นคำสั่งสอนแต่เรื่องที่มีตัวมีตน เขามีความรู้สึกที่เป็นตัวตนอยู่ตลอดเวลา. ก็ทรงสอนเริ่มต้นด้วย ก ข ก กา ทำนองนี้ **ว่าเรามีตนก็รักตน ก็สงวนตนให้ดีคือ ประพฤติดีนั่นเอง.** แต่พอถึงคราวสอนเรื่องปรมัตถธรรม ก็ตรัสสอนเรื่องอนัตตา สุญญตา โดยเฉพาะ. บุคคลที่ประกอบอยู่ด้วยขันธทั้ง ๕ นั้น ไม่มีส่วนใดที่จะเป็นตัวเป็นตน. ไม่มีบุคคลอย่างนี้.

ที่นี้คนพวกหนึ่งก็จะรู้สึกว่า เรื่องไม่มีตัวไม่มีตนนี้ มันเป็นเรื่องสูงสุด เป็นเรื่องลึกซึ้ง ; แต่อาตมาก็เอามาทำเสียให้อยู่ในระดับเดียวกัน ว่ามันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ว่าการที่เราจะเรียนเรื่องขันธ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องไม่มีบุคคลนี้ มันก็เป็นเรื่อง ก ข ก กา; แต่ว่ามันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของเรื่องประเภทปรมัตถธรรม คือที่จะเป็นตัวพระพุทธานุภาพโดยแท้จริงนั่นเอง.

เมื่อเรื่องมีตัวมีตน มันเป็นของพวกคนเหล่าอื่น ไม่ใช่ของพุทธศาสนา โดยเฉพาะ เพราะใคร ๆ ก็สอนอย่างนั้น. พุทธศาสนาจะแปลกออกไปก็สอนเรื่องไม่มีตัวตน ; ฉะนั้น การเริ่มสอนเรื่องไม่มีตัวตนนี้ ควรจะถือว่า เป็นการเริ่มเรียน ก ข ก กา ในพระพุทธานุศาสนนา. ดังนั้นคำสอนเรื่องธาตุเรื่องอาตนะเรื่องขันธ หรืออะไรก็ตาม ที่แยกออกไป ไม่ให้มีตัวตนเหลืออยู่ที่ไหน นั้นควรจะถือว่า เป็นก ข ก กา ของพุทธศาสนาโดยแท้จริง

แต่แล้วก็มีคนเป็นอันมากไม่ยอม แล้วยังกล่าวหาอาตมาว่า ท่านพุทธทาสนี้สอนแหวกแนวบ้า ๆ บอ ๆ อย่างนี้เสมอ; อย่างนี้ก็ไม่โกรธ และก็ไม่ถือสาอะไร, ยังคงมุ่งหมายที่จะพูดถ้อยคำที่กระตุ้นเตือนใจท่านทั้งหลาย ให้ชะมักเขม้นเรียน ก ข ก กา ประเภทนี้กันเสียที ; เพราะมันอยู่ที่ตรงนี้แหละ ที่พุทธบริษัทยังทำเสียชื่อขายหน้า ไม่สมกับที่เป็นพุทธบริษัท ก็อยู่ที่ตรงนี้. พุทธบริษัทก็แปลว่า ผู้รู้ตามพระพุทธเจ้า; ฉะนั้นควรจะรู้เรื่องไม่มีตัวไม่มีตน. ส่วนเรื่องของขรรวารสนั้นก็สอนไป ในฐานะที่ว่า มันเป็นเรื่องทั่วไปของคนซึ่งยังไม่มีอะไรแปลก ยังไม่มีอะไรพิเศษออกไป จากคนธรรมดา.

นี่สรุปความว่า เรื่อง ก ข ก กา นั้น ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ๒ ประเภท ๒ ระดับ แล้วแต่จะเรียก คือฝ่ายปรมาตมธรรม นี่เป็นเรื่องจริง พูดเรื่องความไม่มีตัวตน, และฝ่ายศีลธรรม นี่เป็นเรื่องสมมติ ว่าให้มีตัวตน และก็พูดไปตามสมควรแก่ความรู้สึกรู้ใจของบุคคลที่ยังไม่รู้สมมติ แล้วก็หลงว่ามีตัวตน.

ทั้งฝ่ายปรมาตถ์, ศิลธรรม ต้องรู้ถูกต้องไปแต่ต้น.

เราไม่รู้เรื่องชั้น ๕ กันอย่างถูกต้อง นี่ก็หมายความว่า เราพยายามจะสอน จะเรียนเรื่องชั้น ๕ ด้วยกันตลอดเวลา; แต่ไม่มีความรู้ถูกต้อง. **เช่นรู้กันไปในทางที่ว่า เรามีชั้น ๕ ครบทั้ง ๕ ตลอดเวลา** อย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องที่เกิดจากความจริง ยิ่งกว่าที่จะผิด.

ที่นี้บางคนไปไกลยิ่งกว่านั้น คือว่ามันนอนหลับอยู่ เราก็มีชั้นครบทั้ง ๕. นี้ก็ยิ่งผิดมากไปเกินกว่าที่จะเรียกว่าผิด; เพราะว่า **เรื่องชั้น ๕ นั้น มันจะมีพร้อมกันไม่ได้**, มันจะมีมาตามลำดับแล้ว ถึงกับว่า อันหนึ่งต้องดับไปก่อน อันหนึ่งจึงจะมี ก็มี. เรามีเวทนาแล้ว เวทนานั้นถูกยึดถือเป็นสัญญาหรือถูกปรุงแต่งเป็นสิ่งขาร คือความคิด ความรู้สึกประเภทเวทนาชั้นต้องระงับไปก่อน มันจึงจะมีความรู้สึกประเภทสัญญาชั้น หรือสังขารชั้น เกิดขึ้นในใจแทนที่อยู่ได้; เพราะว่ามันไม่สามารถจะรู้สึกพร้อมกันหลายอย่าง ในบรรดาสิ่งที่มันมีหน้าที่ หรือกิจการงานต่างกัน. เราต้องเรียนเรื่องชั้น ๕ กันเสียใหม่ ในฐานะเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของฝ่ายปรมาตถธรรม.

ท่านทั้งหลายจะเรียกอย่างไรก็ตามใจ แต่อาตมาจะขอเรียกว่า ก ข ก กา เพราะว่ามันเป็นสิ่งแรกที่เขาให้เรียน, เมื่อเราไปอยู่วัดเป็นเด็กตัวเล็ก ๆ เขาก็เขียน ก ข ก กา ใส่กระดาษ กระดาน ให้เรียน ไม่มีอะไรจะให้เรียนก่อนหน้านั้น. ที่นี้ถ้าจะมา**ศึกษาเรื่องของพระพุทธเจ้าโดยตรง**, ขอให้ฟังให้ถนัดชัดเจนว่าโดยตรงเรื่องพระพุทธศาสนาโดยตรง, **เราก็ต้องเรียนเรื่องชั้น ๕ ก่อน** แล้วจึงจะรู้อะไร

ต่าง ๆ มากมาย ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับเรื่องของชั้น ๕ นั้น. แม้ว่าเรื่องชั้น ๕ มันจะประกอบอยู่ด้วยอะไรบางอย่าง เราก็ต้องเรียนหมด, ต้องเรียกว่าเรื่องชั้น ๕ ด้วยกันทั้งนั้น. เดียวกันจะได้พิจารณากันดู ว่าเรื่องชั้น ๕ นั้น มันมีอะไรรวมอยู่บ้าง เราไม่รู้ข้อนี้แล้ว ก็ควรจะเรียกว่า เราไม่รู้ ก ข ก กา ของพุทธศาสนา.

ที่นี้ในฝ่ายศิลปกรรม เราก็ยังรู้ไม่ตีรู้ไม่จริง. อย่าหาว่าดูหมิ่นดูถูกอะไรเลย เราไม่รู้โดยแท้จริงเรื่องสถาปัตยกรรม เรื่องทาน เรื่องศิลป์ อย่างถูกต้อง. เรารับสถาปัตยกรรมอย่างนกแก้วนกขุนทอง ทั้งที่ไม่รู้เรื่องสถาปัตยกรรมนั้นเลยก็ทำได้ ; เพราะมันเป็นเพียงพิธีรีตองเท่านั้น, และโดยมากก็ทำกันเพียงเท่านั้น, เพราะเมื่อได้ทำอย่างนั้น มันก็พอใจเสียแล้ว นี้เรียกว่า ไม่รู้เรื่องสถาปัตยกรรม ทั้งที่รับสถาปัตยกรรมอยู่ทุกวัน ดังเช่น :-

ไม่รู้เรื่องทาน ทั้งที่ทำทานอยู่เป็นประจำทุกวัน ; เช่นไม่รู้วาทานนี้ทำเพื่ออะไร, แล้วทำไปตามความประสงค์ของตัวเอง มันก็กลายเป็นทานที่ไม่ถูกต้อง ตามหลักของพุทธศาสนาไปเสียก็ได้. เช่นว่าทำทานเพื่อจะแลกเอาสวรรค์ แลกเอาวิมาน, เป็นการค้ากำไรเกินควร อย่างนี้เอาตมาสู้สึกว่า ไม่ใช่พุทธศาสนา, หรือถ้าจะว่ากันโดยประวัติ มันก็มีมาแล้วก่อนพุทธศาสนาเกิด ที่เขาสอนให้ทำทานอย่างนี้.

การทำทานในพระพุทธานุศาสนานั้น ต้องเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว คือที่เราให้ทานออกไปนั้น; ไม่ใช่ไปแลกเอาสวรรค์วิมานมา. แต่ว่าจะให้การทำทานนี้ มันพาเอาความเห็นแก่ตัว เช่น ความขี้เหนียว ความโลภ อะไรต่าง ๆ นี้ ออกไป, ออกไป, ออกไป, ออกไป ให้หมดจากเนื้อจากตัว ; ถ้าไปรับสวรรค์

วิมานเป็นกำไรมหาศาลเข้ามา มันก็ยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตัว. ไปลองคิดดูให้ดี ฉะนั้นเราไม่รู้จักเรื่องทาน ในลักษณะที่เป็นการกระทำอันถูกต้อง ของ พุทธศาสนาในขั้นที่เป็น ก ข ก กา กันอย่างนี้.

แม้เรื่องศีลก็อย่างเดียวกันอีก, คนส่วนมากก็อยากจะรักษาศีล อวดคน, หรือว่าอยากจะรักษาศีล เพื่อแลกสวรรค์วิมาน ไม่ได้รักษาศีล เพื่อจะกำจัดกิเลส ส่วนที่จะออกมาทางกาย ทางวาจา อย่างนี้เป็นต้น. นี้เรียกว่า ไม่รู้ ก ข ก กา แม้ในฝ่ายศีลธรรม ซึ่งจะได้ว่ากันโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง.

นอกจากนั้นก็ยังไม่รู้เรื่องการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา อย่างถูกต้องตาม หลักของพระพุทธศาสนา, ยังมีเขว เกล็ดไถลออกไป เป็นแบบอื่นอย่างอื่น, ไม่ตรงจุดตั้งต้นของพุทธศาสนา ก็เรียกว่าไม่เป็น ก ข ก กา ของสมาธิวิปัสสนา นั้นเอง.

ฉะนั้น จึงเห็นว่า เราควรชำระสะสางปัญหาเรื่อง ก ข ก กา นี้ให้ ทุกแขนงกันเสียที. นี้แหละ คือ คำปรารภเรื่องนี้ตั้งแต่แรกเริ่มการบรรยาย. ขอท่านทั้งหลาย เอาไปคิดดูให้ดี ถ้าเห็นด้วยก็คงจะง่าย ในการที่จะเรียน ก ข ก กา กันต่อไป.

๑. เรื่องเกี่ยวกับปรมัตถ์.

ที่นี้จะข้อมความเข้าใจ ด้วยกาประมวลคำบรรยายหลายครั้ง ต่อหลายครั้งเอามาแต่ใจความอีกครั้งหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับปรัตถธรรม ว่า ก ข ก กา

ทางฝ่ายปรมาัตถธรรมนั้น มันยังมีปัญหาอยู่อย่างไรโดยละเอียด แต่ก็โดยสังเขป โดยละเอียด คือครบทุกเรื่องที่ควรจะรู้ แต่โดยสังเขป ก็คือพอเท่าที่จะเข้าใจได้.

เรื่องปรมาัตถธรรมนั้น เป็นเรื่องสอนความไม่มีตัวตน ดังที่ได้กล่าวแล้ว คู่กับศีลธรรม ที่จะสอนเรื่องความมีตัวตน, แล้วก็ทำให้ดี ก ข ก กา ของปรมาัตถ - ธรรมนั้น มีจุดใหญ่รวมอยู่ที่เรื่องชั้นที่ทั้ง ๕ คำเดียวกันพอ ; เพราะ ว่าความทุกข์ก็จะเกิดที่นี่ แล้วดับความทุกข์ก็จะดับที่นี่.

แต่เรื่องชั้นที่ทั้ง ๕ นั้น มันกินความมาก กว้าง ครอบคลุมลงไปถึง เรื่อง เช่น เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ ที่นี้จะเรียงลำดับกันอย่างไร ก็ดูเหมือนว่าจะ ไม่รู้กันเสียแล้ว ว่าจะเรียงลำดับกันอย่างไร. จะเรียงลำดับว่า ธาตุ อายตนะ ชั้นที่, หรือจะเรียงว่า ชั้นที่ ธาตุ อายตนะ หรืออายตนะ ชั้นที่ ธาตุ.

นี่ก็จะเห็นได้ในการพูดกันนั่นเอง ว่าเขาเรียงลำดับมันอย่างไร แล้ว แสดงให้รู้ว่าคนนั้น รู้จักสิ่งเหล่านั้นหรือไม่. ถ้าไม่รู้จักมันก็ต้องเรียงผิด เช่น แทนที่จะพูดว่า ก ข ค สม ง ก็พูดว่า ง ก ข ค มันก็ไม่ถูกลำดับ. เราจะต้อง เรียกว่า ก ข ค สม ง ไม่ควรจะไปเรียงให้มันสับสนกันไปอย่างอื่น ; เพราะว่าแม้แต่ จะเรียงเรื่อง ก ข ค สม ง นี้ เขาก็มีหลักที่จะเรียง ไม่ใช่ว่ากันตามเดาสุ่ม, คือมีหลัก ที่จะต้องเรียงตัวอะไรก่อน เอาตามอวัยวะที่มันทำให้เกิดเสียงนั้น อะไรมาก่อน อะไรมาหลัง หรืออะไรหนัก อะไรเบา ด้วยอวัยวะอันไหน มันมีหลักครบทุกวรรค ของตัว ก ข ค สม ง จ ฉ ช ฌ ญ นี้.

ที่นี้เรื่องชั้นทั้ง ๕ นี้ก็เหมือนกัน มันก็ควรจะเรียงคำว่า ธาตุ ก่อน แล้วอายตนะติดตามมา แล้วก็**ขันธ** เป็นตัวสำคัญเกิดขึ้น แล้วก็เลยไปเป็น **อุปาทานขันธ** ที่หลังจากนั้นก็คือ**ความทุกข์**. ถ้าต่อไปจากนั้นก็**เป็น**เรื่อง **การปฏิบัติ** เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์นั้น คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** แล้วเรื่อง **สุดท้าย**ก็ต้องเป็นเรื่อง **มรรค ผล นิพพาน**.

ศึกษาเรื่องธาตุเป็นอันดับแรกก่อน.

ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า มันมีความจำเป็นอย่างไร ที่จะต้องเรียงลำดับกันอย่างนี้, เพราะว่า**ธาตุ**นี่มันเป็น**สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ** เป็นธาตุ - ธาตุ - ธาตุ - ธาตุ ไปไม่รู้กี่สิบ ก็ร้อยธาตุ; แต่ที่สำคัญ ๆ ก็เช่น ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ, ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ นี้รู้จักกันดี. **แต่ยังรู้จักกันผิด ๆ** ผิดอย่างน่ารังงให้ ที่รู้จักธาตุดินว่า คือก้อนดิน, รู้จักธาตุน้ำว่าเป็นน้ำในโอ่ง, รู้จักธาตุลมว่าลมอากาศที่หายใจออก - เข้า, รู้จักธาตุไฟ ที่ก่อติดขึ้นหุงข้าว อย่างนี้มันผิด; เพราะธาตุทั้ง ๔ นั้น มันไม่ได้หมายความถึงตัววัตถุอย่างนั้น.

นี่อยากจะขอบอกให้ทราบไว้ อีกทีหนึ่งด้วยว่า มีหลักที่จะควรทราบไว้ว่า**ในพุทธศาสนานี้ ไม่มีหลักที่จะพูดถึงวัตถุเลย**; แม้จะพูดถึงวัตถุใด ๆ ก็ตาม จะถึงถึงคุณสมบัติแห่งวัตถุนั้น มากกว่าที่จะถึงถึงตัววัตถุนั้น. ถ้าพูดถึงธาตุแล้ว ในทาง**ฝ่ายการศึกษาอย่างโลก ๆ** ในปัจจุบันนี้ แม้พวกฝรั่งที่เป็นคนยอดเยี่ยมในทางการศึกษาฝ่ายนี้ เมื่อพูดถึง**ธาตุ** เขาก็หมายถึง**ตัววัตถุธาตุ** ทั้งนั้น, จะหมายถึง**ตัววัตถุ** ซึ่งเขาสมมติชื่อเรียกว่า**ธาตุนั้น ๆ** ทั้งนั้นเลย.

แต่ถ้าธาตุในพุทธศาสนาแล้ว จะไม่ได้ถึงถึงวัตถุนั้นโดยตรง แต่จะถึงถึงคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัววัตถุนั้น. ตัววัตถุนั้นไม่ต้องสนใจก็ได้, เพราะมันมีค่าเพราะมันมีคุณสมบัติชนิดนั้นอยู่. ดังนั้นจะเห็นได้ทันทีว่า **พุทธศาสนา** นี้มุ่งจะสอนเรื่องนามธรรมมากกว่า ; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าคุณสมบัตินั้นมันกระเด็นมาในทางเป็นนามธรรมแล้ว มันไม่มีตัวตนที่จะจับฉวยโดยตรงได้. นี่แหละคือ**หลักสำคัญ**อย่างหนึ่ง **ซึ่งซ่อนเร้นอยู่** แต่ก็เป็นขั้นต้นที่สุด ในขั้นที่เป็น ก ข ก กา ว่าพุทธศาสนานั้น มุ่งหมายจะชี้แจง สั่งสอนเปิดเผย ในเรื่องฝ่ายนามธรรมหรือฝ่ายจิตใจมากกว่า.

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงธาตุ เช่น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ก็**จะถึงถึงคุณสมบัติ**ที่มีอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ธาตุนั้น ๆ เช่นว่า **ปฐ्वิธาตุ** ก็แปลว่า **ธาตุดิน**, แต่มิได้ถึงถึงตัวดินโดยตรง โดยเฉพาะเจาะจงและเพียงเท่านั้น. แต่จะไปถึงถึงคุณสมบัติ ที่เราจะเห็นได้ง่าย ๆ ที่มีอยู่ในก้อนดิน คือคุณสมบัติที่มัน**เป็นของแข็ง** มัน**กินเนื้อที่** อย่างนี้เป็นต้น. คุณสมบัติที่ทำให้เกิดการกินเนื้อที่ หรือขยายเนื้อที่ออกไป นี้คือธาตุดิน.

อาโปธาตุ ธาตุน้ำ มันก็ได้แก่คุณสมบัติที่จะเกาะกุม ไม่ให้กระจัด - กระจาย เช่นเดียวกับลักษณะของน้ำ. เราจะเห็นว่ามันมี**ลักษณะกุมตัว** เข้ารวมตัวกันเป็นหน่วยน้ำหนึ่งหน่วยเสมอไป, เว้นไว้แต่มันจะมีอะไร ซึ่งมีอำนาจเหนือกว่า มาแยกมันออกไป. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว น้ำนี้จะเกาะกุมเข้ามาหากัน คุณสมบัติอันนี้ เรียกว่าธาตุน้ำ.

ธาตุลม ก็คือ**คุณสมบัติที่มันลอยได้** ระเหยได้ เคลื่อนไหวได้ มีความหมายเป็นคุณสมบัติของการเคลื่อนไหวไป.

เตโชธาตุ ธาตุไฟ ก็คุณสมบัติที่มันเผาไหม้ ทำการเผาไหม้แก่สิ่งอื่น หรือจะเรียกอีกทีหนึ่งก็ว่าอุณหภูมิ. ถ้าอุณหภูมิหนึ่งมันสูงกว่าอุณหภูมิหนึ่ง มันก็เผาอุณหภูมิที่ต่ำกว่า. ฉะนั้นอุณหภูมินั้นแหละ คือความหมายของคำว่า ธาตุไฟ ; แล้วมันจึงมีได้แม้ในน้ำ น้ำเย็นที่เราดื่มเข้าไปแก้วหนึ่งอย่างนี้ มันก็มีธาตุไฟ คืออุณหภูมิต่ำหนึ่ง, แล้วมันมีธาตุลม คือว่าในน้ำนั้นส่วนที่เป็นของระเหย เป็นการระเหยได้, แล้วในน้ำนั้นก็ยังมีธาตุดิน แต่มันละเอียดเกินไปกว่าที่เราจะเห็นได้. เพราะมันมีการกินเนื้อที่ มันเป็นอณูที่ละเอียดเกินไป แต่มันเป็นลักษณะของธาตุดิน, แล้วมันก็เป็นธาตุน้ำ คือมันเกาะกุมกันอยู่ เหมือนกับว่ามันเป็นก้อนของน้ำ ฉะนั้นในน้ำ ที่เราดื่มเข้าไปแก้วหนึ่งมันก็มีครบทั้ง ๔ ธาตุ.

ที่นี้เราดูที่ก้อนดิน ก็มีลักษณะว่า มันกินเนื้อที่ นี้ก็เป็นธาตุดิน ก้อนดินนั้นก็ยังมีน้ำเจืออยู่ แม้ว่าจะมองเห็นยาก มันก็มีน้ำเจืออยู่ในปริมาณใดปริมาณหนึ่ง, แล้วในดินนั้นก็ยังมีคุณสมบัติที่ระเหยได้ คือมีธาตุลม, แล้วในดินนั้นก็ยังมีอุณหภูมิต่ำในระดับหนึ่งอยู่ มันก็มีธาตุไฟ, หยิบดินมาก้อนหนึ่ง ในนั้นก็**มีครบทั้ง ๔ ธาตุ**, ตักน้ำมาแก้วหนึ่ง น้ำแก้วนั้นมันก็มีครบทั้ง ๔ ธาตุ อย่างนี้เป็นต้น คือว่าพระพุทธศาสนา มุ่งจะสอนส่วนที่เป็นนามธรรม อันลึกกว่ารูปธรรม จึงได้ถึงคุณสมบัติ. นี้ยกตัวอย่างมาเท่านั้น ถ้าจะพูดกันหมดก็เวลาไม่พอ มันกินเวลามาก, ยกตัวอย่างมาให้เห็นว่า เรายังเข้าใจเรื่องธาตุนั้นผิดอยู่อย่างไร.

ส่วนอากาศธาตุนั้น ที่ว่างหรือความว่าง หรือเป็นที่ว่าง สำหรับให้ธาตุทั้งหลายอื่นตั้งอยู่ได้. ส่วนวิญญานธาตุนั้น เป็นพิเศษ คือธาตุที่จะทำความรู้สึกให้เกิดขึ้นได้ ก็เป็น ๖ ธาตุด้วยกัน จาก ๖ ธาตุนี้ มันก็ทำให้เกิดธาตุอื่น ๆ อีกมาก.

ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ๖ ธาตุนี้ เท่านั้น แต่ทำให้เกิดธาตุอื่น ๆ อีกมาก ; เช่นให้เกิดธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ. คุณสมบัติหรือหน้าที่ที่จะทำได้ ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น นี้ก็ยังเรียกว่าธาตุ นี่เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสหรือใช้ หรือทรงระบุอย่างนี้. แล้วก็ยังมีตรัสถึง ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุัมมารมณ ข้างนอก ที่มันจะมาเข้าคู่กันกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็เป็นธาตุ.

ที่นี้ธาตุพวกข้างนอก กับธาตุพวกข้างใน มากระทบถึงกันเข้า มันก็ปรุงเป็นวิญญาณธาตุ หรือว่าทำให้วิญญาณธาตุ ปรากฏออกมา ; เมื่อตากระทบรูป ก็เกิดจักขุวิญญาณคือการเห็นทางตา นี้วิญญาณธาตุปรากฏออกมาให้เห็นแล้ว. ธาตุเหล่านี้มันมีอยู่เป็นพื้นฐาน เมื่อได้โอกาส ได้ปัจจัย ได้อะไรต่าง ๆ มันก็ปรากฏออกมา เพราะมันทำหน้าที่ของมัน นี้เรียกว่าเรื่องธาตุ.

ถ้าเรายังไม่รู้เรื่องธาตุนี้ ก็เรียกว่ายังไม่รู้ ก ข ก กา ของปรมัตถ - ธรรมของพุทธศาสนา ; แต่นี้คนโดยมากเห็นว่า เรื่องปรมัตถธรรมนี้ ไม่ใช่ ก ข ก กา นั้นเพราะว่าเขาฟังไม่ดี. อาตมากำลังบอกว่า นี่มันเป็นเรื่อง ก ข ก กา ของปรมัตถธรรม ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีการปรมัตถธรรมอะไรที่ไหน, มันต้องมีเรื่อง ก ข ก กา สำหรับศึกษาเรื่องปรมัตถธรรม.

นี่เรารู้เรื่องธาตุอย่างนี้กันเสียให้ถูกต้อง รู้ว่าธาตุนี้มันจะปรุงนั้นปรุงนี้ขึ้นมา ให้เป็นรูปขึ้นมา ให้เป็นนามขึ้นมา. แต่ที่เป็นอยู่จริง ในเนื้อตัวของเรา วันหนึ่ง ๆ นี้ ธาตุเหล่านี้มันปรุงอายุตนะ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณนี้

มันจะปรุงอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีหน้าที่ มีการกระทำหน้าที่ ขึ้นมาในวันหนึ่ง ๆ.

ธาตุปรุงอายตนะ แล้วอายตนะปรุงขันธ.

ที่อายตนะนี้ มันทำหน้าที่ต่อไปอีก คือจะปรุงให้ขันธต่าง ๆ ปรากฏออกมา ซึ่งจะทบทวนกันอย่างสั้น ๆ อีกที่ว่า เมื่อตาเห็นรูป ก็เกิดการเห็นทางตา คือจักขุวิญญาณ นี่ก็เกิดวิญญาณขันธส่วนน้อยขึ้นมา ๓ ประการนี้ร่วมกัน คือตากับรูปจักขุวิญญาณนี้ มาถึงกันเข้าแล้วเรียกว่าผัสสะ. เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา นี่คือเวทนาขันธได้เกิดขึ้นมา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย.

ที่เวทนานี้เกิดแล้ว เป็นความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้นบ้าง ก็มีความรู้สึกที่จำได้ ว่าถูกใจ นี่ถูกใจหรือไม่ถูกใจ แล้วสำคัญมั่นหมายว่า นี่เป็นอย่างไร, นี่สวย นี่ไม่สวย นี่น่ารัก นี่น่าพอใจ นี่เราชอบ, นี่เราถือว่าเป็นของเรา หรือแก่เรา เพื่อเรา นี่เรียกว่าสัญญา มันก็เป็นสัญญาขันธเกิดขึ้น เพราะตาเห็นรูปนั้น.

ถ้าเกิดสัญญาขันธอย่างนี้แล้ว มันก็เกิดสังขารขันธ คือความคิดไปตามอำนาจของความมั่นหมายนั้น ๆ : คิดจะได้ คิดจะมี คิดจะเอา คิดจะเป็น คิดจะหา คิดจะยึดครอง กระทั่งคิดจะลักจะขโมย ก็เรียกว่าสังขารขันธเกิดแล้ว

ส่วนรูปขันธ์นั้นเกิดแล้ว ตั้งแต่เมื่อตาทำหน้าที่ของตา หรือว่ารูปข้างนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับตา อย่างนี้ เรียกว่ารูปขันธ์เกิดแล้ว ทั้งข้างนอกและข้างใน.

ที่นี้ก็เลยรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เกิดมาครบถ้วนตามลำดับ ตามหน้าที่ ตามเหตุตามปัจจัยอย่างนี้ ก็เพราะมีสิ่งที่เรียกว่าอายตนะ, คือธาตุ ตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ ที่ลุกขึ้นทำหน้าที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยสมบุรณ์. แล้วอายตนะนี้ก็มาจาก ธาตุดิน ธาตุ น้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาศ วิญญาณ ที่มันได้เหตุได้ปัจจัย มันปรุงแต่งกันขึ้นมา. ธาตุช่วยให้เกิดอายตนะ, อายตนะช่วยให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าขันธ์.

ที่นี้บางทีก็จะไม่พูดในลักษณะของขันธ์ & พูดไปในเรื่องของปฏิิจจ - สมุปบาทก็มี, เช่นว่าเวทนาเกิดแล้ว ก็เกิดตัณหา อุปาทาน ภพชาติ เป็นทุกข์ไปอย่างนั้นก็มี, แต่เนื้อแท้ก็เหมือนกันกับขันธ์ & บางทีก็แจกในระหว่าง เวทนามับตัณหานั้นมากมายไปเสียก็มี, ไม่เป็นไร นั้นมันเป็นรายละเอียดปลีกย่อย แต่ให้เรา รู้ก็แล้วกันว่า ธาตุนี้มีส่วนช่วยปรุงอายตนะ, อายตนะปรุงให้เกิดขันธ์.

จากขันธ์ปรุงเป็นอุปาทานขันธ์ ฯลฯ กระทั่งถึงนิพพาน.

นี้ถ้าว่าเมื่อเกิดขันธ์นั้น มันเกิดด้วยความเื่อง คือความเผลอสติ แล้วขันธ์ที่เกิดนั้น ถูกยึดถือด้วยอุปาทาน ซึ่งมาจากอวิชา. ที่จริงสิ่งนี้ก็เป็นสังขารขันธ์ เช่นอุปาทานอย่างนี้ก็ต้องจัดเป็นสังขารขันธ์, คือความคิดที่ผิดชนิด

หนึ่งมันได้เกิดขึ้น แล้วยึดถือขั้น ๕ ขั้นใดขั้นหนึ่ง ว่าเป็นเราบ้าง ว่าเป็นของเราบ้าง หรือยึดถือทั้ง ๕ ทั้ง ๕ ขั้นว่าเป็นเราบ้าง เป็นของเราบ้าง นี้เรียกว่า อุปาทานขั้นเกิดแล้ว. เมื่อตะก็เรียกว่าขั้นเฉย ๆ เพราะไม่มีการยึดถือด้วยอุปาทาน. ที่นี้ในบางกรณี มันมีการยึดถือด้วยอุปาทาน คือในกรณีที่จะให้เกิดความทุกข์นั้นแหละ จะต้องมีการยึดถือด้วยอุปาทาน ที่มาจากอวิชชาคือความโง่. นี้ก็เรียกว่าอุปาทานขั้น เป็นตัวทุกข์ เสร็จไปตอนหนึ่ง เรื่อง ก ข ก กา มันเสร็จไปตอนหนึ่ง ตอนที่ให้เกิดทุกข์ ขึ้นมาโดยสมบูรณ์.

ที่นี้มันก็มีหน้าที่ต่อไป ที่จะดับทุกข์ มันก็ต้องตั้งต้นด้วยการรู้ การคิด การพยายามไปอีกทางหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม ซึ่งเป็นเรื่องของกาปฏิบัติธรรม. เราจะต้องมีการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็จะได้ผลเป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งโดยที่แท้แล้ว ก็เพื่อจะดับความทุกข์ ที่มาจากอุปาทานขั้นนั่นเอง.

เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ก็เป็น ก ข ก กา สำหรับที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน คือฝ่ายดับทุกข์, แล้วมันก็ไม่มีการตั้งอะไรกันที่ไหน มันมีที่ตั้งที่นามรูป ที่ร่างกาย ที่จิตใจ ที่ขั้น ๕ อีกนั่นเอง. ถ้าทำให้ขั้น ๕ นี้ไม่เปลอสติ, ไม่ปราศจากสติแล้ว ไม่มีอุปาทานยึดแล้ว มันก็เป็นขั้น ๕ ที่ไม่มี ความทุกข์. และถ้ามันเป็นได้อย่างนี้ตลอดไป มันก็ไม่มี ความทุกข์เลยก็เรียกว่าเป็นขั้น ๕ ที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน มันก็ไม่มี ความทุกข์เลย. นี้เป็นขั้น ๕ อย่างของพระอรหันต์ ซึ่งไม่มีกิเลสเลย, เป็นวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมาย ในระดับสุดท้าย.

นี่เรียกว่าเราไม่รู้เรื่อง ก ข ก กา ของปรมาตมธรรม อันได้แก่สิ่งที่เรียกว่าธาตุ ว่าอายตนะ ว่าขันธ ว่าอุปาทานขันธ และว่าความทุกข์ทั้งปวง ; ฉะนั้นเราควรจะต้องเรียน ก ข ก กา โดยเฉพาะเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะนี้กันเสียใหม่ แล้วก็จะรู้จักกิเลส รู้จักอุปสรรค รู้จักปัญหาต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง แล้วจะแก้ไขได้. สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธาตุนั้นแหละสำคัญที่สุด เพียงคำเดียวนี้ จะเป็นความรู้ที่แก้ปัญหามาต่าง ๆ ได้หมด. เดียวนี้เพราะเราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุ อย่างเดียวเท่านั้น เราจึงเป็นคนโง่อย่างบรมโง่, หรือจะว่า โง่ ๆ โง่ ๆ สักหมื่นครั้ง แสนครั้ง ก็ยังไม่คุ้มกัน. มันโง่เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุ. ถ้ารู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุ ว่าเป็นสิ่งที่เข้าไปสักรว่าธรรมชาติ อย่างนี้แล้วมันก็ไม่มีปัญหา.

เช่น เราไปหลงในรสอร่อยที่เกิดขึ้นทางเนื้อหนัง เพราะการสัมผัสระหว่างเพศ, เพศหญิง เพศชาย นี้ก็เพราะโง่ในข้อที่ว่าไม่รู้ว่าจะ โง่รู้จักพหุธาตุนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ว่าเป็นสักว่าธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. มันมีความรู้สึกในจิตใจอย่างนั้น ; แต่จิตใจนั้นมันโง่ มันไม่ประกอบไปด้วยปัญญา, มันจึงเห็นไปว่า โง่รู้จักพหุที่ที่เกิดขึ้นระหว่างเพศนั้นเป็นของประเสริฐ จนถึงกับหลงไหลบูชาต่าง ๆ นานา ยกขึ้นเป็นเรื่องประเสริฐที่สุดของมนุษย์ มันโง่สักเท่าไร, จะใช้คำว่าโง่สักก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสนครั้งจึงจะสมกัน เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุนั้น เพียงคำเดียวเท่านั้น.

รูปที่สวยงาม ๆ นั่นก็คือ รูปธาตุ ถ้ารู้ว่าเป็นเพียงสักว่าธาตุ ก็จะไม่หลงในความสวยของรูป, เสียงที่ไพเราะนั้น เสียงก็เป็นสักว่าธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง ถ้ารู้ข้อนี้แล้ว ก็จะไม่หลงไหลในความไพเราะของเสียง, กลิ่นที่หอม

นั้นก็เหมือนกัน กลิ่นนั้นเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ถ้ารู้แล้วก็ไม่หลงในกลิ่นนั้น, **รสที่อร่อย** ที่ลิ้น ความอร่อยนั้น รสนั้นก็สักว่าธาตุ เรียกว่ารสธาตุ, ถ้ารู้ว่าธาตุก็ไม่หลงไหลในรสนั้น. ที่นี้**โณภูฏัพพะธาตุ** สัมผัสทางผิวหนัง ที่มีปัญหามากก็คือสัมผัสระหว่างเพศ ถ้ารู้ว่าเป็นเพียงสักว่าธาตุตามธรรมชาติก็ไม่หลงไหล ในโณภูฏัพพะนั้น. ที่นี้**ธัมมารมณ** จะยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น เกียรติยศชื่อเสียง นี่เป็นธัมมารมณเป็น**ธัมมธาตุ**. ถ้ารู้ว่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ คนก็จะไม่หลงไหลในเรื่องเกียรติยศชื่อเสียง, อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธาตุ ตามธรรมชาติ หรือเป็นไปตามธรรมชาติ จึงได้หลงไหลอย่าง หลับหู หลับตา. ฉะนั้น คนที่เข้ามาอยู่วัด วันแรกเพื่อจะบวชในพุทธศาสนา เขาจึงให้เรียนบทพิจารณาเรื่องธาตุ คือบทที่เรียกว่า **ยถา ปจฺจยํ ปวตฺตมานํ ธาตุมตฺตเมเวตํ ยทิตํ จิวรํ** เป็นต้นนี้ **ซึ่งแสดงความเป็นธาตุ** ที่ภิกษุสามเณร สวดกันอยู่ทุกวันนี้ จะรู้หรือไม่รู้ก็ไม่ทราบ แต่ว่าสวดกันอยู่ทุกวัน.

ถ้ารู้เรื่องความเป็นธาตุอย่างนี้ดีแล้วคงไม่สึก เพราะมันไม่รู้ มันจึงโง่ไปหลงในเรื่องหลอกของธาตุ มันจึงต้องสึก. นี้พูดโดยไม่ต้องเกรงใจ จะเป็นเรื่อง ก ข ก กา ก็มากน้อย ก็ขอให้ลองคิดดู ว่ามันมีความสำคัญเท่าไร. ฉะนั้นขอให้เข้าใจความหมายของคำว่า **ยถา ปจฺจยํ ปวตฺตมานํ** ที่เขาเขียนให้เรียนในวันแรกที่เข้ามาอยู่วัด เพื่อจะบวชนั้นให้ดี ๆ นี้ ก ข ก กา ของปรมาตถธรรม มันเป็นอย่างนี้.

๒. เรื่องที่เกี่ยวกับศีลธรรม.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องที ๒ คือเรื่องศีลธรรม ก ข ก กา ของศีลธรรม คือ ก ข ก กา ของเรื่องมีตัว มีตน มีสัตว์ มีบุคคล มีเรามีเขา มีได้มีเสีย มีทุกข์มีสุข, ก็ควรจะฟังถึง ไปยังเรื่องสรณาคมน์ เรื่องทาน เรื่องศีล ที่เขาชวนชวนวายนักสำหรับตัวตน สำหรับของตนนั้นแหละ และก็พูดกันมาก็มากแล้ว.

สรุปเอาแต่ใจความ ว่าสรณาคมน์ นั้น ถ้าตั้งต้นถูก คือเรียน ก ข ก กา กันมาถูก ก็รู้นั้นเป็นสิ่งที่สูงสุดที่จะฟังได้ ฟังพาอาศัยได้; หรือว่ายิ่งกว่านั้นก็คือ พระพุทธเจ้านั้นท่านเป็นผู้รู้และดับทุกข์ได้ และสอนคนอื่น. พระธรรมนั้น เป็นเครื่องดับทุกข์โดยตรง, พระสงฆ์คือผู้ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้. ฉะนั้น เราถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในลักษณะอย่างนี้ ก็เรียกว่า ถูกเรื่องของ สรณาคมน์ไม่ไขว้เขว ว่าสิ่งสูงสุด หรือบุคคลสูงสุด วัตถุสูงสุด ที่จะเป็นที่ฟังได้ มันมีอยู่อย่างนี้. อย่าไปถือให้กลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ไปเสีย จะเอามาแขวนที่คอสักเท่าไร มันก็ช่วยอะไรไม่ได้ ถ้าไม่รู้ให้ถูกต้องจริงตามความหมายของสิ่งนี้.

ที่นี้เรื่องทาน ถ้าเราจะมีความรู้อย่างถูกต้อง ในเบื้องต้น สักอย่างหนึ่งว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เท่านั้นจะพอ ไม่ต้องรู้อะไรมาก ขอให้รู้จริง เห็นจริงด้วยใจจริงว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เท่านั้นเอง, แล้วมันจะหยิบยื่นให้เอง มันจะช่วยเหลือเอง มันจะเมตตากรุณา จะสงเคราะห์อะไรเอง.

เดี๋ยวนี้ไม่ได้ให้ทานด้วยข้อที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ไปให้ทานเพื่อจะแลกเอาสวรรค์ เอามาเป็นตัวกู มาเป็นของกู. เขาเลยต้องหลอกให้ด้วยสวรรค์นั่นเองว่า ให้หยิบยื่นให้คนอื่นบ้าง ; แต่ความมุ่งหมายอันแท้จริงของเรื่องนั้น **ต้องการจะให้สละความเห็นแก่ตัว** ของบุคคลผู้มีตัว อันยึดถือไว้หนาแน่นเกินไป.

ถ้าผู้ใดจะเรียน ก ข ก กา ให้ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับการให้ทานแล้ว ขอให้ภาวนาไว้เถิดว่า **สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.** จงปฏิบัติต่อสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ให้ถูกต้องตามความหมาย อันนี้ หรือว่าจะอยู่กันในโลกนี้ ก็ให้อยู่กันด้วยความรู้สึกอย่างนี้ มันก็ให้ทานเอง.

[นี่ฝนจะตกแล้ว เพราะฉะนั้นต้องรีบลดหน่อย.]

เรื่องศีล ถ้ารู้ ก ข ก กา ในเบื้องต้น มันก็มาจากความรู้สึกอย่างเดียวกันอีก ; ว่าถ้าเรารู้สึกว่า **สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกซ์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น** เราก็เบียดเบียนเขาไม่ได้, ประทุษร้ายทรัพย์สมบัติ ร่างกายของเขาก็ไม่ได้. มันก็มีศีลข้อที่ ๑, ศีลข้อที่ ๒, ไม่ประทุษร้ายของรักของเขาได้ ก็มีศีลข้อที่ ๓, ไม่ประทุษร้ายสิทธิประโยชน์อะไรของผู้อื่นได้ด้วยวาจา ก็มีศีลข้อที่ ๔, ไม่ประทุษร้ายสติปัญญา สมบัติของตัวเอง ก็ไม่ผิดศีลข้อที่ ๕. ก็แปลว่า มันคงอยู่ในความสงบ ปกติที่สุด เพราะว่าพอทำผิดในเรื่องนี้ มันผิดปกติเท่านั้น. เช่นไปดื่มน้ำเมาเข้ามันก็ผิดปกติ, หรือไปทำอะไรอื่นเข้าเพราะการดื่มน้ำเมา ก็ผิดปกติ, รักษาความปกติไว้ได้อย่างเดียว ก็เรียกว่ามีศีล.

ฉะนั้น เรื่องศีลนี้ก็ คือความสงบ ไม่มีความวุ่นวาย ตรงตามความหมายของคำว่าศีล สี่ - ละแปลว่าปกติ ถือศีลข้อเดียวพอ จะทำให้มีศีลจริงๆ ทุกข้อ, ที่นี้คนที่ไม่จริง จะถือนี่ ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลก็ร้อยก็ตาม มันไม่จริงแล้ว, มันก็ไม่มีศีลสักข้อเดียว ไม่ถูกต้องตามจุดประสงค์ของศีลคือความสงบ, ฉะนั้นถ้ายังไม่มีความสงบ ก็ยังไม่มีศีล. ฉะนั้นคนที่ถือศีลจริงข้อเดียวเท่านั้น คือความสงบนี้ แล้วจะมีศีลทุกข้อได้ แล้วก็จริงด้วย ไม่ใช่ว่าสักว่าอำพรางไว้แต่ข้างหน้า.

เรื่องสมาคมนั้น เรื่องทาน เรื่องศีล และเรื่องที่เป็นบุคคลในระดับที่มีตัวตนจะต้องรู้นี้ มีอีกมากมาย เราเอามารวมกันเข้าหมดนี้ เรียกว่า ก ข ก กา หลาย ๆ ตัว ก ข ก กา หลาย ๆ ตัว. ถ้าทำเพื่อให้ได้ดี วนเวียนอยู่ในโลกนี้ ก็เรียกว่า **วิญญูคามินี** คือเวียนดี ได้ดี, หรือเพลอเข้าก็ชั่ว แล้วก็ดี ดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ อยู่ในโลกนี้ เรียกว่า วิญญูคามินี เป็นการปฏิบัติเพื่อให้วนเวียนอยู่ในโลกนี้. ที่นี้ถ้าทำดีกว่านั้น เรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสมาคมนั้น ก็เถอะ ถ้าทำดี คือทำถูกต้องจริงแล้ว มันจะดึงออกไปจากโลกนี้ ซึ่งเป็น **วิญญูคามินี**. **วิญญู** แปลว่า **มิใช่วิญญู** หรือ **ออกไปนอกวิญญู**. ฉะนั้นคนที่มีสมาคมนั้น มีทาน มีศีลดีนั้น จะค่อย ๆ หลีกออกไปจากโลกนี้ หรือจากวิญญูนี้ไปสู่ออกุตตระได้.

ฉะนั้นอย่าทำเล่นกับ ก ข ก กา ไม่ก็ตัวนี้; ถ้าทำผิด มันจะทำให้วนเวียนอยู่ในวิญญูนี้ คือเกิดแล้วเกิดอีก อย่างนั้นอย่างนี้ ภาวนั้นภวนั้น. แต่ถ้าทำให้ดี มันจะค่อย ๆ เกิดความเบื่อหน่าย ในการว่าเวียนอย่างนี้; แม้แต่การให้ทานนี้ มันก็จะผลัดออกไป จากโลกนี้ ไปหาโลกุตตระ. การรักษาศีล

ก็ยิ่งผลักดัน **ไปจากโลกนไปสู่โลกุตตระ**. นั่นเป็น ก ข ก กา ที่เขาเรียนดี เขาเรียนถูกต้อง มันจะช่วยผลักดันให้ออกไปจากโลกนี้ ไปสู่โลกุตตระ.

รู้ว่า "เกิดมาทำไม" ถูกต้อง, จะดับทุกข์ได้.

ที่นี้มันมีสิ่งที่จะต้องคิดอยู่อีกข้อหนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่เป็นชั้น ก ข ก กา ว่าเรื่อง ก ข ก กา นี้ มันจะมาขึ้นอยู่กับความรู้ที่รู้ว่า เราเกิดมาทำไม? ถ้าเรา**ไม่รู้**ว่าเกิดมาทำไม เท่านั้นแหละ, มันก็**ไม่รู้**จะ ก ข ก กา กันที่ตรงไหนถูก, คือจะ**ไม่รู้**จักประโยชน์ของศีลธรรม, **ไม่รู้**จักประโยชน์ของปรมาัตถธรรม. ฉะนั้น ก ข ก กา ของศีลธรรมก็ดี ของปรมาัตถธรรมก็ดี มันจะต้องมากลมกลืนกันกับความรู้ ก ข ก กา ในชั้นที่ว่า เราเกิดมาทำไม. เดียวนี้การที่รู้ว่า **เราเกิดมาทำไม** นี้มันก็ยาก ยากแสนยากเหมือนกัน, แต่ถ้า**ไม่รู้** มันก็ตั้งต้นไม่ถูกเหมือนกัน เพราะฉะนั้น มันจึงเป็น ก ข ก กา ชั้นลึก ชั้นยาก.

เนื่องจากการสังเกตอยู่ตลอดเวลา ที่เรามีชีวิตอยู่ แต่ต้นจนบัดนี้ ค่อย ๆ รู้ว่าอะไรถูก ค่อย ๆ รู้ว่าอะไรผิด และค่อย ๆ รู้ว่า อะไรมันเป็นไปเพื่อความสงบ, อะไรไม่เป็นไปเพื่อความสงบ. รู้ว่าเวลาที่ควรปรารภนาที่สุด ก็คือเวลาที่มีความสงบ, คือ**ไม่มีความทุกข์**. **ในที่สุดก็จะค่อย ๆ มองเห็นหรือว่าเชื่อได้**ด้วยตนเองว่า **เราเกิดมาเพื่อจะกำจัดความทุกข์**. เราไม่อยากจะเกิดมา หรือเราไม่ได้เจตนาจะเกิดมา ; แต่มันก็ได้เกิดมาแล้ว. ฉะนั้น**เมื่อเกิดมาแล้วอย่างนี้ จะต้องทำอย่างไร** นี้ปัญหามันเหลืออยู่เท่านี้.

ถ้ารู้ว่าเกิดมาทำไมอย่างถูกต้องแล้ว ก ข ก กา นี้ก็จะตั้งต้นดี จะตั้งต้นเร็ว คือจะเรียนหนังสือเร็ว เหมือนคนฉลาดยิ่ง. คนฉลาดอย่างยิ่ง เรียนเดี่ยวเดี๋ยวก็รู้ ภูมิศาสตร์ที่เดียว เป็นอุคชติตัญญู เพียงแต่เขาเอ่ยปากมันก็รู้ เสียแล้ว เกิดมาทำไม; แล้วคนที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไมนั่นแหละ ควรจะถือว่าเป็น คนโง่ที่สุด.

นี่ใครจะเป็นคนโง่อยู่ในจำนวนนี้ ก็ไปตัดสินดูเอาเองก็แล้วกัน เพราะ มันไม่ยาก. เรารู้ว่าเราเกิดมาทำไม, หรือว่าเราไม่รู้ว่าเราเกิดมาทำไม, หรือว่าเรา รู้อยู่ผิด ๆ ว่าเกิดมาทำไม. มันพิสูจนได้ตรงที่ว่า ถ้าเรารู้อย่างนี้ แล้วมันยังมี ความทุกข์อยู่ ก็หมายความว่า เรารู้ผิดแล้ว; ถ้าเรารู้เราเกิดมาทำไม เราทำ อย่างนั้นอยู่ แล้วไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น นี่ก็เรียกว่ารู้ถูกแน่. ไม่มีใครช่วยตัดสิน ให้ได้ นอกจากผลที่มันเกิดขึ้นมา ถ้าดับทุกข์ได้ ก็เรียกว่าเรารู้ถูก, ความรู้ ของเราถูก.

แต่เดี๋ยวนี้เรายังได้เปรียบอยู่บ้าง ที่ว่าเรามีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เกณฑ์. ฉะนั้นเราก็อาศัยพุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วย ; แต่ไม่ใช่ให้ช่วย อย่างหลับหูหลับตา คือไม่ต้องเชื่ออย่างมงาย ให้เชื่อประกอบด้วยสติปัญญา, พอที่ จะรู้ว่า เกิดมาทำไม. แม้ว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ละเอียดลออในทุกแง่ ทุกมุม; แต่ท่านก็ยังขอร้องว่า อย่าเชื่อทันที ต้องพิจารณา ดู ต้องลองดู ต้อง ปฏิบัติดู, แล้วมันพิสูจนในตัวมันเอง ว่ามันดับทุกข์ได้ และก็นั่นแหละ เชื่อได้ ถือเอาเป็นหลักได้. การที่จะเชื่ออะไรให้เด็ดขาดลงไปนั้น ต้องอาศัย หลักเกณฑ์อย่างนี้; แม้แต่จะตัดสินลงไปว่า เราเกิดมาทำไม นี่ก็ต้องระวังให้ดี.

ถ้ามันโฉบเฉี่ยวพรวดพราดลงไป มันมีส่วนผิด แล้วมันก็จะเสียเวลา ; ฉะนั้น
ค่อย ๆ ระวังให้มันมีแต่ถูกเรื่อยไปดีกว่า.

หลักปฏิบัติทั้งศีลธรรมและปรมาตถ์ขึ้นอยู่ที่สติ.

ที่นี้เวลาเล็กน้อยสุดท้ายนี้ ก็อยากจะพูดว่า ก ข ก กา ของการปฏิบัติ
ธรรม ซึ่งกินความทั้งส่วนศีลธรรมและส่วนปรมาตถ์ธรรม. การปฏิบัติธรรมนั้น
อะไรเป็น ก ข ก กา เสียเวลาสักจิตใจหนึ่ง ถ้ามท่านทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายที่นี้
อยู่ที่นี้ ท่านรู้สึกว่าการปฏิบัติธรรมนั้นมีอะไรเป็นตัว ก. คงจะตอบต่าง ๆ กัน
ตอบอย่างไรก็เก็บไว้ในใจ ; ส่วนอาตมานี้จะบอกว่า **สติ** เป็นตัว ก ของการปฏิบัติ
ธรรม, แล้วมันประหลาดที่ว่า **สติ** นี้จะเป็นทุกอย่าง กระทั่งเป็น ฮ. สุดท้ายของ
พญัญชนะทั้งหลาย.

มันเลยเป็นของประหลาดที่ว่า มันเป็นทุกอย่าง เป็นทุกเวลา เป็นทุก
สถานที่ สิ่งที่เราเรียกว่าสติ, **สติ** อย่างเดียวเท่านั้น, คือความเป็นผู้มีสติ คือรู้สึกตัว
มีสมปฤติหรือปัญญา, รู้สึกอยู่ก่อนแต่ที่จะคิด จะพูด จะทำอะไรลงไป.
เดี๋ยวนี้เราปล่อยไปตามธรรมชาติเกินไป อยากจะพูดก็พูด, อยากจะทำก็ทำ, หรือ
อยากจะทำก็คิด ไม่ได้สิ่งที่เรียกว่าสติ มาเป็นผู้นำ หรือเป็นผู้ตักเตือน หรือ
เป็นผู้ยับยั้ง หรือเป็นอะไรที่สุดแท้.

แต่สิ่งที่เรียกว่าสตินี้ ก็เป็นสิ่งที่เข้าใจยาก, และยิ่งกว่านั้น ก็ยังเป็นสิ่ง
ที่จะมีได้โดยยาก ; เพราะคนเรามันหัดมาในทางที่จะไม่มีสติ. คนดูตั้งแต่

เกิดมาจนบัดนี้ **ไม่ได้เคยหัดที่จะมีสติ** ชอบอะไรก็ทำ, ชอบอะไรก็พูด ก็คิด ก็ทำ, ไปตามอารมณ์ทั้งนั้น, **ไม่เคยมีสติ** ไม่เคยยับยั้งดูก่อนว่า ที่จะทำลงไปนี้เป็นอย่างไร, หรือว่าคำพูดที่จะพูดลงไปนี้ มันจะเกิดอะไรขึ้น ไม่เคยฝึกอย่างนี้, ไม่เคยได้รับการสั่งสอนให้ทำอย่างนี้. เราจึงฝึกมาแต่ในทางที่จะไม่มีสติ ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้.

ฉะนั้นสิ่งที่ปัญหาอันแรกที่สุดก็คือ **ความมีสติ** ขอให้**มีหลักที่ว่า จะพูดอะไรออกไป ก็มีสติ**รู้เรื่องที่จะพูดนั้นดีเสียก่อน, และจะทำอะไรก็เหมือนกัน, หรือแม้แต่จะปล่อยความคิดให้ไหลไปในกระแสไหน ก็**จงมีสติ** ก่อนที่จะปล่อยให้มันไปในกระแสนั้น. นี้เรียกว่า **สติจะมาก่อน**.

การฝึกหัดสติอย่างสมบูรณ์ เรียกว่า **อานาปานสติ**, คือความเป็นผู้มีสติทุกครั้งที่ยาใจออกเข้า, มีสติทุกครั้งที่ยาใจออกเข้า, แล้วคิดดูเถอะ มันจะขาดตอนได้อย่างไร. ก็**ความมีสติสมบูรณ์**นั้นแหละเป็นตัวแท้ เป็นเนื้อเป็นตัว ของสิ่งที่เรียกว่า **การปฏิบัติธรรม**.

คำว่า**สติ** เป็นคำประหลาด หมายถึงทุกอย่างจะรวมอยู่ในนั้น ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม. อย่าง**ปัญญา**ก็รวมอยู่ใน**คำว่าสติ**; เพราะถ้า**ไม่มีปัญญา** มันก็**ไม่รู้ว่าจะรู้สึกตัวว่าอะไร**. ความรู้สึกตัวนั้น มันรู้สึกว่ามีผิดหรือถูก, สุขหรือทุกข์ ดีหรือชั่วนี้ มันรู้สึกตัวอย่างนี้. ฉะนั้นต้องมี**ปัญญามันก็ทำให้มีปัญญานี้** โดยตรง หรือต้องมีก่อนแล้วมันจึง**มีสติ**ที่ได้. **มีสติแล้ว** มันก็เป็นเหตุให้**ทำถูก คิดถูก พูดถูก** อะไรต่อไปอีก; แม้จะมีชีวิตอยู่ก็ถูก จะมีสมาธิก็มีได้ มันก็เลยช่วยยึดโยงสิ่งต่าง ๆ ไว้ ครอบถ่วงบริบูรณ์. นี้เรียกว่ามันเป็นตัวการ โดยตรงก็มี เป็นอุปกรณ์โดยอ้อมก็มี.

สิ่งที่เรียกว่า **อัฐังคิกมรรค** ๘ ประการนั้น อัฐังคิกมรรค คือ **มรรคมีองค์แปด** ประการนั้น มันก็สำเร็จได้เพราะมีสติ; แม้ว่าจะมีสัมมาทิฐิ คือปัญญา เป็นผู้นำ แต่แล้วการเป็นไปได้ การยึดโยงกันอยู่ได้นี้เป็นไปได้ด้วยอำนาจของสติ; แม้ว่าจะมีสมาธิเป็นตัวกำลัง แต่ว่ากำลังนั้นมันใช้ไปอย่างถูกต้องด้วยอำนาจของสติ, และยังมีศีลขีชีวิต การกระทำพากเพียรถูกต้อง มันก็ทำได้ด้วยอำนาจของสติ.

ตามความเห็นของอาตมา จึงถือว่า ก ข ก กา ของสิ่งที่เรียกว่า **การปฏิบัติธรรม** นั้น คือสิ่งที่เรียกว่า**สติ**, ทุกอย่างมีความสำคัญขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า**สติ** และบางทีก็เรียกว่า **ความไม่ประมาท**, มันมีค่าแทนชื่อหลายอย่างหลายประการ. ถ้ามีสติแล้ว ก็เป็นอันว่า ทุกอย่างมันจะเดินไปยัง **มรรค ผล นิพพาน** เป็นแน่นอน.

ที่นี้ถึงแม้ว่าในเรื่องศีลธรรม **สติก็ช่วยทั้งหมด** คือจะได้มีตัวตนที่ดี. สตินี้จะช่วยให้เราไม่ทำอะไรผิด มีตัวตนที่ดี, ได้รับความดี อยู่ในโลกนี้, เวียนว่ายอยู่ในโลกนี้ ก็เวียนว่ายอยู่แต่ในทางที่ดี. ที่นี้อีกทางหนึ่ง **สตินี้จะช่วยให้ออกไปพ้นจากความมีตัวตน**, ไม่มีตัวตน ไปสู่โลกุตตร. นี้ก็ยิ่งด้วยอำนาจของสติ. ขอให้มองเห็นสติในฐานะที่เป็นทั้งตัว ก ข ก กา และเป็นสุดท้ายของทั้งหมดด้วยอย่างนี้.

เอาละ, ขอสรุปความว่า เราต้องย้อนไปเรียน ก ข ก กา กันใหม่ แล้วให้ดีที่สุด ขออภัย ต้องใช้คำว่าเรียนใหม่, ออกจะเป็นการดูถูกท่านทั้งหลาย ว่าจับตัวมาเรียนใหม่. แต่ความจริงมันอย่างนั้น มันต้องเรียนใหม่ เพราะว่าที่เรียนมา

ก่อนนั้นมันเลอะเทอะ, มันเลอะเลือนหรือสับสน ชนต้นชนปลายไม่ค่อยจะถูก. **ขอให้เรียนใหม่** แล้วขอให้เรียนให้ดีที่สุดด้วย. อย่าให้ใหม่อย่างเหลวไหลอย่างที แล้วมาอีก, มันจะไม่มีอะไรใหม่. **เรียนกันใหม่แต่ว่าเรียนให้ดีที่สุด** ไม่เหมือนกับที่แล้วมา.

ก็ตั้งต้นปฏิบัติกันให้ดีที่สุด ตั้งต้นสอนกันไปให้ถูกต้อง นี่ก็จะพอกันกับเวลา หรือว่าพอสัมกับสถานการณ์ แห่งยุคปัจจุบัน. เรามีอายุเหลืออยู่เท่านี้ ถ้าเราทำถูกต้อง มาลงทุนเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่ให้ถูกต้องนั้น **ก็ยังทันแก่เวลา**; เพราะว่าถ้าทำไม่ถูกต้องเอง เรียนอีกก็ร้อยก็ปีก็พันปี มันก็ไม่ถึงจุดที่มุ่งหมาย. ฉะนั้นถ้าเรียนใหม่ ทำถูกต้อง บางที ๒-๓ ปีก็ถึงจุดหมายปลายทางได้; ฉะนั้นจึงเรียนว่าเรียนเสียใหม่ให้ดีที่สุด ยังพอกันแก่เวลา, แล้วก็ยังพอสู้กับสถานการณ์ ที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันแม้ว่าโลกนี้มันจะร้อนเป็นไฟอย่างไร. มันอยู่ในลักษณะที่ล่อแหลมจะต้องฉิบหายวาววอดแน่; เพราะว่าคนในโลกไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้น มีแต่การเอาเปรียบ, การบ้านการเมืองล้วนแต่เป็นการเอาเปรียบ. โลกนี้จะต้องวินาศด้วยอาวุธแรงร้าย ที่เขามี ๆ กันอยู่. เราอย่าท้อใจ; ธรรมะนี้ยังสู้กันได้ดีกับสถานการณ์อย่างนี้, แล้วเราจะ**ต้องไม่เป็นทุกข์เลย** จนวาระสุดท้าย. **แม้ว่าจะต้องตายลง มันก็ไม่มีมีความทุกข์เลย.** นี้เรียกว่ามันยังทันแก่สถานการณ์.

ขอให้สนใจไว้เถอะ; ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว มันก็ยังเรียกว่าเอาตัวรอดได้ **ไม่เสียทีที่เกิดมาชาติหนึ่ง ยังเอาตัวรอดได้.** สมมติว่าจะต้องตายด้วยระเบิดปรมาณูในปีสองปีข้างหน้า เรายังมีการกระทำชนิดที่เอาตัวรอดได้ โดยไม่ต้องถูก

ดูกระเปิดชนิดนั้น คือมันจะถูกไต่ก็แต่ร่างกาย. แต่จิตใจมันถูกไม่ได้มันไม่ยอมให้ถูกจิตใจของเรา เพราะธรรมชาติของมันคุ้มครอง.

นี่เรียกว่าเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่ให้ดีที่สุด ยิ่งทันแก่เวลา ยิ่งทันแก่สถานการณ์ ; แม้ว่าการตั้งใจเรียนนี้จะลำบากบ้าง ก็มีประโยชน์มาก ทนลำบากเอาหน่อย. อ่านหนังสือให้รู้เรื่องนี้มันสนุก ; แต่เรียนไวยากรณ์มันลำบาก มันทรมานจิตใจ แต่ก็ขอรับรองให้ท่านเรียนไวยากรณ์ด้วย มันจึงจะรู้หนังสือดี. **นี่ขอให้เรียน ก ข ก กา ของปรมัตถธรรม ของศีลธรรม ของการปฏิบัติธรรม** ในลักษณะอย่างที่ว่ามาแล้ว.

นี่เป็นอันว่าอาตมาได้พูดถึงเรื่อง ก ข ก กา ของพุทธบริษัท หรือสำหรับพุทธบริษัท หรือเพื่อพุทธบริษัท มาถึง ๑๓ ครั้งแล้วทั้งครั้งนี้, เพื่อว่าเราจะได้เรียนถึงตัวพุทธศาสนา ให้ถึงตัวจริง ตัวแท้ตัวจริงของพระธรรม หรือของธรรมชาติดันเสียที. แม้จะเป็นนักธรรมเอกแล้ว แม้จะเป็นเปรียญเอกแล้ว ก็ยังต้องเรียน ก ข ก กา นี้; ไม่ใช่ว่าจะดูถูกหรือดูหมิ่นคนเหล่านั้น เป็นอันว่าไม่ได้ยกเว้นใครที่จะต้องเรียน ก ข ก กา นี้. **ถ้ายังตอบปัญหานี้ไม่ได้ คือไม่ทำความเข้าใจแจ่มแจ้งให้แก่ตัวเองได้ว่า อะไร จะไปกันทางไหน, ก็ขอให้เรียนกันเสียใหม่** ในลักษณะอย่างที่ว่ามานี้ทุกประการ.

นี่คำบรรยายนี้ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว แล้วก็เป็นอย่างสุดท้าย ก็ขอพระสงฆ์ทั้งหลาย สวดคณสาธยายอีกวาระหนึ่ง.

ก ข ก กา

ภาคผนวก

เรื่องที่ ๑

๑ มกราคม ๒๕๑๗

ที่ลานหินโค้ง, สวนโมกข์.

เรียน ก ข ก กา ในวันปีใหม่.

การบรรยายธรรมในวันนี้ ขอให้เป็นพิเศษ คือไม่ใช่แสดงตามปกติ เหมือนครั้งที่ผ่านมา. แต่ก็อดไม่ได้ เพราะว่าเราได้ตั้งใจไว้ ว่าจะต้องทำตามที่เคยทำ, หรือทำตามที่กำหนดไว้ ก็เลยรีบขอตัวจากหมอ กลับมาให้ทันวันปีใหม่ ซึ่งก็ได้ทราบว่า หลายคนตั้งใจมา เพื่อจะได้รับประโยชน์ เนื่องในวันปีใหม่จากสถานที่นี้. อาตมาก็เลยพยายามมาให้ทัน แม้จะพูดได้ไม่มากก็จะพูดตามที่พูดได้, แล้วก็ต้องพูดค่อย เพราะไม่ค่อยจะมีเสียง ฉะนั้นต้องใช้เครื่องขยายเสียงนี้ช่วยเต็มที.

ที่นี่เพื่อให้ประหยัดลงไปได้อีก ก็ต้องการบุคคลสักคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ชักถาม ตลอดถึงขยายความ ก็จะประหยัดเร็วแรงได้มาก เท่าที่ได้นอนฟังอยู่ที่กุฏิสองสามวันมาแล้วนี้ จะขอระบุดุณกัญญา ให้เป็นคนมาถาม อยู่ที่ไหนก็ให้มาที่ไม่โครโฟนตัวนั้น เป็นผู้ชักถามในฐานะที่เป็นผู้ชักที่ดี. อยู่ที่ไหน ใครช่วยไปตามมาแล้วปัญหาาก็จะเป็นผู้ที่มีปัญหาชนิดที่จะต้องอธิบายอยู่แล้ว. ด้วยคุณกัญญาเป็นผู้ชักถาม แล้วก็อธิบายอยู่เมื่อตะกี้นี้ เพื่อว่าจะได้ประหยัดการพูดคือจะแจ่มแจ้งหรือละเอียดลอบได้ ด้วยการชัก.

ข้อความเข้าใจที่จะพูดเรื่อง ก ข ก กา

ที่นี้ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับปีใหม่ เพราะฉะนั้นก็จะไม่ให้เสียที่ ที่ว่ามันเป็นวันปีใหม่. ก็พูดเรื่องเกี่ยวกับปีใหม่. อย่างที่ได้เคยบอกแล้วว่า ปี นี้มันใหม่ไปไม่ได้ ; แต่ว่าจิตใจของคน หรือคนนี้อาจจะทำให้ใหม่ได้ด้วยการปรับปรุง. ฉะนั้นจึงถือโอกาสว่า จะพูดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เป็นการปรับปรุง ให้วิชาความรู้ของท่านทั้งหลายนี้ใหม่ขึ้นบ้าง, ให้สมกับคำว่า มันเป็นวันปีใหม่ ก็ดูจะได้ผลดี.

ที่นี้เกี่ยวกับวันปีใหม่ ก็ควรจะมึอะไรใหม่อย่างที่ว่ามาแล้ว ก็เลยอยากจะพูดว่า จะขอรับรองให้ท่านทั้งหลาย ตั้งต้นเรียนใหม่, ตั้งต้นเสียใหม่, ซ้ำสาระสังใหม่ เรื่อง ก ข ก กา กันเสียใหม่. ที่พูดว่าจับตัวให้เรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่อย่างนี้ บางคนอาจจะนึกหงุดหงิดแล้วก็ได้. **ผู้ที่ตั้งตัวเองเป็นครูบาอาจารย์บางคน** กำลังจะไม่ชอบเอาตมาแล้วก็ได้ ในการที่พูดว่า ต้องจับตัวมาเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่; เพราะว่ามันอนพึงอยู่ที่กฎ ๒ - ๓ คตินมานี้ ก็รู้ว่า **เรียน ก ข ก กา มาผิด**. ช่วยฟังให้ดีว่า เรียน ก ข ก กา มาผิด อาจเรียนลัดอย่างผู้ใหญ่ ไม่เคยเรียน ก ข ค ง หรือ กะ กา กิ ก็ ก็ได้ ซึ่งเรียนแบบเบสิค (basic) เรียนจากข้างบนจากปลายมาหาข้างล่างก็ได้. อย่างนี้ก็ต้องปรับปรุงเรื่องการเรียน ก ข ก กา กันใหม่, แล้วก็ไม่ใช่ดูถูก, ไม่ใช่ดูถูกใครแม้แต่สักคนเดียวว่า เป็นคนไม่มีความรู้ขนาดที่ต้องจับตัวมาเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่.

ที่ว่าเรียนใหม่ นี้ก็ไม่ได้เรียนใหม่ทั้งหมด เป็นแต่ **ปรับปรุง ส่วนที่ยังไม่ทราบ** หรือว่าทราบน้อย หรือว่ามันยังเขวอยู่ เช่นอะไรแล้วจึงอะไร เป็นต้น,

มันควรจะเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ก สระ อะ กะ, ก สระ อา กา, ก สระอิ กิ ก สระอี อ่านว่ากู เป็นเสียอย่างนี้ มันก็ผิด. ต้องจับตัวมาท่องกันใหม่ ให้มันเป็นระเบียบ, เป็น ก ข ก กา ของธรรมะธรรมะนี้สูงสุด เป็นของพระพุทธเจ้า. ฉะนั้นการที่จะเรียน ก ข ก กา ในธรรมะของพระพุทธเจ้าคงไม่ใช่เรื่องเสียเกียรติ, แล้วแม้จะจับมาเรียนอนุบาล เรียน ก กา กิ กี่ อย่างที่นักเรียนเรียน แต่เรียน ก ข ก กา อย่างแบบของธรรมะ.

เออละ, ก็ต้องขออย่างที่ว่ามาแล้วเมื่อตะกี้นี้ ว่าขอให้มีผู้ชักที่ดีสักคนหนึ่ง แล้วก็ระบุคุณกัญญา เขามาหรือยัง? ช่วยเป็นผู้ชัก ตามที่เห็นว่าควรจะชัก, แล้วก็ชักในที่ที่ควรจะชักด้วย จึงจะเป็นผู้ชักที่ดี. ฉะนั้นคุณทำตัวเป็นผู้ชักถาม ซึ่งจะได้พูดกันไปที่ละข้อว่า วันนี้จะพูดให้เป็นไปในทางที่จับตัว แม้ครูบา - อาจารย์ มาเรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่, ก ข ก กา ของธรรมะของพระพุทธเจ้า.

เออละ, จะตั้งต้นไปจากคำว่า ธรรมะเสียก่อน แล้วจะรู้ว่า ก ข ก กา ของธรรมะนั้นเป็นอย่างไร, ก็ขอเชิญให้ผู้ชักมานั่ง ที่ไมโครโฟนเลย ซึ่งพร้อมที่จะชักโดยไม่ต้องเสียเวลาไปมา ๆ.

ขอนมัสการท่านนะคะ ดิฉันก็ยังมิได้มีความสามารถอะไรสักซึ่งนัก มีปัญหาอยู่ว่า * ขณะนี้ส่วนมากมีนักศึกษาซึ่งเป็นเด็กมาจากต่าง ชั่วแรกก็จะเอาปัญหานั้นก่อน เช่นว่า...

ไม่ใช่, ไม่ใช่... อย่างนั้น เดียวก่อนคงจะเข้าใจผิดอยู่ ขอให้นั่งก่อน, ให้เตรียมตัวสำหรับชักและตอบ นั่งข้างไมโครโฟนนั่นแหละ เพราะว่าท่านจะต้องเป็นผู้ยืนยันอีกทีหนึ่ง, นอกนั้นก็เป็นผู้ฟัง ว่า**ธรรมะของพระพุทธเจ้าทั้งหมด**

* ตัวจิ๋วเป็นคำพูดของผู้อื่นตลอดเรื่อง

ทั้งสี่ มีเพียงเรื่องเดียว คือเรื่องความดับทุกข์. นี้คุณเห็นแล้วหรือไม่เห็นด้วย? มาพูดที่นี้เลย อย่าไปนั่งเสีย ให้อยู่ที่ไมโครโฟนนี้ ว่าธรรมะของพระพุทธเจ้า มีเพียงเรื่องเดียว คือเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น จริงหรือไม่จริง? เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย? ถ้าไม่เห็นให้แย้งเลย.

อันนี้เป็นเรื่องจริงและเห็นด้วย ที่ว่ายอมรับจริงและเห็นด้วยนั้นก็คือว่า มนุษย์เรา เมื่อเวลาทุกข์ขึ้นมา ก็ต้องมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยว ที่นี้ปัญหาว่าสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวนี้เราจะทำอย่างไร? แล้วก็ต้องศึกษาว่าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ปฏิบัติอย่างไรจึงมีความดับทุกข์ได้?

ปัญหายังไม่ถึงนั้น, ขอให้ไปตามลำดับทีละนิด ๆ, เพราะว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา, จะถามใหม่ว่า **ธรรมะของพระพุทธเจ้า** มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น คือเรื่องความดับทุกข์**จริงใหม่**? จริงคะ เห็นด้วย? เห็นด้วย แล้วทำไมคุณหรือใคร... มักจะพูดว่า ธรรมะมีตั้งแปดหมื่นสี่พันเรื่อง.

ที่ว่าแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์นี้ ก็หมายถึงว่าเป็นเรื่องที่มาก ที่ลึกซึ้งจนรวมสรุปแล้ว จับประเด็นว่า เรื่องดับทุกข์จริง ๆ ก็ไม่ใช่ถึงขั้นนั้น.

อ้าว, ถ้ามีแปดหมื่นสี่พันเรื่องแล้ว จะมีเรื่องเดียวอย่างไรล่ะ?

คือสรุปมาแล้ว อันนั้นเป็นเรื่องที่เพ้อ หรือไม่จำเป็นก็ได้ ในความรู้สึกส่วนตัว.

ถ้าพูดว่าเพ้อไม่ถูก เพราะตั้งแปดหมื่นสี่พันหัวข้อนั้นต้องมารวมเข้มข้นงวดลงที่คำ ๆ เดียวว่า เป็นเรื่องดับทุกข์ จะเป็นข้อไหนก็ตาม ในแปดหมื่นสี่พัน

ข้อนั้น ต้องเป็นเรื่องความดับทุกข์ หรือเป็นอุปกรณของความดับทุกข์. แม้แต่จะพูดเรื่องทุกข์ ก็คือพูดให้รู้เรื่องความดับทุกข์ เราจึงพูดเรื่องความทุกข์กันก่อน.

ทำความเข้าใจเรื่องความทุกข์.

นี่เป็นอันว่า ให้ทุกคนรู้ ก ข ก กา ขนาดที่ว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้าทั้งหมดนั้นคือความดับทุกข์. หรือถ้าจะพูดเป็นสองอย่าง จะว่าอย่างไร? คุณนั่งที่เก้าอี้ก็ได้ ต้องเดินไปมาเหนื่อยตาย, นั่งเก้าอี้ที่ไม่ใครโพนั่นแหละ คือว่าจะพูดให้เข้าใจเป็น ๒ เรื่องจะได้ไหม? จะว่าอย่างไร? มันก็จะแยกออกเป็น ๒ เรื่องได้ ถ้า ๒ เรื่องจะว่าอย่างไร? ถ้าเรื่องเดียวคือความดับทุกข์ ถ้า ๒ เรื่องจะว่าอย่างไร?

ถ้าเป็น ๒ เรื่องก็คือ ความทุกข์ กับความดับทุกข์. แต่ความทุกข์นี้มันไม่มีความหมายอะไร ถ้าไม่ใช่เพื่อความดับทุกข์; เพราะฉะนั้นเราจึงถือว่าเรื่องความทุกข์นั้นมันเป็นเรื่องที่ ๒ อยู่ในความดับทุกข์. ถ้าจะแยกเป็น ๔ เรื่องก็ได้ว่า ความทุกข์ กับเหตุของความทุกข์อย่างหนึ่ง, แล้วความดับทุกข์กับทางให้ถึงความดับทุกข์ นี่อีกอย่างหนึ่งเป็น ๒ คู่ เลยเป็นเรื่อง ๔ เรื่อง. นี่พูดว่าธรรมะของพระพุทธเจ้ามีเพียง ๔ เรื่องก็ได้ ถูกไหม? คือเห็นด้วยไหม? เห็นด้วยค่ะ.

แต่ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเอง ท่านว่า *แต่ก่อนนี้ก็ดี เดียวนี้ก็ดี ตถาคตจะกล่าวแต่เรื่องทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น*; นี้ขอให้จำไว้ด้วย ปุพเพ จาหิ

ภิกษเว เอตริ จ ทุกฺขณฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธํ ว่า แต่ก่อนที่แล้วมาก็ดี บัดนี้ก็ดี ฉันทบัญญัติเฉพาะเรื่องทุกข์กับเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น. มันกลายเป็น ๒ เรื่อง ถ้าพูดแต่เรื่องเดียวมันอธิบายยาก; ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านก็จะแยก เป็น ๒ เรื่อง : เรื่องความทุกข์เรื่องหนึ่ง, กับเรื่องความดับทุกข์เรื่องหนึ่ง.

นี่ถ้าพูดไม่มีใจความรวมอยู่ที่นี้ มันก็แว้งเปะปะแน่ สองเรื่องนี้รวม เป็นเรื่องเดียว คือความดับทุกข์ก็ได้ ; แต่เราจะดับทุกข์โดยไม่รู้จักความทุกข์ นั้น มันก็ทำไม่ได้. เพราะฉะนั้น ต้องพูดเรื่องความทุกข์กันก่อน ; ฉะนั้น การตั้งต้นพูดเรื่องความทุกข์กันเสียก่อนนี้ เป็นความเหมาะสมไหม ?

ปัญหาประเด็นที่ท่านถามมานี้ก็คือว่า พวกที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็ต้องการฟังเรื่องนี้ เช่น

ฉะนั้นเราก็จะตั้งต้นพูดเรื่องความทุกข์ก่อน แล้วจึงจะพูดเรื่องความดับทุกข์.

ฉะนั้น ก ข ก กา ที่เขยิบเข้ามาอีก มันก็มีเรื่องความทุกข์, เหมือนกับ ตัว ก ยังไม่ได้ใส่สระ อะ อา อิ อี อะไรเลย, ก็ต้องพูดเรื่องความทุกข์กันก่อน, แล้วจะไม่พูดให้เพื่อเพราะว่าเวลาน้อย. แล้วก็ไม่ค่อยมีแรง จะพูดแต่จำกัดที่สุดเลย.

ที่นี้ที่เมื่อพูดถึงความทุกข์ ก็จะต้องตั้งปัญหาว่า อะไรเป็นความทุกข์ ?

ถามว่าอะไรเป็นความทุกข์ ? ข้อนี้ท่านถามใช่ไหมคะ ? ถามว่าอะไรเป็นความทุกข์. ปัญหาที่ว่าความทุกข์นี้ ถามหมายถึงผู้ศึกษา หรือว่าจะถามอย่างคนฟังทั่วไป ? ไม่ต้องนึกถึงใครหมด. ถามคุณ คุณตอบพอแล้ว อะไรคือความทุกข์ ?

ความทุกข์ก็หมายถึงว่าความเกิด หมายถึงว่าความเกิดกิเลสขึ้นกับจิตใจ คือว่า เศร้าหมอง นี่แหละ หรือความอยาก ช้อนี่ที่ท่านถามอย่างนี้ จะให้ตอบคำเดียวก็รู้สึกว่าจะไม่ชัด.

ตอบให้สั้นที่สุด สั้นที่สุดเท่าที่จะสั้นได้ว่า **อะไรเป็นความทุกข์** ? เช่นว่า ความอยากได้ สิ่งที่ยากได้ ถ้าไม่สมอยาก อันนี้ก็ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น.

ตอบให้ตรงปัญหาว่า **อะไรเป็นความทุกข์** ? ไม่ใช่ถามว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถามว่าอะไรเป็นความทุกข์ ? อะไรเป็นความทุกข์ นี่ ก ข ก กา ที่สุด อะไรเป็นความทุกข์ ไม่ต้องกลัวว่าจะผิดหรืออะไร ว่าอะไรเป็นความทุกข์ ?

ตรงนี้จะตอบว่า ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างนี้.

ถ้าตอบว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นความทุกข์ ก็ได้เรียน ก ข ก กา ผิด ทั้งที่ว่ามีบาลีอยู่ว่า **ความเกิด เป็นทุกข์ ความแก่ เป็นทุกข์ ความตาย เป็นทุกข์** นี่ก็คือเรียนผิด, แปลความหมายผิด.

ก้อนหินก้อนนี้มันหนักไหม ? ก้อนใหญ่นี้หนักไหม ? หนัก ไม่จริง. อย่างนี้ต้องขอประทานอภัย อย่างนั้นก็ขอตอบใหม่ ขอตอบว่า อุปาทาน เป็นอะไร ? คือเราไปยึด. พุดเป็นประโยคให้ชัดซี้ คือว่า **อะไรเป็นตัวทุกข์** ? **อะไรเป็นความทุกข์**. เอ้า, จะพุดให้เข้าใจนะ ก้อนหินก้อนนี้หนักไหม ? อย่าเพ้อทั้งเรื่องนี้ซี้, ก้อนหินก้อนนี้ก้อนใหญ่เบ้อเร่อนี้หนักไหม ?

ถ้าถามแบบนี้ต้องขอประทานอภัย เพราะว่ายังไม่เข้าใจปัญหาที่ถามเริ่มต้นใช่ไหม ?
 ก้อนหินนี้ ตัวของก้อนหินเองมันไม่มีความรู้สึกว่ามันหนัก เหนือถ้าเราไปยก เราก็ต้องตอบว่ามันหนัก.
 นั่นตอบว่ามันหนัก เดี๋ยวนี้คุณว่ามันหนักไหม ? ก็ความรู้สึกเกิดขึ้นว่ามันหนัก แล้วก็ไม่เคย
 บอกใช่ไหมว่า ก้อนหินนี้มันหนัก ?

อันนี้ความรู้สึกที่ท่านถามอย่างนี้ เพราะว่าเคยทดลอง ไม่ใช่อย่างคนทั่วไป
 นั้นมันอนุமானว่าความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ คุณอนุมานนั่นเอง
 เช่นเดียวกับอนุมานว่าก้อนหินนี้หนัก ถ้าว่าก้อนหินนี้หนัก ก็หมายความว่า เรา
 เคยแบกก้อนหินนี้ หรือว่าอย่างน้อยกำลังแบกอยู่ก็รู้ว่าหนัก.

ที่นี้ก็ดูก้อนหินนี้เป็นตัวอย่าง แล้วเราจะต้องตอบว่า การแบกก้อนหิน
 มันเป็นความหนัก. ฉะนั้นความหนักนั้นเป็นความทุกข์ ฉะนั้นความหนักจะไม่มี
 แก่ผู้ที่ไม่แบกใช่ไหม ? ใช่ นี่ ความทุกข์จะไม่มีแก่ผู้ที่ไม่ยึดถือ หรือผู้ที่ไม่
 อูบาทานในสิ่งใดสิ่งหนึ่งใช่ไหม ? ใช่ เช่นเดียวกับที่ว่า ก้อนหินนี้จะไม่หนักแก่
 ผู้ที่ไม่แบก แต่มันหนักแก่ผู้ที่แบก.

นี่คือ ก ข ก กา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ภารา หเว ปญจกขนธา -*
ขันธทั้ง ๕ เป็นของหนักเว้ย นี่แหละ ถ้าคนไม่รู้จักว่า ขันธ ๕ คืออะไร จะรู้ได้ไหม
 ว่า ขันธ ๕ เป็นของหนัก ตอนนี้ก็ต้องศึกษา คือว่า *นี่คนที่ไม่รู้ว่าขันธ ๕ คือ*
อะไร บางคน จะรู้ได้อย่างไรว่า ขันธ ๕ เป็นของหนัก ?

ถ้าคนไม่ศึกษา ก็ยากแก่การจะเข้าใจ เขาจะยอมว่าศึกษาแล้วชั้น ๕ เป็นของหนักใช่ไหม? ถ้าคนยังไม่ศึกษาก็ต้องคิดว่าหนัก คนยังไม่ศึกษาก็คิดเอาว่าหนักอย่างนั้นหรือ? คือว่าชั้นห้านี้หนัก ถ้าไม่แบกจะไม่แบกชั้น ๕ ไม่ยึดถือชั้น ๕ จะหนักไหม? ไม่หนัก ฉะนั้น ความหนักนั้นมันอยู่ที่แบก หรืออยู่ที่ยึดหรือที่หิ้วขึ้นมา. ตอนนี้ก็ขออภัยนะคะ ขอถามท่านสักครั้งหนึ่ง; ว่าอย่างไร? คือว่าขอถามท่านว่า ปัญหาที่อยู่ที่กำลังแบกนี้ เขากำลังอยู่กับโลกสังคัม หรือว่าเขากำลังอยู่กับชั้น ๕ นี้ ถ้าจะไม่ให้หนัก วิธีที่ว่าจะให้มีความรู้สึกอย่างไร?

นี่กระโดดพรวดพราดไปแล้ว ไม่ใช่เรียน ก ข ต้องพูดว่าเดี๋ยวนี้มันหนักเพราะแบก เพราะถือใช่ไหม? ถ้าไม่แบกไม่ถือก็ไม่หนัก เช่นที่ว่า *ภารา หเว ปญจกขุณา - ชั้นทั้ง ๕ เป็นของหนัก* และ *ภาราหาโร จ ปุคฺคโลก - คนนั้นแหละเป็นผู้แบกของหนัก*, ถ้าว่าเราไม่เกิดความคิดว่าคน แล้วคนไหนมันจะมาแบกของหนักล่ะ เพราะว่าคนต่างหากจะเป็นผู้แบกของหนัก. ถ้ามันมีแต่ชั้น ๕ เฉย ๆ ในชั้น ๕ นั้น ไม่มีความรู้สึกเป็นอุปาทานว่าคน ว่าฉัน ว่ากู ก็ไม่มีใครที่จะแบกชั้น ๕ ก็เป็นชั้น ๕ ที่ไม่ได้มีการแบกมันก็ไม่หนัก.

ท่านตรัสไว้ชัดว่า *ภาราทานํ ทุกฺขํ โลกํ - การแบกของหนักนั้นเป็นทุกข์, ภาราทานํ - การถือแบกหิ้วของหนัก ภาระนั้นเป็นตัวทุกข์, ภารนิกุเขปนํ สุขํ - เหยียงของหนักทิ้งไปเสียไม่ทุกข์.*

ฉะนั้นเปรียบเทียบแล้ว ทุกข์อยู่ที่ไหน? ทุกข์อยู่ที่หิ้วที่แบก หรือที่อุปาทาน. ถ้าความเกิดเป็นทุกข์ ต้องเป็นความเกิดที่เราหิ้ว, เราแบกไว้เป็นของเรา. ความแก่เป็นทุกข์ ก็ต้องเป็นความแก่ที่เราแบก เราหิ้วไว้เป็นความแก่

ของเรา. ความตายเป็นทุกข์ ก็เป็นความตายที่เราแบกเราหิ้วเอามาเป็นความตายของเรา. ถ้าเราไม่แบกไม่หิ้ว ความเกิดแก่เจ็บตายมันไม่เป็นทุกข์.

แต่ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเฉย ๆ อย่างนั้น ท่านหมายถึงคนธรรมดาทั้งหลายนั้นแบกความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โลกะปริเทวะ อะไรทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น เป็นของเขาเอง, แล้วก็ได้ตรัสสรุปทำว่า สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา - ถ้าจะสรุปความกันแล้ว ชั้นที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ๕ ประการนั้นเป็นตัวทุกข์ คือการมีอุปาทานคือยึดถือหิ้วหอบในชั้นทั้ง ๕ นั้นเป็นตัวทุกข์; เช่นเดียวกับคำที่ว่า ภาราทานํ ทุกฺขํ โลกํ - การแบกของหนักเป็นทุกข์ในโลก.

คำถามที่ตั้งเมื่อตะกี้ว่า อะไรเป็นตัวทุกข์? หรือเป็นตัวหนักก็ได้ก็ต้องบอกว่าการหิ้ว การถือ ยึดถือ นั้นแหละเป็นตัวหนัก หรือเป็นตัวทุกข์.

ยุติไหมข้อนี้? การหิ้ว หรือถือ ที่เรียกว่าอุปาทานในสิ่งใดก็ตามที่อุปาทานว่าเราว่าของเรานั้นนะ, การหิ้วการถืออะไรนั้นแหละเป็นตัวทุกข์.

ขอภัยอีกครั้ง คือว่า บางครั้งถ้าเราเดินหิ้วของ จะไม่มีความรู้สึกกว่าหนัก มันจะเป็นอยู่ช่วงหนึ่งที่มีความรู้สึกกว่าหนัก. บางครั้งเราเดินคุยกันไปเพลิน ๆ ถ้าเรามีเพื่อน เราหาน้ำสักสองกระป๋อง บางที่เราคุยไปเพลิน ๆ แล้วไม่หนัก.

เอาละ เข้าใจแล้ว ๆ ไม่ต้องพูดมากเวลาน้อย, มือเปล่า ๆ กับมือที่ถือ น้ำ กระป๋องนมอย่างนี้อันไหนหนักอันไหนรู้สึกหนัก? มือเปล่า.

ถ้าจะเอามารู้สึกละก็ ถ้ามีสิ่งอื่นอยู่บนมืออันนั้นก็หนัก ถ้ามือเปล่า ๆ ไม่หนัก

ที่เราว่ามือเปล่า ๆ ไม่หนัก เพราะว่ามีน้ำกระป๋องนิดเดียว มันก็ต้องหนัก เพราะว่ามีกรรตือนี้. ฉะนั้นเราจึงว่าหนักที่กรรตือ. ถ้าสิ่งของนั้นแม้สักชิ้นหนึ่ง ถ้าเราไม่ได้ถือมันก็ไม่หนัก; แต่เดี๋ยวนี้ น้ำกระป๋องเดียว นิดเดียว ถ้าไปถือเข้า มันจะมีความหนัก. เบญจขันธ์ ก็เหมือนกัน ถ้าอย่าไปถือเอามาเป็นเรา เป็นของเรา, ขันธ์เล็ก ขันธ์น้อย ขันธ์ใหญ่ก็ตาม มันไม่หนัก.

ยุติหรือยังว่า เพราะกรรตือ จึงมีการหนัก และมีความทุกข์. ถ้าไม่ถือก็ไม่หนัก. ถ้าจะชั๊กก็ชั๊ก, ถ้าจะแย้งก็แย้ง.

ไม่แย้งคืออยากจะหาความรู้เพิ่มขึ้น คือเช่นว่า อย่างปัญหาที่ว่า บางครั้งเราไม่รู้สักตัวว่าจะอะไรที่ทำให้เราหนัก มันจะมีช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ว่าพอมีความรู้สึกขึ้นมา.

นี่หมายความว่า เราถือไว้โดยไม่รู้สึกตัวว่าเราถือใช่ไหม ?

ช่วงนั้นนั่นแหละจะเรียกว่าอะไร

มันก็ต้องหนัก กว่าที่ว่าเราไม่ได้ถืออะไร; แม้ว่าเราจะไม่รู้สักตัวว่าเราถือไว้ มันก็จะต้องหนักกว่าที่ว่าเราไม่ได้ถืออะไร. มันมีกิเลสอื่นมาแทรกแซง เช่นว่าเราจะถือก้อนทอง เพชรพลอยอะไรไป นี่ความดีใจความอะไรต่าง ๆ มันทำให้ไม่รู้สักหนัก. แต่ต้องพูดกันโดยข้อเท็จจริงกันแล้ว ถ้ามีการถือก็ต้องมีความหนัก.

เพื่อจะยุติกันเสียที่ว่า ความทุกข์นั้นเกิดขึ้นเพราะการถือ. ยุติหรือไม่ยุติว่าความทุกข์ต้องเกิดขึ้นเพราะการถือ ถ้าไม่มีการถือก็ไม่หนัก ชีวิตว่างกาย

อะไรทุกอย่าง ถ้าเราไม่ถือไว้ว่าเป็นของเรา มันก็ไม่หนัก. ยุติใหม่ ว่า หนักเพราะถือ ถือจึงได้หนัก ?

ก็ยังขอถามอีกข้อหนึ่งเรื่องความหนัก ความรู้สึกนี่อยากจะทำให้ท่านอธิบายว่า เช่น บางครั้งเราจะถือทองคำนี้สักก้อนหนึ่ง กับก้อนหินน้ำหนักเท่ากันนี้ ที่นี้ความรู้สึกที่เกิดหนัก บางคนถ้าถือทองคำเท่าก้อนหินแล้วจะมีความรู้สึกว่ามันไม่หนักเลย พอถือก้อนหินแล้วจะรู้สึกหนัก อยากให้ท่านอธิบายว่า ขณะจิตนั้น เพราะอะไรจึงมีความรู้สึกหนัก.

นี่เถลไถลไปนอกเรื่อง ก็ในเรื่องต้องการจะพูดว่า เพราะถือจึงได้หนัก หรือว่าเพราะถือจึงได้เป็นทุกข์ ยุตินี้กันเสียที่ก่อน, เดียวก็จะไปถึงนั่นทีหลัง นั่นมันเป็นเรื่องปลีกย่อยว่า เพราะถือจึงได้หนัก เพราะถือจึงได้เป็นทุกข์ นี่ยุติหรือยัง ? ข้อนี้ก็ขอยุติได้ ก็เป็นของจริงแล้วว่า เพราะถือจึงได้หนัก หรือว่าเพราะว่าถือจึงได้เป็นทุกข์.

เดี๋ยวก็จะรอฟังท่านเหมือนกัน เรายังจะไม่พูดเรื่องนั้น บอกว่ากำลังจะสอน ก ข ก กา, กำลังจะสอน ก ข ก กา แก่คนเหล่านี้ทุกคนแม้ที่เป็นครูบาอาจารย์.

เอาละขอว่ายุติแล้ว ถ้ายอมรับว่าเพราะถือจึงได้หนักหรือเป็นทุกข์.

ที่นี้ **อย่างไรเรียกว่าถือ ?** คือจะถามพร้อมกันว่าอย่างไรเรียกว่าถือ ? **เดี๋ยวนี้คุณกำลังยึดถือเบญจขันธ์อันใดอันหนึ่งไหม ?**

ขณะนี้ใช่ไหมคะ ? ขณะนี้ ดิฉันก็กำลังยึดถือขันธ์ ๕ นี้แหละคะ เดี่ยวนี้คุณก็กำลังเป็นทุกข์ แบกขันธ์ ๕ อยู่อย่างนั้นหรือ ก็ขณะนี้กำลังยกตัวอย่างสภาวะความ

เป็นจริงขณะนี้ลมพัดมา ก็รู้สึกหนาว นี่ก็รู้สึกว่าจะมีอาการที่ว่ายังไม่ปกติ นั่นแหละเดี๋ยวนี้จึงจะพูดถึง จะพูดให้รู้ว่า เรามีความยึดถือ หรือแบก หรือถืออยู่ตลอดเวลาอย่างนั้นหรือ? ขอบตอบด้วยสภาวะความเป็นจริงว่าไม่ตลอดเวลา คนที่มาทั้งหมดนี้ ก็คงจะไม่มีใครได้แบกอะไรอยู่ตลอดเวลา จะยึดถือแล้วก็แบกอยู่แต่เพียงบางเวลา เท่านั้นใช่ไหม? ขอประทานโทษบางท่านที่นั่งอยู่นี้ อาจจะตอบดีกว่าดิฉันก็ได้ โอ๊ย, ไม่ได้ดอก เวลาไม่พอที่จะโยกโย้คนนั้นที่นี้ที แล้วคุณก็เป็นนักชกที่ดี เอามาคนเดียวก็พอ. ว่าคนเราไม่ได้ยึดถืออยู่ตลอดเวลาใช่ไหม? ยังมีเวลาที่ว่าง ที่ไม่ยึดถือใช่ไหม? ใช่, ความจริงเป็นอย่างนั้นไม่ได้ยึดถืออยู่ตลอดเวลา.

เช่นว่า ลมพัดอย่างนี้ หรือว่าหนาวนี้ถ้าเราไม่ได้ยึดถือเราก็ไม่เป็นทุกข์, เพียงแต่รู้สึกหนาว ๆ; แต่ก็ไม่ยึดถือเป็นความหนาว เป็นโมโหโทโส จนมีอุปาทาน, ก็แปลว่า แม้ลมพัดบางทีก็ยึดถือบางทีก็ไม่ยึดถือ. แต่ประเด็นสำคัญจะต้องการให้เห็นในข้อที่ว่า **เมื่อยึดถือจะต้องเป็นทุกข์** แต่ว่าโชคดีที่ว่า คนเรามีได้ยึดถืออยู่ตลอดเวลา จริงใช่ไหม ใช่ค่ะ ถ้ายึดถืออยู่ตลอดเวลา ทุกครั้งหายใจเข้าออกทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับ ทั้งตื่นมันจะเป็นอย่างไร? ก็จะต้องมีความทุกข์เร่าร้อนอยู่ตลอดเวลาทั้งวัน มากกว่านั้น มันจะบ้าตาย ไม่ได้มานั่งอยู่ที่นี้ ลองไปคิดดูทุกคนซิ.

ถ้ายึดมั่น ถือมั่นอยู่ในขั้นธิดาชั้นหนึ่ง ตัวกู - ของกู อย่างใดอยู่ตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน แล้วมันเป็นบ้านานแล้ว มันตายนานแล้ว; ถึงอยากจะให้คำนวณดูใหม่ว่า เวลาของเรา ๒๔ ชั่วโมงหรือเท่าไรก็ตาม เวลาที่เรายึดถือกับเวลาที่เราไม่ยึดถือนั้น เวลาไหนมากกว่า? เวลาที่จิตของเรายึดมั่นถือมั่นขั้นธิดา

มีอุปาทานกับเวลาที่จิตไม่ได้ยึดมั่น ชันธุ์อุปาทานนี้ เวลาไหนมันมากกว่า ? เวลาที่ยึดถือมากกว่า หรือเวลาที่ไม่ยึดถือมากกว่า ? อันนี้ท่านจะให้เฉพาะตัวดิฉันตอบใช้ไหม ? ที่คุยก่อนซิ ตอบแทนคนอื่น. ก็หมายถึงว่า เวลาที่ยึดถือมากกว่าเวลาที่ยึดถือ ฉะนั้น จึงเป็นคนอยู่ได้ ไม่เช่นนั้น บ้าแล้วตายแล้ว ไม่มาเป็นอย่างนี้อยู่ได้. คนอื่นก็เหมือนกันแหละ คิดดูให้ดีเถอะ เวลาที่เรากลัดกลุ้ม เป็นตัวกู - ของกูมันมี เป็นครั้งคราว เหมือนกับเราหิวก่อนกินหนัก ๆ นี้ เราจะหิวอยู่ตลอดเวลาไม่ได้ มือมันหลุดแน่, แขนมันหลุดแน่, มันต้องมีเวลาที่ทิ้ง ที่วางที่อะไรบ้าง มันจึงจะหยิบขึ้นมาหิวชั่วขณะ.

ฉะนั้น การที่จะถือเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ด้วย อุปาทานว่า เรา - ของเรานั้น มันมีเป็นบางเวลา; เวลาที่วิชาเข้ามาประสมโรง เราก็จะมีตัณหาอุปาทานยึดถือ; ถ้าวิชามีได้มาประสมโรงแล้วก็ไม่มีการยึดถือ. ก็ไล่มาโดยลำดับว่า เมื่อยึดถือก็มีความหนักและทุกข์, เมื่อไม่ยึดถือก็ไม่มี ความหนักและทุกข์ แล้วเราไม่ได้ยึดถืออยู่ตลอดเวลา และว่า เวลาที่ยึดถือนั้นมีน้อยกว่ามาก น้อยมากกว่าเวลาที่ยึดถือ. เพราะฉะนั้นเราจึงเป็นคนปกติอย่างนี้อยู่ได้ คือมีความทุกข์พอที่จะไม่ตาย, มีความทุกข์พอที่จะให้ได้มีโอกาสหยุดพักผ่อนศึกษา ค้นคว้าหาความดับทุกข์ต่อไปได้. ถ้ามีความยึดถืออยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา นี้ไม่มีระยะเวลาว่างเว้น เราก็ไม่มีระยะที่จะมาศึกษาสนทนาอย่างนี้อยู่ได้.

เฮ้า, สรุปว่า ต่อเมื่อยึดถือจึงจะเป็นทุกข์. นี้เราไม่พูดตามพระ พุทธเจ้า เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงประสงค์ว่าให้ทุกคนมองเห็นเอง ด้วยตนเอง; เช่นว่า ความยึดถือเป็นความทุกข์อย่างนี้ ก็จะมองเห็นเองว่า จิตเมื่อยึดถืออะไรอยู่มันเป็นความทุกข์, เมื่อจิตไม่ยึดถืออะไรก็เป็นความทุกข์. ถ้าพูดตาม

พระพุทธเจ้าก็ตรึงกันพอดี ท่านว่า **ภาราทานํ ทุกฺขํ โลกเ** - การถือของหนักเป็นทุกข, **ภารนิกฺเขปนํ สุขํ** - สลัดของหนักทิ้งไป ไม่เป็นทุกข.

ทีนี้ อะไรเล่าที่เป็นของหนัก ที่มนุษย์เรายึดถือกันอยู่? ตอบว่าอย่างไร? ถามว่า มีอะไร มนุษย์เรามีอะไรที่เป็นของหนัก ที่ยึดถือกันอยู่. **มนุษย์ยึดถือเป็นของหนัก** จึงได้มีความทุกข. คนทั่วไป รวมทั้งตนเองด้วย ยังยึดถืออะไรอยู่ มันจึงได้เกิดเป็นของหนักที่เป็นทุกข? หมายถึงจะเอาเรื่องตัว หรือเอาภายนอกที่วัตถุ ก็ได้ เป็นคำถามที่กลางที่สุด ว่า **คนเรายึดถืออะไรอยู่จึงได้เป็นทุกข** หรืออะไรเป็นเรื่องที่เขายึดถือกัน.

คำถามนี้ ก็ตอบไปเมื่อกี้แล้วว่า หมายความว่ายึดขันธ ๕ ยึดตัวเอง.

จะเรียกว่ายึดขันธ ๕ ยึดตัวเองก็ได้ จะเรียกว่ายึดขันธ ๕ ก็ได้ มันถึงสิ่งเดียวกัน. ขันธ ๕ มีอะไรบ้าง? มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้จำไว้ให้ดี บางทีไม่เคยได้ยิน ว่า **ขันธ ๕** นี้มี **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ**, แล้วก็เรียกว่าขันธ ๕.

ขันธที่ ๑ คือ รูปขันธ ขันธที่ ๒ คือเวทนาขันธ ขันธที่ ๓ คือสัญญาขันธ ขันธที่ ๔ คือสังขารขันธ ขันธที่ ๕ คือวิญญาณขันธ แล้วยังไม่รู้ว่าอะไรใช่ไหม? เท่าที่พูดจ้อมานี้ ลูกเด็กเหล่านี้ยังไม่รู้ว่าอะไร. คุณพอจะอธิบายให้เขาฟังได้ไหมว่า รูปขันธ เวทนาขันธ เป็นต้นนี้ คืออย่างไร?

ท่านจะให้อธิบายหรือคะ บางขณะบางทีดิฉันอธิบาย ท่านอาจจะไม่เข้าใจ ก็ลองว่าไปซิ ถ้าท่านอนุญาต ถ้าผิดพลาดท่านก็ช่วยเสริมด้วย.

อย่าเสียเวลาในเรื่องอย่างนี้ดีกว่าไปก็แล้วกัน.

คืออย่างนี้ ที่ได้ศึกษา คือว่า รูปเป็นสิ่งที่เราจับต้องได้ จับได้หมายถึงว่า ความรู้สึก เรียกว่ารูป เช่นว่า เย็น ร้อน อ่อนแข็งในร่างกายเราที่สัมผัสได้เรียกว่ารูป แล้ว เวทนา ก็คือความรู้สึก เช่นว่าความรู้สึกในร่างกาย จะยกตัวอย่างบางครั้งก็ต้องยกตัวอย่าง เหมือนกัน เช่นอย่างนักศึกษานี้ ขณะที่เรารู้สึกว่า เหนื่อย ขณะนี้เราก็เกิดเวทนาขึ้น หรือ เราจะไปเหยียบก้อนดินร้อน ๆ เราก็เรียกว่าเวทนา แล้วเช่นว่าเราถูกน้ำร้อนลวก มันก็เกิดเวทนาขึ้น.

สัญญาในที่นี้ก็หมายถึงว่า จำได้หมายรู้ เช่นว่า นักศึกษานี้อาจจะอยู่กับคนละต่าง จังหวัด แล้วก็มาพบกันที่สวนโมกข์นี้ เคยรู้จักกันมาก่อน แล้วก็มาพบกัน นี่แหละการทำงาน ที่เรียกว่า จำได้หมายรู้ว่าเพื่อนคนนี้ชื่อแดงนะ นี่คือสัญญา ว่าเพื่อนคนนี้ชื่อแดง พอมาเจอกัน อีกครั้งหนึ่งที่นี่ อาจปีที่แล้วพบกันที่กรุงเทพฯ ปีนี้ เรามาพบกันที่สวนโมกข์ เราก็จำได้ หมายรู้เรียกว่าสัญญา

ที่นี้สังขารในที่นี้หมายถึงว่า ความนึกคิด เช่นว่านักศึกษานี้จะมีความต้องนึกคิด คิดจะทำอะไร จะทำอย่างไร นี่ยังไม่พูดถึงทุกข์พูดถึงขันธห้าที่ยังไม่มีทุกข์ สังขารตอนนี้ที่เรา มีความนึกคิดนี้เรียกว่าสังขาร คนเราจะต้องทำอะไร และจะต้องมีความนึกคิดว่า เราจะทำอะไร นี่เรียกว่า สังขาร.

แล้ววิญญาณในที่นี้ ก็หมายถึงว่า จะเรียกว่าจิตหรือความรู้สึกวิญญาณในที่นี้ ก็เปรียบง่ายเหมือนกับว่า การทำงานของจิตที่เราไปรับความรู้ เช่นว่า ตาเราไปเห็นรูปลักษณะ

อะไรต่างๆ นี้ คือว่าจิตเข้าไปรับรู้ หรือจะเรียกว่าวิญญาณ ๖ ก็ได้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตนี้เข้าไปรับรู้.

นี่ คือ เรียน ก ข ก กา มาอย่างไม่เป็นลำดับไม่ถูกต้อง ไม่เรียบ ร้อย, แล้วก็ไปเอาฝอย เอายอดอะไรไม่รู้มาพูดให้มันมากเรื่อง.

เมื่อตะก๊อบอกแล้วนะว่า วันนี้เราจะสอน ก ข ก กา กันทีเดียว, ตั้งต้น ด้วย ก ข ก กาเรียน ก ข ก กา อย่างแบบใหม่ ให้สมกับปีใหม่. ให้มีความรู้เรื่อง ก ข ก กา อย่างชัดเจนถูกต้องเต็มที่ตามที่เป็นจริง. **คุณไม่ได้เรียน ก ข ก กา มา อย่างถูกต้องตามลำดับ ๆ, เรียนพรวดพราด เรียนอย่างผู้ใหญ่ เรียนหนังสือ หรือว่าแบบเบสิค ที่มันไม่มีรากฐาน, จึงพูดยกตัวอย่างมากเกินไป หรืออ้อมค้อม.**

สิ่งที่เรียกว่า **ขันธ** แล้วก็สิ่งที่เรียกว่า **อายตนะ** และสิ่งที่เรียกว่า**ธาตุ** **สามอย่างนี้คือ ก ข ก กา** เดียวนี้เรากำลังเรียนมาจากข้างบน คือเรียนขันธว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ; เพราะว่าขันธนี้เป็นของหนัก ถ้าเราเอามา ถือเมื่อไรเป็นหนักเมื่อนั้น เป็นมีความทุกข์เมื่อนั้น มันกลายเป็นปัญจุปาทานขันธ ไป, มันเป็นของหนักและเป็นทุกข์, ถ้ายังเป็นขันธเฉย ๆ อย่างขันธ ๕ นี้ยังไม่ เป็นทุกข์. **ไม่มีเลยที่พระพุทธเจ้าจะตรัสว่า ขันธ ๕ เป็นทุกข์ ; แต่จะตรัสว่า ขันธ ๕ ที่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน จึงจะเป็นทุกข์.** ถ้าตรัสว่า ขันธ ๕ เป็นของ หนัก มันก็หนักอยู่ตรงนี้เหมือนก้อนหินนี้ มันยังไม่มาเป็นความทุกข์แก่เรา เพราะ เราไม่ได้ถือ.

เราต้องรู้จักชั้นนี้ เป็น ๒ ชนิด คือชั้นที่เรามิได้ถือ เหมือนก้อนหินก้อนนี้ ที่เรามีได้แบก, อีกชนิดก้อนหินก้อนนี้ที่เราเอามาแบกไว้บนบ่า. มัน เป็น ๒ ชนิด ก้อนหินที่มีได้แบก เป็นชั้นเฉย ๆ เป็นเบญจชั้นเฉย ๆ, ก้อนหินที่แบกอยู่เรียกว่า ปัญจปาทานชั้น คือชั้นที่ ๕ ที่มีอุปาทานแบกเอาไว้.

ถ้าเป็นรูป เรียกว่า **รูปชั้น** ยังไม่เป็นทุกข์, ถ้าไปแบกรูปชั้นไว้ มันกลายเป็นรูปอุปาทานชั้น; ชั้นนี้แบกแล้ว หนักแล้ว, เป็นทุกข์อยู่ที่การแบก.

เวทนาชั้น ก็เหมือนกัน ไม่เป็นทุกข์; แต่ถ้าไปยึดเอาเวทนาเป็นเวทนาของกูเข้าเมื่อไร ก็กลายเป็นเวทูปาทานชั้นขึ้นมาทีเดียวแล้วก็ เป็นทุกข์.

สัญญา ก็เหมือนกัน ถ้าใครมีสัญญาของกู เอาสัญญาเป็นของกู แล้วก็ เป็นทุกข์.

สังขาร ก็เหมือนกันอีก ถ้าสังขารเฉย ๆ มันก็ไม่ได้แบกมันก็ไม่เป็นทุกข์; แต่พอเอามาแบกมาถือเข้า เป็นสังขารอุปาทานชั้น มันก็ทุกข์อีก.

วิญญาณ เฉย ๆ ก็ไม่เป็นทุกข์; แต่พอคนเอามาถือเป็นวิญญาณของกู เป็นตัวกูเข้าเท่านั้น ก็เป็นวิญญาณอุปาทานชั้น ก็เป็นทุกข์.

คุณจะช่วยอธิบายความแตกต่างระหว่างคำว่าชั้น กับ อุปาทานชั้น ที่ได้ไหม? ไปทีละอย่าง เช่นรูปชั้นกับรูปอุปาทานชั้นนี้มันต่างกันอย่างไร?

เมื่อตะกี้ท่านบอกว่าให้อธิบายเรื่องชั้น ๕ แต่ท่านไม่ได้หมายความว่า ให้ช่วยอธิบายเรื่องชั้น ๕ ที่เป็นทุกข์.

นั่นแหละเดี๋ยวนี้จะให้ช่วยเปรียบเทียบให้เขาฟัง ว่าชั้น ๕ ที่ถูกยึดถือ กับชั้น ๕ ที่ไม่ถูกยึดถือนี้มันต่างกันอย่างไร? ให้นักศึกษาโดยเฉพาะพวกลูกเด็ก ๆ นี้ได้ฟัง ว่ารูปที่ถูกยึดถือ กับรูปที่ไม่ถูกยึดถือนี้มันต่างกันอย่างไร? จะได้ว่า ต่อเมื่อยึดถือจึงมีความทุกข์. ยกตัวอย่างร่างกายนี้ ที่ยึดถือกับไม่ยึดถือมันต่างกันอย่างไร?

รูปที่ไม่มีอุปาทาน ก็เมื่อก็ก็อยู่ในประเด็นที่ท่านอธิบายแล้วไม่ใช่หรือ

ศึกษาให้เข้าใจคำว่าทุกข์.

ให้ยกตัวอย่างที่เห็นชัด ในวันหนึ่ง ๆ ของคนทุกคนว่า ส่วนที่เป็นร่างกายก็ดี, ส่วนที่เป็นจิตใจก็ดี, ส่วนที่เป็นความรู้สึกก็ดี, ที่มันมีอยู่ตามธรรมชาติ นั้นมันไม่ได้มีความทุกข์แก่เรา หรือแก่จิตของเรา. แต่มันมีความทุกข์ในความหมายอื่น; เพราะคำว่า ทุกข์มันมี ๒ ความหมาย. พุดเสียเลยก่อนก็ได้ นี่มันจะเป็น ก ข ก กา อันหนึ่ง ที่ยังไม่ค่อยจะเรียนกันให้ดี เพราะว่าไม่เคยเรียนบาลี; แม้แต่คนที่เรียนบาลี ก็ยังสะพร่า ไม่รู้ว่าตัวไหนมีความหมายอย่างไร.

ยกตัวอย่าง ก้อนหินก้อนนี้ เป็นทุกข์แก่บุคคลผู้แบก ; ถ้าเป็นทุกข์แก่บุคคลผู้แบก คำว่า ทุกข์นั้นมันหมายถึงทำให้เขาเจ็บปวดรวดร้าวทนอยู่ไม่ไหว. คำว่าทุกข์นั้นหมายความว่าทนยากเหลือ เกินทนไม่ไหว มันจะตายอยู่แล้วนี่ก็ทุกข์เพราะแบกก้อนหินอันนี้ การแบกนั้นทำให้เป็นทุกข์.

ที่นี้มีความทุกข์อยู่อีกหนึ่ง ที่ว่า ถ้าสังขารใดไม่เที่ยง สังขารนั้น เป็นทุกข์ คุณเคยได้ยินไหม ? สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ ก้อนหินนี้เที่ยงไหม ? ไม่เที่ยง ถ้าไม่เที่ยงก้อนหินนี้ต้องเป็นทุกข์ใช่ไหม ?

อันนี้ที่ท่านหมายถึงจะให้... ที่ท่านถามหมายถึงจะเอา ทุกขภาวะ หรือปภินทวะ.

อันนั้นเพราะฟังไม่ถูก. ถามว่า เมื่อสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์. เดียวนี้ก้อนหินนี้ไม่เที่ยง ก้อนหินนี้ต้องเป็นทุกข์ไหม ? เป็น ถ้าเป็นทุกข์นี้ ความหมายอย่างอื่น, เป็นทุกข์เพราะว่าดูแล้วน่าเกลียดน่าชัง น่าอดทนระอาใจ คือมันมีลักษณะแห่งความทุกข์. ถ้าพูดว่าก้อนหินนี้เป็นทุกข์ คำว่าทุกข์คำนี้ ต้องแปลว่ามีลักษณะแห่งความทุกข์ ซึ่งดูแล้วน่าระอาใจ.

ถ้าเรามองเห็นความไม่เที่ยงของก้อนหินก้อนนี้ เราจะนึกระอาใจ สังเวชไหม ? ว่าแม้แต่ก้อนหินยังรู้จักไม่เที่ยง เราก็สังเวช เพราะมันมีลักษณะ แห่งความทุกข์. นี่คำว่า ทุกข์ นี้แปลว่า เป็นตัวทุกข์ก็มี คำว่าทุกข์แปลว่า มีลักษณะแห่งความทุกข์ก็มี. ที่นี้คำว่า ทุกข์ แปลว่า นำมาซึ่งความทุกข์ ก็มี นี้อย่างน้อยสามอย่าง อย่างนี้คำว่าทุกข์.

ถ้าไม่เรียน ก ข ก กา นี้ กันเสียให้ดีแล้ว ทุกคนจะฟังไม่ถูก เพราะทุกข์ แปลว่า เป็นทุกข์ไปเสียหมด; ไม่ถูก. ทุกข์ แปลว่า เป็นทุกข์; ถ้าอย่างนี้ ละก็ต้องหมายความว่า ทุกข์เพราะเราไปแบกอะไร ถืออะไรเข้าไว้ ถ้าว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ นี้มีลักษณะแห่งความเป็นทุกข์ ดูแล้วสังเวชใจ

ที่นี้ว่า นำมาซึ่งความทุกข์ เช่นว่า **ทุกข์ไซ ปาป จ อุจฺจโย** อะไรก็ตาม การทำบาปนั้นเป็นทุกข์ คือนำมาซึ่งทุกข์. คำว่าทุกข์ แปลว่า นำมาซึ่งทุกข์.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนโดยเฉพาะนักศึกษาเด็ก ๆ ให้รู้ว่าคำว่า **ทุกข์** นี้อย่างน้อยมี ๓ ความหมาย : ๑. แปลว่าเป็นทุกข์ธรรมดา แก่ผู้ที่เข้าไปยึดถือ. ๒. แปลว่า มีลักษณะแห่งความทุกข์ส่องแสดงอยู่ที่นั่น, ทั้งที่เราไม่ได้ไปยึดถือมันเลย ไม่ได้ไปแบกมันเลย, มันมีลักษณะแห่งความทุกข์. เช่นก้อนหินก้อนนี้มีลักษณะแห่งความทุกข์ เพราะมันไม่เที่ยงมันเปลี่ยนแปลงเรื่อย, มันมีแล้ว มันไม่มี, มัน มีลักษณะแห่งความทุกข์ นี้ก็เรียกว่าทุกข์เหมือนกัน. ๓. ที่นี้การกระทำบางอย่างเป็นทุกข์ เพราะว่ามันนำมาซึ่งทุกข์ คือ **ทำชั่วเป็นทุกข์** เพราะว่ามันนำมาซึ่งทุกข์. ทุกข์ อย่างนี้ หรือว่า ทุกข์ ทุกขา อะไรก็ตาม มันนำมาซึ่งทุกข์. และยังมีความหมายอย่างอื่นอีก.

ขั้นที่ประกอบด้วยอุปาทาน เป็นทุกข์.

ที่นี้ใน ๓ ความหมายนี้ ที่ว่า **ขั้นที่ประกอบด้วยอุปาทาน** ที่เป็นตัวปัญหานั้น มันหมายถึงเป็นทุกข์. มันเกิดเป็นปัญหา เพราะมันเป็นทุกข์. ถ้ามันไม่เป็นทุกข์ มันไม่มีปัญหา, ถ้ามันเป็นทุกข์อยู่แต่มัน มันไม่มาเนื่องกันกับเรา มันก็ไม่เป็นปัญหาแก่เรา. ฉะนั้นเราไม่ต้องสนใจก็ได้, เราสนใจแต่ในแง่ที่มันมาบีบคั้นเรา ธรรมดาแก่เรา เพราะว่าเราไปยึดถือมัน. **ในเรื่องของอริยสัจ ๔ ทรงแสดงการยึดเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เป็นตัวตนนี้เป็นตัวความทุกข์.**

นี่เราควรจะขยายแจกลูก กะ กา กิ กี่ กี้ กึ ต่อไปอีกว่า เมื่อไรมีเบญจขันธ์เกิดขึ้น? แล้วเมื่อเบญจขันธ์เกิดขึ้นแล้ว ในกรณีอย่างไรเรียกว่ายึดถือ? ในกรณีอย่างไรเรียกว่าไม่ได้ยึดถือ?

ขันธ์ ๕ มิได้เกิดตลอดเวลาและเกิดคราวละอย่าง.

เดี๋ยวก่อน จะถามให้ชัดกว่านี้ว่า คุณถือเบญจขันธ์เกิดอยู่ตลอดเวลาไหม! ไม่. เบญจขันธ์จะเกิดขึ้นอยู่เป็นบางครั้งบางคราว. เมื่อไรเบญจขันธ์เกิดขึ้น? เมื่อไรสิ่งที่เรียกว่าเบญจขันธ์ล้วน ๆ ยังไม่เกิดอุปาทาน? เมื่อไรเบญจขันธ์ทั้ง ๕ นี้เกิดขึ้น คุณจะได้ถือว่าเกิดพร้อมทีเดียวทั้ง ๕ หรือว่าเกิดมาทีละอย่าง ๆ? เกิดทีละอย่าง.

นี่ช่วยจำไว้ด้วย ตรงนี้แหละเป็น ก ข ก กา ที่ถ้าจำผิดแล้วผิดหมด ถ้าใครถือว่าเบญจขันธ์เกิดทีเดียวพร้อมทั้ง ๕ อย่างนี้เขาว่าเอาเอง. แล้วไม่อาจจะมองเห็นได้, แล้วก็ผิดหลักพระบาลีอะไรไปหมดเลย.

เบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ นี้ ไม่เกิดอยู่ตลอดเวลา, จะเกิดแต่บางครั้งเมื่อมีเหตุปัจจัยพอ, และการเกิดของมันนั้นไม่อาจจะเกิดพร้อมทีเดียวทั้ง ๕ จะต้องเกิดมาตามลำดับ, หรือว่าตามที่มันจะเป็นปัจจัยแก่กันและกัน.

ที่นี้ตามที่ใครจะพูดว่า เบญจขันธ์เกิดอยู่ตลอดเวลา มันก็เป็นเรื่องที่พูดกันไม่รู้เรื่องแน่ ต้องเลิกพูดกัน; เพราะบางคนพูดมากไปถึงกับว่า แม้

เขานอนหลับอยู่ เขาก็มีเบญจขันธ์อย่างนี้. แม้เขานอนหลับอยู่ เขาก็มีเบญจขันธ์ครบทั้ง ๕ ขันธ์อย่างนี้ก็ไม่ต้องพูดกัน, มันไม่มีทางจะพูดกันรู้เรื่อง ; เพราะว่าเบญจขันธ์นี้จะเกิดขึ้นอยู่แต่บางเวลา แล้วก็เกิดขึ้นมาตามลำดับ. คุณยกตัวอย่างว่าเบญจขันธ์ทั้ง ๕ เกิดขึ้นมาโดยอาศัยรูปทางตาเป็นอารมณ์สักตัวอย่างได้ไหม ?

จะขอตอบ ไม่ทราบว่าจะถูกหรือจะผิด. ว่าไปเลยไม่ต้องออกตัวให้เสียเวลา. หมายถึงว่า เช่นว่า ตาเห็นรูป เบญจขันธ์ที่จะเกิดขึ้นแต่ละครั้งๆ จะต้องถูกผัสสะ หมายถึงว่าผัสสะเหล่านี้ไม่ใช่ผัสสะพร้อมกันทีละครั้งเช่น เมื่อตาเห็นรูป รูปนั้นก็เกิดขึ้น.

นี่จะไม่ กะ กา กิ กิ กิ กิ เสียแล้ว มันจะแจกกลับถอยหลังไป **ต้องตั้งต้นด้วยตา แล้วอาศัยรูป, ตานี้อยู่ข้างใน เรียกว่าตา, แล้วรูปอยู่ข้างนอก ปฏิจจ** แปลว่า **มาถึงกันเข้า, แล้วอุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญญาณํ จะเกิดการเห็นทางตาย้อนไปไหม ?** พระพุทธเจ้าท่านยอมให้ **นี่เป็นพระพุทฺธภาษิต ;** จะย้อนก็ได้ ตากับรูปอาศัยกันแล้ว **เกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นทางตา.** ทุกคนเข้าใจไหม ระวังให้ดี ๆ นะ ตอนนี้นั้นเป็นตอนที่จะเป็นเรื่องเป็นราว. ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มัน ๖ ทาง. นี่ยกตัวอย่างทางแรกคือทางตา ตาเห็นรูป ก็เกิดการเห็นทางตา, คือจักขุวิญญาณ นี่เพียงเท่านี้เท่านั้น. ขันธ์อะไรเกิดแล้ว รูปขันธ์เกิดหรือยัง ? ขณะนี้พอตาเห็นรูป ก็รูปขันธ์เกิดขึ้น.

รูปขันธ์เกิด แล้วก็วิญญาณขันธ์เกิดหรือยัง ? อย่างน้อยก็วิญญาณ **ขันธ์ในชั้นหนึ่ง** ชั้นเล็ก ๆ ชั้นต้น ๆ **นี่ ได้เกิดแล้ว คือวิญญาณทางตา** คือการเห็นรูปทางตา, แล้วรูปขันธ์ก็เกิดแล้ว, กลุ่มของรูปก็เกิดแล้ว คือกลุ่มรูปข้าง

ในคือตา. กลุ่มรูปข้างนอกคือธาตุต่าง ๆ นั้น ก็เรียกว่ารูป, มันคุมกันเข้าเป็นกลุ่มแล้วก็เรียกว่ารูปชั้น. มันติดแปะ ๆ ๆ เป็นไปแต่ไม่ใช่คราวเดียวกันได้, มันก็เกิดวิญญานชั้น. ถ้า ๓ ประการนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าผัสสะ แล้ว, ผัสสะนี้จะเรียกว่าสังขารชั้น โดยอ้อมก็ได้.

ที่นี้ถ้าเกิดผัสสะแล้ว ต้องเกิดเวทนา คือความรู้สึกสบายไม่สบาย สุขทุกข์อะไรต่าง ๆ นี้เรียกว่า เวทนาชั้นจึงเกิด หลังจากเกิดการเห็นทางตา, คือจักขุวิญญานแล้ว, จึงจะเกิดผัสสะ แล้วจึงเกิดเวทนาชั้น, หรือว่าจะแทรกสัญญาที่ตรงนี้. ตาเห็นรูป จำได้ว่ารูปอะไรก็เรียกว่า สัญญาชั้นเกิดแล้ว ; แต่ที่จริงสัญญาชั้น ตัวนี้ไม่สำคัญ, สัญญาชั้นตัวหลังสำคัญกว่า คือเมื่อมีเวทนาชั้นแล้ว เวทนาเกิดแล้ว มันไม่สัญญาว่าเวทนาของฉัน, สัญญานี้ตัวร้ายกาจมาก. หรือว่าเวทนาเกิดแล้ว เกิดสังขารชั้น คือความคิดจะทำอย่างไรเกี่ยวกับเวทนา. ถ้าเวทนาน่ารักก็คิดจะเอา, เวทนาน่าเกลียดก็คิดจะทำลาย. นี้ก็เรียกว่า ความคิดอันนี้เป็นสังขารชั้นเกิดแล้ว.

ที่นี้เมื่อเกิดเป็นเวทนา ขึ้นมาแล้ว สุขทุกข์ ขึ้นในจิตแล้ว มันยังมีวิญญานชั้น อันอื่นที่เป็นมโนวิญญาน, เป็นมโนวิญญานเข้ามาสัมผัสลงไปบนสุขหรือทุกข์เวทนา ที่เกิดมาทางตานี้ที่หนึ่ง. วิญญานตัวการ ที่จะต้องมีเรื่องเป็นอวิชชา ตัณหาได้ง่าย. มันเป็นมโนสัมผัส, เป็นมโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นตัวกิเลสได้ง่าย.

ทบทวนอุปาทานชั้น ๕, และชั้นล้วน.

ทบทวนกันอีกหน่อย ว่าพอตาทำหน้าที่ขึ้นมาในการเห็นรูป เรียกว่า รูปชั้นเกิดแล้ว, วิญญาณชั้นทางตาก็เกิดแล้ว, เวทนาที่มาจากการสัมผัสของตากับรูปนั้นก็เกิดแล้ว และสัญญา สำคัญมั่นหมายว่าเวทนา เป็นสุข สุขสัญญา ทุกข์สัญญา อุตตสัญญา มมสัญญา. สัญญาอะไรที่เนื่องจากเวทนา นี่สัญญาที่ร้ายที่สุด ที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้เกิดขึ้นแล้ว, แล้วก็เกิดความคิดเป็นสังขาร - ชั้น จะทำดีทำชั่วก็เกิดแล้ว แล้ววิญญาณ มโนวิญญาณ มารวบรวมเอาทั้งหมด นั้น เป็นตัวกู - ของกู : รูปของกู เวทนาของกู สัญญาของกู.

นี่มโนวิญญาณทำให้เกิด เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ประเภทที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น. นี่ในกรณีที่ยึดมั่นถือมั่นจะเป็นอย่างนี้; ถ้าในกรณีที่ **ไม่ยึดมั่น** มันก็ไม่มาถึงอย่างนี้. เช่นเห็นรูปทางตาพอรู้ว่าสวยไม่สวย แล้วก็เลิกกันอย่างนี้, หรือว่าคิดนิดหน่อยก็ได้แต่ **ไม่ต้องยึดถือ** ก็เลิกกัน อย่างนี้; นี่เป็นชั้น ๕ เฉย ๆ.

เดี๋ยวนี้ใคร ๆ ก็ลืมตาอยู่ทุกคน ใครจะหลับตา นั่งหลับตาอยู่ได้ มันก็ลืมตาอยู่ทุกคน. ตามันก็เห็นรูปต้นไม้ต้นไม้ได้อย่างนี้มันก็เรียกว่า ตาเห็นรูป ก็เกิดการเห็นทางตา; เมื่อมัน **ไม่มีปัจจัยพอ** ที่จะทำให้เกิดเวทนาชนิดที่รักหรือเกลียดแล้วก็เฉยได้.

เหมือนเราเห็นก้อนหินก้อนนี้ ต้นไม้ต้นนี้ เราก็ไม่มีความรู้สึกรัก หรือไม่รัก, **ไม่ยินดี ยินร้าย** แต่มันก็เป็นเวทนา. นี่ความคิดจะเกิดบ้างก็ได้ หรือ

ไม่เกิดก็ได้, แม้เกิดก็ไม่เกิดไปในทางยึดถือ แม้จะคิดว่าต้นไม้นี้ มันเกิดมาเพราะมันมีน้ำมีดิน มีอะไร มันจึงเกิดได้. นี่มันเป็นความคิด แต่ไม่ใช่สังขาร ที่เป็นความยึดถือ. วิญญาณก็เห็นอยู่แล้วอย่างนี้. มันเป็น **ชั้น ๕ ล้วน ๆ ไม่ถูกอุปาทานยึดถือ ไม่เกิดกับอวิชชา.**

นี่ตัวอย่างของชั้น ๕ ล้วน ๆ : รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้นล้วน ๆ ไม่เกิดอุปาทาน เกิดทางตา แล้วก็ดับไป. รูปชั้นเกิดขึ้น ทำหน้าที่เสร็จ เป็นวิญญาณชั้นแล้ว ทำหน้าที่เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขารอะไรก็ตาม. เพราะว่าจิตมันดวงเดียว มันทำหน้าที่หลายอย่างพร้อมกันไม่ได้, เพราะว่าจิตมันดวงเดียว. ฉะนั้นต้องมีอะไร ๆ **ปรุงแต่งจิตให้ทำหน้าที่ทีละอย่าง ๆ เพราะฉะนั้นชั้นมันจึงเกิดขึ้นทีละอย่าง ๆ** นี่เกิดชั้นล้วน ๆ ซึ่งวันหนึ่งเกิดอยู่มากมาย. นี่ลืมตาอย่างนี้ก็เห็น. บางที่มันไปครึ่งท่อนไม่ครบ ๕ ก็มี, แม้แต่ไปครบทั้ง ๕ มันไม่เป็นทุกขก็มี. เดี่ยวได้ยินเสียงลมพัดทางหู เดี่ยวได้ยินนกร้องทางหู, เดี่ยวได้กลิ่นมาทางจมูก, นี่ที่จะเป็นง่าย ๆ ที่สุดก็สามอย่างนี้ : ตา หู จมูก นี่, ส่วนเรื่องอื่น จะต้องสัมผัสอะไรเข้าก่อน ส่วนทางจิต ทางมโน นี่เป็นได้มาก ได้ง่าย ได้พร้อม ได้ไว ในทุก ๆ อย่าง; **แต่ถ้าไม่ยึดถือ ไม่เกิดความรู้สึกว่าอะไรของกู หรือตัวกูแล้ว มันไม่มีความทุกข์.**

นี่ยกตัวอย่างให้ฟังแล้วว่าชั้นทั้ง ๕ นี้เกิดขึ้นอย่างไร. **ทบทวนอีกทีก็ได้** เดี่ยวลูกเด็ก ๆ เหล่านี้จะลืม ว่าตานี้เป็นพวกรูปอยู่ข้างใน ยังไม่เกิดจนกว่าจะได้มีภาพข้างนอกเข้ามาเนื่องด้วย จึงจะเรียกว่าตาเกิด. รูปข้างในก็เกิด, รูปข้างนอกก็เกิด, ตาอาศัยรูปแล้วเกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นทางตาได้เป็น ๓ อย่างแล้ว คือตา ๑ รูป ๑ จักขุวิญญาณ ๑ ได้ ๓ อย่างแล้ว แล้วก็**พระบาลีว่า ตินฺนํ ธมฺมานํ**

สงคฺติ ผสฺโส - การมาพร้อมกันแห่งสิ่งทั้ง ๓ นี้ เรียกว่าผัสสะ, ผัสสะเกิดแล้ว.
เมื่อ ๓ อย่างนี้มาพร้อมกันแล้วก็เรียกว่าผัสสะแล้ว.

เพราะผัสสะนี้เป็นต้นเหตุ จึงมีความรู้สึก ที่เรียกว่าเวทนา, เมื่อ
ตาเห็นสวยไม่สวย ยินดี ยินร้าย นี้เรียกว่าเป็นเวทนา, เวทนาเกิดแล้ว เพราะผัสสะ
นั้นเป็นต้นเหตุ.

ที่นี้เวทนานี้จะเป็นอารมณ์ให้สัญญายึดมั่น อย่างนั้น อย่างนี้ ว่าสวย
ว่างาม ว่าเราว่าของเรา เป็นอตฺตสัญญา สุขสัญญาอะไรขึ้นมา สำคัญมันหมาย
ว่าเป็นอะไร, แล้วโดยมากก็มักจะสัญญาว่าเวทนานี้ของเรา, เวทนานี้เป็นของเรา.
ถ้าไม่สำคัญถึงขนาดนี้ก็ยังไม่เป็นทุกข์ ส่วนที่จำได้ว่ารูปอะไร เสียงอะไร, นี้
สัญญาอย่างนั้นยังไม่ทำพิษทำเรื่องอะไร ก็เรียกว่า สัญญาเหมือนกัน.

ฉะนั้นสัญญามีอยู่ ๒ ความหมาย สัญญาจำได้ว่าอะไรเป็นอะไร
คืออะไร. เรียกอะไรนี้สัญญาหนึ่ง นี้ไม่ร้ายกาจ. ที่นี้สัญญาอีกประเภทหนึ่ง สัญญาว่าสุข,
สุขสัญญานี้ระวังให้ดี. สัญญาว่าทุกข์, ทุกข์สัญญา นี้ระวังให้ดี, อตฺตสัญญา
สัญญาว่าตัวกูนี้ยิ่งร้ายแล้ว, พอไปยึดถือเป็นแบบนี้เข้าแล้ว ก็จะต้องไปเป็นทาง
แห่งความทุกข์แน่.

แต่เดี๋ยวนี้เอาเป็นว่า เราไม่ได้พูดถึงกรณีที่มีความทุกข์ เอาแต่สัญญา
จำได้ว่าอะไร. แล้วเกิดความพอใจ ในสิ่งที่เราเคยจำได้ว่านี่ดี นี้ไม่อันตราย
นี้น่ารัก เกิดความคิดเล่น ๆ ไปอย่างนั้น, แล้วก็เกิดวิญญูณชับซ้อนในรูปบ้าง ;

วิญญาณในเวทนานั้นบ้าง มันเป็นมโนวิญญาณ ชีวิตวันหนึ่ง ๆ ของเราเป็นอยู่
อย่างนี้เกือบตลอดเวลา แต่ยังไม่เป็นทุกข์.

ลักษณะของอุปาทานชั้นที่ ๕.

เอาละทีนี้จะยกตัวอย่างคู่ที่เรียกว่า อุปาทานชั้นที่ ๕ ว่ามันจะเกิดขึ้นมาอย่างไร? ก็ตั้งต้นด้วยตาเห็นรูป, ตานี้เป็นรูปข้างใน รูปข้างนอก พอเห็นกันเข้าแล้ว มันก็มีการเห็นทางตา คือตาของเราเห็นคนที่เราเกลียดน้ำหน้าที่สุดเลย, ตาของเรา เห็นภาพคนที่เราเกลียดน้ำหน้าที่สุดเลย. พอเกิดการเห็นทางตา เกิดจักขุวิญญาณแล้ว, ๓ ประการนี้ เรียกว่าผัสสะ. ผัสสะนี้มันไม่ใช่ผัสสะตามปกติ เหมือนที่ว่าเมื่อตะกี้เสียแล้ว, มันเป็นผัสสะที่มาจาก การเกลียดของเรา ในคนที่เราเห็นนั้น. อย่างนี้เขาเรียกว่า มันเป็นผัสสะที่มาจากอวิชชา มาจากกิเลส, มันเป็นโอกาสให้อวิชชาเกิดขึ้นผสมโรงตรงที่ผัสสะนั้น มันจึงเป็นการสัมผัสด้วยอวิชชาเสียแล้ว ไม่เหมือนตัวอย่างแรกซึ่งเป็นชั้นที่ ๑-๓.

เดี๋ยวนี้ชั้นที่ ๕ ที่จะเกิดอุปาทาน เพราะว่าเรามันโง่ไปเที่ยวได้รักคนนั้น, เที่ยวได้เกลียดคนนี้อยู่, มีความมันหมายอยู่ในสัญญา มันหมาย พอตาเห็นรูปคนที่เราเกลียดมา, สัญญาก็วิ่งปรี๊ดทันทีเลย ว่านี่คือศัตรูของกู. นั่นคือความโง่ นั่นคือกิเลส เป็นตัวอวิชชา. ฉะนั้น ผัสสะของเขาเป็นอวิชชาสัมผัส, สัมผัสลงไปด้วยอวิชชา. ดังนั้น เวทนาของเขาจึงเป็นเวทนาที่เกิดมาจากอวิชชาสัมผัส ; ฉะนั้นจึงเป็นเวทนาที่รุนแรงมาก คือเดือดร้อนเป็นทุกข์. คือว่าตัวมันเลย, เพียง

แต่ได้เห็นคนที่เราเกลียด นี่มันเป็นทุกขเวทนา; ฉะนั้นจึงเป็นเวทนาเหมือนที่แรกไม่ได้. เดี่ยวนี้เป็นเวทนาที่เกิดมาจากอวิชชาสัมผัส หรือว่าถ้าเห็นคู่รัก เห็นแฟนอะไรอย่างนี้ มันก็เกิดตรงกันข้าม, มันเป็นเวทนาที่เกิดมาจากอวิชชาสัมผัสอีกชนิดหนึ่ง. แต่มันเป็นไปในทางสุขเวทนา นี่ก็ยึดถือเหมือนกัน, นี่สัญญา มันก็มันหมายความว่าเข้าศึกของกู มันก็เกลียด, สัญญาก็มันหมายความว่าแฟนของเรา เราก็รักอย่างนี้.

ที่นี้สังขารที่เกิดขึ้นมันก็เข้ารูปกันพอดี, มันก็คิดไปตามความเกลียด หรือตามความรัก, มโนวิญญาณก็คอยสัมผัสอยู่ทุก ๆ ตอนที่มันจะสัมผัสได้ พอเห็นเสร็จเรียบร้อย เราก็มีความทุกข์เหมือนกับไฟเผา, หรือว่าเราสบายใจ ยึดมันถือมันแบกของหนักยิ่งกว่าก่อนหินเราก็ยังไม่รู้สึก. เหมือนคุณว่าเมื่อตะกี้แบกก้อนเพชรก้อนพลอย แบกเท่าไร ก้อนใหญ่ ๆ มันก็ไม่หนัก เพราะมันไปรวมกับเวทนาที่ต้องการ.

นี่ให้รู้จักเปรียบเทียบเบญจขันธ์ล้วน ๆ กับ เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ว่าต่างกันอย่างไร เบญจขันธ์ล้วน ๆ ยังไม่ถูกยึดถือก็ไม่ใช่ทุกข์, พอถูกยึดเข้าก็เป็นทุกข์.

สรุปความว่าใน ก ข ก กา ตอนนี่ เราต้องมีขันธ์ หรือเบญจ - ขันธ์ ขันธ์ ๕ นี้ เป็น ๒ ชนิด คือ ชนิดที่ไม่ถูกจับฉวยด้วยอุปาทาน น้อย่างหนึ่ง, และชนิดที่ถูกจับฉวยอยู่ด้วยอุปาทาน นี่อีกอย่างหนึ่ง เป็น ๒ ชนิด. อย่างนี้คุณเห็นด้วยไหม? เห็น. มีอะไรอีกก็ให้ว่า ให้มันเสร็จเป็นตอน ๆ ไป อย่าให้ต้องพูดที่หลังอีก.

ปัญหาที่จะถามอีกสักข้อหนึ่งคือ ที่อธิบายเมื่อตะกี้ที่ว่า ตาเห็นรูปในขณะช่วงนี้ที่เรายังไม่มีความทุกข์ จะยกตัวอย่าง เช่นเราเห็นรูปเป็นผู้หญิง, ตาเห็นหรือคนเห็น? หมายถึงว่าตัวดิฉันเป็นคนเห็น ที่นี้จะยกตัวอย่างเป็นผู้หญิงเห็นผู้ชาย เช่นว่าเห็นเป็นผู้ชายนี้ อยากเรียนถามท่านว่า อุปาทานนั้นเกิดแล้วหรือยัง ขณะที่เห็น แต่ยังไม่มีความเร้าร้อน.

อ้าว, นี่แสดงว่า คุณไม่เข้าใจคำพูดที่อาตมาพูดเป็นวรรคเป็นเวร, ปัญหานี้เป็นปัญหาทั่วไปที่สงสัย แล้วก็อยากจะถามท่านให้ตอบสั้น ๆ.

เข้าใจปัญหาแล้ว ตอบเลย ว่าผู้หญิงเห็นผู้ชายก็ได้, ผู้ชายเห็นผู้หญิงก็ได้, มันก็แล้วแต่ว่า การเห็นนั้นมันเปิดโอกาสให้อวิชชาเกิดขึ้นหรือไม่? ถ้าผู้ชายเห็นผู้หญิง เปิดโอกาสให้อวิชชาเกิดขึ้น มันก็ต้องมีความกำหนด อย่างนี้เป็นต้น. แต่ถ้ามันไม่เปิดโอกาสให้อวิชชาเกิดขึ้น มันมีสติ, หรือว่าศึกษามาดี มันก็ไม่เกิด. หรือว่าถ้าเห็นคนที่เกลียด, ผู้หญิงเห็นผู้ชายที่เกลียด หรือผู้ชายเห็นผู้หญิงที่เกลียด, มันก็ไม่เกิดอย่างนั้น, แต่ก็เกิดอวิชชาทางที่จะให้เกลียด. ฉะนั้นเราเอาแน่ไม่ได้; เราต้องเอาจิตเป็นหลัก เอาอายตนะเป็นหลัก มีความสัมผัสแล้วในขณะสัมผัสนั้น เป็นโอกาสแห่งอวิชชาอย่างไรอย่างหนึ่งหรือไม่? ที่จะเกิดขึ้นมาผสม. ฉะนั้นเราเลยพูดได้ว่า มันเป็นอวิชชาสัมผัส หรือว่าเป็นอวิชชาสัมผัส คือมีสติสัมปชัญญะ. ถ้าสัมผัสใดมีอวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นอวิชชาสัมผัส ต้องไปในรูปของปฏิเสธสมุบาทและเป็นทุกข์. ถ้าสัมผัสใดมันไม่เสียหลัก มันมีสติสัมปชัญญะเกิดขึ้น, สัมผัสนั้นมันเป็นอวิชชาสัมผัส หรือว่าสติสัมปชัญญะสัมผัส มันจะไม่เป็นไปในรูปของปฏิเสธสมุบาทที่จะทำให้เกิดทุกข์ขึ้น. มีอะไรอีก?

ที่ถามนี้ หมายถึงว่า เราหยุดแค่เห็นผู้ชาย ยกตัวอย่างเช่นว่า ชั้นท์ ๕ เป็นอพยากฤต เป็นกลาง ๆ ยังไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล. ปัญหาสงสัยว่า ที่ผัสสะ เห็นเป็นผู้ชายและหยุดแค่ผู้ชาย. เรื่องนี้ถามท่านว่า ช่วยอธิบายให้เข้าใจด้วยว่า ขณะนี้อุปาทานเกิดแล้วหรือยัง? ก็ตอบมาเมื่อคืนนี้. หมายถึงว่า ยังไม่เกิดสายปฏิจสมุปบาท.

นั่นแหละยังไม่เกิดอุปาทาน. **นี่ขอให้ถือเป็นหลักเถอะถ้ามีอุปาทานแล้วเป็นปฏิจสมุปบาท.** ที่นี้เป็นผู้ชายนี้ยังไม่เกิดหรือ? ก็แล้วแต่จิตใจของการเห็นซิ มันจะรู้สึกอย่างไรบ้าง, มันสำคัญอยู่ที่นั่น. เมื่อเห็นเพศตรงกันข้ามอย่างนี้ มันเห็นด้วยความรู้สึกของอวิชชา หรือเห็นด้วยความรู้สึกของวิชชา คือสติสัมปชัญญะ. ถ้าเห็นด้วยอวิชชาแล้ว ไม่พ้นที่จะเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน, เป็นปฏิจสมุปบาท และเป็นทุกข์.

เป็นข้อถกเถียง หมายถึงผู้ที่ศึกษา หมายถึงที่กรุงเทพฯ เขาบอกว่า ถ้าเห็นเป็นปรมัตถ์นี้ ยังไม่ใช่ผู้ชาย ถ้าเห็นเป็นผู้ชายเมื่อไร เมื่อนั้นแหละอุปาทานเกิดแล้ว.

อ้าว, นั่นก็ถูก, พุดอย่างนี้ก็ถูก, แล้วคนธรรมดาอย่างนี้ เห็นเป็นปรมัตถ์ได้หรือ? คนเหล่านี้จะเห็นปรมัตถ์ได้ ทั้งที่ไม่รู้ว่าปรมัตถ์คืออะไร? มันก็ต้องถึงเห็นตามปกติวิสัยของคนธรรมดา ไม่ต้องรู้ว่าปรมัตถ์ละ, ในบางกรณี มันเปลี่ยนรูปเป็นอย่างอื่น, หรือว่าเขาไม่ชอบ เขาเกลียด เขาเฉยได้ เพราะเหตุอื่นก็มีได้เหมือนกัน, **การที่เห็นเป็นชั้นท์ เป็นธาตุ เป็นอายตนะ มันต้องคนเล่าเรียน,** คนธรรมดาเหล่านี้เห็นไม่ได้. ฉะนั้นเราจึงต้องพุดว่า เมื่อมีการเห็นทางตา หรือได้ยินทางหูเป็นต้นนั้น **ในขณะที่แห่งสัมผัสนั้น, มันสัมผัสด้วยความโง่ หรือสัมผัสด้วยความฉลาดต่างหาก.** ถ้าสัมผัสด้วยความโง่มันก็หลงไป, **ถ้าสัมผัสด้วยความฉลาด มันก็เหนียวรั้งไว้ได้,** เรื่องมีเท่านั้น.

ที่ถามนี้ หมายถึงว่ายังไม่ศึกษาธรรม.

นี่ก็ต้องเป็นอย่างนี้ ผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาธรรม ต้องใช้คำอย่างนี้ ว่าพอสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้นนั้น, สัมผัสด้วยความฉลาดหรือสัมผัสด้วยความโง่, ถ้าสัมผัสด้วยความโง่ เป็นอวิชชาสัมผัส ต้องเกิดกิเลส ไปตามวิถีทางของปฏิจจสมุปบาทที่จะเกิดทุกข์. แต่ถ้าเขามีความฉลาดเสีย เขารู้ทันด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตาม มันก็ไม่มีกิเลสเกิดได้, มันก็ไม่มีปฏิจจสมุปบาทเกิดขึ้น, มันก็หยุดชะงักแค่นั้น, หรือว่าต่อไปอีกนิดมันก็จะงัก ก็กลายเป็นการศึกษา เป็นวิชาความรู้, รู้เรื่องคนนี่มันหลอกลวง, คนนี่มันมาทำให้เราหลงใหล นี่มันก็รู้ไปเสียอย่างนี้, เป็นการศึกษาไปเสีย ไม่เป็นปฏิจจสมุปบาท ที่จะทำให้เกิดทุกข์.

นี่ขอให้ช่วยจำให้ดี ๆ ว่า ทุก ๆ คนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ในวันหนึ่ง ๆ มันมี ก ข ก กา อยู่อย่างนี้ คือจะมีทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ฯลฯ หกทางนั้นแหละ มีการถึงกันเข้าแล้วก็เกิดความรู้สึกทางตา เป็นต้น ก็เกิดผัสสะ, แล้วก็เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน. ถ้าเผลอไปมันจะเป็นทุกข์ แล้วแต่สติมันจะมาทันที่ตรงไหน สติมาทันที่ตรงไหนมันจะชะงักได้ที่ตรงนั้น, บางที่เป็นเวทนาแล้ว มันก็ยังชะงักไปได้, เปลี่ยนกลับไม่รัก ไม่โกรธ, หรือบางที่เป็นตัณหาเป็นทุกข์เข้าไปแล้วตั้งครึ่งหนึ่งแล้ว มันก็เกิดบ้าง เข้า มันหยุดกระแสตัณหาได้ด้วยอำนาจของสตินั้น อย่างนี้ก็มิ.

อุปาทานขันธหรือขันธ ๕ เป็นเรื่องชีวิตประจำวัน.

นี่เรื่อง ก ข ก กา แท้ ๆ, แล้วเรื่องชีวิตประจำวันของคนทุกคน คือว่า มันเกิดขันธ ก็ต้องเมื่อมีการกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น เป็นต้น แล้วก็เกิดขันธ แล้วเมื่อเราเกิดปัญจอุปาทานขันธ ขณะนั้นเมื่อมีการกระทบแล้ว อวิชชาเข้าพลอยผสมโรงด้วย ความโง่เข้าไปพลอยผสมโรงด้วย มันจะเกิดอุปาทานขันธ ถ้ามันยังไม่โง่ คือว่ามันยังมีสติสัมปชัญญะ หรือว่ามันไม่โง่ด้วยเหตุใดก็ตามเถอะ มันจะเป็นเพียงขันธล้วน ๆ เหมือนที่เดี๋ยวนี้ตาเราก็เห็นอะไร หูเราก็ได้ยินอะไร จมูกเราก็ได้กลิ่นอะไรแต่เรายังไม่เป็นทุกข์ เพราะมันเป็นเพียงขันธล้วน ๆ แต่มันเป็นของหนักอยู่ในตัว เหมือนก้อนหินก้อนนี้ ถ้าเราไม่ได้ไปแบกมัน มันจะทำอะไรเราได้ ขันธล้วน ๆ นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราไม่ได้ไปแบกมัน คือไม่เข้าไปเอามาเป็นของเรา มันก็ทำอะไรเราไม่ได้ เพราะฉะนั้น **พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า การถือของหนักเป็นทุกข์ ; ถ้าไม่ถือก็ไม่เป็นทุกข์, ของหนักก็หนักไป เมื่อฉันไม่ถือ ฉันก็ไม่เป็นทุกข์, หรือว่า สงขัตติเตน ปญจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา - เบญจขันธที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน คือมีคนถือ มีอุปาทานถือ มันจึงจะมีทุกข์แก่จิตนั้นต่างหาก.**

คนทุกคนจะต้องตอบได้ว่า เมื่อไรเกิดเบญจขันธล้วน ๆ นี้อย่างหนึ่ง, เมื่อไรเกิดอุปาทานขันธ ซึ่งเป็นทุกข์นี้อย่างหนึ่ง ? อย่างหลังเป็นปฏิจจสมุปบาท ; อย่างแรกไม่เป็น. **เมื่อไรเกิดขันธ ? ก็เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ. ดังนั้นเรามิได้มีขันธอยู่ตลอดเวลา หรือว่าถ้ามีเราก็ต้องมีขันธที่สับเปลี่ยนกัน. เมื่อตาเราไม่ทำหน้าที่เห็น, หูเราไม่ทำหน้าที่ได้ยิน, เช่นว่าเราหลับอยู่, อย่างนี้มันก็ไม่มีขันธได้ ; เว้นไว้แต่เราจะฝันหรือละเมอ มันก็มีแบบอื่น. บางทีเรา**

ลืมน่าไปนั่งเหม่อ มันก็เหมือนกับเรามิได้เห็นอะไร, อย่างนี้ก็ไม่เกิดชั้นได้. นี่เป็นการพักผ่อน ตรงที่ไม่เกิดชั้น, และไม่เกิดอุปาทานชั้น.

ชั้นเกิดได้ต้องอาศัยอายตนะและธาตุ.

ที่นี้จะมาถึง ก ข ค สม ง ที่มันต่ำลงไปอีก ที่เข้าใจผิดกันอยู่ นอนฟัง อยู่รู้สึก ว่า นี่เรียน ก ข มาผิดแล้ว.

ชั้นจะต้องได้อาศัยอะไรจึงจะเกิดชั้น? จะต้องอาศัยอายตนะ. อายตนะจะต้องได้อาศัยอะไร? ก็จะต้องอาศัยธาตุ. พุดไปแต่ต้นที่สุดก็ต้องพุดถึงธาตุ. คุณว่า **ธาตุมีกี่อย่าง?** ธาตุมี ๔ อย่าง. ภูคนิดเดียว คุณหมายถึงดิน น้ำ ลม ไฟ ใช่ไหม? มีธาตุรู้สักอย่างหนึ่ง.

เข้า, ยังเหลืออีก มันมีตั้ง ๖ ก่อน ถ้าอย่างนั้น ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ. ธาตุ ๖ ปรถวิธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ ธาตุทั้ง ๖ ก่อน อย่างนี้ก็ถูก แต่ไม่เก่ง คือมันยังเหลือธาตุอยู่อีก.

ถ้าตอบอย่างที่เราเรียนมาแล้ว ศึกษามาแล้ว ขนาดเป็นครูบาอาจารย์ แล้ว **ต้องตอบว่า ธาตุมีสอง**, สองคืออะไร ก็มีสังขตธาตุ อสังขตธาตุ. นั่นแหละถูกที่สุด.

ถ้าถามว่า **ธาตุมีกี่อย่าง** แล้วตอบอย่างที่เราที่รู้ที่สุดก็ต้องตอบว่ามี **๒ ธาตุ** : ประเภทหนึ่งเป็น**สังขตะ** คือ **ธาตุที่เปลี่ยนแปลงได้** ปปรุงแต่งได้ เปลี่ยนแปลงได้ เป็นสังขตธาตุ, มีมากนับไม่ไหว ไม่รู้ว่่ากี่ร้อยชนิด. อีกธาตุหนึ่งเป็น**อสังขต - ธาตุ** อะไรทำไม่ได้ อะไรเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ; มี ๒ ธาตุ.

ที่นี้ **อสังขตธาตุ** นี้ยังรู้ยาก อย่าเพิ่งพูดถึงดีกว่า **หยุดเอาไว้ก่อน** ฝากเอาไว้ก่อน. **พูดถึงสังขตธาตุ** คือ**ธาตุที่ปัจจัยกระทำขึ้น** ปปรุงขึ้น, นี้จะเรียกว่ามี ๖ ธาตุก็ได้. มีดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ก็ได้ หรือถ้าไม่เรียกอย่างนั้น ยังมีเรียกอย่างอื่นได้, เช่นเรียกว่า **ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ**. คุณเคยได้ยินไหม? ๖ อย่างอย่างนี้ คุณเคยได้ยินไหม? นี่มันมีอย่างนี้. **ในพุทธภาษิต** มันมีอย่างนี้ **ธาตุ ๖ คือ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ**, แล้ว**ธาตุ ๖** อีกพวกก็คือว่า **ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ และธาตุธัมมารมณ** นี้ก็ธาตุข้างนอก.

ที่นี้ธาตุข้างใน มีธาตุจากความหมายของกิเลสว่า **กามธาตุ - ธาตุที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกทางกาม**, แล้ว**รูปธาตุ - ธาตุที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกพอใจ รูปบริสุทธิ**, แล้ว**อรูปธาตุ - ธาตุที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกพอใจในสิ่งที่ไม่มีรูป**, แล้ว**นิโรธธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความดับ**, ดับกิเลสทั้งหลายดับ ความพอใจทั้งหลายในสิ่งเหล่านั้นเสียได้. อันนี้ก็**เป็นธาตุ ๔ นะ** : **ธาตุ ๔** คือ **กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ นิโรธธาตุ**.

ถ้าบรรดาสัตว์ที่ยังต่ำอยู่ **พอใจในกาม** ก็เพราะว่า**มีกามธาตุ** เป็นตัวการปรุงแต่งอยู่ในนั้น, ทำให้จิตเกิดความรู้สึกพอใจในกาม. ถ้าจะให้สูงขึ้นไปถึง

รูปธาตุ มันก็ไม่พอใจในกาม แต่จะพอใจในสิ่งที่บริสุทธิ์, เช่นการเข้าฌานในรูปฌานอย่างนี้. ถ้าสูงขึ้นไปอีก ก็เป็น**อรูปฌาน อรูปธาตุ**, ทั้ง ๓ อย่างนี้ มันบ้าทั้งนั้นเลย, ทั้งกาม ทั้งรูป ทั้งอรูปนี้. ถ้าจิต**น้อมไปเพื่อความดับ เป็นนิโรธธาตุ** ก็เป็นไปเพื่อนิพพาน. นี่ก็ธาตุ ๔ ที่มีอยู่ในตัวเรา, หรือบางเวลาเราชอบกาม เพราะกามธาตุเข้ามาเป็นเจ้าเรือน. คน ๆ เดียวบางเวลามันก็ไม่ชอบกามเบื่อกาม อยากอยู่นิ่งๆ; นี่ก็เพราะว่า รูปธาตุหรืออรูปธาตุแทรกเข้ามา, หรือบางทีอยากจะอยู่นิ่งยิ่งกว่านั้นอีก อยากจะไม่ยุ่งกับอะไรหมด ก็เพราะนิโรธธาตุเล็ก ๆ น้อย ๆ ชั่วคราว มันแทรกเข้ามา. แต่ถ้าพูดกันอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ก็ต้องเป็นอย่างพระอริยเจ้าไปเลย หรือว่าเป็นอย่าง **พวกชั้นสูงกว่าธรรมดา** พวกที่**เข้าฌานสมาบัติ หรือเป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอรหันต์**ไปเลย.

ฉะนั้นโดยพื้นฐานแล้ว เราอาจจะพูดได้ว่า **เรามีธาตุอยู่ตลอดเวลา** แม้หลับและตื่น, แต่ว่าจะพูดว่า **เรามีชั้นธาตุอยู่ตลอดเวลา พูดไม่ได้**. เรามีธาตุอยู่ตลอดเวลา เช่นว่าเรามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาน ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุนะ; จำดี ๆ นะ อย่าเอาไปปนกันนะ. ที่เป็นธาตุนี้เราอาจจะมีอยู่ได้ตลอดเวลา; แต่ที่เป็นชั้นธาตุที่ไปปรุงเป็นชั้นธาตุนั้น เราไม่มีอยู่ได้ตลอดเวลา, มันมีต่อเมื่อมันปรุงเป็นชั้นธาตุ, แล้วธาตุนี้มันทำอะไรไม่ได้ มันต้องปรุงเป็นอายตนะเสียก่อน.

เช่นว่าเรามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาน อะไรก็ตามเถอะปรุง ปรุงแล้วเป็นลูกตา เป็นก้อนลูกตา, รวมทั้งประสาทสำหรับลูกตา, แล้วเราก็ต้องมีธาตุตา หรือจักขุธาตุ สำหรับที่จะประจำอยู่ในนี้, ตานี้จึงพร้อมที่จะเป็นอายตนะทางตา เมื่อได้กระทบรูปข้างนอก. มิฉะนั้นมัน

จะเป็นธาตุตา ที่ประกอบอยู่ด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เป็นดวงตาลูกตา อยู่เฉย ๆ เท่านั้น; แต่พอเห็นรูปข้างนอก มันเปลี่ยนจากความเป็นธาตุ ไปสู่ความเป็นอายตนะ, แล้วจึงจะเรียกว่าอายตนะทางตา, กลายเป็นจักขุอายตนะไป. มันจะเป็นจักขุอายตนะได้ ก็ต่อเมื่อได้รูปข้างนอก ที่เปลี่ยนจากรูปธาตุ มาเป็นรูปอายตนะแล้ว และรูปอายตนะข้างนอกกับจักขุอายตนะข้างในถึงกันเข้าจึงจะเกิดจักขุวิญญาณ แล้วจึงเป็นขันธขึ้นมาได้. ฉะนั้น ธาตุต้องปรุงเป็นอายตนะก่อน, อายตนะทำหน้าที่แล้ว จึงจะเกิดเป็นขันธขึ้นมา.

สามคำนี้จำให้ดี เป็น ก ข ก กา ถ้าเรียนผิดแล้ว เป็นผิดหมด, จะทำให้เข้าใจว่า กิเลสเกิดอยู่ตลอดเวลาบ้าง, อวิชชาเกิดอยู่ตลอดเวลาบ้าง, มันเกิดไม่ได้. ไม่มีสิ่งใดที่จะเกิดอยู่ตลอดเวลา โดยที่ไม่ต้องดับ ; เว้นแต่อสังขต - ธาตุพวกเดียว. ในบรรดาสังขตธาตุ แล้วจะต้องมีเกิด - ดับ, อสังขตธาตุเท่านั้นที่ไม่มีเกิดและไม่มีดับ, อาจจะเป็นรูป เป็นนาม เป็นกิเลส ตัณหา อุปาทาน อวิชชาอะไรก็ตาม อะไรก็ตาม มันเป็นสังขตธาตุ มันต้องมีการเกิดดับ. มันได้โอกาสมันจึงเกิด, หมดเหตุหมดปัจจัย หรือไม่ได้โอกาสมันก็ไม่เกิดไม่ได้, หรือมันต้องดับไป อย่างนี้.

ศึกษาให้รู้จักคุณลักษณะหน้าที่ของธาตุ.

นี่ศึกษาเรื่องธาตุให้ดี ๆ แล้วให้รู้ว่ามันปรุงเป็นอายตนะขึ้นมาอย่างไร เมื่อไร, แล้วมันจะปรุงเป็นขันธขึ้นมาอย่างไร, และเมื่อไร.

นี่ทบทวนสำหรับลูกเด็ก ๆ นี่อีกทีหนึ่งก็ได้ ว่าเรามีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ อยู่เป็นพื้นฐานในที่ทั่วไป ทุกหนทุกแห่ง. ที่ส่วนหนึ่ง มันมาประกอบกันเข้าเป็นลูกตาของเราในลูกตาของเรา, ในลูกตาของเรามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คือในเนื้อหนังของเรามี มันจะต้องมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม. **ส่วนที่แข็ง กินเนื้อที่นี้เรียกว่า ธาตุดิน, ส่วนความเหลว** ที่มีการเกาะกุมกันอยู่เป็นความเหลวก็เรียกว่า **ธาตุน้ำ**, ในเนื้อนี้ก็มีเลือดมีน้ำ, ในเนื้อนี้ก็มี **ธาตุไฟ** คืออุณหภูมิ, เดี่ยวนี้เป็นใช้น้อย ๆ มีอุณหภูมิตั้ง ๙๙° ฟาเรนไฮต์ อย่างนี้เป็นต้น, มันต้องมีอุณหภูมิ, **แต่ก็มีธาตุลม** คือส่วนที่ระเหยไปมาอยู่เรื่อย. ๔ ธาตุนี้อย่างน้อยทำเป็นเนื้อก่อนลูกตาขึ้นมาได้ แล้วมี **ธาตุว่าง** คือเป็นอากาศธาตุ เป็นพื้นรองรับ ให้สิ่งเหล่านี้มันมีที่ตั้งอยู่ได้. แล้วยังจะต้องมีธาตุที่สำคัญกว่านั้น คือจักขุธาตุ หรือ ธาตุตา มาตั้งอยู่ในลูกตานี้ด้วยในก่อนลูกตานี้ด้วย. แต่เราเรียกว่ามันยังไม่มา มันยังไม่เกิดจนกว่าจะมีการเห็นทางตา เป็นจักขุธาตุ ซึ่งมาทำหน้าที่ เป็นจักขุอายตนะ ฉะนั้นเราจึงมีการเห็นได้ทางตา.

รูปธาตุข้างนอก รูปอะไรก็ตามที่เห็นนี้ ต้นไม้ใบไม้อะไรก็ตามมันก็เป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศธาตุ คุมกันอยู่เป็นอย่างนั้น; ถ้ายังไม่มากระทบตาเรา มันก็ไม่มีความหมายแก่เรา, มันยังไม่เกิด. พอมันมา **กระทบเรา เรียกว่า มันเกิด.** ก็เรียกว่า **รูปธาตุข้างนอกนี้** มันกลายเป็นรูปอายตนะขึ้นมา, เป็นอายตนะคือรูปขึ้นมา. ครั้นพอมากระทบกับจักขุอายตนะข้างใน มันก็เกิด **จักขุวิญญาณขึ้นมา, เป็นขั้นขึ้นขึ้นมา, เป็นจักขุวิญญาณ เป็นรูปขั้น** ที่ทำให้เกิดวิญญาณขั้นขึ้นมา ; มันเป็นอันเดียวกันไม่ได้, ธาตุก็ดี อายตนะก็ดี ขั้นก็ดี เป็นอันเดียวกันไม่ได้, แล้วขั้นก็ดี อุปาทานขั้นก็ดี เป็นอันเดียวกันไม่ได้.

การปรุงตั้งแต่อวิชชาสัมผัสจนเป็นทุกข์เรียกว่าปฏิจสมุปบาท.

ฉะนั้นในขณะที่ดวงตาเห็นรูป เกิดอยู่ นี้ ยังไม่มีกิเลส, ยังไม่ใช่กิเลส ยังไม่มีกิเลส. ต้องโง่ในขณะนั้น ต้องเผลอในขณะนั้น ต้องมีเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งในขณะนั้น, คือในขณะที่ตากระทบรูป หูกระทบเสียง เป็นต้นนี้ ถ้าได้โอกาสของความโง่ อวิชชา เข้ามาผสมโรงด้วยแล้ว, สัมผัสอันนั้นจะเป็นการสัมผัสด้วยอวิชชา, แล้วมันก็จะมีความที่ เกิดจากอวิชชาสัมผัส แล้วมันต้องเกิดค้นหาแน่ๆ, แล้วมันจะเกิดอุปาทานยึดมั่นไปตามกระแสแห่งค้นหา ก็จะเกิดภพ คือปรุงเป็นการกระทำในกรรมที่จะให้เกิด เกิดเป็นอุปาทาน, เกิดเป็นค้นหาแล้วเกิดเป็นอุปาทาน กิเลสที่ทำหน้าที่ยึดมั่น เป็นตัวกู - ของกู, แล้วมันจะเกิดชาติ เกิดภพ เกิดทุกข์. นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท มันจะมาตามลำดับอย่างนี้, เป็นอย่างอื่นไม่ได้. นี้เรียกว่าอุปาทานขันธ วันหนึ่งมีไม่กี่ครั้ง และบางวันอาจจะไม่มีก็ได้. ถ้าเราไม่มีความทุกข์เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้แล้ว วันนั้นไม่ได้เกิดอุปาทานขันธ. ถ้าวันนั้น เกิดความทุกข์ก็อย่าง แล้วก็แปลว่า วันนั้นมันเกิดอุปาทานขันธเท่านั้นอย่าง, หรือเกิดปฏิจสมุปบาทเท่านั้นรอบ.

นี่ ก ข ก กา นี้ถ้าเข้าใจแล้ว จะรู้ธรรมะแล้วจะพูดไม่ผิด จะสอนไม่ผิด, จะเป็นครูบาอาจารย์ที่ไม่ต้องพูดผิด. ที่นี้ก็พูดมาจากข้างใน. พระพุทธเจ้าท่านต้องการนัก ต้องการเห็นว่าสาวกทั้งหลายจงพูดออกมาตามที่รู้สึกโดยประจักษ์ อยู่ข้างใน. อย่าพูดตามคำของตถาคตเลย ; สาวกที่แท้จริงเขาจะไม่พูดตามคำของพระศาสดาของตน ; แต่สาวกนั้นเขาจะพูดตามความรู้ประจักษ์ชัด ที่เขารู้ประจักษ์ชัดอยู่ข้างใน, แล้วเขาพูดออกมา, แล้วมันจะไปเหมือนกับคำที่ว่าพระศาสดาตรัสด้วยกันทุกคำ ทุกอักษร.

เดี๋ยวนี้เราไปเที่ยวจำคำเขามาพูด บางทีก็จำขี้ปากของเขามาด้วยซ้ำไป, ไม่ใช่คำที่ถูกต้อง, มันก็พูดกันมาก แล้วก็ปะ ๆ ปะ ๆ ไปหมด เพราะว่าไม่ได้เรียน ก ข ก กา ให้อ่านอย่างถูกต้องว่าอะไรคือธาตุ อยู่ที่ไหน เมื่อไร ก็อย่าง ๆ, แล้วเมื่อไรธาตุนี้ประกอบกันเข้าแล้วเกิดขึ้นเป็นอายตนะ อายตนะภายนอกก็ตาม และอายตนะภายในก็ตาม แล้วเมื่อไรเกิดผัสสะ เกิดเวทนาตามธรรมดา เป็นขันธ ล้วน ๆ, แล้วเมื่อไรเลยไปถึงอุปาทานขันธ; คือ เกิด ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และเป็นทุกข์. ส่วนนี้เขาเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท คืออาการที่มันเกิดขึ้นจนเป็นทุกข์ กระแสสายอันนี้เขาเรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.

ฟังให้ดีๆ คำว่า ปฏิจจสมุปบาท นี้ เขาใช้แก่เรื่องจิตใจเกี่ยวกับ ความทุกข์เท่านั้น. ถ้าเป็นเรื่องของต้นไม้ ก้อนหิน ก้อนดิน อย่างนี้ไม่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท แต่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา ทั้งหมดเลย. แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนสัตว์ที่มีความรู้สึก. จิตใจสูงอย่างนี้ จะมีความทุกข์อย่างนี้ ต้องเรียกว่า อิทัปปัจจยตาสมุปปาโท ชื่อมันยาวออกไปว่าอิทัปปัจจยตาชนิดปฏิจจ - สมุปบาทนี้เกี่ยวกับเรื่องในใจคน. ถ้าอิทัปปัจจยตาเฉย ๆ อะไรก็ได้ ก้อนหิน ก้อนดินต้นไม้อะไรก็ได้ มันเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาไปทั้งสิ้น.

ลักษณะของกิเลสและสังสมเป็นอนุสัย.

ที่นี้ก็มาถึงกิเลส ที่เป็นตัวให้ยึดถือสักทีแล้วก็จะหมดเรื่อง ก็ได้กล่าวมาแล้วว่า ความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อมีความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นกิเลส ก็ตั้งต้นว่า

ตาเห็นรูป อาศัยรูป เกิดการเห็นทางตา คือจักขุวิญญาณ จักขุณฺจ ปฏิจฺจ
 รูปे จอุปฺปชฺชติ จักขุวิญญาณํ เพราะอาศัยตาด้วยรูปด้วยจึงเกิดจักขุวิญญาณ, ตินฺนํ
 ธมฺมานํ สงฺคติ ผสฺโส - ความมาพร้อมกันแห่งธรรม ๓ ประการนี้เรียกว่า ผัสสะ,
 ผสฺสปฺจฺจยา เวทนา - เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา, เวทนาปฺจฺจยา ตณฺหา -
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา, ตณฺหาปฺจฺจยา อุปาทานํ - เพราะตัณหาเป็น
 ปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน, อุปาทานปฺจฺจยา ภโว - เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ,
 ภวปฺจฺจยา ชาติ - เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ, ชาติปฺจฺจยา ชรามรณํ ไสกปริ
 เทวทุกขโทมนสสุปายาสา ฯลฯ (เรื่อยไปจน) ...สมุทโย โหติ - ทุกข์ทั้งปวง
 เกิดขึ้นเพราะชาติเป็นปัจจัย.

จำให้ดี ๆ ว่า ตากระทบรูปเกิดการเห็นทางตา, ทั้งหมดนี้เรียกว่า
 ผัสสะ. ตอนผัสสะนี้เราต้องระวังให้ดี ถ้าเปิดโอกาสให้อวิชชาเข้ามาครอบงำ
 ผสมโรง แล้วมันจะเปลี่ยนรูปเป็นอุปาทานเป็นเบญจขันธ์ที่มีอุปาทาน.

ที่นี้คุณจะถามว่า อวิชชามาจากไหนใช่ไหม? คุณจะถามอย่างนั้น
 ใช่ไหม? ไม่ได้ถามอย่างนั้น, คุณเอาอวิชชามาแต่ไหน?

ระหว่างมีการ ประจบแห่งธรรม ๓ ประการ ที่เรียกว่าผัสสะนี้
 ผัสสะนี้ก็จะต้องมีผัสสะที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชา หรือผัสสะที่ประกอบด้วย
 อวิชชา, อวิชชานี้อย่าไปเรียกมันว่ากิเลส ถ้าไปเรียกอวิชชาว่ากิเลส แล้วมันสะเพร่า,
 มันทำอย่างสะเพร่า. อวิชชามันเป็นอาสวะ เป็นอนุสัย, กิเลสนั้นเรียกว่า
 โลภะ โทสะ โมหะ หรือ ราคะ โทสะ โมหะ สามอย่างนี้เป็นแม่บท เรียกว่ากิเลส.

โลภะหรือ ราคะ นี้อย่างหนึ่ง เป็นกิเลสประเภทลากเข้ามาหาตัว, เอาเข้ามา ๆ ๆ ราคะก็ตาม โลภะก็ตาม มันลากเข้ามาหาฉัน. โภชะหรือโทสะ มันเป็นกิเลสที่ผลักออกไปและอยากจะทำร้ายด้วย มันผลักออกไป. ถ้าโมหะ นี้มันโง่มันมืด มันไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี, มันอาจจะวิ่งอยู่รอบ ๆ ก็ได้. ไม่รู้ว่า จะรักดีหรือจะเกลียดดี.

ถ้าราคะหรือโลภะละก็มันรัก ถ้าโทสะหรือโกรธแล้วมันเกลียด, ถ้าโมหะ แล้วมันยังโง่ยังมีตัญไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี มันจึงได้แต่พัวพันหลงไหลอยู่รอบ ๆ. นี่คือนิเวศกิเลส ฉะนั้นกิเลสมีอย่างเดียว, ไม่ขอรับรองให้พูดว่ากิเลสมี ๓ ชั้น หรือมี กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง กิเลสอย่างละเอียด, แล้วเอาโลภะ โทสะ โมหะ เป็นกิเลสอย่าง กลาง นี้ว่าเอาเอง. ผู้ใดพูดอย่างนี้ผู้หนึ่งว่าเอาเอง, แล้วก็ว่าตาม ๆ ๆ กันมา เพราะกิเลสจะมีแต่ โลภะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้, ถ้ามันออกมา เป็นการฆ่าการลักขโมยการอะไรต่าง ๆ นี้มันอาการของกิเลส. ชั้นหยาบ ชั้นนอก. ทีนี้ที่เป็นชั้นในลึกเข้าไป ถ้าว่ามันมีความโลภ หรือราคะที่หนึ่ง, มันจะสร้างราคานุสัย เข้าไว้ คือความเคยชินที่จะราคะ จะกำหนดนั้นแหละเข้าไว้ ครั้งหนึ่งแล้วราคะหลายครั้ง ๆ มันก็จะสร้างความเคยชินหรือง่ายสะดวกตายที่จะราคะ เข้าไว้. ส่วนนี้ก็เรียกว่า **อนุสัย** คือความเคยชินที่จิตจะราคะ, แล้วเมื่อโกรธโทสะ หรือโกรธที่หนึ่งมันจะสร้าง**ปฏิฆานุสัย** เข้าไว้ที่หนึ่ง, โกรธอีกที่หนึ่งก็เพิ่มปฏิฆานุสัย ไว้ที่หนึ่ง, โกรธอีกที่หนึ่งเพิ่มปฏิฆานุสัยไว้อีก มันก็มีความเคยชินที่จะโกรธจะปฏิฆะ จะโทสะ นี้เรียกว่า ปฏิฆานุสัย ทีนี้ถ้าว่า มันมีโมหะ มันก็จะไปสร้าง **อวิชชานุสัย**.

หรือถ้าพูดอีกที่มันใกล้เข้ามาอีกก็ว่า **อารมณ์ที่น่ารัก** เกิดที่หนึ่ง ก็**สร้างราคานุสัย**, **อารมณ์ที่น่าเกลียด** นำโกรธเกิดที่หนึ่ง ก็เกิดปฏิฆานุสัย, อารมณ์

ที่เป็น **อทุกขมสุข** ที่หนึ่ง ก็ จะเป็น**อวิชชานุสัย**, อวิชชานุสัยเป็นเพียงความเคยชินที่จะลุกขึ้นมาทำหน้าที่คราว ๆ หนึ่งเท่านั้น ไม่ได้มีอยู่ตายตัวตลอดเวลา. นี่**ราคา - อนุสัย**ก็ดี **ปฏิฆานุสัย** ก็ดี **อวิชชานุสัย** มิใช่มีอยู่ตลอดเวลา ; เพราะว่าบรรดา **สังขตะธาตุ**ทั้งหลายนี้ **ไม่มีสังขตะธาตุอันใดจะมีอยู่ได้ตลอดเวลาโดยไม่เกิดดับ** ฉะนั้นอวิชชาที่ดี, พวกกิเลสคือ โภคะ โทสะ โมหะ ก็ดี, พวกอนุสัยคือราคานุสัย ปฏิฆานุสัย ก็ดี, อวิชชานุสัย ก็ดี, จะต้องมีการเกิดดับ ตามเหตุตามปัจจัยตามกาลตามเวลา, ไม่มีสิ่งใดที่จะเที่ยงตายตัวอยู่ได้ นอกจากพวกอสังขตะธาตุพวกเดียวเท่านั้น. ที่นี้**ส่วนความทุกข์ ส่วนกิเลส ส่วนรูป ส่วนนาม**นี้ มันเป็น**สังขตะ - ธาตุ**ทั้งนั้น, แล้วมัน**ต้องมีการเกิดดับตลอดเวลา**.

ที่นี้เราเอา**อวิชชา**มาจากไหน ? พอตาเห็นรูปเกิดการเห็นทางตา สามอย่างนี้เรียกว่าผัสสะ ผัสสะจะได้**อวิชชา**มาจากไหน ? ก็**ได้มาจากความเคยชิน**นี้จะความเคยชินมาจากไหน มันก็จะชินมาจากนั้นคือชินที่จะรัก, หรือชินที่จะโกรธ จะเกลียด, ที่จะโง่งจะหลง. ถ้าชินอันไหนมา ก็เรียกว่าอาศัยอนุสัยอันนั้น ; แต่ทุกอันนี้จะเรียกได้ว่า มันเป็น**ความไม่รู้ เป็นความโง่** ; ฉะนั้น **จึงเรียกว่าอวิชชาได้** ด้วยกันทั้งนั้น.

อวิชชาสังสมมาจากอนุสัยและอาสวะ.

ที่นี้ถ้าถามว่าเอา**อวิชชา**มาจากไหน ? เมื่อตาเห็นรูป มีการสัมผัสแล้วเอา**อวิชชา**มาแต่ไหนมาผสมเข้ามาในสัมผัส ก็คือ **ความเคยชิน**. **ความเคยชิน**นี้**สะสมไว้ตั้งแต่เมื่อไร ?** ตั้งแต่เมื่อเป็นเด็ก ๆ แต่อ่อนแต่ออกมาทีเดียว.

ทุกสิ่งเพิ่งเกิดเมื่อผัสสะถ้ามีสติทันจิตก็ประภัสสร.

นี่ก็จะเห็นว่า มันเพิ่งเกิดทั้งนั้น, ไม่มีอะไรที่จะเกิดเป็นตายตัวอยู่ได้. ถ้าใครเห็นว่าสิ่งใดเกิดอยู่ตายตัวได้คนนั้นก็เป็นผู้สัสสตทิฏฐิ, คนนั้นมีมิจฉาทิฏฐิ ประเภทสัสสตทิฏฐิ โดยถือว่า มีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อยู่ตลอดเวลา โดยที่ไม่ต้องเกิด - ดับ. แต่ว่าเป็นพุทธศาสนาแล้ว จะเป็นสัสสตทิฏฐิไม่ได้, จะต้องมีสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ตามโอกาส. นี่**ปฏิจสมุปบาท**จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ **ผัสสะ**; ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ไม่เป็นปฏิจสมุปบาท ไม่เป็นอุปาทานขันธ. ดังนั้นจิตย่อมผ่องใส เป็นปภัสสร; นี่ถือว่า ตลอดเวลาภิเลสมีได้เกิดขึ้น จิตย่อมผ่องใสเป็นประภัสสร. แม้ว่าเราจะนั่งนอนยืนเดินกินอาหาร ทำอะไรอยู่ก็ตาม ถ้าภิเลสมีได้เกิดขึ้นเพราะสัมผัส, **มีสติป้องกันไว้เป็นอย่างดีแล้ว จิตนั้นจะยังคงเป็นประภัสสร.**

นี่ถ้าถามว่าจะหา**จิตประภัสสร**ที่ไหน ? ก็ต้องหาที่จิตในขณะที่มัน **มีได้มีภิเลสเกิดขึ้น**, ที่นี้ก็ได้, ที่ไหนก็ได้, เพราะว่าตามธรรมชาติของจิตนั้น **มีประกา**, **ประกา** แปลว่า กาวาว แสงสว่างกาวาว, ส-ร แปลว่าวิ่งไป, **ประกาสสร** **แปลว่ามีประกาที่แล่นออก วิ่งออกมา, คีอรัศมี**, พุดงาย ๆ ก็คือรัศมี เพราะว่าไม่มีภิเลสมาหุ้มห่อปิดบัง ; เหมือนกับของเรา ถ้าไม่มีโคลนมาปิด เพชรก็ส่งแสงประกาสสร เดียวนี้เพชรที่ยังมีได้เจียรไน มันมีอะไรปิดอยู่ เพชรมันส่งประกาสสรไม่ได้. นี่เปรียบเทียบทางวัตถุ เหมือนอย่างเพชรมันมีความเป็นประกาสสรอยู่ในนั้น ถ้ามีอะไรขรุขระหุ้มเสียออกไม่ได้ ฉะนั้นเจียรไนเสีย มันก็ประกาสสร. ที่นี้เจียรไนแล้ว ถ้าเอาโคลนไปปะเข้าอีก มันก็ไม่ประกาสสร, ก็ต้องเอาออกไปเสียทีหนึ่ง.

จิตนี้ก็เหมือนกัน ธรรมตามันมีความเป็นประภัสสร แต่ว่ามันสูญเสียความประภัสสร เพราะมันมีอะไรมาห่อหุ้ม. เมื่อใดไม่มีปัจจัยสมุปบาทเกิดขึ้นในจิต เมื่อนั้นจิตเป็นประภัสสร เมื่อใดกิเลสมีได้เกิดขึ้นในจิตนั้น เมื่อนั้นจิตเป็นประภัสสร. ดังนั้นจิตที่ไม่เป็นประภัสสรก็คือเป็นทุกข์ มันมีความทุกข์ มันมีกิเลส.

จิตประภัสสรกลับเศร้าหมองได้เพราะกิเลส.

ถ้าจิตประภัสสรแล้วทำไมจะต้องกลับเศร้าหมองอีก ? เพราะว่ามันยังไม่มีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง ซึ่งจะป้องกันกิเลส ; เพราะเหตุนี้เราจึงมีการอบรมจิตอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ที่จะป้องกันมิให้เกิดกิเลส จิตก็ประภัสสรตลอดกาล คือเป็นพระอรียเจ้า, เป็นพระอรหันต์ไปเลย, จิตไม่กลับเศร้าหมองอีก.

เรื่องนี้มีคำอยู่ ๒ คำ **กุปฺปธรรม** กับ **อกุปฺปธรรม**. ความเป็นประภัสสรของจิตของพวกเราตาม**ธรรมดานี้เป็นกุปฺปธรรม คือกลับเศร้าหมองเพราะกิเลสได้อีก**; แต่ความเป็นประภัสสรของพระอรหันต์นั้นเป็นอกุปฺปธรรม, กลับเศร้าหมองอีกไม่ได้. แต่ถ้าในขณะที่มันว่างจากกิเลสแล้วมันพอ ๆ กัน คือมีความเป็นประภัสสรพอ ๆ กัน; แต่มันมีได้น้อย, ได้แฉกเดียว; ได้ชั่วขณะ, ได้บางเวลา มันมีอะไรมาแตะต้องอยู่เรื่อยไม่มากนักน้อย. **พระพุทธภาษิตมีอยู่ว่า จิตนี้เป็นประภัสสร, ปกฺกสฺสมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ** - จิตนี้มีปกติเป็นประภัสสร. แต่ถ้าถือเอาตามคำของพระสารีบุตร ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ ท่านพูดคล้าย ๆ กับว่าพูดแทนพระพุทธเจ้าว่า ภิกษุทั้งหลาย, **ปกติปริสุทฺถมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ - จิตนี้ มีความบริสุทธิ์อยู่เป็นปกติ**; ใช้คำแปลอย่างนี้ จิตนี้มีความบริสุทธิ์อยู่เป็นปกติ

ปกติปริสฺทุทมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ อาคณฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกิลิฏฺฐํ, ตอนนี
เหมือนกัน. ที่เป็นพระพุทฺธภาษิตตรัสว่าจิตนี้^๑เป็นประภัสสร แต่ภาษิต
พระสารีบุตร ที่พูดอยู่ในรูปคล้ายกับรูปพระพุทฺธภาสิต ว่าจิตนี้^๑มีความบริสุทธิ์
อยู่เป็นปกติ.

ฉะนั้นระวังเท่านั้นแหละ ไม่ต้องทำอะไรมาก หรือว่า^๑อย่าให้
เกิดโอกาสที่จะให้อวิชชาเกิดขึ้น ผสมผัสสะ, หัดสติให้มาก; เพราะว่าทำผิด
มาเป็น ๑๐ ปี ๒๐ ปี กว่าจะโตเท่านี้หลาย ๑๐ ปี ซินแต่ให้อวิชชา, จะมาตั้งต้น
ป้องกันอีกฝึกเอาในระยะอันสั้น มันก็ลำบากหน่อย, แต่ก็ทำได้. ก็ทำให้ดี ทำให้มาก
ด้วยการปฏิบัติธรรมในพระพุทฺธศาสนา มันก็จะมีความสามารถที่จะมีสติป้องกันการ
มาแห่งอวิชชา.

ป้องกันไม่ให้อวิชชาเกิด อนุสัย, อาสวะจะอ่อนกำลัง.

ที่นี้เมื่ออวิชชาถูกป้องกันมิให้เกิดได้ ความเคยชินนั้นก็ค่อยสลายไป
จางไป. ความเคยชินที่จะเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ มันจึงค่อย ๆ สลายไป, มันจึง
เกิดยาก จนกระทั่งไม่เกิดเลยในที่สุด. นี้เรียกว่าสิ้นราคะ โทสะ โมหะ เพราะว่าคอย
กันไม่ให้มันเกิดได้, จนมันสูญเสียบรรพชาติที่จะเกิด หรือความเคยชินที่จะเกิด
นี่คือการทำลายอาสวะ ทำลายอนุสัย อยู่เรื่อยไปทุกคราวที่มีการเห็นรูปฟังเสียง
ดมกลิ่นลิ้มรส ฯลฯ.

ฉะนั้นขอให้จำ ก ข ก กา กะ กา กิ กี บทสุดท้ายให้ดี ๆ ว่า ทุกคราวที่
ตากระทบรูปหรือหูกระทบเสียงก็ตาม จงกระทำอย่าให้อวิชชาเกิดมาได้. ระวัง

อย่าให้อวิชชาเกิดได้ ข้อนี้จะเป็นการบั่นทอนอวิชชานุสัย, และอวิชชาสวะลงไปเรื่อย ๆ เรื่อย ๆ จนอ่อนกำลัง จนหมดไป ; เหมือนกับเรา ไม่ให้มันได้กินอาหาร ไม่เพิ่มอาหาร มันก็ผอม, ผอมก็ตาย นี่ป้องกันอย่าให้กิเลสอย่าได้กินอาหาร นั่นคือการปฏิบัติธรรมะที่ถูกต้อง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา.

พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสไว้ ฟังดูแล้วมันง่ายเหลือเกินว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ท่านจะปรินิพพานอยู่หยก ๆ แล้วท่านยังอุทิศสำหรับตรัสประโยคนี้ **อิเม เจ ภิกขเว ภิกขุสมมาวิหาเรยฺหิ อสุญฺโฆ โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺส - ตุก่อนภิกษุทั้งหลายถ้าภิกษุเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์. เป็นอยู่โดยชอบ** ในที่นี้ไม่มีอะไร คือเราทำ **อย่าให้กิเลสได้โอกาสเกิด**, มันก็ค่อย ๆ หมดอนุสัย, หมดอาสวะไปเอง, ก็คือ **ระวังทุกคราวที่ตาเห็นรูป ไม่ให้กิเลสเกิด หรือว่าได้ฟังเสียงไม่ให้กิเลสเกิด จมูกได้กลิ่นไม่ให้กิเลสเกิด ฯลฯ ให้เป็นแต่เบญจขันธ์ล้วน ๆ** ธรรมดา, **อย่าให้เป็นปัญจูปาทานขันธ์. นี้เรียกว่าเป็นอยู่ชอบ** กิเลสก็ผอมลง, อาสวะก็ผอมลง, อนุสัยก็จางลง, มันก็หมดไปวันหนึ่ง เป็นการประภัสสรที่ตายตัว.

.... ..

ทั้งหมดนี้ อาตมาเรียกว่า ก ข ก กา ในการศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็น ก ข ก กา ของธรรมะ.

คุณก็อนุญาตว่าอย่างไร จริงไหม ? ตอนนี่ดิฉันที่ศึกษาและติดตามหนังสือที่ศึกษา มากี่เข้าใจว่า ที่ท่านอธิบายมานี้ก็เห็นด้วย ว่าจิตนี้ประภัสสร.

ไม่ใช่, นี่เป็น ก ข ก กา หรือไม่? อ้อ, ใช่ค่ะ คุณเรียน ก ข ก กา มา ผิดใช่ไหม? ก็ผิดบ้าง ถูกบ้าง ก็ถูกแล้วผิดบ้างถูกบ้าง.

นี่ขอเตือนครูบาอาจารย์ทั้งหลาย และผู้ฟังทั้งหลาย ว่าปีใหม่นี้จงปรับปรุง กันเสียใหม่, เรียน ก ข ก กา กันเสียใหม่, ถ้ายังมีผิดอยู่บ้าง ก็เรียนเสียใหม่ให้ถูก ให้หมด.

นี่เรื่องปีใหม่ที่อุตสาหกรรมตั้งใจจะพูดปีนี้มันมีอย่างนี้ ปีใหม่นี้เรียน ก ข ก กา กันใหม่, ปีใหม่นี้ปรับปรุงการเรียน ก ข ก กา ที่ยังผิด ๆ อยู่นี้ให้มันถูกต้องเสียใหม่, แล้วมันจะสมกับปีใหม่. แล้วก็พอกันที่ใช่ใหม่?

ที่นี้ปัญหายังมีอยู่อีก จะถามท่านอีกสักคำหนึ่ง อีกสักข้อหนึ่งให้ท่านอธิบาย แต่ว่า ส่วนตัวดิฉันไม่มีปัญหา. ข้าพเจ้าไม่ต้องถาม. ที่นี้ก็ยังคงสงสัยอยู่ คือปัญหาถกเถียงกันว่า ขณะที่จิตที่ทำงานอยู่เฉย ๆ เช่นยกตัวอย่างว่า ขณะที่ตัวดิฉันกำลังพิมพ์ดีดอยู่เฉย ๆ นี้ ขณะนี้ ดิฉันก็ว่า นี่แหละจิตประภัสสร ที่นี้ก็ยังคงสงสัยอยู่ เพราะอีกท่านหนึ่งบอกว่า ขณะนั้นแหละ จิตมีโมหะ อยากจะให้ท่านชี้ลงไป.

ไม่มีใครจะไปชี้ในจิตใจของใครได้. เมื่อเราพิมพ์ดีดอยู่เรามีความรู้สึก ประเภทอุปาทานตัวกู - ของกู จะได้ เสีย จะดี จะเด่นอะไรหรือเปล่า? เฉย ๆ ค่ะ ก็เป็นประภัสสร แต่ถ้าเราพิมพ์ดีดเราจะเอาดี, พอทำผิดแล้วโกรธหัวป่วนว่ามันมี แต่เสีย อย่างนี้มันไม่ประภัสสร. ฉะนั้นการที่จะถามว่าเมื่อกำลังพิมพ์ดีดอยู่นั้น จิตประภัสสรหรือไม่? มันก็ต้องว่าแล้วแต่จิตใจของคนนั้น, ว่าทำอยู่ด้วยอุปาทาน หรือทำอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ; ถ้าเกิดกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งก็จิตไม่ประภัสสร, ถ้า ไม่เกิดกิเลสก็จิตประภัสสร. นี่เป็นหลักที่จะไปใช้กับอะไรก็ได้; แม้แต่จะรับประทาน อาหาร จะอาบน้ำ จะไปถนอม จะอะไรต่าง ๆ ก็ระวังจิตให้ปรกติ ก็ประภัสสร. นี่แหละ

เป็นอยู่ชอบ อย่างนี้ ก็เลสก็ค่อยขาดอาหารตายไป ๆ, ยากที่อวิชาจะเกิดขึ้นในขณะแห่งผัสสะ. ก ข ก กา มีอยู่เท่านั้น :-

เริ่มด้วยธาตุ มีอยู่ทั่ว ๆ ไป หลาย ๆ ธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ จักขุธาตุ โสตรธาตุ สัทธาธาตุ อะไรกระทั่งกามธาตุ รูปธาตุ อรูป - ธาตุ มากมาย, ทั้งหมดนี้เป็น สังขตธาตุ; เหมือนกับดินเหนียว จะปั้นเป็นรูปอะไรก็ได้. ส่วนอีกธาตุหนึ่งเรียกว่าอสังขตะ ซึ่งส่วนใหญ่ถึงพระนิพพาน หรือนิโรธธาตุ เป็นที่ดับแห่งทุกข์ทั้งปวง; นี้ไม่เหมือนดินเหนียว ปั้นเป็นอะไรไม่ได้มันอยู่ตามลักษณะของมันเองโดยเฉพาะ, รู้จักธาตุทั้งหมดนี้แล้วก็ เรียกว่ารู้หมด. ถ้าไม่รู้ ก ข ก กา ที่มันเปาะ ๆ ปะ ๆ ยุ่งอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราวันหนึ่ง ๆ, เรียนเสียให้ถูก.

เอาละ, ไม่มีแรงจะพูดแล้ว, หยุดกันที.

อบรมนักศึกษา
จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
๗ มกราคม ๒๕๒๒
ณ โรงเรียนหินธรรมชาติ
โมกขพลาราม ไชยา.

ก ข ก กา สำหรับพุทธศาสนา

นักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายครั้งนี้ จะกล่าวโดยหัวข้อว่า ก ข ก กา สำหรับพุทธ -
ศาสนา

อะไรเป็น ก ข ก กา ก็หมายความว่า **สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ต้องเรียนก่อน,**
เรียนก่อนสิ่งใดหมด เหมือนกับคนเขาเรียน ก ข ก กา เมื่อเรียนหนังสือ. เมื่อถามว่า
อะไรเป็น ก ข ก กา ก็คงจะตอบกันไม่ได้นัก แม้ที่เป็นนักศึกษานี้ เพราะยังไม่เคย
ศึกษาพุทธศาสนามาอย่างเพียงพอ, ก็ถือเอาได้ตามที่เขาพูด ๆ กันก็แล้วกัน ; อย่าง
เมื่อคุณจะมา**ศึกษาพุทธศาสนา**นี้ **เรียนเรื่องอะไรก่อน,** หรือว่าอ่านเรื่องอะไรก่อน,

เขาแนะนำให้อ่านเรื่องอะไรก่อน ? บางทีก็จะเป็นเรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก่อน. มันก็ถูกอย่างยิ่ง, ถ้าพูดอย่างนั้นก็ถูกอย่างยิ่ง; แต่ว่าความหมายมันยังมีอะไรซ่อนอยู่ ว่าอะไรเป็นพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ ที่เราจะรู้จะถึงได้ หรือจะมี หรือถึงกับว่า เราก็จะเป็นเสียเอง.

เรียน ก ข ก กา ของพุทธศาสนาต้องเรียนที่ ตา - ใจ.

เรื่อง ก ข ก กา ของพุทธศาสนา นี้ มันก็มีความลำบากอยู่ ที่จะต้องถามกันขึ้นว่า สำหรับจะเรียนโดยวิธีไหนกัน ? ถ้าเรียนอย่างวิชาทั่วไป ก็เรียนเรื่องแรก ๆ สำหรับจำ; แต่ถ้าเรียนสำหรับปฏิบัติ มันก็กลายเป็นเรื่องสิ่งที่เรา มองข้ามอยู่ทุกวัน, เราไม่สนใจกับสิ่งนั้นว่ามันสำคัญ, นั่นแหละเราจึงไม่รู้ ก ข ก กา ของพุทธศาสนา ในแง่ของการปฏิบัติ.

ลองตั้งปัญหาถามตัวเองดูว่า เพียงแต่เรียนมันจะได้ประโยชน์อะไร? นอกจากจะรู้หรือท่องจำไว้ มันก็ไม่พอ ที่จะขจัดปัญหาของเราได้, มันต้องสามารถขจัดปัญหาของเราได้ เราจึงจะเรียกว่าเรารู้ หรือเรามี. เดียวนี้อะไรเป็นปัญหาของเรา เราก็ยังไม่วินิจฉัยเสียอีก, ก็เลยไม่รู้ว่าจะต้องเรียนอะไร, จะต้องทำอะไร, จะต้องตั้งต้นที่จุดไหน ?

อย่างเมื่อวานก็ได้พูดกันที่หนึ่งแล้วว่า จะเรียนพุทธศาสนาไปทำไม? และเรียนเพื่อให้มีความรู้, หรือว่าจะเรียนสำหรับเอาไปใช้ปฏิบัติ ให้เรามีความ

เหมาะสมที่จะทำการงานของเรา. เช่น ทำให้เราสามารถศึกษาประจำวันของเรานั้น ดีขึ้น, หรือว่าเราจะอยู่ในโลกในสังคมนี้ อย่างที่ไม่มีปัญหา คือไม่เดือดร้อนไม่มีความทุกข์, หรือว่าจะเรียนเพื่อรู้จักจัดความโลภ, ความโกรธ, ความหลง ที่มารบกวนเรา, หรือถึงกับทำความทุกข์ร้อนให้แก่เรานั้น ให้มันออกไปเสีย.

นี่ควรจะมุ่งหมายเรียนอย่างนี้แหละ ซึ่งมันยิ่งกว่าเรียนขีดเขียนท่องจำ คือมันเรียนอย่างรู้จักตัวจริง เรียนด้วยการสัมผัส เรียนด้วยการเข้าใจอย่างซึมซาบ หรือเรียนด้วยการใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่.

นี่เราจะเรียนเพียงเพื่อรู้ก็ดี เพื่อเอาไปช่วยให้เราทำการงานหน้าที่ของเราดีขึ้นดี, หรือว่าจะเพื่อป้องกันกำจัดกิเลสก็ดี มันก็ต้องรู้สิ่งที่เรียกว่า ก ข ก กา นี้เป็นต้นไป. ขอให้สนใจให้สำเร็จประโยชน์จะได้คุ้มค่าที่มาลำบากและหมดเปลือง เราควรจะพูดถึงเรื่องนี้กันเป็นเรื่องแรก; แต่บางที่มันก็ไม่สะดวก มันดึงเข้ามาหาจุดนี้ยังไม่ได้. เดียวนี้เข้าใจว่าพอจะเข้าใจกันได้, พอจะพูดกันได้ว่า **จะเรียนพุทธศาสนานี้ ต้องตั้งต้นเรียนเป็น ก ข ก กา นี้ ลงที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.**

คนทุกคนมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่เขาก็ไม่รู้จักมันว่าคืออะไร. นอกจากปล่อยให้ไปตามเรื่องของมันเอง; ก็มีตาไว้ดู มีหูไว้ฟัง มีจมูกไว้ดม ฯลฯ, ก็ทำไปอย่างไม่ต้องรู้อะไร นอกจากรู้เพียงเท่านั้น. ทีนี้มันก็เกิดความเข้าใจผิด, เกิดความหลงใหลในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และในเรื่องต่างๆ ที่มันเกี่ยวกันอยู่กับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

พอเอ่ยชื่อเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บางคนก็ไม่อยากจะฟัง, มันก็
ง่วงขึ้นมาทันที. นี่หมายความว่ามันลำบากแหละที่จะเรียน ก ข ก กา ของพุทธ -
ศาสนา, หรือคิดเสียว่ารู้แล้ว. ฉะนั้นขอให้ท่านฟัง, ถ้าไม่ค่อยจะสนใจก็ขอให้ท่าน
ฟังต่อไปว่า :-

ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ มันตั้งต้นที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; นี้
ถ้ากล่าวตามหลักพุทธศาสนาก็ถึงกับกล่าวว่า **โลกนี้มันขึ้นมาได้ ก็เพราะ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.** นี้กล่าวอย่างภาษาธรรมะในพุทธศาสนา, มันต่าง
จากที่เราเคยได้ยินได้ฟัง หรือได้เล่าได้เรียนมา ว่าโลกนี้มันมาจากอะไรก็แล้วแต่ครู
เขาจะสอน : มาจากดวงอาทิตย์ก็มี, มาจากการรวมตัวของหมอกเพลิงเหล่านั้น
ก็มี. เราก็เข้าใจแต่อย่างนั้น, ก็เป็นเรื่องโลกที่เป็นวัตถุ. แต่**ปัญหาเรื่องความ
ทุกข์**ของเรา มันไม่ใช่เรื่องวัตถุ มันเป็นเรื่องจิตใจ รู้สึกได้ด้วยจิตใจ. ฉะนั้น
ก็ต้องเรียนโลกในแง่ของจิตใจกันบ้าง.

เรียนโลกในแง่ของจิตใจ.

เรื่องทางวัตถุ เขาก็ว่าโลกมันมีมาไม่รู้กี่ล้าน ๆ ปีแล้ว; แต่ถ้าเรียน
ทางพุทธศาสนา หรือกล่าวอย่างพุทธศาสนา ก็**โลกนี้มันเพิ่งมี,** แล้วก็มันมี ๆ
คือเกิด ๆ ดับ ๆ ไปตามครั้งตามคราว ที่เราสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ. นี้ขอให้เข้าใจตอนนี้แหละ ที่เป็นเรื่องที่สำคัญ คือสมมติว่า ถ้าเรา
ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ขอให้ทำโนใจตามไปให้ถูกต้องด้วยว่า ถ้าเราไม่มีตา หู

จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจะเป็นอย่างไร? โลกนี้มันก็มีไม่ได้ นี่ถ้าเข้าใจคำนี้แล้วก็จะเข้าใจได้ตลอดไป; มันเพราะเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต่างหาก โลกมันจึงมีขึ้นมาได้. ถ้าเราไม่มีตา เราก็ไม่เห็นว่ามันมีอะไร, ไม่มีหู ก็ไม่ได้ยินเสียงอะไร; ในสิ่งทั้ง ๖ นั้น คือรูปที่จะเห็นด้วยตา, เสียงที่จะได้ยินด้วยหู, กลิ่นที่จะรู้ได้ด้วยจมูก, รสที่จะรู้ด้วยลิ้น, สิ่งที่มากระทบผิวหนังที่จะรู้ได้ด้วยผิวหนัง, กระทบความคิดที่เกิดขึ้นในจิตที่เราจะรู้สึกได้ด้วยจิต. นี่มันมีอยู่ ๖ อย่าง อย่างนี้. ฉะนั้น ถ้ามันไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราก็ไม่รู้สักอะไรเลย เราไม่มีอะไรเลยทั้งที่มันมีอยู่อย่างนี้. นี่ลอง สมมุติดู ทุกอย่างมันมีอยู่อย่างนี้; แต่เราคนเดียวนี้ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็มีไม่ได้, มันเป็นสิ่งที่มีไม่ได้, มันก็มีชีวิตอยู่ไม่ได้ด้วย, โดยแท้จริงมันจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้, เพราะมันไม่สามารถจะปฏิบัติอะไรในตัวมันเองได้. แต่ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วโลกนี้มันก็เท่ากับไม่มี.

โลกมีเมื่อสิ่งทั้ง ๖ ทำหน้าที่.

ที่นี้เมื่อไรตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันทำหน้าที่ตามเรื่องของมัน; เช่นตาเห็นรูป, หูฟังเสียง เป็นต้น; เมื่อนั้นแหละโลก ในส่วนนั้นมันก็มี: เมื่อตาเห็นรูป โลกในส่วนที่เป็นรูปมันก็มี, เมื่อหูได้ยินเสียง โลกในส่วนที่เป็นเสียงมันก็มี, หรือมันได้กลิ่น โลกในส่วนที่เป็นกลิ่นมันก็มี, อย่างนี้เรื่อยไปจนครบทั้ง ๖ อย่าง. นี่มันเป็นข้อเท็จจริงที่ยิ่งกว่าจริง ซึ่งต้องมองให้เห็นเสียก่อน ถ้ามองไม่เห็นก็จะเข้าใจต่อไปไม่ได้.

พูดอย่างภาษาธรรมดา เขาไม่พูดเหมือนกับที่ภาษาชาวบ้านพูด เช่นในกรณีนี้ ชาวบ้านเขาพูดว่าโลกมีอยู่ตลอดเวลา ล้าน ๆ ปีมาแล้ว. ส่วนภาษาธรรมะนี้ โลกมีเมื่อผัสสะด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; พอไม่สัมผัสมัน ก็เท่ากับไม่มี คือดับไป, พอสัมผัสอีกมันก็มีขึ้นมา แล้วแต่ในด้านไหน คือตา หู หรือ จมูก ลิ้น กาย ใจ. ฉะนั้นเขาจึงเรียกว่าโลกนี้มีเกิดดับอยู่เรื่อย. นี่เป็นภาษาอะไร บ้าหรือดี? ลองพยายามคิดดู ที่ว่าโลกนี้เกิด - ดับอยู่เรื่อย ตามขณะที่เรารู้สึกมัน. หรือไม่รู้สึกมัน.

ที่นี้มันหนักยิ่งไปกว่านั้นอีก ซึ่งคนทั่วไปก็ชักจะสั่นหัว ที่พูดว่าแม้แต่ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้นมันก็ได้มีอยู่ตลอดเวลา, มันมีการเกิดขึ้นแล้วดับไป. ทุกคนจะสงสัยหรือไม่เชื่อ: ฉันทมีตาอยู่ตลอดเวลา, มีหูอยู่ตลอดเวลา, มีจมูกอยู่ตลอดเวลา, ฯลฯ ทำไมจึงเรียกว่า มันเกิดขึ้น แล้วดับไป, เกิด ๆ ดับ ๆ อยู่. นี่เป็นภาษาธรรมดาเขาพูดอย่างนี้; หมายความว่าเมื่อตาทำหน้าที่ของตาก็เรียกว่าตามันเกิดขึ้น, พอเสร็จหน้าที่ของตา ไม่ทำหน้าที่ทางตา ก็เรียกว่าตาดับไป หูก็เหมือนกัน. หูทำหน้าที่ทางหู ก็หูเกิดขึ้น, เสร็จเรื่องแล้ว ไม่ทำแล้วก็ดับไป. มันจึงเป็นเรื่องที่ผลัดกันเกิด ผลัดกันดับ ระหว่างตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, มันละเอียดขนาดนี้แหละ; จะน่าสนใจหรือไม่สนใจ ก็ไปลองคิดดู. แต่ถ้าจะเข้าใจธรรมะแล้วก็ต้องเข้าใจเรื่องนี้, คือเรื่อง ก ข ก กา ของธรรมะ, เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

เมื่อคุณพูดว่าอยากจะศึกษาธรรมะ อยากจะรู้ธรรมะ ก็เป็นหน้าที่ของอาตมาที่จะช่วยให้รู้ธรรมะ. แต่พอจะช่วยให้รู้ธรรมะ มันก็ต้องช่วยให้รู้ ก ข ก กา ของธรรมะ คือเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ถ้าไม่อย่างนั้นก็

ไม่มีทางที่จะรู้ถึงธรรมะที่แท้จริง. ทุกเรื่องมันมารวมอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งควรจะฟังกันต่อไป, แล้วควรจะจำไว้ด้วย. ถ้าจะมีความรู้ขนาดที่เรียกว่าพอตัว หรือมีความรู้ที่จะพูดกับคนต่างชาติต่างศาสนา ฝรั่งเศสค่าอะไรก็ตาม, เมื่อเขาให้เรา อธิบายพุทธศาสนา เราก็ต้องพูดจาให้มันถูกต้อง.

อายตนะ ๖ คู่กระทบกันทำให้เกิดวิญญาณและผัสสะ.

เรื่องต่อไปนี้ก็คือว่า เรามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า อายตนะ ภายใน เพราะมันมีอยู่ในตัวเรา. ที่นี้ก็มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ, อีก ๖ อย่างอยู่ข้างนอก ที่จะเป็นคู่กับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. คำว่ารูป เสียง กลิ่น รส. แต่คำว่า โผฏฐัพพะ นี้มันเป็นคำภาษาธรรมะอาจจะไม่เคยได้ยิน; อะไรที่มากกระทบผิวหนังให้เกิดความรู้สึกทางผิวหนัง สิ่งนั้นเรียกว่า โผฏฐัพพะ คือสิ่งที่มากกระทบทางผิวหนัง. ที่นี้ธัมมารมณนั้นคือสิ่งที่มากกระทบใจ คือความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจ.

ช่วยเข้าใจไว้ให้ดี ๆ ว่า ๖ คู่: ตา คู่กับ รูป, ตาสำหรับเห็นรูป, รูป สำหรับให้ตาเห็น. หู คู่กับ เสียง, เสียงสำหรับหูได้ยิน, หรือมีหูไว้สำหรับได้ยินเสียงฟังเสียง. จมูกมีไว้รู้จักกลิ่น. ลิ้นมีไว้รู้จักรส. ผิวหนังทั่วไป ระบบประสาทที่ผิวหนังทั่วไป มีไว้สำหรับรู้สิ่งที่จะมากกระทบผิวหนัง ทั้งหมดนี้ทั้งนี้ทั้งใจมีไว้สำหรับรู้สึกความคิดนึกที่จะเกิดขึ้นในใจ.

นี่เป็นเรื่องจริงเกินกว่าจริง, เป็นเรื่องที่เราจะต้องรู้จักมันจริงๆ. เมื่อก่อนนี้เราไม่สนใจ เราก็ไม่รู้จัก, เราก็คิดว่ารู้จัก. เดี่ยวนี้เรารู้จักไปตามลำดับตามที่มีกล่าวไว้ในพระพุทธรวจนะ คือ ตา ถึงกันเข้ากับ รูป ก็เกิดการเห็นทางตา ; นี้พูดเรื่องตา เป็นตัวอย่างก่อน.

ตา มาถึงกันเข้ากับรูป ก็เกิดการเห็นทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ หรือวิญญาณทางตา. นี้วิญญาณก็เพิ่งเกิดเดี๋ยวนี้, เมื่อตามาถึงเข้ากับรูป ก็เกิดวิญญาณทางตา.

เมื่อหูถึงเข้ากับเสียง ก็เกิดวิญญาณทางหู.
 กลิ่นถึงเข้ากับจมูกก็เกิดวิญญาณทางจมูก.
 ลิ่นถึงกันเข้ากับรสก็เกิดวิญญาณทางลิ้น.
 ผิวหนังสัมผัสกันกับสิ่งที่มาสัมผัสผิวหนังก็เกิดวิญญาณทางผิวหนัง
 ซึ่งเรียกว่า กายวิญญาณ.

ความรู้สึเกิดขึ้นในจิตกระทบจิต รู้สึก็ได้ ก็เรียกว่า วิญญาณทางจิต แต่เขาใช้คำว่า มโน วิญญาณทางมโน.

ฉะนั้นเราจึงมี จักขุวิญญาณทางตา, โสตวิญาณทางหู, ฆานวิญาณทางจมูก, ชิวหาวิญาณทางลิ้น, กายวิญาณทางผิวหนัง, มโนวิญาณในทางจิตใจ.

อย่ารู้สึกหรืออย่าเห็นว่า เป็นเรื่องเหลวไหลครีคระบ้า ๆ บอ ๆ. ถ้าจะรู้จักพุทธศาสนาแล้วก็รีบรู้จักสิ่งเหล่านี้เสีย ; ที่ว่า **อายตนะภายใน** ตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจ, อายตนะภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะธัมมารมณฺ์ มาถึงกันเข้าตามคู่ของมัน แล้วก็เกิดวิญญาณ คือ **จักขุวิญญาณ** **โสตวิญญาณ** **ฆานวิญญาณ** **ชีวหาวิญญาณ** **กายวิญญาณ** **มโนวิญญาณ** ก็เลยได้เป็น ๓ เรื่อง ขึ้นมาแล้ว.

นี่ยกตัวอย่างด้วยเรื่องทางตาต่อไปอีก ตา ถึงเข้ากับ **รูป** เกิด **จักขุ** **วิญญาณ** การเห็นทางตา, เป็น ๓ สิ่งขึ้นมา : คือตา สิ่งหนึ่ง, รูป สิ่งหนึ่ง, จักขุ **วิญญาณ** อีกสิ่งหนึ่ง. การมาถึงกันเข้าอย่างเต็มที่ของสิ่งทั้ง ๓ นี้ ก็เรียกว่า **ผัสสะ** ; ในกรณีนี้ก็เรียกว่า **จักขุสัมผัส** คือ **สัมผัสทางตา** ; ถ้ามันเป็นเรื่อง ทางหู หูถึงเข้ากับเสียง เกิดวิญญาณทางหู ๓ สิ่งนี้มาถึงกันเข้า ทำงานร่วมกันเข้า ก็เรียกว่า **สัมผัสทางหู**. กลิ่นกับจมูกถึงกันเข้า เกิดวิญญาณทางจมูก, แล้วก็เลย เรียกว่า **สัมผัสทางจมูก** เรียกว่า **ฆานสัมผัส**. ทางลิ้นก็เหมือนกันอีก ลิ้นกับ รส ชิวหาวิญญาณ รวมกันก็เรียกว่า **ชีวหาสัมผัส**. แล้วก็เรียกว่า **กายสัมผัส** **มโนสัมผัส** จนไปตลอดเรื่องทั้ง ๖.

นี่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสัมผัส; ทุกคนมีสิ่งเหล่านี้ที่ทำหน้าที่ เป็น **วิญญาณ**หรือเป็นสัมผัสอยู่ตลอดเวลา.

สัมผัสขาดสติปัญญา ก็เกิดเวทนา, ตัณหา.

ที่นี้เมื่อเราสัมผัส เราก็ไม่รู้รู้สึกหรือสนใจที่จะควบคุมเรื่องสัมผัส ก็ **ปล่อยไป**ตามเรื่อง. ฉะนั้นสัมผัสของเราก็เป็นสัมผัสที่ปล่อยไปตามเรื่อง ไม่

ประกอบไปด้วยปัญญา, ไม่ประกอบไปด้วยสติ, เรียกว่าสัมผัสของผู้ที่ไม่มีปัญญาไม่มีสติ มันก็เกิดเวทนา.

เมื่อมีสัมผัสแล้วมันก็เกิดเวทนา เราจะมึสติหรือไม่มีสติในสัมผัส นั้นมันก็มีเวทนาเกิดขึ้น แปลว่าความรู้สึกให้รู้สึกเป็นสุข คือ ภูมิใจก็มี, เป็นทุกข์ไม่ภูมิใจ ก็มี, หรือไม่พูดได้ว่า ภูมิใจหรือไม่ภูมิใจก็มี นี่เขาเรียกกลาง ๆ นี้ก็มี. ที่เราสัมผัสสิ่งนั้น ๆ แล้วเกิดเวทนา. ที่นี้เกิดเวทนาแล้วนี้ ถ้ายังไม่มีปัญญา ไม่มีสติ อยู่ต่อไป ก็จะเกิดตัณหา. อย่างคนธรรมดาเนี่ย พอมีสัมผัสแล้วมีเวทนา แล้วก็ต้องมีตัณหา;

อย่างสัมผัสทางตา ก็เกิดเวทนาทางตา สวยหรือไม่สวย แล้วจะเกิดตัณหาคือความอยาก ไปตามความหมายของการที่มันสวยหรือไม่สวย. ถ้าสวยถึงขนาดที่จับอกจับใจ มันก็เกิดตัณหาชนิดที่จะเอา, เกิดความอยากได้. ถ้าไม่สวยไม่ภูมิใจ ก็อยากจะให้ไม่มี, อยากให้ผ่านพ้นไปเสีย หรืออยากจะทำลายเสีย, หรือบางทีความอยากมันก็เฉียงไปในแง่ที่อยากจะเป็น เป็นอย่างสวยงามนั้นบ้างก็ได้.

ฉะนั้นความอยากหรือตัณหา มันก็เกิดขึ้น เพราะเวทนาของบุคคลที่ไม่มีปัญญา ไม่มีสติ ไม่มีความรู้ทางธรรมะ ก็คือคนทั่วไป. ทุกคนในโลก พอเกิดสัมผัสเกิดเวทนา, แล้วก็เกิดตัณหา ไปตามการยั่วของเวทนา.

นี่มันออกจะซับซ้อน ถ้าไม่จำให้ดีก็เลอะหมด, แล้วก็เวียนหมดแล้วจะไม่ได้เรื่องอะไรก็ได้; ฉะนั้นช่วยจำให้มันแม่นยำ. เดียวนี้มันมาถึง เกิดตัณหา คือความอยากแล้ว, ตัณหาที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์นั้นแหละ มันก็เกิดขึ้นมาแล้ว.

ต้นเหตุเกิดแล้ว อุปาทาน, ภพก็เกิด.

ที่นี้เมื่อเกิดต้นเหตุ มันก็จะเกิดสิ่งที่เรียกว่า อุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่มันอยาก, มันอยากในอะไร มันก็จะยึดมั่นในสิ่งนั้นที่มันอยาก ; เช่นรู้สึกสบายตาเพราะรูปสวย มันก็อยากที่จะยึดครองความสวยงามนั้น, มันมี **อยาก** ได้ขึ้นมาก่อน เรียกว่าต้นเหตุ แล้วหลังจากนั้นมันจะเกิดความรู้สึกว่ากูมีอยู่, กูอยาก, **อยาก** ได้มาเป็นของกู; แต่มันเป็นเรื่องที่ไวยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ ที่มันจะเกิดความรู้สึกอยาก, แล้วก็เกิดยึดถือว่า **มีกูเป็นผู้อยาก, อยาก** ได้มาเป็นของกู; **นี่เรียกว่าอุปาทาน.** ความรู้สึกเป็นตัวฉัน เป็นของฉัน **ตัวกู - เป็นของกู** มันก็เกิดขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงให้มันละเอียด, ให้เห็นอย่างละเอียด ซึ่งไม่มีใครแสดงกันอย่างละเอียดกันอย่างนี้.

นี่เกิดอุปาทาน **รู้สึกเป็น กู เป็น ของกู แล้ว** ก็เรียกว่า **เกิดภพ** แหละ, **มีภวะ มีภพ** คือมีความเป็นแห่งบุคคล. ความอยาก, ความยึดมั่นถือมั่น แล้วความรู้สึกเป็นตัวฉัน เป็นตัวกู นั่นแหละเขาเรียกว่า **ภพ** คือมีขึ้นแห่งบุคคล. ก่อนนี้บุคคลไม่มี เพราะมันไม่รู้สึกว่ากูมี. **เดี๋ยวนี้มันเกิดรู้สึกว่ากูมี กูเป็น กูอยู่ กูอยากได้** ขึ้นมา ก็เรียกว่าภพ.

นี่ภพเพิ่งมีเดี๋ยวนี้, นี่ภาษาธรรมเป็นอย่างนี้, ภพเพิ่งมีเดี๋ยวนี้, ไม่ใช่มีอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่, แล้วมีอยู่ตลอดเวลาที่จะเข้าโลง. นั่นภาษาชาวบ้าน ไม่ใช่ภาษาพระพุทธเจ้า หรือภาษาทั่วไปที่พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้เหมือนกัน ; แต่เมื่อถึงคราวที่ท่านจะแสดงเรื่องของท่าน ท่านมีความหมายอย่างนี้ก็มีภพขึ้นมา.

นี่ก็มีภพขึ้นมา ที่เขาเรียกว่า existence คือความมีอยู่แห่งบุคคล, ความหมายแห่งบุคคล เป็น individuality ที่เรียกว่าภาษาจิตวิทยา เป็น individuality ได้เกิดขึ้น หลังจากความรู้สึกยึดถือเป็นตัวกู - ของกูแล้ว มันก็มีตัวตนที่ตรงนี้.

นี่ความสำคัญมันก็อยู่ตรงที่ว่า ตัวตนนั่นมันเพิ่งเกิด, เพิ่งเกิดเดี๋ยวนี้ เพราะสำคัญว่าตัวตน; และเพราะเกิดมาจากสำคัญมันหมาย เพราะฉะนั้น ตัวตน ไม่ใช่ของจริง, ไม่ใช่ของมีอยู่จริง เป็นเพียงความรู้สึกหมายมันด้วยความไม่รู้, สำคัญเป็นตัวตน มันก็มีตัวตน นี่ตัวตนมันจึงมี แล้วก็มีอย่างมาया; มีภพ นี้เรียกว่ามีภพ.

ต่อจากภพก็เกิดชาติ มีตัวตนและทุกข์.

แล้วก็มีอันสุดท้าย คือ ชาติ คลอดหรือเกิดออกมาโดยสมบูรณ์ อย่างกับเขาคลอดลูกออกมา, อย่างมารดาคลอดบุตรออกมาทางกำเนิด นั่นมันคลอดชนิดนั้น. แต่เดี๋ยวนี้มันคลอดชนิดนี้ มันคลอดชนิดนามธรรม, มันเกิดเป็น ตัวกู ขึ้นมาในความรู้สึกทั้งเนื้อทั้งตัว, เป็นตัวฉัน ตัวกู ขึ้นมา. ก็มีตัวตนโดยสมบูรณ์นั่นแหละ พุดอย่างนั้นดีกว่า; เรามีภพ มีชาติขึ้นมาแล้ว.

ตามหลักของพระพุทธภาสิตเป็นอย่างนี้ ภพ หรือชาติ นี้มีบ่อย ๆ คือ มีทุกข์คราวที่มันมีอุปาทาน มีตัณหา มีเวทนา ที่สัมผัสด้วยความไม่รู้. ฉะนั้นเราจึงมีภพ มีชาติ เป็นตัวกูโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว, เราไม่รู้สึกรู้สีกตัว. แต่ตามความ

จริงหรือธรรมชาตินั้นมันเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นเราจึงมีดวง ๓ ดวงนี้ วันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ สิบครั้ง ก็ได้, หลายสิบครั้งก็ได้; เพราะเดี๋ยวทางตา เดี่ยวทางหู เดี่ยวทางจมูก ฯลฯ คือใน ๖ ทางนั้น เราก็ยังมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และผิวหนังอยู่ นี้ก็มีสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังอยู่ วันหนึ่งก็สลับกันไปได้อย่างเรื่อย. นี้แม้ว่าไม่ได้สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง มันก็นึกได้ทางจิตใจ; เช่นกลางคืนค่ำ ๆ มีด ๆ ก็อาศัยจิตคิดนึกเอาได้มันก็รู้สึกได้; ฉะนั้นเราจึงมีตัวตนชนิดนี้, ตัวตนที่เป็นอนัตตา ตัวตนที่มีใช้ตัวตนอยู่.

แล้วทุกคราวที่เราารู้สึกเป็นตัวตนชนิดนี้ เราจะต้องรู้สึกเป็นทุกข์ เพราะมันเกิดเป็นภาระขึ้นมาทันที จะต้องทำตามความต้องการของตัวตน ; *ความได้ความเสีย ความแพ้วความชนะ ความเจ็บความไข้* ความตายอะไร มันก็เป็นของตัวตนขึ้นมา. ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน แล้วเราจะรู้สึกเป็นทุกข์ไม่ได้ หรือเป็นสุขก็ไม่ได้. สุขหรือทุกข์นี้มันหลอกเท่ากันแหละ ; ถ้ามีตัวตน ภูมิใจตัวตน มันก็เรียกว่า เป็นสุข, ไม่ภูมิใจตัวตน มันก็ว่าเป็นทุกข์.

ถ้าเราสอบไล่ตก เราเสียใจอยู่ ก็เพราะว่าเรามีความรู้สึกเป็นตัวตน, ตัวเรา ตัวตน ที่สอบไล่, แล้วมันก็ตก; ถ้าเราไม่มีความรู้สึกเป็นตัวตน มันก็ไม่มีใครสอบไล่, แล้วมันก็ไม่มีได้หรือตก. นี้ถ้าเราจะมีตัวตน ชนิดที่เรา รู้เท่ารู้ทัน ไม่ต้องให้เป็นภาระหนัก คือไม่ต้องยินดียินร้ายไปตามได้หรือตก, นี้มันสบายกว่า.

ถึงเรื่องอื่นก็เหมือนกัน เรื่องได้เงินได้ของ ได้ของภูมิใจ หรือว่าสูญเสียของภูมิใจ หรือว่าอะไรก็ตาม มันจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์หรือไม่, จะมีความหมายหรือไม่ ก็เพราะมันมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือไม่. ถ้ามีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน

แล้วมันต้องมีความหมายแหละ **ซึ่งเป็นสุขหรือทุกข์** : ว่าได้หรือเสีย, ว่าแพ้หรือชนะ เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ กันไป, แล้วทั้งหมดนั้นเป็นภาระหนักแก่จิตใจ และเป็นความทุกข์.

ได้ความสุข มันก็ต้องยึดถือหนักขึ้นไปอีก มันก็**มีความรู้สึกเป็นห่วง** หวงและห่วง, แล้วมันก็มีความทุกข์เพราะห่วงและห่วง, วิตกกังวลในสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นสุข เพราะว่ามันมีตัวตน. ถ้าไม่มีความรู้สึกที่เป็นตัวตน จะไม่มีความรู้สึกห่วงหรือห่วง หรือวิตกกังวล, จิตมันเป็นอิสระ ก็สบายดี. **เดี๋ยวนี้เรามีความรู้สึกไปในทางที่จะให้หนักอึ้ง**; ผิดหวังก็หนักอึ้งไปแบบหนึ่ง, สมหวังก็หนักอึ้งไปอีกแบบหนึ่ง.

ถ้าไม่เข้าใจตรงนี้แล้วไม่เข้าใจธรรมะ; เพราะคนไร้ธรรมะจะรู้สึกว่าถ้าสมหวังแล้วก็สบายไปเลย เป็นสุขไปเลย, ไม่มองเห็นความหนักอึ้งเพราะความสมหวัง. เช่นเรื่องของการรักที่เข้าใจกันผิด ๆ แล้วก็บูชากันนัก **เพราะไม่มองเห็นเป็นความหนักอึ้ง**, หรือความวิตกกังวล หรือความทนทรมาน ที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งที่เรียกว่าความรัก. มันมีแบบของมันอย่างนั้น. ความไม่รักมันก็มีแบบของมันอีกอย่างหนึ่ง ; แต่แล้วมันก็เป็นเรื่องของความหนักอึ้งเหมือนกัน มันหนักอึ้งเพราะมันมีตัวตน มีความหมายเป็นตัวตนและของตน.

นี่มันละเอียดกว่ากันสักก็มาน้อย ช่วยคิดกันตรงข้อนี้, คนธรรมดาเขาว่า ถ้าได้แล้วก็ดีเขาไม่มีความทุกข์. แต่ทางธรรมะนี้ ถ้ายึดถือแล้วเป็นทุกข์ ทั้งนั้น ได้ก็เป็นทุกข์, เสียก็เป็นทุกข์. ได้อย่างใจก็เป็นทุกข์ ไม่ได้อย่างใจก็เป็นทุกข์; เพราะว่ามันยึดถือ มีความหนักอึ้งบนจิตใจ. ฉะนั้นเราจึงเห็นคนเป็น

ทุกข์เพราะได้, หรือคนที่ยึดมั่นในเรื่องดีเรื่องชั่ว, ยึดมั่นในเรื่องของความดี จนเป็นทุกข์ จนฆ่าตัวตายเพราะความยึดมั่นในความดี นี้ก็มีอยู่มาก, ก็เป็นเรื่องของความทุกข์. นี่ฟังเรื่องนี้ออกหรือไม่ออก มันเป็นเรื่องตั้งต้นมาแต่ ก ข ก กา ที่เดียว, แล้วก็ขึ้นมาจนถึงเป็นเรื่องตัวเรื่อง, แล้วขึ้นมาจนถึงเป็นตัวความทุกข์ เป็นตัวปัญหา. นี่ถ้าว่ามันกลับตรงกันข้าม มันก็เป็นเรื่องไม่มีทุกข์.

ต้องมีสติสัมปชัญญะเมื่อสัมผัส.

ที่นี้จะต้องฟังให้ดีกว่า เราจะอยู่กันอย่างไรในโลกนี้; เพราะเรามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ ก็คอยมาสัมผัสอยู่เสมอ; นี่เมื่อสัมผัสนั้นแหละ เมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ฯลฯ นั้นเรียกว่าสัมผัส; เมื่อสัมผัสนั้นแหละ จะต้องมีธรรมะ, คือจะต้องเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า และมีธรรมะ มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา เมื่อมีการสัมผัส.

ตะกั๊บบอกไปแล้วว่า เป็นคนโง่งนะ, ไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า, เป็นปุถุชนคนธรรมดา ไม่รู้ธรรมะไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า. พอสัมผัสเกิดเวทนา สุขหรือทุกข์ มันก็มีตัณหา มีความอยากไปตามเรื่องของได้หรือเสีย สุขหรือทุกข์ สุขหรือไม่สุข อร่อยหรือไม่อร่อยก็สุดแท้, มันก็เกิดอุปาทาน เป็นยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวเป็นตน เป็นของตน มีความหนักอกหนักใจตลอดสาย.

เดี๋ยวนี้คนเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ได้รับคำสั่งสอนมาเพียงพอ
รู้เรื่องของสติสัมปชัญญะและปัญญา. ฉะนั้นพอมีการสัมผัสทางตา ทางหู ฯลฯ
ก็ตาม **สติสัมปชัญญะ ปัญญามันมาทันที** บอกว่านี่มันสัมผัส เกิดเวทนาขึ้น
สบายตาไม่สบายตา สบายหูไม่สบายหู หอมแถมูกเหม็นแถมูก ฯลฯ อะไรก็
ตามเป็นคู่ ๆ กันไป ก็เรียกว่าเวทนาเกิด **มีสติปัญญาตามแบบของพระพุทธเจ้า**
ว่า นี่มันสักว่าเวทนาเท่านั้น.

คำนี้ฟังยาก แต่สำคัญมากกว่า **สักแต่ว่าเวทนาเท่านั้น**; เวทนาทาง
ตาสวดยเหลือประมาณ ได้เกิดขึ้นสบายตาที่สุด. คนที่มีธรรมะก็บอกว่า นี่มันสักแต่ว่า
เวทนาเท่านั้น, สักแต่ว่าความรู้สึกเท่านั้น, สักแต่ว่าความรู้สึกว่าสวดยเท่านั้น ; ถ้า
ไม่สวดย ถ้าน่าเกลียด มันก็อย่างเดียวกันอีกแหละ. **นี่มันสักว่าเวทนาเท่านั้น** คือ
ไม่สบายตา **มันเป็นเพียงความรู้สึกไม่สบายตา.**

ที่นี้เสียง ไพเราะหรือไม่ไพเราะ มันสัมผัสเข้าเป็นเวทนา ไพเราะ
หรือไม่ไพเราะ จิตใจที่มันฉลาดมันก็ว่า ใฝ่ **มันสักว่าเวทนาเท่านั้น.**

คุณช่วยจำข้อนี้ไว้เถอะ จะเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าทันที ตั้งเครื่อง
ตั้งค้อนที่เดี๋ยว, **คือสามารถที่จะรู้สึกทันทีทั้งที่ว่า นี่มันสักแต่ว่าเวทนาเท่านั้น.**
เมื่อทางตา รู้สึกสวดยไม่สวดย, ทางหู รู้สึกไพเราะหรือไม่ไพเราะ, ทางจมูก รู้สึกหอมหรือ
เหม็น, ทางลิ้น รู้สึกอร่อยหรือไม่อร่อย, ทางผิวหนัง รู้สึกนิ่มนวลหรือกระด้าง ทาง
จิต รู้สึกว่าระคายใจหรือไม่ระคายใจนี้, **ความรู้สึกทั้ง ๖ คู่นี้ มีปัญญามองเห็นว่า**
มันสักว่าเวทนาเท่านั้น; พระพุทธเจ้าท่านสอน.

สักว่าเวทนา คือมันสักว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
ธรรมดาเท่านั้น. เมื่อตามันกระทบรูปสวय ๆ มันก็รู้สึกสวय, สักว่าความรู้สึก
ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างนั้นเท่านั้น. นี้เมื่อมันกระทบรูป
ที่ไม่สวย มันก็รู้สึกไม่สวย, มันรู้สึกเกลียดชังขึ้นมา มันก็สักว่าความรู้สึกเท่านั้น.
อย่าไปเอาอะไรกับมันนัก, หรือไม่เอาอะไรกับมันเลยเสียดีกว่า, แล้วเราก็จะไม่หลง
รักและไม่หลงเกลียด.

เดี๋ยวนี้เรามันอยู่ด้วยความหลงรักในที่น่ารัก, แล้วหลงเกลียดใน
ที่เราารู้สึกว่าน่าเกลียด, เรามันโง่ทั้งขึ้นทั้งล่อง, ฉะนั้นอยู่ด้วยจิตใจที่ไม่หลงรัก
และหลงเกลียด นั่นแหละคือความมุ่งหมายของธรรมะของศาสนา.

ที่นี้ในขณะที่สัมผัสและมีเวทนา เรามีสติปัญญา อย่างนี้แล้ว มันก็
ไม่เกิดตัณหา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดภพ ไม่เกิดชาติ
อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้นี้ ซึ่งมันเป็นทุกข์ มันกลับมาเป็นความรู้ ความฉลาด ว่าไอ้
นี่มันสักว่าเวทนาเท่านั้น. แล้วดูต่อไปอีก เข้า, ไม่เที่ยงไว้อย่างไร
ผู้เข้าไปมองไว้อย่างไร แล้วไม่มีตัวไม่มีตนไว้อย่างไร มันกลายเป็นเรื่องการศึกษาชั้นสูงสุด
ไปเสีย.

นี่รู้จักแยกทางกันตรงนี้ เมื่ออารมณ์มากระทบ เกิดเวทนาแล้ว
ปุณฺชนคนไม่มีความรู้มันก็เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติ เป็นทุกข์
ไปทางโน้น. ส่วนฝ่ายนี้ผัสสะ มีเวทนา แล้วมันก็เกิดการศึกษา, รู้ว่านี่สักว่า
เวทนา หรือว่ามันเป็นตามธรรมชาติอย่างนี้ แล้วไม่เที่ยง คือหลอกหลวงที่สุด.
เมื่อตะกี้ไม่มี เดี๋ยวนี้มี มีแล้วก็เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย, แล้วดูแล้วน่าเกลียดน่าชัง ;

นั่นแหละเขาเรียกว่าความทุกข์ ไม่สบายแก่การดู เรียกว่ามันเป็นทุกข์ ถึงมันไม่ได้ทำอะไรเรา มันก็มีลักษณะที่ดูแล้วน่าขง คือหลอกหลวง, แล้วมันมีความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่ไหน, เพิ่งเกิดมาด้วยความรู้สึกเท่านั้น, สักว่าความรู้สึกเท่านั้น เพราะมันเป็นสักว่าความรู้สึกเท่านั้น ก็เรียกว่ามันเป็นอนัตตา.

นี่คือความรู้สูงสุด สุดยอดในพุทธศาสนา หรือสุดยอดในโลก. คุณไม่ชอบก็ได้, คุณอาจจะไม่ชอบมันก็ได้ ความรู้ชนิดนี้. นี่ความยากลำบาก มันจะอยู่ที่ตรงนี้. คุณว่าอยากจะเรียนธรรมะของพระพุทธเจ้า ; แต่ธรรมะของพระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนี้ จะชอบหรือไม่ชอบ ? ถ้าต้องการจะไม่ให้เป็นทุกข์ มันก็มีทางนี้เท่านั้นแหละ คือรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตามที่มันปรุงแต่งกันขึ้นมาอย่างไร, แล้วก็ไม่มีตัวตนอันแท้จริง นอกจากความรู้สึกเท่านั้น.

ความรู้สึกทุกรูปแบบก็เป็นสักว่าความรู้สึกเท่านั้น.

เวทนา สักว่าความรู้สึกเท่านั้น, เวทนาที่รู้สึกเป็นสุขคือพอใจ เป็นทุกข์คือไม่พอใจ หรืออยู่ระหว่างกลาง ไม่สุขไม่ทุกข์นี้ มันสักว่าความรู้สึกเท่านั้น, ไม่เอาตัวตนอะไรที่ไหนได้. แต่เราก็หลงรักจนยอมพลีชีวิต; คนหนุ่มคนสาวที่บรมโง่ จะหลงรักสิ่งนี้จนยอมพลีชีวิต คิดดูก็แล้วกัน มันจะเป็นอย่างไร นี่เรียกว่าเวทนาเท่านั้น.

ถ้ามันเป็นเรื่องของความสำคัญมันหมายถึงไปอีก ; สำคัญว่าสวย สำคัญว่าดี แล้วแต่จะสำคัญว่าอะไร ก็เรียกว่าสัญญา. นี่ก็สักว่าความรู้สึกเท่านั้น เรียกว่าสัญญา.

พอรู้สึกหลงใหลอย่างนี้แล้ว มันก็เกิดความคิด จะทำอย่างนั้น จะทำอย่างนี้, **มีตัวกูต้องการจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เรียกว่าสังขาร.** สังขารนี้มีความหมายพิเศษ หมายถึงความคิด. แต่เราจะรู้สึกว่าเรา กู คิด นั้นแหละเป็นตัวกุกคิด เช่นโกรธ เช่นเกลียด เช่นจะฆ่ามัน หรือว่ารักจะเอามันอะไรนี้ ก็เรียกว่าความคิด เขาเรียกว่าสังขาร **มันก็สักว่าความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช่ตัวตนอะไรที่แท้จริง.**

ฉะนั้น **ความรู้สึกทุกรูปแบบ จะเป็นเวทนาก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี มันเป็นสักว่าความรู้สึกเท่านั้น** ก็เลยไม่มีอะไรที่จะต้องหลงใหล ถึงกับไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปเป็นทุกข์เป็นร้อน ใจคอปรกตืออยู่ตามเดิม. **นี่ทำอะไรก็ได้ เป็นคนมีใจคอปรกตือเป็นอิสระอยู่ตามเดิม. ลองไปเทียบดูซิ** มันไม่เสียเวลาเปล่า, มันคุ้มค่าที่สุดไปเทียบกันดู ของเราเองก็ได้. เวลาที่เราโง่ไปมันเป็นอย่างไร เวลาที่เราไม่โง่มันเป็นอย่างไร, เวลาที่เรารักมันเป็นอย่างไร, เวลาที่เราหลงเกลียดมันเป็นอย่างไร, เวลาที่เราหลงอย่างใดอย่างหนึ่งกับไม่หลงอย่างใดอย่างหนึ่ง มันเป็นอย่างไร มันต่างกันมาก, เวลาไหนสบาย เวลาไหนจิตเป็นอิสระ เวลาไหนจิตหลุดพ้น เวลาไหนจิตถูกกักขัง ถูกจับกุม.

เมื่อเรารู้สึกรัก หรือไม่รัก คือเกลียด รักหรือเกลียด หรือสนใจอยู่อย่างยิ่ง ก็เรียกว่าถูกจับกุม, **จิตนี้ถูกจับกุม** ถูกผูกพัน ด้วยกิเลส **ไม่เป็นอิสระ** มันเป็นอย่างไบบ้าง. **เมื่อใดจิตของเราเป็นอิสระ, ไม่ถูกความรู้สึกอะไรจับกุม, ไม่หลงรัก ไม่หลงเกลียด ไม่หลงโกรธ ไม่หลงกลัว ไม่หลงเศร้า ไม่หลงอะไรต่าง ๆ นี่มันเป็นอิสระอย่างไร ?**

ศึกษาธรรมะสูงสุดเพียงทำจิตให้เป็นอิสระ.

ถ้าเราไม่ต้องการจิตชนิดนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะศึกษาธรรมะไปทำไม! ธรรมะ
มันสูงสุดเพียงแค่ทำจิตให้เป็นอิสระเท่านั้น บางทีเขาเรียกอีกคำหนึ่งว่าหลุด
 พัน, วิมุตติ - หลุดพัน คือหลุดพ้นจากโลก จากสิ่งต่าง ๆ ในโลก ที่มันคอย
 จับกุมเรา. สิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มันคอยจับเรา คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 ัมมารมณฺ์ ทั้งที่สวยและไม่สวย ทั้งที่ถูกใจและไม่ถูกใจนี้ มันคอยจับกุมเรา, จับกุม
 เราให้รักก็มี, จับกุมเราให้เกลียดก็มี, คือให้เราถูกใจหรือไม่ถูกใจ เป็นสุขหรือเป็น
 ทุกข์ เรียกว่าจับกุมทั้งนั้น, ไม่เป็นอิสระ, แต่เราไม่รู้สึกรู้ว่านี่ถูกจับกุม, ความโง่
 ของเราทำให้เรารู้สึกสบายเสียอีก **เมื่อมันถูกจับกุม.**

ฉะนั้นคนที่ตกหลุมของความรัก หรือตกหลุมของของความเกลียด
 ก็ตาม มันไม่รู้สึกรู้สึก ว่าเราถูกทำร้าย ถูกทรมาน, มันรู้สึกสบายไปเสียอีก.
 มันอยากจะหมกจม อยู่ในกิเลสแห่งความรักหรือความโกรธ ความอาฆาตอะไรก็ตาม
 เถอะ มันสบายไปเสียอีก. ถ้ามันรู้สึกสบายไปเสียอีก ก็ไม่ต้องพูดกัน คือ
 มันเป็นปุถุชนมากเกินไป คือ พอใจในความทุกข์.

ไปสังเกตดูให้ดี ในกรุงเทพฯ นั้นจะมองดูได้ทั่วทุกหัวระแหง ที่พวก
 อัมมชลาทั้งหลายเขาพอใจในการตกอยู่ในอำนาจของกิเลส, แล้วก็ทำสิ่งที่ไม่
 ควรทำ มีความทุกข์ แต่เขากลับต้องการ.

นี่พูดอย่างที่เรียกว่า คุณตั้งใจจะศึกษาธรรมะ ถ้าคุณยังยืนอยู่ว่า
 อยากจะศึกษาธรรมะ แล้วก็ มันก็ต้องทนฟังเรื่องอย่างนี้ มันจึงจะเป็นธรรมะ

จริง. เรื่องอื่นเป็นธรรมะเล่นหมด. ให้ความรู้ความจริงว่า ตัวเรา คนเรา ที่ยังโง่อยู่นั้นเป็นอย่างไร, ที่ว่ามันลืมตาแล้ว เป็นพุทธะ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าขึ้นมา แล้วนี่มันเป็นอย่างไร, มันรู้ได้ตรงที่เมื่ออารมณ์มากระทบ, เป็นเวทนา เป็นผัสสะเป็นเวทนา นั่นแหละเรามีจิตใจอย่างไร. ถ้าเราโง่มีตัวเราก็หลงรักหลงชัง เกิดตัณหา อุปาทาน จนเป็นทุกข์ไปในที่สุด. นี่เป็นคนทั่วไป แต่ถ้าเราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธมามกะสมชื่อ เราก็มีความรู้ มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาเมื่อสัมผัสและมีเวทนา. เอ้า, นี่สักว่าความรู้สึกเท่านั้น เว้ย จะมาหลอกเราไม่ได้, จะมาหลอกเราให้หลงรักหลงเกลียดไม่ได้.

นี่คือข้อที่พูดว่า จำเป็นแม่แก่นักเรียนนักศึกษา ที่จะไม่ตกหลุมของความรักความโกรธ ความเกลียด ความกลัว อะไรต่าง ๆ, แล้วเขาก็จะเรียนได้ดี, แล้วต่อไปข้างหน้าเมื่อไปมีสังคมกว้างออกไป เขาก็จะรู้จักทำจิตไม่ให้ตกไปในทางความทุกข์ ให้ทรงตัวอยู่ได้เป็นอิสระ. สังคมไม่ทำให้เขาร้อนใจได้, กระทั่งว่ากิเลสภายในของเขา คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ของเขาก็ไม่ได้ทำให้เขาเป็นทุกข์ได้.

พุทธบริษัทต้องมีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา.

นี่คือ ก ข ก กา รู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วรู้เรื่องคู่ partner ของมัน คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มันมาถึงกันเข้าที่ไร มันจับคู่กันที่ไร แล้วเป็นเกิดเรื่อง, คือ จะมีผัสสะ มีเวทนา. ถ้าคนนั้นโง่ มันก็ไปตามสายของความทุกข์, ถ้าคนนั้นฉลาด มันก็มาอีกฝ่ายหนึ่งตรงกันข้าม ไม่มี

ความทุกข์ เลยได้ความรู้ ความฉลาด ในสิ่งทั้งปวงขึ้นมา. ฉะนั้นถ้าเป็น พุทธบริษัท วันคืนมันเจริญด้วยความรู้ความแจ่มแจ้ง ความสว่างไสว ; ถ้าเป็นปุถุชนคนโง่คนเขลา วันคืนมันก็เจริญไปด้วยกิเลสตัณหาและความทุกข์.

นี่คือเรื่องที่เราจะเรียนธรรมะกัน เพื่อให้รู้ธรรมะและเป็นพุทธบริษัท มีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา; เหมือนกับลืมนตา คำว่า พุทธะ แปลว่าผู้ตื่น คือลืมนตา ไม่ใช่หลับอยู่ คนที่ไม่ใช่พุทธะมันหลับอยู่, หลับอยู่ด้วยกิเลส, หลับอยู่ด้วยอวิชชา หลับอยู่ด้วยความโง่. ฉะนั้นถ้าพุทธะ มันตื่นอยู่ด้วยปัญญา ไม่มีอวิชชาแต่มี วิชชา ; ปุถุชนหลับอยู่ด้วยอวิชชา ; อริยบุคคลตื่นอยู่ด้วยวิชชา คือความรู้. การที่เรามาศึกษาธรรมะกันนี้ ก็เพื่อให้มีวิชา สำหรับจะได้เป็นผู้ตื่นอยู่ต่อไป.

นี่โดยย่อ ก ข ก กา มันมีอยู่อย่างนี้ ขอรับรองว่าไปช่วยจำให้แม่นยำ. อย่าเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ, แล้วมันเป็นที่รวมของทุกเรื่องในธรรมะ. **เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รวมของทุกเรื่องในทางธรรมะ** แล้วนี่ก็คือเรื่อง **ปฏิจจสมุปบาท** คือเรื่องการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ และการดับลงแห่งความทุกข์. ต้องศึกษาให้เข้าใจว่า เกิดขึ้นแห่งความทุกข์อย่างไร, แล้วดับลงแห่งความทุกข์ อย่างไร.

ทบทวนเพื่อให้เข้าใจถูกต้อง.

อ้าว, ทบทวนอีกที ฟังให้ดี เมื่อตะกี้อาจจะยังฟังไม่ถนัด. ยกตัวอย่าง เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเหมือนกันแหละ เข้าใจเรื่องหนึ่งก็เข้าใจ

ทุกเรื่อง: ตา มันจับคู่ของมันคือ รูป แล้วเกิดวิญญาณทางตา คือการเห็นรูปทางตา, ทั้ง ๓ อย่างนี้ทำงานร่วมกันเรียกว่าผัสสะ. ขณะแห่งผัสสะ นี้สำคัญมาก ถ้ามีธรรมะ มีสติปัญญา มันก็ไม่โง่ไม่หลงลืมตัวไม่เผลอตัว, รู้สึกอยู่ นี่สักว่าผัสสะ เท่านั้น.

ที่นี้พอผัสสะแล้ว มันก็ต้องเกิดเวทนา คือสบายแก่ตา ไม่สบายแก่ตา ถ้าโง่มันก็หลงรักหรือหลงเกลียด แล้วแต่ว่าเวทนานั้นจะเป็นอย่างไร. ถ้ามีธรรมะ มันไม่โง่ มันก็ว่า โอ๊ย! นี่สักว่าเวทนาเท่านั้น, สักว่าความรู้สึกเท่านั้น ตรงนี้จะแยกกันแหละ ฝ่ายโน้นมันหลงรักเวทนา มันเกิดตัณหา คืออยากไปตามเวทนา, เกิดอุปาทาน ยึดมั่นในเวทนา, เกิดภพ มีตัวกูผู้ยึดมั่น ผู้เป็นอยู่, เกิดชาติสมบุรณ์แห่งตัวกู มีความทุกข์ นั้นไปสายของความทุกข์.

ที่นี้ฝ่ายนี้มันจะดับทุกข์ ก็คือ พอมีผัสสะ มันรู้สึกตัว มีเวทนา มันก็รู้สึกตัว ตัณหามันก็เกิดไม่ได้ ตัณหามันดับแหละ. ตัณหามันดับ, อุปาทาน มันก็เกิดไม่ได้ ภพเกิดไม่ได้ ชาติเกิดไม่ได้ ความทุกข์ไม่เป็นของใครได้ ไม่มี ความทุกข์; นี่ฝ่ายดับทุกข์. วันหนึ่ง ๆ มันจะเกิดทุกข์ หรือมันจะดับทุกข์ ก็เพราะอาการ ๒ อย่างนี้.

นี่เป็นเรื่องพูด ตัวจริงก็ต้องไปกำหนดเอาเอง; ฉะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรม ที่ใช้คำว่าปฏิบัติธรรม มาอยู่สวณโมกข์จะปฏิบัติธรรม ก็คือต้องกำหนด ตั้งสติอารมณ์ให้ดี เพื่อคอยจับสิ่งเหล่านี้, หรือว่ากลับไปจากสวณโมกข์ ไปถึงที่อยู่เดิมก็เหมือนกัน; ถ้าจะปฏิบัติธรรม ต้องสำรวจให้เกิดความสงบ พอที่จะคอยจับสิ่งเหล่านี้; จับความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ แห่งเวทนา แห่งตัณหา

ฉะนั้นก็ไปทำความเข้าใจเสียให้ดี ว่าอายตนะข้างใน คือตา อายตนะข้างนอก คือรูป พอถึงกันเข้าเกิดวิญญาณทางตา ๓ อย่างนี้ทำงานร่วมกันเรียกว่าผัสสะ, คือสัมผัสทางตา. พอมีสัมผัสทางตา มันก็จะเกิดเวทนาทางตา สวยหรือไม่สวย. พอเวทนาเกิดแล้ว มันก็จะเกิดตัณหา อยากไปตามความที่มันสวยหรือไม่สวย, เกิดตัณหาอยากเต็มที่นี่แล้ว จะเกิดความรู้สึกอีกอันหนึ่งแซงเข้ามาว่า ฉัน ฉัน ฉันอยาก ฉันต้องการ เอามาเป็นของฉัน, สำหรับที่มันสวย ; หรือฉันอยากจะขยี้มันให้แหลกไปในเรื่องที่มันไม่สวย. มันมีฉัน อย่างนี้ก็ เกิดอุปาทาน แล้วก็เกิด ภพ คือความมีแห่งตัวฉันเต็มที่ขึ้นมา, แล้วมันก็สมบูรณ์ เป็นชาติ ชาติแห่งคนชนิดนั้น ที่มันกำลังโง่อยู่ หรืออะไรอยู่ที่ตาม, มันเป็นชาติแห่งคนคนนั้นในขณะนั้น.

เมื่อมันมีตัวตนสมบูรณ์ อย่างนี้แล้ว อะไร ๆ ต่าง ๆ มันก็จะ เป็นปัญหาของคนคนนั้น; ความเจ็บของเขา ความแก่ของเขา ความตายของเขา เขามีความหวนระลึกไปถึงทุกสิ่ง, แล้วมันก็จะ เป็นปัญหาของเขาเป็นความทุกข์ของเขา, ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างนี้.

ฉะนั้นเราอย่ามาสร้างตัวตนอย่างนี้; ทำจิตให้เป็นอิสระ แล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาเรียนอย่างดีที่สุด, อย่ามาตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสตัณหา เรื่องรัก เรื่องชัง เรื่องอะไรเหล่านี้.

เรื่องนี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ถ้ามันมาในทางให้เกิดทุกข์ ก็เรียกว่าฝ่ายเกิดทุกข์; ถ้ามันมาในทางฝ่ายตรงกันข้าม คือมันไม่เกิดทุกข์ ก็เรียกว่าฝ่ายดับทุกข์. เรา รู้จักไว้ทั้ง ๒ ฝ่าย, รู้จักควบคุมให้มันเป็นไปแต่ในฝ่ายดับทุกข์.

พระพุทธ - ธรรม - สงฆ์ เป็น ก ข ก กา ของพุทธศาสนา.

ที่นี้ก็จะพูดให้ฟังต่อไป ว่า **ทำไมเขาจึงถือว่า เรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** นี้เป็น ก ข ก กา ของธรรมะ ของพุทธศาสนา.

เราจะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จริง ไม่ใช่สักว่ามี สักว่าพูด หรือสักว่า **พุทธ ธรรม คุจฉามิ** แล้วก็มีพระพุทธ อย่างนั้นไม่พอ, คือให้รู้ว่า เมื่อใดจิตมันมีสติปัญญา สัมผัสัญญะ รู้แจ้งชัด ในขณะที่มีสัมผัส มีเวทนา เมื่อนั้นจิตที่รู้แจ้ง ที่ตื่น ที่เป็นอิสระนั้นแหละเป็นพระพุทธ. จิตนั้นเป็น พระพุทธเสียเอง จิตที่รู้แจ้งถึงที่สุดนั้นแหละเป็นพระพุทธ; ถ้าเราจะถือว่าจิต ของเราเป็นพระพุทธ หรือถ้าเราเป็นผู้รู้แจ้ง เราก็เป็นพระพุทธเสียเอง.

นี่เราจะมีพระพุทธจริง ๆ ในเรา หรือถึงกับว่าเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง. ถ้าจิตนี้มันรู้แจ้งนี้ จนความทุกข์เกิดไม่ได้ เวลานั้นอย่างน้อยที่สุด เรามีพระพุทธเจ้าจริงอยู่ในเรา, คือในจิตของเรา, หรือเราอาจจะมาเรียกกว้างกว่านั้นว่า เวลานั้นเราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง, คือจิตนั้นมันเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง. นี่จะมีพระพุทธเจ้าจริงกว่าอย่างนี้ ไม่ต้องร้องว่า พุทธ ธรรม คุจฉามิ.

ที่นี้ความรู้ที่นั่นแหละ ที่ปฏิบัติอยู่อย่างนั้น ที่ความทุกข์เกิดไม่ได้ที่ปฏิบัติสมุปปบาทมันปรุ่กันไม่ได้ นั่นคือตัวพระธรรม, ตัวความรู้ที่อยู่ จนความทุกข์เกิดไม่ได้ นี่เป็นตัวพระธรรม. เราก็มีพระธรรมจริงอยู่ในจิต, หรือจิต เป็นพระธรรมเสียเอง เกิดมีพระธรรม โดยไม่ต้องร้องว่า **ธมม ธรรม คุจฉามิ.**

ความที่มันมีความดับแห่งทุกข์ อยู่ในการปฏิบัติควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ได้ ความทุกข์ไม่เกิดนั้นเรียกว่าพระธรรมจริง, เราก็มีพระธรรมจริง หรือกล่าวพูดว่า เราก็เป็นพระธรรมเสียเองเลย. **นี่เราก็มีพระธรรมจริงโดยไม่ต้องร้องว่า ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ.**

ที่**นี้จิตอีกส่วนหนึ่ง** ซึ่งจะเรียกว่าตัวเดียวกันนั้นแหละมันปฏิบัติอยู่, มันปฏิบัติอยู่ พยายามอยู่ รักษาสติสัมปชัญญะใช้ปัญญาอยู่; **นี้เรียกว่า ปฏิบัติอยู่ นี้เป็นตัวพระสงฆ์.** ฉะนั้นจิตนั้นมีพระสงฆ์ หรือเป็นตัวพระสงฆ์เสียเอง แล้วเราก็มีพระสงฆ์ หรือเป็นพระสงฆ์ **โดยไม่ต้องร้องว่า สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ ก็ได้,** แต่มันเป็นเสียจริง ๆ.

นี่ความที่จะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เสียจริง ๆ มันมีได้อย่างนี้ เพราะรู้เรื่องนี้. เรื่องนี้สำคัญมาก ที่เรียกว่า**เรื่องปฏิบัติจสมุพบาทนี้** ถ้าเรา**รู้เรื่องนี้**เราเป็นพระพุทธ เรามีพระธรรม เราเป็นพระสงฆ์ เพราะเราปฏิบัติไม่ให้เกิดทุกข์ได้.

เรื่องนี้มันสำคัญมากจนถึงกับว่า แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง ทำเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังเอาเรื่องนี้มาสาธยาย, มันสาธยายคือมาพูดตามลำพังพระองค์ เหมือนกับทอเล่นอย่างนั้นแหละ; เหมือนกับพวกคุณร้องเพลงเล่นคนเดียว เพลงไหนที่ชอบ ชอบเอามาร้องเล่นคนเดียวอย่างนี้. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงกระทำกับเรื่องนี้อย่างนั้น, คือเอาข้อความนี้ มากล่าวอยู่โดยพระองค์เอง พระองค์เดียว ไม่ต้องมีใครอยู่ ถ้าเป็นบาลีก็จะมีว่า **จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รุเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปลฺจฺจยา เวทนา**

เวทนาปัจจุยา ตณฺหา, ตณฺหาปัจจุยา อุปาทานํ, อุปาทานปัจจุยา ภโว, ภวปัจจุยา
ชาติ, ชาติปัจจุยา ขรามรณํ โสภปริเทวทุกขโทมนสฺสสุปายาสา สมภวนฺติฯ นี้
เรื่องตาจบแล้วก็ว่าเรื่องหูอีก จมูกอีก ฯลฯ ไปจนกระทั่งทั้ง ๖ เรื่อง. นี่ถ้าว่าเป็น
ภาษาบาลีคืออย่างนี้.

ปฏิเสธสมุปบาทเป็นอาทิพรหมจรรย์.

ไม่มีเรื่องไหน ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงเอามาร้องเล่นอย่างนี้, หรือนอก
จากเรื่องนี้ คือเรื่องปฏิเสธสมุปบาทนี้. ในพระไตรปิฎกเราสำรวจดูหมดแล้ว **ไม่มี**
เรื่องไหนที่มีเกียรติสูง ถึงกับพระพุทธเจ้าทรงเอามาท่องเล่น นอกจากเรื่องนี้.

ที่วันหนึ่งท่านท่องโดยพระองค์เองอยู่อย่างนี้ มีพระองค์หนึ่งเองมา
ข้างหลัง มาแอบฟังอยู่ ด้วยเจตนาอะไรก็ตามใจเถอะ ที่นี้พระพุทธเจ้าเผชิญท่าน
ทรงเหยียดไปเห็นพระองค์นั้นเข้า ก็ว่า เอ้า, นี่ดีแล้ว. นี่ดีแล้ว, มา, นี่เรื่อง
สำคัญที่สุด. ท่านตรัสบอกภิกษุ นั้นว่า เอ้า, **นี่เรื่องสำคัญที่สุด เรียกว่า อาทิ**
พรหมจรรย์ แปลว่า **เงื่อนต้นของพรหมจรรย์**. อาตมาเลยเอามาเรียกให้คุณฟังว่า
ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา ถ้าพระพุทธเจ้าท่านเรียกท่านเรียกว่า **อาทิ**
พรหมจรรย์ แปลว่า **เงื่อนต้นของพรหมจรรย์** ของพระศาสนา นั้นแหละ.

เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ธัมมารมณํ ถึงกันเข้าเกิดวิญญาณ – แล้วเกิดผัสสะ - เกิดเวทนา - เกิดตัณหา –
อุปาทาน – ภพ – ชาติ - จนเป็นทุกข์. **นี่คือเรื่องอาทิพรหมจรรย์ เรื่องเงื่อน**

ต้นของพหุพจน์ เราเรียกว่า ก ข ก กา ของพุทธศาสนา. แต่มันไม่หยุดอยู่เพียงความเป็น ก ข, มันกลายเป็นตัวแท้ตัวจริง แล้วกลายเป็นดับทุกข์ได้, เป็นตัวหัวใจของพุทธศาสนาไปเลย. นี่ประหัตมาก เป็น ก ข ก กา แล้วก็เป็นตัวแท้, แล้วเป็นตัวปลาย ตัวผล ตัวผลสุดท้ายไปเลย. ควรจะสนใจอย่างยิ่ง.

ฉะนั้นเราต้องการจะศึกษาธรรมะ ก็จับตัวธรรมะให้ถูกต้อง ตั้งแต่ตัว ก. ตัว ข. ตัว ง. ไปเลย, แล้วเข้าไปตามลำดับ ถูกตัว ถูกหัวใจ ได้รับผลได้รับประโยชน์ จนดับทุกข์ได้ จนกระทั่งว่ามีพระพุทธ มีพระธรรม มีพระสงฆ์, หรือจนกระทั่งว่าเป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เสียเอง นี่มันวิเศษถึงอย่างนี้.

นี่มันจะต้องลงทุน ด้วยการตั้งอกตั้งใจระมัดระวังสำรวจ ; ถ้าเราจะมัวแต่ปล่อยตามอารมณ์กระโดดโลดเต้น สรวลเสเฮฮา ไปตามอารมณ์ แล้วจิตนั้นหายาบมาก ไม่อาจจะเข้าใจเรื่องอันละเอียดประณีตนี้ได้. ฉะนั้นขอให้ลงทุน ด้วยการสำรวจระวัง ดำรงการเป็นอยู่ให้ถูกต้อง การกิน การนุ่ง การห่ม การอยู่อาศัย การอะไรต่าง ๆ แหละ ให้มันสงบราบเรียบ, แล้วจิตมันก็จะประณีตละเอียดพอที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ มีเหลือวิสัย.

เรียนพุทธศาสนาต้องเรียนอย่างวิทยาศาสตร์.

ขอรับรองให้สังเกตดูให้ดี ในฐานะที่เป็นนักศึกษา ว่าเราเรียนเรื่องจริง ไม่ใช่เรื่องสมมติ, คนโง่ ๆ ว่า ธรรมะเป็นเรื่องสมมติ ; แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องจริง

จริงยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์ : มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ มาถึงกันเข้า เกิดความเปลี่ยนแปลงรู้สึกเป็นลำดับ เป็นในภายใน ซึ่งเรารู้สึกได้ เป็นเรื่องที่ไม่ต้องคำนวณ, ไม่ต้องคาดคะเน ไม่ต้องสมมติ มันเป็นเรื่องจริง มีอยู่ ปรากฏอยู่.

นี่เราจะถือว่า พุทธศาสนาที่แท้ นี่ มันเป็นเรื่องจริง ถ้าเปรียบกับวิชาสมัยปัจจุบัน พุทธศาสนาก็เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นปรัชญา, ปรัชญาเรื่องคำนวณ ต้องสมมติในเบื้องต้น, ต้องตั้งสมมติฐานว่าเราจะเอากันอย่างไร. แล้วค่อยหาเหตุผลคำนวณไปตามนั้น ให้ได้ผลอย่างนั้น ๆ **เรื่องปรัชญา** เอามาใช้กับพุทธ-**ศาสนาไม่ได้** ทำกับพุทธศาสนา ต้องทำอย่างกับว่าเป็นวิทยาศาสตร์ : มองเห็นอยู่อย่างนี้, แล้วมันเปลี่ยนไปอย่างนี้, แล้วมันเปลี่ยนไปอย่างนี้ โดยการกระทำของเราแท้ ๆ เราควบคุมได้ จนเราได้ผลตามที่เราต้องการ เหมือนกับวิทยาศาสตร์. ฉะนั้น **ธรรมะ จึงเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ปรัชญา.**

แต่ถ้าคนไหนยังไม่เข้าใจ มันก็ต้องเป็นปรัชญาไปก่อน คนไหนไม่เข้าใจถึงตัวธรรมะ, จะเห็นธรรมะเป็นปรัชญาไปพลาง, อาศัยการคาดคะเนคํานึงคํานวนไปพลาง. ฉะนั้นคนโดยมาก พวกฝรั่งก็เถอะ เขาเรียนพุทธศาสนาอย่างคำนวณไปพลางเป็นปรัชญาไปพลาง. เรียนเรื่องนี้คือเรื่องปฏิบัติสมมุติบวชนี้ ฝรั่งเขาเรียนอย่าง**เป็นปรัชญา**; ถ้าอย่างนี้ไม่ถูกตัวพุทธศาสนา จนกว่าเมื่อไร จะมองเห็นจริง ชัด อย่าง**เป็นวิทยาศาสตร์**; เมื่อนั้นเขาก็จะเข้าถึงตัวพุทธ-**ศาสนา.**

เรื่องปรัชญานี้มันเป็นเรื่องคำนวณ จะพูดง่าย ๆ ก็ว่าเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ, เอาจริงอะไรกันมันไม่ได้. แต่ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์นี่เอาจริงกันมันได้ ทำให้ได้ผลตามที่เรากำลังต้องการได้, หากแต่ว่ามันเป็นเรื่องทางจิตใจ. เดียวนี้ในโลกนี้เขารู้วิทยาศาสตร์กันแต่ในเรื่องทางวัตถุ เรื่องทางจิตใจเขาไม่ได้สนใจ.

นี่พระพุทธเจ้าท่านมีเรื่องวิทยาศาสตร์ ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิตใจ และยกเอาเรื่องจิตใจเป็นเรื่องสำคัญกว่า; เพราะว่าความทุกข์มันเกิดที่จิตที่จิตใจ มันเป็นความรู้สึกของจิตใจ ; ฉะนั้นเราจะต้องทำให้มันเป็นเรื่องของจิตใจ อย่าให้ความทุกข์มันเกิดได้.

นี่ท่าน**ออกบวช**ชวน**ขวายนจันทร**รู้มาตามลำดับ ว่าความทุกข์นี้มาจากอะไร? มาจากชาติ. ชาติมาจากอะไร? มาจากภพ. ภพมาจากอะไร? มาจากอุปาทาน. อุปาทานมาจากอะไร? ก็มาจากตัณหา. ตัณหามาจากอะไร? มาจากเวทนา. เวทนามาจากอะไร? มาจากผัสสะ. ผัสสะมาจากอะไร? ก็มาจากการทำงานร่วมกันของตากับรูป และวิญญาณ คือมาจากการทำงานร่วมกันของอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ และวิญญาณ ๖ **นี่เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์** ตรงนี้.

เอาละเป็นอันว่า วันนี้มีความตั้งใจที่จะให้คุณรู้จักตัวแท้ของพุทธศาสนา เริ่มต้นด้วย ก ข ก กา อันถูกต้อง. ฉะนั้น **ขอให้สนใจ** เหมือนกับที่เราสนใจเรียน ก ข ก กา สมัยเด็ก, เราก็**รู้มาตามลำดับ** จนรู้หนังสือดี. นี่ขอให้ทุกคนสนใจเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ดี สนใจเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัมมารมณเฑียร ให้ดี, สนใจมันที่มันเกิดเป็นวิญญาณ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ และความทุกข์ให้ดี ก็เป็นอันว่า **เข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนา** จนมี

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จริง, หรือจนกระทั่งอาจจะกล่าวได้โดยไม่มีใครค้านได้ว่า เราก็เป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ส่วนหนึ่งเหมือนกัน โดยแท้จริงด้วย, ก็เรียกว่าไม่เสียทีที่ตั้งใจจะศึกษา จะปฏิบัติ เพื่อให้ได้รับประโยชน์อันสูงสุดจากพระพุทธศาสนาเป็นแน่นอน.

ฉะนั้นจึงอยากจะกล่าวว่า ถ้าเข้าใจเรื่องนี้แล้วคุ้มค่าไปจนตาย, มีประโยชน์ไปจนตาย, ไม่ต้องเรียนเรื่องอะไรอื่นอีกก็ได้. เรื่องนี้จะมีประโยชน์คุ้มค่า คุ้มครองไปจนตลอดชีวิต. ถ้าไม่เข้าใจละเอียด ก็ไปศึกษาส่วนที่ยังไม่เข้าใจให้มันละเอียด, เนื้อแท้มันมีเพียงเท่านี้.

เอาละ, การบรรยายมันพอสมควรแก่เวลาแล้ว ต่อไปนี้ก็ให้เป็นการถามตอบ เอ้า ใครมีปัญหาอะไรก็ตาม.

.....

ถาม: ขอเรียนถามหลวงพ่อกว่า การที่เรากำหนดรู้การกระทบของอินทรีย์ทั้ง ๖ ทั้งวัน วันหนึ่ง ๆ เราจะได้ยินได้ฟัง ได้พบได้เห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น อารมณ์ เหล่านั้นมากมายเหลือเกิน. ผมเกรงว่าเราจะไม่มีสติปัญญาที่จะมากำหนดรู้สิ่งเหล่านั้นเท่าทัน เพราะบางที่เราก็ได้ ยิน ได้เห็น ได้อยู่กับสิ่งเหล่านั้น คือรู้สึกกับสิ่งเหล่านั้นพร้อมกันทุกอย่างต-นะอย่างนี้ มันจะมีสติที่ไหน กำลังอะไรมากำหนดได้ จนให้ทั่วถึงสิ่งเหล่านั้น

ตอบ: เอ้า, ปัญหานี้ดี ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ดี คือเป็นปัญหาที่มันเกี่ยวกับความ

จริง เป็น practical จริง ๆ คือเขาถามว่า แต่ละวัน ๆ เรื่องมันมาก ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราจะเอาความสามารถที่ไหนมาควบคุมมัน นี่ทุกคนคงจะรู้สึกว่าเป็นปัญหา แล้วมันก็เป็นปัญหาจริง ๆ ด้วย.

น้ำมันต้องรู้ถึงข้อเท็จจริงอันอื่นต่อไปอีก ลึกลงไปอีก คือว่าเราฝึกฝนอยู่เป็นประจำ คือฝึกฝนในการให้มีสติหรือสมาธิอยู่ แล้วก็ฝึกฝนให้รอบรู้ในทางของปัญญาอยู่ ในทางปัญญานั้นให้รู้เรื่องที่ว่ามันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เราคิด - นึกทบทวนอยู่ ศึกษาอยู่ ทำวิปัสสนาในส่วนนี้อยู่ เรามีความเข้าใจเรื่องความจริงของสิ่งทั้งปวงอยู่ นี่ส่วนหนึ่ง ฝึกอยู่จนทำได้.

อีกส่วนหนึ่ง ฝึกทางสมณะ ทางสติเราฝึกให้เป็นคนที่มีสติสมบูรณ์ และว่องไว, ให้มีสติว่องไวในการที่จะเอาปัญญา เอาความรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาใช้ให้ทันท่วงที, แล้วเราฝึกชำนาญในแง่ที่ว่า มันมีสติจะไม่ให้เกิดความคิด ความนึก ความรู้สึก หรือการตัดสินใจอะไรลงไป ก่อนแต่ที่จะมีสติเสียก่อน.

นี่เมื่อทำได้อย่างนี้เป็นนิสัยแล้ว มันก็ควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้ คือความคิดมันจะไม่เกิดขึ้น หรือจะไม่ตัดสินใจลงไป เจตนาลงไปว่าจะทำอะไร โดยที่ไม่รู้สึกตัวเสียก่อน มันเป็นอย่างนั้น ฉะนั้นถ้ามันเกิดขึ้น มันไม่เข้าไปถึงในจิตใจ ก็ไม่เป็นไร. เช่นตาเห็นรูปอยู่นี้ มันไม่ได้เข้าไปถึงจิตใจมันก็ไม่เป็นไร; แต่ถ้ามันเป็นเรื่อง que เข้าไปในจิตใจ เรามีสติสัมปชัญญะพอที่จะรับหน้ากับมัน มันเคยชินที่จะมองเห็นเป็น สักว่าเวทนาเท่านั้น สักว่าผัสสะเท่านั้น ไม่เกิดตัณหา ไม่เกิดอุปาทาน.

นี่เขาเรียกว่าฝึกวิปัสสนาในส่วนที่มีสติ เรียกว่าสติปัฏฐาน ถ้าใครฝึกในส่วนสติปัฏฐานจนเสร็จสำเร็จไปแล้ว เขาก็จะมีอันนี้ : มีสติพอที่จะรับอารมณ์สะกิดกันอารมณ์หรือกีดกันอารมณ์ หรือกั้นกรองอารมณ์ ไม่ให้มันไปในทางให้เกิดกิเลสได้. ฉะนั้นเราจึงสามารถอยู่ได้ในโลกที่เต็มไปด้วยอารมณ์.

เดี๋ยวนี้มันมีปัญหาที่เราเหล่านี้ เราไม่มีสติสัมปชัญญะไม่มีปัญญาพอ เพราะไม่ได้ฝึกสติปัฏฐาน ไม่ได้ฝึกวิปัสสนาในส่วนอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ชำนาญเชี่ยวชาญในการที่จะควบคุมความรู้สึก. ฉะนั้นไม่ต้องกลัวค่อยๆ ทำค่อยๆ ไป ถ้ามีโอกาสก็ทำมากเป็นพิเศษ ที่จะฝึกสติปัฏฐาน ฝึกวิปัสสนาตามโอกาส.

แล้วก็มีจิตใจอันใหม่ที่เข้มแข็ง ที่ว่องไว ที่รวดเร็ว คือมีสมาธิ มีปัญญา รับอารมณ์เหล่านั้น มันจะไม่ผ่าเข้าไปได้ เพราะความที่เรามีสติมีปัญญา มันอยู่ข้างนอก ก็ไม่เป็นไร; หมายความว่า มันไม่ทำอะไรแก่จิตใจของเรา ก็ใช้ได้. มันเต็มไปด้วยเรื่องน่ารัก น่าเกลียด น่าอะไรก็ตามใจมัน มันก็อยู่ที่นั่นแหละ, มันก็เกลื่อนอยู่ในโลก ไม่เข้ามาในจิตใจของเราได้. ถ้ามันจะเข้ามาได้ เล็ดลอด เข้ามาได้ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดความรู้ ความฉลาด เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ยิ่งๆ ขึ้นไป. เรื่องที่มันยังไม่เคยรู้ มันละเอียดเกินไป มันก็จะได้รู้ขึ้นมา แต่ที่จะเข้ามาให้เราารู้สึกรัก รู้สึกขง เกิดตัณหา อุปาทานนี้ไม่ได้ เป็นไปไม่ได้.

ฉะนั้น ไม่ต้องกลัวจะอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือยิ่งกว่าที่กรุงเทพฯ ถ้ามีสติสัมปชัญญะพอแล้วมันก็ป้องกันได้ สติมันกั้นไว้ไม่ให้เข้ามาในจิตใจได้. ถ้าอันไหน จำเป็นจะต้องรู้ รับรู้ ที่จะต้องจัดการ จะต้องเกี่ยวข้อง มันก็ปล่อยให้เข้ามา, แล้วมันก็รู้ แล้วก็ทำถูกต้องหมด. ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องทำที่ต้องจัด เป็นปัญหาที่ต้องแก้ หรือมันเป็นหน้าที่การงานของเรา, เราต้องทำเราต้องจัดให้ถูกต้อง ก็จัดด้วยจิตที่เป็นอย่างนี้. จิตที่เฉลียวฉลาดมีสติสัมปชัญญะ ไม่มีความทุกข์เลย ทำสิ่งต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ตามที่ควรจะทำ. สิ่งนอกนั้นก็ไม่ต้องทำ ไม่ต้องสนใจ, นี่เป็นอุบายอย่างยิ่ง เป็นศิลปะอย่างยิ่ง ที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกอันแสนวุ่นวายนี้ แล้วก็ไม่วุ่นวาย.

สรุปความว่า มันป้องกันได้ หรือทำได้ แก้ปัญหาได้ ด้วยการปรับปรุงตนเอง ให้มีคุณสมบัติสูงขึ้นไป คือมีสติสัมปชัญญะมีปัญญาที่เพียงพอ มีสมาธิอยู่ในคำว่าสติ, เข้า, มีอะไรอีก.

ถาม : ในเมื่อจิตเราตามรักษา หรือตามดูอารมณ์ที่มากระทบอยู่ รู้อยู่อย่างนั้น ขณะนั้นเวลานั้น, แล้วสมมติว่าถ้าเกิดเหตุการณ์ภายนอก เหตุการณ์เลวร้าย, เหตุการณ์ที่ไม่น่าพึงเกิด เหตุการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ของหมู่ของสังคมขึ้นมาในขณะนั้น แล้วก็ใกล้ตัวเรา, เราจะใช้จิตระดับนี้ จิตที่ตามรู้อารมณ์รู้เหตุการณ์แก้ปัญหาที่มันเกิดขึ้นนั้น การแก้ของเรานั้นเราจะเชื่อมั่นได้ใหม่ว่า จิตเราในขณะนั้นจะแก้ปัญหายังนั้นได้ถูกต้อง.

ตอบ : เราจะต้องเชื่อมั่นทำไมเล่า เราทำให้มันถูกต้อง มันก็แก้ได้. หรือจะถามเดี๋ยวนี้อะไร เราจะเชื่อได้ใหม่ว่า เราจะสามารถให้มันแก้ไขได้ถูกต้องมันต้องเชื่อว่าเรามันทำถูกต้องหรือไม่ ถ้าทำถูกต้องแล้วมันก็แก้ปัญหาคิดได้.

เรื่องสับสนวุ่นวายนั้นมันเป็นเรื่องที่ทำยากแหละ ถ้าเรามันอ่อนแอ, จิตใจมันอ่อนแอ คือมันไปปรับอารมณ์จนรู้สึกกลัว รู้สึกโกรธ รู้สึกเกลียด หรือรู้สึกต้องการเสียอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วมันทำไม่ได้. เราต้องควบคุมให้มันมีอิสระ มันจะคิดถูก ตัดสินถูก ทำถูก ต่อสู้ถูก ป้องกันถูก อะไรถูกได้, ก็ไม่ต้องกลัว ให้ปัญญาอยู่กับเนื้อกับตัวตลอดเวลาที่มันมีปัญหา, หมายถึงมีสติด้วย มีสมาธิด้วย มีส่วนที่จะต้องประกอบกันด้วย. มีปัญญา, มีปฏิภาณ มีสติ มีสัมปชัญญะ เหล่านี้สำคัญมาก. ที่นี้มันจะช้าหรือเร็วอยู่ที่ฝึก ถ้าฝึกให้ดีเข้ามันก็เร็ว สติมันก็เร็ว สมาธิมันก็คล่องแคล่ว ปัญญามันก็คล่องแคล่ว.

ถาม : การฝึกอาการของจิต หรือว่าการฝึกทางจิตอย่างนี้ วิธีการฝึก วิธีการทำของเรา นี่ มันใช้ ฝึกอยู่ในขณะเวลาการทำงานเท่านั้นหรือ หรือว่าเราจะต้องมา ใช้เวลาฝึกเป็นอยู่ในที่สงบ ?

ตอบ : นั่นควรจะได้เห็นได้แล้ว มันเป็นหลักทั่วไป เราควรจะได้เห็นได้ มองเห็นได้ โดยไม่ต้องถามก็ได้ ; เหมือนกับเราซื้อปืนมา จะใช้ป้องกันตัวต่อผู้ข้าศึก ถ้าซื้อมา เก็บไว้เฉย ๆ ไม่ฝึกการใช้ปืนให้ถึงที่สุด แล้วมันจะใช้ได้หรือ ? ฉะนั้นเราก็ต้อง ฝึกการใช้ปืนให้ถึงที่สุด เมื่อถึงเวลาที่จะต้องใช้ ก็ใช้ได้ทัน่วงที.

เดี๋ยวนี้จะเป็นพระ เป็นเณร เป็นชาวบ้านก็ดี ถ้ามีเวลา จะฝึกจิต เตรียมไว้ ก็ต้องฝึกเตรียมไว้ พอถึงเวลามันจะได้ใช้, ก็แปลว่าเวลาที่จะต้องฝึก มันก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง เวลาที่จะใช้มันให้ทัน่วงที มันก็มีส่วนหนึ่ง. ฉะนั้นขอให้ทุกคนพยายามสละเวลาที่จะไปโรงอาบอบนวด ไปบางแสน ไปอะไร สละเสีย บ้าง, แล้วเอามาฝึกจิตให้มันอยู่ในอำนาจของเรา ให้ใช้มันได้ทัน่วงที อะไรเกิดขึ้นก็จะใช้ได้ใช้. นี่เขาเรียกว่าการฝึก เราฝึกแล้วมันก็ใช้ ก็ใช้ได้ตามที่ต้องการ, เครื่องมือทุกอย่างต้องฝึกการใช้ทั้งนั้นแหละ แม้จะมีรถยนต์มันก็ต้องฝึกขับรถยนต์ มันจึงจะใช้รถยนต์ได้ อาวุธก็เหมือนกัน เครื่องใช้ไม้สอยอย่างอื่นก็เหมือนกัน ต้องการฝึกการใช้ให้ถึงที่สุด.

ถาม : ทำไมศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตน้อยเหลือเกิน มีปัญหาที่เพื่อน ๆ ถามมา

ตอบ : ทำไมศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตน้อยเหลือเกิน เพราะเจ้าของชีวิตมันไม่ตอบ สั้น ๆ อย่างนี้. เอ้า อะไรอีก.

ถาม : โปรดอธิบายวัตถุประสงค์วิภาษกับจิตนิยม ให้เข้าใจว่าอันไหนมีความสำคัญมากกว่ากัน ?

ตอบ : คนนี้เอาศัพท์การเมืองปัจจุบันมาถาม คนเขียนควรจะรู้แล้วนะ เขา

จึงเขียนได้ ไม่อย่างนั้นมันจะเขียนได้อย่างไร วัตถุนิยมคืออะไร, แล้วจิตตนิยมคืออะไร. เขาควรจะใช้คำว่า วัตถุนิยม วัตถุนิยมที่ประกอบไปด้วยเหตุผลทางปรัชญาเขาเรียกว่า dialectic materialism วัตถุนิยมวิภาษ คือเขาพยายามจะโน้มน้าวความคิดของคน ให้ไปนิยมวัตถุ ด้วยเหตุผลที่ละเอียดลออทางปรัชญาทางชีววิทยา ทางอะไรอีกหลาย ๆ ทาง เพื่อจะให้เกิดเป็นพวกที่นิยมวัตถุ ไปยุ่งกันแต่เรื่องวัตถุ พัฒนาวัตถุให้ถึงที่สุด ; เพราะคนพวกนี้เขาถือว่า เราจะแก้ปัญหาของโลก โดยการพัฒนาวัตถุให้ถึงที่สุด พวกวัตถุนิยมเขาถือว่า เราจะทำสันติภาพในโลกนี้ได้ ด้วยการทำวัตถุให้มันถึงที่สุด ก็เกิดปรัชญาทางวัตถุนิยมขึ้นมา เรียกว่า วัตถุนิยมวิภาษ.

ที่นี้ทางจิตตนิยม ก็ควรจะมีวิภาษด้วยเหมือนกันแหละ คือเขาถือว่าไม่ได้ เราต้องมาศึกษาและพัฒนาเรื่องจิต ; เราจึงจะทำโลกนี้ให้มีสันติภาพได้ ก็มุ่งกันแต่เรื่องจิต โดยไม่คำนึงถึงวัตถุ.

ส่วนพุทธศาสนานั้นไม่เอาอย่างนั้น เอาความพอดี ความถูกต้อง ทั้งจิตและวัตถุ จึงไม่เรียกว่าวัตถุนิยมหรือจิตตนิยม, จะเรียกว่าความถูกต้องนิยม นิยมความถูกต้อง คือธรรมเนียม หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก ให้มันเป็นความถูกต้องระหว่างวัตถุกับจิตก็แล้วกัน. นี่คือความมุ่งหมายของพุทธศาสนา เป็นธรรมเนียมดีกว่า.

วัตถุนิยมมันก็เหวี่ยงไปสุดโต่งฝ่ายหนึ่ง จิตตนิยมมันก็เหวี่ยงไปสุดโต่งฝ่ายหนึ่ง ; แต่คนเรายังมีทั้งกายและทั้งจิต. ฉะนั้นเราต้องอยู่ที่ความถูกต้อง

ระหว่างกายกับจิตดีกว่า. พระพุทธศาสนาก็อยู่ที่ตรงนี้ สนใจความถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตถุและทั้งทางฝ่ายจิต คือทั้งทางฝ่ายร่างกายและทั้งทางฝ่ายจิต ไม่แยก.

นี่เรียกว่าจะต่างกันอย่างไรก็ไปดูเอาเอง แล้วเราก็ไม่ต้องการจะเอาประโยชน์จากความต่างของมัน. เราจะเอาประโยชน์จากการที่เราทำให้มันถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งทั้ง ๒ นี้, อย่าทำผิดพลาด, อย่าให้เกินในทางวัตถุ. เดี่ยวนี้ทางวัตถุมันจะเกินโลกนี้ จนทำให้โลกเต็มไปด้วยกิเลส ส่วนทางจิตนั้นไม่ค่อยมี เพราะมันไม่สนุก. คนที่เกิดมาในโลกยุคปัจจุบันนี้ ไม่ค่อยชอบทางจิต เพราะมันไม่สนุก ไม่อโรย ไม่สนุกสนาน ก็เลยหันไปทางวัตถุกันหมด, จนทางวัตถุมันเกินมันก็เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสมันก็เกิดปัญหาทางจิตขึ้นมาอีก. เข้ามีปัญหาอย่างไรอีก.

ถาม : ผมหมดปัญหาแล้วครับ เพื่อน ๆ มีปัญหาอะไรก็เชิญเข้ามาถามหลวงพ่อก็ได้เลยครับ มีเพื่อน ฝากถามมาว่า มังสวิรัตนั้นอยู่ในธรรมชาติประเภทไหน ?

ตอบ : เรื่องมังสวิรัตินี้ไม่ได้เป็นปัญหาทางธรรม หรือไม่ใช่เรื่องที่จะเป็นปัญหาใน

พุทธศาสนา ควรจะถือว่าเป็นเรื่องทั่วไป, เป็นเรื่องความจริงทั่วไป ไป **พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงบัญญัติให้ถือมังสวิรัต** ก็หมายความว่า ไม่ได้บัญญัติเรื่องนี้. ถ้าใครเห็นว่ามีประโยชน์ ก็ถือได้ ท่านก็ไม่ห้าม ถ้ามันพิสูจน์ความมีประโยชน์แล้วก็ถือได้ มังสวิรัต.

แต่สำหรับภิกษุนี้เป็นบุคคลประเภทหนึ่ง มีชีวิตอยู่ในโลก เนื่องด้วยอาหารหรือวัตถุปัจจัยที่ผู้อื่นให้ แล้วก็ไม่มีความผิดที่จะเรียกร้องว่า เขาอย่างนั้นเขาอย่างนี้ ไม่มีสิทธิ. ฉะนั้นจึงได้ปล่อยไปตามที่เขาจะให้ แล้วเมื่อเขาให้มาแล้ว

ก็อย่าไปทำความสำคัญมั่นหมายว่าเนื้อ หรือว่าผัก ไม่ถูกทั้งนั้น. ให้มองดูในลักษณะที่เป็นสิ่งที่เป็นอาหารที่มีประโยชน์ ที่ควรจะบริโภคก็แล้วกัน.

การไปทำความหมายว่าเนื้อหรือผักนั้น มันเป็นเรื่องเพื่อกิเลส เพื่อออร่อย หรือเพื่อไม่ออร่อย เพื่อดีหรือเพื่อไม่ดี อะไรไปทำนองนั้นเสีย. อย่าไปสร้างความรู้สึกอย่างนั้นขึ้นมา หมายมั่นเป็นการกินเนื้อก็ไม่ถูก หมายมั่นเป็นการกินผักก็ไม่ถูก. ควรจะหมายมั่นเพียงการกินอาหารที่บริสุทธิ์. แต่เดี๋ยวนี้ถ้าใครสามารถจะจัดอาหารให้ตัวเองได้ และรู้สึกว่ามันมีประโยชน์ ก็จัดได้ เขาอยากจะเว้นอาหารส่วนที่เป็นโทษเสีย เช่นถือว่าเนื้อเป็นโทษ เขาก็เว้นเสียสิ เขาก็กินแต่ผัก.

ฉะนั้นก็ไปหาความจริงเอาเอง ไปพิสูจน์ทดลองเอาเอง ว่ากินเนื้อมีประโยชน์ทางจิตใจทางร่างกาย ทางอะไรก็กิน ถ้าไม่มีประโยชน์ให้โทษก็ไม่กิน กินผักมีประโยชน์ก็กินผัก แต่อย่าใช้คำว่าเนื้อว่าผักด้วยความยึดถือหมายมั่นเลย ให้มองไปในแง่ที่ว่า เป็นอาหารที่เหมาะสมสำหรับเราก็แล้วกัน.

ถาม : คือกระผม นะครับ อยากจะถามเรื่องเกี่ยวกับชาติหน้า หรือว่ากรรมเก่า คือหลังจากตายไปแล้วนะครับ ที่ถ้ามีผู้ถามพระพุทธเจ้า ท่านไม่ตอบ อยากทราบว่า มันมีจริงหรือเปล่า? ถ้า มีจริงอยากให้อธิบายครับ ให้เข้าใจ ขอขอบคุณมากครับ.

ตอบ : เรื่องนี้มีอะไร ๆ ที่ยังไขว้กันอยู่มาก เช่นว่าพระพุทธเจ้า บางคนเข้าใจเอาเองว่า พระพุทธเจ้าปฏิเสธเรื่องนี้ ที่จริงท่านไม่ได้ปฏิเสธ เรื่องชาติหน้า เรื่องนรก สวรรค์ อะไรอย่างที่เขาพูดกันอยู่ก่อน ๆ นั้น ท่านไม่ได้ปฏิเสธ, ก็ทิ้งไว้. ถ้าใครมาชวนคุยเรื่องนี้ ท่านบอกว่ารอไว้ก่อนยังไม่จำเป็น มาพูดกันว่าเดี๋ยว

นี่มีความทุกข์หรือไม่ เดียวนี้แกมีความทุกข์หรือไม่? แล้วก็พูดเรื่องนี้กันก่อนซิ. ทีนี้ถ้าดับทุกข์ที่นี้ได้ ชาติหน้าก็ไม่ต้องกลัว ฉะนั้นเราไม่พูดถึงชาติหน้า เพราะว่าเราไปทำอะไรกับมันไม่ได้. ยิ่งชาติที่แล้วมาด้วยแล้ว เรายังทำอะไรกับมันไม่ได้ เราจะไปพูดให้เสียเวลาทำไม. เราก็พูดที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่เราจะทำได้ ที่เราจะควบคุมได้ จะจัดจะทำได้ แล้วเราก็ทำให้ถูก. ทีนี้เรื่องชาติหน้าถ้ามันมี มันก็ถูกไปหมดแหละ เพราะว่ามันได้ทำให้ถูก เป็นเหตุเป็นปัจจัยของความถูก.

ฉะนั้นอย่าเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ ท่านไม่ได้พูดปฏิเสธหรือยอมรับ, แต่ท่านว่ายังไม่ใช่เรื่องด่วนที่จะพูดกัน, มาพูดเรื่องด่วนที่จะพูดกัน แล้วทำให้เสียให้ถูก. ถ้าที่นี้ทำถูกแล้วชาติหน้าก็ถูก เรื่องนรกก็เหมือนกัน อย่าตกนรกกันในมหาวิทยาลัยก็แล้วกัน. แล้วมันไม่ตกนรกโลกหน้าโลกไหนอีกแหละ. ทีนี้อย่าตกนรก อย่าทำให้มันมีความหมายแห่งนรก ถ้าต้องการสวรรค์ ก็ทำให้มันมีความหมายแห่งสวรรค์ ทีนี้เดี๋ยวนี้ตลอดเวลาไป, ตายแล้วไม่ต้องกลัว จะต้องได้สวรรค์ อย่าทำผิดที่มันเป็นความทุกข์ความร้อนใจที่นี้ ทำแต่ที่ถูกที่สบายใจ ที่ยกมือไหว้ตัวเองได้ อยู่ตลอดเวลา ตายแล้วไม่ต้องกลัว. ถ้าสวรรค์มีเป็นไปสวรรค์แน่ ถ้าไม่มีก็จะทำอย่างไรได้; ท่านไม่ได้ปฏิเสธว่าไม่มีหรือรับว่ามี แต่มันขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่เราจะทำการเดี๋ยวนี้, แล้วปัญหาที่สำคัญที่สุดนั้นก็คือ ความทุกข์, ความทุกข์ เดียวนี้มีความทุกข์หรือไม่? ไฟกำลังไหม้หัวอยู่หรือไม่? นี่มาจัดเรื่องนี้กันก่อน เมื่อจัดเรื่องนี้ได้เรื่องอื่นก็หมดปัญหา.

ท่านไม่ได้ปฏิเสธเรื่องนรกเรื่องสวรรค์เรื่องอะไร อย่างที่เขาพูด ๆ กันอยู่ในเวลานั้น. แต่บางที่ท่านก็ผสมโรงเลยไปกับเขาด้วยเหมือนกัน ว่าถ้าต้องการจะมีความสุขในชาติหน้า ก็ขอให้ปฏิบัติอย่างนี้ ๆ นี้ก็มี; เพราะถือเสียว่า

คนเหล่านั้นเขาชอบชาติหน้ามีความสุข. ท่านก็แนะได้ว่าต้องทำอย่างนี้ดี เพื่อมีความสุขในชาติหน้า แต่ท่านไม่ได้ยืนยันมั่นหมาย อย่างที่คนธรรมดาเขายืนยันกันว่ามีแน่ ว่าไม่มีแน่, ว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด ท่านไม่ยืนยัน, แล้วไม่ชวนพูดเรื่องอย่างนั้น. ชวนพูดแต่ว่า เดียวนี้มีความสุขทุกข์หรือไม่ ไหนเอามาดูจะได้ช่วยกันแก้ไข.

ฉะนั้นเราอย่าไปเสียเวลากับเรื่องที่เราจะทำอะไรไม่ได้ เรามาใช้เวลากับเรื่องที่เราจะทำได้ จะจัดมันได้ จะควบคุมมันได้กันก่อน คือร่างกาย จิตใจ ความคิด ความเห็น ความรู้ความเชื่อนี้ เรายึดทำให้มันถูกเสียก่อนเถอะ แล้วมันจะรับประกันตลอดไปเลย.

ถาม : คือว่าสัตว์เป็นสิ่งที่มีชีวิตนะครับ ต้นไม้ก็เป็นสิ่งที่มีชีวิต กระผมอยากทราบว่า ต้นไม้ที่มีจิต และวิญญาณหรือไม่ครับ ?

ตอบ : นี่ถามว่าต้นไม้มีจิตมีวิญญาณหรือไม่ ? ก็ตอบว่าปัญหาไม่ใช่ปัญหาทางธรรม ไม่ใช่ปัญหาทางพุทธศาสนา, และไม่มีการบัญญัติไว้โดยตรง. แต่ถ้าอาศัยศึกษาสังเกตประมวลมาดู เราก็พอจะพูดได้เหมือนกัน. แต่ถ้าถามอย่างนี้มันเป็นปัญหาทางวัตถุ หรือทางชีววิทยามากกว่า. คุณไปติดตามความรู้ทางชีววิทยา โดยเฉพาะสมัยปัจจุบันนี้ เขาก็อธิบายกันได้มาก พอที่จะทำให้เราเข้าใจได้.

สำหรับอาตมานั้น เท่าที่ศึกษาค้นคว้าทดลอง เท่าที่อะไรมาเรื่อย ๆ นี้ อยากจะพูดว่า มันก็มีหากแต่ว่ามันคนระดับ สิ่งใดมีชีวิต สิ่งนั้นจะต้องมีจิตหรือมี

วิญญาณเป็นแน่นอน. หากแต่ว่ามันเป็นระดับที่น้อยมาก หรืออะไรมากก็ได้ เพราะมันมีความรู้สึก, เพราะมันมีความรู้สึก. ไปศึกษาทางชีววิทยา จะมีผล ให้รู้ว่าต้นไม้ก็มีความรู้สึก. ไปศึกษาทางชีววิทยา จะมีผลให้รู้ว่าต้นไม้ก็มีความรู้สึก.

เดี๋ยวนี้เขาตั้งสมาคมค้นคว้าเรื่องนี้กันขึ้นมามาก สถาบันบางแห่งทำแต่เรื่องนี้เรื่องเดียว : พิสูจน์ถึงเรื่องต้นไม้ มีความรู้สึกหรือไม่? พิสูจน์กันถึงว่ามี ความรู้สึกรัก รู้สึกกลัว รู้สึกต่อสู้ อะไรนี่ มีรายละเอียดพอใช้ทีเดียว. แต่ว่า เราไม่ได้เป็นสมาชิก หรือเราไม่ได้ติดต่อเพื่อจะรับความรู้อันนี้มา ต้องไปติดต่อกับ พวกนั้น พิสูจน์ได้ว่าต้นไม้มีกลัวตายเหมือนกัน. เขามีเครื่องวัดความรู้สึก ของต้นไม้ คนที่เกลียดต้นไม้เข้ามาในห้องนั้นแล้ว เครื่องวัดนั้นก็แสดงทีเดียว คนที่รักต้นไม้เข้ามาในห้องนั้น เครื่องวัดนั้นก็แสดงทีเดียว.

หรือทดลองให้เด็ก ๆ แบ่งเป็น ๒ พวก ให้ปลูกเมล็ดพืชลงไปในจาน แล้วพวกหนึ่งให้ไปเหยียบ ให้กล่าวคำไพเราะอ่อนหวาน เหมือนกับน้องเหมือนกับ เพื่อนอะไรทุกวัน แล้วอีกพวกหนึ่งให้ไปด่า ให้ไปสาปแช่งอะไรทุกวัน ปรากฏว่า เมล็ดพืชนี้ ออกหน่อมาไม่เหมือนกัน; ฝ่ายหนึ่งมันเจริญดี, ฝ่ายหนึ่งมันเหมือน มันเกือบตาย หรือมันตาย.

ดูต้นไม้สิ เราดูด้วยความรู้ธรรมดาชาวบ้านธรรมดาเถอะ ต้นไม้เนี่ยมัน ต่อสู้เพื่อรอด อยู่รอดทั้งนั้น; พอเราไปทำให้มันตกใจแล้วมันก็จะต่อสู้ แล้วมัน ก็จะเริ่มออกดอกออกผลเพื่อการตาย เพื่อจะทิ้งพืชพันธุ์ไว้. นี่ชาวสวนเขารู้ดีทุก คนแหละ ถ้าต้นไม้เนี่ยมันไม่ออกลูก เขาก็พยายามไปทำเหมือนกับจะแกล้งให้มันตาย เขามีดไปลับบ้าง เอาไฟไปลนบ้าง อะไร มันก็ออกผลมา แล้วบางทีก็ตายไปเลย.

มันรู้จักต่อสู้ มันรู้จักจะสืบทอดให้เหลือไว้ ก็ดูสิ มันรู้จักหากิน รู้จักโน้ม
 เจ็อมไปหาแสงแดด รู้จักแข่งขัน รู้จักอะไรกัน, แล้วยั้งต้นไม้บางชนิดพวกที่มัน
 มีความรู้สึกไว มันก็รู้สึกได้ เช่นมันรู้สึกหุบ รู้สึกเบิกบาน รู้สึกอะไรอย่างหญ้า
 ไมยราพ หรือว่าต้นไม้ชนิดที่มันกินแมลงอย่างนี้ พอแมลงตกลงไปในหลุม
 ในดอกของมันมันก็หุบ แล้วมันก็ละลายน้ำย่อยนี้. นี่แสดงว่ามันมีความรู้สึก ต้อง
 ใช่ว่าอย่างนั้น มันมีความรู้สึก มีความหมายกับคิดนึกและรู้สึก มันมีชีวิต
 แล้วมันรู้สึกคิดนึก มันรู้สึกสัมผัส ว่ามันมีอะไรมาถูกหรือไม่. นี่ก็เรียกว่ามันรู้สึก
 มีวิญญาณที่เป็นสัมผัส.

ถาม : ปัญหาต่อไป การที่มีคนไปกราบไหว้พระพุทธรูปนั้น เป็นการประเพณีผิดหลัก
 ธรรมหรือไม่ ?

ตอบ : ถามเขาเปรียบ คือไม่ได้บอกว่าไปกราบไหว้พระพุทธรูปด้วยความรู้สึก
 อย่างไร นี่ไม่ได้บอกนี่. การที่ใครจะไปกราบไหว้พระพุทธรูปนั้น
 มีความหมายหลายอย่าง แล้วแต่ความรู้สึก.

ถ้าเขาไปกราบไหว้ด้วยสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้า ไปขอบคุณพระพุทธรูป -
 เจ้า, ไปหาความรู้สึกอะไรที่เกี่ยวกับธรรมะ นี่มันก็ไม่ผิด. ถ้าถือพระพุทธรูปเจ้า
 เป็นรูปเคารพ แล้วก็ไปไหว้พระพุทธรูปอย่างรูปเคารพ อย่างนี้ไม่เป็นพุทธศาสนา.
 แต่ถ้าไปกระทำอย่างวัตถุสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้า เพื่อให้เรามีจิตใจใกล้ชิด
 หรือดี หรือยิ่ง หรือสูงขึ้นไป มันก็เป็นพุทธศาสนา. ไหว้รูปเคารพนั้นเขาเลิกกัน
 ไปนานแล้ว, เลิกกันไปเสียหลายพันปีแล้ว. เขาประมาณว่ามันโง่เขลา. ฉะนั้น
 คุณอย่าจัดการไหว้พระพุทธรูปนี้ ว่าเป็นการไหว้รูปเคารพ มันจะเสียหายแก่พระ
 พุทธศาสนา หรือพุทธบริษัทนั่นเอง.

เราไปกราบไหว้พระพุทธรูป ให้ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพ พระพุทธเจ้า ทางสัญลักษณ์ของพระองค์ ถึงเมื่อพระองค์ยังมีชีวิตอยู่ ร่างกายของพระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้นแหละ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าตัวจริงอยู่ข้างใน. **เห็นธรรมะจึงจะเห็นพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธเจ้าคือเห็นธรรมะ.** ฉะนั้นเราจะไหว้ที่นั่น ที่นี้สำหรับคนที่ทำอย่างนั้นไม่ได้ ก็ไหว้ผ่านทางสัญลักษณ์. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านยังมีชีวิตอยู่ ร่างกายของท่านเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า เราก็ไหว้. ต่อมาท่านปรินิพพานไป พระธาตุนี้ก็เป็นสัญลักษณ์, แล้วต่อมาเขาเอาพระพุทธรูป หรือพระเจดีย์ พระอะไรเป็นสัญลักษณ์ ก็ไหว้ได้เหมือนกัน ; แต่อย่ามองไปในแง่ของรูปเคารพ.

ถาม : ปัญหาต่อไปที่เพื่อน ๆ ถามมาครับ การที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความสุขในโลกนี้ไม่มี มีแต่ทุกข์น้อยกับทุกข์มาก หมายความว่าอย่างไร ช่วยอธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้งด้วยครับ ?

ตอบ : คือเขาต้องการให้มองให้ลึก จนเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าความสุขนั้น มันเป็นเรื่องความสำคัญผิด, เรามีความทุกข์เป็นเรื่องจริง, แล้วก็ทุกข์นั้นก็ลดลง ๆ จนไม่มีทุกข์เหลือ นั้นมันก็เป็นเรื่องจริง. ถ้าจะให้มันเป็นเรื่องสุข มันก็ต้องเรียกว่าสวมลงไปที่มีความมีทุกข์น้อยหรือไม่มีทุกข์เลย, ความที่ไม่มีทุกข์เลย เราสมมติบัญญัติเรียกว่าเป็นความสุข.

ที่นี้คำว่า สุข หรือทุกข์ นั้นมันมีอีกคู่หนึ่ง มีอีกคำหนึ่ง เป็นเพียงเวทนา สุขเวทนา ได้อย่างใจเอร็ดอรรอย, นี้เราเรียกกันว่าความสุข, เป็นเวทนาเท่านั้น. เวทนานั้นเป็นทุกข์ ผู้มีปัญญาเขาชี้ให้เห็นว่า สุขเวทนา เวทนาที่กำลัง

เป็นสุขนั้นมันก็เป็นทุกข์ คือดูแล้วมันน่าเกลียดน่าชัง มันไม่เป็นความสบายใจที่จะไปดูสิ่งที่หลอกลวงเปลี่ยนแปลง. สุขเวทนานั้นหลอกลวงและเปลี่ยนแปลง แล้วก็ครอบงำจิตใจของใครแล้ว คนนั้นมันจะยึดหนักอยู่ด้วยอุปาทาน. ฉะนั้นสุขเวทนาก็เป็นสักว่าเวทนาที่หลอกลวง, ไม่ควรที่จะเรียกว่าความสุขที่แท้จริง. ถ้าจะมีความสุขที่แท้จริงกันแล้ว ก็ขอให้ไปเอาที่ความหมดทุกข์ สิ้นทุกข์ ดับทุกข์ หมดความรู้สึกว่าตัวตน หมดความรู้สึกว่าตัวตน, ทุกข์เกิดไม่ได้. เอนั้นเป็นความสุขได้.

ทีนี้ถ้าว่าเป็นภาษาต่ำลงมา เป็นภาษาชาวบ้านชาวโลก ก็เอาที่ว่า ไม่มีใครเจ็บปวดเดือดร้อนรำคาญนั้นแหละ เป็นความสงบสุขอย่างภาษาโลก ๆ. ทุกคนอยู่ด้วยกันด้วยความสงบ จัดเป็นสุข. แต่อย่าไปพูดถึงความต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย นี้อย่าไปพูดถึง. เอาความสุขเพียงภาษาชาวบ้าน มีกินมีใช้สบายกันไปได้ ก็เรียกว่าความสุขอย่างชาวบ้าน แต่ไม่ใช่ความสุขในความหมายที่แท้จริง.

ฉะนั้นถ้าพูดกันในความหมายที่แท้จริงแล้ว มันก็จะพูดกันอย่างที่ว่าแหละ มีทุกข์กับไม่มีทุกข์. มีความทุกข์มันก็เป็นทุกข์, แล้วน้อยลง ๆ จนไม่มีเหลือ ก็เป็นความสิ้นสุดแห่งความทุกข์. ให้สมมติหรือบัญญัติอันนี้ว่าเป็นความสุคดีกว่า **พระนิพพานคือสิ้นสุดแห่งความทุกข์.**

ถาม : ปัญหามีว่า ตามหลักศาสนาพุทธว่า การฆ่าสัตว์เป็นการบาปใช่ไหมครับ ? แล้วทำไมมีพระ บางองค์ หรือคนบางกลุ่ม ว่าการฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป กระผมอยากทราบว่า มันเป็นความจริงมากน้อยแค่ไหนครับ ?

ตอบ : ใต้ ตอบแทนคนเหล่านี้เราไม่ตอบ ไปถามเขาเถอะ, ไม่ตอบแทนให้เขา, แล้วคำพูดมันกำกวม เจ้าของคำพูดนี้เขาก็เปลี่ยน, เขาก็เปลี่ยนว่า ฆ่าลัทธิคอมมิวนิสต์ต่างหาก ไม่ใช่ฆ่าคน มันเล่นตลก ต้องไปถามเจ้าของคำพูด.

แต่เรามีวิธีนะ ฆ่าคอมมิวนิสต์แล้วไม่บาป คือว่าเราชวนกันปฏิบัติธรรมศีลธรรม ให้มีเต็มไปในโลก แล้วคอมมิวนิสต์ตายหมดเอง, มันเลิกความเป็นคอมมิวนิสต์กันเอง. นี่ไม่บาปด้วย, แล้วคอมมิวนิสต์ก็ไม่มีด้วย, พวกนายทุนนั่นแหละกลายเป็นใจบุญเอื้อเพื่อให้เต็มที่เถอะ คอมมิวนิสต์ก็ตายหมดเอง คือไม่มีใครเป็นคอมมิวนิสต์.

ถาม : ขอโทษนะครับ คือมีเพื่อนถามว่า พระพุทธเจ้ารูปร่างอย่างไร? เป็นเจ้าชายสิทธัตถะหรือเปล่า?

ตอบ : พระพุทธเจ้ามีรูปร่างอย่างไร เป็นเจ้าชายสิทธัตถะหรือเปล่า ก็แปลกดี

พระพุทธเจ้าไม่มีรูปร่าง คุณฟังถูกไหม? พระพุทธเจ้าจะมีรูปร่างอย่างไรไม่ได้; เพราะว่าเป็นนามธรรม ไม่มีมิติ คือไม่มี dimension. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าที่แท้จริงไม่มีรูปร่าง ส่วนร่างกายของท่านนั้น มันเป็นเพียงเปลือกนอกของท่าน.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นปัจฉิมสัมปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปัจฉิมสัมปบาท, เรื่องปัจฉิมสัมปบาทก็คือเรื่องทีพูดเมื่อออกตะกันี้แหละเรื่องปัจฉิมสัมปบาท, ท่านตรัสว่าผู้ใดเห็นปัจฉิมสัมปบาท ผู้นั้น

เห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าแท้จริงมีรูปร่างไม่ได้ ไม่มี *dimension* ก็เรียกว่าไม่มีรูปร่างอย่างไร. ถ้าว่าจะมีรูปร่างก็มีรูปร่างอย่างธรรม. พระธรรมมีรูปร่างอย่างไร ก็ไม่มีใครบอกได้ คือไม่มีรูปร่าง เพราะไม่ใช่สิ่งที่มีรูปร่าง.

ที่นี้พระสถิตัตถะ เป็นชื่อสมมติ สำหรับเปลือกของท่าน เมื่อยังไม่ทันจะเป็นพระพุทธเจ้า

นี่ขอเรียกว่ามันเกี่ยวกับภาษา ถ้าเราพูดกันภาษาคน ภาษาเด็ก ๆ เรา ก็ว่า พระพุทธเจ้าประสูติ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าประสูตินั้นยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า, จะเรียกว่าพระพุทธเจ้าประสูติได้อย่างไร แต่ถ้าเราพูดอย่างภาษาชาวบ้าน ภาษาคนธรรมดา ก็เรียกว่า พระพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังอยู่ในท้อง ตั้งแต่จุติมา, ไม่ถูก. ขอให้ยึดหลักที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า ผู้ใดเห็นพระพุทธเจ้า ผู้นั้นเห็นธรรม ฉะนั้นพระพุทธเจ้ายังอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้, ยังอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ แต่คุณก็มองไม่เห็นพระพุทธเจ้า.

ถาม : ขอกราบเรียนครับ ว่าผู้ที่มีจิตว่างแล้ว แต่ว่ามีภรรยา และอารมณ์ที่ผู้นั้นกระทำต่อภรรยาถือว่าเป็นกิเลสหรือเปล่า ?

ตอบ : มันจะขัดกันอยู่ในตัวเอง ถ้ามีจิตว่างมีภรรยาไม่ได้ คือไม่มีตัวตนที่จะมีภรรยา.

ถาม : ถ้าอย่างนั้นศาสนาพุทธก็ไม่ส่งเสริมให้มีครอบครัวสิครับ ?

ตอบ : จะไม่พูดถึงเรื่องว่า มีครอบครัวหรือไม่มีครอบครัว อย่างไหนไม่เป็นทุกข์
แล้วก็เอาอย่างนั้นแหละ. มีครอบครัวนั้นมันก็จำเป็นจะต้องมี สำหรับผู้ที่จะต้องมี, ถ้าไม่มีครอบครัวแล้วมันเดือดร้อนเป็นทุกข์; หรือไปทำชั่วอย่างอื่นก็มีครอบครัวเสียดีกว่า ทั้งที่ว่าครอบครัวมันก็มีเรื่องยุ่งยาก มีเรื่องเป็นทุกข์. ถ้าแนะนำเขาก็แนะนำว่า ไม่มีครอบครัวดีกว่า, แต่ถ้ามันทำไม่ได้ ก็มี, แล้วก็มีให้มันถูกวิธี ที่ให้มีความทุกข์น้อย, คือให้มีอย่างเพื่อน ที่จะศึกษาปฏิบัติธรรมดับทุกข์กันดีกว่า, อย่าไปมีเพื่อสนองกิเลสหรือว่าส่งเสริมกิเลส.

ถาม : สมมติว่า ถ้าหากว่าทุกคนกระทำในจิตว่างได้หมด ในโลกนี้ หรือว่าในประเทศไทยนี้ก็ไม่ มีผู้ที่สืบทายาทต่อสิครับ ?

ตอบ : นั้นแหละมันก็ควรจะถามได้ แต่ข้อเท็จจริงไม่เป็นอย่างนั้น. ข้อเท็จจริงคือไม่มีใครสามารถจะมีจิตว่างได้ทุกคน ในโลกนี้. มันเป็นไปได้ไม่ได้. นี้เราพูดกันถึงว่าอย่าเป็นทุกข์ เพื่ออย่าให้เป็นทุกข์ ให้รู้จักทำจิตให้ว่าง, แล้วก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนมันจะทำได้กันทั้งโลก, เพียงแต่บวชกันทุกคนนี้ก็ทำไม่ได้เสียแล้ว แล้วบวชแล้วยังทำจิตให้ว่างไม่ได้อีกละ, เพียงแต่จะบวชกันทุกคนมันก็ยังทำไม่ได้แล้วเอาสิมีอะไร ?

ถาม : ผมขอถามว่า อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปมีอะไรบ้าง ?

ตอบ : พวกที่หล่อพระพุทธรูปขายจะตอบได้ดี, เราที่มีอยู่กันเดี๋ยวนี้ เราทำพระพุทธรูปขึ้นเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ องค์น้อย องค์เล็ก พระเครื่อง

พระอะไรก็ตาม เรียกว่า **สร้างขึ้นมากเพื่อสะดวกแก่การเคารพบูชา** แก่การทำในใจถึงพระพุทธเจ้า **เพื่อพุทธานุสสติ**. ถ้าเขาใช้กันอย่างนี้ ก็มีประโยชน์อย่างนี้ เพื่อส่งเสริมความมีพุทธานุสสติให้ช่วยให้สะดวก ก็เป็นบุญเป็นกุศล จิตน้อมไปตามทางของพระพุทธเจ้า. ถ้าเป็นพระเครื่องรางก็ช่วยทำให้บางคนที่ยึดติดหายขาด.

นี่คงจะไม่เป็นปัญหา เพราะเราก็ไม่ได้คิดจะสร้าง เขาสร้างกันมากเหลือเกิน. มองในแง่ดีก็จะใช้เป็นพุทธานุสสติ โดยเฉพาะสำหรับผู้ตั้งต้น ผู้เริ่มตั้งต้นที่จะต้องใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องช่วยประกอบ. ถ้าผู้ที่สูงไปด้วยธรรมะแล้ว เขาก็ใช้ธรรมะเป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธรูป. ถ้ามแต่เพียงว่ามีประโยชน์อย่างไรบ้างใช้ไหม? ก็แปลว่า ผู้ถามก็ยอมรับว่ามันมีประโยชน์แล้วใช้ไหม แล้วจึงถามว่าจะอะไรบ้าง?

ถาม : ถามว่า อานิสสงส์ อย่างชาติหน้าอะไรอย่างนี้.

ตอบ : เกี่ยวกับพระพุทธรูป เกี่ยวกับสร้างพระพุทธรูปหรือ?

เข้าถ้าจิตเป็นบุญมันก็มีประโยชน์เรื่องชาติหน้า เมื่อชาติหน้ามันมี เราก็มีบุญที่ทำไว้แล้ว มันก็มีประโยชน์ ชาติหน้ามันก็จะดี.

ทำไมชอบไปถามถึงชาติหน้านักเล่า ถ้าชาตินี้ดีให้มันถึงที่สุด มีพระพุทธรูปก็ใช้ให้เป็นประโยชน์ที่นี้เดี๋ยวนี้ ชาตินี้ให้เต็มที่ ชาติหน้าไม่ต้องห่วงมันดีเอง.

ถาม : ขอนมัสการถามอีกข้อว่า การที่มีผู้นั่งแล้วเห็นพระพุทธรูปอะไรนี้ใช้พระพุทธเจ้าหรือเปล่า?

ตอบ : เขาเห็นว่าอย่างไร

ถาม : เห็นรูปเป็นคล้ายพระพุทธรูป นั้นใช่พระพุทธรูเจ้าตัวจริงหรือเปล่า ?

ตอบ : อ้าว เมื่อตะก๊ีบอกแล้ว พระพุทธรูเจ้าตัวจริงไม่มีรูป. เมื่อก๊ีบอกแล้ว ถ้า
เขาหลับตาเห็น เขาก็เห็นอย่างที่เขาคิด ที่เขาสร้างขึ้น เอาพระพุทธรูป
มาเฟ่ง เฟ่ง ๆ ๆ เดียวก็ติดตาก็เห็นหลับก็เห็น เพราะเขาเคยเห็นพระพุทธรูปมานม -
นานแล้ว. เขาก็หลับตาให้เห็นพระพุทธรูปได้โดยง่าย เพียงจินต๋นอมไปนิดเดี๋ยวก
ก็เห็น. แต่มันแปลกอยู่ที่ว่า ต่างคนต่างเห็นเป็นไปตามแบบของตัวเอง อาซั้มก็จะ
เห็นพระพุทธรูเจ้าเป็นรูปแบบอย่างจีน, คนอินเดียก็จะเห็นพระพุทธรูเจ้าอย่างรูปแบบ
อินเดีย, เราก็อเห็นพระพุทธรูเจ้าเป็นรูปแบบอย่างพระพุทธรูปไทย ๆ. คุณคิดว่า
อะไรสร้างขึ้นมาอย่างนี้ มโนภาพสร้างขึ้นมาจากตามสัญญา, ความสำคัญมันหมายความว่า
อย่างไร. อาตมายืนยันว่าพระพุทธรูเจ้าไม่มีรูป ถ้าเป็นพระพุทธรูเจ้าที่แท้จริง ไม่มี
รูปไม่มีภาพ.

ถาม : ท่านครับ อยากจะทราบเรื่องเกี่ยวกับพลังจิต คือพลังจิตนี้เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ
หรือไม่ครับ ? ถ้าสมมติว่า มีคนคนหนึ่งเกลียดชังอีกคนหนึ่งมาก สบแช่งทุกวัน ๆ
แบบนี้ แล้วจะมีผลถึงคนที่เขาเกลียดชังไหมครับ ?

ตอบ : เรื่องจิต, กำลังจิต อะไรจิต นั้นมันก็เป็นเรื่องจิต ไม่ใช่เรื่องธรรมะ
เรื่องธรรมะก็จะดับกิเลสดับทุกข์ เรื่องธรรมะ. ถ้าเป็นเรื่องจิตมันก็
เป็นเรื่องวิชาอีกอันหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องจิต. ถ้าเขาสามารถค้นคว้ารู้เอามาประพฤติ
กระทำ มันก็ได้ผล คือมีจิตที่มีกำลัง จิตนี้มีกำลังแล้วก็เป็นเรื่องทางจิตไม่ใช่ทาง
ธรรม. เขาถือว่ามันส่งไปบังคับให้เบียดเบียน ไปอะไรกันก็ได้. วิชานี้เขาค้นเขา
พบ เขาสนใจกันก่อนพุทธกาล ก่อนพระพุทธรูเจ้า, ความรู้เรื่องจิต ใช้กำลังจิตให้
ไปทำให้คนตาย ให้คนอะไรก็สุดแท้, มันมีอยู่ก่อนพุทธกาล ไม่ใช่เรื่องธรรมะ.

อบรมคณะนักศึกษา
จากวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
๒๑ มกราคม ๒๕๒๒
ณ โรงเรียนหินธรรมชาติ
สวนโมกขพลาราม ไซยา

เค้าโครงของพุทธศาสนา.

นักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ช่วงเวลาเล็กน้อยนี้ เราอาจจะพูดกันได้แต่เรื่องที่มีเป็นเค้าโครงใหญ่ ๆ ของพระพุทธศาสนา, แล้วก็เป็นความจำเป็นด้วย ที่เราจะต้องจับเค้าโครงของพุทธศาสนาให้ได้ รายละเอียดนั้นอาจจะศึกษาได้เอง ค้นคว้าได้เอง จากหนังสือต่าง ๆ เรื่องเค้าโครงนั้นสำคัญมาก มันเหมือนกับการทำบ้านเรือน แม้ว่าเราจะมีไม้มากพอ; แต่ถ้าเราไม่มีความรู้ ที่จะเอามาชนกันให้เป็นบ้านเป็นเรือนได้ ก็ไม่สำเร็จประโยชน์. ฉะนั้นการที่ท่านทั้งหลายตั้งใจมา ที่จะหาความรู้ทางพุทธศาสนาในวันนี้ เห็นว่าเราควรจะพูดกันถึงเรื่องเค้าโครง.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า *แต่ก่อนก็ดี เดียวนี้ก็ดี ฉันทบัญญัติเฉพาะเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น.* คำว่า บัญญัติ ในที่นี้ หมายถึงเรื่องที่ทรงเอามาพูด มากล่าว มาทำ ให้มันเป็นเรื่อง หรือเปิดเผยให้เป็นที่เข้าใจแก่คนทั่ว

ไป, ก็หมายความว่า เามาสอนนั่นเอง. ท่านทรงยืนยันว่า จะพูดกันแต่เรื่อง
ทุกข์กับความดับทุกข์; ฉะนั้นเราจึงถือเป็นหลักว่า ถ้าเรื่องนั้นออกไปจากนี้
ยังไม่ต้องพูดก็ได้, จะต้องจับเรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์ให้ได้.

เรื่องต้นของเรื่องความทุกข์.

นี่อะไรเป็นเงื่อนต้นของเรื่องความทุกข์ จะต้องเข้าใจกันเสียก่อน, แล้ว
จึงทำในเรื่องที่ตรงกันข้าม มันก็จะดับทุกข์.

ถ้าจะถามขึ้นว่า เราจะตั้งต้นเรียนเรื่องความทุกข์ รวมทั้งความดับทุกข์
ด้วยนี้ กันที่ไหน ? ท่านทั้งหลายจงรู้ไว้ และมีความเข้าใจหรือเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า
เราจะต้องตั้งต้นกันที่เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ให้ถือว่าเป็น ก ข ก กา
ของพระพุทธศาสนา ที่เราจะเรียนก่อนสิ่งใด ๆ หรือถ้าเราจะเรียนภาษาอังกฤษ
เราก็ตั้งต้นที่ A B C D, เรียนภาษาไทยก็ตั้งต้นที่ ก ข ก กา. ถ้าเรียนพุทธศาสนา
ทำนองนั้น ก็ตั้งต้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วก็ไม่ใช่เรียนจากหนังสือหรือ
เรียนที่หนังสือต้องเรียนที่ตัวจริงของมัน. ตัวจริงของมันอยู่ที่คนทุกคน.
คนทุกคนมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วก็พอที่จะรู้ได้เองว่ามันทำหน้าที่อะไร;
ถ้าใครไม่รู้ได้ในข้อนี้ ก็ดูจะวิปริตมาก.

ตามปรกติทุกคนจะรู้ได้ว่า ตา สำหรับเห็นรูป คือทำหน้าที่การเห็น
ภาพ เห็นรูป, หู ทำหน้าที่ได้ยินเสียง, จมูก ทำหน้าที่รู้สึกกลิ่น, ลิ้น สำหรับรู้สึก

รส, ภายคือผิวกายทั่วไป สำหรับจะรู้สึกต่อสิ่งที่จะมากระทบกาย คือมากระทบผิวหนัง, ใจ มีหน้าที่จะรู้สึกเรื่องที่จะเกิดรู้สึกขึ้นมาในทางใจ เป็นความคิดนึกความรู้สึก.

เราก็จะมองให้เห็นละเอียดลงไปว่า เมื่อตาเห็นรูป มันก็เกิดผลขึ้นมาว่าเห็นรูปที่ถูกใจหรือไม่ถูกใจ, หูได้ยินเสียง ก็ได้ยินเสียงที่ถูกใจ หรือไม่ถูกใจ, จมูกที่ได้กลิ่นก็เหมือนกัน. นี้รู้เอาเองได้ทั้ง ๖ ให้รู้เรื่องทั้ง ๖ นี้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์.

ถ้ามนุษย์ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจะเป็นอย่างไรบ้าง? ก็ลองคิดดูเอง มันก็เท่ากับไม่มีเรื่องอะไร หรือว่าไม่มีอะไรทั้งหมดเลยก็ได้, คือไม่มีโลกทั้งโลกเลยก็ได้; เพราะถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรู้สึกสิ่งเหล่านี้แล้ว มันก็เหมือนกับไม่มี. ลองคำนวณดูบ้าง ให้เห็นชัดลงไปว่า. **อะไร ๆ มันมีสำหรับเราทั้ง ๖ ทางนี้ ก็เพราะมันมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** นี้เองท่านจึงเรียกตาหูจมูกลิ้นกายใจนี้ว่า อินทรีย์ - อินทรีย์ะ.

คำว่า **อินทรีย์** นี้มันแปลว่า **สิ่งที่สำคัญ**. เรามีสิ่งที่สำคัญ ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ถ้าไม่มีสิ่งทั้ง ๖ นี้แล้ว อะไร ๆ มันก็ไม่มีไปหมด, หรือถ้าเรื่องมันจะเกิดก็เพราะเกี่ยวกับสิ่ง ๖ อย่างนี้. เรื่องไม่เกิดก็เพราะควบคุมสิ่งทั้ง ๖ นี้ไว้ได้; ฉะนั้นจึงจัดทั้ง ๖ นี้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ เลยเรียกว่า **อินทรีย์ ๖** ในฐานะเป็นเรื่องสำคัญ.

อีกทางหนึ่ง เราเรียกสิ่งทั้ง ๖ นี้ว่า **อายตนะภายใน** คือสิ่งสำหรับทำหน้าที่สัมผัสหรือกระทบ ที่อยู่ในภายใน. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้หมายความว่ามันอยู่ในตัวเรา, อยู่ในภายในตัวเรา, แล้วมันก็คู่กันกับสิ่งภายนอก ซึ่งจะเรียกว่า**อายตนะภายนอกอีก ๖** ก็คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ. รูปสำหรับตาเห็น, เสียงสำหรับหูได้ยิน, กลิ่นสำหรับจมูกรู้สึก, รสสำหรับลิ้นรู้สึก **ที่สำหรับผิวหนังจะรู้สึก** นั้น เขาเรียกแปลกไปหน่อย ไม่ค่อยคุ้นหูกับภาษาไทย **เรียกว่าโผฏฐัพพะ**, ช่วยจำไว้ด้วย เขียนให้อ่านได้ว่า โผฏฐัพพะ แล้วส่วนที่ใจจะรู้สึก นั้น เขาเรียกว่า ธัมมารมณ มันแปลกอยู่ ๒ คำ, รูป เสียง กลิ่น รส นี้เราเข้าใจกันดีแล้ว เป็นภาษาไทยธรรมดา, **โผฏฐัพพะ กับธัมมารมณนี่เอาคำบาลีเดิมมาใช้.**

นี่สิ่งที่อยู่ข้างนอก เรียกว่า**อายตนะภายนอก** จะมากระทบกับสิ่งที่อยู่ในภายใน ที่เรียกว่า**อายตนะภายใน** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นสิ่งภายนอก อายตนะภายนอกนั้น ก็เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า**อารมณ์, อารมณะ, อารมณ** ในภาษาไทยเราเอาคำว่า อารมณไปใช้หมายถึงความรู้สึกในใจเป็นอารมณ์ดี อารมณเสีย นั้นก็คำหนึ่ง, **เป็นภาษาไทย ไม่เอามาปนกับคำว่า อารมณ ๖ นี้.**

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ นี้บางที่เราก็เรียกว่า**อารมณ์ ๖** แปลว่า เป็นที่ห้วงเอา, คำว่า**อารมณ์** นี้แปลว่า **เป็นที่ห้วงเอา;** รูปารมณ คือ รูปเป็นที่ห้วงเอาแห่งตา, สัทธารมณ เสียงเป็นที่ห้วงเอาแห่งหู, กลิ่น คันธารมณ นี้เป็นที่ห้วงเอาแห่งจมูก, แล้วก็ รส นี้เรียกว่า รสอารมณ์ เป็นที่ห้วงเอาแห่งลิ้น, สัมผัสพิภพารมณ โผฏฐัพพารมณ นี้เป็นที่ห้วงเอาแห่งกายแห่งผิวกาย, แล้วธัมมารมณ ความรู้สึกภายในนั้นเป็นที่ห้วงเอาแห่งใจ.

นี่ ก ข ก กา มีอยู่ ๖ คู่ : ข้างใน กับข้างนอก เป็นคู่กัน, ข้างใน ๖ คือ ตา หู จมูกลิ้น กาย ใจ เรียกว่าอินทรีย์ ก็ได้, เรียกว่าอายตนะภายใน ๖ ก็ได้. ข้างนอกมีอยู่ ๖ คือรูป เสียงกลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี้ เรียกว่า อารมณ์ ๖ ก็ได้, เรียกว่า อายตนะภายนอก ๖ ก็ได้. เราได้สิ่งเหล่านี้มา ๑๒ สิ่ง ข้างใน ๖ ข้างนอก ๖ ก็ต้องรู้จักมันจริง ๆ อย่าเพียงแค่จำชื่อได้, หรือจดไว้ในกระดาษ, ก็ต้องรู้จักมันจริง ๆ ซึ่งเราก็ใช้มันอยู่ตลอดเวลา.

เอาละ, ทีนี้เรื่องก็จะเดินต่อไป ซึ่งเรียกว่า ก ข ก กา แล้วก็ต้องมีการแยกออกไปเรื่อย ๆ จนกว่ามันจะผันเป็นเสียงต่าง ๆ.

อายตนะใน - นอกกระทบกันเกิดวิญญาณและผัสสะ.

ที่เราจะต้องรู้ต่อไปก็คือว่า อายตนะภายใน กับอายตนะภายนอก มาถึงกันเข้าแล้ว ก็เกิดสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณ. คู่แรก คือ ตา มาถึงกันเข้ากับรูป ก็เกิดจักขุวิญญาณ คือวิญญาณทางตา, หูถึงกันเข้ากับเสียง ก็เกิดวิญญาณทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ, จมูกถึงกันเข้ากับกลิ่น ก็เกิดวิญญาณทางจมูกเรียกว่าฆานวิญญาณ, ลิ้นถึงกันเข้ากับรส ก็เกิดวิญญาณทางลิ้น เรียกว่าชีวหาวิญญาณ, กายสัมผัสกันเข้ากับสิ่งที่มาถูุกกาย ก็เกิดวิญญาณทางผิวหนัง เรียกว่า กายวิญญาณ, ความรู้สึกในใจมาถูกกันเข้ากับ ใจ หรือใจมาถูกกันเข้ากับอารมณ์ของใจ เกิดอารมณ์ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ

เราก็ได้วิญญาณ ๖ ขึ้นมา. ดูให้ดี จดไว้ถูกไหม? มันจะเกิดจักขุวิญญาณ โสทวิญญาณ ฆานวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ ขึ้นมาอีก ๖ ชนิด ตามจำนวนของอายตนะ. อย่างที่สรุปความสั้นๆ ได้ว่า **อายตนะภายใน ถึงกันเข้ากับอายตนะภายนอก มันก็เกิดวิญญาณ, อายตนะภายใน มี ๖ อายตนะภายนอกมี ๖ ถึงกันเข้าก็เกิดวิญญาณ ๖.**

เข้า, ทีนี้เรื่องต่อไปมันก็มีว่า เกิดวิญญาณแล้ว ทำหน้าที่ทางวิญญาณ. ของสิ่งทั้ง ๓ นี้, ของสิ่งทั้ง ๓ นี้ ที่จดลงไปแล้วว่า **อายตนะภายใน อายตนะภายนอก แล้วก็วิญญาณ ๓ อย่างนี้ทำงานร่วมกัน, ทำงานด้วยกัน ก็เรียกว่า ผัสสะ, เราก็เลยมีผัสสะ ๖ อีก :** ผัสสะทางตา เรียกว่าจักขุสัมผัส, ผัสสะทางหู ก็เรียกว่าโสทสัมผัส, ผัสสะทางจมูก เรียกว่าฆานสัมผัส, ผัสสะทางลิ้น ก็เรียกว่าชิวหาสัมผัส, สัมผัสผิวหนัง ก็เรียกว่ากายสัมผัส, สัมผัสทางใจ ก็เรียกว่ามโนสัมผัส, ก็ได้มาอีก ๖ อย่างที่เรียกว่า สัมผัส.

ดูให้ดีว่าจดถูกไหม? ตั้งแต่แรกมาก็มี อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ ถึงกันเข้าเรียกว่า วิญญาณ ๖. **๓ อย่างนี้ทำงานร่วมกันเมื่อไร ก็เรียกว่า ผัสสะ แล้วก็มีผัสสะ ๖.**

นี้จะเรียนจากของจริง ก็คือเมื่อเราตาเห็นรูป เมื่อหูได้ยินเสียง ก็เรียนจากสิ่งนั้นแหละ ไม่ใช่เรียนจากหนังสือดอก. ให้รู้จักตัวสิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ, **สิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ นั้นแหละมีความสำคัญ, เป็นจุดที่สำคัญที่จะต้องควบคุมให้ได้. ถ้าควบคุมผัสสะไม่ได้ แล้วก็ต้องเกิดเรื่องเป็นความทุกข์, ถ้ารู้เท่าทันควบคุมผัสสะได้ ก็ไม่เกิดเรื่องเป็นทุกข์. ผัสสะจะให้เกิดเรื่องเป็นความ**

ทุกข์ ก็ต่อเมื่อขณะแห่งผัสสะนั้นเรามั่นใจ เราปราศจากสติ เราปราศจากวิชา ปราศจากปัญญา.

จากผัสสะใจจะเกิดสิ่งอื่นต่อไป กระทั่งเป็นทุกข์.

เมื่อตาเห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณ ๓ ประการนี้เรียกว่าผัสสะทางตา; เวลานี้เป็นเวลาที่สำคัญที่สุด ถ้าเราเผลอไป ผัสสะทางตามันก็จะทำให้เกิดเวทนา. แต่เป็นเวทนาที่จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นทุกข์; ถ้ามันสวยก็เป็นเวทนาที่เป็นสุข, ถ้ามันไม่สวยก็เป็นเวทนาที่เป็นทุกข์, และเวทนาคือความรู้สึกที่เกิดมาจากสัมผัสทางตา เวทนาจึงเลยมี ๖ ด้วยเหมือนกัน. เวทนาที่เกิดมาจากสัมผัสทางตา เวทนาที่เกิดมาจากสัมผัสทางหู เวทนาที่เกิดมาจากสัมผัสทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ต่อไป

เมื่อรูปที่เห็นนั้นมันสวย มันก็เกิดความรัก ถ้ารูปที่เห็นนั้นมันไม่สวย มันก็เกิดความเกลียด. นี้กิเลสมันจะตั้งต้นที่ความรักหรือความเกลียด ; อธิบายต่อไปก็คือว่า เมื่อเกิดเวทนา รู้สึกพอใจหรือไม่พอใจแล้ว มันก็จะเกิดตัณหา, ตัณหาไปตามลำดับจากเวทนา. ถ้าเวทนาเป็นที่ถูกใจ มันก็เกิดตัณหา - ในทางที่จะเอา จะได้ จะมี จะเป็น, ถ้าเวทนานั้นไม่ถูกใจ มันก็เกิดตัณหาในทางที่จะไม่เอา ไม่เป็น ไม่ได้ หรือจะตีเสียให้ตายอย่างนี้. ตัณหาแปลว่า ความอยาก แต่ว่ามันเป็นความอยากโดยความเผลอ.

จริง มันหลอก ๆ มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้นเอง, มันเป็นความรู้สึกว่าตัวกู ไม่ใช่มีตัวกูจริง ไม่ใช่มีตัวตนจริง แต่มันก็รู้สึกมีตัวกูที่อยาก

นี่เรารู้กันไว้เสียเดี๋ยวนี้เป็นการล่วงหน้าว่า ตัวกู ผู้อยากนั้นมิใช่ตัวจริง เป็นความคิดผิด สำคัญผิด เข้าใจผิด ของอวิชชา ของความโง่ ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นตามหลักความอยาก. ความอยากเรียกว่าตัณหา, มีความอยากหรือตัณหาแล้ว ก็เกิดอุปาทาน - ยึดถือตัวกูผู้อยาก.

นี่ก็เรียกว่ามันมี ตัวกู ขึ้นมาแล้ว. พอมีอุปาทานเป็นผู้อยากแล้ว ก็เรียกว่าภพแหละ คือความมีอยู่แห่งตัวกู เกิดตัวกู แล้วเกิด ความมีอยู่แห่งตัวกู เรียกว่าภพ. อุปาทานก็ให้เกิดภพคือความมีอยู่แห่งสิ่งที่ยึดถือนั้น.

ภพนี้เป็นไปเต็มที่แล้ว ก็เรียกว่าเกิดชาติ โดยสมบูรณ์ขึ้นมา คือเป็นตัวตนที่เต็มที เต็มขนาด เต็มระดับ เป็นตัวฉันที่คิดนึกอะไรในแบบตัวฉันเต็มที.

พอมีตัวฉันแล้ว อะไร ๆ มันก็จะเป็นปัญหาล้อมตัวฉัน ซึ่งจะทำให้ตัวฉันเป็นทุกข์; ถ้าไม่มีตัวฉัน สิ่งเหล่านี้ก็ไม่มี; เพราะมีตัวฉัน สิ่งที่มีเกี่ยวข้องกับตัวฉันมันก็มีปัญหาขึ้นมา; เช่นว่า ความเกิดของฉัน ความแก่ของฉัน ความตายของฉัน ความได้อย่างใจ ความไม่ได้อย่างใจ อะไรก็เกิดขึ้นมา เกาะอยู่ที่ความรู้สึกว่าตัวฉันที่สมบูรณ์นั่นเอง.

นี่เรา เป็นทุกข์กันตอนนี้ : มีต้นหาความอยาก ให้เกิดอุปาทาน ผู้อยาก, เกิดความมีอยู่แห่งบุคคลผู้อยาก, เกิดความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นบุคคลผู้อยาก, แล้วก็ต้องเป็นทุกข์ ด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาพัวพันอยู่กับบุคคลผู้อยาก. เราจึงมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความรู้สึกต่าง ๆ ที่ทำให้เป็นทุกข์. **ความทุกข์ทั้งหลายเกิดขึ้นได้เพราะเหตุอย่างนี้ นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัส.**

ขอให้รู้จักสิ่งนี้ เรื่องนี้ เป็นเรื่องแรก. อย่าจดไปเฉย ๆ เอาไปทำความเข้าใจอยู่ตลอดเวลาานาน ๆ หน่อย, แล้วจะเข้าใจพุทธศาสนาตัวจริง คือพุทธศาสนาที่แท้จริง ที่เรียกว่าความทุกข์มีอยู่อย่างไร, เกิดขึ้นอย่างไร, **นี่เรียกว่าเรื่องความทุกข์**

ความดับทุกข์มิได้โดยทางตรงข้ามกับข้างต้น

นี่อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องความดับทุกข์ คือตรงกันข้าม ก็ตั้งต้นมาอย่างตะกั่วอีกและ. ดูบททวน ที่จดมาแล้ว ว่าอายตนะภายใน กับอายตนะภายนอกถึงกันเข้า ก็เกิดวิญญาณ ๖ ของ ๓ สิ่งนี้ทำงานร่วมกัน เรียกว่าผัสสะ ๖. **ที่นี้ในขณะที่แห่งผัสสะนี้มันเกิดมีสติปัญญา, มีสติและมีปัญญาขึ้นมา ก็เป็นผัสสะคนละชนิดกับชุดแรกที่เป็นผัสสะใจ ผัสสะไปสัมผัสผัสสะอะไรด้วยความใจ นั้นเรียกว่าอวิชชาเข้าไปเกิดอยู่ในผัสสะ. ที่นี้ในกรณีนี้ กรณีหลัง ที่จะไม่เกิดทุกข์นั้น มันมีผัสสะฉลาด คือเมื่อตาเห็นรูปก็ฉลาด, เมื่อหูได้ยินก็ฉลาด, เมื่อจมูกได้กลิ่นก็ฉลาด, เมื่อลิ้นรู้สึกรสก็ฉลาด, เมื่อสัมผัสผัสสะผิวหนังก็ฉลาด เมื่อจิตคิด**

อะไรก็ฉลาด, มันฉลาดในขณะที่แห่งผัสสะ, ก็**เป็นวิชาสัมผัส** สัมผัสอะไร ๆ ด้วยความรู้สึกรู้ตัวและฉลาด.

อย่างนี้มันก็เกิดเวทนา ด้วยเหมือนกัน แต่**เป็นเวทนาที่ความฉลาดของเราควบคุมอยู่** มันจึงไม่ทำให้เกิดตัณหา คือ ความรัก หรือความเกลียด ไปตามอำนาจของเวทนา; เพราะเวทนานี้ถูกความฉลาดของเราควบคุมอยู่, ควบคุมมาแล้วตั้งแต่ผัสสะโน่น. เมื่อมีผัสสะสัมผัสมีความฉลาด คือ **สติมาทันท่วงที**, เวทนานั้น**ไม่ทำให้เกิดตัณหา** รักหรือตัณหาเกลียดได้, มันก็ไม่เกิดตัณหา. นี้เขาเรียกว่า **ตัณหาดับ, ตัณหาไม่เกิด**, หรือถ้ามันเก่งมากกว่านั้น ก็เวทนามันก็ดับ เวทนามันไม่เกิด เพราะผัสสะมันฉลาด แต่ตามปกติเราฉลาดไม่ค่อยจะทันในขณะที่แห่งผัสสะ.

นี่ทุกคนไป**ย้อนระลึกถึงสิ่งที่ผ่านมาแล้ว** หรือจะเป็นต่อไปก็ได้ ว่า **เมื่อตาเราเห็นรูป** นั้นเราโง่หรือเราฉลาด, **เมื่อหูได้ฟังเสียง** เราโง่หรือฉลาด, **เมื่อจมูกได้กลิ่น** ฯลฯ ไปจนถึงอันสุดท้าย เราโง่หรือเราฉลาด.

เมื่อตาเห็นรูป ที่น่ารัก เราไปรักเข้าแล้ว หรือเห็นรูปที่ไม่น่ารัก เห็นรูปศัตรูเห็นอะไรนี้ เราก็ไปโกรธเข้าแล้ว เห็นรูปคู่รักมันก็ไปรักเสียแล้ว มันไม่มีอะไรที่จะยับยั้งได้.

หรือ**ฟังเสียงที่ไพเราะ** เช่นเสียงเพลงที่เราชอบ เราลุกขึ้นไปเต้นตามเพลงนั้นเสียแล้ว **ไม่รู้ตั้งแต่เมื่อไร**. นี่มันไม่มีสติ มันไม่มีเครื่องควบคุม

มันไม่มีการยับยั้ง เมื่อเสียงนำเกลียดน่าชัง, เสียงของคู่ศัตรูคู่อาฆาต เราก็โกรธ เราก็เกลียดเสียแล้ว.

กลิ่น ก็เหมือนกัน เมื่อ**กลิ่นหอม** ก็ยินดีเสียแล้ว, เมื่อ**กลิ่นเหม็น** มันก็ขัดใจเสียแล้ว. นี่มันเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดเวทนา แล้วก็เกิดตัณหาเกิดความ**ทุกข์** เสียแล้ว.

เดี๋ยวนี้มาเอากันใหม่ มาเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า มาฝึกตนให้**เป็นคนที่มีสติ** เมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูฟังเสียง เมื่อจมูกได้กลิ่น ฯลฯ ทั้ง ๖ อย่าง; **มีสติ** พอ**เห็นรูปสวย** มีสติพอที่จะไม่ไปรักมัน, เห็นรูปไม่สวย ก็มีสติพอที่จะไม่ไปเกลียดมัน ร้องด่ามันว่า โธ่ **สักว่ารูปเท่านั้น** ไร้, **สักว่ารูปเท่านั้น** ไร้ จะไม่ให้มันมีความหมายเป็นสวยหรือไม่สวย. **พอได้ยินเสียง** ก็เหมือนกันแหละ มัน**สักว่าเสียงเท่านั้น** ไร้ จะไม่ยอมให้มาครอบงำใจของกูว่าเพราะหรือไม่เพราะ, **กลิ่น** ก็เหมือนกัน **สักว่ากลิ่นเท่านั้น** แหละ, จะหอมหรือจะเหม็นก็**สักว่า** กลิ่นเท่านั้นแหละ, **รส** ที่ลิ้นก็เหมือนกัน อร่อยหรือไม่อร่อยก็มัน**สักว่ารส** เท่านั้น, **สัมผัส** ผิวหนังนิ่มนวลหรือกระด้าง อะไรก็ตาม ก็มัน**สักว่าสัมผัส** ผิวหนังเท่านั้น. **ที่นี้สัมผัสในใจ** ก็**ไอ้** **สักว่าสัมผัสรู้สึกในใจ** เท่านั้นแหละ.

นี่อย่างนี้มันจะเรียกว่า **มีสติสัมผัสทุกอย่างในโลก** เป็นสัมผัสที่ฉลาด คือมีความรู้ที่ถูกต้อง, มีสติระลึกรู้ในความรู้อย่างถูกต้องนั้นได้ ในขณะที่สัมผัส. **สัมผัสอะไร** อันนั้นมันมากลายเป็น**สิ่งที่เราจะศึกษาหรือเรียนรู้ไปหมด** ไม่ให้เกิดเวทนา ไม่ให้เกิดตัณหา; เช่นเห็นรูปอย่างนี้ มันก็รู้สึกว่ารูปร่าง เราจะ

ต้องทำอะไรกับรูปนี้ใหม่ ? เราจะต้องจัดการกับรูปที่เราเห็นนี้ใหม่ ? ถ้ามันไม่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกันก็เลิกกัน, ไม่ต้องไปสนใจ.

ถ้ามันมีเรื่องที่จะต้องเกี่ยวข้องกันก็ทำไปสิ, รูปอะไรที่มันเห็นอยู่ จะต้องทำอะไรกับรูปที่เห็นอยู่นี้, กับเสียงที่ได้ยินนี้, กับกลิ่นที่ได้รับสัมผัสอยู่นี้. ส่วนมากมันไม่ต้องทำอะไรดอก คืออย่าไปยินดียินร้ายกับมัน มันก็หายไปตามเรื่องของมันเอง. แต่ถ้ามันเป็นเรื่องที่เราต้องทำ ก็ทำสิ แล้วต้องทำด้วยสติ ด้วยปัญญา อย่าไปหลงให้เกิดตัณหา ให้เกิดอุปาทาน. นี่ผัสสะอย่างนี้เรายังไม่เคยมี เรามีแต่จะยินดีหรือยินร้าย เกิดเวทนาต่อผัสสะ, เราก็ตกเป็นทาสของเวทนา, เป็นทาสของตัณหา ก็ได้เป็นทุกข์. เดียวนี้มันจะกลับตรงกันข้าม คือจะไม่ตกเป็นทาสของเวทนา ไม่เป็นทาสของตัณหา เพราะรู้เท่าทันในขณะที่แห่งผัสสะ.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า ผัสสะนั้นแหละเป็นเรื่องสำคัญทั้งหมดของทุกเรื่องแหละ : ที่จะได้เสีย จะเป็นทุกข์ หรือจะเป็นสัมมาทิฏฐิมิฉชาทิฏฐิอะไรก็อยู่ตรงที่ผัสสะนั้นแหละ. ให้รู้เรื่องผัสสะ ให้ควบคุมผัสสะให้ได้.

นี่คือ **รู้พุทธศาสนาจริง ๆ** มาอยู่ที่ตรงนี้ : **รู้เรื่องผัสสะ และควบคุมผัสสะได้**, ก็ไม่เกิดเวทนาที่จะหลอกให้เรารักหรือเกลียด, แล้วมันก็เกิดตัณหาไม่ได้ คือตัณหาดับ. ตัณหาดับ อุปาทาน ตัวกูผู้อยาก มันก็ไม่เกิด คือดับ ภาพ คือความเป็นแห่งตัวกูมันก็ดับ, ชาติ ความสมบูรณ์แห่งตัวกูมัน ก็ดับ, ความทุกข์ทั้งหลายมันก็ เกิดไม่ได้, มันไม่มีอะไรมาเป็นเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของกู หรือ ไม่มีอะไรที่เป็นทุกข์มาเป็นของกู ทุกข์มันก็ดับ.

ฉะนั้นเราเหลือบตาดูให้ดีว่า มันตั้งต้นมาจากจุดเดียวกัน แล้วมาแยก
ทางกันตรงกลาง อันหนึ่งไปทางที่จะเป็นทุกข์, อันหนึ่งมาในทางที่จะไม่เป็นทุกข์.

ทบทวนซ้ำเพื่อให้รู้จักดับทุกข์.

อย่าเพิ่งเบื่อนะ จะขอซ้ำอีกทีว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้อยู่ข้างใน,
แล้วก็ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ อยู่ข้างนอก มันมาเนืองกันเข้า
แล้ว ก็เกิดวิญญูณทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นี้เรื่อง **ข้างใน** กับเรื่อง **ข้าง**
นอกวิญญูณ มาทำงานพร้อมกันเข้าเรียกว่าผัสสะ.

ตรงนี้เป็นจุดแยก เป็นทาง ๒ แพร่ง; ถ้าตรงนี้ไม่มีสติไม่มีปัญญา
มันก็ไปทางเวทนาที่จะให้เกิดตัณหาอุปาทาน ภพชาติ และเป็นทุกข์ แต่ถ้าตรง
จุดผัสสะนั้นเกิดมีสติและปัญญา มันก็ไม่เกิดเวทนาที่จะให้เกิดตัณหา หรือ
อุปาทาน หรือภพ หรือชาติ ที่เป็นทุกข์, มันแยกมาเสียในทางที่ไม่เป็นทุกข์,
แล้วเราก็ทำอะไร ๆ ได้ทุกอย่าง ตามที่เราควรจะทำในเรื่องนี้ มันก็ไม่เป็นทุกข์
เพราะรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์. บางเรื่องนั้นเราต้องไปเกี่ยว
ข้อง **เราต้องทำต้องจัด** กับมัน ตามที่มันจะต้องทำสำหรับมนุษย์ **เราก็ทำด้วย**
สติและปัญญา มันก็ไม่เกิดความทุกข์.

ขอให้หลับตามองเห็นภาพ ว่ามัน**ตั้งต้นมาจากจุดเดียวกัน**; พอมา
ถึง **ระดับแห่งผัสสะมันเกิดแยกทางกัน** ฝ่ายหนึ่งมันสำหรับคนโง่, ไม่มีสติ ไม่

มีปัญญา ก็เป็นเวทนา ตัณหา อูปาทาน ภพชาติ และเป็นทุกข์. ส่วนฝ่ายนี้มันสำหรับคนฉลาด มันก็ไม่เกิดเวทนา ตัณหา อูปาทาน ภพชาติ และเป็นทุกข์; แม้ว่ามันจะเกิดเวทนา ก็เกิดเวทนาสำหรับให้เรา รู้จัก ว่าจะต้องทำอะไร, ไม่เกิดเวทนาให้เราหลงรัก หลงชัง เหมือนฝ่ายโน้น.

นี่คือตัวความทุกข์กับความดับทุกข์ มันมีอยู่อย่างนี้ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า** ฉันทพูดแต่เรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์; เรื่องอื่นชวนพูดด้วยไม่เอา เช่นมีคนมาชวนพูดว่า **ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด** **พระพุทธเจ้าท่านว่ายังไม่จำเป็น** ยังไม่พูด, มาพูดเรื่องความทุกข์กันเถอะ, แกมีความทุกข์อย่างไรว่ามาแล้วฉันก็จะบอกวิธีที่จะไม่ให้มันเป็นทุกข์ได้ แล้วมันก็หมดเรื่องกันไป. ไม่ต้องไปเสียเวลา เรื่องตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด.

มีเรื่องอีกมากมาย ที่พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตรัสตอบหรือไม่คุยด้วยที่ท่านว่าไม่จำเป็น. ไม่จำเป็น แต่เรื่องนี้ คือ **เรื่องจำเป็น** เรียกว่าเรื่อง **ปฏิจจสมุปบาท** ชื่อนี้จำยากหน่อย, เขียนก็ดีเหมือนกัน ปฏิจจสมุปบาท คือเรื่องทีพูดเมื่อตะกี้นี้. ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายเกิดทุกข์ ก็เป็นทุกข์, ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายดับทุกข์ ก็ไม่มีทุกข์, จำคำว่า ปฏิจจสมุปบาท ไว้ให้ดี ๆ.

ควรศึกษาปฏิจจสมุปบาททั้งฝ่ายทุกข์และไม่ทุกข์.

แปลกไหม? คำว่า **ปฏิจจสมุปบาท** คำนี้มัน **แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น**. คำว่าปฏิจจสมุปบาทนี้แปลว่าอาศัยแล้วเกิดขึ้น, คือทุกสิ่งทีมันต้องอาศัยเหตุปัจจัย อะไรอันหนึ่ง แล้วจึงเกิดขึ้นทั้งนั้น; เป็นเรื่องของสิ่งอื่น ๆ

ที่มีใช้มนุษย์ก็ได้. แต่เดี๋ยวนี้เราพูดสำหรับเรื่องมนุษย์ในใจ. เช่นว่า ตา กับ รูป อาศัยกันแล้วเกิดวิญญาณ, ๓ ประการ นี้อาศัยกันแล้วเกิดผัสสะ เพราะมีผัสสะจึงมีเวทนา เพราะอาศัยเวทนาจึงเกิดตัณหา เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดอุปาทาน เพราะอาศัยอุปาทานจึงเกิดภพ เพราะอาศัยภพจึงเกิดชาติ เพราะอาศัยชาติจึงเกิดทุกข์ ทั้งปวง, แปลว่าเพราะอาศัยกันจึงเกิดขึ้น, หรืออาศัยกันแล้วเกิดขึ้น เรียกว่าเรื่อง**ปฏิจจสมุปบาท** ที่จะเกิดความสุขทุกข์.

ที่นี้ **ปฏิจจสมุปบาท**ที่จะไม่เกิดทุกข์ คือจะเกิดสิ่งที่ไม่เป็นทุกข์ มันก็อาศัยกันแล้วเกิดขึ้นเหมือนกัน พอมาถึงผัสสะแล้วก็มันอาศัยสติและปัญญา นี้ แล้วก็เกิดเวทนาที่จะไม่เป็นตัณหา, เวทนาที่จะไม่เกิดตัณหา, แล้วมันก็อาศัยอันนี้ไม่เกิดตัณหา ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดภพ ไม่เกิดชาติ, มันได้อาศัยสิ่งนี้ มันก็มีความดับลงแห่งสิ่งนั้น ก็ไม่เป็นทุกข์ นี่เป็นเรื่องสำหรับสิ่งที่มีชีวิต.

ถ้าสำหรับสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่นก้อน ดิน หิน ททราย เหล่านี้ก็เหมือนกันแหละ, มันต้องมีเหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง มันจึงเกิดขึ้นมาในโลกนี้; เพราะแม้แต่โลกนี้ทั้งโลก อย่างที่เราเรียนมาในวิทยาศาสตร์นั้น มันก็มีเหตุปัจจัยอันใดอันหนึ่งที่ทำให้โลกนี้เกิดขึ้นมา; พระจันทร์เกิดขึ้นมา, อะไร ๆ เกิดขึ้นมา, แล้วสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นมาในโลก จนมีสัตว์ มีคน มีอะไรเต็มไปหมด กระทั่งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มาเพราะมนุษย์มันสร้างขึ้นมา ตีกรามอะไรต่าง ๆ เหล่านี้, มันมีเหตุปัจจัย อาศัยเหตุปัจจัยแล้วมันจึงเกิดขึ้นมา.

ข้อที่อาศัยเหตุปัจจัยแล้วจึงเกิดขึ้นมานี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท. มีความสำคัญถึงกับมีคำกล่าวไว้ว่า **ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาทผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใด**

เห็นธรรมผู้หนึ่งเห็นปฏิจสุมุปบาท, ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปบาทผู้หนึ่งเห็นธรรม. แล้วก็มีต่อไปว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้หนึ่งเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคตผู้หนึ่งเห็นธรรม. ตถาคตในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า; ผู้ใดเห็นพระพุทธเจ้าผู้หนึ่งเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้หนึ่งเห็นปฏิจสุมุปบาท.

เห็นปฏิจสุมุปบาทนี้คือเห็นด้วยปัญญาภายในตามเรื่องที่ได้พูดมาแล้ว ที่เรียกว่า ก ข ก กา : เห็นข้างใน ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เห็นข้างนอก ๖ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ, แล้วเห็นวิญญาณที่เกิดมาจากการเนื่องกันของอายตนะนั้น, แล้วเห็นผัสสะ ๖, เห็นเวทนา ๖, เห็นตัณหา ๖, กระทั่งเห็นอุปาทาน ภพชาติ นั้นแหละเห็นว่ามันเกิดทุกข์ขึ้นมาอย่างนี้. นี้เรียกว่าเห็นปฏิจสุมุปบาท, เห็นความจริงฝ่ายเกิดทุกข์แล้วก็เห็นฝ่ายตรงกันข้าม คือไม่เกิดทุกข์ เห็นชัดอยู่ รู้สึกอยู่ไม่ใช่เขียนตัวหนังสือแล้วอ่าน เห็นด้วยความรู้สึกด้วยปัญญาของเรา; นี้เรียกว่าเห็นปฏิจสุมุปบาท. อย่างนี้เรียกว่าเห็นธรรม, เห็นธรรมอย่างนี้เรียกว่าเห็นพระพุทธเจ้า.

มันจะมากไปกว่าเห็นพระพุทธเจ้าก็ได้ คือเมื่อเรารู้อย่างนี้ เรารู้เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านรู้; นี้เราจะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเองก็ได้ ถ้าเราเห็นอันนี้ชัดลงไปจริง ๆ เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านเห็น, คือตรัสรู้แล้วเป็นพระพุทธเจ้า เพราะท่านเห็นเรื่องนี้. ฉะนั้นจิตของเราที่เห็นเรื่องนี้เป็นพระพุทธเจ้าสำหรับเรา เรียกว่าเห็นพระพุทธเจ้า, หรือมีพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระพุทธเจ้า ให้กับเรา. จิตที่เห็นปฏิจสุมุปบาทชัด ๆ นี้คือเป็นพระพุทธเจ้าจิตนั้นเป็นพระพุทธเจ้าน้อย ๆ.

ที่นี้ธรรมะที่เห็นนี้เป็นพระธรรม พระธรรมก็อยู่กับเรา มีกับเรา.

ที่นี้จะมาถึงพระสงฆ์, เราต้องปฏิบัติเพื่อมีสติ มีปัญญา ในขณะที่ **แห่งผัสสะ**, ถ้าเราปฏิบัติถูกต้องในขณะที่แห่งผัสสะ ไม่โง่ไม่หลง เป็นผัสสะที่ ลืมหุ้มนตา มีปัญญา แล้ว**นี่คือพระสงฆ์แหละ คือปฏิบัติได้**.

นี่จิตของเราเป็นพระพุทธรูปจริง เป็นพระธรรมจริง เป็นพระสงฆ์จริง อยู่กับเรา มีในเรา. เรามีพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์จริง ไม่ใช่ มัวตะโกนว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ**, นั้นมันเป็นพิธี มีพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ อย่างเป็นพิธี, ก็ดีกว่าไม่มีเสียเลย. แต่ถ้ามีกันจริงๆ ก็ต้องมีที่จิต ที่เห็นอยู่อย่างนี้ รู้อยู่อย่างนี้, แล้วก็สามารถที่จะหยุดกระแสแห่งปัจจุสมุปบาทเสียได้.

พระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้เพราะเห็นปัจจุสมุปบาท.

นี้จะพูดความสำคัญของเรื่องปัจจุสมุปบาทนี้ ให้ฟังอีกเรื่องหนึ่งว่า ว่าแม้ว่า**พระพุทธรูปเจ้าท่านตรัสรู้เรื่องนี้**, และเป็นพระพุทธรูปเจ้าเพราะรู้เรื่องนี้. นี้ช่วยฟังจำไว้ด้วย ว่า**เป็นพระพุทธรูปเจ้าเพราะรู้เรื่องนี้**. นี้ตาม**ที่พระพุทธรูปเจ้าท่านตรัสเอง, ท่านตรัสรู้เพราะมองเห็นปัจจุสมุปบาท**. ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้า. นี้แม้ว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้ามานานแล้ว ท่านก็ยังทรงชอบธรรมะเรื่องปัจจุสมุปบาทนี้มากที่สุด จนท่านเอามาท่องเที่ยว, ต้องใช้คำว่า ท่องเล่น; ถ้าเรียนก็เป็นบาลีก็เรียกว่า มาทรงสาธยายอยู่ ไม่มีเรื่องอื่น ในพระไตรปิฎกเท่าที่เราจะสำรวจดูหมด

พระไตรปิฎก ไม่เห็นมีเรื่องไหนที่มีเกียรติมาก จนถึงกับพระพุทธเจ้าทรงนำมาสาธยายเล่น นอกจากเรื่องนี้.

วันหนึ่งท่านประทับอยู่พระองค์เดียว เป็นอารมณ์ที่สบาย ท่านที่ท่องเรื่องนี้ เรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้ เล่นอยู่ตามลำพัง; เหมือนกับพวกคนสมัยนี้ เขาจะร้องเพลงอะไรที่เขาชอบที่สุด ร้องเพลงที่เขาชอบที่สุด ฮึมฮัม ๆ อยู่ตามลำพัง. **พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงสาธยายเรื่องปฏิจจสมุปบาท** แต่ก็ว่าเป็นภาษาบาลี แล้วก็ไปทีละหมวด ๆ, คือหมวดตาจพบ แล้วก็หมวดหู แล้วก็หมวดจมูก หมวดลิ้น หมวดกาย หมวดใจ แล้วก็หมวดฝ่ายเกิดขึ้นมาเป็นทุกข์, แล้วก็หมวดดับลงจนไม่มีทุกข์ แล้วเกิดขึ้นแล้วดับลง. นี่มันมี ๖ หมวด หมวดละ ๒ มันก็มีถึง ๑๒ เทียบแหละ, ๖ เทียบอย่างเกิดขึ้น, ๖ เทียบอย่างดับลงแต่ไม่ใช่ท่องอย่างท่องสูตรคุณ สูตรคุณนั้นกลัวจะลืม แล้วเด็กก็ท่องสูตรคุณ. นี่พระพุทธเจ้าท่านไม่ต้องลืมหัดอก ไม่มีเรื่องลืมไม่มีเรื่องหลงอะไรอีกแล้ว แต่ท่านก็ยังอุตส่าห์เอามาสาธยายเล่น.

ถ้าว่าเป็นภาษาบาลี ก็จะเป็นว่า **จกขุญฺจ ปฏิจฺจ รุเป จ อุปฺปชฺชติ จกขุ-
วิญญฺญานํ ตินฺนํ ฌมฺมมานํ สงฺคติ ผสฺโส ผสฺสปจฺจยจา เวทนา เวทนาปจฺจยา
ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ อุปาทานปจฺจยา ภโว ภวปจฺจยา ชาติ ชาติ
ปจฺจยาชราทรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสสุปายาสา สมภวานฺติ เอวเมสฺส
เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺทโย โหติ.** นี่ว่าเรื่องตา แล้วก็ว่าเรื่องหู ฯลฯ นี่ถ้า
ว่าเป็นบาลีก็ว่าอย่างนี้.

เพื่อให้มองเห็นว่า เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นตัวพุทธศาสนา, ตรัสรู้ เป็นพระพุทธรูปก็เพราะตรัสรู้เรื่องนี้, ตรัสรู้เรื่องนี้แล้วยังมาท่องเที่ยวอยู่บ่อย ๆ. นี่ เรื่องทุกข์กับเรื่องดับทุกข์ คือเรื่องปฏิจจสมุปบาท. ฉะนั้นขอให้จำไว้เป็นหลัก.

ถ้าท่านเคยเรียนเรื่องอริยสัจ ๔ ก็เรียกว่า ทุกข์คืออย่างนั้น ๆ คือชาติ ชรา มรณะ, แล้วเหตุให้เกิดทุกข์คือตัณหา, ดับทุกข์คือไม่มีตัณหา มรรคมีองค์ ๘ ทำให้เกิดความดับทุกข์. นั่นมันก็เรื่องเดียวกันแหละ แต่ฉันพูดอย่างสั้นว่า **ตัณหาให้เกิดทุกข์.** นี่ทรงแสดงละเอียดว่าทำอย่างไรจึงจะเกิดตัณหา? พอเกิด ตัณหาแล้วเกิดอุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติ ซอยโดยละเอียดจนกว่าจะเกิดทุกข์, ก็ แปลว่ากล่าวให้มันละเอียดถี่ียบเลย. เรื่องเป็นปฏิจจสมุปบาทนั้น คือเรื่อง **อริยสัจ** แต่กล่าวอย่างถี่ียบ. **อริยสัจธรรมดาสัน ๆ** ลุ่ม ๆ ก็ว่า **ตัณหาให้เกิด ทุกข์;** แต่ถ้าเรื่องปฏิจจสมุปบาทให้เกิดทุกข์อย่างละเอียดถี่ียบ ก็ต้องว่า มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอก วิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา ตรงนี้; พอเกิดตัณหาแล้วลำดับของมันจะเกิดอุปาทาน เกิดภพเกิดชาติ เกิด ทุกข์ นี่มีรายละเอียดถี่ียบไปอย่างนั้น แต่มันเรื่องเดียวกัน.

ฝึกมีสติตรงผัสสะและเดินให้ถูกทาง.

ที่นี้ก็มาดูตรงที่ว่า ทางสองแพร่ง คือตรงผัสสะ. ตรงจุดของผัสสะ มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอก เกิดวิญญาณ แล้วเกิดผัสสะ, ตรงนี้เป็น จุดทาง ๒ แพร่ง จะไปฝ่ายความโง่ก็เกิดทุกข์, จะมาฝ่ายความฉลาดก็ไม่เกิดทุกข์.

นี่เราก็ต้องมาทำตนให้เป็นคนฉลาด ก็ทำให้เป็นคนฉลาดนี้ โดยเฉพาะใจความของเรื่องนี้ ก็คือทำให้มีสติและปัญญา. ฉะนั้นเขาจึงมีระเบียบสอนให้ทำสมณะและวิปัสสนา; ชาวบ้านเขาเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า ทำวิปัสสนาคือทำให้เกิดสมาธิ ให้เกิดปัญญา. นี่มันมีสติและปัญญามาก และคล่องแคล่วว่องไว, สำหรับสติปัญญานี้มาเกิดทันในขณะแห่งผัสสะ. พอมีผัสสะกับอารมณ์แล้วก็ จิตนี้ว่องไวมากที่จะมีสติปัญญาเข้ามาควบคุมผัสสะทันที.

ถ้าเราต้องการอย่างนี้ เราก็ต้องไปลงทุนหน่อย ฝึกสติ ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน; ฝึกให้มีสติ, ฝึกวิปัสสนาชนิดที่ทำให้มีสติ, แล้วก็มีปัญญาพร้อมกันอยู่ในตัว นั่นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง. ถ้าเราฝึกจนมีสติแล้ว ผัสสะของเราก็จะถูกควบคุมด้วยสติปัญญา ก็เดินมาในทางแพรงนี้, แพรงที่จะไม่เกิดทุกข์; ถ้าเราไม่มีสติปัญญา มันก็ไปในทางแพรงที่จะเกิดทุกข์. ฉะนั้นการฝึกสติ, สติปัฏฐาน นั้นมีประโยชน์มาก สำหรับจะดับทุกข์โดยตรงในกระแสแห่งปัจจุสมุปบาท. นี้ว่าจะจะจงว่าจะจะตัดกระแสแห่งความทุกข์ ในสายของปัจจุสมุปบาทนั้น เราต้องมีสติ ที่เรียกว่าสติปัฏฐาน.

ดำรงชีวิตอยู่ในมรรคมืองค์ ๘ ก็ดับทุกข์ได้.

แต่ที่นี้ท่านยังตรัสไว้อีกรูปแบบหนึ่งว่า ถ้าอยู่กันโดยทั่ว ๆ ไปสำหรับทุกคนนี้ ก็ให้มีอริยมรรคมืองค์ ๘. อริยมรรคมืองค์ ๘ นี้เข้าใจว่าทุกคนคงจะเคยได้ยินมาแล้ว ได้ฟังมาแล้ว, ได้ฟังมาแล้ว, และบางคนคงจะจำได้ : สัมมา -

ทิวฐิ **สัมมาสังกัปป** **สัมมาวาจา** **สัมมากัมมันโต** **สัมมาอาชีโว** **สัมมาวายาโม** **สัมมาสติ** **สัมมาสมาธิ**. นี่ไปหารายละเอียดเอาจากหนังสือเรื่องนั้น ๆ โดยสมบูรณ์ ในที่นี้จะบอกแต่หลักที่เป็นใจความสำคัญ ว่าเราจะดำรงชีวิตของเรา อย่างที่เรียกว่า อยู่ในรูปแบบของมรรคมีองค์ ๘.

องค์ที่ ๑ คือเราจะต้องมี**ความเห็น** **ความรู้** **ความเข้าใจ** **ความเชื่อถือ** อะไรอย่างถูกต้อง ก็เรียกว่า**สัมมาทิฐิ** มีความเห็นชอบ ในชีวิตประจำวันของเราตลอดเวลา นี้ ขอให้**มีสัมมาทิฐิ**คือ**ความเห็น** **ความเชื่อ** **ความเข้าใจ** อย่างถูกต้อง เรียกสั้น ๆ ว่า**มีความเห็นถูกต้อง**.

แล้ว **๒** มี**สัมมาสังกัปป** คือ**มีความหวัง** **ความดำริ** **ความใฝ่ฝัน** อย่างถูกต้อง คือ**มีความประสงค์ที่ถูกต้อง**.

ข้อที่ **๓** มี**สัมมาวาจา** มีการพูดจาที่ถูกต้อง.

ข้อที่ **๔** มี**สัมมากัมมันโต** มีการทำกรงานที่ถูกต้อง.

ข้อที่ **๕** มี**สัมมาอาชีโว** ดำรงชีวิตเลี้ยงชีวิตอย่างถูกต้อง.

ข้อที่ **๖** มี**สัมมาวายาโม** พากเพียรพยายามอยู่อย่างถูกต้อง.

ข้อที่ **๗** **สัมมาสติ** นี้คือตัวนี้ที่ว่าเมื่อตะกั๊นนี้ **สัมมาสติ** มีสติอย่างถูกต้อง.

ข้อที่ **๘** **สุดท้าย** **สัมมาสมาธิ** มีสมาธิอย่างถูกต้อง.

มันมาสำคัญอยู่ที่ว่ามี**สติ** **สัมมาสติ** อย่างถูกต้อง นั้นแหละมันจะไป **ควบคุมผัสสะ** ให้มันเป็นผัสสะที่ฉลาด, อย่าเป็นผัสสะที่โง่, แล้ว**ปฏิจจสมุปบาท** นั้น ก็จะไม่เป็นไปเพื่อความทุกข์, มันจะย้อนกลับมาหาความดับทุกข์.

ทำอย่างไรจะมีสติเพียงพอ มีสมาธิเพียงพอ ? เราก็ต้องฝึกหัด เรา
 อดทนฝึกเรื่องสติ เรื่องสมาธิ จนมันทำได้ถนัด มามีประจำอยู่กับเรา
 ตลอดชีวิตของเรา, เป็นผู้มีสติเป็นผู้มีสมาธิ อย่างเพียงพอสำหรับควบคุมผัสสะ.

แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการทั้ง ๘ นะ ไปศึกษาให้ละเอียดถ่อง จะมีความ
 ประโยชน์ที่สุด, แล้วก็ท่องเป็นบาลีไว้ให้ได้ด้วย, รู้ความหมายรู้อะไรหมด แล้วก็
 ปฏิบัติให้มันมีสิ่งนั้นจริง ๆ. ถ้าอยู่ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ อย่างนี้แล้ว ผัสสะ
 จะโง่ไม่ได้, ไม่ว่าจะไปสัมผัสอะไรทางไหน ก็เลยไม่เกิดความทุกข์.

นี่เป็นเรื่องตั้ง ๘ เรื่อง เอามารวมกันเป็นเรื่องเดียว เรียกว่า **มรรค**
คือหนทางที่จะดับทุกข์ แต่ถ้าจะพูดเฉพาะเจาะจง ที่ต้องการโดยด่วน โดยจำเป็น
 แล้วก็คือสติ มีสติในขณะที่แห่งผัสสะ แล้วความทุกข์ก็เกิดไม่ได้. แต่นี่เพื่อ
 จะเป็นอยู่ให้สมบูรณ์แบบ ก็จะต้องมีการทั้ง ๘ ประการ.

ช่วยจำไว้ว่านี่เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ที่พระพุทธเจ้าท่านประทานให้แก่
 เรา ซึ่งเราจะต้องศึกษาให้เข้าใจ และปฏิบัติอยู่เป็นประจำตลอดชีวิต, คุ้มครอง
 ไม่ให้เป็นทุกข์ เรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา - หนทางที่จะเป็นสายกลาง มีองค์**
ประกอบ ๘ องค์ เรียกว่ามรรคมีองค์ ๘, เรียกอย่างอริยสังข์ก็เรียกว่าทุกข-
นิโรธคามินีปฏิปทา - ปฏิปทาเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ถึงความดับแห่งทุกข์. มรรค
มีองค์ ๘ นี้บางทีก็เรียกว่าพรหมจรรย์, ข้อปฏิบัติ ๘ อย่างบางที่เรียกว่าพรหม -
 จรรย์. ถ้าประพฤติในองค์ ๘ นี้อยู่ ก็เรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์แล้ว
 จะทำลายกิเลสที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์, หรือป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นมาได้
 มันก็เลยได้บรรลุมรรคผลในพระพุทธศาสนา รวมความว่า **ไม่ต้องเป็นทุกข์.**

แม้เราจะเป็นนักเรียนนักศึกษา ก็ลองประพฤติธรรมะ ๘ ประการนี้ ดูเถอะ เราก็จะรับผลดีทุกอย่างแหละ. เรื่องการเรียนก็ดี การเป็นอยู่ที่ดี อะไรก็ดี มันจะมีผลดี ถ้าตั้งอยู่ในมรรคมืดองค์ ๘, และถ้าเราสามารถมีสติเพียงพอ ใช้สติทันแก่เวลาทันท่วงที แล้วเราจะไม่เกิดความทุกข์เลย เราจะไม่ว่าง, จะไม่มัวโง่งมเที่ยวหัวเราะในบางกรณี มาร้องให้อยู่ในบางกรณี. **เรื่องโง่งมมีอยู่ ๒ เรื่อง : ชอบใจก็หัวเราะร่วนเหมือนกันคนบ้า, ไม่ชอบใจก็มานั่งร้องให้อยู่;** มันมีอยู่ ๒ อย่าง อย่างนี้, เราไม่ต้องเป็นใน ๒ อย่างนี้ เราก็ปรกติ มีความปรกติ.

ฉะนั้น **หัดให้มีสติเร็ว ๆ เพียงพอ, มีปัญญาอยู่ในสตินั้น มาทัน ในขณะที่ผัสสะ.** ที่มีผัสสะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเราต้องมีอยู่เสมอ; อย่างน้อยที่สุดเราก็ต้องหัดยับยั้ง, **อย่าทำอะไรผลุนผลันลงไปตามเรื่องที่มากระทบ.**

อะไรกระทบตา ก็ยับยั้ง พอที่จะรู้สึกว่ามันคืออะไร อย่าไปหลงรักหลงเกลียดมัน, **อะไรมากระทบหู ก็ยับยั้งความรู้สึกไว้ได้ก่อน** อย่าไปหลงรักหลงเกลียดมัน, **อะไรมากระทบจมูกก็เหมือนกัน, กระทบลิ้น กระทบผิวกาย กระทบจิต ก็เหมือนกัน ยับยั้งไว้ก่อน, ยังไม่ไปพลุ่งพล่านที่จะไปรักมัน หรือเกลียดมัน** คือไม่ยินดีไม่ยินร้าย. **ควบคุมความยินดียินร้ายให้ได้ ให้ใจคอปกติ, แล้วมาดูอีกทีว่าเรื่องนี้จะต้องทำอย่างไร.** ถ้ารู้เห็นว่า **จะต้องทำอย่างไรก็ทำไปตามที่ควรจะทำ** เป็นผลดี. ถ้าเห็นว่าเรื่องนี้ไม่ต้องทำอะไร ไม่เกี่ยวข้องกันก็ได้ ก็เลิก ก็ไม่ต้องสนใจมันก็ได้.

นี่คือ การเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ อย่างถูกต้องตามแบบของพระพุทธศาสนา แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์เลย, มันก็จะจบเรื่องพระพุทธศาสนา **อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ฉันทุดแต่เรื่องความทุกข์กับเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น** มันมีเท่านี้.

ปัญหาของมนุษย์เรา ก็มีเรื่องความทุกข์, แล้วเราจะต้องดับทุกข์ให้ได้ แล้วเราก็ต้องรู้ว่าความทุกข์นั้นเป็นอย่างไร, ความทุกข์นั้นเกิดมาจากอะไร แล้วเราจะทำอย่างไรสิ่งนั้นจึงจะไม่เกิด. เหตุให้เกิดทุกข์จะไม่เกิด แล้วความทุกข์ก็ไม่เกิด.

บอกแล้วว่า วันนี้จะพูดกันได้แต่เค้าโครงของเรื่อง หรือหัวข้อของเรื่อง โดยรายละเอียดไปหาเอาเองเถอะ. **ความทุกข์มีอะไรบ้าง** แจกถูกได้มากมาย หลายสิบหลายร้อยชนิด เรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี้ก็มีมาก รายละเอียดมันมีมาก แต่ใจความมันมีเท่านี้.

เรื่องที่ควรทราบอีกก็คือทำกรรมฐาน.

นี่ถ้าจะพูดกันอีก มันก็ต้องพูดเรื่องทำสติ ที่เรียกว่า ทำกรรมฐานเพื่อจะได้มีสติทันทองที่ในขณะที่แห่งผัสสะ, ถ้าผู้นั้นมีสติทันทองที่ **ในขณะที่แห่งผัสสะ** แล้วเป็นอันว่ารอดตัว จะไม่มีความทุกข์เลย. เรื่องทำสติอย่างไร ก็มีหนังสือหนังสือ ตำรับตำรา ที่ละเอียดลออมากเหมือนกัน ไปหาอ่านดู, เดี่ยวนี้ก็จะพูดได้เฉพาะเค้าโครงอีกเหมือนกัน, **ที่ว่าทำสตินั้น** เขาฝึกอย่างนี้

เรียกว่าฝึกสมาธิ; ถ้าฝึกสมาธิสำเร็จ มันก็มีสติอยู่ด้วย รวมอยู่ในคำว่าสมาธินั้น. มันมีหลักว่า เราจะฝึกให้เป็นคนรู้ตัว รู้สีกตัวก่อน จึงจะคิดจะพูด จะทำอะไรลงไป, เราหัดบทเรียนบทนี้ว่า เราจะเป็นผู้รู้สึกตัวให้ดีเสียก่อน แล้วจึงจะพูดจะคิดจะทำอะไรลงไป, คือเราจะต้องรู้สึกตัวทันควันกับเมื่อมีเรื่องมากกระทบซึ่งมันเร็วอย่างสายฟ้าแลบ. **ความรู้สึกเกิดขึ้น เป็นความชอบ เป็นความไม่ชอบ มันเร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ; ฉะนั้นก็ฝึกสติให้เร็ว เหมือนกับสายฟ้าแลบ** คือจะไม่คิด ไม่พูด ไม่ทำ อะไรลงไปโดยปราศจากสติ. นี้เราก็มาฝึกตนให้มีสติ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อยู่จนสำเร็จ, ฝึกให้มีสติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ แล้วก็มีสติฝึกเมื่อมันจะเปลี่ยนจากสิ่งหนึ่งไปยังสิ่งหนึ่ง มันก็มีสติ. **ที่นิยมกัน โดยมากนั้นก็ฝึกกำหนดลมหายใจ** เมื่อเราหายใจมีสติกำหนดลมหายใจอยู่ตลอดเวลา นี่เป็นบทเรียนที่แรก.

คนธรรมดาเขาทำไม่ได้ ที่จะให้สตินั้นไปกำหนดอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งตลอดเวลา เขาทำไม่ได้ มันก็หนีไปเสีย, เอมากำหนดลมหายใจเข้าออก ๆ อยู่มันก็หนีไปเสีย, มันไปมัดติดอยู่กับลมหายใจเข้าออก ๆ เป็นเวลานาน ๆ ได้ นี้เรียกว่าเราบังคับจิตไม่ได้ บังคับสติไม่ได้. **เราก็ต้องฝึกในขั้นต้นที่สุดว่าเราจะบังคับมันให้ได้เสียก่อน ก็กำหนดสติที่ลมหายใจ, ลมหายใจ หายใจออก - เข้าอยู่ ออก เข้าอยู่ กำหนดลมหายใจด้วยสตินี้ หรือมีสติกำหนดลมหายใจนี้ เข้า - ออก ๆ อยู่. ลองไปทำดู มันก็มีบทเรียนเท่านี้แหละข้อแรก.**

ที่นี้กำหนดลมหายใจ ให้มันละเอียด ๆ ละเอียด, ลมหายใจที่ละเอียด เข้า ละเอียดเข้าร่างกายมันก็รับลงด้วย ก็เรียกว่ามีความสุขในทางความรู้สึก ; เพราะร่างกายมันสงบรับ, พร้อมกับทั้งจิตมันก็มีสมาธิ กำหนดอยู่ที่ลมหายใจ

หรือจะให้กำหนดอย่างอื่นแทนลมหายใจ นั้นมันเป็นเรื่องเป็นราวไปตามวิธีฝึกซึ่งมีอยู่ถึง ๑๖ ชั้น ๑๖ ตอน, มันพูดกันที่นี้ไม่ได้ดอก เพราะมันละเอียดอย่างนั้น. ถ้าพูดต้องพูดกันคราวอื่น หรือไปหาหนังสือหนังสือมาอ่านดู หรือว่าจะให้เปิดเทปให้ฟังเมื่อเวลามี. การบรรยายเรื่องนี้มีบันทึกอยู่ในเทป ที่เรียกว่าสมบุรณ์ก็มี, ถ้าสนใจก็ขอให้ท่านเปิดเทปฟัง.

นี้จะพูดแต่หัวใจของมันว่า กำหนดที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนกำหนดได้; หมายความว่าเราบังคับจิตได้. พอเราบังคับจิตได้ เราก็บังคับจิตให้มีสติเมื่อมีสัมผัส, เราก็ควบคุมสัมผัสได้, มันก็ไม่เกิดเวทนา ตัณหา และเป็นทุกข์.

ฝึกวิปัสสนานี้วิเศษมาก ดีมาก ไม่ใช่เรื่องบ้า ๆ บอ ๆ เหมือนที่เขาพูดกัน, คือเราฝึกที่จะเป็นผู้บังคับจิตได้, แล้วก็สามารถบังคับจิตให้มีสติ ในขณะที่แห่งผัสสะ ในชีวิตประจำวันของเราตลอดวันตลอดเดือนตลอดปี. เราไม่สัมผัสอะไรด้วยความโง่ หรือหลงสติ; ฉะนั้นเราจึงควบคุมสติได้ เมื่อกระทบอารมณ์ทุกอย่างทุกชนิด ก็เลสเกิดไม่ได้ ไม่มีการทำผิดพลาดให้เสียหายอย่างคนที่ไม่มีสติ. แล้วก็ทำภารกิจก็จะดีที่สุด, จะศึกษาเล่าเรียนก็จะดีที่สุด, จะพักผ่อนก็สบายที่สุด, จะมีชีวิตอยู่เป็นคน จนกว่าจะตายนี้ มันก็เป็นไปในลักษณะที่ดีที่สุด เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าสติ.

เราควบคุมโลภะ โทสะ โมหะ ได้เพราะสติ, เราควบคุมความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความโศกเศร้าอะไรได้ด้วย

อำนาจของความคิด, อย่างที่วามมาแล้ว. ฉะนั้นควรจะสนใจเป็นเรื่องคู่กัน
กับเรื่องปฏิบัติสมุปบาท.

ปฏิบัติสมุปบาท บอกให้รู้ว่าความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร, ความทุกข์
จะดับไปอย่างไร; แต่ความทุกข์จะดับลงไปได้นั้น ต้องด้วยอำนาจของ
ความคิด. ฉะนั้นไปฝึกสติ เราก็จะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ใน
ใจเรา หรือจิตใจของเรานั้นจะเป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ น้อย ๆ ขึ้นมา
เสียเอง ด้วยการมีสติอย่างทีกล่าวนี้.

ข้อที่เรารู้นั้น เป็นพระพุทธเจ้า, สิ่งที่เรารู้นั้น เป็นพระธรรม,
สิ่งที่เราปฏิบัติหรือการปฏิบัตินั้นเป็นพระสงฆ์. เรามีจิตที่รู้ เรามีสิ่งที่สำหรับ
จิตรู้, แล้วมีการปฏิบัติจิตนั้นให้ถูกต้อง. นี่คือการมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ที่แท้จริง เราเรียกว่า ก ข ก กา ของพุทธศาสนาที่แท้จริง มีอยู่อย่างนี้.

นี่วันนี้ก็ตั้งใจว่าจะพูดแต่เค้าโครงของพระพุทธศาสนา ก็พูดได้เท่านี้
โดยรายละเอียดไว้แสวงหาทางอื่น คราวอื่น, หรือถ้าจะพูดก็พูดกันคราวอื่น นี่เป็น
จุดตั้งต้นที่จะมีไว้เป็นหลักพื้นฐาน สำหรับศึกษาต่อไป.

ขอให้ทุกคน รักษาหลักพื้นฐานนี้ไว้ให้ดี ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งอยู่ในใจ
เสมอ, แล้วจะศึกษาพุทธศาสนาเรื่องอะไรต่อไปก็ได้. แม้จะมีศีล มีศีลธรรม
มีอะไร มันก็เพราะควบคุมความรู้สึกเหล่านี้ไว้ได้. ทุกเรื่องมันจะมาขึ้นอยู่กับ
การมีสติในขณะแห่งผัสสะ; ถ้าเราไม่มีสติในขณะแห่งผัสสะ แล้วจะไม่มี
อะไร เหลือเป็นความถูกต้องอยู่ได้เลย. ธรรมะจะมีอีกก็ร้อยก็พันอย่าง มันสำเร็จ

อยู่ตรงที่มีสติในขณะแห่งผัสสะ. ขอให้จำไว้ให้ดี เป็นผู้ที่มีสติในขณะแห่งผัสสะให้มากที่สุดเท่าที่เราจะมีมากได้, แล้วเราเพิ่มให้มากขึ้นด้วยการฝึกสติต่อ ๆ ไปอีก. เดียวนี้เรายังมีการฝึกสติน้อย ก็ใช้ตามน้อยก่อน, มีสติในขณะแห่งผัสสะให้ทันแก่เวลา ก็จะคุ้มครองได้มาก, แล้วต่อไปฝึกสติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น, ก็คุ้มครองได้มากยิ่งขึ้น กว่าที่จะถึงที่สุด คือความทุกข์เกิดไม่ได้โดยแท้จริง.

เอาละ, การบรรยายนี้รู้สึกว่าคุณแล้วสำหรับวันนี้ เวลาเหลืออยู่บ้างต่อไปนี่ก็เป็นเวลาสำหรับตอบคำถาม ถ้าใครมีความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ถามได้ แล้วก็ตอบให้.

....

พระพุทธเจ้าท่านประสูติกลางคืน สอนสาวกกลางคืน นิพพานกลางคืน. พระไตรปิฎกตั้ง ๔๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้นเกิดขึ้นเพราะการนั่งสอนกันกลางคืน. นี่เราเรียกว่าโรงเรียนของพระพุทธเจ้า, แล้วแผ่นดินนี่เป็นที่ประสูติ เป็นที่ตรัสรู้ เป็นที่ปรินิพพาน. พระพุทธเจ้าท่านเกิดกลางคืน ตรัสรู้กลางคืน ตายกลางคืน นี่พูดกันธรรมดา, ภูมิของท่านตลอดเวลาก็คือพื้นดิน; ฉะนั้นขอให้ขอบพื้นดินกันบ้าง พอได้นั่งกลางคืนที่ไรแล้วก็ขอให้จิตนึกถึงพระพุทธเจ้าทันที เรียกว่า **พุทธานุสสติ** ได้บุญ ได้กุศล จะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าได้ยิ่งขึ้น.

นี่โรงเรียนกลางคืน มันมีอะไรพิเศษกว่าโรงเรียนที่เป็นตึกเป็นอะไรแบบที่เขามีกันทั่วไปในโลก. ฉะนั้นขอให้ถือว่า เรานั่งหรือเราใช้โรงเรียนอย่างพระพุทธเจ้าก็แล้วกัน, มันมีจิตใจแปลกกันกว่าที่จะไปใช้โรงเรียนอย่างธรรมดา.

สามัญ; ฉะนั้นช่วยจำความรู้สึกในใจที่เกิดขึ้น ในขณะที่เรานั่งอยู่ตรงนี้ ว่ามันมีอย่างไร, อย่างน้อยมันก็มีลักษณะที่สะอาด สว่าง และสงบ บ้างตามสมควร. ถ้าความรู้สึกอันนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว ขอให้จำไว้ให้แน่น รักษาไว้ให้ดี ๆ ให้อยู่กับเราตลอดไปนาน ๆ, แล้วเพิ่มเติมไว้เรื่อย ให้มันติดกันไว้เรื่อย ว่ามีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ แห่งจิตใจ, ก็จะได้รับประโยชน์ ได้รับกำไรในชีวิต คือมีธรรมะเป็นเครื่องทำความเยือกเย็นแก่จิตใจตลอดไป.

เอาละ, ถ้าไม่มีปัญหาอะไรก็ปิดประชุมได้.

....

ถาม : ขอกราบเรียน มีนักศึกษาถามว่า ตามธรรมดาตามมนุษย์เราทุกคนเมื่ออยู่ในครรภ์มารดา นั้น จิตย่อมว่าง, แต่พอลืมตาขึ้นมองโลก ย่อมมี ๓ ตัวคือ โลก โกรธ หลง เข้ามาอยู่ ทั้งสิ้น. แต่เมื่อเรารู้จักตัวเอง กำจัดได้ ๑ ตัว ผลต่อมาจะกำจัดได้หมดหรือไม่? ขอให้ท่านจง ช่วยอธิบายให้เพื่อน ๆ นักศึกษาได้ฟังด้วย ว่ามีวิธีกำจัด ๓ ตัวนี้ได้ อย่างไร?

ตอบ : คือว่าเมื่ออยู่ในท้องมารดา มันไม่มีทางที่จะเกิดกิเลส; กิเลสจะเกิดก็ต่อเมื่อคลอดออกมา แล้ว แล้วก็มีความ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ทำงานได้แล้ว. ฉะนั้นทารกนั้นจะต้องเติบโตพอสมควร จะเติบโตพอที่จะรู้ว่า อร่อยหรือไม่อร่อย พอใจหรือไม่พอใจ ก็เรียกว่า **ต้องมีผัสสะเป็นแล้ว**, แล้วก็มีเวทนา เพราะว่าการที่ทารกนี้ยังไม่สติ ยังไม่มีปัญญา ยังไม่มี ความรู้. ฉะนั้นเขาก็มีผัสสะตามแบบของความไม่รู้ มันก็เกิดความรู้สึกที่เป็นกิเลส ประเภทใดประเภท

หนึ่ง, รักหรือต้องการความเิง ก็เกิดความโงท. เมื่อไม่ได้อย่างใจด้วยความเิง ก็เกิดความโกรธ อยู่ด้วยความเิง ก็เรียกว่าความหลง.

นี่เด็กโตขึ้นมาก็ค่อย ๆ มีความโงท ความโกรธ ความหลง เติบโตขึ้นมาจากตาม ที่ผัสสะมันขยายตัวกว้างขวางอย่างไร. เวทนากว้างขวางอย่างไร, ก็เกิดกิเลส กว้างขวางเรื่อยขึ้นมา จนกว่าจะเป็นผู้ใหญ่ มันก็มีกิเลสเกิดขึ้นเต็มที่และสมบูรณ์.

ที่นี้ที่ถามว่า จะกำจัดมันอย่างไร? ก็เรื่องเดียวกับเมื่อตะกี้พูดไปแล้วว่ามีผัสสะ เมื่อไร ก็มีสติเมื่อนั้น, มีสติควบคุมผัสสะ กิเลสก็ไม่เกิด. เรา ศึกษาจนรู้ว่าความทุกข์เป็นอย่างนี้, กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้, แล้วเราก็ไม่ ประสงค์. ก็ มีสติควบคุมผัสสะ กิเลสก็ไม่เกิด. กิเลสไม่เกิด มันก็ไม่มี ความชินที่จะเกิด มันก็ง่ายตาย เป็นอยู่อย่างที่ไม่มิกิเลส.

ขอให้จำไว้ว่า มันเรื่องเดียวกัน คือควบคุมผัสสะไว้ให้ได้ กิเลสก็ไม่ เกิด มีสติมีปัญญาพอ ก็ควบคุมผัสสะไว้ได้. ขอให้ไปเพิ่มพูนสติหรือปัญญา ฝึกฝนให้มีมากและเร็ว พอที่จะควบคุมผัสสะ ใจความมันมีเท่านี้.

ถาม : ขอเรียนถามอีกข้อ กระทบได้อ่านหนังสือมา คำว่าชาติปี ทุกขา ชราปี ทุกขา และมรณปี ทุกข์ ในหนังสือบางเล่มของเขาอธิบายว่า หมายถึงว่าการเกิดจากท้อง แม่ จากครรภ์ ของมารดา การตีความหมายอย่างนี้ กระทบคิดว่าไม่ค่อยน่าจะถูกนัก ไม่ทราบว่าถูกต้องเป็นอย่างไรครับ?

ตอบ : มันก็ถูกต้องทั้ง ๒ อย่างแหละ จะตีความหมายธรรมดาภาษาคน ว่าเกิด จากท้องแม่ แล้วก็ชราไปตามเรื่อง นั่นก็ถูกเหมือนกัน, มันก็เป็นทุกข์ เหมือนกัน.

แต่ว่าที่มันเป็นทุกข์กว่านั้น, มันเป็นทุกข์เมื่อมีความยึดถือว่าความเกิดของเรา ความแก่ของเรา ความตายของเรา. นี่เป็นความเกิดอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งเป็นทุกข์ว่า เป็นทุกข์จริงกว่า. ถ้าเราไม่ถือว่าความเกิดของเรา ความแก่ของเรา ความตายของเรา มันก็ไม่ใช่ทุกข์ ทั้งที่มันเกิด แก่ ตาย อยู่那儿แหละ. ผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังมีร่างกายที่เรียกว่าแก่ เจ็บ ตาย อยู่那儿แหละ; แต่ท่านก็ไม่ใช่ทุกข์ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของท่านมันก็ไม่ใช่ทุกข์ **เพราะว่าท่านไม่ได้ถือว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา.** นี่เขาเรียกว่า**ความปลอดภัยหรือความหลุดพ้น.** แต่ถ้าใครไปถือว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา คนนั้นจะเป็นทุกข์ทันที และทุกทีที่มีความยึดถืออย่างนั้น.

ที่นี้ความเกิดจากท้องแม่นั้น ยังไม่มีความหมายอะไรนัก จนกว่า**เมื่อไรมันถูกยึดถือว่าความเกิดของเรา มันจึงจะแสดงบทบาท แสดงฤทธิ์ให้เห็น;** เกิดจากท้องแม่มันก็แล้วไปแล้ว, แต่ถ้าเอามายึดถือว่าความเกิดของเราเมื่อไร ก็จะเป็นทุกข์เมื่อนั้น. ฉะนั้นความเกิดจากท้องแม่ไม่มีความหมายที่สมบูรณ์ จนกว่าเมื่อไรจิตใจจะเกิดความยึดถือว่า ความเกิดของเรา. เกิดมาจากท้องแม่ มันก็เป็นเรื่องครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่สมบูรณ์ จนกว่าจะมีความยึดถือความเกิดนั้น ว่าความเกิดของเรา, เมื่อนั้นแหละสมบูรณ์. ยึดถือเมื่อไรมีการเกิดเมื่อนั้น, **ยึดถือเมื่อไรมีการเกิดเมื่อนั้น, และเป็นทุกข์เมื่อนั้น และเป็นทุกข์ทุกที.**

จะเรียกว่าถูก มันก็ ถูก ทั้ง ๒ ความหมายแหละ แต่ว่ามันไม่เท่ากัน ความหมายเล็ก ๆ ความหมายอย่างภาษาเนื้อหนังวัตถุ มันก็เป็นอย่างหนึ่ง, ความหมายทางจิตใจ คือความยึดมั่นถือมั่นนั้นมันเป็นเรื่องหนึ่ง, แล้วสำคัญว่า,

แล้วก็เป็นทุกข์กว่า. ความเจ็บปวดที่ไม่โง่ไปหลงยึดถือว่า ความเจ็บปวดของเรา นั้นมันเจ็บน้อยกว่า.

ช่วยจำกันไปด้วย ว่าเจ็บอะไรก็ตามเถอะ เจ็บแผล เจ็บอะไรก็ตาม ตามธรรมดาจะมีความทุกข์ตามแบบนั้นอยู่แล้ว; แต่ถ้าไปยึดถือว่าความ เจ็บของเราเข้าไปอีก จะเจ็บมากกว่านั้นเข้าไปอีก, จะเจ็บจนถึงกับจะเป็นบ้า หรือว่าทรมานถึงส่วนลึกสุดของจิตใจ.

ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ต่อเมื่อมันมีความหมายว่าเป็น ของเรา ถ้าไม่ถูกยึดถือว่าเป็นของเรา มันก็จะเรียกว่าไม่เป็นทุกข์ก็ได้ หรือมันเป็น ทุกข์ชนิดเดียว ถ้ามันมีเวทนา ถ้ามันมีเวทนาเช่นความแก่ ความเจ็บ มันมีเวทนา ก็เป็นทุกข์ชนิดเดียว แต่ถ้าไปยึดถือว่า ความแก่ของเราความเจ็บของเรา จะทุกข์ มากกว่านั้น หรือว่าทุกข์ชนิดเดียวความรู้สึกธรรมดานี้ ถ้าไปยึดถือเข้าอีก มันจะมี ความรู้สึกเป็นทุกข์มากกว่านั้นอีก.

นี่เรียกว่า **ตัวจริงของมันอยู่ที่ตรงยึดถือ**; เมื่อใดไปยึดถือ เมื่อนั้น จะมีสิ่งนั้นเกิดขึ้น โดยความเป็นของเรา, แล้วก็就会有ความทุกข์ มีหวัง มีวิตกกังวล เกี่ยวกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นมาก กว่าที่จะปล่อยมันไปตามเรื่อง.

ตะกี้ถามว่า อันไหนจะถูกกว่า มันก็ถูกกันทั้ง ๒ แหละ แต่มันถูกกัน คนละระดับ, แล้วระดับที่มีปัญหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา คืออย่างหลัง อย่างที่มันถูก ยึดถือว่า เป็นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. ท่านสอนให้มีปัญญา รู้ สลัด ออกไปโดยความไม่ใช่เป็นของเรา ให้เป็นของธรรมชาติ. เอ้า, มีปัญหาอะไรอีก?

ถาม: มีปัญหาอีกข้อหนึ่ง ถามว่า ผมมีความทุกข์อยู่ ๒ อย่าง คือ ๑ ผมกลัวผีหลอก ทำ
อย่างไรจึงจะหายกลัวผี? อีกข้อหนึ่งถามว่าผมกลัวโจรผู้ร้าย แล้วทำอย่างไรจึงจะ
หายกลัวโจร?

ตอบ: ถ้ามีสติมีปัญญาพอ ก็ไม่มีความกลัว ไปฝึกให้มันมีสติปัญญาพอ ได้เห็น
ได้รู้สึกอะไร ก็อย่าไปเข้าใจว่าเป็นผี, แล้วเรายึดมั่นถือมั่นให้มันเป็นผีขึ้น
มา. ให้ศึกษาให้รู้ว่า กลัว มันก็เป็นทุกข์เปล่า ๆ ไม่กลัวดีกว่า, หรือว่าถ้าจะต้อง
ทำอย่างไรก็ทำไป จะป้องกันหรือหลีกเลี่ยงหนีโจรผู้ร้ายอย่างไร ก็หลีกเลี่ยงไปโดยที่
จิตใจไม่ต้องกลัว จะได้ไม่เป็นทุกข์, มีสติมีปัญญาสำหรับที่จะไม่กลัว แล้วก็ไม่เป็น
ทุกข์. เอ้า, มีอะไรอีก?

ถาม : ยังมีอีก แต่ว่ารู้สึกตรงคำอธิบายที่ท่านได้อธิบายไปแล้วเมื่อกี้ เช่นเขาถามว่า
วิญญูณที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ นั้นหมายความว่าอย่างไร ก็รู้สึกว่าก็ตรงกับที่ท่าน
ได้อธิบายผ่านมาแล้ว.

ตอบ : เมื่ออายตนะภายนอก กับอายตนะภายในเนื่องกัน มันจะเกิดวิญญูณขึ้น
ทางอายตนะนั้น ๆ คือทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; นี่วิญญูณที่
พระพุทธเจ้าท่านสอนเป็นอย่างนี้. ส่วนวิญญูณเจตภูติที่ชาวบ้านพูด ลอยไปเกิด
ลอยมาเกิด นั่นอีกความหมายหนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสถึงเรื่องนี้ เราก็
ไม่พูด.

แต่ถ้าเราเชื่อว่ามีวิญญูณที่เป็นผี อย่างนั้นอยู่, แล้วเราก็จะแก้ปัญหานั้น
นั้นได้ ด้วยมีสติมีปัญญา เมื่อเกิดการกระทบชนิดที่ให้เกิดความรู้สึกว่าผี,
มีสติมีปัญญาให้พอ แล้วจะไม่เกิดความรู้สึกว่าผี, หรือถ้ามันเกิดความรู้สึกว่าผี
ก็ขอให้ถือว่า มันเป็นเพียงผลแห่งการกระทบทางอายตนะเท่านั้น ไม่ใช่ผี
จริง ๆ. ถ้าศึกษาให้ถึงที่สุด มันเป็นเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน ศึกษาเรื่องอนัตตา
เรื่องสุญญตา แล้วจะไม่ผีเหลืออยู่เลย.